TRACTATUS DE STUDIIS MONASTICIS

In tres Partes distributus,

Cum quadam præcipuarum difficultatum ſerie, quæ in Autographorum Operum lectione ſingulis quibusque ſæculis occurrunt,

Selectiorumque Voluminum addito Catalogo ad Bibliothecam in Eccleſiaſticis materiis comparandam,

AUCTORE

P. D. JOANNE MABILLON
MONACHO BENEDICTINO.

TOMUS PRIMUS

Latinè verſus

A P. D. JOSEPHO PORTA ASTENSI

Monacho Caſin. in Collegio Anſelmo-Benedictino Romæ olim Sac. Theol. Lectore.

EDITIO SECUNDA.

VENETIIS, MDCCXXIX.
Typis Andreæ Poleti.
SUPERIORUM PERMISSU, ac PRIVILEGIO.

EPISTOLA

Missa ab Eminentissimo Cardinali

DE AGUIRRE

P. D. JOANNI MABILLON,

Mihi tradita à viro clarissimo P. D. Erasmo Gattola, primo Tabularii Casinensis Custode, & Historiæ Ecclesiasticæ Professore.

Admodùm Reverende Pater.

Ihil mibi gratius accidit , quàm ubi literas tuas accipio , aut libros lego , præsertim bunc novissimum de ratione Studiorum Monachalium , adversùs piissimum illum Abbatem de Trappa . Nondum fuit mibi tempus totum illum percurrendi , sed adbuc restat major ipsius pars evolvenda . Cùm autem scriptus sit Lingua Gallica , mibi peregrina , in qua bactenus exiguos progressus feci , solùm dicere possum cum veteri illo Philosopho : Quæ intellexi bona sunt , Credo & quæ non intellexi : *Idem mibi passim accidit in Libris aliis Gallicis etiam prædicti Abbatis , quos ingenti numero apud me babeo , & interdum lego , aut coram me legere facio . Certè in bac parte , sive defensione*

a 2 *studio-*

studiorum Ordinis Monastici, rationes tuæ, probationes, & documenta ex tota ferè antiquitate Christiana desumpta, videntur planè rem extra controversiam ponere. Si nullâ utilitas, nullum meritum, nihil denique laudabile est in studiis, & exercitiis literariis Monachorum, væ Majoribus nostris, qui tot sæculis à tempore Patriarchæ Benedicti in iis laborarunt. Væ tibi, ac tui similibus in Congregat. S. Mauri; Væ & mihi, aliisque meorum Fratrum in Hispania, & alibi ferè. Profectò miserabiliores erimus aliis hominibus, si tota nocte laborantes nihil cæpimus. Atqui loquendo de iis, qui pietatem in primis colunt, ac subinde studia literaria debito modo, methodo, ac tempore in eum scopum dirigunt, immane paradoxon, *& minimè tolerandum erit, si ab illo Scriptore, aut quoquam alio damnentur. Meliùs certè, ac rationabiliùs invehi potuisset adversùs quoslibet, præsertim Monachos, qui præpostero fine, modo, ac via studentes, aut plus sapere appetentes, quàm oportet sapere: Nimirum ex his capitibus peccatur frequentissimè ab iis etiam, qui Monasticam vitam professi, plus justo, atque incongruo modo exercitationibus literariis se dedunt, non tam in Dei obsequium, utilitatem publicam & privatam laborantes, quàm ob curiositatem, ambitionem, aut illiberalem quæstum. Quin & sæpè non solùm in scholis publicis, sed etiam privatis Monasteriorum, magna temporis pars insumitur, jactura irreparabili, in Quæstionibus prorsus inutilibus, similibus aranearum telis, in quibus nihil est, præter scholasticam quandam subtilitatem. Id mihi etiam contigisse pro more sæculi, qui etiam in Religiosos viros, & Claustra Monastica irrepsit, fateor, non absque dolore cordis mei. Multa dictavi, scripsi, & typis mandavi parum utilia, quamvis plurima alia ejusdem generis resecaverim. Quæcumque de cætero edere contigerit, absque ea labe sanè prodibunt; quin etiam ante jam edita, si recudenda erunt, ab ejusmodi quisquiliis libera erunt, quantum mihi licuerit; neque enim omnia illa, quæ primo aspectu talia videntur, resecari penitùs debent, cùm multa eorum deserviant ad exercitationem congruam ingeniorum, & viam aperiant, mentemque exacuant ad graviores alias quæstiones penitiùs intelligendas, & explanandas. Laudandus itaque esset Scriptor ille, si dumtaxat adversùs hoc studendi, ac scribendi* cacoethes, *præsertim in Monachis, calamum strinxisset, atque ea in re me consentientem, ac laudatorem inveniret. Deservient tamen illius scripta, & Observationes circa eam rem, ut Monachi omnes S. Pat. Benedicti, memores instituti nostri, potiores curas, majoremque temporis partem*

tem

tem impendant in exercitiis spiritualibus, & sacris in Regula præscriptis; studiis verò literarum dumtaxat quantum, & quatenus conferunt, aut conferre queunt ad pietatem, perfectionem Christianam, Religiosam, Monachalem; & tandem ad perfectam charitatem erga Deum, & Proximum. Sed quid Ego immorer in iis explicandis, quæ uberrimè à te insigni eruditione in hoc Libro explanata sunt, & erunt; Quin & à Congregatione tua, observantissima pariter & doctissima usu ipso, ac vivido exemplo demonstrantur? Perge igitur, Vir eximie, & prosequere, uti hactenus, simul cum aliis Sociis, quotquot incumbunt similibus studiis, & præcipuè correctissimis editionibus Operum SS. Patrum. Quales profectò sunt in primis novissimæ Sanctorum Ambrosii, & Augustini, quorum postremos tomos accepi cum ingenti animi voluptate, & non minori erga vos gratitudine. Ne prætermittas quæso grates meo nomine reddere quamprimum Reverendissimo Patri Generali, & salutem multam impertiri Eruditissimis Michaeli Germain, Theoderico Ruinart, Bernardo Montfuocon, aliisque similibus. Vale, & tuis, ac tuorum Sacrificiis, & precibus me nimiùm egentem, Deo commenda.

Romæ 22. Januarii 1692.

Addictissimus, tuique Amantissimus
Josephus Card. de Aguirre.

Religiosis Alumnis Benedictinis Congregat. S. Mauri.

Obis potissimùm, dilectissimi Fratres, opus hoc dicare teneor, cùm propter vos ipsos speciatim à me susceptum fuerit, ac lucubratum. Quidquam temeritatis redoleret, credo, universo Monachorum nostrorum cœtui ipsum nuncupare, quandoquidem plurimi inter ipsos sunt, quos tanquam Didascalos venerari cogor, quive proinde præsentis non indigent lucubrationis. Hæc autem aliud non innuit, quàm studiorum quandam isagogem, quæ jam plerique ipsorum toto ferè vitæ suæ tempore excoluere, eorumque possent ipsimet normam tribuere. Silentio tamen hoc peculiare prætereunt, jamque multum temporis labitur, quo à majoribus nostris ad quasdam notitias calamo exarandas stimulor, quas iis summè necessarias censent, qui primò studiis incumbunt.

Verùm, cùm pluribus ab hinc annis id exequi distulerim, opportuna tandem arrisit occasio, quæ ad istam Provinciam capessendam omninò me compulit. Compertum quippe nobis est, quandam paulò ab hinc tempore, inter doctrinæ, pietatisque viros, emersisse cavillandi rationem, ex qua plerique ipsorum autumant solitariam vitam degentibus scientiarum cultum minimè congruere. Quò circa vobis, dilectissimi Fratres, haud ægrè innotescere potest quid præsenti dederit ansam disputationi, nec operæ pretium puto eandem vobis exactiùs exponere. Varia autem super hoc fuere opinantium placita, ne dum intrà, verùm & extra claustra degentium; meamque impræsentiarum cogor aperire sententiam, unde etiam occasionem sumpsi eam vobis saltem adumbrandi rationem, ad quam pro recta studiorum vestrorum norma respicere possitis. Hocque in primis est, quod in præsenti opere exequi animo duxi, ut aliquam saltem meæ in vos intimæ propensionis notam ostenderem, quam jugiter in corde detinui.

Hinc etiam comperiri à vobis poterit, quantæ fuerim necessitati obnoxius, ut me aliquantulùm in isto Tractatu diffunderem;

rem;

rem ; non enim satis hic erat antiquitatem studiorum in toto Ordine Monastico declarare, præsertim verò in nostro ; sed insuper necessum omninò fuit, modum, legesve ritè studendi tradere, Monachorumque cœtui reserare. Porrò hæc regula eam methodum affert, quam, dùm varias ad scientias incumbere paramus, nobis convenit indeclinabiliter stabilire ; præsertim verò in iis, quæ magis ad nostrum conferunt institutum, sistendo in intimis illis dispositionibus, quas ad rectum earum usum adducere oportet. Meum itaque istud scribendi consilium nonnihil, ut cernitis, aliò me transtulit ; nec enim cohibere me potui, quin de iis omnibus sermonem facerem, quæ ad Ecclesiasticos maximè pertinent.

Non vereor, quin hæc scribendi methodus plerisque admirationem pariat, qui fortè autumabunt, ipsam à me singulis Monachorum æquè proponi. Sed hæc mei non est meta consilii ; compertum quippè mihi est, quòd cùm pauci sint ad horum omnium vastitatem laborum idonei, sic etiam pauciores occurrunt, quos Deus ad eandem metiendam advocet. Quinimò sæpè numero contingit, ex tot literariis occupationibus inanem curiositatem augeri, potiùs quàm puro ad veritatem affectu attendatur. Verùm cùm non cuivis homini, ut fertur, contingat adire Corinthum, & ad peculiares scientias aptiores nonnulli appareant, quæ plerosque alios vix decent ; hinc operæ pretium fuit in præsenti Tractatu de iis variè differere, easdemque multifariè proponere, ut singulorum inclinationi, ac viribus, insinuando modum ad eas se applicandi juxta proprium uniuscujusque institutum, satisfaceremus. Cæterùm prudentiæ, ac superiorum consilio remittendum erit, quibus onus incumbit subditos sibi Monachos ad ea potissimùm studia capessenda dirigere, quæ tum ipsorum captui sint magis accommoda, tum etiam Ecclesiæ, aut Religioni, quam profitentur, magè proficua.

Contingere nihilominus posset, ut in tanto Monachorum numero aliquot essent, qui sufficienti præditi ingenio, & pari propensione ducti, ferrentur ad operam navandam studiis doctrinarum Ecclesiasticarum, has perscrutando in ipso Autographorum fonte ; propterea ut ad id assequendum planior ipsis via reddatur, præcipuarum difficultatum seriem in calce hujus tra-

a 4 ctatus

ctatus subdam, quæ in illorum lectione singulis quibusque sæculis possent ipsis occurrere; addito etiam selectiorum librorum Catalogo, quos ad Bibliothecam Ecclesiasticam construendam censui utiliores. Utcumque tamen sit, cùm volumen istud publicæ luci tradatur, proindeque universorum indiscriminatim terendum manibus, hinc est, quòd si Monachorum paupertas ad id præstandum obstet, fortè secùs erit penès alios extra Claustra degentes.

Vobis insuper, si libet, animadvertendum erit, quòd si infra singillatim de scientiis agens, multifarios super qualibet ipsarum perlegendos libros proponam, non est quòd velim ad eorum omnium lectionem vos universim cogere, sed ut variis singulorum placitis satisfaciam, qui ex ista voluminum diversitate, de consilio Præpositorum suorum, vel alterius prudentis, sapientisque viri, utiliora sibi seligere poterunt. Ad quod alia insuper suppetit ratio, quia scilicet arduum nimis foret pro numerosa aliquorum Cœnobiorum soliditate similia in promptu habere volumina, quæ singulis distributa inservirent. Ad hoc igitur absurdum evitandum multifaria super una, ac determinata materia illa notare optimum duxi. Hæc interim vobis sat sint pro manifestatione mei consilii, & pro præsentis operis declaratione, super quo licebit mihi quadantenus gloriari, si quidquam spiritui potiùs, quàm scientiæ, fructuosum contulerit.

Quandoquidem sciendum vobis est, Fratres in Christo Charissimi, me hìc non præsumere nostra transformare Cœnobia in Academica scientiarum lycea; cùm enim Apostolus de alio non gloriaretur, nisi de illo, in quo prædicabat Jesum Christum, & hunc Crucifixum, haud alia pariter sit oportet studiorum nostrorum meta. Hæc igitur à nobis taliter exercenda sunt, quatenus in nobis ipsis, & in aliis reformemus, quantum possumus novum illum hominem, cujus vivum exemplar in semetipso nobis expressit Salvator Noster; & si qua fuerit scientia, quæ ad hunc scopum recta non collimet, plus sanè nocebit, quàm quidquam prodesse valeat. Sola charitas rectam in nobis studendi praxin potest efficere, ipsaque dumtaxat illum cordis tumorem reprimere, quo speculabilium scientiarum professores ut plurimùm laborant, dum per ipsas se unicè inter cæteros distinguere conantur, item ab hominibus libenter

sciri

ſciri volunt, propriique nominis gloriam comparare. In hunc *Bernard prol. in lib de præcep. & diſp.* profectò ſcopulum non impingetis, ſi cum Mellifluo vosmetipſos ſic ſæpè alloquamini: Malo ſine illa, quæ inflat, quàm abſque illa, quæ ædificat inveniri. Si ſingulæ cogitationes veſtræ, omnesque ſtudiorum conatus ad hoc tendant, nimirum ad vos ipſos probè cognoſcendum, ut humiliores inde evadatis; humanis oculis jugiter vos occultando, clarior etiam in vobis fiet Dei cognitio, ad eum intimiùs amandum dirigens, ipſique fervidiùs ſerviendum. Perſpicuum utique eſt, teſte etiam Apoſtolo, quòd ſcientia ſine charitate inflat; ſed tantundem pro certo habendum, quòd divina opitulante gratia, nihil utilius eſt ad humilitatem noſtram conciliandam; quoniam nihil vividiùs præſentem corruptionis noſtræ, miſeriarumque noſtrarum periſtaſin repræſentat. Si notiones, quas ſtudendo acquiretis, iſtum in vobis fructum non gignant, ſatius quidem erit eas prorſus omittere, quàm ex earum apparatu lethiferum in vobis virus confici, quod ſpiritum inflantem reddat. Quamquam ſi hoc aliquando eveniat, jam non eſt peſſimus hic effectus ipſarum ſcientiarum naturæ tribuendus, ſed perverſæ eorum diſpoſitioni, qui ad illas incumbunt. Cæterùm ſi ſatagatis in Deum corda veſtra dirigere, non minori utilitati vobis erunt, ac tot aliis inſignibus Ordinis noſtri viris, qui eas enixè coluerunt, & in augmentum direxere, tum propriæ, tum alienæ ſalutis. Quinimmò non abſimile cenſendum arbitror de profanorum lectione voluminum, quæ ſi recta intentione legantur, non modicum vobis fructum ad ſalutem pariter conferre poterunt. Id autem creditu difficile foret, ſi nobis non innoteſceret effectus ille mirabilis, qui ex lectione ethnici Oratoris in corde Divi Auguſtini ſubitò emerſit, ſicut in libris Confeſſionum *Aug. lib. 3. Confeſſ. cap. 4.* teſtatur dicens: Liber verò ille, ipſius exhortationem continens ad Philoſophiam, qui vocatur Hortenſius, ille inquam mutavit affectum meum, & ad te ipſum, Domine, mutavit preces meas, & vota, ac deſideria mea fecit alia. Viluit mihi repentè omnis vana ſpes, & immortalitatem ſapientiæ concupiſcebam æſtu cordis incredibili, & ſurgere jam cœperam, ut ad te redirem. Non ergo ad acuendam linguam librum illum referebam, neque mihi locutionem, ſed quod loquebatur, per-

ſuaſe-

ſuaſerat . Super hoc autem fuſiori non me extendam calamo ; quinimmò vereor , ne nimius jam in ſcribendo fuerim , cùm ſimplici cuperem adumbratione totum opus exprimere . Unà interim mecum veſtras ad Deum preces effundite , ut huic meo qualicumque labori eòuſque benedicere dignetur , ut mihi , & vobis , atque ſingulis ipſum lecturis , præſtet emolumentum .

MONI-

MONITIO AD LECTOREM.

Uamquam, ut mihi videor, diligentiam omnem, atque conatum adhibui, ut nemo in præsenti Tractatu falsa decipiatur hypothesi, nihilominùs mihi nondum certò persuadeo, num in ipso intentam metam feliciter attigerim, vel saltem eò devenerim, ut satis æquo lectorum animo perferar. Quinimmò verendum mihi est, ne fortè plurima scripserim, quæ ipsorum justa mereantur inuri censura, nisi, ut precor, me tota prosequi humanitate dignentur. Propterea hinc est, haud me cohibere potuisse, quin post iteratum isto super opere examen loca quædam sedulò explanarim, quæ secùs contra mentem meam perperàm intelligi poterant.

Quidam fortasse mihi posset objicere, legendos libros me identidem proponere ab hæreticis Auctoribus editos. Verùm nec ji à majoribus nostris cuipiam interdicendi sunt, quandocumque nihil fidei orthodoxæ contrarium contineant, legesque ab Ecclesia Romana sancitæ omninò serventur. Nec enim eos perlegi, aut retineri posse, debita priùs non obtenta facultate, præsumo. Alioquin operæ pretium foret ea quoque Auctorum profanorum prohibere volumina, quæ magis à vera recedere Religione videntur, quàm sint eorum Hæreticorum, qui contra Ecclesiam orthodoxam, aut bonos mores, nihil palàm sentire sunt ausi. Quocirca nemo hinc pravum arbitrabitur, librum de Religione, à Grotio elucubratum, à nostris perlegi posse, cùm nihil Doctrinæ Catholicæ in se complectatur oppositum. Cujuslibet veritatis Deus est Auctor, nec non cujusque Ecclesiam suam participem voluit; proindeque jus amplum huic inest earum quamlibet undecumque sibi vendicandi, etiam cùm inter infidelis dispensatoris manus elucere contigerit.

Possent insuper mihi nonnulli opponere, quosdam à me alicubi commendari Auctores, Catholicos quidem non tamen universim receptos. Verùm hoc ideo mihi visum est, quatenus intimiùs possent penetrari difficultates, Doctorumque rationes eventilari, qui oppositæ extitere senten-

sententiæ. Propterea hinc est, quòd de Conciliis sermonem faciens, lectionem Richerii, Jacobatii, & Patris Lupi Augustiniani proponam. Haud ægrè percipi potest, me ullam non stabilire sententiam, quam quis teneatur amplecti, Auctores citando sensui doctrinæ nostræ contrarios; sed mei metam consilii aliam in præsenti non esse, nisi rationibus hinc inde ponderatis, ex opinantium varietate simplicem veritatem eruere.

Fortè quis dixerit, me opus istud Junioribus lectitandum scribere, nec à prudentibus æquibonique fieri hujuscemodi libros ipsorum immaturitati tradere. Verùm sic pro juventute scribo, ut hac ætate florentes ad senectam usque perducam, dum inter varias temporum rationes pro singulis eos capessendos libros distinguo, qui sint uniuscujusque ætati, captuique conformes.

Quantum ad Auctorum catalogum, quem ad Ecclesiasticam Bibliothecam construendam innui in hujus calce tractatus, nonnisi perpaucos eorum ibi notavi, qui de hæresi scribere profitentur; enimverò licèt hujus farinæ volumina facilè haberi posse contingat, magnum tamen ipsorum cumulum congerendum esse non arbitror, nisi fortè pro Religionis, aut Ecclesiæ orthodoxæ defensione, ad iis utendum (Ecclesiastico quidem jure servato) necessitas cogat.

Nos

NOs D. Hippolytus, & D. Aurelius Augustinus à Placentia Casinates, jussu Reverendissimi Pat. Præsidis, perlegimus Librum, cujus titulus est: *Tractatus de Studiis Monasticis, à P. D. Josepho Porta Astensi*, Monacho Congregat. nostræ, exaratum, in quo cùm nihil Catholicæ Fidei, ac bonis moribus adversum invenerimus, propterea quantum nostra interest, publica luce dignum arbitramur. Dat. Cesenæ in Monast. Sanctæ Mariæ 19. Julii 1704.

DEcretum Reverendissimi Pat. Præsidis Congregat. Casinensis. Visa, atque perlecta attestatione P. D. Hippolyti, & P. D. Aurelii Augustini à Placentia, quibus à nobis demandatum fuit, ut Librum, cui titulus est: *Tractatus de Studiis Monasticis, à P. D. Josepho Porta Astensi exaratum*, examinarent; quia ab iisdem ex omni parte prælo dignus nobis proponitur, si iis, ad quos spectat, ita videbitur, ideò & nos facultatem concedimus ut typis mandetur. Dat. Anversæ die 1. Augusti 1704.

D. Hippolytus à Neap. Abb. & Præsidens.

D. Raymundus à Neap. Procancell.

NOI

NOI REFORMATORI
Dello Studio di Padova.

CΟncedemo Licenza ad Andrea Poletti Libraro di ristampare il Libro intitolato: *Tractatus de Studiis Monasticis in tres Partes distributus, &c. Auctore P. D. Joanne Mabillon Monacho Benedictino*, secondo l'esemplare stampato nell'Anno 1705.

Dat. 29. Agosto 1728.

{ Alvise Pisani Kav. Proc. Ref.
{ Pietro Grimani Kav. Proc. Ref.

Agostino Gadaldini Segret.

20. Novembre 1728.

Registrato nel Magistrato Eccellentissimo degli Esecutori contro la Bestemmia.

Antonio Canal Nodaro.

Appro-

Approbationes Doctorum.

Approbatio Domini Gabillonii, in Sorbonensi Universitate Sac. Theologiæ Doctoris, & Parochi Sancti Laurentii.

NObis jam satis, superque liquet quantum ædificationis Ecclesiæ universæ contulit Benedictina Religio, quantumve ipsi ob suam doctrinam profuit; Quis ergo ulteriorem ejusdem applicationem ad studia meritò non approbet? In puritate sui Instituti ea nunquam magis illibata permansit, nisi cùm cæteris suis regularibus observantiis laudabilem istam occupationem adjunxit; & si aliquando in relaxationem aliquam incidit, hoc ideò contigit, quòd illam nonnihil intermittere visa est. Quis unquam floridiorem ipsam inspexit, quàm cùm ex scientiarum cultu egregios illos edidit viros, qui Fidem Catholicam propriis scriptis sustentarunt, ipsam exteris nationibus prædicando dilatarunt, & tandem ob sua præclara merita ad primas fuere dignitates assumpti? Hic ille est Ordo, cui multum debet Ecclesia, eò quòd tot Sacrorum Scriptorum, & Patrum manuscripta exemplaria hucusque servaverit, quorum etiam nunc temporis renovat editiones, diligentissimo examine tutas, ac profundiori eruditione refertas. Argumentum autem nec fortius, nec illustrius afferri poterat ad evincendum quem fructum pariat Regularium doctrina, quàm vividum Auctoris operis istius exemplum, qui cùm pleraque alia præstantiora in lucem ediderit; optimum insuper duxit in præsenti unicuique propria studia regulandi methodum tradere, viam pariter ostendendo, quam ipsemet calcavit ad tam miram scientiarum vastitatem emetiendam. Nihil sanè sapientius, nihilve opportunius in præsentia percontari libet instructionibus ab ipso traditis pro Auctorum, ac materiarum selectione. Nos interim nil penitùs invenire ibi potuimus, quin Catholicæ, Apostolicæ, ac Romanæ Fidei sit planè consentaneum. Sic inquam pro veritate attestamur. Lutetiæ Parisiorum die 31. Maii 1691.

N. Gobillonius.

Appro-

Approbatio Domini Gerbasii, in Sorbonensi Universitate Sacræ Theologiæ Doctoris, & in Regio Galliarum Collegio Regii Professoris.

PErlegi Librum, cujus inscriptio est: *Tractatus de Studiis Monasticis, in tres partes distributus: concinnatum à R. P. D. Joanne Mabillon, Monacho Congregationis S. Mauri:* Ut autem egregio huic Operi tota, & condigna laus tribuatur, non minori sanè ingenii perspicacitate præditum esse oportet, ac fit illa Auctoris, qui ipsum edidit in lucem. Videbatur, quòd ex titulo dumtaxat studiorum Monasticorum, quem posuit in fronte hujus operis, nil aliud in progressu legendum occurreret, nisi vel præclarorum Virum historia, qui ex vasta comparatione scientiarum celebres in statu se reddidere Monastico; vel siquid amplius, ideam quandam, aut methodum traderet pro studiorum norma, iis præcipuè, qui Monasticum cucullum induunt. Verùm ubi exacto, excellentique modo quoad hæc, partes absolvit, egregiam insuper methodum tradit omnibus, qui in scientiis Christifideles universos decentibus, nonnihil proficere cupiunt, cujuscumque status, aut conditionis existant. Non enim in uno tantùm cognitionum genere sistere voluit, quæ Regulares spectare unicè videantur, sed & quaslibet tum scientias, tum facultates perlustravit, ut earum universi fierent respectivè participes; super unaquaque enim ipsarum peculiares quasdam annotationes tradit, modum innuendo, qua gradatione queant attingi, & qua ratione tractari. Quo circa Discipuli, non minùs ac Magistri, inibi reperient unde se instruant; adeò ut si quidquam utrique velint proficere super his ab ipso impertitis lectionibus, sperandum sit, majores in posterum Sapientes futuros, quàm sint hisce temporibus, ipsasque met scientias à molestis quibusdam methodis absolutum iri, queis nunc in scholis miserè subduntur. Æqua ut minimùm, atque honesta ratio, qua utitur Auctor in rebus proponendis, nemini non debet esse accepta. Unicuique quod suum est tribuit, sine ulla personarum acceptione; & modestia, quam proprias enuntiando sententias exhibet, sola obstinatiorum Auctorum duritiem posse vincere creditur. Cæterùm opus hoc, quod ob materias, & gesta, quæ complectitur, est eruditionis prodigium, continet etiam

etiam plenam Academici diſcurſus venuſtatem. Floribus undequaque conſperſum cernitur, ſelectis in amœnioribus, tum ſacræ, tum profanæ literaturæ campis. Quodque majorem adhuc æſtimationem ſibi vendicat, eſt, quòd documenta, quæ claudit, non minùs intellectum illuſtrant, quàm ipſa apprehendentis animum ædificent; inde namque norma ſimul colligitur, ne dum ritè ſtudendi, rectèque loquendi, verùm & piè vivendi. Tandem ut verbo concludam, opus eſt omnibus abſolutum numeris. Sic ergo pro veritate atteſtor, nullatenus metuens vel minimam mendacii notam.

Datum Pariſiis die 30. Maii 1691.

Gerbaſius.

Approbatio Domini Abbatis Piroti, in Sorbonenſi Univerſitate Sacræ Theologiæ Doctoris, & Profeſſoris. Item altera Domini Abbatis Courcierii, in eadem Univerſitate Sacræ Theologiæ Doct. Canonici, ac Theologi Eccleſiæ Pariſienſis.

JAm toti literariæ Reipublicæ innoteſcebat mira ſapientia, & ſingularis modeſtia R. P. Mabillon, ex multis nempe aliis operibus, quæ dudum in lucem edidit; ſunt enim procul dubio pretioſiora literaturæ ornamenta, & præcipua ſapientum ſubſidia. Tractatus de Studiis Monaſticis, quem nunc prælo committit, publicam hanc, ſolidamve tanti Patris æſtimationem penitùs confirmat. Non enim meliùs poterat fructus demonſtrari, qui in Monachorum Cœnobiis ex ſtudio paritur, nec ipſi prudentiùs dirigi ad opportunam librorum ſelectionem, ut eidem utiliùs vacent, nec tandem majori zelo ſcopus ipſis oſtendi, quem ſibi præfigere, & finis quem ſibi deligere debeant. Ex humilitate quidem voluit librum ſuum tantummodò intrà clauſtra concludere, eundemque non niſi Religioſis ſuæ Congregationis alumnis nuncupare, quæ multum profectò Eccleſiæ confert, tum propter regularis obſervantiæ exemplum, quo cunctis mirè reſplendet, tum ex literariis ſuis occupationibus, queis fit de ſapientibus optimè merita, potiſſimùm autem ex nuperis, diuturniſque Sanctorum Patrum, Eccleſiaſticorumque Auctorum editionibus, quas prælo jugiter tradit, in ipſis

reſerando quamplurima ſcripta nos hucuſque latentia, & alia in priſtinam ſuam puritatem redigendo. Cùm præſentis operis lectioni operam dabimus, faciliùs dignoſcere poterimus univerſo literatorum cœtui idem profuturum; ſiquidem ne dum tyronibus ritè ſtudendi leges inibi occurrent, verùm & provectiores inde normam deligere poterunt pro ſuorum conſummatione ſtudiorum; Quin immo vel ipſis ſapientum Coryphæis fortè non deerit, unde proficere valeant. Omni ergò æſtimatione dignus reputandus eſt Auctor, cui tam vaſta ineſt ſcientiarum moles, cujus ideæ adeò perſpicuæ, diſtinctæque ſunt de rebus omnibus, ut nobis admirationem concilient; Cujus demùm ſolida virtus eò majorem ipſi ſplendorem parit, quò præſtantiori gaudet Rempublicam literariam humilitate latere, cuique nonniſi urgenti Majorum ſuorum Imperio manifeſtum ſe redderet.

Datum in Sorbonenſi Univerſitate die 31. Maii 1691.

Pirotus, & Courcierius.

Approbatio Domini Philippi Du-Bois, Sac. Theologiæ Doctoris Facultatis Pariſienſis.

SOlum Auctoris præſentis Tractatus nomen ſat ſuperque reor ad publicam, & univerſalem ejus æſtimationem; illud enim ubique locorum celebrant opera, quæ is prælo mandavit. Religio, pietas, modeſtia, ac profunda eruditio R. P. Joannis Mabillon univerſim adeò commendantur, ut vel invictiſſimi in Orbe terrarum Regis laudes, ac præconia meruerint. Nobis onus planè incumbit divinam jugiter providentiam extollere, eò quòd noſtra hac tempeſtate egregium, ſapientemque virum excitarit ad curandum peſtiferi cujuſdam morbi genus, præſenti inauditum ſæculo, nonnullorum ſcilicet opinionem, ſeu potiùs impudentiſſimum errorem, aſſerentium ſtudia, ſcientiasque, nedum nullum fructum gignere, ſed potiùs detrimento eſſe iis præſertim, qui cœnobiticè degunt, cùm ad Chriſtianarum virtutum exercitium teneri unicè videantur. Novum tamen, ut verum fatear, omninò non eſt hocce perverſum dogma;

ma; sapientissimus enim, ac disertissimus Ecclesiæ Doctor Gregorius Nazianzenus in sacra Panegyri, quam super Divo Basilio Magno, sibi intimo, scribit, dolebat vehementer, quòd etiam tunc temporis plerique Christi fidelium inaudita prorsus novitate, sub devotionis prætextu studia vituperarent, scientiasque proscriberent, utpotè noxias, veræque pietati, ac Religioni infensas; & hinc est, quòd omni suæ eloquentiæ conatu, propriique zeli fervore, totus sit Sanctus Doctor ad hortandum fideles, ut maximè caveant, ne hujusce morbi contagione ullatenus afficiantur, neque ad istam mentis cœcitatem aliquando deveniant. Nobis insuper certò asseverat, quòd cùm studia, ac scientiæ inter ea principalia munera locentur, quæ hominibus Deus gratis impertit, propterea nonnisi ut pervicaces, cimmeriisque tenebris involuti habendi sint, quicumque illa contemnunt: Illud quidem (inquit S. Doctor) inter omnes sanæ mentis homines constare arbitror, eruditionem inter humana bona principem locum tenere; nec de hac nostra solùm, ac nobiliori loquor, quæ contempto omni sermonis lepore, atque ornatu, saluti uni, earumque rerum, quæ mente intelliguntur, pulchritudini arctissimè inhæret; sed etiam de externa, quam plerique Christiani pravo quodam judicio, ut insidiosam, ac perniciosam, & à Deo procul avertentem, aspernantur . . . . . Non idcircò tamen (sequitur S. Doctor) eruditio contemnenda est, quòd ita quibusdam videatur; Quin potiùs insulsi, atque imperiti habendi sunt, qui hoc existimant, qui nimirum omnes sui similes esse cupiunt, ut privata ipsorum ignorantia communis ignorantiæ tenebris esse videatur obtecta, nec quisquam eorundem inscitiam prodat. Hoc itaque Divi Gregorii Nazianzeni exemplo motus est P. Domnus Joannes Mabillon ad præsentis operis lucubrationem in defensionem studiorum. Et sanè rem hanc omni prudentia, soliditate, ordine, atque eruditione pertractat, constantique traditione nedum studiorum utilitatem confirmat, verùm & omnimodam eorundem necessitatem ita demonstrat, etiam respectu eorum, qui cœnobiticè vivunt, quique suaptè sponte se se intrà Claustra solitariè concludunt, ut pro certo habeamus, quoscumque, qui sublato omnis livoris velamine, rectave ducti ratione, libri hujus lectioni vacabunt, persuasum iri de veritas-

Gregor. Nazianz. Orat. funeb. S. Basilii.

ritate, quam docet. Methodus ejus pura est, doctrinaque sana, atque orthodoxa, quam ubi multa attentione perlegimus, asseveranter concludimus, nil prorsus in hoc opere scriptum, quin Ecclesiæ Catholicæ, ac doctrinæ Evangelicæ sit planè conforme. Quamobrem omnibus necessarium idem esse sentimus, qui ordinatè, ac methodicè studere, brevique sapientes fieri cupiunt. Sic pro mera veritate attestamur.

Datum Parisiis die 29. Maii 1691.

Philippus Du-Bois.

Approbatio Domini Salmonii, in Sorbonensi Universitate Sac. Theologiæ Doctoris, ac Professoris.

QUI R. Patrem Joannem Mabillon non aliunde norunt, præterquàm ex gradu, quem tenet in Republica literaria, ex vasta nimirum eruditione, ac doctrina, queis præstat, actutum arbitrabuntur per publicam præsentis operis editionem haud aliud ipsum velle, quàm legitimam ad scientias, quibus maximè nomen dedit, propriam fuisse applicationem ostendere. Et sanè si earum cultus, prout ad Monachos attinet, novo errandi generi ascribitur, nemo magis, quàm libri istius Auctor, in hoc apologiam exposcit. Apud omnes Europæ sapientes jus est ipsum compellandi, quòd prodigiosè studio vacaverit, proindeque asserendi, rem suam potissimùm agere in causa nempe, cui patrocinatur. Verùm si paululum ad humilem, modestum, & pietate plenum reflectatur modum, quo in omni doctrina sua procedit, ad probandum scilicet, scientiarum cultum Monasticæ conditioni nil penitùs adversari; facilè hinc poterit inferri, ipsum ex simplici erga veritatem affectu ductum fuisse ad præsentis materiæ pertractationem. Studendi methodus ab ipso tradita, postquam propriam quoad hoc sententiam firmiter stabilivit; item potiorum difficultatum, singulis quibusque sæculis occurrentium, catalogus, quem in calce operis subdit, Auctores ibidem indigitans, qui legendi sunt ad plenam earundem solutionem, perutiles mihi videntur iis omnibus, qui Ecclesiasticam doctrinam cupiunt exactè comparare. Satis jam compertum est quantum temporis insumant,

nedum

nedum Juvenes, ſed & provectiores ætate viri, eò quòd veram adhuc ſemitam ignorent, quæ recta ad ſcopum ducit, ad quem ſtudendo collimant; & inſuper quantum proprio experimento inſudent in meliorum ſelectione voluminum, hæc ab iis ſecernendo, ex quorum lectione nullus propemodùm fructus eruitur. Unum adhuc deeſſe videbatur, iis in primis utile, qui poſtquam Theologiæ facultati operam navare ſtatuerunt, libros in dicta materia comparare deſiderant; Operæ ſiquidem pretium erat exactam ipſis potiorum Auctorum notitiam tradere, qui ſubinde ad Eccleſiaſticam Bibliothecam conſtruendam inſervirent; & inſuper ipſos dirigere ad eorundem meliores editiones diſtinguendas; quod quidem adunguem præſtitit R. P. Joannes Mabillon. Præterea Auctorum ſelectiorum elenchus, quem in calce operis ſubdit, dignus prorſus eſt tanto viro. Circa methodum tandem, qua librum hunc eruditiſſimè concinnavit, ſi quidquam vellem ſuper addere, ſupervacaneum penitus foret. Quicumque vel minimam reliquorum operum Auctoris iſtius notitiam habent, profectò etiam norunt, nihil niſi perfectum, & omnibus abſolutum numeris, poſſe de hoc ſcientiarum penu prodire. Hoc unum dumtaxat ſubdam, videlicet non minori opus iſtud pietate abundare, ac eruditionum copia ad Chriſtianam ſcilicet ideam ritè formandam, in ſtudiis præſertim, quibus ad Eccleſiæ ſubſidium Theologus vacare tenetur. Sic pro veritate atteſtor poſtquam ſedulò, & attentè librum hunc perlegi.

Datum Pariſiis die 30. Maii 1691.

Salmonius.

IN-

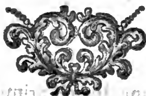
INDEX CAPITUM

Tractatus de Studiis Monasticis

TOMUS PRIMUS

Præambulum, occasio, finis, & divisio Operis.

PARS PRIMA.

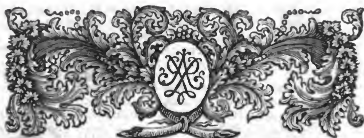
PARS

PARS SECUNDA.

Finis Indicis primi Tomi.

TRA-

TRACTATUS
DE STUDIIS MONASTICIS
In tres Partes diſtributus.

Præambulum, occaſio, finis, & diviſio Operis.

Etus quædam adeſt controverſia, quæ identidem refricata fuit, ac celebris noſtra hac tempeſtate evaſit, videlicet an deceat Monachum ad ſtudia literarum incumbere. Univerſim autem ſtudiorum nomine communes quædam, ordinatæque exercitationes intelliguntur, quæ in ſcholis fiunt, ad ſuperiores (ut ajunt) ſcientias addiſcendas, quales nunc temporis ſunt: Curſus Philoſophicus, Theologicus, & id genus aliæ, quarum noritia, vel multùm congruit, vel Eccleſiaſticis viris apprimè neceſſaria cenſetur. Hic ergo non agitur de lectione, vel de peculiari ad quaſdam materias applicatione, quæ ad ſtatum Monaſticum ſpectant; nemo enim hactenus cogitavit iſtiuſmodi occupationum genera Monachis interdicere, quæ in ſingulis, ſive priſcis, ſive recentibus Regulis, valdè ipſis commendantur.

Difficultas tamen quoad hoc inſurgit, quouſque poſſit extendi materia, ſuper quam cadere debet peculiaris hæc applicatio; plerique namque autumant eam dumtaxat intra Sacræ Scripturæ limites, ſive ex toto, ſive ex parte, debere concludi, vel etiam libros illos comprehendere, in quibus de rebus Monaſticis, & aſceticis agitur. Secùs verò alii ſentiunt, illam omnium penitùs ſcientiarum ſtudium poſſe complecti, quæ Eccleſiaſticos decere creduntur.

Non minoris momenti altera inſurgit difficultas circa finem, quem

fibi poffunt, aut debent Monachi proponere in omnium harum fcientiarum acquifitione. Quidam enim exiftimant, haud alium præfigendum effe, nifi propriam fingulorum eruditionem, feu peculiarem addifcentium perfectionem. Alii verò opinantur, notiones dictas ad Proximi etiam eruditionem poffe referri, quandocumque Superiores, aut Ecclefiarum Paftores, ipfos fic effe applicandos autumarint.

Omnes iftæ difficultates apertam nobis neceffitatem innuunt hanc ftudiorum materiam fedulò examinandi, cùm ex uno capite valdè opportuna videatur, ex altero verò majoris, quàm credatur, egeat illuftrationis. Id porrò eft, quod ad tractandum de Studiis Monachorum impræfentiarum me impulit, præter majorum juffa, & amicorum confilia, qui arbitrati funt, materiam hanc adhuc in obfcuris latitantem, diligentiori effe fubjiciendam examini. Me utique non latet, plures quoad id diverfimodè opinari. Non enim defunt fophiftæ pervicaciter fentientes, nihil Reipublicæ literariæ de rebus afceticis, vel de omni, quod Monachorum nomine cenfeatur, effe curandum, præterquàm fi crifi, aut fatyra fit utendum. Verùm non omnes falfa hac imaginatione laborant; fanioris quippè mentis viri oppofitum docent, utiles nimirum noftras effe poffe lucubrationes, etiamfi ad explanandum fint quidquid Monaftici dumtaxat perhibetur inftituti; cùm jam inter alios Patrum Græcorum difertiffimus id egregiè demonftraverit. Nil tamen ad inanem hanc fufpicionem refpexi, neque id fuit, quod me in ancipiti aliquandiu detinuit ad iftam Provinciam capeffendam. Difficultatum numerus, quæ mihi objiciebantur, multaque extenfio, quam opus exigere videbatur, meum certè magis turbarunt animum. Sed quod in primis quafi ab incœptis defiftere urgebat, eft, quod eximius quidam Dei famulus, nunc temporis Monaftici ftatus fplendor, adeò excellenter fubtiliterque fe quoad hoc declaravit, ut arduum omninò fit poft ipfum intentam metam pertingere; enimverò fi ejufdem fententiam planè fequamur, nihil ferè ampliùs fuperaddendum reftat; & fi ab illa prorfus recedamus, periculum ingens univerfalis reprobationis inimus.

Impoffibile tamen fortè non erit rem hanc adeò moderari, ut nos invicem concordare quadantenus valeamus. Si etenim cuncti folitariè degentes iis, qui ab ipfo reguntur, planè affimilarentur, & fi certò innotefceret, quemcumque Superiorem eodem fore lumine præditum, quo ipfe præfulget, tunc utique opportunum valdè non effet, Monachos ad ftudia incumbere; tunc namque Superiores ipfis pro codicibus infervirent, juxta Divi Auguftini effatum: *Nos fimus codex ipforum*. Siquidem abundè Præpofitorum fcientiæ fupplerent, quas aliter ftudio ac labore deberent fibi fubditi comparare. At verò quia laboriofum valdè eft, ne dicam impoffibile, quælibet Monaftica fodalitia in tam fublimi perfectionis gradu confiftere, qualem in facro ejus Cœnobio meritò admiramur; vel efto, quòd fingula talem gradum tenerent; cùm tamen, non nifi rariffimè, abfque ftudiorum adminiculo Superiores occurrant, qui fufficienti fcientiarum lumine polleant ad exa-

August. in Psalm. 50. Con. 2.

exactum Monachorum regimen, & ad ipsos in tam excelso perfectionis statu conservandum; propterea in hoc casu, qui etiam passim contingit, proculdubio existimabitur, studia fore prorsus necessaria, tum ut ex inferioribus Superiores idonei Monachorum sodalitiis seligantur, tum etiam, ut tantum luminis Monachis insit, ut pro aliquo saltem supplemento inservire queant, quandocumque ipsis tale subsidium deficeret. Alioquin Monasticæ Communitates in præceps quantocyùs ruerent, multa namque relaxatione, imò & erroribus innumeris abundarent, ex defectu nempè, tum inferiorum, tum etiam Superiorum doctrinæ.

Non itaque reor, obsequium meum erga præfatum Dei virum tantillùm minui, si hactenus dicta in præsenti Tractatu discutienda assumam. Hunc ergo in tres dividam partes; in prima demonstrare conabor, tantum abesse, ut studia absolutè opponantur perfectioni Monasticæ, ut potiùs sint quodammodò necessaria ad Religiosarum Communitatum conservationem. In secunda quænam studiorum genera Monachis magè sint consentanea, aperiam, simulque methodum tradam, ritè ab ipsis servandam, ut brevì ea perficere valeant. In tertia demum finem indicabo, quem sibi in dictis studiis proponere debeant, quæve sint deligenda media, ut prorsus utilia, ac fructuosa ipsa reddantur. Hæc porrò scribendi ratio planè inutilis fortasse non erit Reipublicæ literariæ; Utcumque tamen sit, hoc saltem fine neutiquam frustrabitur pro meis sodalibus, in quorum gratiam à me præcipuè suscepta fuit, ac lucubrata

PARS PRIMA,

In qua demonstratur, studia nedum minimè opponi spiritui, ac perfectioni Monasticæ, nec unquam fuisse Monachis interdicta, verùm iisdem potius esse quodammodò necessaria.

CAPUT I.

Quòd Monastica sodalitia instituta non fuere, ut essent Academiæ scientiarum, sed virtutum; & quòd scientiæ in illis eatenus tantùm exultæ fuerint, quatenus ad perfectionem Religiosam conducere poterant.

FAlsa proculdubio fuit quorundam imaginatio, qui præcedenti sæculo scripsere, Monachorum Cœnobia non aliter ab initio instituta fuisse, nisi ut inservirent tanquam lycea, aut publicæ

Academiæ, in quibus scientiæ humanæ traderentur. Si vel minimùm de Antiquitate notitia habeatur, operosum valdè non erit commentitiæ hujus hypothesis detegere falsitatem, inde namque suadebitur, amorem potius solitudinis, ac virtutum, non autem scientiarum, Mundique despectum, & fugam ab hujus corruptela fuisse, quæ ad ejusmodi sancta instituta unicam ansam præbuerint; denique id haud aliter fuisse, præterquàm ex desiderio perfectè Christum imitandi, omniaque propter ipsum relinquendi, exemplo Principis Apostolorum, Dominum in Evangelio sic interpellantis: Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te. Ex quibus tantùm verbis, ut notat Sanctus Bernardus, factum est, ut Claustra, & Eremi, Monachis, & Anachoretis abundarent.

Matth, 19.

Tantum igitur abest, ut sola cupiditas humanas acquirendi scientias majores nostros impulerit ad Cœnobiorum Monasticorum fundationes, ut potius è contra asseverare possimus, ipsasmet scientias sub contemptu, qui de reliquis habebatur, ab iisdem fuisse omninò comprehensas. Colligitur hoc ex Divo Gregorio Nazianzeno, causas referente, queis unà cum Sancto Basilio inductus fuit ad se recipiendum in Ponti solitudinem, ut cum Sanctis Anachoretis ibi degentibus viveret: *Cuncta, quæ possidebam* (inquit ipse) *Deo sacravi, divitias, famam, sanitatem, & scientias ipsas, quas acquisieram; ex quibus fructum hunc tantummodò derivavi, eas videlicet propter Christum posse despicere.*

Greg. in Carm. de Vita sua.

Hinc tamen non licebit arguere, Sanctum Doctorem sub hoc scientiarum despectu studium quoque Sacrarum inclusisse Scripturarum: Imò asserendum est, ex potioribus sese ab hominibus abdicandi causis unam fuisse, ut pleniùs iisdem vacaret; Ut enim nobis ipsemet testatur, ex Scripturarum studio profanos libros maximo cœpit habere despectui, quibus jampridem summopere delectabatur.

Hic porrò profanorum Auctorum contemptus nedum iis peculiaris erat, qui se Religioni dicabant, verùm etiam ad quoscumque Ecclesiasticos, qui tunc temporis aderant, extendebatur. Hinc est, quòd cùm Divus Gregorius Nyssenus à Laicorum statu ad Clericalem transiisset, & Lectoris munus, quo jam diu in Ecclesia functus erat, prætermisisset, ut ad Rhetoricæ studium incumberet, tantam admirationem, & scandalum ista ex mutatione peperit, ut singuli super hoc palàm susurraverint, tanquam de opere, ne dum ipsi improprio, verùm & toto Ordine Ecclesiastico prorsus indigno. Sic refert Sanctus Gregorius Nazianzenus in quadam epistola ad eundem scripta. Præterea unicuique compertum est quid Magnus Gregorius noster super hoc ad Desiderium Episcopum Viennensem scripserit.

Greg. Nazianz. ep. 43.

Mirum itaque hìc non erit, quòd qui Monasticum induebant cucullum, profanarum scientiarum studio penitùs abrenunciarent; sed foret stupendi ratio si etiam illud sacrarum literarum abdicassent, in quo tùnc temporis tota consistebat Ecclesiasticorum scientia, non quia primarius eorum scopus esset eidem incumbere, quandoquidem nedum singuli ad id non erant apti, verùm nec qui ad illam planè assequendam

dam

dam erant idonei, eò ipsi vacabant, ut principalior hic esset ipsorum finis. Non nisi tantum temporis in hujuscemodi studio ut plurimùm insumebant, quantum nempe sat erat ad spiritum proprium rore illo Cœlesti nutriendum, vel etiam, ut inde eas omnes leges intelligerent, quas in exercitio Christianarum, religiosarumque virtutum, præceptorum, consiliorumque servare debebant. Hæc inquam potissima, ne dicam unica, in ipsis erat solitariè degendi ratio. Cæteræ igitur quæcumque notiones, ac scientiæ, haud aliter illis erant in pretio, nisi quatenus ad talem finem referebantur; contemptis enim omnibus iis, quæ vel perniciosæ videbantur, vel prorsus inutiles, reliquis nec utebantur, nisi quatenus sibi ipsis inservire poterant, ut præfatam metam faciliùs attingerent. Quo circa Monachus inter alios aderat, cui unus tantùm Scripturæ versiculus satis erat ad occupandum uno, vel pluribus Annis totum cor, ac spiritum proprium; nec sibi ulteriorem, sive meditandum, sive subtiliùs intelligendum, proponebat, donec quidquid in primo continebatur, exactè complesset. En igitur qualis erat præcipua veterum scientia Monachorum, exercitium scilicet vitæ pœnitentis, Mundi, & suimet contemptus, amor, ac desiderium æternorum, verbo denique tota illorum scientia erat scientia Sanctorum.

Hæc porrò illa est idea, quam sibi omnes proposuere, qui temporum decursu conati sunt horum insignium virorum penè Cœlestem vitam imitari, inter quos maximè recensetur præstantissimus Sancti Vincentii Vulturni in Italia Abbas, Ambrosius Autbertus nomine, qui in calce suorum Commentariorum in Apocalypsim, istas ad Deum preces effundit: Utinam placitum esset Divinæ Majestati, unà cum scientiis, studium, & exercitium virtutis mihi concedere, sed si utrumque possidere simul dignus non inveniar, eligam magis tanquam insanum ab hominibus existimatum iri, quàm sapientem, & virtutum expertem; Neque enim (sequitur Sanctus Abbas) ideò Patriam, parentesque reliqui, ut mihi scientiarum dona largireris, sed ut perfectione virtutum ad vitam æternam perduceres. Et paulò post subdit: Nolo certè hanc commutationem; sed si utraque non merear, doctrinam scilicet, & operationem, aufer quæso doctrinam, tantum ut tribuas operationem virtutum. En igitur, qualis esse debeat spiritus Monachorum; oportet enim totum ipsorum Spirituale ædificium niti fundamento Chistianarum, Religiosarumque virtutum, vitæ pœnitentis, fugæ à Mundo, & suimet despectus; denique quod non aliter scientiis se dedant, præsertim Sacræ Scripturæ, nisi quatenus ad præfatam metam faciliùs queunt perducere.

CAPUT II.

Quòd rectus ordo, seu Œconomia, quæ in Monachorum sodalitiis ab initio stabilita fuit, vix subsistere poterat absque studiorum subsidio.

Quamquam verum est, ut etiam à me nuper fuit ostensum, studia in Cœnobiis nunquam fuisse præcipuum Monachorum intentum, neque singulis ipsorum necessaria ad acquirendam proprii status perfectionem, nihilominùs potest indubitanter asseri, impossibile fuisse absque eorundem adminiculo Monachorum sodalitia diu in eo Ordine, rectaque Œconomia sustineri, quam ibi ab initio hujus professionis Authores stabilierant. Nos non latet, Sanctum Pachomium primam hujusmodi jecisse fundamenta, & meritò dici posse ipsum ad perfectionis culmen Monasticum statum brevi redegisse. Contigit autem hoc in Tabennæ Tebaidis Insula intrà Nilum, Ægypti Eremo, ubi id primùm instituit. Visebantur ibi Cœnobia sub unius Patris, seu Abbatis, directione, qui etiam sub se Secundum habebat (hoc nimirum nomine appellabatur) ut regiminis, & administrationis pondus contemperaret. Ad Œconomum quendam spectabat temporalium cura, cui pariter Secundus addebatur. Porrò Monasteria distribuebantur in domos, quarum singulæ suo Priore regebantur. Singulæ insuper Domus in plura Cubicula, seu Cellulas erant distributæ, ternique in singulis istarum Monachi habitabant. Item ex ternis, aut quaternis Domibus tribus quædam formabantur. Vasta demum Monasteria ibidem aderant, ex triginta, seu etiam quadraginta Domibus compacta, quarum singulæ quadraginta ferè Monachos capiebant. Divus autem Pachomius tanquam Generalis supremus horum omnium Cœnobiorum habebatur, ex quibus nempe universus ordo componebatur, quæ statis temporibus insuper visitare solebat.

Palladio teste, numerabantur in Ordine Tabennæ septem ferè millia Monachorum; unde nonnulli meritò opinantur, deceptum fuisse Divum Hieronymum in Prologo in Regulam Sancti Pachomii, ubi refert, præfatum numerum accessisse ad quinquaginta millia; *Recipiebantur ibi non minùs pueri, quàm adulti, præter Catechumenos, qui ad Baptismum instruebantur.*

Reg. S. Pachom. cap. 139. & 140. ibid. c. 21.

Ter in dies lectio habebatur prò ea indigentibus; cunctisque onus incumbebat novum saltem Testamentum, atque Psalterium addiscere. Prior uniuscujusque Domus ter in Hebdomada cum suis Monachis conferebat, & hujusmodi Collationes, Disputationes, aut etiam Catecheses dicebantur. Cæteri item Monachi ad invicem postea conferebant quidquid ex dictis collationibus perceperant. Denique in singulis Domibus aderat Bibliotheca, cujus cura Œconomo, & Secundo commissa erat. Nescio an de hujusmodi Sanctis Monachis Sermonem peculiariter habeat Sanctus Augustinus in suo tractatu de Moribus Ecclesiæ

Ibid. cap. 138.

Ibid. cap. 10. & Vita n. 38.

clesiæ Catholicæ, ubi refert, quòd singuli Patres terna ut minimùm sub suo regimine habebant Monachorum millia, cum quibus singulis diebus ad Vesperam de rebus Spiritualibus conferre solebant. *August. in moribus Ecclesiæ l. 1. c. 21.*

Zelus præterea Sancti Pachomii intra sui dumtaxat Cœnobii limites non concludebantur, quandocumque enim propinquorum locorum populi instructionum necessariarum inveniebantur expertes, satagebat, ut Monasterii Œconomus iis Mysteria Fidei ter in Hebdomada explanaret, scilicet semel in Sabbato, & bis die Dominica. Insuper, Episcopo loci hortante, Ecclesiam propè, & extra Monasterium ædificari mandavit prò miseris Agricolis, quos singulis Hebdomadis, Catechesibus, Sacræque Scripturæ lectionibus imbuebat; Quod etiam de Sancto Abrahamo apud Theodoretum legimus: Demum Catechumeni in Domibus Sancti Pachomii erudiebantur, ut ex quadam Theodori ejus Discipuli epistola colligimus, quæ visitur in Regularium codice. Idipsum quoque fieri solitum in Monasterio Bethleemitico, & in aliis pluribus legimus; sed de hoc fusiùs infra. *Vitæ n. 19.* *Ibid. n. 20.* *Theodor. Hist. Religios. c. 17.*

Si modicum ad istam regularis disciplinæ normam reflectamus, haud ægrè persuadebimur, nullatenus eandem absque studiorum adminiculo potuisse subsistere. Si enim operæ pretium est, quòd Parochus, uni tantùm Parœciæ præpositus, sit doctrina non minùs, quàm virtute præditus, ut ritè ministerio suo fungatur, qui fieri potuisset, ut unus superior, à quo septem Monachorum millia ut minimùm regebantur, muneris sui partes æquè persolveret, si ad hoc opportuno scientiarum lumine caruisset? Quomodò singularum domorum Præsules potuissent ter in hebdomada de rebus spiritualibus conferre, si fuissent doctrinæ expertes, frequenti huic exercitio oppidò necessariæ? Rursus nonne oportebat, privatos etiam Religiosos, à quibus Juniores identidem instruebantur, tantùm intelligentiæ, ac scientiæ lumen saltem possidere, quantum fas erat ad sacræ paginæ explanationem? Fortène res est levis momenti verum, germanumve Scripturæ sensum aperire, & ita inoffenso pede eam explanando percurrere, ut nullum omninò adsit uspiam errandi periculum? Verùm difficilius hoc ipsum censebitur, si sciatur, quòd per dictas collationes nedum moralia exponebantur præcepta in sacris literis contenta, sed etiam difficultates inibi occurrentes enodabantur, quemadmodum ex Synchrono Auctore nobis legendum datur, qui S. Pachomii vitam exactè descripsit: *Scripturæ Sacræ* (inquit) *sermones iisdem exponebat, maximè si qui intellectu occurrerent difficiliores, aut magis abstrusi de Domini incarnatione &c.* *Vitæ n. 36.* Liberum insuper erat discipulis, S. Præceptore annuente, dubia identidem proponere, & horum ab ipso solutionem petere: Scripturæ alicujus solutionem disquirebant, tantique faciebat ipsius resolutionum dogmata, ut eadem scribere congauderent etiam ad aliorum utilitatem. *Ibid. n. 63.*

Indubitatum insuper est, quòd Sancti Pachomii discipuli nedum lectioni Scripturarum Sacrarum vacabant, verùm & Sanctorum Patrum opera jugiter perlegebant. Seriò tamen ipsis interdicebat, ne

unquàm legerent ea Origenis, imò nequidem aures de iisdem cuicum-
Ibid. n. 21. que loquenti præberent, propter errores nempe, queis passim infecta
notantur; adeò ut cùm die quadam Origenianum comperisset volu-
men inter cujusdam ex Discipulis suis manus, illud extemplò in aquam
projecit, subdiditque nonnihil excandescens, cuncta præfati Auctoris
scripta tunc à se combustum iri, nisi Divini Nominis in ipsis passim
contenti reverentia id sibi vetuisset. Sed ut ad ejusdem Sancti Patris
Alumnos redeamus, universis ubique gentium adeò persuasum erat
intelligendi acumen, quo isti pollebant, addita mira facilitate dicen-
di, ut plerique Philosophorum data opera, Tabennam venerit, ut id
Ibid. n. 51. proprio experimento probarent: *Ea de vobis fama percrebuit, quòd Mo-
nachi sitis, qui multa, & subtiliter intelligere, & sapienter profari possitis.*
Theodorus, ad quem præ aliis sese illi contulerant, pari sapientia,
& subtilitate, ænigma promptè enodavit, quod sibi à quodam isto-
rum Philosophorum propositum fuerat. Thodoro item, cùm adhuc
Num. 49. junior esset, Sanctus Pachomius die quadam præcepit, ut sine mora
in supplementum sui collationem faceret, in qua bene adeò se gessit,
ut senioribus ipsis æmulationem conciliarit. En igitur qualis, plus mi-
nusve, erat Regularis Monasteriorum Sancti Pachomii disciplina; undè
etiam manifestè infertur, studia, scientiasve tunc non fuisse in mini-
mis habita.

Divus Basilius Monasticæ Disciplinæ splendor, Græcorumque Do-
ctorum Coryphæus, easdem ferè normas Monachis impertivit, qui ip-
sum in doctrina sequuti sunt. Inter hos enim pueri recipiebantur, qui
eòusque ætatis erudiebantur, donec maturè statum illum possent seli-
gere, in quo potissimùm quiescere optabant; quod etiam testatur San-
ctus Joannes Chrysostomus de Cœnobiis suæ nationis, ut liquet ex
Libro tertio ab ipso edito super defensione Vitæ Monasticæ cap. 16.
Ulteriùs Monachi Divi Basilii invicem sepissimè conferebant; idemque
Magnus Doctor in prima suarum epistolarum, Sancto Gregorio Na-
zianzeno scripta, inter alia præclara monita, quæ Monachis relinquit,
methodum quandam rerum ab ipsis ritè gerendarum exarat, quam
inviolabiliter servare tenentur. Prohibet in primis ibi ambitionem
quamlibet cæteros quoquomodo superandi, ostentationem, & quid-
quid minimum vanitatis, aut Cenodoxiæ redolere potest; item om-
nem contradictionis spiritum, & cavillationem quamcumque. Hor-
tatur insuper, ut jugiter modestiam servent cum multa suavitate, ac
humilitate, tum colloquendo, tum sodales audiendo; quinimmò vel
vocis moderationem ipsis præscribit. Præterea ibidem jubet, seligen-
das esse materias, super quibus invicem conferre debent, licèt ad id
solùm ab ipso restringantur, quod virtutum exercitium respicit, &
intelligentiam Scripturarum Sanctarum. Animadvertendum tamen
hic obiter est, illud tunc fuisse unicum Ecclesiasticorum studium; cre-
dituque difficillimum est, absque jugi labore, & applicatione eas si-
bi notitias potuisse comparare, quæ ad illius consummationem pror-
sus requirebantur. Id etiam confirmare possumus ex collationibus Cas-
siani,

siani, quæ doctrinam, & eruditionem continent verè singularem.

Nobis utique compertum est, ex jugi Christianæ, Religiosæque vitæ exercitatione, aliquos quandoque evehi ad talem intelligendi gradum, ut id tantùm pro quolibet studendi conatu sufficere posset; & quòd per minimum Spiritus-Sancti Charisma plus scientiæ nobis unico ictu interdum communicetur, quàm per quascumque meditationes, seriasque applicationes, diuturno nostro labore acquirere valeamus; ut enim inquit Sanctus Augustinus: *Mores perducunt ad intelligentiam.* Verùm neque nos latet, hujuscemodi gratiarum genera non omnibus de lege ordinaria impertiri, multoque proprii ingenii acumine nos ut plurimùm indigere, tum ne à recto veritatis tramite unquam declinemus, tum ne nos met ipsos in cogitatibus nostris aliquando fallentes, alios quoque decipiamus. Nonnisi ex peculiari Dei miraculo possunt isthæc absurda vitari; & Deus ipse tentari videretur, si Studiorum quis velit adminicula spernere, ut intelligentiam Scripturarum attingat, ea tantùm spe nixus, quòd scilicet nonnullis Sanctorum Divinitùs fuerit tale privilegium concessum. Id pariter Divus Augustinus expressè notavit in Prologo ad Libros Doctrinæ Christianæ, ubi inquit, non esse recedendum ab ordinaria studendi, atque addiscendi Lege, ut eas scientias consequamur, quæ nobis necessariæ perhibentur. Hoc etiam nobis apertè declarat Venerabilis Abbas Guerricus, cùm dicit, non omnes Dei electos privilegio scientiæ infusæ gaudere, sed opus esse ad intelligendum, gratiæ Cœlesti industriam, & laborem addere: *Non enim omnes Sancti*, inquit ipse, *docentur eam, sed illi dumtaxat, in quibus, nec industria gratiam, nec gratia destruit industriam.*

Augustin. tract. 18. in Joan.

Serm. 3. in Epiphan. num. 1.

Cassianus Collat. 16. necessitatem nobis ostendit, qua Sapientum subsidio omninò egemus, ne in Sacrarum Scripturarum intelligentia in errores aliquos labamur: „ Memini (inquit) cùm me adhuc adhærere fratrum Consortio junior ætas pateretur, hujusmodi nobis intelligentiam, vel in moralibus disciplinis, vel in Scripturis Sanctis, „ frequenter insertam, ut nihil ea verius, nihilve rationabilius crederemus. Sed cùm in unum convenientes sententias nostras promere „ cœpissemus, quædam communi examinatione discussa, primùm ab „ altero falsa notabantur, mox deinde ut perniciosa communi pronunciata judicio damnabantur. Et paulò post subdit: & idcircò nullus sibi, multa quamvis scientia præditus, inani tumore persuadeat, quòd alterius collatione non egeat; nam etiamsi judicium ejus „ diabolica non fallat illusio, elationis tamen, ac superbiæ graviores „ laqueos non evadet. Quis enim hoc sibi absque ingenti valeat usurpare pernicie, cùm Paulus vas electionis, in quo Christus, ipso testante, loquebatur, ob id unicè asserat, Hierosolymam se conscendisse, ut cum suis Coapostolis Evangelium, quod gentibus, revelante, & cooperante Domino, prædicabat, secreta examinatione „ conferret? Dici ne ergo hinc poterit, Monachos quantumvis Sanctos aliorum non egere instructione ad errores omnes evadendos, illusio-

lusionesque vitandas, in lectione, ac studio sacrarum literarum?

Divus Gregorius, seu Author Commentariorum in Libros Regum, quæ pro Monachis speciatim elucubrata videntur, egregiè ostendit, Dæmonem prævidentem fructum, qui etiam ex humaniorum literarum studiis potest in Spiritualibus obtineri, omnem industriam adhibere, ut nos ab iisdem retrahat, quatenus impedimento nobis sit perveniendi faciliùs ad rerum Spiritualium intelligentiam: *Ut & Secularia nesciant, & ad sublimitatem Spiritualium non pertingant*. Non quia, ut Sanctus Doctor subdit, humaniores literæ penes se tantùm inspectæ, multum conferant ad spirituale ædificium, sed quòd in ordine ad sacram paginam (cujus studium animabus iis maximè congruit, quæ ad Deum se attollere cupiunt) potissimè juvant.

Greg. lib. 5. in lib. Reg. c. 3.

Concludendum itaque est, ac dicendum, quòd si est veritati planè consentaneum, quemadmodùm etiam infra magis probabimus, rectam nimirum Disciplinæ Regularis Œconomiam, qualiter àb initio à Sanctis Pachomio, & Basilio instituta fuit, cùm nempè in suæ puritatis fonte adhuc vigeret, studiorum absque præsidio vix potuisse subsistere, meritò inquam inferri inde poterit, subsidium idem non minùs nostro hoc ævo necessariò requiri. Licèt enim nunc temporis minoris ætatis pueri intrà Cœnobia non ampliùs recipiantur, nihilominùs Monasticum cucullum induentes eo ut plurimùm lumine carent, quo super eorum Codicum lectione valeant proficere, qui in Regula nobis permittuntur, ac præsignantur. Cumque Superiores nostri eorum de numero seligantur, ex quibus integra Monachorum sodalitia coalescunt, idcircò non nisi rarissimè tales inveniri continget, qui ad alios vel dirigendos, vel erudiendos sint apti, nisi priùs à suis prædecessoribus sufficientem ad hoc præstandum notitiam hauserint. Verùm id peculiarem infra discussionem exposcit.

CAPUT III.

Quòd absque scientiarum adminiculo nequeunt Abbates, aut alii Superiores eas obtinere dotes, quæ ad perfectum regimen exiguntur.

Quemadmodùm Monachorum Cœnobia absque Præpositis subsistere nequeunt, dici etiam poterit, de lege ordinaria loquendo, nec aptos ad eorundem regimina posse sine scientiis superiores aliquos inveniri. Ejusdem prorsus necessitatis videtur esse doctrina in Superioribus, qualis est Dux iter habenti, vel nauclero nautica pixis. Propterea hinc est, quòd inter dotes, quæ ex singulis antiquioribus Regulis in Abbatibus debere esse prænotantur, scientia semper, atque sapientia cum morum rectitudine referuntur. Sic etiam cap. 64. præscribit Sanctissimus noster Patriarcha Benedictus: Vitæ merito, & sapientiæ doctrina, &c. & reverà quis unquam percipere valeat, absque ullo scientiarum apparatu Monachorum

rum Prælatos muneris sui partes implere ? Præcipuum, quod istis onus incumbit est : proprios erudire subditos, sanamque ipsis doctrinam tradere, scilicet juxta germanum Scripturarum, Sanctorumque Patrum sensum; item eosdem præmunire contra quodlibet errandi periculum, & adversùm quaslibet Satanæ calliditates, & illusiones, ipsis viarum salebras, & offendicula indicando, ut rectam virtutum semitam ingrediantur, ac teneant; Rursus eorumdem difficultates explanare quandocumque se prodet occasio; denique ipsos identidem redarguere, & ad bonum frequentibus monitis dirigere. Qui autem fieri potest, ut singula hæc munia ritè ab iis persolvantur absque ullo scientiarum munimine ? Poterunt quidem aliqui, naturali dumtaxat intelligendi acie præditi, vel etiam modico acquisito lumine, sufficientem habere vim pro intelligentia librorum sacræ paginæ captu faciliorum, putà Proverbiorum, quatuor Evangeliorum, nonnullorum operum Sanctorum Patrum, quæ minus in se difficultatis habere videntur; Verùm ut hæc omnia aliis communicentur, hoc est quod regulariter sine ullo studiorum adminiculo fieri nequit. Nos utique non latet, Divum Augustinum testari, plures in solitudinibus vixisse absque ullo librorum subsidio, imò & sine Scripturarum Sanctarum codice, solis fidei, spei, charitatisque virtutibus, quibus intimè replebantur, defectum eorum supplentes; Attamen excipiuntur ab ipso quicumque erant aliorum instructioni addicti: nisi ad alios instruendos. Hac etiam de causa Sanctus Ferreolus immunes in sua Regula à quocumque manuali opere Abbates esse declarat, ne ipsis tempus deesse contingat in studio eorum insumendum, quæ suos inferiores edocere tenentur.

August. l. 1. de doctr. Christ. c. 39. S. Ferreol. c. 30.

Semper igitur, ut liquet, multis laudibus commendata est in Abbatibus, vel Superioribus Regularibus, sapientia, atque doctrina, tuncque potissimùm cùm morum sanctitati copulabatur; & hinc est, quòd Sanctus Bernardus Abbatis cujusdam sui ordinis Elogium texens, inter cæteras præclariores dotes, quibus ille condecorabatur, hanc notat, scientiam nimirum, qua pollebat, propriæ dignitati apprimè consentaneam: *Adhuc homini non deest literatura congruens*. Serlonius item ordinis ejusdem Cancellarius, distinctiùs describens præfati Præsulis qualitates, addit, ipsum nedum fuisse doctum in sacris literis, verùm & in humanioribus insignem : Homo in Scripturis Sanctis non mediocriter eruditus, & in liberalibus artibus, ac humanis literis sufficienter edoctus.

Bernard. epist. 306.

Verum enimverò magis magisque scientia Regularium Prælatis necessaria tunc censebitur, si Ecclesiasticas consulentes Historias spectemus eminentem gradum, quo Abbates plurimi fuere in Ecclesia insigniti. Cùm siquidem varia olim celebrarentur Concilia, plerumque etiam iis tenebantur adesse, propriam coram Patrum consessu aperire sententiam, ipsisque tandem subscribere. Exemplum de hoc legendum nobis occurrit in Vita Sancti Pachomii, qui unà cùm aliquot Monachorum suorum astitit Concilio Latopolitano propè Memphim Ægy-

S. Pach. Vita n. 72.

Ægypti, quò etiam convenere, præter alios plures Monachos, duo Episcopi, qui fuerant ipsius discipuli. Si verum est, Chilonem, ad quem scribit Divus Basilius, ex Cœnobita Anachoretam se fecisse, ut refert latina versio, licèt in textu Græco id exprefsè non legatur, procul dubiò inde inferri potest, quòd Cœnobitæ assistebant Synodis ejus temporis; quandoquidem S. Doctor de omni artificio eundem ibi certiorem facit, quo Dæmon uti poterat ad ipsum retrahendum à solitudine, suggerendo nempe ex Anachoretica vita occasionem penitùs adimi ampliùs interveniendi ad ea Sacra Concilia, in quibus tot difficultates, ac dubia resolvebantur, tum ad sacram paginam, tum ad Theologiam pertinentia. Sed quod majoris adhuc momenti impræsentiarum arbitror, est, à Divo Athanasio Monachos quosdam memorari, quos Apollinaris Episcopus Anno 362. Alexandriam misit, ut magno Concilio ibidem tunc celebrando interessent; ut colligere est ex epistola ejusdem Concilii ad Antiochenos scripta.

Porrò Abbates variis temporum decursibus nedum Conciliis interfuerunt, iisque subscripserunt, verùm etiam ad ipsa propriorum Episcoporum nomine, qui eis interesse haud poterant mittebantur. Plurima de hoc leguntur exempla in Conciliis Galliæ, ac Hispaniæ, sexto, septimoque Sæculo celebratis. Tertio item Concilio Constantinopolitano, adversùm Monothelitas congregato, complures Abbates, imò etiam simplices Monachi, propria contulere suffragia. Inter alios autem Abbas Theophánes actione octava duo affert testimonia, unum scilicet Sancti Athanasii adversùs Apollinarem, Sancti Augustini alterum contra Julianum; quod sanè evidenter indicat, ab Abbatibus hisce dogmatica Patrum opera solerter fuisse perlecta. Insuper Petrus Abbas Sancti Sabbæ Romæ, Summi Pontificis nomine præsédit Concilio Œcumenico Nicæno secundo, unà cum Petro Archipresbytero. Item alii plures, nedum Abbates, sed & simplices Monachi, propriorum Episcoporum nomine eidem Concilio interfuere, inter quos Joannes Monachus, unà cum Thoma Hegumeno, (Abbatem sonat apud Græcos) vice Patriarcharum Alexandriæ, Antiochiæ, & Hierosolymorum; Cyrillus Monachus vice Nicetæ Episcopi Gothiæ; Antonius item Monachus vice Episcopi Smyrnensis, & alii plures, præter potiorem partem Hegumenorum Orientis, qui subscripserunt actioni quartæ hujusce Concilii, à quo insuper Stephanus Monachus, fidus librorum illuc allatorum custos, & scripturarum chartophylax delectus fuit. Qua igitur fronte, & quonam ausu tot inter viros, dignitatum non minùs, quàm scientiarum culmine affulgentes, Abbates, Monachive adstare potuissent, rudes, ac indocti, sacrarumque eruditionum expertes?

Denique si attentè considerare velimus plurium Ecclesiarum Dignitates, ac munera, quæ Monachis identidem collata fuere, nostroque hoc ævo pariter conferuntur, & ad varias earundem Ecclesiarum prærogativas nonnihil reflectamus, facilè quempiam ad nostram poterimus trahere sententiam, quòd scilicet ut dignè, ac laudabiliter eæ

regan-

regantur, necessum est aliquo præmuniri scientiarum apparatu, & quidem non vulgari. Quis enim absque multo animi mœrore, atque indignatione, ferre valeat, Antistitem aliquem primam in Ecclesia occupare Sedem, ineptum prorsus, ac ignarum?

Id ipsum facilè confirmari potest exemplo antiquæ Abbatiæ Insulæ Barbaræ, paulò supra Lugdunum ad Ararim sitæ: Leydradus hujusce Urbis Archiepiscopus, in epistola, quam scripsit ad Carolum Magnum, notum nobis facit, se Sancto Abbati Benedicto potestatem Pœnitentiarii omni fiducia, & securitate tradidisse: Potestatem ligandi, atque solvendi; Quam Archiepiscopi prædecessores Abbatibus ejusdem Monasterii dederant à temporibus usque Sancti Eucherii, hoc est tercentum ex tunc Annis, cum ampla jurisdictione totam Diæcésim visitandi loco Archiepiscopi, tum ob conservandum penitùs illibatum fidei orthodoxæ candorem, tum etiam ad impediendum, ne perversorum errorum dogmata illuc aliquando intruderentur; & insuper potestatem regendi Ecclesiam Lugdunensem tempore Sedis vacantis, quæ postmodùm successu temporum Augustodunensibus Episcopis concessa est. Oportebat sine dubio, quòd tam præclari Antistites, tantoque zelo præditi, sibi essent optimè conscii de idoneitate præfatorum Abbatum prius quàm eos ad hæc tam seria munia subeunda deligerent. Pleraque hujusmodi alia nobis occurrunt exempla in persona Mamerti Claudiani, Viennæ in Delphinatu insignis Abbatis, qui, nobis sic testante Sidonio, à Fratre suo ejusdem Urbis Episcopo, Vicarius Generalis fuerat renunciatus. Item in Persona Abbatis Modesti, qui Hierosolymis eodem munere fungebatur septimo sæculo, ut refert Bollandus 22. Januar. per hæc verba: Vicarius Apostolici Throni.

Sed quid effabimur de Ecclesiis Cathedralibus Angliæ, ac Germaniæ, quæ septimo, & octavo Sæculo à Monachorum Cœtibus regebantur? Item de Abbatiis, in quibus, vel ab ipsarum fundatione, Superiores, Abbates simul & Episcopi erant? Sic fuit ea quondam celebris Benedictinorum Laubii in Belgio ad Sabim, in confinio Hannoniæ, & plures aliæ. Verùm super his fusiori jam non me extendam calamo, ne longiùs, quàm par sit, aberrare videar. Quid autem si à Cœnobiis studia amandata, & proscripta omninò fuissent? Nunquid Regulares inveniri potuissent ad præfata munera subeunda idonei? Non sanè; plurimi namque ipsorum, qui Monasticum habitum in adolescentia susceperant, nequaquam poterant ante ingressum in Monasteria scientias ad id requisitas sibi comparare, nec post ingressum, eò quòd vetita iisdem fuisset ulteriùs studendi via, unde possent pro tali defectu aliquando supplere.

Superaddi item potest, nullatenus sufficere, quòd Superior, prius quàm Fratrum suorum regimen ineat, scientias acquisierit; sed insuper operæ pretium esse, ut etiam, atque etiam legendo, ac studendo, adeptum lumen in dies roborare, ac magis augere satagat, quantum videlicet ex onere, cui subest, sibi permissum fuerit; quantulacumque enim scientiarum plenitudine ante suum ingressum gaudere

con-

contigerit, tota propediem evacuabitur, nisi diligentem curam adhibeat, ut reiteratis sciendi actibus jam acquisitum habitum confirmet. Sensim profectò, quod antea comparaverat amittet, nisi denuò meditando, aut studendo proprium intellectum exerceat. Nefas quidem esset, si studiorum prætextu semel negligeret animarum sibi commissarum salutem; attamen nec de temporis brevitate adeò se excusabit, ut omnem penitùs lectionem abdicet. Tempus itaque ex aliqua occupationum minùs seriarum interpositione ipsi suffurandum erit, & potius de quiete propria, honestáve relaxatione demere nonnunquam tenebitur, quàm sibimet in re tanti momenti vel minimùm deficere. Consimili prorsùs modo se quoad hoc gessere Abbates, doctrina, & sanctitate conspicui, inter quos Divus Bernardus, qui temporalium cura Fratri suo Gerardo commissa, tantundem temporis conabatur insumere in oratione, ac studio, & in eruditorum sermonum lucubratione, ad Monachorum suorum spirituale emolumentum, atque ædificationem. Hac inquam ratione votorum suorum compos fiebat, ut ipse testatur, nihil unquam negligendo, sive pro exacto sui Monasterii regimine, sive pro Animarum directione, quarum sibi cura fuerat demandata.

CAPUT IV.

Quòd Monachi ad Clericalem statum evecti ad studia tenentur incumbere.

QUæ hactenus scripsimus de necessitate studiorum, nonnisi ad Monachos quatenus Cœnobitas spectare videntur; at si tanquam Clericos, aut Presbyteros, eos considerare velimus, arduum minùs erit quemlibet evincere, ut nobiscum sentiat, eosdem novo hoc titulo ad longè majores cognitiones scientificas habendas teneri; quandoquidem eò ipso, quòd ad Sacerdotalem gradum evehuntur, urgens omninò ratio exposcit, ut talibus dotibus ornentur, quales ab hujusmodi Sacro Charactére exiguntur. Etenim si in Ecclesiastico Seculari ignorantia iniquo fertur animo, profectò minùs tolerabilis in Monachis erit, qui Sacerdotio initiantur. A me quidem conceditur, ipsis onus haud incumbere, regulariter, & per se loquendo, populos instruere; Verumtamen quia vel in propriis Cœnobiis Sacramenta sæpè administrant, & quia ad cæterorum sodalium directionem possunt à majoribus destinari, propterea non mediocri opus est ipsis intelligentia, ut æquè istorum numerum pensa persolvant; sat quippè compertum est in Sacramentorum administratione ipsos in multis posse deficere, præsertim verò circa illud pœnitentiæ; Unde quidam inter Cistercienfium Monachorum primates, qui etiam Sancto Bernardo à secretis esse meruit, scripsit, non minùs scientiæ, quàm pietatis exigi, ut hujusmodi ministerio quis dignè laudabiliterque

Nicol. Claraval. Serm. de S. Andr. num. 11.

terque fungatur: Oportet eum esse non minùs literatum, quàm Religiosum; ex indiscreto enim zelo, quem prudentia, ac doctrina non moderantur, plus certè damni, quàm fructus emergit; nec unquam fieri potest, ut absque sufficienti scientia salutaria pœnitentium morbis remedia tribuantur.

Hæc porrò est ratio, propter quam Divus Augustinus in excellenti eo Tractatu, quem super Monachorum obligatione ab operibus manualibus vacandum, edidit, immunes eos aliquando declarat, qui vel ministrant Altaribus, vel Sacramenta dispensant: *Si Ministri Altaris, si Sacramentorum dispensatores*. Quare si Sanctus Doctor non dubitavit tunc Regulares ab onere eximere, quod alioquin valdè necessarium ipsis arbitrabatur, procul dubio nec iisdem studia tunc cogitavit interdicere, ut potè ad eas notiones habendas conducentia, quæ pertinent ad dicta ministeria; quamquam ipsis præcisè ut Monachis illa permittere necesse non fuisset. *August. de oper. Monach. num. 24.*

Respondebitur fortasse, propter dubia passim occurrentia Superiores ab ipsis esse tum consulendos. Verùm cùm plurima ultrò se offerant, quæ ob inviolabile Sacramenti Pœnitentiæ sigillum, nefas omninò est superioribus aperire, qui fieri insuper poterit, ut circa ejusmodi dubia subditorum mentes à Superioribus illustrentur, si vel isti sufficienti ad id præstandum lumine careant? Unde nam quæsò id sibi comparare poterant, si nulla prorsus cura sit adhibita ad ipsos instruendos prius quàm talia ministeria subirent? Nec quidquam suffragatur instantia, quæ fieri potest, nunquam scilicet Religioni defuturos sufficientis literaturæ viros, quin aliquis saltem ad regendum inveniatur idoneus. Primò namque hoc est, quod nunc controvertitur. Secundò rectum Religionis regimen fortunæ, vel casui committi videretur, si nempe rei tam dubiæ prorsus esset fidendum.

Necessum ergo est, Monachos Presbyteratus charactére insignitos, Ecclesiasticis doctrinis imbui quo ad usque status proprii conditio, & Sacer ipsorum ordo id videntur exposcere. Cùm autem doctrinæ istæ in notionibus Scripturarum Divinarum, item disciplinæ, & Traditionis Ecclesiasticæ, consistere maximè debeant; operæ ideò pretium erit, Monachos Sacerdotio initiatos, sufficientem horum omnium habere cognitionem, sicut etiam oportebit, ipsos præcisè ut Monachos, eorum notitia præditos esse, quæ ad proprium statum unicè spectant. Idipsum egregiè confirmat Monachus quidam Abbatiæ Prumiensis, sub ditione, ac Diœcési Trevirensi, qui zelo non minùs, quàm pietate affluens, vixit tempore Divi Bernardi, in opere in quinque libros distincto, de Domo Dei, quod legitur in Bibliotheca Patrum, ubi sic: „ Particularia præcepta, quæ cuilibet professioni specialiter sunt assignata, ab universalibus institutis in nullo discordare debent; nam particularia instituta si ab universalibus discreparent, vim suam amitterent, sicut ramus ab Arbore, rivus à Fonte præcisi, ariditate pereunt. Hùc accedit, quòd Monastica Professio, quæ particularia instituta ex quavis Regula Sanctorum Patrum *Potho lib. 3.*

„ trum servanda suscepit, ab universalibus institutis, quibus Canonica authoritas omnem Ecclesiasticum Ordinem instruit, nequaquam excluditur; nam Monasticus Ordo sic Regulæ suæ terminis contentus esse debet, ut etiam qualiter eum oporteat Sacris obedire Canonibus non ignoret; sunt quippe in Monastica vita quamplurimi, qui simpliciter Monachi dicuntur, quia Sacris Ordinibus minimè funguntur; sunt qui Monachi simul, & Clerici vocantur; isti nimirum & Regulæ suæ obedientiam, & Sacris Canonibus reverentiam exhibere debent; habent enim ex Regula vivendi præcepta, quibus obtemperent, & habent ex Canonica traditione ritum ministrandi, quem servent; sicque sunt Regulæ suæ debitores, ut & Sacrorum Canonum debeant esse observatores. Ampliùs igitur ex debito obligati sunt, qui & ex Regulæ custodia, & ex Canonum observantia reddituri sunt rationem. Quò contra illi desipiunt, nescientes quæ loquuntur, neque de quibus affirmant, qui cùm sint in Sacris constituti, in sola tamen Regula gloriantes dicunt: Quid nobis cum Canonibus? Habemus Regulam nostram, hac igitur contenti simus. Bene, & argutè Regulæ prætendunt authoritatem. An non Regularum omnium magistra est Canonica authoritas? Nonne Romani Pontifices, qui in plenitudine potestatis Ecclesiæ præfuere, illis præferendi sunt, qui in partem sollicitudinis vocati, particularia dumtaxat nonnullis instituta in suis
Cap. 7. „ Regulis edidére? Sanctus quoque Pater Benedictus, quamvis spiritu omnium Justorum plenus, tamen in Regula, quam Monachis specialiter scripsit, testatur, non omnem justitiam esse constitutam; Neque enim Regula ejusdem Sancti Patris, neque ullæ majorum traditiones, quæ morum correctionem docent, honestæque vitæ formam demonstrant, his, qui in Monasteriis degunt, imminuere, vel infirmare ullo modo possunt Sacrorum Canonum authoritatem, quorum videlicet observantia cùm generaliter omnibus Ecclesiæ filiis indicta sit, Monachi soli non excipiuntur; Nam Canones ad Monachos quoque pertinere, eosque Synodalibus Patrum decretis obedire debere, ex scriptis Magni Gregorii liquidè nobis constat, qui in sua Synodica Sanctissima quatuor Concilia confirmat, dicens: Sicut Sancti Evangelii quatuor libros, sic quatuor Concilia suscipere, & venerari me fateor, Nicænum scilicet, in quo perversum Arii dogma destruitur; Constantinopolitanum, in quo Eunomii, ac Macedonii error convincitur; Ephesinum primum, in quo Nestorii impietas judicatur; & Chalcedonense, in quo Eutychétis, Dioscorique pravitas reprobatur, tota devotione amplector. Secùs enim justè timeri potest, ne ipsi quoque sententiæ, ac punitioni Divinæ aliquando subjaceant, quam Sacerdotibus quibus-
Osea 4.6. „ que Deus per os Prophetæ minatur: Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne Sacerdotio fungaris mihi.

En itaque qualis fuit Docti hujus, piique viri sententia circa obligationes Monachorum addiscendi Ecclesiæ Canones, cùm pro Ecclesiasti-

siasticis specialiter editi videantur. Huic etiam doctrinæ conformatur paræneticus Sermo, quem Cassiodorus Monachis suis scripsit; hos namque hortatur, ut Sacrorum Canonum collectionem legere non omittant, à Dionysio Abbate, cognomento, exiguo, congestam; & subdit: *Ne videamini tam salutares Ecclesiasticas Regulas culpabiliter ignorare*. Insuper ad vitandum quemlibet infaustum eventum, qui ex tali inscitia posset ipsis inopinatò contingere, iisdem consulit, ut pariter Concilium Ephesinum primum, & Chalcedonense sæpè revolvant, unà cum epistolis, quibus ambo fuere confirmata. Hortamenta autem hujusmodi ab ipso generaliter scripta sunt Monachis Vivariensibus, inter quos plerique sine dubio aderant, qui nullo prorsus ordine initiati erant; ex quo etiam argumentum fortiùs urget respectu Monachorum, qui Sacerdotali charactére signantur. Quid quæsò, inquit Trithemius Abbas Monachos suos alloquens, miserabilius Sacerdote indocto, qui licèt nullum prædicationis officium habeat, ratione tamen suscepti ordinis ad scientiam obligatur Scripturarum? Quod idem est ac si adderet, & ad eorum omnium notitiam habendam, quæ præsertim Ecclesiasticos decent. Sic scribit Homil. 4. digna quidem, ut tota attentè legatur. *Cassiod. Divin. Instit. c. 23.*

Hæc item ratio fuit, quæ Divum Fulgentium Episcopum Ruspensem impulit ad uniendum simul Clericos, & Monachos in Monasterio Ruspasrum in Africa, ita ut utrorumque studia, orationes, ac victus communiter fierent: *erat quippe eis communis mensa, communis oratio simul, & lectio*. In alio item Cœnobio, in quo longè à Laicorum, mundanorumque consortio, idem Sanctus aliquandiu vixit, Clerici educabantur, ut ad Dignitates, & Ecclesiastica munia fierent apti: *Ecclesiasticis Dignitatibus multos viros idoneos enutrientes*. Sic semper fuit etiam ab initio institutionis Monasticæ; Siquidem Ammon, qui postea fuit ad Episcopatum assumptus, cùm Anno decimoseptimo ætatis suæ in Tabennæ solitudinem se recepisset, Sanctus Theodorus Abbas, qui jam certò prænoverat felicem juvenis indolem, ac exitum, ipsum Theodoro Lectori, & Ausonio adolescentium Magistro instruendum tradidit, ut per Sanctarum intelligentiam Scripturarum tanto ministerio dignus evaderet; sic ipsemet narrat in epistola ad Theophilum Alexandrinum scripta. *Vita S. Fulgent. num. 43.* *Ibid. num. 30.* *Bolland. Tom. 4. Maii pag. 349. col. 1.*

Gregorius Turonensis nobis satis apertè demonstrat, Galliarum Cœnobia fuisse suo ævo tot veluti Adolescentium Collegia, in quibus scientiæ Ecclesiasticis apprimè necessariæ tradebantur: Refert namque, Meroveum, cùm in Custodia à Patre suo Chilperico Primo, Francorum Rege, retineretur, jussu ejusdem tonsuratum fuisse, mutataque veste, qua Clericis uti mos erat, Presbyterum fuisse initiatum, & ad Monasterium Cœnomannicum, quod Aninsula dicitur, seu etiam Sancti Carilephi, directum fuisse, ut ibi Sacerdotali Regula erudiretur. Unde palàm liquet, quòd vel ex tunc Monachi Ecclesiasticam tradere scientiam in dictis Cœnobiis profitebantur; hacque de Causa, sicut etiam ex aliis infra adducendis, factum est, ut *Greg. Turon. lib. 5. cap. 14.*

ut complures eorum doctrinarum, eruditionumve culmine celebres, immortalem apud posteros sibi Nominis famam vendicarint, ut clariùs sequenti capite patebit.

CAPUT V.

Quòd Viri egregii, qui inter Monachos effloruere, certò indicant, studia literarum impensè ab ipsis exculta fuisse.

Cum regulariter loquendo contingere nequeat, quempiam virtutibus prædítum fieri, absque diuturno earum experimento, & exercitatione, sic nunquam fiet, ut scientiæ perfectè acquirantur, absque jugi in studiis labore. Hinc procul dubio dicendum, isthæc à primis usque temporibus impensè in Cœnobiis exculta fuisse, cùm egregii in scientiis viri memorentur, qui non minùs propriis doctrinis Ecclesiam illustrarunt, quàm eidem mira sanctitate præfulserint.

Supervacaneum ergo, atque importunum omninò foret singulorum nomina exactè in præsentia conscribere, qui nimirum, tum scientia, tum pietate excelluere. Ut tamen præsentem materiam paululùm adhuc expendamus, nonnulla superaddere, & animadvertere prosequor.

Primum, quod hìc perpendendum occurrit, est, quòd potior celebriorum, sapientumque virorum pars, qui propria sanctitate, ac Doctrina Ecclesiam illustrarunt, vel in Cœnobiis vitam jugiter degére, vel diu in jisdem fuerunt educati, ac enutriti, adeò ut majorem operum suorum partem ibidem lucubrarint. Ex quatuor enim Sanctis Doctoribus, quos Græca Ecclesia veneratur, duo quidem Monachi fuere, hoc est Sanctus Basilius, & Sanctus Joannes Chrysostomus, reticendo Divum Gregorium Nazianzenum, quem vitæ ipsius descriptor inquit, Monasticam potiùs, quam sæcularem duxisse vitam. Item Sanctus Athanasius aliquandiu inter Ægypti Monachos vixit, ad quos multoties etiam scribere dignatus est, & ipsorum gratia Sancti Antonii vitam concinnare, ut Synchronos Auctor vitæ Sancti Pachomii nobis testatur. Tantundem ferè dici potest de Sanctis Doctoribus Ecclesiæ Latinæ, quoniam dempto Divo Ambrosio, qui Cœnobium ullum nusquam incoluisse legitur, reliqui tres, Sanctus nempe Hieronymus, Sanctus Augustinus, & Sanctus Gregorius Magnus, vitam Monasticam procul dubio professi sunt, horumque singuli varia, & egregia in lucem ediderunt Opera, dum adhuc Monasticam degerent vitam, quam Divus Hieronymus tanto jugiter amore prosequutus est, ut neque Sacerdotalis Character, quo velut invitè initiatus fuerat, ipsum ab ea unquam dimovere potuerit.

Gregor. in Vita Gregorii Nazianz.

Vita S. Pachom. Bolland. num. 63.

Alterum, quod notare debemus, est penè innumerabilis Episcoporum series, qui tam de Orientalibus, quàm de Occidentalibus Cœnobiis prodiere. Quì enim fieri potuit, ut tot Sancti Antistites prævias omnes

omnes conditiones ad dignè fungendum proprio ministerio habuerint, nisi priùs intrà claustra degentes, scientiam consequuti fuerint ad id muneris necessariam? Nunquid dici poterit, eos in sæculo jam scientiis imbutos, Monasticam subinde vitam amplexos fuisse? Id sanè de illis omnibus objici saltem nequit, qui à teneris annis se Religioni, Deoque sacrarunt, ut nobis certò constat de Sancto Epiphanio, Salaminæ in Cypro Episcopo, de Sancto Attico Patriarcha Constantinopolitano, de Alexandro Episcopo Basinopolitano, de Palladio Episcopo Helenopolitano, deque aliis innumeris, tum Græcis, tum Latinis. Quod etiam æquali certitudine non ambigitur de Sancto Cæsario Episcopo Arelatensi, de Sancto Donato Episcopo Vesontiensi, de Sancto Bonifacio Germanorum Apostolo, deque aliis pluribus, qui brevitatis gratia reticentur. Plerique autem ipsorum Claustralem tunc elegerant vitam, cùm nequidem legere didicissent; nec ab ea unquam recessere, nisi cùm Episcopi fuerunt renunciati. Concludendum itaque restat, ipsos intrà Cœnobia degentes, scientiis prò Episcopali munere instructos fuisse.

Tantundem pariter asserere licet de iis, qui vota solemnia in Religione emisére aliquantum adulti, vigesimo nempè, vel quinto supra vigesimum ætatis Anno. Enimverò nec tunc fieri potuit, ut illas animi dotes examussim, obtineret, ad Episcopale munus requisitas, nisi easdem in progressu Religiosæ vitæ sibi comparassent. Cùm autem innotescat, demptis iis, qui se impuberes Deo sacrarunt, reliquos ut plurimùm præfata ætate Monasticum induisse cucullum; idcircò jure etiam inferimus, omnes, tum scientias, tum virtutes fuisse in Religione consecutos.

Insuper in dubium minimè vertitur, quòd vel à prima Monasticæ vitæ institutione plerique Monachorum fuerint ad Episcopatum assumpti; Dracontius siquidem Monachus ad Dignitatem hanc promotus fuit à Sancto Athanasio; & quia nonnisi invitus promoventi videbatur acquiescere, continuò vir Sanctus ipsi exemplum attulit de aliis septem Monachis, qui à propria solitudine ad Ecclesias Episcopali ministerio moderandas fuerant evocati. Vivente pariter Sancto Pachomio, duo ex ejus Discipulis ad eandem Dignitatem assumpti fuere. Præterea tantum abest, quòd Summi Pontifices istam eligendi consuetudinem aliquando abrogarint, ut potiùs in suis Decretalibus eandem sæpenumero confirmaverint; quod manifestè colligitur ex illis Syricii, Innocentii, Bonifacii, & Gelasii. Quinimmò Honorius Imperator idipsum consuluit, dicens: ex Monachorum numero rectiùs ordinabunt. Articulus insuper legitur in Regula Sancti Aureliani, qui talem consuetudinem approbat. Tandem fructus, quem ex eorum electionibus Ecclesia jugiter consequuta est, satis indicat, eas fuisse à Deo peculiariter inspiratas.

Cod. Theod.

Regula S. Aureliani cap. 46.

Sed quid de tot insignibus Scriptoribus effabimur, qui Ecclesiam, æquè ac Rempublicam literariam propriis scriptis locupletárunt, deque tot aliis inclytis viris, qui licèt nihil scriptis, aut Prælo mandarint,

non minùs tamen præstitére sapientia, quàm doctrina? Verum quidem est, quòd isti non adeò nobis innotescunt, ut primi; nihilominùs plurium ex ipsis clara apud posteros remansit cum laude notitia, ut Sancti Nili junioris, & aliorum, quorum dotes eximias infrà recensebimus. Quantum verò ad Scriptores, tametsi nonnulla ipsorum opera ad nos usque minimè devenerint, plura tamen alia affatim supersunt, ut manifestè arguatur, studia omni ævo in Cœnobiis exculta fuisse. Insuper dicere asseveranter possumus, inter Ecclesiasticos Scriptores, quamplures ex Monachorum numero inveniri, quorum major pars Beatorum albo ascripta censetur, ita ut gratis oblatrari solùm queat, eos in hoc Monasticæ conditionis puritati derogasse. Id autem nemo saltem suspicari potest de Sancto Ephrem Syro, de Sancto Isidoro Damiatensi, de Sancto Nilo seniori, Cassiano, Vincentio Lerinensi, Divo Maximo, Anastasio Synaita, Beda Venerabili, Theodoro Studita, Divo Anselmo, Divo Bernardo, deque aliis innumeris, quorum omnium doctrina, æquè ac Religiosæ pietatis splendor universim commendantur; Neque dixeris effectum istum fuisse Divini dumtaxat, & supernaturalis auxilii, quòd nimirum tot recensiti Doctores Monachi ad tam eminentem sciendi gradum pertigerint; oppositum enim potiùs asserendum est, videlicet ordinario studiorum cursui id tribuendum esse, quæ jam ab initio in Monachorum sodalitiis impensè colebantur.

Porrò ut veritas hæc magis illucescat, sat superque erit seriò perpendere quàm plures insignium virorum de Cœnobiis eodem ferè tempore prodierint, ut ex Lerinensi, & ex eo Sancti Martini Turonensis, de quo Severus Sulpitius nobis asseveranter testatur, nullam tunc temporis Urbem extitisse, quin Episcopum de numero Alumnorum ejus concupierit sibi præsidere. Quis autem ambigat, an Præsules isti, doctrina non minùs quàm pietate affulserint? Quòd si solùm ex supernaturali quadam vocatione, & impulsu scientiis nomen dedissent, tantus sanè non fuisset ipsorum numerus; quæ siquidem de extraordinaria tantùm lege fiunt, raró contingunt; Deus quippe sic res conditas ut plurimùm administrat, ut eas proprios motus agere sinat. Idipsum pariter de Lerinensi Abbatia dicimus, quæ sæculo quinto tot Sanctorum Episcoporum Ecclesiis Arelati, Fori-Julii, Regii, aliarumque finitimarum urbium, distribuit, ut Sanctus Cæsarius, qui ex eodem Sacro Cœnobio ad Arelatensem Episcopatum assumptus fuerat, Insulam illam verè fortunatam appellarit, eò quòd tam præclaros ediderit viros, tamque eximios singulis Galliarum Provinciis Pastores distribuerit. Quare de ipsa sic habet: *Hæc est, quæ eximios nutrit Monachos, & præstantissimos per omnes Provincias distribuit Sacerdotes*. Monasterium itaque Lerinense cæterorum omnium Galliæ Cœnobiorum exemplar fuit, & prototypon. Cùm autem studia in ipso vel à propriæ fundationis tempore floruerint, in dubium non est vertendum, quin & reliqua ejusdem vestigia tenuerint.

Cæsarius homil. 25.

Animadvertere hìc etiam possumus, quòd si scientia repugnasset disci-

sciplinæ ordinariæ Cœnobiorum, quæ tali ævo omni studio, & cura regebantur, nec ulla prorsus laude digni habiti fuissent Monachi, qui tunc studiorum cupiditate præ cæteris magis flagrabant; sed potiùs ii majora meruissent encomia, qui dumtaxat intra genus Monastici instituti jugiter permansissent. Verùm id Sanctorum Patrum testimonio palàm contradicere comperimus; Quandoquidem Divus Augustinus Sanctorum Monachorum suo ævo viventium mores exactè describens, refert, quòd ipsi totum vitæ suæ tempus orando, legendo, ac disputando insumerent: *Viventes in orationibus, in lectionibus, in disputationibus.* *August. de morib. Ec. cl. cap. 31.* Item quòd nedum morum sanctitate, sed & doctrinarum copia præcellerent; subdit enim: *Hi verò Patres non solùm sanctissimi moribus, sed etiam Divina doctrina excellentissimi.*

Divus Fulgentius præfati Sancti Doctoris Alumnus, ac Monasticæ Disciplinæ, quam etiam diu professus fuerat, præstantissimus Magister, in hac pariter versabatur sententia; enimverò, ut refert quidam discipulorum ejus, qui ejusdem Sancti Patris vitam exaravit, inferioris longè æstimationis apud ipsum erant Monachi, qui operibus tantùm manualibus vacabant, ac ii, qui corporeis viribus ad illa exercenda expertes, ad studia, lectionesque sedulò incumbebant: Laborantes Fratres (inquit descriptor vitæ ejus) & opera carnalia indefessis viribus exercentes, lectionis autem studium non habentes, minùs diligebat, nec honore maximo dignos judicabat; in quo verò fuit scientiæ spiritalis affectus, etiamsi virtute corporis destitutus operari manibus nunquam posset, peculiariter dilectus habebatur, & gratus. Et ut nobis indicet, scientias, quas Sanctus Doctor plurimi faciebat, non ex vulgaribus, sed ex sublimioribus fuisse, subdit quòd Divus Fulgentius tunc præsertim jucundabatur, cùm in disputationibus, quas cum suis Monachis frequenter habebat, sibi ab horum aliquo dubia difficilia proponerentur, unde perspicacissimum, quo pollebat, exerceret ingenium: Amabat autem quando coram Fratribus disputabat, si quis ei quæstiones proposuisset acerrimas, in quibus excellentissimo laboraret ingenio. Denique addit, quòd Sanctus Doctor proprio nunquam acquiescebat animo, usque dum omni prorsus difficultate explanata, ab ipsismet proponentibus certò comperisset de eorumdem solutione dubiorum plenè fuisse satisfactum: Nec priusquàm sibi satisfactum confiterentur, rationem reddere, victus tædio, vel labore, cessabat. Quòd si hinc sufficienter non arguitur, studia, scientiasve in praxi, & æstimatione fuisse in Divi Fulgentii Cœnobio, nescio qua id ratione fortiùs evinci queat.

Alia insuper ad hoc probandum ratio notatu digna videtur, quam suggerit nobis Author idem Vitæ Sancti Fulgentii; quandoquidem nedum Sanctum Doctorem laudibus extollit, eò quòd cùm adhuc intrà Claustra degeret, supra reliquos Confratres doctrinarum copià emineret, verùm etiam quia omnium disertissimus habebatur; inquit enim: Fulgentius fulget super cæteros scientia mirabili, eloquentia speciali. Non minori pariter encomio à Scriptoribus Ecclesiasticis cele-

celebratur Divus Gregorius, Agrigenti in Sicilia Episcopus, nec non Sanctus Plato Abbas, ut infra cap. 11. & par. 2. cap. 4. ostendemus. Unum tamen hic pro præsentis capitis coronide prætermittere nolo, celeberrimum nempe Elogium, quod Sidonius Apollinaris sapienti Monacho Mamerto Claudiano, Viennæ in Delphinatu Episcopo, pro Sepulchrali Epitaphio inscripsit, in quo de eo sic habet: *Hoc dat* Lib. 4. *cespite membra Claudianus Mamertus, triplex Bibliotheca, quo Magistro,* Epist. 11. *Romana, Attica, ac Christiana fulsit, quam totam Monachus virente in ævo secreta bibit institutione: Orator, Dialeticus, Poeta, Tractator, Geometra, Musicus, Doctus solvere vincla Quæstionum, & verbi gladio secare sectas, si quæ Catholicam Fidem lacessunt, &c.* Quod totum nos manifestè docet, studia, scientiasque fuisse omni ævo à Cœnobiis, multo pietatis zelo præstantibus, semper exculta; tantumque abesse, ut sanctiores Episcopi illa improbaverint, ut potiùs summis jugiter laudibus commendarint.

CAPUT VI.

Quòd Cœnobiorum Bibliothecæ sunt etiam nobis studiorum argumenta, quæ ibi colebantur.

Multifaria voluminum genera, quæ in Monasteriorum Bibliothecis antiquitùs servabantur, validum etiam nobis argumentum præstant ad dignoscendum qualia fuerint studia, quæ ibi in dies fiebant. Incongruum namque omnino foret, Monachos de magno librorum apparatu gloriari, nihilque ex eorum lectione proficere: *Magnæ enim verecundiæ pondus est*, inquit *Cassiodorus*, *habe-* Divin. Instit. c. 16. *re quod legas, & ignorare quid doceas*. Jam supra notavimus, quòd in singulis S. Pachomii Cœnobiis aderat Bibliotheca; in hac autem diligens cura adhibebatur in Codicibus distribuendis, & per quasdam tabellas distinguendis, juxta propriam singulorum classem. Quod Vita n. 38. quidem onus Œconomo, atque Secundo ipsi assignato incumbebat; Unde etiam arguitur, quàm ingens ibi adesset librorum numerus: Libri similiter omnes, suis accuratè loculis dispositi, ad duorum, quos dixi, spectabant curam. Singulis insuper Monachis imponebatur, ut specialem de Codicibus diligentiam haberent, ut liquet ex cap. 100. Regulæ Sancti Pachomii, in quo statuitur, quòd instante hora proficiscendi, vel ad Sacram Chori synaxim, vel ad refectionem nemo Monachorum audeat librum, quem præ manibus habet, apertum derelinquere, & quòd in primis ad Secundum spectet singulo quoque die ad Vesperam eos singillatim recognoscere, & loco deponere pro usualibus libris specialiter deputato. Porrò cùm multus admodum esset in S. Pachomii Monasteriis Ascerarum numerus, singulæ quippe Domus, ex quibus ea constabant, quadraginta ad minus capiebant Monachos, & singula Monasteria ex triginta, aut

qua-

quadraginta Domibus coalescebant, si inquam singuli Codex legendus distribuebatur, & plurimi adhuc supererant ad Bibliothecam construendam necessarii, meritò inde poterit inferri, ingentem admodùm fuisse eorum numerum.

Si autem hoc de primævis Cœnobiis sine dubio comprobatur, idipsum potiori jure dici poterit de iis, quæ postmodum fuere fundata. Quod sanè ex solerti potissimùm, assiduoque studio confirmari à nobis poterit (cui navabant operam præclariores ipsorum Monachi) transcribendi nimirum libros nimia vetustate corrosos. Hic quippe unicus erat labor in Monasteria Divi Martini Turonensis Episcopi usitatior: *Ars ibi, exceptis Scriptoribus, nulla habebatur*. Laudatur insuper Sanctus Fulgentius eò quòd hanc artem excellentissimè exercuerit: *Fulgentius Scriptoris arte laudabiliter utebatur*. Simili etiam encomio extolluntur Sancti Monachi Lucianus, Philoromus, & Marcellus, aliique plures, quorum nomina hìc reticemus. Hujus item laudabilis occupationis indicia habemus ex Regula Isaiæ Abbatis, qui ægrè ferebat, Monachum ostentationem ullam affectare in superfluo voluminum, quæ exscriberet, ornatu: *Si feceris librum, ne exornes illum, hoc quippe affectum tuum ostendit*. Hoc idem pariter usitatum erat in Italia ab eo usque tempore, quo Sanctus Pater Benedictus suum instituit Ordinem; Quoniam cum Defensor quidam Julianus nomine, ad Monasterium Sancti Equitii Abbatis in Provincia Valeriæ perrexisset, quamplures ibi Monachorum invenit Voluminum transcriptores: *Antiquarios scribentes reperit*.

Sulp. in Vita S. Mart. c 7.

Hist. Monast. Orient. pag. 295. 441. 517. &c.

Isa. Reg. cap. 23.

Gregor. lib. 1 Dialog. cap. 4.

Verùm hujuscemodi exercitium nil nobis evidentiùs confirmat, quàm quod Cassiodorus cap. 30. Institut. Divin. scribit: Monachos enim proprii Monasterii Vivariensis ibidem alloquens insignis hic Doctor, sic habet: Ego tamen fateor votum meum, quæcumque possunt inter vos corporeo labore compleri, Antiquariorum mihi studia (si tamen veraciter scribant) non immeritò forsitan plus placere, quòd & mentem suam relegendo Scripturas Divinas salubriter instruant, & Domini præcepta scribendo longè, latèque disseminent. Felix intentio, laudanda sedulitas, manu hominibus prædicare, digitis linguas aperire, salutem mortalibus tacitam dare, & contra Diaboli surreptiones illicitas, calamo, atramentoque, pugnare. Tot enim vulnera Satanas accipit, quot Antiquarius Domini verba describit. Uno itaque loco situs, operis sui disseminatione per diversas Provincias vadit. In locis Sanctis legitur labor ipsius, audiunt populi, unde se à prava voluntate convertant, & Domino pura mente deserviant. *Operatur absens de corpore suo*. Hæc ille. Petrus item venerabilis ad Reclusum quendam scribens, Gislebertum nomine, iisdem ferè utitur verbis ad tam fructuosi laboris commendationem; Sicut etiam venerabilis Guigo, Quintus Carthusianorum Minister Generalis, ut liquet ex peculiaribus decretis ab ipso emanatis. Denique ex Monacho Jona habemus, quòd Sanctus Eustasius Luxoviensis Monasterii Abbas, nullatenus suæ Dignitati incon-

Pet. Venerab. lib. 1. epist. 20.

gruum reputaret antiquos Codices plerumque transcribere. Quod etiam legimus de S. Stephano juniori.

Opponet fortasse aliquis, quòd libri, qui tunc transcribebantur, non continebant, nisi Scripturam Divinam, vel ea tantùm, quæ ad Monasticum statum spectabant. Veruntamen facillimum est huic objectioni occurrere, afferendo Doctrinam, quam Cassiodorus præfatus in duobus Divinarum institutionum libris nobis reliquit, & in gratia suorum Monachorum elucubravit; Tametsi enim eximii istius viri principale intentum foret, ut ii notitia Scripturarum Sanctarum tantummodò imbuerentur, nihilominùs certò etiam autumavit, neutiquam id absque aliis multis præviis cognitionibus ipsos assecuturos esse. Quapropter nedum voluit ea omnia congerere volumina, in quibus Sacra Scriptura contineretur, quemadmodum sunt illa veteris, novique Testamenti, unà cum suis Commentariis; sed insuper totus fuit in inquirendis omnibus iis, quæ existimavit legentis animum ad præfatam intelligentiam posse conducere. Quamobrem non modicis sumptibus universa emit Sanctarum Patrum opera, Cypriani, Hilarii, Ambrosii, Hieronymi, & Augustini; item hujus S. Doctoris operum omnium Συλλογὴν editam ab Abbate Eugipio, reticendo PP. Græcos, quorum etiam lectionem Atticam linguam callentibus summoperè commendabat. Insuper quoscumque Historicos, quos invenire potuit, collegit, tractantes præsertim de rebus populi Dei, & Ecclesiæ, ut sunt Josephus, Eusebius, Orosius, Marcellinus, Prosper; Libros item Sanctorum Hieronymi, & Gennadii, in quibus agitur de Scriptoribus Ecclesiasticis; Item Historias Ecclesiasticas Socratis, Sozomeni, & Teodoreti, quæ etiam, ipso suadente, ab Epiphanio Scholastico Latinè versæ, atque in unum corpus redactæ, Historiæ, quam nunc tripartitam dicimus, nomen dedére. Tandem arbitratus est, operæ pretium esse à Monachis perlegi Libros de Cosmographia, ac Geographia tractantes; Auctores item Rhetoricorum, & qui de Orthographia scripsére; istorum namque omnium lectio videbantur ipsi ad exactam sacræ paginæ intelligentiam valde opportuna. Addito, quòd cùm optaret singularum materiarum generibus Bibliothecam abundare, rariores quoque Medicinæ Authores hinc inde selegit, ut iis, ad quos ægrotantium cura pertineret, inservirent, unde possent, agnita qualitate morborum, eorumdem saluti opportunè consulere.

Postquam autem omnium harum materiarum seriem redegit, unde etiam proprii Monasterii Vivariensis Bibliothecam amplè ditaverat, devotam ad Deum Orationem habet, ut Monachorum suorum mentem illustrare dignetur ad plenam Sacræ Scripturæ intelligentiam; & propè ejusdem orationis finem discipulos suos alloquitur, eos excitando ad fructum hauriendum ex tam opportuna occasione studendi, quam ipsis præbuerat, ut in lectione Divinarum Scripturarum magis, magisque proficerent; Eja nunc, Fratres charissimi, festinate in Scripturis Sacris proficere, quando me cognoscitis pro doctri-

doctrinæ vestræ copia, adjutorio Dominicæ gratiæ, tanta vobis, & talia congregasse.

Beda item venerabilis tradit, Divum Benedictum Biscopum, fundatorem, primumque sui Monasterii Abbatem, multum operis impendisse, ut amplam ibi Bibliothecam construeret; variisque itineribus, quæ Romam versùs peregit, toties inde innumerabilem librorum omnis generis copiam asportasse; & tandem in mortis agone constitutum Discipulis commendasse, ut omni sedulitate incumberent ad ejusdem copiosæ Bibliothecæ conservationem, omnique studio caverent, ne propria negligentia quidquam in ipsa perditum iri contingeret. *Lib. 1. de Biscopo n.6.& 11.*

Difficile rursum non esset hìc ostendere idipsum alibi in praxi fuisse, & quidem in Cœnobiis, ubi major regularis disciplinæ fervor vigebat, in quibus, tum libri omnis generis in dies colligebantur, tum etiam multi aderant Antiquarii, voluminum scilicet transcriptores. Exploratum quippe nobis id etiamnum reddunt tot celebres Bibliothecæ, videlicet Lerinensis Majoris Monasterii propè, & extra Turones, Montis-Casini, S. Germani de Pratis, Bobiensis, Luxoviensis, Floriacensis, illæ utriusque Corbejæ, S. Remigii Rhemensis, Fuldensis, S. Galli, S. Emmerani, Ratisponensis, B. Virginis Eremitarum, pleræque aliæ antiquiores. Universa item literatorum Respublica consentit, multum Monachis deberi, eò quòd proprio studio nobis huc usque servaverint veterum Scriptorum Volumina; nam nihil propemodùm, vel valde parum de Antiquitate, sive sacra, sive profana, superstes haberetur, sine ipsorum peculiari industria, & labore. Et ut paucis quoad hoc me expediam, Abbatia Corbejæ novæ in Saxonia, ea fuit, quæ nobis quinque primos libros Annalium Taciti conservavit, teste Meibomio in Proœmio ad tertiam editionem Witixindi. Item sublata omni spe ampliùs recuperandi, pretiosissimum Lactantii Monumentum super interitu persecutorum prorsus amisissemus, quod paulò ab hinc tempore diligenti cura eruditissimi Baluzii fuit in lucem editum, nisi inter Reliquias Bibliothecæ Abbatiæ Moissacensis in Cadurcis servatum hactenus fuisset.

Sed quod majorem adhuc admirationem ingerit, nedum Monachos, verùm & Moniales piis hujusmodi exercitiis operam dedisse legimus; Enim verò Diva Melania junior, secundùm quod refert Auctor vitæ ejus, mirum in modum perfectè scribendi artem exercebat: Scribebat quippe celeriter, pulchrè, & citra errorem. Item Moniales Monasterii S. Cesariæ, Sororis S. Cesarii Archiepiscopi Arelatensis, suæ S. Abbatissæ exemplum sectantes, sacros jugiter libros transcribebant; sicut etiam Beatæ Harnildis, & Renildis Abbatissæ cujusdam Monasterii nostri Ordinis in Belgio. Divus quoque Bonifacius Germanorum Apostolus rogat Abbatissam quandam, ut sibi aureo charactére transcribat Divi Petri Apostolorum Principis epistolas. Istis porrò pleræque aliæ Sanctimoniales possent adjici, quæ *Bonif. epist. 28.*

nedum

nedum Antiquariorum more volumina transcribebant, sive ut hæc in pauperum subsidium venditarent, quemadmodum de S. Melania legitur, sive ut essent aliorum usui, verùm etiam ut sibi inservirent. Quinimmò Monachorum sequendo vestigia, plurimæ ipsarum scientiis vacabant, ut in Procemio in tertium Sæculum Benedictinum jam satis tradidimus.

CAPUT VII.

Quòd à Divo Patre Benedicto stabilita fuerint Studia in suis etiam Cœnobiis.

POstquam in Superioribus demonstratum est, studia, scientiasve in antiquioribus Cœnobiis à Monachis fuisse exculta, superest nunc idem ostendere etiam in Monasteriis à Divo Benedicto fundatis, & investigare num Sanctissimus hic Monachorum Occidentis Patriarcha eundem spiritum, ac fervorem prædecessorum suorum quoad hoc fuerit æmulatus. Quod ut nobis liquidò constet, Monasticam dumtaxat disciplinam, quam in sua Regula ipse præscripsit, attentè considerabimus, ex quo subinde quænam in hoc fuerit S. Patris mens facilè dignoscemus, num scilicet absque ullo studiorum adminiculo eam subsistere voluerit.

Divus itaque Pater Benedictus in Abbatis ordinatione duo potissimùm præcipit attendenda esse, vitæ scilicet meritum, atque doctrinam; inquit enim cap. 64. Vitæ autem merito, & sapientiæ doctrina eligatur. Declarans verò in quo consistere debeat talis doctrina, subdit: Oportet ergo eum esse doctum Lege Divina, ut sciat unde proferat nova, & vetera. Quare hujusmodi doctrinam non in alio sitam esse fas erit, quàm in plena divinarum legum intelligentia, ex Scripturarum Sanctarum promptuario, tum veteris, tum novi Testamenti, desumpta; adeò ut Abbas sit sufficienter idoneus ad eas, quandocumque se prodet occasio, Monachis, quibus præerit, explanandum. Idipsum S. Patriarcha exigit omninò à Monasterii Decanis; præcipit namque Abbatibus, quatenus in eorum electione non tantùm spectent locum professionis, quem tenent, sed potiùs bonum testimonium sanctæ, ac doctæ conversationis; inquit enim: Et non eligantur per ordinem, sed secundùm vitæ meritum, & sapientiæ doctrinam. Sub hac item lege Præpositus procul dubio comprehenditur, sive Monasterii Prior, qui nimirum post Abbatem primus est super omnes Decanos; ait namque Sanctus Pater cap. 21. Et de Præposito eadem constituimus. Insuper Magister Novitiorum, qui ut cap. 58. eligi debet senior, prudentia præditus, aptus ad lucrandas animas; & tandem Monasterii Cellerarius, sive Œconomus, qui ut cap. 31. eligi debet de congregatione sapiens, & maturus moribus. En igitur quales Sanctus Benedictus promoveri jubeat ad principaliora pro recto Cœnobiorum regimine, ministeria subeunda.

Sin-

Singulorum porrò Monachorum exercitia in primis redigebantur ad horarum Canonicarum recitationem, ad lectionem, & ad opera manualia; & qualibet die post Primam cunctis binarum horarum spatium concedebatur, ut lectioni privatæ vacarent; Trium verò tempore Quadragesimali à manè scilicet, usque ad tertiam plenam, & singulis tunc distribuebatur legendus Codex juxta uniuscujusque exigentiam, qui de Bibliotheca extrahebatur. Hyberno verò tempore totum etiam legendo insumebatur intervallum, quod erat inter Matutinum, & Laudes; & à Mense Octobris usque ad Quadragesimam, totum, quod inter prandium, & Vesperas, reticendo insuper pomeridianas horas in Æstate ad id pariter destinatas, sicut & dies Dominicos, in quibus completa Sacra Synaxi, & Oratione, toto, quod supererat, tempore ad hoc ipsum incumbebatur. Qualibet insuper Anni tempestate Monasterii Abbas summopere satagebat, quatenus lectio præscriptis horis indeclinabiliter fieret; Quin immò cujuslibet ante ostium Cellæ parva quædam tabella, hinc inde facilè mobilis, appendebatur, ut unus, vel duo seniores, qui Monasterium identidem circumibant, comperirent num verè singuli essent lectioni intenti; si quis autem aliquando ita negligens, aut desidiosus inveniebatur, ut nec legendo, nec meditando occuparetur, aliud ei opus continuò injungebatur, ne otio, malorum omnium sentina, tabesceret. *Regu. c.4.*

Quantum verò ad libros attinet, facilè erit eos scire, quorum videlicet lectio tunc Monachis permittebatur, siquidem postquam Divus Benedictus propria ductus humilitate asseruit, Regulam à se compositam non esse, nisi quoddam Christianæ, ac Religiosæ perfectionis specimen; subdit cap. 73. Cæterùm ad perfectionem conversationis qui festinant, sunt doctrinæ Sanctorum Patrum, quarum observatio perducit hominem ad celsitudinem perfectionis; Quæ enim pagina, aut quis sermo divinæ authoritatis veteris, ac novi Testamenti, non est rectissima norma humanæ vitæ? Aut quis liber Sanctorum Catholicorum Patrum hoc non resonat, ut recto cursu perveniamus ad Creatorem nostrum? Adsunt etiam collationes, & institutiones Cassiani, nec non & Regula S. Basilii, quæ non aliud indigitant nisi bene viventium, ac obedientium Monachorum exempla, atque instrumenta virtutum. En igitur quales sint Codices, quorum lectionem Divus Pater Benedictus Monachis valdè commendat, præter Sanctorum Patrum expositiones, & commentaria in sacram paginam, quæ in Matutina legebantur Synaxi, præsertim diebus Dominicis.

Insuper si præter Regulam, Sanctissimi Patriarchæ vitam sedulò inspiciamus, intelligemus ipsum Casinensi in Monte, commorantem circumquaque Infidelium multitudinem prædicatione continua ad fidem vocasse, qui inter cimmerias Idololatriæ tenebras cæcutiebant; Verùm fortè quis dixerit, hoc totum extraordinariæ, ac supernaturali S. Patris inspirationi tribuendum esse, vel etiam, necessitate urgente, ipsum tunc præfato charitatis munere fungi debuisse. Attamen *Greg. l. 2. Dial. c. 8.*

Gre-

Gregorius Magnus, qui lib. 2. Dialog. totam vitæ ejus scripsit historiam, haud meminit id patratum fuisse ex peculiari, vel extraordinaria tantùm vocatione, ut enim cap. 36. ait: Sanctus vir nullo modo potuit aliter in sua Regula docere, quàm vixit; Unde jure etiam dici potest, ipsius vitam non aliud fuisse, quàm vivum ejusdem Regulæ à se conscriptæ exemplar, proindeque Monachis ab ipso institutis licere ejusdem in cunctis vestigia sequi, quæve in sua Regula S. Pater non interdixit, executioni mandare.

Hæc autem non ex simplici dicti conjectura audemus asserere, sed ex firmissima ratione, quam ex ipsomet Divo Gregorio colligimus. Enimverò S. hic Pontifex narrat, quòd noster Beatissimus Pater ad oppidum quoddam, non longè à Casini Monte distans, aliquot Monachorum suorum sæpenumerò mittere solitus erat, tum ut plures loci incolas, quos ad fidem noviter ipse converterat, necessaria doctrina imbuerent, tum etiam ut Sanctimoniales inibi commorantes in-

Greg. c. 19. struerentur: *Crebrò istbuc pro exbortandis animabus Fratres suos mittere Benedictus Dei famulus curabat*. Dici ne ergò hinc poterit, occupationem istam Divi Benedicti spiritui adversari, nec licitum esse Discipulis ejus eandem amplecti, nisi ex speciali vocatione divinitùs excitentur, cùm Vir Dei nedum se solo talem Provinciam susciperet, verùm etiam indifferenter, ac identidem Monachis suis illam committeret? Quidni igitur asseveranter dici poterit Sancti hujus Patriarchæ, Discipulorumque ejus exemplum veluti rectam normam iis omnibus proponi, qui eorundem vestigia sectari impensè æmulantur?

Cùm itaque res ita se habeat, imperceptibile prorsus videtur, potuisse in Cœnobiis Monachos inveniri, qui Sancti Patris Regulam exactè profiterentur, quæque hactenus innuimus examussim persolverent, quin studia, scientiasve ibidem aliquo modo excoluerint; Quandoquidem ubinam gentium divinis in Scripturis versatus Abbas nobis occurret, quique jugiter, sive ad exhortandos Monachos, sive etiam ad ipsos instruendos sit aptus, absque ullo scientiarum munimine? Quomodò Priores, Decani, ac Novitiorum Magistri talibus præditi dotibus, quas Divus Benedictus in ipsis prærequiri mandat? Rursus qua ratione lectiones cum fructu, & quidem binis, aut ternis saltem horis in dies haberi poterant, sacram nimirum revolvendo paginam; sensumque percipiendo, Sanctorumque Patrum opera, absque ulla prævia studiorum dispositione? Quomodò autem hanc assequi potuissent, nisi priùs instruerentur? Demum qui fieri poterat, ut ipsi nedum ad pueros erudiendos forent idonei, qui nimirum quinquennes, vel septennes intra Claustra, tunc temporis recipiebantur, sed etiam ad Neophytorum multitudine frequenti doctrina in fide solidandam? Imaginari sanè nemo potest, hæc ita se habuisse, quin autumet, Ascetas illos scientiis diu fuisse præmunitos, ut ad præfata munia subeunda fierent apti; Arduum namque est, ne impossibile dixe-

Aug. lib. 9. rim, sensum Scripturarum intimè scrutari, medullitusque enucleare,

Confess. absque ullius viva voce Magistri, quemadmodum olim etiam Eunu-

chum

chum Reginæ Candacis ad Philippum Diaconum respondisse legimus. Difficilius subinde videbitur cæteros iisdem scientiis imbuere, quin priùs ad id ritè præstandum sufficiens fuerit comparata notitia per studium, sive publicum, sive privatum; Quod sanè paucis datur consequi absque ullo docentis adminiculo, admissa vel hypothesi, quòd qui tunc Monasticum induebant habitum, humaniores in sæculo literas jam antea didicissent.

Confirmari hoc totum potest ex Regula Magistri, quæ reverà non est, nisi quoddam veluti Commentarium Benedictinæ; Author enim hic, qui uno vix Sæculo post Divum Benedictum vixit, decernit statis horis ad legendum juniores Monachos ab idoneo Magistro instruendos esse; sic enim ait: *Ab uno literato literas meditentur*. Insuper statuit, quòd qui provectioris erant ætatis, literarum studio usque ad Annum quinquagesimum vacarent: Ad quinquagenariam ætatem literas meditari. Hujusmodi autem studium præcipuè consistebat in humanarum scientiarum acquisitione, necnon Psalmorum intelligentia, qui cùm sint principalior scopus, ad quem collimare debet exercitium Diurnæ, ac Nocturnæ Psalmodiæ Monachorum, propterea respiciebantur ab ipsis ut potissima ratio Monasticæ applicationis, & hinc est, quòd Divus Benedictus stabilierit, ut singulis diebus temporis hyemalis, totum quod inter nocturnas Vigilias supererat, & matutinas laudes, à Fratribus, qui Psalterii, vel lectionum aliquid indigent, meditationi inserviatur. Vult insuper præfatus Auctor, incumbentibus Monachis ad opera manualia, alicujus libri lectionem ab aliquo literato faciendam esse. Rursus ex eodem tenebantur deni, & deni in unum congregati, totum temporis intervallum inter Nonam, & Vesperas, vel legendo, vel docendo insumere: Alii literas discant, & doceant. Singulorum præterea onus erat eorum omnium rationem Abbati reddere, quæ memoriæ mandaverant. Eædem quoque leges in Sanctorum Aureliani, Ferreoli, & Isidori Regulis præscribuntur, præsertim verò in illa Eremitarum cap. 20. ubi Grimlaicus vult, Monachos exactè scire debere Divinas Scripturas, fidei dogmata, Ecclesiasticam disciplinam, Sacrorumque Canonum institutiones, ut non modò eos pudeat alienam sibi in his doctrinam emendicare, verùm etiam ut cæterorum possint esse Magistri.

Regula Mag. c. 50.

Regul. cap. 8.

Nec in dubium verti potest, hujuscemodi rem ferè semper ita se habuisse etiam in Cœnobiis, in quibus illo ævo Disciplinæ Regularis rigor magis vigebat; etenim, quæ jam supra retulimus de Cassiodori Monachis hic reticendo, Divus Gregorius, quem procul dubio non latebat in quo consisteret puritas, ac perfectio vitæ Monasticæ, cùm hanc ipsemet aliquando professus fuerit, vehementer, inquam, in epistola ad quemdam Abbatem conqueritur, tanquam de absurdo intolerabili, eò quod Fratres, sub istius regimine constituti, nullatenus lectioni vacarent: *In ipsis autem Fratribus Monasterii tui, quos video, non invenio eos ad lectionem vacare*. Divus quoque Joannes Chrysostomus consimili ferè ratione Stagiram redarguit, quatenus ante in-

Greg lib. 2. epist. 3.

fortu-

fortunium, quod ipsi evenerat, lectionem, librosve penitùs negligeret. Licèt autem Divus Gregorius ejusmodi lectiones ad id solummodò redigere videatur, quòd nempe divinas respicit leges; attamen dici etiam potest, quòd nec aliud legendi genus ab Ecclesiastico viro exigeret, cùm Episcopum ibi profanos Auctores lectitantem condemnet.

Lib. 9. ep. 48.

Et sanè ex insignium virorum copia, qui ex istius Sancti Doctoris Cœnobio prodiere, liquidò constat, studium, scientiasve primum inibi inter cætera locum tenuisse. Quandoquidem præter plures Episcopos, quos ad multarum regimina Ecclesiarum inde extraxit, inter quos fuere Maximianus ab ipso Creatus Syracusarum Antistes, & Marinianus Ravennæ; plures etiam Sancti Monachi recensentur ab ipso in Angliam directi, ut nationis illius conversioni, quæ adhuc inter densissimas Idololatriæ caligines versabatur, operam darent. Nec ulli dubitatio suboriri potest, num in prefato Monasterio Monachi dicti scientias priùs comparassent, quæ ad ejusmodi missiones laudabiliter explendas necessariò prærequirebantur; Enimvero Sancti Dei Famuli eodem tempore, quo Catholicam Fidem apud Anglos stabilierant, varia etiam Monasteria ibidem ædificari curarunt, in quibus eandem prorsus vivendi disciplinam, quam Romæ sub S. Gregorii regimine apprehenderant, observari mandarunt. Porrò quòd scientiæ sub hac vivendi normam ab ipsis fuerint inter cætera maximè comprehensæ, fusiùs infra patebit.

CAPUT VIII.

Quòd inter causas ruinæ status Monastici hæc pariter recensenda sit, defectus nempe studiorum, & amoris literarum.

Quemadmodùm recta Regularis disciplinæ norma in ordine aliquo, sicut & in Cœnobiis, ex quibus is coalescit, varia observantiæ capita comprehendit, totidem pariter causæ notantur ad plenam ejusdem relationem, ruinamque confluere. Solitudo, silentium, abdicatio sui, rerumque temporalium, amor item, ac desiderium unicè adhærendi Deo, unà cum tribus votis substantialibus, ad egregiam illa vivendi normam stabiliendam maximè conferunt, quam in Cœnobiis optimè dispositis, vigere conspicimus. Quamquam autem dici queat in primo nascentis Ordinis fervore hæc omnia comparari potuisse, & aliquandiu ad praxim redigi, absque ullo studiorum, aut scientiarum apparatu, præsertim si primus Religionis, vel Congregationis fundator vir fuerit non minùs doctrina, quàm pietate insignis; attamen indubitanter etiam licet asserere, præfatam vivendi normam modicùm substituram, absque ulla saltem privata ad studia, scientiasve applicatione, tam de Superioribus, quàm de inferioribus respectivè loquendo.

Rectæ illæ dispositiones, quas Deus per Sanctas intellectus illustrationes,

tiones, piasve voluntaris affectiones, nonnunquam nostris cordibus ingerit, variis alterationibus, ac vicissitudinibus subduntur. Eas Deus plerumque interrumpit, nostramqne subinde cooperationem exigit, ut quantum valemus, tantundem impendamus ad earum sustentationem, & incrementum, solitudinis nempe, ac silentii cultu, utilique librorum lectione, ac oratione. Non eò inficias, gratiam spiritalis unctionis posse interdum nobis sufficere; Verùm ea nec semper nobis inhæret, nec singulis universim conceditur. Quamobrem opus erit naturales eas leges sæpissimè amplecti, quæ nobis à Deo fuere præordinatæ, ut supra innuimus.

Qui ergò fieri possit, ut diu quis maneat in Cella reclusus, vitamque solitariam penitùs degat, necnon silentium servet, absque ullo studiorum subsidio? Orationi, vel contemplationi jugiter vacare specialissimum Dei munus est, quod proinde non omnibus conceditur. Quinimò oratio ipsa, aut contemplatio piis identidem cogitationibus poscit enutriri, devotisque affectionibus, quas lectio parit, indiget sustentari. Sunt enim hæc (inquit Tertullianus) fomenta fidei de Scripturarum interlectione. Hoc sublato adminiculo, orationem arescere, languere, at tædere, silentium, ac solitudinem penè intolerabilia reddi contingit; & hinc postmodùm fit, ut ea plerumque à Monacho quærantur exteriùs oblectamenta, quæ vel ex vanis occupationibus, vel ex materialibus objectis hauriuntur, cùm spiritualibus interiùs priventur, quæ Deus iis tantùm elargitur, qui ad se ipsum in cunctis operibus unicè intuentur. *Lib. 2. ad Uxorem.* *Tritbem. Orat. 5. in capit.*

Fortè dixeris, manualem laborem studiorum vices posse supplere; Verùm hujumodi etiam exercitium, ut religiosè expleatur, spiritalis indiget unctionis, corpore laborare absque ullo pietatis affectu, modicùm juvat: pietas autem vix potest subsistere absque Spiritualis lectionis munimine. Præterea lectio ipsa spirituum capacitati, ac intellectuum mensuræ adequari debet; quoniam ex libris spiritualibus sunt qui mediocri ingenio, ac intelligendi acumine præditis, abundè sufficiunt; qui verò perspicaciori pollent mente, altioris quoque doctrinæ pabulo poscunt enutriri; & si juxta horum intelligendi vires materiæ, quæ leguntur, haud conformentur, paulatim eorundem spiritus languescent, facilèque prosternentur. Quare opus omninò erit, ut in suo naturali statu consistant, sublimiores ipsis legendos Auctores impertire, ut studium pietati copulatum, spiritale, quod optant, pariat emolumentum.

Ubi primùm in Cœnobiis studia elanguerunt, omnis quoque disciplinæ regularis honestas ad nihilum redacta est, rerumque temporalium cura illicò subsecuta, cum Mundo, & vanitatibus ejus initium est stricto fœdere consortium, ex quo subinde prodiit totius Monasticæ perfectionis desolatio. Hoc est, quod sedulò notarunt plerique eorum, qui de Benedictini Ordinis ruina scripsere. Duo in primis, ait Trithemius, Ordinis nostri gloriæ, atque splendori incrementum dedere, Sanctitas scilicet, necnon Divinarum Scripturarum intelligentia; Sed hæc ubi *Orat. 2. & 3. in Capitulo generali.*

ubi neglecta sunt, mox eundem ad ima deduxere. In hoc procelloso, ac tempestatibus exposito mari, in quo quaquaversum ex sibilantibus tentationum ventis impetimur, subdit præclarus is Doctor, Sacratum Scripturarum scientia, tanquam unica, & secura ratis nobis inservit; Quicumque verò hac uti contempserit, in profundum quamprimùm rapietur aquarum. Per scripturam autem scientiam, præfatus Author nedum sacram intelligit paginam, verùm & alias quascumque notiones, quæ ad plenam ejus perceptionem conducunt.

Epist. ad Tit. p. 12. Claudius Espencæus in hoc planè Trithemio adhæsit, quem ad verbum etiam transcripsit. Item Cardinalis Turrecremata duodecim grandia absurda recenset, ex studiorum defectu intrà Claustra ut plurimùm contigentia. *In Regul. S. Bened.* Jacobus Faber Stapulensis in Epistola in Psalterium à se quintuplici versione editum, certos nos reddit, quòd ubi in Cœnobiis Divinarum Scripturarum scientia defecit, ipsa in desolationem prorsus abjére; omnis quippe devotio Monastica in ipsis extincta est, item Religio, pietas, & sanctæ conversationis zelus corruerunt; Monachi demum spiritualium affectum in temporalia, & Cœlestium in terrena miserrimè mutavere. *Lib. 1. de Reg. Angl. cap. 3.* Guillelmus Malmesburiensis Anglus longè pejores exinde casus contigisse refert; quandoquidem ignaviæ, Monachorumve torpóri vastationes, ac expilationes adscribit, à Danis in Anglia patratas, præsertim verò in ipsorum Cœnobiis; cujus ruinæ causam non aliam affert, præter eorundem Monachorum inscitiam, ac literarum oblivionem. In hac pariter sententia versatur Evagrius Monachus, cujus dogmata in Regularum Codice collecta habentur, ubi *Cod. Regul. Appēd. p. 36.* inquit unicum totius Monasticæ Disciplinæ propugnaculum esse ipsas scientias, quo semel sublato, extemplò in hostium suorum manus miserè traditur, qui ceu latrones eam subinde depopulantur: *Conversationem Monachi custodit scientia; qui autem ab ea discedit, incidit in latrones.* Plurium adhuc celebrium Auctorum, Patrumque testimonia possent impræsentiarum afferri, idipsum nobiscum planè sentientium; Verùm hactenus dicta sufficiant pro conclusione præsentis capitis; nonnulla siquidem ad majorem veritatis hujus confirmationem in sequenti trademus.

CAPUT IX.

Quòd inter varias Ordinis Benedictini reformationes diligens semper cura adhibita fuit pro studiorum restauratione.

IN superioribus sat liquidò à nobis monstratum est, qualiter in Angliæ, ac Italiæ Cœnobiis literarum studia sub regulari Disciplinæ honestate fuerint comprehensa. Operæ nunc pretium est eorundem Cultum probare in Monasteriis Galliæ, præsertim post Monasticæ Disciplinæ restaurationem Caroli Magni ævo factam, tum maximo

mo piissimi hujus Imperatoris zelo, tum etiam summo fervore S. Benedicti Anianæ Abbatis. Pro hujus autem veritatis testimonio sat superque reor hìc circularem afferre epistolam, quam maximus is Princeps, vel minima Imperii negotia accuratè considerans, scripsit tam ad Episcopos, quàm ad totius suæ Ditionis Abbates, quemadmodum per extensum legitur in Tomo secundo Conciliorum Galliæ ad Abbatem Fuldensem expresse directa: „ Consideramus (inquit piissimus „ Imperator) utile esse, ut Episcopia, & Monasteria nobis, Christo „ propitio, ad gubernandum commissa, præter regularis vitæ ordi- „ nem, atque Sanctæ Religionis conversationem, etiam in literarum „ meditationibus, eis, qui donante Domino, discere possunt, se- „ cundùm uniuscujusque capacitatem, docendi studium debeant impendere. Duas autem præsentis Constitutionis rationes inibi affert, quarum prima est: „ Qualiter sicut regularis norma honestatem mo- „ rum, ita quoque docendi, ac discendi instantia ordinet, & ornet „ seriem verborum, ut qui Deo placere appetunt rectè vivendo, ei „ etiam placere non negligant rectè loquendo. Altera verò, quæ Imperatorem impulit ad hoc ipsum Edictum promulgandum, fuit quatenus ex variis epistolis ineleganter compositis, quæ ex plerisque Monasteriis ad ipsum pervenerant, compererat, studia literarum in iisdem fuisse prorsus neglecta, super quo propterea subdit: „ Unde „ factum est, ut timere inciperemus, ne fortè sicut minor erat in „ scribendo prudentia, ita quoque & multò minor esset, quàm re- „ ctè esse debuisset, in Sacrarum Scripturarum ad intelligendum sa- „ pientia. Et bene novimus omnes, quia quamvis periculosi sint er- „ rores verborum, multò tamen periculosiores sunt errores sensuum. Tandem Epistolam concludit hortando non minùs Abbates, quàm Episcopos, ne humaniorum literarum studia ullatenùs negligant, quatenus ii queis præesse contigerit, ad exactam sacræ paginæ notitiam hac ratione pertingere valeant; Quod examussim assequi absque isto adminiculo, nemini datur, tum propter troporum, figurarumve varietatem, tum etiam ob peculiares quasdam exprimendi methodos, quarum captus ex Rhetoricis pendet, ut fortassis ex Divi Augustini Libris de Doctrina Christiana ipse didicerat.

Tomo 2. Concil. pag. 121.

En igitur quid compendiariè contineat præfati Imperatoris Epistola, super qua multa hìc possemus perpendere; sed sat sit animadvertere, ipsam non minùs ad Monasteriorum Abbates, quàm ad Episcopos dirigi, proindeque Imperatorem nostrum non modò à Canonicis, & Cathedralium Ecclesiarum Clero, verùm & à Monachis ipsis literarum studia vehementer expostulasse. Unde etiam infertur tantùm abesse, quòd studia ipsa eorundem Disciplinæ Regulari, atque honestati tunc derogarent, ut potius oppositum omninò evincatur, ea videlicet maximæ fuisse necessitatis ad reparandum, conservandumque intrà Claustra honestiorum morum candorem, ac vitæ Religiosæ perfectionem.

Porrò ex hujus Imperialis Edicti emanatione factum est, ut intrà

Episcopia, ac Monasteria Gymnasia reflorescerent. In Cœnobiis tamen duo distincta frequentabantur, unum scilicet magis intrà Claustra reconditum, quod Monachis tantùm patebat; alterum verò exteriùs situm, pro sæculari Episcopiorum Clero, ne hic cum illis immisceretur. Quapropter Theodulphus Aurelianorum Antistes decrevit, ut suæ Diœceseos Clerici literas apprehenderent, sive in scholis propriæ Cathedralis, sive in illis Magduni, vel denique in lyceis Benedictinis Cœnobii Floriacensis, quòd etiamnum insignis est Abbatia Ordinis nostri in eadem Diœcési.

Fortè respondebitur, hujusmodi sensa nobis efficaciora probari, utpotè de unius Imperatoris ore prodeuntia; qui tamen super hoc nihil reverà præter politicæ vim gubernationis præfigere sibi videbatur; cùm siquidem ut par est Monasticæ conditionis puritatem minimè intelligeret, idcircò intrà Cœnobitica Claustra studia, scientiasve indixit, non quia per ista eorum vellet in primis utilitati consulere, sed ut in bonum publicum potissimùm redundarent. Cæterùm qui veriores Monasticarum rerum gerebant ideas, oppositum proculdubio super hoc intus sentire videbantur.

Ut ut tamen fuerit, fieri quidem potuit, ut Carolus Magnus in præfati edicti promulgatione nonnihil vel ad Politiam respexerit; verùm aliunde nobis etiam compertum est, ipsius mentem quoad hoc peculiari, tum Monasteriorum, tum Monachorum emolumento intentam fuisse, quorum reformationi præcipuè operam dabat; de qua veritate ut planiùs evincamur, nil aliud nobis agendum restat, nisi rationes singulas seriò perpendere, queis Cæsar innititur, quæve ad constitutionem dictam ipsum impulére; supervacaneum namque reor quidquam super hoc in præsenti superaddere.

Ut verò palàm innotescat, eos, qui majori lumine, ac pietatis fervore præditi erant in cunctis, quæ ad Religiosæ vitæ perfectionem attinent, in eadem quoque fuisse sententia de studiorum nempe necessitate, sufficit attentè considerare vitam S. Benedicti Anianensis Abbatis, qui universo Religiosorum Cætui à nobis proponitur velut inter primos, sanctoque zelo plenos, nostri Ordinis in Gallia reformatores. Nemo sanè ibit inficias, dignissimum hunc Præsulem fuisse optimè instructum veriori illa, ac puriori perfectione, quæ Monasticum statum maximè decet; quandoquidem huic tribuitur omnium antiquiorum Regularum, quæ apud nos sunt, compilatio, quarum præterea concordiam, & præcipuè cum illa S. Patris nostri Benedicti, egregiè demonstravit. Ejus insuper vita, & mores ad unguem exprimebant quidquid majorem Sanctitatem in priscis Monachis redoluit, ut facilè nobis innotescere potest ex ejusdem vitæ lectione à Smaragdo Discipulo ejus conscriptæ. Vestigemus igitur quæsò quamnam ideam intrà se præstantissimus hic Præsul de studiorum necessitate formaverit: Dedit autem cor suum (inquit Author vitæ ejus) ad inquirendum qualiter fuerint Monachorum veterum mores, normamque utilem, & Monasteriorum salubres consuetudines didicit, suis-

suisque eas tradidit Monachis observandas, in cunctis nimirum Cœnobiis Imperii Caroli Magni, quorum tanquam generalis Reformator fuit ab ipso constitutus: Instituit in iis Cantores, docuit Lectores, habuit Grammaticos, & scientiæ Scripturarum peritos, de quibus etiam quidam post fuerunt Episcopi, aggregavit; librorum multitudinem congregavit. Quam itidem normam receperunt illo ævo cætera Galliarum Cœnobia, ut cap. 11. ostendemus.

Sanctus Berno, sicut & S. Odo, sequenti sæculo post Divum Benedictum Anianæ Abbatem, juxta Sancti Antistitis consimiles omninò ideas, ac normas, Cluniacensium stabilierunt reformationem; Certumque videtur, istum Eutitii illius nomine indigitari, de quo fit sermo in vita S. Odonis, ubi legitur, quòd ejus Discipuli veluti primi Institutores extiterint ejusdem tunc nascentis Congregationis. Petrus Pictaviensis notavit, Abbates, qui eam rexerunt, literas omni ævo multùm commendasse: scribendi studium (refert hic Auctor) speciali prærogativa Cluniacenses Abbates temporibus Antiquis obtinuerunt. Nec ullus est ambigendi locus, num Abbates hi easdem normas Monachis suis servandas tradiderint, facillimum quippe esset hoc demonstrare. Notatu autem id dignum est, quòd licet Cistercienses propriæ reformationis initio multa adversùm Cluniacenses objecerint, quos à Monasticæ perfectionis candore, nec non ab exacta regulæ constitutione recessisse arbitrabantur; nunquam tamen contra studiorum consuetudinem, quæ in tota Congregatione tunc enixè colebantur, vel minimùm mussitarunt. Sat erit Apologiam legere à Divo Bernardo exaratam super variis controversiis ex tunc verrentibus inter ambas hasce Congregationes; sicut etiam Petri Venerabilis Epistolas, quibus Cisterciensium objectiones validè enervat; indubitanter enim autumo, nihil inde in favorem istius Adversariorum conatus inveniri.

CAPUT X.

Continuatio ejusdem materiæ, ubi fit sermo de Cisterciensium reformatione, nec non de Institutione Abbatiæ Beccensis, & Carthusianorum.

Cistercienses tamen redarguere abstinebant Monachos Cluniacenses circa literarum studia, cùm nec ipsi ea proscriberent, tametsi Monasticæ Disciplinæ candorem in pristinum tunc redigere, Regulam ad literam observando, satagerent. Quia verò hoc ad rei nostræ confirmationem oppidò juvat, ideò in præsenti fusiori nonnihil calamo de ipso differemus.

Ut autem manifestè pateat quanti facerent Cistercienses ab ipso suæ Congregationis exordio studia, & scientias, sat superque puto primùm mente revolvere, quòd propriæ fundationis initio veterum Monachorum consuetudinem renovare studuerint, quæ in Antiqua-

ria arte versabatur; certum quippe est in singulis hujusce ordinis Cœnobiis Codices transcribendi laborem ad praxim fuisse continuò redactum. Id tantùm legere sufficit, quod in epistola 25. scripsit Nicolaus Claravallensis, qui Divo Bernardo à secretis erat; ubi Cellulam suam; quam & Scriptoriolum vocat, describit, in qua etiam volumina transcribere solitus erat. Hujusmodi autem Cellula prope Claraevallensem Bibliothecam sita erat, quæ omni librorum genere abundabat, & à Monachis illis jugiter frequentabatur, sub castigata disciplina codices singillatim aperientibus, non quidem ut scientiæ vanitatem merè ostentarent; sed ut sese ad compunctionem, & ad pietatis opera excitarent: Non ut eventilent Thesauros scientiæ suæ, sed ut dilectionem, compunctionemque eliciant, ac devotionem. Plerasque dictarum Cellularum etiamnum Cistertii conspicimus, in quibus Antiquarii, librorumque Compaginatores operabantur; ingensque voluminum copia, quæ ad hæc usque tempora in insignioribus ejusdem Ordinis Cœnobiis in Gallia servantur; præsertim verò in illis Cistertii Claraevallis, Pontiniaci, Longi Pontis, Vallis Lucentis, totum hoc nobis cumulatè testatur. Reperiebantur, sicut etiam nunc Temporis adsunt, in hisce Bibliothecis omnium Librorum genera, & præcipuè universa Sanctorum Patrum opera, tum quæ Dogmata continent, tum quæ speciatim de morum honestate pertractant; Nosque nòn latet, nonnisi ex Bibliotheca Claraevallensi Patrem Vignierium opus perfectum Divi Augustini contra Julianum extraxisse, in quo profectò polemica controversiarum dogmata, nedum pietatis opera leguntur Monachi ergò præfati Asceterii incolæ quarumlibet scientiarum Codices indiscriminatim tunc revolvebant; solùmque Poeseos Authores ipsis interdicebantur, ut ex epistola 15. prædicti Nicolai Claraevallensis colligitur, ubi ait: *Nos nihil recipimus, quod metricis legibus continetur.*

Hujus insuper rei gratia addi potest Epistola 29. ab eodem Nicolao Prioris sui nomine exarata ad Philippum Ecclesiæ Coloniensis Præpositum, necnon Imperatoris Cancellarium, qui Crucis vexillum assumpserat, quòd Hierosolymam ire proposuisset, hunc inquam hortandi gratia, ut Monachis Claraevallensibus pretiosum Bibliothecæ suæ Thesaurum relinqueret, quam mirabiliter, & incomparabiliter ex omni librorum genere congesserat, Claustralibus proinde paupertatem profitentibus minimè congruam, sed potiùs illustriori personæ Ecclesiasticæ, quæ in Sæculo viveret.

Neque dixeris, eos, qui jam sufficienti literatura præditi erant, potuisse quidem libros doctrina, ac eruditione refertos privatim legere, veruntamen in scholis neminem tunc scientias professum fuisse; Respondetur enim quatenus ad rem nostram spectat, parum, nihilve referre, quòd scientias, sive privato, sive publico studio didicerint, dummodo concedatur, applicationem ad illas, præsertim verò quæ Ecclesiasticos, ac Regulares decent, neutiquam ipsis interdictam fuisse.

Rur-

Rursus qua fronte huic veritati refragari quis valeat, cùm nos non fugiat, permissum fuisse juveni Principi Othoni, Leopoldi Ducis Austriæ filio, ubi primùm professionem suam Morimundi Anno 1127. emisit, in ipsis nempe Cisterciensis Ordinis primordiis, ad Universitatem Parisiensem pergere, operam navandi causa, nedum humanioribus literis, verùm & Philosophicis, ac Teologicis scientiis? In quibus adeò excelluit, ut inde illustrior non minùs propriis scriptis, dignitateque Episcopali Frisingæ, quàm generis nobilitate evaserit. Verum quidem est, id ante ipsum in praxi nullatenus fuisse; attamen negari haud poterit, quin hoc Superiorum etiam Regularium permissu aliquando contigerit. Nec legimus cæteros hujusce ordinis Præsules, imò nec ipsummet Divum Bernardum, qui plura scripsit adversùs Arnoldi Abbatis Morimundi irregularem praxim, contra istud Othonis exemplum nonnunquam reclamasse; Quamquam hic parum amicè nonnulla de eodem Sancto in sua Historia exaravit.

Manriq. Annal. ad Annum 1127. c. 2. num. 8.

Bernard. Epist. 2. & seqq.

Silentio hìc præterímus fundationes Collegiorum Lutetiæ, Tholosæ, & aliorum, quæ dehinc data opera condita fuere, ut ejusdem Ordinis Monachis inservirent, ad Universitates illas studiorum causa adventantibus; Quandoquidem nonnisi secundo Sæculo ab ordinis exordio ejusmodi Collegia erecta fuere, atque fundata, ac proinde tali ævo, quo Cisterciensibus aliqua potuisset nota inuri de recessu à primæva Regularis Disciplinæ institutione; & sanè non sine acri Patrum oppositione Parisiense Collegium incepit.

Saltem tamen denegari nequit, quin in præfati Ordinis exordio facultas concessa fuerit sufficienti ingenio, ac doctrina præditis libros concinnandi, eosque in lucem edendi; & licèt ad hoc specialis Superiorum licentia requireretur, secus tamen quoad studia privata, quibus ad Codices elucubrandos fierent idonei. Nos non latet super hoc admirabile exemplum Guerrici Abbatis Juniacensis; cùm siquidem hic Dei famulus morti proximus esset, diligentique examine scrutaretur quidquid propriam tunc conscientiam macularet, & præcipuè num contra debitum pastoralis sui Muneris deliquisset, meminit à se compositum, ac publicatum fuisse quendam sermonum librum, quos, etsi pietate, Sanctoque zelo ubique affluentes, attamen in publicum prodire siverat absque expressa generalis Capituli permissione, quæ ad id præstandum omninò requirebatur: *Recordatus est libelli sermonum, quem fecerat, simulque memoriæ occurrit, Patres statuisse, nullum absque Capituli Generalis licentia libros facere debere. Super quo cùm in se ipsum nonnihil præ dolore excanduisset, coram omnibus, tanquam de ingenti contra obedientiam culpa, se accusavit, adstantesque precatus est, ut continuò præfatus sermonum libellus flammis donaretur, quippe qui ab ipso tanquam propriæ inobedientiæ partus respiceretur; Quod sine mora fuit executioni mandatum.* At cùm alia ejusdem superessent exemplaria, propterea digna hæc Sancti Præsulis elucubratio ad nos usque feliciter pervénit.

Exord. Mag. Cisterc. lib. 3. cap. 8.

Coniici item potest seria applicatio, quam ad sacras literas primi

hujusce Ordinis Patres habuere, ex eo, quod peregit S. Stephanus tertius Cistercienſium Abbas ab Anno 1109 decimo dumtaxat à fundatione primi Cœnobii ejuſdem Ordinis, ex diligenti nimirum ſtudio ab ipſomet adhibito ſuper Bibliorum emendatione, quorum Authographum ad hæc uſque tempora Ciſtertii accuratè ſervatur. Enim verò cùm pleraque Bibliorum manuſcripta collegiſſet, ſimulque comperiſſet unum inter exemplaria, quæ apud ſe habebat, à cæteris valdè differre, non modò quantùm ad verſionem, ſed ob varias additiunculas, quæ in aliis haud legebantur, ſtatim operam impendit, ut plures Hebræi oppido periti illò accederent, emendandi cauſa quidquid ad vetus Teſtamentum pertineret; & cùm ſingula hiſce in libris contenta ſedulò ponderaſſet, ſtatuit obliteranda eſſe additamenta, quæ in libris Regum ſpeciatim reperiebantur; inſuper ut qui deinceps præfata Bibliorum volumina tranſcriberent, illa penitus omittere deberent. Quod ſtatutum etiamnum legitur ſub initium dicti primi Bibliorum exemplaris, quod Ciſtertii aſſervatur, & impreſſum modò eſt in calce primi Voluminis operum Divi Bernardi poſtremæ editionis. Liquet igitur id genus viros, qui Ordinis unius naſcentis exordio ad Sacri Textus emendationem ſolerti labore incumbunt; Hebræos convocant, ut majori lumine, atque cautione id præſtent, non inquam, literarum ſtudiis planè abrenunciaſſe, iiſque in primis, quæ doctrinam, & ſacram redolent eruditionem. Quapropter nec aliud teſtimonium emendicandum foret ad hoc magis evincendum, ac redarguendum Adverſarios, præter allatum exemplum Venerabilis Stephani ſupradicti, qui veluti primus inclyti ejus Ordinis Fundator dici poteſt, cui etiam fauſtiſſimè contigit Divum Bernardum Ciſtertii recipere.

Ne tandem fuſiorem de hac re ſermonem protrahere videar, ipſemet Divus Bernardus in ſtudiorum commendationem propriam nobis ſententiam aperit in quodam ex ſuis Sermonibus in Cantica; Etenim poſtquam initio Sermonis 36. oſtendit, quamplures Sanctos, & præſertim Apoſtolos, multa quidem, & admiranda patraſſe abſque ullo humanarum ſcientiarum præſidio: „ Non in ſublimitate Sermonis, „ aut in doctis humanæ Sapientiæ verbis, ſed ſicut placuit Deo &c. „ ſubdit: Videar fortaſſe nimius in ſuggillatione ſcientiæ, & quaſi „ reprehendere doctos, ac prohibere ſtudia literarum, Abſit; Non „ enim ignoro quantùm Eccleſiæ profuerint, & proſint literati ſui, „ ſive ad refellendos eos, qui ex adverſo ſunt, ſive ad ſimplices in„ ſtruendos; legitur enim: Quia tu repuliſti ſcientiam, repellam & „ ego te, ut non fungaris mihi Sacerdotio; & alibi: Qui docti fue„ rint fulgebunt quaſi ſplendor Firmamenti, & qui ad juſtitiam eru„ diunt multos, quaſi Stellæ in perpetuas æternitates. Id ipſum ferè repetit ſermone ſequenti; inquit enim, ſe nullatenus præſumere literarum ſtudia vituperare, dummodò ad hunc unicum ſcopum colliment, charitatem nempe erga Deum, atque humilitatem propriam diſcentis, ut non modò ſui ipſius illuſtrationi, ſed & aliorum eruditio-

ditioni vacare intendat: Non tamen dico contemnendam, aut negligendam scientiam literarum, quæ ornat Animam, & erudit eam, & facit ut possit etiam alios erudire; Sed duo illa oportet ut præcedant, in quibus summa salutis constituitur.

Nulla autem ratio hinc superest ad respondendum, Mellifluum scilicet hic non loqui de peculiaribus suorum Monachoruum studiis, sed de iis tantùm indifferenter, ac indefinitè; Quoniam à nemine controvertitur, prædictos sermones ab ipso tunc fuisse elucubratos in gratiam eorundem Monachorum, coram quibus eos identidem recitabat. Rursus si scientias ipsis inhibere voluisset, eos procul dubio à reliquis Ecclesiasticis quo ad hoc excepisset; At quia veras ibi tantùm studendi metas significare intendit, ut studiorum fructum inde emergentem ad animæ præsertim salutem reportemus, meritò proinde concluditur, ea ab ipso neutiquam reprobata fuisse, tum respectu Monachorum, tum quorumpiam Ecclesiasticorum.

Gillebertus de Hollandia Abbas Svinsetinensis, qui valde de vicino spiritum, pietatem, ac stylum Divi Bernardi insecutus est in continuatione Sermonum super Cantica, ex eo nimirum loco, quo is fuit morte præventus, variis in ejusdem operis paragraphis se declarat in studiorum favorem, & ignorantiam maximè in Prælatis condemnat; multoties enim conqueritur de quibusdam Superioribus, quòd admodùm de rebus Spiritualibus negligant frequenter, omnique fervore differere, magisque se exerceant ad negotia sæcularia, quàm Christi; Studiumque Scripturarum Sanctarum adeò parvipendant, ut nati, & edocti videantur non apud Monachatum, sed apud mercatum, in quo sensu tantùm abundant, satis tenuiter, exiliter, & siccè de Christo sapientes. Item quosdam Abbates alibi redarguit, qui nihil validum, nihil sublime, sed infirmum, & humile sentientes, præter simplicem radicem fidei, sublimioris, ac Divinæ vix aliquid attingunt sapientiæ. Et licèt Paulus dicat: Fructificantes, & crescentes in scientia Dei; isti è contra propria non contenti inscitia, contemnunt aliorum scientiam, & invidi æstimatores, sapientiæ studia stoliditatem interpretantur, sobriam subtilitatem insaniæ, vel jactantiæ denigrant nota, operantes ipsi cibum, qui perit, non qui permanet in vitam æternam.

Serm. 16. num. 4.

Tract. 7. p. 1. n. 6.

Summoperè etiam idem hic Auctor eorum laborem commendat, qui proprias scriptis cogitationes mandabant, necnon collationes, in quibus de Scripturarum Sacrarum captu agebatur; inquit enim: Bonus aquæ motus disputatio, & exagitatio sacræ paginæ; Tametsi & ipse statutum sui Ordinis multùm approbet, nullum scilicet opus à Monacho quocumque elucubrandum, nisi de expressa Capituli generalis licentia; Unde subdit præcautionem istam, quam ipse vocat (Surabondante) utiliter omninò fuisse ordinatam; quoniam etsi nonnulli generali tantùm permissione laudabiliter usi fuissent; contra tamen potuissent alii etiam inutiliter ad praxim eandem redigere, dum proprii instituti munia omittentes, ad alia sibi non imposita arbitra-

riò incumberent; propterea sequitur: *Ne aliquibus indulta licentia utiliter, aliis temerariæ præsumptionis scandalum fiat: Simul ne quis dum in onere sibi non imposito occupatur, otictur ab imposito*. Præfatus itaque Auctor jam non intendit illud Cistercienfis Ordinis Decretum Monachis fuisse absolutè necessarium, sed tantummodò ut retraherentur ab omni abusu, qui fortè in aliquibus fuisset, si semel ad hoc generalis dumtaxat facultas concessa fuisset. En igitur quantùm ex Cistercientium reformatione prout ad rem nostram colligitur.

Prætermitti hoc loco non debet insigne Archisterium Beccense in Normannia, à S. Herluino Abbate fundatum, unde etiam tot Monachi pietate non minùs, quàm doctrina celebres, prodiere, quales fuerunt Lanfrancus, & Divus Anselmus, ambo dein Archiepiscopi Cantuariæ, qui nil minùs in dicto Cœnobio literarum cultui, quàm Monasticæ perfectioni incrementum dare studuerunt, cujus potissimum substentaculum eas esse autumarunt. Hæc porrò disciplina diffusa est per reliqua Normannorum Cœnobia, præsertim S. Stephani Cadómi sub Lanfranco, S. Ebrulphi in Sylva Uticensi, Montis S. Michaelis, Fescamni, Troarni ad Divam, S. Leuthfredi, sive Crucis S. Audoeni, in quorum ultimis duobus educati fuere Durandus, & Guimundus Cardinalis, qui adversùs Berengarium egregiè scripsere de veritate Corporis, & Sanguinis Jesu Christi. Quamobrem liquet hinc manifestè, humaniores etiam literas, ac scientias sublimiores in hisce Monasteriis non modicùm fuisse excultas. Quod præterea ex quadam Epistola à Divo Anselmo scripta ad Mauritium Discipulum suum, & Monachum confirmatur, ubi eidem consulit, Virgilium, Authoresve profanos liberè posse legere, iis tamen demptis, in quibus nonnulla reperiuntur puritati, ac honestati contraria. En igitur quantum fructum viri, ac Doctores isti præclari sibi persuaserint ex humaniorum literarum studiis Monachis obvenire.

Anſel. l. 1. epiſt. 55.

In hac pariter sententia fuerunt Reformatores singuli Monasteriorum Angliæ decimo Sæculo; cùm enim ex Floriacensi Cœnobio veram exactamque Regulæ normam hausissent, Venerabilem Abbonem insignis hujuce Abbatiæ Ascetam propria auctoritate compulere, ut in Angliam se conferret ad restauranda ibi scientiarum, ac literarum studia.

Denique tantùm abest, quòd Reformatores Disciplinæ Monasticæ, qui tunc eximio Sanctitatis zelo affluebant, aliquando putarint, studia pietati, ac Monasticæ conversationi vel minimum derogare, ut etiam Carthusiani ipsi à primæva sui origine se iisdem plurimùm dediderint. Neutiquam in dubium verti potest, quin Venerabilis Guigo, qui primus almi hujusce Ordinis statuta calamo exaravit, Vir fuerit consimili fundatoris ejus pietate, ac zelo plenus; & tamen ex praxi regulari, quàm tenuit, perspicuum est non modò multa fuisse sapientia præditum, verùm etiam Monachos suos, prout singulorum conditio videbantur exigere, tum in scientia Patrum, tum in doctrina Ecclesiastica sæpius erudisse. Visitur etiam num apud nos epi-

epistola quædam, ab ipso Carthusiæ Durbonis Monachis nuncupata, in qua serio examine dijudicat inter Epistolas Divi Hieronymi, legitimas nempe ab apocryphis discriminando; ibique statuit hujus censuræ notam in fronte Exemplarium, in quibus S. Doctoris epistolæ transcribebantur, locandam esse, ne earundem lectores decipi unquam contingeret.

Ex epistola item, quam Petrus Venerabilis Abbas Cluniacesis ad ipsum mittit, clarè colligitur, piissimum hunc virum ab eo petiisse, ut se participem faceret plurium Sanctorum Patrum operum, quatenus à suis eorundem possent exemplaria conscribi. In hac autem epistola expressa fit mentio, nedum Vitæ S. Gregorii Nazianzeni, & S. Joannis Chrysostomi, sed etiam Codicis Divi Ambrosii adversùm Præfectum Symmachum; item Commentariorum S. Hilarii in Psalmos, Operis S. Prosperi contra Cassianum, nec non Epistolarum SS. Augustini, & Hieronymi; Unde infertur, hujusmodi Sanctos Viros non modò Sanctorum Patrum operum lectionem commendasse, in quibus ad pios honestosque mores attinentia exponebantur, verùm & ad alios eorundem libros animum intendisse, quos in Orthodoxæ Fidei, & Ecclesiasticæ Doctrinæ defensionem conscripserant. *Pet. Ven. l. 1. ep. 23.*

Sed ut ad hujus Sancti Instituti primordia revertamur, Guibertus Abbas, qui ejusdem inspexit Originem, eamque in primo libro vitæ suæ descripsit, testatur, quòd licèt primi Carthusianorum Patres Religiosam paupertatem rigorosè profiterentur, multum nihilominus studium impendebant in amplis, copiosisque Bibliothecis construendis; *Cùm in omnimoda paupertate se deprimant, ditissimas tamen Bibliothecas congerunt; quò enim minùs panis hujus copia materialis exuberant, tantò magis illo, qui non perit, sed in æternum permanet, cibo, operè insudant*. Et sanè non ambigitur, insignes illas Bibliothecas Codicum eminentioris Doctrinæ copia non minus abundasse, ac eorum, in quibus de rebus ad spiritum pertinentibus agitur, ut jam supra innuimus, ac proinde in utroque genere ad legendum Monachis illis distributa fuisse volumina. *Guibert. l. 1. de Vita sua c. 10.*

Si ergo Religiosissimi hi Patres, qui, ut pius quidam, sapiensque illius ævi Author testatur, priscum fervorem, spiritumque admirabilium Anachoretarum Ægypti planè revivisceré in Occidente fecerunt, lectioni librorum eruditionis, ac scientiæ vacarunt. Quidni hoc ipsum æqui bonique fiet in Benedictinis Alumnis, cùm in qualibet hujusce Ordinis reformatione variis temporibus facta, nunquam prætermissa fueri t Studiorum pariter restauratio, ut jam cumulatè retulimus. *Guillel. Epis. ad Frat. de Monte Dei.*

CA-

CAPUT XI.

Quòd Academiæ, seu Collegia, quæ singulis temporibus in Cœnobiis Ordinis Benedictini floruere, apertè indicant continuam in ipsis studiorum approbationem.

PRæter eas rationes hactenus à nobis allatas, supervacaneum videtur alias emendicare ad majorem eorum confirmationem, de quibus in præsenti differimus: Unam tamen, ut potè convincentem, præterire nolumus, quæ, ut sic loquar, nonnihil attinget ipsas Adversariorum pupillas. Et est: Quòd Academiæ, sive Collegia, quæ omni ævo in Ordinis Benedictini Cœnobiis floruere, manifestè innuunt, studia, ac scientia jugiter in ipsis exculta fuisse.

Ratio autem hæc ex prædictis deduci à nobis facilè potest; Cùm siquidem intrà Ordinis nostri Cœnobia pueri minoris ætatis identidem reciperentur, tum qui à Parentibus Deo offerebantur, & Religioni erant addicti, tum qui nonnisi ad tempus in iisdem morabantur, ut educarentur, virtutibusque imbuerentur; duo pariter aderant distincta Gymnasia, quorum unum prò Monachis interius dicebatur, alterum verò exterius pro Sæcularibus & Laicis. Pleraque istorum singillatim hìc recensere oportet, ut rei hujus veritas ostendatur. Et ut à celeberrimo Montis Casini Archisterio exordiamur, licèt nihil peculiare ante ipsius destructionem nobis occurrat, paucorum Annorum decursu à Divi Benedicti obitu à Longobardis factam; haud ægrè tamen conjici poterit, literarum studia illo etiam ævo à nostris exculta fuisse, tum ex generali argumento alibi adducto, tum ex aliis, quæ specialiora supersunt. Carmina, quæ Marcus, Sancti Patriarchæ discipulus, super ejus vita concinnavit, sunt quidem unicum studiorum illius temporis vestigium, quod usque modò ibi remanserit; quicunque tamen ea perlegere voluerit, facilè inde dignoscet inter Poetas mediæ ætatis vix alium occurrere, qui meliora cecinerit. Paulus Diaconus, qui nongentis ab hinc Annis Monasticam ibi vitam degebat, ea multùm commendavit; & Petrus Diaconus asseveranter tradit, præfatum Marcum ex Divi Benedicti Alumnis extitisse. Utcumque tamen sit, procul dubio, ut ipsemet testatur, Casinatis Montis Monachus erat, quemadmodum à nemine ambigitur, Sanctos Maurum, ac Placidum ibidem à teneris Annis, unà cum cæteris Nobilium Romanorum illustrioris generis, & conditionis filiis, à S. Patre Benedicto fuisse educatos. Post insignis verò ejusdem Abbatiæ restaurationem à Petronace Abbate factam, studia quoque ibidem restituta fuerunt; Paulus enim Diaconus, qui Desiderio, ultimo Longobardorum Regi, à Secretis fuerat, cùm se in istud Cœnobium recepisset, Monachus factus, humaniores literas Confratres suos ibidem edocuit. Sat superque erit librum consulere, à Petro Diacono de Viris Illustribus Casinensibus editum, inde namque manifestè arguitur, literarum stu-

studia usque ad duodecimum Sæculum nunquam fuisse interrupta.

Monachi à Magno Gregorio in Angliam missi, Monasteria ibi erexerunt, in quibus pietatem unà cum scientiis edocuerunt. Benedictus Biscópus in Cœnobio S. Petri Cantuariæ Monasticam apprehendit disciplinam, quam deinde in duobus aliis à se fundatis instituit, ubi etiam Beda Venerabilis omne scientiarum genus adeptus, istas subinde, tum proprii Monasterii Fratribus, tum seculari Ecclesiæ Eboracensis Clero impertivit, cujus Viri exemplum secuti sunt S. Adelmus, & alii plures.

Hæc eadem disciplina universim diffusa est per cætera Anglorum Cœnobia, tum quæ jamdudum extabant, tum quæ deinde fundata fuere, ut sunt: Glasconiense, S. Albani, Malmesburiense, Croylandiæ, aliaque plura, ex quibus unum extitit, in quo S. Bonifacius Germanorum Apostolus, à quinto ætatis Anno educari cæpit, ubi scientias multas adeptus, has postea tradi impensè satégit in Monasteriis Fuldensi, ac Bogadiensi, quæ unà cum Herofeldensi in Hassia, in quo quinquaginta Monachi à prima sui fundatione degebant, inter celebriores Germaniæ Academias annumerata sunt. Eodem ferè tempore floruerunt etiam Collegia S. Galli, Augiæ majoris intrà lacum Venetum apud Constantiam, Prumiense, in quo vixit Regino Abbas; & paulò post illud S. Albani Moguntiæ, S. Maximini, S. Matthiæ Trevirorum, Medelaci in Lotharingia, & Hirsaugiense. Trithemius Abbas scientiarum Professores, qui literas in horum postremo edocuere, distinctè recensuit. Istis præterea Academiis superadditur Schaffnaburgensis, in qua multùm excelluit Lambertus hujusce Abbatiæ Monachus, & insignis Chronographus.

Eodem quoque tempore, quo scientiæ, ac Religio apud Anglos invalescere cœperant, non deerant pariter in Gallia Academiæ, ac Collegia sat præclara; Quod nobis exploratum reddunt ea Fontanellæ in Territorio Rhotomagensi sub S. Wandregisillo Fundatore, & S. Ansberto; Item Academia Floriacensis sub S. Mommoli Abbatis regimine, quæ deinde illustrata fuit ab Adrevaldo Aymonio, Abbone, & aliis; Laubiensis in confinio Hannoniæ, sub S. Urcmaro, postmodùm sub Ratherio, Fulquino, Herigero, horumque successoribus. Insuper octavo, ac nono Sæculo, & sequentibus, floruerunt eæ Anianæ extrà muros Aurelianorum, & S. Cornelii Indani sub Sancto Præsule Benedicto, nunc S. Gregorii in Alsatia, Corbejensis in Gallia sub Adhelardis, Walasiis, Radbertis, Ratramnis, queis addi potest Corbeiensis in Saxonia, quæ nil minùs jam recensitis fuit præclara. Præterea ea Ferrariarum in Senonibus sub Sapienti Abbate Lupo, S. Germani Antisiodorensis sub Herico Lotharii Junioris Caroli Calvi filii Magistro, & sub Remigio, qui sequenti Sæculo celebris Professor evasit; S. Michaelis in Lotharingia in Diæcési Virodunensi, sub Smaragdo Abbate, tempore scilicet Ludovici Pii; Denique, plures alias reticendo, Gemblacensis, Beccensis, & Sancti Ebrulphi, ex quibus omnibus quamplures doctrina, & sanctitate insi-

insignes prodiére. Perlegi possunt super hoc quæ accuratè scripsére Dominus Launoius in Libro, cui titulus: De Scholis; & Dominus Jolius Ecclesiæ Parisiensis Canonicus, in suo Tractatu Des E'coles.

Singulæ autem hactenus relatæ Academiæ perseverarunt, ac perpetuò durarunt in nostris Cœnobiis, tametsi variis vicissitudinibus, Ordinisque alterationibus jugiter subjectæ; modò namque effloruerunt, modò penè aruerunt, modò demum repullularunt, juxta majorem nempe, vel minorem regularis Disciplinæ vigorem. Celebris etiamnum durat apud Benedictinos Patres Universitas Salisburgensis; Item publici scientiarum Ordinis ejusdem Professores non desunt in Universitatibus Salmaticensi, ac Duacensi; ac tandem Seminaria plura in Congregatione S. Mauri in Gallia, & in ea S. Placidi in Belgio.

Jolius Cap. 17. Præfatus Dominus Jolius ad rem nostram valdè appositè scribit: „ Qu'il semble qu'une des premieres Vues que S. Benoist ait eue dans „ son Institution, a esté l'étude des lettres saintes, estimant qu'un „ tel exercice étoit la source & l'entretien de la pieté Chrétienne. „ En quoy il ne fit que suivre & imiter les anciens Moines d'Orient, „ dont la pluspart se retiroient du Monde dans la solitude, a fin „ d'auoir plus deloisir de uacquer à l'étude de la Philosophie Chrétienne. Hoc est: Videri, quod inter primarios fines, quos sibi in Regula prefixerit Divus Benedictus, hic unus fuerit, studium scilicet Scripturarum Sanctarum, certò arbitrans hujusmodi exercitium fontem esse, atque sustentaculum totius Christianæ pietatis: In quo adamussim veterum Orientis Monachorum videtur sequutus fuisse exemplum, quorum potior pars de Seculo, & Mundo in solitudinem se recipiebat, nonnisi ut latiorem ibi campum inveniret Christianæ Philosophiæ studio vacandi.

Prætermittendo pro nunc tempora Sanctorum Gregorii Nazianzeni, Basilii, Joannis Chrysostomi, de quibus infrà sermo recurret, sufficit, ut inveteratam studiorum consuetudinem demonstremus, unum hìc breviter addere de Magistro S. Joannis Damasceni, nomine Cosmo, in Italia nato, qui cùm intrà Claustra Monasticam vitam duceret, omnemque naturalem Scientiam, Rhetoricam, Dialecticam, Arithmeticam, Geometriam, Musicam, Philosophiam, Astronomiam, Theologiam sibi comparasset, vehementer dolebat, neminem in Syria, quò ipse captivus ductus fuerat, tunc temporis inveniri, quem harum omnium scientiarum participem faceret, ut in Vita S. Joannis Damasceni legitur, qui singulas earum ab ipso didicerat.

Tandem S. Gregorius, qui postea Episcopus Agrigenti in Sicilia renunciatus fuit, non alium in Grammatica, Poësi, Rhetorica, & Philosophia Magistrum habuisse gloriabatur, præter doctissimum quendam Monachum, ad quem missus fuerat à Macario Patriarcha Constantinopolitano. Quare hinc liquet, Græcos, & Latinos Monachos literarum studia omni ævo impensè coluisse, tum ad faciliorem Divinarum Scripturarum captum, tum ad virtutum animi incrementum.

Cum itaque generalis singulorum temporum praxis, studia inter Mona-

Monachos perseverasse testetur, dici etiam potest, eandem ab effectu in Republica literaria comprobari, cùm nonnisi per Monasticas Academias, & Cœnobiorum Collegia scientiæ tandiu duraverint, & ad nos usque devenerint, ut facile hìc esset ostendere, si id ab univeso Literatorum Cœtu minimè reciperetur. Nonnulla tamen super hoc in calce hujus primæ partis adjicere non omittam.

CAPUT XII.

Quòd neque Concilia, neque Summi Pontifices Monachis unquam interdixerint studia; Quinimò eosdem ad ipsa sæpè compulerint.

SI literarum studia spiritui, aut Monasticæ perfectioni vel minimùm derogarent, vix potuisset fieri, quin contra præfatam consuetudinem, quæ singulis quibusque Sæculis viguit post Asceticæ Vitæ institutionem, aliquando fuisset reclamatum. Verùm tantum abest, quòd ipsi unquam fuerit contradictum, ut potius Patres omnes, ut hactenus vidimus, eandem unanimi consensu approbarint. Pro hujus autem rei confirmatione impræsentiarum superaddimus, Monachos vel à Conciliis ipsis, Summisque Pontificibus ad studiorum cultum fuisse sæpenumerò adstrictos.

Nos non fugit Canon quidam, editus prout ad rem præsentem facit, in Concilio Œcumenico Viennensi, celebrato Anno 1312. sub Pontificatu Clem. V. Verba autem Canonis, quæ ad literam etiam in Clementinis referuntur, sunt: *Rursus, ut in ipsis Monachis proficiendi in scientia via opportuna non desit, in singulis ipsorum Monasteriis, quibus ad hoc suppetunt facultates, idoneus teneatur Magister, qui eos in primitivis scientiis instruat diligenter.* Fundamentum, cui Constitutio innititur, studium proculdubiò est Scripturarum Sanctarum; Quandoquidem Concilium rationabiliter existimans, hujusmodi scientiam Monachis esse necessariam, nec perfectè posse acquiri absque aliarum cognitionum prævio adminiculo, propterea statuit, in singulis Monasteriis Magistrum alendum esse, ut Monachos primitivas scientias edoceat, sine quibus Divinæ Scripturæ, ut oportet, percipi nequeunt. *Clement. Lib. 3. tit. 11. §. 8.*

Benedictus XII. Statutum hoc Clem. V. dein confirmavit, & insuper declaravit quid suus Prædecessor, sive Concilium Viennense, intelligere voluerit per dictas primitivas scientias; Quoniam postquàm innuit, se præcipere, Constitutionem dictam ad unguem omninò servandam esse, subdit, nedum in singulis quibusque Cœnobiis, verùm etiam in iis, titulo tantùm Prioratus gaudentibus, & quibus ad hoc sufficiunt redditus, Magistrum tenendum esse, ad erudiendos Fratres in primitivis scientiis idoneum, hoc est, ut paulò infra declarat: *In Grammatica, Logica, & Philosophia*; ità tamen ut Laici, vel Seculares Discipuli unà cum aliis Religiosis Alumnis non immisceantur, ne ex tali consortio Mundi corruptela istorum cordibus paulatim ingeratur,

unde

unde Monasticæ perfectionis candor solet imminui. Rursus idemmet Pontifex decernit, ut, completo Philosophiæ Studio, Regulares subinde instrui debeant Jure Divino, ac humano, idest Sacrorum Canonum scientia, inter quæ studia haud dubitandum, Theologicam etiam facultatem voluisse comprehendere.

Præterea Constitutio hæc Benedicti XII. renovata fuit in Concilio Basileensi Anno 1436. in quodam Capitulo, seu Comitiis generalibus ex pluribus Provinciis nostri Ordinis celebratis coram Eminentissimo Cardinali S. Angeli, & Episcopis Diniensi, & Lausannensi Benedictinis. Decreta autem hujus generalis congressus leguntur in quibusdam Bibliothecis, nominatim in manuscripto quodam Abbatiæ S. Vitoni, vulgò de S. Vanne, Viroduni.

Afferri etiam hìc possent quamplures alii similes Canones Conciliorum, ac Pontificum, pro Studiorum institutione inter Monachos; perspicuum nanque est, pleraque hujusmodi Statuta à Pontificibus edita fuisse; Sic in Ordine Cisterciensi, ut ex veteribus ejusdem Constitutionibus colligimus, in quibus decernitur, pro reverentia Domini Papæ, & Cardinalium, qui fuerunt studiorum nostrorum præcipui promotores, studia illa, quæ instituta fuere in Collegiis Parisiorum, Oxonii, Montis Pessulani, Stellæ, aliorumque locorum, perpetuò in posterum conservanda esse. Quod statutum non utique desumptum fuit ex Ordinationibus Concilii Viennensis, cùm isto sit multò antiquius; sed continetur in Collectione quadam veterum Constitutionum Comitiorum generalium, edita Anno 1289. vigesimo tertio ante dictum Concilium. Hæc porrò Collegia fundata fuerant in gratia Monachorum, qui ad ipsa mittebantur, ut in publicis Universitatibus studerent; in quibus sanè multò majora absurda, quàm in scholis privatis Cœnobiorum, contingere queunt; Quamvis enim Monachi in dictis Collegiis habitent à Laicorum consortio semoti; nihilominus quia multoties simul conversari coguntur; sive studiorum causa, sive cùm ad gradus sunt promovendi; idcircò eò quandoque rediguntur, ut vix possit fieri, quin infectum Mundi aerem identidem attrahant, Monasticam pietatem sensim sine sensu corrumpentem, quem proinde ut virus pestiferum fugere omninò tenentur.

Inter Epistolas à Divo Anselmo conscriptas, cùm adhuc esset Monasterii Beccensis in Normannia Abbas, una legitur, in qua fit mentio cujusdam Monachi Burgi S. Petri ad Divam, qui Lutetiam missus fuerat, ut ibi ad literarum studia incumberet, quique propterea morabatur in Cœnobio S. Maglorii, ut ibidem refert S. Doctor: Qui propter Scholas moratur apud Parisium, & conversatur in Monasterio S. Maglorii; Unde indubitanter arguitur; quòd eatenus Frater is Parisios perrexerit, quatenus in publicis Universitatibus scientiis navaret operam, ità tamen, ut intrà Claustra habitaret. Quod nobis apertè demonstrat, inveteratam hanc fuisse consuetudinem etiam in nostro Ordine.

Anselm. l.2. ep.14.

Idipsum novimus usitatum fuisse subsequentibus Sæculis apud Monachos

nachos Cluniacenses, Majoris-Monasterii, Casæ Dei, & alibi; & inter alios Arnoldus de S. Asterio, Tutelæ in Lemovicibus Abbas, primus dein ejusdem Urbis Episcopus, in Constitutionibus à se emanatis Anno 1320. decrevit, quòd ad decus, atque utilitatem propriæ Ecclesiæ, sex Viri Religiosi ejusdem Capituli ad celebrem aliquam Universitatem mitterentur: Ad solemnia studia; ut ibi Theologiæ, vel Juri Canonico operam darent; Sic quippe deprehendimus ex Historia ipsius perantiquæ Abbatiæ ab eruditissimo Baluzio elucubrata, à quo etiam speramus ipsam in lucem brevì editum iri.

Concilium Provinciale Coloniense, celebratum Anno 1536. nonnulla etiam perutilia in studiorum gratia sancivit, quæ fieri à Monachis debent. Primum est; Quòd in singulis Monasteriis adsit Doctor aliquis pius, ac sapiens, ad juniores in lege Divina imbuendos idoneus; & quòd ab exercitiis vilioribus, & infimis occupationibus immunes declarentur ii potissimùm, qui magis ad scientias, & ad speculandum apti dignoscuntur. Secundum est: Quòd in singulis quoque Monasteriis Concionator itidem pius, ac sapiens esse debeat, ad excitandos Monachorum animos ad contemptum omnium temporalium, & perfectam alienationem à Mundo. Tertium: Quòd ex junioribus Monachis ad publicas, atque Catholicas Universitates mitti queant, qui nempe majori morum honestate fuerint prædití, ut ibi Sacræ Theologiæ studio incumbant; ita tamen ut habitare nequeant nisi intrà Regularium Claustra coram propriis Magistris, ne studendi prætextu aliud meditentur: Ne bonis, ac rectis studiis destinati, mores minimè Monasticos imbibant, & contrahant.

Ponderanti tamen postremum hunc articulum, Concilium terminis quibusdam uti videtur, qui non adeò efficaces, ac in reliquis, notantur; Enimverò cùm in duobus præcedentibus absolutè dixerit, oportere Magistrum, & Concionatorem Verbi Dei in Monasteriis reperiri, in hoc ait tantùm: *Gratum futurum Concilio: Neque nobis displicuerit, si juniorum aliquot Religiosorum alicujus expectationis ad Universitates mittantur;* apertum namque discrimen colligitur inde velle Concilium innuere inter studia, quæ habentur intrà Claustra, & ea, quæ in publicis Universitatibus; hæc quippe nonnisi ex mera permissione, ea verò prorsus necessaria nobis ab ipso indicari videntur.

Inter Decreta de Reformatione à Sacro Concilio Tridentino emanata, unum est, in quo nonnulla de Monachorum studiis statuuntur, videlicet in ipsorum Cœnobiis, ubi commodè fieri poterit, lectionem Sacræ Scripturæ omninò esse habendam; & si in hoc Abbates negligentes fuerint, ab Episcopis locorum, in hoc tanquam Sedis Apostolicæ Delegatis, ad id opportunis remediis esse compellendos. Ibi autem prævia alia studia Concilium haud inhibuisse legitur; queis Monachi ad sacræ paginæ intelligentiam redduntur idonei. Quemadmodum ergo ea studia verè permisit, quæ tunc in publicis Universitatibus à Regularibus fiebant, dummodò in propriis Conventibus singuli degerent, pariter argui hinc potest, ipsum neutiquam arbitratum fuisse, stu-

Concil. Trid. sess. 5. c. 1.

Sess. 25. c. 4. De Reformat.

Ibid. c. 1. se, studia quid minimum Monasticæ conditionis puritati, ac disciplinæ derogare, cùm potius ejus instaurationem, ac reformationem sedulò procurarit.

En igitur potiores Constitutiones, ac normas, quæ identidem à Conciliis, Summisque Pontificibus emanarunt circa Studia Monachorum, inter quas nulla prorsus expresse dignoscitur, per quam ipsiseorundem exercitium interdicatur, vel queat inferri Monasteriorum relaxationem applicationi ad scientias adscribendam esse. Legere sat erit quoad hoc multifarias Conciliorum Ordinationes, & Statuta, tum noni, tum decimi, tum etiam subsequentium Sæculorum; inde namque facilè innotescet, ejusmodi relaxationem à Conciliis ipsis tribui, modò bellorum infortuniis, atque defectui prævidendi infaustos eorum eventus, modò Abbatibus Sæcularibus, & Commendatariis, modò denique pravis Monachorum inclinationibus, sive ex animi deliberatione, sive ex propria negligentia, aut socordia conceptis, ut expresse innuit Concilium Vernoliense Anno 844. congregatum: *Alios studio, nonnullos desidia*. Ubi obiter animadvertendum ly, studio, eatenus opponi vocabulo Desidia, ut inde præcisè notetur propositum deliberatum, affectata malitia, & prava intentio Monachorum, de quibus Concilium loquitur, quemadmodum vertit, ac exponit Dominus Lancellottus in secunda editione Tractatus de Hemina; non autem quòd literarum studiis per illud intenderit Concilium derogare.

CAPUT XIII.

Ubi ponderantur absurda, quæ occurrere possunt in studiis Monachorum.

Non præsumimus, Monachorum studia ita commendare, horumque utilitatem adeò extollere, quin etiam ex pravo ad ea incumbentium usu, pleraque absurda emergere valeant. Sed quænam facultas ab hac nota immunis? Quocumque vel optimo abuti possumus. Quidni verò potiori jure dicendum longè majora ex ignorantia gigni? Hoc est, quod in præsenti opus est investigare, & primò quænam sint, quæ ex studio timeri possint detrimenta virtuti?

Primum esse videtur: Quia scientia ex diametro dicitur spiritui humilitatis, ac pœnitentiæ fervori opposita, in quibus duobus totius Monasticæ disciplinæ vigor consistit. Item quia scientia, juxta Apostolum, est elationis, ac superbiæ nutrix. Denique præter vanitatem, curiositatem parit, cavillationes, ac dissidia, quæ omnia sunt à Cœnobitis penitùs amandanda.

Non eo inficias ex multo scientiarum apparatu cordis tumorem, elationemque posse consurgere; sic etenim plerumque evenire compertimus, tunc præsertim, cùm eas jugis virtutum praxis, in primis verò

rò charitatis, nec non Christianæ humilitatis, minimè comitatur, ac fulcit. Quo circa necessum omninò est, antequàm ipsis acquirendis Religiosi Viri se dedant, ut diligens cura à Superioribus, ac Magistris sit adhibita ad eosdem in virtutibus, morumque honestate solidandum; quos propterea à studiis etiam oportebit aliquando retrahere, si istis abuti contigerit. Hinc tamen arbitrandum non est, omnes universim à cultu studiorum arcendos esse; Quandoquidem liquidò constat, ambitionem, atque jactantiam, non minùs in indoctos, quàm in Sapientes sæpissimè dominari; Quinimò rarò evenit, hominem sufficienti lumine præditum in eos lapsare vanitatis excessus, queis multoties parum, aut nihil scientes subjici experimur: *Ignorantia plures habet superbos, quàm humiles.* Verum enimverò data etiam hac hypothesi, quòd nimirùm scientiæ vanitati, ac elationi subdantur, nunquid propterea vitandæ erunt? Quidni huic potius vitio opportunè occurratur? Rursus si ita esset operæ pretium foret, ut eas tanquàm Scyllam cuncti declinare satagerent; Singuli quippe fideles vanitatem fugere tenentur. Sed audiamus quæso Divum Augustinum, illum inquam admirabilem genuinæ scientiæ Doctorem, profundæque humilitatis prodigium: *Scientia, ait Apostolus, inflat; Quid ergo? scientiam fugere debetis, & electuri estis nihil scire potius, quàm inflari? Ut quid vobis loquimur, si melior est ignorantia, quàm scientia?*

Tritbem. Orat. 5. in cap.

Augustin. Serm. 354. num. 2.

Sed nihil meo videri magis ad rem super hoc adjici potest, quàm quæ generatim scripsit Author continuationis speciminum moralium in Epistolam Dominicæ tertiæ post Pascha, de scientiæ talentis, & aliis similibus, quæ universim ab hominibus aliqua existimatione digna censentur. „ On pourroit peut-étre dire, que personne ne se „ doit mettre en peine d'acquerir ces talens, parcequ'y ayant un „ bien certain à ne les avoir pas, & beaucoup de danger à les a- „ voir, l'experience faisant voir que la pluspart du Monde en abu- „ se, la condition de ceux qui ne les ont pas, est beaucoup meil- „ leur que celle de ceux qui les ont; & l'on conclura de là, que „ ces maximes vont à introduire une paresse, & une ignorance ge- „ nerale parmi les hommes. Mais la conclusion seroit mal tirée, & „ tout ce que l'on en doit conclure, c'est que de soy-meme un hom- „ me se doit tenir plus heureux de n'avoir pas de talens que d'en „ avoir; & que s'il étoit à son choix, il devroit plutost prendre „ le parti de n'avoir rien qui luy attirat de la reputation dans le „ Monde, que d'avoir des talens éclattans, qui frappent l'esprit & „ les yeux des hommes. Mais la veritable Morale est, que les hom- „ mes ne doivent point croire que cela soit à leur choix. C'est Dieu „ qui donne le commencement des talens par les qualitez naturelles „ qu'il donne à chacun. Celuy qui les a reçues, doit se croire obli- „ gé d'en user selon les regles de Dieu, puisqu'il luy en doit rendre „ conte. Et pour en user de cette sorte, il ne faut pas s'en croire „ soy-meme, mais consulter des personnes desinteressées & des dire-

„ ɗeurs éclairez. Que ſi ces directeurs voyant d'une part l'extréme „ neceſſitè de l'Egliſe ou de l'Eſtat, & de l'autre les talens naturels „ de quelqu'un qui luy donnent moyen de rendre ſervice à l'un & „ l'autre, luy conſeillent de les cultiver: il eſt alors plus dangereux „ à cette perſonne de negliger ces talens, que de s'appliquer ſerieu„ ſement à les perfectionner

„ Il faut encore conſiderer, que ce qui eſt plus ſur en ſoy, ne „ l'eſt pas à l'égard de tout le Monde, parcequ'il y a des diſpoſitions „ qui rendent certaines vertus comme impoſſibles. Il eſt plus ſur en „ ſoy de ne s'engager point dans les emplois qui ont beſoin de ta„ lens: mais il y a des perſonnes à qui la vie particuliere eſt ſi dan„ gereuſe, qu'il vaut mieux pour eux de tacher d'acquerir les talens „ qui rendent capables des emplois, que de demeurer dans une eſpe„ ce d'oiſiveté, qui eſt bien ſovvent jointe à beaucoup de vices. En„ tre les inconveniens il faut choiſir les moindres, & il y en a ſovvent „ moins dans la vie laborieuſe que l'on meine en travaillant à acque„ rir les qualitez que le Monde eſtime, qu'à covvrir ſa pareſſe na„ turelle par une fauſſe humilité, qui donne ſovvent entrée à tou„ tes ſortes de vices. La privation humble des talens qui ne dérégle „ point l'ame, eſt peut-étre plus eſtimable que les talens memes: „ Mais il n'y a rien pire que cette meme privation, quand elle rend „ l'ame brutale, & que ſans l'humilier elle fait ſeulement qu'on ſe „ contente de vivre dans l'oiſivete, & la pareſſe. Quod latinè ſic: Fortè dici poſſet, nemini ſatagendum eſſe pro horum talentorum acquiſitione; quoniam cùm certo bono fruamur quandiu eorum ſumus expertes, imò noxium potiùs ea interdum poſſidere; experientia ſiquidem teſte, ut plurimùm abuſui obnoxia redduntur; idcircò ipſis carentium conditio putatur quandoque felicior altera ea obtinentium. Hinc autem fortaſſe quis arguet, ex hujuſmodi principiis otium, & ingnorantiam univerſim inter homines introductum iri; ſed illegitima foret iſthæc illatio; totum quippe, quod inde inferri debet, eſt, quòd homo ex ſe ipſo beatiorem ſe credere debeat, ſi nullo talento fruatur, quàm cùm aliquod habet; & quòd ſi ſibi daretur optio, potiùs eligere deberet quolibet carere, quod ſibi gloriam in Mundo pareret, quàm plurium talentorum ſplendore niteſcere, quibus hominum mentes, aut oculi cogantur applaudere. Vera tamen diſciplinæ moralis norma quoad hoc innuit, nemini exiſtimandum, pleno id noſtro dimitti arbitrio. Deus eſt, qui in nobis ſine nobis priùs talenta infundit, ex beneficio nempe creationis, quod ſingulis mortalium arbitraria menſura diſtribuit. Qui autem ab ipſo ea recepit, ſibi etiam onus incumbere noverit iiſdem uti juxta Divinum præſcriptum, quandoquidem eorum rationem ipſi eſt redditurus; Verùm ut hoc pacto ea redigantur ad praxim, non opus erit ſibi fidere, ſed ſinceros, prudenteſque viros conſulere; Quòd ſi extremam, ſive Eccleſiæ, ſive publici ſtatus conditionem, hi ex una parte conſiderantes, & ex altera naturalium in aliquo talentorum copiam, quibus

bus alterutri valeat aliquando prodesse, istum hortentur ad eorum cultum, ac negotiationem, tunc profectò plus ipsi noceret illa negligere, quàm seriò animum impendere ad eadem magis magisque perficiendum.

Animadvertendum insuper est, id, quod in se tutius aliquando videtur, reverà non sic esse respectu omnium hominum; peculiares enim dispositiones, sive circumstantiæ nonnunquam concurrunt, quæ virtutes quasdam veluti moraliter impossibiles reddunt. Securius in se est negotiis haud se implicare, pro quibus ritè absolvendis copia talentorum exigitur; At sunt nonnulli, quibus privata vita adeò officit, ut satius sit sibi talenta lucrari, quibus ad aliqua munia subeunda constituantur idonei, quàm otio indulgere, quod sæpenumero plurium est sentina vitiorum. Ex duobus malis (ut dicitur) minus est eligendum; minora autem in laboriosa vita sæpè sæpius cernuntur, quæ studio adipiscendi eas qualitates exercetur, quas Mundus commendat, quàm innatum torpórem simulata humilitate occulere, quæ sæpissimè omni vitiorum generi aditum præbet. Humilis talentorum privatio, unde animus non depravetur, majorem sibi fortassis æstimationem conciliat, quàm ipsamet talentorum luculenta possessio; verùm nihil ista privatione deterius, quoties cumque brutam reddit animam, hancque sine ullo veræ humilitatis indicio, in otio dumtaxat, ac inertia stertere cogit. Locus hic adeò mihi arridet, utpotè rei, de qua nunc agitur apprimè consentaneus, ut nullatenus me cohibere potuerim, quin totum planè afferrem, lectoribus relinquens ejus applicationem, quæ haud ægrè fieri poterit, prout ad Monachos attinet.

Hæc itidem erat Divi Augustini mens, cùm ad Eudoxium Abbatem, ejusque Ascetas scribens, postquam istos monuit, ne unquam Monasticæ conversationis leges vel minimùm transgrederentur, simul cavit, ne aliquando spiritu ambitionis ducti, Ecclesiastica munia appeterent, sed nec illa respuerent majoris quietis, solitudinisve prætextu, quandocumque ad ea ipsos Deus vocaret, ipsorumque subsidio indigeret Ecclesia: *Nec elatione avida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis, sed miti corde obtemperetis Deo.* *August. Epist. 47.*

Verùm ut ad objectionem regrediamur, optimum quidem est curiositates, vanitates, cavillationes, & relaxationes à Claustris penitùs amandare; veruntamen si studia ritè exerceantur, effectus quoque absurdis dictis prorsus oppositi procul dubio producentur. Studium Monasticum sibi pro meta Sacrarum Scripturarum scientiam præfigere debet, item proficuam temporis distributionem, lectiones Claustralibus congruas, cognitionem, & exercitium virtutis, cordis rectitudinem, alienationem à Mundo, amorem solitudinis, atque silentii. Cætera verò, quæ ad hunc unicum rectè studendi scopum non collimant, vel saltem non reducuntur, & præcipuè ad intelligentiam Divinarum Scripturarum, sunt prorsus damnanda; Sola enim Scripturarum scientia, si opere compleatur, potis est vitia quæcum-

Hieron. in Epist. ad Rust. que disperdere: *Ama scientias Scripturarum, & vitia carnis facilè superabis*. Studiis ergo hoc modo peractis, cuncta curiositatum genera eliminantur, eò quia intrà limites sistunt scientiæ Sanctorum, earum videlicet notionum, quæ nos ad Monasticam perfectionem conducunt. Proscribitur item applicatio ad vana, cùm illa non aliò tendant, nisi ad cor Cœlestibus doctrinis replendum. Tandem ab hujusmodi studiis non prodeunt cavillationes, cùm non alium finem respiciant, nisi veram cordis rectitudinem, amorem solitudinis, ac diuturni silentii.

Sed fortè objicies, totum hoc theoricè quidem ritè probari, secùs verò prout ad praxim de facto redigitur; enimverò scientiæ ipsæ Philosophicæ, ac Theologicæ juxta methodum, qua nunc in Scholis communiter traduntur, nonnisi curiositatem, dissipationem, cavillationesque exhibent; in jugibus siquidem disputationibus, vocumque obstrepentium fragore, majorum horum studiorum portio consistit.

Inficiari sanè nequeo quòd hujusmodi studiis penès se consideratis, & quo ad modum, quo ut plurimùm hisce temporibus in Scholis traduntur, nullo habito respectu ad finem, quem Monachi ad ea incumbentes sibi debent præfigere, si totum vitæ tempus in iis insumendum esset, difficillimè inquam possent præfata absurda vitari. At quid amabò nos cogit, Philosophicas, ac Theologicas scientias continuæ disceptationi, & contestationi tradere? Quidni possent positiva methodo, quæ merè necessaria cognoscimus, à nobis pertractari, singula dumtaxat principia, & potiora quæsita explanando, dubiaque occurrentia sine ulla cavillatione enodando? Quidni etiam Religiosis alumnis sat superque foret, scientificis fundamentis, iisque necessarioribus imbui, ut dein se ipsis quodammodò possent in Scripturarum Sanctarum, & Operum Sanctorum Patrum lectione proficere? Quænam demùm urget necessitas ad Syllogizandum jugiter (ut ajunt) in forma, & ad tot tantisque objectionibus acriter, & asperè respondendum, ut mos in Scholis invaluit?

Nos utique non fugit, Scholasticas facultates in Regularium Cœnobiis nostra hac tempestate taliter expendi; nec inficiamur, quin hæc studendi methodus propria gaudeat utilitate; Unum tamen asserimus, eandem aliqua posse moderatione leniri, ut fusiùs infrà Par. 2. cap. 9. suadebimus. Et licèt hoc impossibile foret, jam studia ista, ut novimus, ad extremam usque vitæ periodum minimè protrahuntur; in ipsis namque adolescentes nostri nonnisi quadriennium, vel quinquennium ad summum, detinentur, postquam tantundem temporis ad ea per virtutum exercitia dispositi fuerint; Quibus tandem absolutis, eorum fructibus in solitudine, silentio, Scripturarum, & Patrum lectione frui poterunt.

Nihil ergo suffragatur dicere, Monachos ad alios instruendos nullatenus destinari, sed solùm ad pœnitentiam, & compunctionem. Equidem fateor, quòd finis primarius studii eorum propria est salus, & singulorum progressus; & si aliquando contigerit, eos, sive ab Eccle-

sia,

ſia, ſive à Dei providentia ad aliorum eruditionem vocari, hic tamen non eſt præcipuus eorum in ſtudiis ſcopus, ſed ſe ipſos erudire, ædificare, ac Cœleſtis Doctrinæ pabulo enutrire, ut inde faciliùs Monaſticæ Vitæ onera ſuſtinere diſcant, & in ea magis magiſque proficere.

Exemplum de hoc ſatis egregium, inter alia plurima apud Bedam Venerabilem legimus. Quis etenim omni ſtudiorum generi ipſo magis incubuit, cæterorumque eruditioni? Ecquis interim pietatis, ac religionis operibus diutiùs intentus? Si eum vidiſſes orantem, arbitratus eſſes nunquam ſtudentem; at ſi operum, quæ ſcripſit numerum inſpexeris, ipſum nunquam non ſtuduiſſe autumabis. Et tamen quamvis in dies ſingulos nedum proprio ſtudio, ſed & Confratrum ſuorum, imò & Sæcularium inſtructioni, eſſet addictus, præ aliis diligentior in explendis quæ Monaſticæ conditionis erant, videbatur, adeout quemadmodum ipſemet ſcribit: Inter obſervantias diſciplinæ regularis, & quotidianam in Eccleſia cantandi curam, vel (ut alibi inquit) innumera Monaſticæ ſervitutis retiacula, ſemper aut diſcere, aut docere, aut ſcribere dulce habuerit. O utinam in noſtris Cœnobiis etiam num iſtorum aliquot literatorum adeſſent!

Beda in Epiſt. Hiſtor. Angl. Idem in Accadem.

Novum inſuper detrimentum opponunt, quod ex ſtudio oriri cenſent, laboris nempe manualis ſuppreſſionem; Quod tamen exercitium indiſpenſabile, & Monaſtico Inſtituto prorſus neceſſarium dicunt.

Detrimentum ſanè non parvi momenti hoc eſt, ſi ex ſtudiorum cultu infallibiliter ducat originem. At nunquid inevitabile? Equidem fateor, ſtudio durante, arduum eſſe diu vacare labori, cùm ſtudiorum tempus, alterum, quod ſupereſt poſt Sacram Chori Synaxim, in qua multum quoque impenditur, penè exhauriat. Verùm, ut innui, ejuſmodi ſtudia ad uſque vitæ finem non protrahuntur; Cùm Monachis tantum ſcientiæ ineſt, ut ſibimet ſufficere valeant, ratio tunc ſuadet, ut ſtatim manualia reſumant opera, quæ urgente ſtudiorum neceſſitate, vel diminuere, vel aliquandiu intermittere ſunt coacti. Hoc exercitium valde utile eſt, diſciplinæque Monaſticæ oppidò congruum, proindeque non prætermittendum. De re autem hac, utpotè non parvi momenti, ſequenti capite peculiarem habeo ſermonem.

Sat mihi erit in præſentia innuere, quòd Monachi, ſtudiorum peculiarium prætextu, nequeunt ſemetipſos à præfato exercitio eximere, tametſi Superiores in quibuſdam caſibus cum eorum aliquot valeant diſpenſare, quos nempe ad aliorum inſtructionem, vel Reipublicæ commodum idoneos judicaverint, prout prudentia, & charitas interdum ſuadebunt. Verùm cùm rari appareant ingenti, aſſiduoque ſtudio dediti, pauci quoque erunt, qui jure poſſint eximi, ne tædio tam gravi exponantur, unde animi depreſſio, & otium facilè ſequerentur.

Ponderatis hucuſque abſurdis, quæ ex ſtudiorum cultu naſcuntur, examinandum reſtat, num ex ſcientiæ, ac doctrinæ leviora conſur-

 gant

gant defectu. Non eò inficias, ut etiam alibi innui, quòd si semper nobis præessent, sive Abbates, sive Priores, pietatis zelo non minùs quam doctrina fulgentes, utique supervacaneum foret, Monachos tam seriò ad studia incumbere; sed hoc opus, hic labor; non enim absque speciali Dei miraculo videtur id posse contingere; Cum siquidem Superiores nonnisi ex inferiorum cœtu eligantur, si semel inter illos scientiæ fuerint neglectæ, miraculosè dumtaxat effici poterit, ut qui præesse debent, lumine doctrinæ præfulgeant. Quid verò hinc fiet? Profectò id tantum boni poterit inde obtineri, quod ex integra communitate, cimmeriis ignorantiæ tenebris involuta, speratur, cujus caput, ac Dux, non minùs ac ipsum sequentes, intellectuali lumine carent: Cæci sunt, duces cæcorum. Ex hujus autem privatione luminis in quendam primò velut ingenii stuporem, intellectusque veternum communitates incident, à quo sive per valida majorum hortamenta, sive per quaslibet librorum lectiones ab inferioribus habitas, excitari minimè poterunt. Hinc etiam indocilitas sequetur, unde Monachi, velut bruta animantia, prorsus inepti evadent ad percipiendas practicas, Sanctioresque Religionis veritates. Item obedientiæ, omnisque honestatis defectus, quæ sunt qualitates religiosæ societati, civilique consortio admodùm utiles. Denique ex ignorantia non modicum gignetur tædium in diuturna recitatione Psalmorum; horum quippe sensus & significatio latebunt; item in lectione, quæ insuper tunc odio habebitur; & sic de singulis passim operibus, quæ absque isto fervoris spiritu velut examinata languescent, cùm omninò requiratur, ut ea persolventibus suaviora, ac gratiora reddantur. Legantur Turrecrematæ commentaria in Caput 48. Regulæ nostræ, ubi duodecim inconvenientia recenset, quæ in Cœnobiis ex studiorum defectu nascuntur.

Fateri nihilominus oportet, Communitatem aliquam suæ institutionis initio, cùm regularis disciplinæ fervor tunc maximè vigeat, posse (ut alibi innui) aliquandiu se conservare, & infaustos effectus jam recensitos in suis exordiis vitare absque studiorum adminiculo. Sed animadvertere fas est, hujusce fervoris spiritum non diu permansurum, nisi scientiarum, studiorumque pabulo identidem nutriatur, ac roboretur. Consimili quippe ratione de Religione, ut de Ecclesia, quoad hoc ratiocinandum videtur, quam sola propemodum virtus, ac pietas initio sustentarunt: At verò processu temporum operæ pretium fuit ipsi subvenire doctrinarum præsidio, ut contra adversariorum impetus resisteret, & adversùm propriorum filiorum impietatem, dum multifaria objicientes hæresum monstra, eam sæpè dilacerare tentarunt.

CA-

CAPUT XIV.

An studium licitè substitui queat loco operis manualis.

§. I.

Ubi discutitur obligatio ad dictum laborem; rationesque perpenduntur, quae adduci possunt pro ejusdem dispensatione.

SEmper in statu Monastico manualis labor reputatus est tanquam exercitium, nedum magni momenti, verùm etiam à pluribus absolutè necessarium. Planè non ambigitur, quin antiquiores Monaci inter praecipua regularis observantiae capita id recensuerint; Isaias enim Abbas tria potissimùm in Regula Monachis suis commendat, jugem nempe orationem, Psalmorum meditationem, & exercitium manuale. *Isaias Regul. c. 11.*

Nos non latet, ab initio Monasticae Institutionis extitisse quandam Monachorum sectam, quos S. Epiphanius, & Theodoretus Messalianos appellant, alii Massalianos, sub Constantio Anno 361. exortos, qui à Graecis Euchitae dicebantur, idest Precatores (tantum enim sonat, Messaliani, Syriaca lingua) eò quòd omnia bona opera negligentes, solis precibus insistendum dicerent, abutentes illo Pauli Apostoli: Indesinenter orate; Qui propterea precum praetextu, manuarias operas, quibus tum inter alia vacare Monachis solemne erat, omiserunt.

Hujusmodi autem secta, praesertim in Africa, multùm propagata est; cujus rei occasione Divus Augustinus ad Aurelii Carthaginensis Episcopi preces, librum de opere Monachorum elucubravit, in quo praefati Apostoli auctoritate, & exemplo, Monachis onus omninò subeundum ostendit manualis laboris.

Eodem quoque tempore Isidorus Damiatensis adversùs ingentem Monachorum multitudinem, sub quodam Paulo Archimandrita collectam, insurrexit, qui vitam quidem valdè Regularem servabant, manuali tamen opera prorsus omittebant. Isidorus itaque ipsis demonstrat, istam vivendi normam, tum Evangelicae veritati, tum Apostoli exemplo adversari, seque nullatenus percipere, quomodò jus sibi vendicare possint ad se alendum Conventus cibariis, dum proprio labore victum sibi comparare nolunt; nec tandem qua ratione interiori pace gaudere queant, propriarumque passionum turbines sedare. Quod etiam in alia Epistola repetit super eadem re ad alium quendam Superiorem exarata. *Lib. 1. Epist. 49.* *Epist. 298.*

Legitur item super hoc elegans alia Epistola Divi Nili, cuidam Anachoretae, nomine Paulo, nuncupata, in qua ipsum redarguit, eò quòd lectioni tantummodo deditus, caetera Monasticae vitae exercitia penitùs negligeret; Non enim (inquit Nilus) sic se gessit Divus Anto- *Nilus l. 4 Epist. 60.*

nius, celeberrimus totius Orientis Abbas, quandoquidem diuturnum laborem, ac orationem, doctrinæ copulabat; & subdit: Ita arduum esse, ad Religiosæ perfectionis culmen dumtaxat legendo posse pertingere, ac sit impossibile integrum ædificium ex unico lapide construere.

Sic itaque communiter sentiebant eximii illi viri, manuarium scilicet laborem Monasticæ Institutioni apprimè consentaneum; cujus rei Causis, & rationibus ab Isidoro Pelusiota allatis, superadduntur eleemosinæ faciendæ, juxta hortamentum Apostoli, monentis, ut qui res alienas perperàm consumpserunt, occupent se, manibus propriis laborando, ad alicujus emolumenti opera, ut aliquid inde lucri fiat ad alios egestate levandum.

Ephes. 4. 28.

Duæ tamen adhuc supersunt rationes, quæ Mortales cunctos, nedum Monachos, ad dictum laborem adstringunt; Ad ipsum namque primò tenentur, ut pœnitentiam illam universalem expleant, hominum Protoparenti post ejus lapsum, posterisque omnibus à Deo injunctam, ut scilicet in sudore vultus sui pane vescerentur. Secundò ut otium vitent, tempusque utiliter conterant, quod nobis multifaciendum quandiu hìc vivimus, brevi morituri.

En igitur primaria fundamenta, quibus arguitur quantum manuario labori debeamus impendere. Pœna hæc singulis est hominibus statuta, mediumque est à Deo prædefinitum, ne gratis pane alieno vescamur; item ut inde aliquid ad egenorum lucremur subsidium; ut otium animæ pestem declinemus, propriasque vincamus passiones; denique ut vera cordis tranquillitate fruamur.

Praxis hæc nedum præcitati Apostoli doctrina, verùm & ejusdem confirmatur exemplo, & illo veterum Monachorum, qui asperis, diuturnisque laboribus suapte spontè se tradidére. *Laborabant* (inquit insignis quidam Author, loquens de Monachis Thebaidis) *Sancti hujus instituti ardentissimi Æmulatores, in solitudine degentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat Mundus. Ipsi sibi cellulas ædificabant, in quibus eremiticæ frugalitatis deliciis affluentes, locupletabant multos ipsi egentes; Quos quo nomine digniùs appellem, nescio; Homines Cœlestes, Angelos terrestres, in terris degentes, & conversationem in Cœlis habentes. Laborabant, inquam, manibus suis, & de labore suo pauperes pascebant, esurientes ipsi, de vastitate Eremi Urbium carceres penitùs alebant, & infirmos, nec non in quibuslibet necessitatibus positos sustentabant; Viventes de labore suo, & habitantes in labore manuum suarum.*

Epist. ad Fratres de Mõte Dei.

Mirum etiam de hoc exemplum legitur in Historia Lausiaca, de vita S. Serapionis, qui Monachorum suorum industria, & labore quoslibet Alexandriæ pauperes alebat. Horum autem illustrium Anachoretarum exercitia ad duo potissimè redigebantur, in quibus jugiter perseverabant, orationem scilicet, & laborem; quæ invicem adeò copulabant, ut quid ex quo penderet haud facilè posset à quoquam discerni, idest utrum propter meditationem spiritalem incessabile manuum opus exercerent, an propter operis jugitatem tam præcla-

Pallad. cap. 76.

Cassian. l. 2. cap. 14.

clarum profectum spiritus scientiæque lumen acquirerent.

Sanctissimus Patriarcha Benedictus, qui in Regula sua ad unguem expressit admirabilium istorum Anachoretarum mores, ac gesta, sibi sat persuasus, quanti inter Monachos facienda sit pia hæc consuetudo, alumnos suos monet, quòd tunc verè Monachi sunt appellandi, si de labore manuum suarum vivant, sicut & antiqui Patres nostri Monasticæ vitæ institutores, & ipsi Apostoli. Unde ut isti oneri planè satisfiat, statas horas præscribit, quibus occupari debent Fratres in labore manuum, & lectione divina; Similique spiritus fervore præcipit, ut Fratres alternatim sic sibi invicem serviant, ut nullus excusetur à Coquinæ officio; & quòd, si necessitas loci, aut paupertas exigat, ad fruges colligendas per se occupentur, nec de hoc ullatenus contristentur. Cap. 48.

His sic præsuppositis, inquiritur num labor manualis eò nos obliget, ut æquipollentibus aliis exercitiis omninò nequeat compensari; vel si hoc æquè possit fieri, num studium laboris loco substitui licitè queat.

Responderi generatim posset, onera, & exercitia, quæ singuli juxta propriam conditionem subire tenentur, laboris vices posse supplere; & si propriæ conditionis leges manuaria in aliquibus non præscribant opera, quodammodo tamen universali illi pœnitentiæ, à Deo generi humano impositæ, satisfieri, si inquam fideliter, & examussim persolvantur, quæ iisdem legibus adimplenda statuuntur. Hinc tamen non relinquitur, quin & optimum foret, si tales exercitationes ad spiritum tantummodo pertinerent, aliquot corpori labores adjicere, singulorum conditioni respectivè consentaneos. Altissimus quippe rerum Conditor non minùs Corporis, quàm Animæ absolutus est Dominus, proindeque ab utraque harum partium, ex quibus physicè humana coalescit natura, jure aliquod exigit debitæ servitutis pensum.

Sed ut ad rem nostram regrediamur, quæ tota intrà Monastici Instituti genus concluditur, & ut difficultatem solvamus, quæ in præsenti proponitur, dicendum videtur, quòd quemadmodum nedum priscorum Monachorum exempla, verùm etiam singuli Regularum Codices, Monachos ad præfatum laborem adstringunt, ita nequaquam ab hoc eximere se poterunt, nisi justis de causis, quæ quidem ab iisdem Regulis fuerint ritè approbatæ, vel ab eorum exemplo, qui Sanctæ hujus professionis velut Coryphæi extitére.

Principiò ergo dici potest hujusmodi exercitium Monachorum sodalitiis esse apprimè necessarium, & universim loquendo, lectionem vel orationi annexam, ad humanum cor in recto firmandum systemate nequaquam sufficere, adeòque operæ pretium esse, ut & manus ipsæ orationi, lectioni, ac studio quodammodo allaborent; secus namque applicationes istæ, aliàs sanctissimæ, paulatim languescent, animique motus, cordisque passiones sedare non poterunt. Si laborem sustuleris, corruet pœnitentiæ fervor, cujus veluti basis est, in qua solidatur, & tanquam panis unde nutritur; „ Pro-

„ pte-

lib. 2. c. 14. „ pterea, inquit Cassianus, exercentes ambas Corporis, animæque „ virtutes, exterioris hominis stipendia cum emolumento interioris „ exæquant, lubricis motibus Cordis, & fluctuationi cogitationum „ instabili operum pondera veluti quandam tenacem, atque immo„ bilem anchoram præfigentes, cui volubilitas, ac pervagatio cordis „ innexa, intrà Cellæ claustra, velut in portu fidissimo valeat con„ tineri; atque ita spiritali meditationi postmodum intenti, non mo„ dò ad consensum pravæ cujusque suggestionis pervigilem mentem „ corruere non sinent, verùm etiam ab omni superflua, otiosáque cogi„ tatione custodient. Opus etenim (ut Guerricus Abbas Sanctissimus *Serm. 3. in Assumptione.* ait) onus est, quo sicuti pondus navibus, ita quies, & gravitas inquietis additur cordibus.

Non eò tamen inficias, contingere aliquando, ut nonnulli ab hoc onere licitè queant eximi. Divus Augustinus ad duos, vel tres casus *De Opere Monach. n. 17. 35.* id redigit, nimirum ad temporis defectum, ex copia nempe aliarum concurrentium occupationum planè indispensabilium; ad nimiam corporis imbecillitatem, vel ægritudinem; Denique ad exilem quorundam complexionem, qui ex proprii generis nobilitate multùm claruissent in sæculo. Sed rationes istas singillatim perpendamus.

Temporis inopia ex aliarum concursu occupationum orta, potest utique pro sufficienti ratione adduci, ut quis à manuali labore declaretur immunis; dummodo tamen occupationes dictæ proprii instituti limites neutiquam videantur excedere; Et hæc procul dubio est ratio, propter quam Divus Aurelianus in sua Regula Abbates ad dictum laborem non obliget, præcipuè in amplioribus Cœnobiis, ex aliorum nempe agendorum copia, quorum ex pastorali, quo funguntur munere, curam omninò gerere debent. S. Ferreolus, qui in sua Regula *Regul. cap. 30.* Abbatem ab isto pariter eximit onere, inquit, ideò super hoc sic cautum fuisse, ne illi tempus deesset lectioni vacandi, ut sciat quid in dies singulos Monachos debeat docere. Nos tamen minimè latet, Divum Patrem nostrum Benedictum labores manuum suarum jugiter manducasse, nec ab istis unquam se declarasse immunem; Sanctus quippe Hierarcha Gregorius refert, ipsum ad cujusdam Rustici preces, filii defuncti corpus die quadam resuscitasse, qua ex agri opere unà cum *Lib. 2. Dialog. cap. 36.* Fratribus revertebatur. Hoc tamen non obstitit, quin prudentissimus Patriarcha Cellarium; si major congregatio fuerit, ab officio Coquinæ excusarit, necnon & alios quosdam Monachos, qui majoribus utilitatibus occupantur. Hoc eodem fundamento Divus Augustinus innixus, quamvis Episcopali fungeretur munere, coram Monachis excusare se voluit, eò quòd labores occupationum suarum, & Ecclesiarum, *De Opere Monach. num. 37.* quibus serviebat, tempus sibi adimerent ad ea etiam opera exercenda, ad quæ ipsos hortabatur; & Dominum Jesum, in cujus nomine hæc dicebat, testem invocabat super animam suam, quatenus scilicet, quantùm attinebat ad suum commodum, multò maluisset per singulos dies certis horis, quantum in bene moderatis Monasteriis constitutum est, aliquid manibus operari, & horas alias habere ad legen- dum,

dum, orandum, aut aliquid de Divinis Literis agendum, liberas, quàm tumultuosissimas perplexitates alienarum causarum pati, de negotiis sæcularibus vel judicando dirimendis, vel interveniendo præcidendis.

Corporearum item virium exilitas causa legitima esse potest præfatæ dispensationis: modò tamen non simuletur, sed verè, & in re habeatur. Et ob id Patres Cistercienses Divum Bernardum eximere sunt coacti à communi Fratrum labore, utpotè ipsius excedente imbecillitatem, ejus tamen loco eidem injunctum fuit, ut Fratres suos hortando, frequentiores in posterum sermones ad eos haberet, quàm ex præscripta Ordinis consuetudine antea fierent: *Neque enim modò loquerer vobis (inquit ipse) si possem laborare vobiscum*. Fatetur tamen ibidem, sibi longè utilius fore, si posset, tum ad Confratrum suorum ædificationem, tum ad uberiorem proprii spiritus fructum, unà cum cæteris labori indulgere, quà de rebus Sanctis ipsi sermocinari. *Bernard. Serm. 10. in Psalm. 90. n. 6.*

S. Ferreolus in sua Regula statuit, quòd non valet operi manuum insistere, det promptiùs operam lectioni, & quicumque agrum non excolit, Deum dupliciter, sive orando, sive majora pietatis opera exercendo, colat; & addit, hujusmodi impotentes saltem eximere se non posse à nonnullis aliis minùs laboriosis operibus, qualia sunt, volumina transcribere, piscarias texere sagénas, & id genus alia, quæ Divus Hieronymus in Epistola ad Rusticum Monachum præscribit. Consimili spiritus fervore ductus Lanfrancus, cùm adhuc junior in Beccensi Monasterio degeret, nec manuali posset labori operam dare, publicas scientiarum Academias in ejus supplementum inibi aperuit, dum venerabilis Herluinus ejus loci Abbas, Pistóris, ac Olitóris operibus intentus erat. *Cap. 28.* *Willel. Malbesb. Lib. 1. de Pont. Angl. cap. 1.*

Liquet igitur, nedum ægrotos, verùm & corpore imbecillos, proindeque ad laborem ineptos, jure ab hoc eximi posse. Quòd si hujusmodi imbecillitas non omninò syncera, ac genuina fuerit, sed fictæ dumtaxat, ac simulatæ voluntatis effectus, si de falsitate à Superiore convinci nequeat, remittenda erit propriæ taliter simulantis conscientiæ, Deoque intimo cordium scrutatori, juxta egregiam Divi Augustini Doctrinam: *Qui veram corporis ostendit infirmitatem, humanè tractandus est; qui autem falsam prætendit, & convinci non potest, Deo dimittendus est.* Id ipsum prorsus sentire videtur Sanctus Isidorus Hispalensis cap. 5. suæ Regulæ. *De Opere Monach. num. 22.*

Tertium fundamentum, quod Divus Augustinus affert ad dispensandum cum aliquibus Monachis à manuario labore, est naturalis complexionis exilitas, eorum nempe, qui præclaris orti natalibus, multùm caruissent in Sæculo: *Solent enim* (inquit S. Doctor) *tale non meliùs, sicuti multi putant, sed (quod est verum) languidiùs educati, labores operum Corporalium sustinere non posse*. Ut tamen hujusmodi dispensatio pro legitima habeatur, duo erunt attendenda: Primum, quòd illam petentes, tali virium corporearum imbecillitate, & propriæ complexionis exilitate verè laborent; Quod quidem creditu facilius erit respectu nobilium, *Ibid. n. 32.*

lium, quàm aliorum inferioris conditionis, ac obscurioris generis: & credenda est eorum infirmitas & ferenda. Secundum, quòd licèt præfata complexionis tenuitate verè afficiantur, nihilosecius conari debent, quoad fieri potest, cæteris saltem ostendere, se unà cum ipsis operandi cupiditate flagrare, si ad hoc præstandum sibi vires inessent, ne suo exemplo cæteris quoque petendæ dispensationis ansam tribuere videantur. Quocirca S. Augustinus testatur, excellentius erga Deum charitatis opus ab ipsis exerceri, quàm cùm Monasticum induentes habitum, cuncta pauperibus distribuére: Tamen si & ipsi manibus operentur, ut pigris ex vita humiliore, & ob hoc exercitatiore, venientibus auferant excusationem, multò misericordiùs agunt, quàm cùm omnia sua indigentibus diviserunt. Quòd si exemplum illud cæteris dare renuant, nec propterea cogendi erunt, dicente ipso: Quòd quidem si nolint, quis audeat cogere? Id tamen de intensioris operibus intelligendum est; Sanctus enim Præsul Augustinus paulò post subdit: Istis tribuenda esse opera à corporali functione liberiora. Juxta quam Methodum Divus quoque Pater Benedictus in Regula statuit, Cap. 48. Fratribus infirmis, aut delicatis talia opera, aut artes injungi debere, quatenus nec otiosi sint, nec violentia laboris ita opprimantur, ut effugentur.

Ex hoc autem fundamento inferri debet cum eodem Augustino, quòd qui in Sæculo inferioris, ac servilis conditionis fuissent, corporeisque, ac necessariis laboribus ferè semper addicti, ut sibi victum compararent, majorem etiam præ cæteris ad operandum obligationem in Religione habent; nefas enim erit, molliorem, delicatioremve vitam ipsos in Claustra ducere, quàm in Sæculo; Religio quippe, in qua nonnisi vera docenda, simulque apprehendenda est humilitas, omnem pariter superbiendi, ac luxuriandi ansam ipsi debet intercludere; August. num. 33. *Neque enim propterea in militia Christiana ad pietatem divites humiliantur, ut pauperes ad superbiam extollantur; nullo modo enim decet, ut in ea vita, ubi fiunt Senatores laboriosi, ibi fiant Opifices otiosi, & quò veniunt, relictis deliciis suis, qui fuerant prædiorum Domini, ibi sint rustici delicati.*

Dum Sanctus Doctor hæc ibi animadverteret, aliud insuper addidit, quòd imbecillis, ac delicatis ad laborem ineptis summopere cavendum est, videlicèt, quòd ii, qui non operantur, illos saltem, qui operantur, & n. 37. sibi anteponendos esse non dubitent, quantum libet ex generis nobilitate ipsos præcedant; proptereàque manualem laborem tanquam vile, servileque opus non esse in Religione habendum, sed potiùs veluti quandam specialis distinctionis notam, per quam Monachi supra eos non modicùm extolluntur, queis titulo aliarum qualitatum sunt inferiores.

Argumentum, quod ex Divo Augustino jam supra tetigimus, totum hoc egregiè confirmat: Monachum scilicet, qui aliàs in sæculo multis affluxisset divitiis, multò misericordiùs agere, si manibus, quantum potest, operari conetur, ut pigris ex vita humiliori venientibus excusationem auferat, quàm is, qui omnia bona sua indigentibus dividit

vidit

vidit ante Religionis ingressum. Hoc ipsum pariter Divus Hieronymus sentire videtur in epistola ad Virginem Demetriadem ut infra videbimus. Quare hactenus dictis nil amplius adjiciendum restat, ut Monachorum merita magis demonstrentur, quibus ex diuturno manuum labore cumulantur.

Ne autem hujusmodi labor merito suo aliquando frustretur, quædam conditiones necessariò requiruntur, quibus deficientibus, is prorsus inutilis foret, dicente Apostolo: *Corporalis exercitatio ad modicum valet*. Præcipuus modus, quo utilis ipse redditur, est, ut cum Oratione fiat, & cum animi ad Deum applicatione; per illam enim salvatur pietas, quam Divus Paulus ibi commendat inquiens: Pietas autem ad omnia utilis est; Per hanc verò animatur labor, ut de corporali in spiritualem mutetur. Unde corpus nostrum vivens hostia, Deoque beneplacens efficitur, dum pœnitentiæ, & charitatis fervore ipsi offertur. Quare tempus frustra contereretur manualem exercendo laborem solatii tantùm, aut relaxationis gratia. *1. Timoth. 4. n. 8.*

Præter pœnitentiæ, aut charitatis impulsum, alter esse potest, si nempe manualis suscipiatur labor tanquam medium efficax, quo spiritus promptior, & aptior ad opera spiritualia reddatur; ad hoc quippe respicere unicè debet quælibet nostra corporalis exercitatio; Quòd si animus inde potius evagetur, ac dissipetur, quàm componi videatur, neque ad Christianæ pietatis leges attendatur, plùs sanè detrimento ea nobis erit, quàm fructui. Hæc autem spiritus dissipatio originem ducere potest, vel ex præviæ dispositionis defectu, quæ ad laborem requiritur, ut utilis evadat, vel etiam ex ipsius laboris natura, qui ob nimiam, ac immoderatam sui asperitatem, spiritus, cordisque operationes remoretur. Idcircò Patres Spirituales innuunt, quòd si laboris species ad nostram pertineat electionem, pluris eam præ aliis facere debeamus, unde corporeæ vires non omninò exhauriantur, itaut harum aliquot supersint ad spiritus, cordisque applicationem in Deum. Hinc est, quòd Divus Basilius loquens de variis exercitiis, aut artibus, quibus Monachi tenentur incumbere, expresè eas singulas occupationes excludit, quæ onerosiores videntur; vel etiam illas, quæ tametsi adeò violentæ, ac indiscretæ non sint, attamen non sine fragore, atque tumultu exercentur, unde mens postmodùm cogitur à Deo evagari. Et revera Divus Augustinus ait, Sanctos Monachos sibi Synchronos manuario dedisse operam labori, ut victum quidem inde sibi compararent, sed neutiquam à Deo mens retraheretur. Operantur manibus ea, quibus & corpus pasci possit, & à Deo mens impediri non possit. Legatur cap. 5. Regulæ S. Isidori, & sermo 39. Divi Bernardi de diversis.

Hæc est etiam potissima ratio, ad quam respiciens Apostolus, monet manualem laborem cum silentio fieri: *Cum silentio operantes*. Qui enim fieri possit, ut animus, & cor in Deum impensè ferantur, obstrepente hinc indè turba operantium? Quòd si hujusmodi conditio singulis Christifidelium necessaria perhibetur, quantò magis Monachis, qui

ex

ex propria institutione taciturnitatem ubique servare tenentur? Et hinc
Cap. 50. est, quòd Regulæ antiquiores, ut illa Magistri &c. silentium præser-
De opere tim in opere servandum statuunt. S. Augustinus Psalmodiam opere
Monach. pendente commendat, ut etiam moris fuit, inter alios, apud vete-
num. 20. res Patres Cluniacenses, teste S. Udalrico de moribus insignis hujus
Abbatiæ.

Altera insuper operis Monachorum conditio exigit, ut semper ad
Num. 14. quid honestum, ac utile tendat, sive propter Deum, sive propter
& 33. Proximum, aut propter te ipsum; non enim subdolas otii Syrtes de-
clinare dicimur futilia dumtaxat operando; quandoquidem: *Pro vi-*
Epist. ad *tando otio otiosa sectari ridiculum est*. Dummodo leges istæ serventur,
Frat. de *Monte Dei* nil subinde refert utcumque labori vacare, totum quippe æqui boni-
cap. 8. que fiet, si quid utile, honestumve, spiritu charitatis, ac pœnitentiæ
ducti, cum silentio operemur.

§. II.

Applicatio præsentis doctrinæ ad argumentum Studiorum; Ubi etiam difficultates proponuntur, quæ possunt obiici super dicta Monachorum ad manualem laborem obligatione.

Nonnihil fusiori calamo super hoc scribere duxi, quia res est alicujus momenti, nedum penès se inspecta, verùm etiam quantum ad materiam attinet, de qua impræsentiarum agitur; Quandoquidem cùm indubitatum sit, manuaria opera Monachis esse planè necessaria, jure etiam hinc potest argui, non nisi extrema urgente necessitate, ab iisdem reddi posse immunes; Unde concluditur, spontanea quæque studia non esse legitimam causam quemquam ab iis eximendi. Studia autem spontanea dico, quæ quis suaptè sponté ad propriam eruditionem, atque ædificationem amplectitur. Quoniam, ut S. Augustinus ait: *Si laudabile est quasdam horas in Studiis, ac oratione impendere, quid ni & modico tempore operi vacabimus, cùm Sanctus Paulus Apostolus universo Christifidelium cœtui id tam serio commendaverit.*

In præsentia igitur à nobis solùm controvertitur de Studiis quibusdam Scholasticis, diuturnæque applicationis, quæ quidem non arbitrariò suscipimus, sed Superiorum jussu nobis expresè prædefiniuntur. Inter hæc autem Lectorum, seu Magistrorum in primis studia complector, qui nimirum aliorum eruditioni sunt addicti; item Discipulorum Philosophiæ, vel Theologiæ operam dantium; vel denique eorum, qui ex legitimo Superiorum imperio ad aliquid elucubrandum in Ecclesiæ, vel Reipublicæ utilitatem, aut ad sæpius concionandum destinantur: Si alicui sermo erogandus est. Quod Divus Augustinus ad illos pariter extendit, qui occupantur in disponendis collationibus cum Fratribus habendis, adeò ut vix pauxillum temporis ipsis ad laborem supersit.

Dixi:

Dixi: ex legitimo Superiorum imperio; quoniam à prædictorum serie excluduntur quicumque, ut se eximant à consueto Communitatis onere, quædam sibi studia præscribunt, quæ multum temporis postulant, ac dispensationis. Hujusmodi ergo Privilegia tunc juridica tantùm habentur, cùm ex speciali quadam Dei providentia sic ordinantur. His igitur prætermissis, de primis tantùm sermonem habebimus.

Equidem fateor valde laboriosum esse præfatis studiorum generibus, aliisve literariis occupationibus, quæ nequeunt in Congregatione omitti, corporales exercitationes annectere. Nihilominus utcumque hujusmodi studia in majorem Dei gloriam cedant, æquum erit, ut inquit S. Basilius, semetipsum, quoad fieri potest ad laborem aliquando compellere ἐκβιάζεσθαι ἑαυτόν; Qui enim omnem conatum, animumque ad hoc explendum exhibuerit, sanè non ambigitur quin aliquid Deo gratissimum egerit, cæterisque Confratribus impensè proficuum; hoc siquidem exemplo eos ad manualem laborem magis excitabit, ipsisque ostendet, si ut cæteri non operetur, temporis inopiæ id unicè tribuendum esse, nequaquam verò desidiæ, aut negligentiæ, qua à tam seria applicatione retrahatur. *Epist.* 41.

Hæ tamen exceptione peculiares solùm personas spectant; non verò corpus integræ Communitatis, cui, ut moris est, consuetum laborem prosequi onus incumbit. Cùm enim non omnes omnia possint, cur ad præfata exercitia inepti privilegiis illis gaudere præsument, quæ nonnisi extrema urgente necessitate aliquibus conceduntur? Quemadmodum animadvertit S. Augustinus: Quando ergo non omnes possunt cur sub hoc obtentu omnes vacare volunt; Si verò de iis sit sermo, qui tum ex temporis inopia, tum ex virium imbecillitate, id omninò præstare nequeunt, necessum est, ut hoc ab ipsis humilitate compensetur, vel saltem laboris ipsius commendatione, & cum præfato Sancto Doctore fateantur sincero corde se multò malle, ad majorem sui spiritualem profectum, per singulos dies statis horis, prout in bene morigeratis Monasteriis stabilitum est, aliquid manibus operari, & orationi, ac lectioni vacare, quàm ad præfata studiorum genera adstringi; & quòd si possent, sine Dei, & Superiorum transgressione imperii, ea absolutè omittere, libentiùs sortem eorum eligerent, qui tempus partim laborando, partim alia pietatis opera exercendo, distribuunt, quàm ad illa occupari, quæ ut plurimùm ariditatem quandam ingerunt animæ, eamque ad orandum; ut oportet, ineptam quodammodo reddunt: Mallemus hæc agere, quæ ut agatis hortamur, quàm ea, quæ nos agere cogimur. Quòd si inclytus hic Præsul, qui tam seriis Ecclesiæ negotiis, populoque à Deo sibi tradito utilibus, jugiter vacabat, sic de se ipso sentiebat; Quid amabò de simplicibus dicendum Monachis, qui privata Majorum dispensatione à communi ad laborem onere declarantur immunes, ad quem singuli ex proprio instituto tenentur? & hoc est, quod animo sæpe revolvens pius quidam Dei famulus nonnullis subinde Ascetis calamo exaravit inquiens: *De Opere Monach. num.* 21. *Ibid. num.* 37.

Vesca-

Vescamur saltem secundùm pœnam Adæ patre nostro: si non possumus in sudo-
Num. 41. *re laboris, saltem in lacrymis doloris; si non possumus in sudore vultus nostri, in dolore cordis nostri. Magnam banc jacturam professionis nostræ suppleat pietas, ac devotio conscientiæ humilis.* Ita scribit piissimus Auctor Epistolæ ad Fratres de Monte Dei.

Abs re autem hìc non erit innuere, Auctorem hunc non alium esse nisi Guillelmum S. Theodorici propè Rhemos Abbatem, intimum Divi Bernardi amicum, qui dictam Epistolam scripsit, cùm esset simplex Monachus Abbatiæ Segnorum in Belgio, quò se receperat, abrenunciato proprii Archisterii regimine. Author iste de variis differens laborum Monasticorum generibus, qui Monachis congruere magis videntur, inquit, eos præ aliis eligendos esse, qui ad spiritualia exercitia propiùs accedunt, cujusmodi esset libros exarare: *Scribere quod legatur*. Hæc scribendi exercitatio valde in usu erat inter Monachos ante typographicæ artis inventum; nec ullatenus ambigitur, quin in Cisterciensi Ordine, in quo ab ipso sui exordio ea multùm viguit, laboris manualis locum tenuerit. Quòd si res ita se habet, ut non ambigitur, arguitur inde, illorum laborem, qui vel elucubrandis, vel transcribendis Codicibus legitimè occupantur, manualis operis vices posse supplere; Quod confirmatur exemplo Sanctorum Monachorum, sub Divi Martini regimine viventium, quorum aliquot, Seniores nempe, continuis orationibus erant intenti; cæteris verò, idest Junioribus, haud aliud incumbebat onus, præter quàm volumina transcribere, ut jam alibi ex Sulpitio Severo supra notavimus. Hic pariter erat præci-
Lib. 2. de Mirac. Cap. 28. puus veterum Carthusianorum labor, ut testatur Petrus Venerabilis, asseveranter affirmans, quòd post silentii, lectionis, ac Orationis horas, Antiquariorum artem jugiter exercebant, inquit enim: *Singulares Cellas inhabitant, ubi silentio, lectioni, orationi, atque operi manuum, maximè in scribendis libris irrequieti existunt.*

Et sanè si diligenter scrutemur quale onus sit nedum Codices merè transcribere, verùm & alia ad publicam utilitatem in lucem edere, ut novas componere materias, revisere, à mendis purgare, Sanctorum Patrum, & Auctorum Ecclesiasticorum opera conferre &c. Quis nostrum inficiabitur, horum singula manuarii laboris vices posse supplere, dummodò cum pietatis fervore, humilitatis, ac pœnitentiæ fiant, ad Dei tantùm gloriam, spiritualemque Ecclesiæ, ac Proximi fructum? Hujusmodi namque occupationum genera non sine multo labore complentur. Hic est autem modus laudabilis panem sibi lucrandi, otium vitandi, eleemosynasque, non tantùm Spirituales, verùm & Corporales erogandi. Quinimò hujuscemodi labor, qui in silentio, & quiete perficitur, optimè etiam conferre poterit ad veram cordis tranquillitatem, interiorumque passionum compressionem, dummodò virtuti laboremus, non gloriæ.

Fortè dixeris, Vigilias, chameunias, jejunia, pluresque alias Corporis voluntarias afflictationes, sat bene pro laboribus posse computari. Insuper cùm major Monachorum pars nunc temporis Sacerdotio initie-

initietur, & ad statum Clericalem evehatur, propterea ab infimis manuum laboribus videntur immunes, non minùs ac Clerici, qui in sæculo degunt.

Facile tamen est ambas objectiones solvere; Quantum enim ad primam: Monasticæ Regulæ, quæ Monachis manualem præscripsére laborem, eosdem nec propter jejunia, nec vigilias, aut alias corporis castigationes, ab ipso reddidére immunes; Quinimò earum aliquot eo magis ad illum adstrinxerunt, quò austeriores fuerunt. Paulus Apostolus vitam proculdubio vel ipsi naturæ horridam agebat; quoniam præter vigilias, peregrinationes, prædicationem continuam, cæterasque Apostolicas curas, corpus vehementer affligebat: *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo;* His tamen non obstantibus, manualia non prætermisit opera, ut haberet unde, & pauperibus distribueret, & ipse viveret: *Quoniam ad ea, quæ mihi opus erant, & his, qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ.* *De Act. Apost. cap. 20.*

Quoad secundam verò de Clericali statu, dico id non sufficere, ut à præfato labore Monachi eximantur; quandoquidem ex antiquis Sacrorum Canonum statutis ad illum etiam obligantur Clerici ipsi Sæculares, ut liquet ex Can. 52. Concilii Carthaginensis, ubi sic habetur: *Clericus victum, & vestimentum sibi artificiolo, vel agricultura absque officii sui dumtaxat detrimento præparet.* Item ex alio: *Omnes Clerici, qui ad operandum validi sunt, & artificiola, & literas discant.* Ne autem quis arbitretur Canones istos solùm pro inferioribus Clericis emanasse, nec ullatenus iisdem comprehendi studiis addictos, idem Concilium statuit, ut inter Clericos, vel sapientiores, sive in sacris literis doctiores, proprium victum quodammodo sibi lucrentur; sic Canone 51. *Clericus quantumvis verbo Dei eruditus, artificio victum quærat.* Status itaque Clericalis non est ratio sufficiens, ut Monachus à labore eximatur.

Sed quantumvis verum esset, Clericos sæculares ab eo esse immunes; privilegium tamen hoc Monachis sacri tantùm ratione charactéris competere nequit. Cùm siquidem duplicatum onus ipsis incumbat, partes nimirum Clerici, & Monachi simul persolvere, & cum opus manuale sit debitum pensum Monasticæ professionis, ut jam alibi dictum; ipsum propterea non minùs ac quamlibet aliam regularem occupationem subire tenentur, nisi fortè curis aliis impliciti cum eo prorsus incompossibilibus, meritò exigant dispensari, ut dudum innui; Hæcque est ratio, propter quam in Regula Magistri sancitum est, quòd si contingat, Sacerdotes aliquos Sæculares ad Religionem transire, hosque manualem dedignari laborem, ad proprias actútum Ecclesias remittantur; quandoquidem tantum abest, quòd ex Sacerdotali charactére ab eo eximantur, ut potiùs ex hoc reliquis teneantur esse exemplo, implendo scilicet in semetipsis præceptum illud, quod & cæteros edocere tenentur, videlicet: *Qui non laborat, nec panem ad manducandum habeat.* *Cap. 83.*

Fortiùs tamen posset objici, quod scribit S. Augustinus, Monachos

nempe sibi temerè arrogare à manuario labore dispensationem, exemplo Apostolorum, aut virorum Apostolicorum ductos, qui Evangelicæ prædicationi jugiter incumbunt; Si enim contingeret, ipsos, vel in eodem Apostolico munere, vel Altaris ministerio occupari, tunc meritò eandem possent sibi vendicare. En verba Sancti Doctoris: *Isti autem Fratres nostri temerè sibi arrogant, quantum existimo, quòd ejusmodi habeant potestatem; si Evangelistæ sunt, fateor, habent; Si ministri Altaris, dispensatores Sacramentorum, bene sibi istam non arrogant, sed planè vendicant potestatem*. Ex quo inferri potest, Monachos, cùm ferè quotidie nunc Temporis Altaribus inserviant, saltem juxta S. Augustini doctrinam, jus aliquod ad præfatam dispensationem habere.

De Opere Monach. num. 24.

Verùm ex universo Divi Augustini Tractatu de Monachorum opere sat liquidò constat, mentem ipsius quantum ad hoc esse: Quòd si in præfatis muneribus Ecclesiasticis tempus ita absumatur, ut nihil prorsus ad laborem supersit, ut reverà Apostolis contingebat (Monachi namque à S. Doctore ibi confutati, eorum adducebant exemplum) tunc sanè vel ipsi possunt immunes à labore declarari; Quemadmodum Sanctis iis Monachis fortassis obtigit, quos S. Joannes Chrysostomus in Phœniciam misit ad Infidelium conversionem. At verò respectu eorum, qui statis dumtaxat horis, vel Altari serviunt, vel ad Ecclesiastica munia occupantur: *Propter Ecclesiasticas occupationes*. Divus Augustinus utique vult eo tempore manualem posse intermitti laborem, non autem eundem absolutè negligi. Cæterùm perspicuum est, Sanctum Legislatorem nostrum Benedictum nunquam cum Monasteriorum Sacerdotibus ab illo dispensasse; de iis namque in Regula habet: *Scientes, se multò magis disciplinæ regulari subductos*; nec enim occasione Sacerdotii oblivisci debent Regulæ obedientiam, & disciplinam, sed magis, ac magis in Deum proficere.

Cap. 62.

Nonnullæ insuper difficultates contra laborandi opus proponuntur; Prima est: Quia Divus Pater Benedictus non alia ratione manualia videtur opera præscripsisse, nisi ad vitandum otium, quod studio planè fugatur; sicut etiam sentiunt Pater Hæftenus, & Pater Thomassinus De Disciplina Ecclesiastica, aliique Viri celebres, Divum scilicet Benedictum eò tantùm in Regula sua respexisse, exercitium manuale præscribendo.

Opinio ista ponderatione alia firmatur, unde nova consurgit difficultas, videlicet, laborem existimatum fuisse Monachis necessarium in prima tantùm ipsorum origine; cùm siquidem tunc parum, nihilve haberent, unde viverent, propterea manuum suarum labore victum sibi comparare cogebantur, ne Reipublicæ omninò essent oneri; Verùm nunc temporis, cùm annuis sustententur redditibus, à manuario etiam opere videntur immunes, dummodo orationi, ac studio jugiter vacent.

Postremò additur, quòd cùm Sacra Chori Synaxis, cui diu, noctuque Monachi intersunt, eo augmenti nostrà hac tempestate devenerit,

rit, ut penè videatur intolerabilis; & cùm potior Monachorum pars Sacerdotali sit insignita charactére, proindeque inevitabili addicta Oneri Missam frequenter, ne dicam quotidiè celebrandi; ipsis propterea modicum vix temporis superest, quo manuario se dedant operi, si pauxillum saltem ad legendum iisdem concedere velimus.

Quamquam difficultates istæ jam a nobis supra enodatæ sunt, nonnulla tamen hic adjiciam, ut liquidiùs resolutæ remaneant. Principio itaque constat, Divum Benedictum eatenus præfatum laborem in Regula præscripsisse, quatenus otium, omnium sentinam malorum, per eum vitaretur; Sed quòd ipse autumarit, ob lectionem, aut studium tantùm, quemquam posse ab eo declarari immunem, nullibi legitur. Ponderemus quæso ejus verba: *Otiositas*, inquit, *inimica est animæ; & ideò certis temporibus occupari debent Fratres in labore manuum, certis iterum horis in lectione Divina*. Iisdem fere terminis utitur Sanctus Augustinus hanc materiam pertractando. Si igitur Divus Benedictus arbitratus fuisset, laborem, aut lectionem singillatim sumpta, ad otium amandandum sufficere, proculdubio id alternatim intelligendum declarasset; sed, ut liquet, non utrumlibet, sed utrumque collectivè sumpsit; Quocirca statuit ad omnigenam otii fugam, Fratres in lectione, atque labore occupandos esse. Insuper ratione id ipsum evincitur. Cùm siquidem Homo ex Corpore, & spiritu (ut innui) physicè coalescat, nedum ad alterutrum, sed ad utrumque ex dictis tenetur incumbere; Si enim Corpus tantummodo exerceatur, spiritus otio tabescit; Si verò Spiritus solùm occupetur, corpus torpóri, ac inertiæ sensim immergitur; Experientia quippe docemur, ex diuturno studio corpora paulatim languescere, animumque ex isto languore adeò prosterni, ut ad orandum socors, & ad Divinorum contemplationem hebes efficiatur. Jejuniis, vigiliis, & chameuniis corporis quidem vitia emendantur, sed exercitationis locum in eo non habent. Si ergo lectioni, ac studio corporalis quoque labor jungatur, & utrumque oratione animetur, mira fiet dispositio, & promptitudo in corpore, vividior item spiritus, ac expeditior erit, adeòut liberè in Deum ferre se queat. Tandem juxta Sanctorum Augustini, & Isidori Hispalensis mentem, lectioni ipsi contumeliam irrogamus, nisi laborem ab ipsa commendatum, superaddamus.

Cap. 48.

De Opere Monach. num. 37.

De Opere Monach. num. 20.

Perspicuum igitur est ex dictis, quòd sola primorum Cœnobiorum egestas, quæ à S. Patre Benedicto fundata sunt, haud ipsum induxit ad laborem Monachis præscribendum; sed potissimum ejus intentum fuisse, ut corporis otium ab istis arceret, ne spiritus inde torpesceret, aut acediosus evaderet. Non inficior tamen ab eodem mox subdi: *Quòd si necessitas loci, aut paupertas exegerit, ut ad fruges colligendas per se occupentur, non contristentur &c.* Verùm hoc tantùm videtur innuere, quòd extra paupertatis, vel urgentis necessitatis casum, ab hujusmodi queant operibus eximi, & quòd sæcularibus operariis possit istorum cura dimitti; Quare, ut patet, ibi non agitur nisi

 de

de singulari specie laboris. Et sanè plerique ex Sanctis Patribus autumarunt, opera, quæ fiunt extra Cœnobiorum Claustra, non omninò Monachis congruere; ex ipsis enim plerumque sequitur mentis evagatio, occasione nimirum sæcularis consortii. Exemplum notatu dignum super hoc legitur in Dialogis Divi Gregorii; Dum enim quadam die in Monasterio Montis-Soractis vetus oleum deesset, jamque colligendæ olivæ tempus incumberet, sed fructus in oleis nullus apparéret, visum Abbati fuerat, ut circumquaque Fratres in colligendis olivis ad exhibenda extraneis opera pergerent, quatenus ex mercede sui operis aliquantulum Monasterio oleum deportarent. Sed Vir Domini Nonnosus ejusdem loci Prior, hoc fieri cum magna humilitate prohibuit, ne exeuntes Fratres de Monasterio, dum lucra olei quærerent, animarum damna paterentur. Et ob istam rationem S. Isidorus agrorum opera rusticis Laicis vult esse magis consentanea, quàm Monachis, quibus non aliud pro manuali labore commendat, nisi communis viridarii cultum, & quidquid ad proprium spectat alimentum.

Lib. 1. Dialog. cap. 7.

Cap. 5.

Sed ut ad rem nostram regrediamur: In Monasteriis Ægypti nemini, juxta Divi Hieronymi traditionem, permittebatur Religionis ingressus, quin esset ad laborem idoneus, nedum ad comparanda sibi victui necessaria, verùm ut inde facilior Monachis ad salutem haberetur accessus; sic quippe prava quæcumque cogitatio radicitùs amputabatur, quæ præsertim ex otio nascitur, atque laboris defectu: *Erat in primordio Monastici status ista consuetudo Monachorum, ut nullum sine labore admitterent in sui consortium, non tam propter victus necessitatem, quàm propter animæ salutem, ne vagaretur perniciosis cogitationibus mens &c.* Notandum tamen est, quod S. Doctor paulò post subdit, se ipsum nempè à præfatis molestis tentationibus intensa animi applicatione ad studia liberasse, addiscendo inter alia Hebraicam linguam, sub cujusdam, Judæi disciplina, ad fidem conversi. Porrò idem Sanctus in Epistola ad Demetriadem Virginem inquit: ipsam à manuali labore neutiquam posse se reddere immunem, nullius licèt rei indigam, sed magis ad illum teneri, ut hac ratione omnis ejus cogitatio in Deum feratur: *Nec idcircò tibi ab opere cessandum est, quia Deo propitio nulla re indiges, sed ideò cum omnibus laborandum est, ut per occasionem operis nil aliud cogites, quàm quod ad Domini pertinet servitutem;* & cum Divo Augustino subdit, ipsam in hoc longè magis Deo placituram, quàm si pauperibus cuncta bona sua distribueret. Trithemius Abbas idipsum sentit respectu Monachorum; quod ut efficaciùs suadeat, iisdem utitur Divi Hieronymi verbis in Epistola ad Rusticum Monachum. Quamobrem non inficior, ex minori, qua hoc ævo egestate laborant Cœnobia, non adeò ad manuale opus, ut aliàs, Monachos adstringi; Veruntamen ipsum subire identidem debent, tum ut Corporis naturalem torporem eliminent, perduelles doment passiones, tum ut regularis disciplinæ, ac Monasticæ conditionis servetur integritas; item ut indigentibus necessaria suppeditent,

Hierony. Epist. ad Rustic.

Homil. 7.

ditent, & ut Confratribus suis, Mundo, & posteris ædificationem præstent.

Et hactenus dictis sequitur, à Monachis census licèt redditusque habentibus, manuales non recusandos esse labores, non minùs quàm ab aliis iisdem omninò carentibus; Monachorum namque omnium proprium est sine intermissione pœnitentiam agere; Quòd si ex pia fidelium devotione, & charitate aliquot Cœnobiis impertitæ sint facultates, hoc ideò factum est, ut ipsorum laboribus suppleretur; quia cum spiritualibus exercitiis in primis vacare tenerentur, nullum ipsis tempus supererat, ut victui necessaria proprio manuum labore sibi compararent. A Divo Augustino præfata piorum subsidia, Cœnobiis in eleemosynam tradita, satis commendantur: *propter infirmitates corporales aliquorum, & propter Ecclesiasticas occupationes, vel eruditionem doctrinæ salutaris*. Ubi notatu dignum est, talia fidelium supplementa à S. Doctore approbari etiam facta in gratiam eorum, qui studiis se dedunt: *Propter eruditionem doctrinæ salutaris*. Quod insuper paulò infra confirmat, unicam hanc rationem afferens pro eorundem subsidiorum comprobatione: *Ad hoc enim & illa bona opera fidelium subsidio supplendorum necessariorum deesse non debent*, ut horæ, quibus AD ERUDIENDUM ANIMUM ita vacatur, ut illa opera corporalia geri non possint, non opprimant egestate. Legi etiam poterit super hoc epistola ad Fratres de Monte Dei cap. 8. Verùm quamvis ratione hac nonnihil suadeatur, manuum laborem interdum minui, vel intermitti, nihilominùs perperàm inde arguitur, eundem penitùs abrenunciari posse.

De Opere Monach. num. 19.

Num. 20.

Scio utique, Patrem Thomassinum post Hæftenum, nonnullosque alios sentire, opus manuarium à S. Patre Benedicto propositum fuisse, ut ablegandis potiùs otii vitiis inserviat, quàm vel necessitati parandi victus, vel Monasticæ professionis explendæ; & quòd per Sanctum Legislatorem non stabat, quin tam opima esset omnium Monachorum dos, ut nunquam necesse esset eorum penuriæ recreandæ accedere doti manuum laborem; Quod totum inquit, se manifestè colligere ex verbis Regulæ, quæ jam supra perpendimus. At puncti hujus decisionem prudentum relinquo lectorum judicio, cùm mihi sit satis proposuisse fundamenta, ut oppositam fulcirem sententiam.

Discipl. tom. 1. pag. 389.

Quamquam autem nullam redargutionis notam cæteris argumentis inurere intendo, quæ à Docto isto Viro congeruntur, ut probet, quòd etiam si manualis labor in quibusdam Cœnobiis veluti lex inviolabilis indictus fuerit, hæc tamen universalis non erat, cum Sanctus Papa Gregorius, aliique plures, Monachos à dicto labore absolutè exemerint; Me tamen cohibere nequeo quin addam, omnibus penè rationibus, quæ ab ipso afferuntur, dumtaxat suaderi, quòd qui ad laborem erant inepti ab hoc declarabantur immunes ratione propriæ imbecillitatis; & quòd complurium Monachorum potior exercitatio in transcribendis Libris consistebat. Utrumque fanè fateri cogor; & ex iis, quæ supra innui, sat liquidò constat, quòd qui

ex corporearum virium, sive reali, sive affectata imbecillitate, se excusabant ab opere, ad hoc non multùm premebantur: hæc quippe, ut aliàs notavi, fuit etiam Divi Augustini mens, operæ nimirum pretium tunc esse illorum conscientiæ hoc totum dimittere.

Regula cap. 5. S. Isidorus Hispalensis inquit, quòd qui ob infirmitatem corporis operari non possunt, humaniùs, clementiùsque tractandi sunt; Qui verò sani sunt, & fallunt, procul dubio dolendi, atque lugendi sunt, cùm spiritu, non corpore laborent; continuò tamen adjicit, quòd si constet eos in hoc hallucinari, ad laborem prorsus sunt compellendi. Quoad illos verò, qui sunt reverà inepti, proprii cordis intima eos coram Deo scrutari oportet, & si inveniant suamet culpa talem impotentiam iniisse, ut molliusculè viverent, tunc seriò ingemiscent, eò quod operari non valeant, cùm appetunt, cum jam id spontè noluerint cùm possent, ut egregiè scribit Guillelmus Abbas S. Theodorici in Epistola ad Fratres de Monte Dei cap. 13.

Cæterùm non ambigitur, quin attenta qualitate laboris, juxta singulorum vires fas sit hunc moderari. Priscis temporibus nullum opus manuale Monachos magis decebat, quàm sacræ lectionis libros scribere, & scribentibus aliis necessaria præparare. Jam supra meminimus quantum hoc operis genus super omnia Cassiodorus commendet. Trithemius id ipsum sentit Homil. 7. & in Opusculo speciatim à se elucubrato De laude Scriptorum manualium. Et reverà hæc inter cæteras, sic referente Palladio, erat exercitatio Discipulorum S. Pachomii. Item Divus Hieronymus inter Monachorum Opera hoc quoque recenset: *Scribantur libri, ut & manus operetur cibum, & animus lectione saturetur*. S. Ferreolus in Regula præcipit, quòd paginam pingat digito, qui terram non proscindit aratro; & subdit, inter cætera Monachorum opera istud esse præcipuum. Sanctus quoque Nilus Junior, ut capite sequenti videbimus, huic tantùm vacabat operi; sicut & Monachi S. Martini. Pius item Author libri de Imitatione, non aliud, præter scribendi opus Regularibus præscribit, dicens: *Scribe, lege, ora, &c.* Denique Gregorius Turonensis scribens de Sancto quodam Recluso suæ Diœceseos inquit: *eidem labori operam navasse, ut se à noxiis cogitationibus discuteret*.

Cap. 39. Epist. ad Rustic. Cap. 28. Lib. 3. cap. 47. De Vita PP.

Postremò non inficior, Sacram Chori Synaxim ab ultimò elapsis sæculis multùm accrevisse. Quamplures Sancti Viri super hoc conquesti sunt; & præ aliis Venerabilis Potho, à nobis cap. 4. supra relatus, non modicùm in hanc introductam consuetudinem invehitur, quam veluti totius Regularis disciplinæ, vitæque interioris enervationem indigitat: Cantandi usus cùm sit apud nos continuus, & vix aliquando ad momentum intermitti soleat, cætera vitæ Spiritualis exercitia, hoc est legendi, meditandi, & operandi studia, quibus & corpus exerceri, & mens multùm proficere posset, nobis quasi interdicta esse videntur. Petrus item Venerabilis hanc ipsam Psalmodiæ, & Choralium functionum prolixitatem affert, ut occurrat reprehensionis notæ, quam Cluniacensibus Monachis Cistercienses inurebant,

Sub fin. lib. 3.

eò

eò quòd manualia opera viderentur ex toto negligere. Quamvis autem nostro hoc ævo horæ Canonicæ non adeò, ut olim, apud nos protrahantur; nihiloseciùs tempus illud inde nobis adimitur, quod ad operandum S. Benedictus præscribit in Regula. Manifestum tamen est, sapientem hunc, discretumque Legislatorem statas horas in opere absumendas haud prædefiniisse per modum legis inviolabilis, sed eas solummodò indicare voluisse veluti dispositionem quandam, ac normam, quam rationabilem omninò arbitrabatur: *Credimus; relinquendo in Abbatis potestate, quatenus præfatum tempus juxta prudentiæ, ac discretionis leges, valeat moderari, & opera, quæ injungit, tali ratione temperet, ut & fortes sint, qui cupiant, & infirmi non refugiant.*

In Congregatione S. Mauri manualis singulorum dierum labor ad horæ unius spatium redactus est, præter communis mensæ Ministerium, ad quod singuli alternatim tenentur; aliasque peculiares Monachorum occupationes. Qui autem hujusmodi explent fideliter opera, proprii etiam instituti, nec non Regulæ, quam profitentur, oneri valent hoc modo satisfacere; ea namque taliter expensa ipsorum Corpori, ac spiritui non modicum conferunt emolumentum.

Verùm utcumque intersit manualis Monachorum labor, adhuc tamen non tanti penditur, ac cætera pietatis exercitia, in quorum gratiam assumendus est; Quinimmò si contingeret, alterutrum ex his, laborem nempe, vel lectionem, aut studium omitti debere, illum potiùs præ hoc dimittendum esse consulerem. Sic inter alios sentit Divus Fulgentius, qui, ut cap. 5. sup. notavimus, longè minori æstimatione dignos Monachos reputabat, labori magis, quàm studio vacantes, ac illos, qui ad laborem inepti, operam sedulò impendebant lectioni, ac scientiæ Scripturarum Sanctarum. S. Joannes Chrysostomus, ante citatum Doctorem, jam satis apertè se idipsum sentire significaverat; in Opere quippe de Providentia à se edito, Stagiræ Monacho, in cujus gratiam illud elucubravit, testatur, se neutiquam approbasse præteritam vitæ ejus normam, eò quòd studium, lectionemve negligens, toto conatu, intensaque animi applicatione, sui tantùm viridarii arborum cultui jugiter intentus fuisset.

V. Epist. ad Frat. de Monte Dei n. 22. & n. 32.

lib. 1. cap. 10.

CAPUT XV.

Traditio studiorum intrà Cœnobia, & potissimùm Orientis.

Quamvis à nobis hactenus scripta manifestè demonstrent usum, ac praxim Studiorum Monasticorum à prima institutione Cœnobiticæ vitæ usque ad hæc ultima sæcula; non abs re tamen erit eandem praxim hìc magis ostendere per explicitam sæculorum seriem, in quibus ea floruére, incipiendo primùm à Græcis, quibus ipsa Monasticæ vitæ primordia debemus. Nolo tamen hìc exactam insignium virorum seriem singillatim re-

censére, qui propria doctrina celebres in Monasteriis evaserunt; longum quippe nimis esset hoc agere; sed præclariores dumtaxat referam, quos huic stabiliendæ traditioni opportuniores arbitrabor.

Exordiar itaque ab illustri Martyre S Luciano, qui, ut ex actibus suæ vitæ nobis compertum est, ab adolescentia Monasticum institutum amplexus, adeò pietati scientiam copulavit, ut à propria solitudine extractus, Sacerdotio Antiochiæ initiatus fuerit, ubi etiam Sacram paginam explanavit, cujus prima rudimenta à Machario Edessæ commorante didicerat. Sanctus iste Monachus Lucianus totus erat in transcribendis libris, ex cujus laboris emolumento victitabat, & indigentibus erogabat, quæ sibi supererant. Martyr occubuit sub Maximino Anno 312.

Cùm Divus Athanasius Epistolam Dracontio Monacho scripsit, qui Episcopatus munere fungi renuebat, ad quem Vir Dei ipsum destinarat, jam plures aderant Episcopi ex Monachorum Cœtu selecti, ex quibus septem in dicta Epistola ab Athanasio numerantur, qui Episcopatus tempore easdem prorsus disciplinæ regularis leges, & austeritates servabant, quas in propriis Cœnobiis multò ante subierant. Inter hos erat Serapion Thmuitensis Episcopus, qui Divinitatis Jesu Christi propugnator acerrimus extitit, & ob rarum ingenium, eminentemque Doctrinam Scholasticus appellatus. Hunc autem tanti faciebat Athanasius, ut propria scripta ejus censuræ libentissimè traderet. Sanctus quoque hic Doctor Monasticum institutum plurimùm commendans, cùm inter Monachos communem vitam degentes se recepisset, quando ad Arianorum furorem declinandum, Alexandria fugere compulsus fuit, unà cum illis aliquandiu pietatis operibus, cæterisque humilitatis exercitiis se dedit, iisdemque quamplura documenta salutaria reliquit. Insuper alios Thebaidis invisit Anachoretas. Præter recensitos Episcopos, duo alii leguntur, qui unà cum S. Pachomio, cujus discipuli fuerant, cuidam Synodo interfuere.

Hieronym. de Script. cap. 99.

Pachom. Vita 72.

Flavianus, ac Diodorus, Monachi Antiocheni, Orthodoxæ Fidei dogmata viriliter eodem tempore propugnarunt; restiterunt Leontio Ariano, felicique eventu pacem inter Catholicos solicitè procurarunt. Diodorus Athenis scientias didicerat, Tarsique Antistes dein creatus est. In defensionem Fidei fortiter adeò, strenuèque se gessit, ut Juliani Apostatæ odium sibi compararit. Duos tractatus, quos adversùm Hæreticos edidit, ad Sanctum Basilium misit, quorum unus adeò placuit, ut ejusdem exemplar prò se confici jusserit; alterum verò, utpotè rhetoricis fucatum coloribus cincinnisque phaleratum, unde sermonis puritas nonnihil lædi videbatur, nulla facta transcriptione remisit.

Theodor. lib. 2. Hist. c. 20. lib. 5. c. 24. Basil. epist. 107.

Sanctus Pachomius, qui vernaculum dumtaxat Idioma, Syriacum nempe, callebat, Atticum etiam didicit, ut Græcos sub sui disciplina positos erudiret. Ammon Episcopus de se testatur, quòd cùm Tabennam decimo septimo ætatis anno se recepisset, Theodorus Abbas, S. Pa-

Pach. Vita n. 77. apud Bolland. Ibid. pag. 349. col. 1.

S. Pachomii Discipulus, ipsum tradidit sub magisterio Theodori Alexandrini, & Ausonii, ut ad exactam Scripturæ Sacræ notitiam pertingeret. Orsiesius etiam ejusdem S. Pachomii alumnus, erat in isto sciendi genere versatissimus; ut refert Gennadius, à quo summopere commendatur quoddam ejus opusculum apud nos extans in Regularum Codice. *De Scri- ptor. c. 9.*

Divus Basilius circa Annum 358. postquàm Ægypti, Asiæque Anachoretas invisit, in solitudinem quandam Provinciæ Ponti se recepit, ubi Monasterium ædificavit, eòque S. Gregorium Nazianzenum sibi intimum, plerosque alios traxit, quibus tanquam Ducem, Rectoremque se præbuit. Sacerdotio dein initiatus, cùm aliquandiu Cæsareæ concionatus fuisset, in Ponti solitudinem remeavit, cunctorumque illius regionis Cœnobiorum curam suscepit, composuitque in gratiam ipsorum fusiores, & breviores quasdam Regulas. Porrò in hisce Monasteriis minoris ætatis pueri recipiebantur, unde is inter cætera statuit, ut ibi Præceptor, seu ludi magister adesset ad eos literis imbuendum, cum hoc tamen, ut neglectis omninò profanis Historiis, sacras tantummodò edocerentur; item quòd exiguis quibusdam præmiis ἆθλα dictis allicerentur, quatenus à se lecta libentiùs memoriæ mandarent. Insuper ibidem præcipit, horum puerorum domicilium à Monachorum Cellis segregandum esse, ne isti fragorem fastidirent, dietim faciendum in gymnastica illorum exercitatione. Præclarus iste Dei famulus in solitudine degens, totus fuit in scientia Scripturarum Sanctarum, nec non in operum quorundam elucubratione, tum ad Ecclesiæ, tum propriorum Monachorum Spirituale emolumentum. Scripsit epistolam ad duos Monachos ex pluribus in Monte Oliveti commorantibus, inter quos nonnullæ disceptationes, contentionesque fuerant exortæ ob aliquot dubia ad ineffabile Incarnationis Mysterium pertinentia, ipsosque ad illorum decisionem à Nicæno Concilio factam ibidem remisit; pleraque item documenta iisdem misit quoad latriæ cultum Spiritui Sancto debitum. Ex quibus palàm infertur, quòd à Monachis istis jam tum præfata studia colebantur; & tamen Divus Basilius nullam super hoc reprehensionis notam ipsis inussit. Alia insuper rei hujus suppetit ratio, videlicet, quòd Sanctus Gregorius Nazianzenus ad Cledonium Monachum duos direxit sermones, quos adversùs Apollinaris Hæresim concinnarat. *Regul. fus. interrog. 15.*

Circiter Annum 372. vivente Imperatore Valente, perfido Arianorum fautore, Monachi Ægypti varias ob Fidem Catholicam sustinuerunt persecutiones, solidisque Argumentis Arianæ hæreseos fundamenta refutarunt. Inter istos SS. Confessores, undecim numerabantur Episcopi. Petrus Alexandrinus hoc ipsos Elogio commendat: *Ubi primùm pietatem cum lacte à Nutricibus propriis suxerunt, se ab ineunte ætate Erèmo sacrarunt, ut vitæ Monasticæ ibidem subirent onera, humilique exercitatione complerent.*

Biennio elapso S. Joannes Chrysostomus abiit in Montana Antiocheni De-

ni Deserti, ubi quadriennium vixit, unà cum cæteris Monachis inibi degentibus. Magistrum in Scripturis Sanctis Carterium habuerat, qui etiam is fuisse creditur, qui Exarchus fuit Cœnobiorum Antiochiæ. Sodales habuit in isto solitario recessu Germanum, ac Theodorum, qui postmodùm Mopsuestiæ, Caramaniæ Urbis, Præsul fuit. Palladius Vitæ S. Joannis Chrysostomi Author tradit, hunc Dei famulum, consumpto quadriennio sub directione cujusdam Monachi, natione Syri, se solum in Antro quodam occuluisse, ubi penè insomnis biennium vixit, totumque novum Testamentum memoriter didicit. In aspera quoque Montium istorum solitudine apologiam vitæ Monasticæ exaravit, primumque de compunctione librum in gratiam Demetrii Monachi, alterum de providentia reticendo, ab ipso paulò post scriptum in gratiam Stagiræ nobilis adolescentis, qui etiam in dicta erémo Monasticum induerat habitum, ubi S. Joannes Chrysostomus eum optimè noverat.

Sozom. lib. 3. cap. 32. Eadem ferè tempestate S. Epiphanius juvenili adhuc ætate se Religioni sacravit. Ad instantiam Acacii, & Pauli Abbatum in Syria opus de 80. Hæresibus composuit. Tractatum pariter de Fide, qui Anchoratus inscribitur, ad Sacerdotes quosdam direxit, quorum aliquot Religiosi erant; Undè liquet quantùm Monachi jam tum hujusmodi scientiis, materiisque vacarent. Effari solitus erat, quòd ii, qui spirituales libros emere sibi poterant, id quàm primùm prestare deberent; sola quippe istorum lectio eos ad virtutem brevi trahere poterat.

Hoc ipso tempore dissidium ingens in Nitriæ Ægypti Deserto ortum est, occasione Origenis operum. Contentionis hujus causa fuit Theophilus Patriarcha Alexandrinus, cui adhærentes cuncta Monasteria continuò occuparunt, Sanctorumque Monachorum Cellas flammis tradidére, qui numero tercenti, aliò inde transmigrare sunt coacti, inter quos aderant S. Isidorus Hospitalarius, in Scripturis Sacris versatissimus, qui à S. Athanasio Sacerdotio initiatus fuerat, & quatuor inclyti Fratres, Dioscorus, Ammonius, Eusebius, & Euthymius. Ammonius Scripurarum intelligentia eminebat, Operumque Origenis, Didymi, Pierii, & Stephani lectioni assiduè deditus erat. Sat sit prout ad rem nostram, ista notasse, plura namque legenda occurrunt in Monachorum Orientis Historia, quæ ad istam traditionem texendam mihi summoperè profuit. Hoc unum subdam, hinc nempe argui, præfatos Monachos universim fuisse Origenianis libris valde applicitos, quorum etiam lectionem, aliquot tantùm errorum prætextu, cuilibet interdicendam negabant.

Palladius Galata, ex Monacho ad Episcopatum Helenopolitanum evectus, se pariter in Nitriæ solitudinem vigesimo ætatis anno recepit, ibique sub Dorothei disciplina aliquandiu vixit, ad quem à S. Isidoro Hospitalario missus fuit. Hic ille est Palladius Author Historiæ Lausiacæ, sic dictæ, eò quòd nuncupata fuit Præfecto cuidam, nomine Lauso. Sed utrum is vitæ S. Joannis Chrysostomi sit etiam Auctor adhuc ambigitur.

Eva-

Evagrius Ponticus eandem quoque Nitriæ Erémum diu incoluit. Perfectè scribendi artem callebat, & ut victum sibi compararet, voluminum transcriptioni operam dedit. A quibusdam creditur Auctor secundi libri vitæ Patrum Deserti, & quòd istum Rufinus tantummodò traduxerit. Verùm quidquid sit de hoc, Socrates plurium aliorum operum seriem ei adscribit, spiritualium quidem, at doctrinam, eruditionemque variam continentium. Dominus Bigotus post Divi Joannis Chrysostomi vitam, tractatum edidit præfati Auctoris, qui fuit Origenista. *Lib. 4. cap. 23.*

S. Ephrem Syrus, nedum sanctitate, sed & doctrina, literariisque operibus insignior, præ aliis etiam magis commendatur. Cæsaream data opera se contulit, ut S. Basilium inviseret, à quo summo honore, ac humanitate fuit exceptus. Cùm Edessam rediisset, eximio zelo populos illos in fide imbuit, sed ne minimum quidem solitudinis, ac Monasticæ conversationis rigorem intermisit. Propriæ Doctrinæ, virtutumque splendore, talem sibi nominis gloriam comparavit, ut jam sub finem quarti Sæculi in quibusdam Ecclesiis (sic testante Hieronymo) publicè ipsius legerentur Opera, post Sacræ Paginæ lectionem. Sanctus hic Diaconus Homil. 47. multifaria Monachorum sui ævi exercitia recenset, quorum aliquot volumina transcribebant, alii textoriam exercebant artem, alii calathos, alii demum membranas murice tinctas extendebant, in quibus aureo, vel argenteo charactére scribere consueverant. Ibidem quoque Librarios monet, quatenus adamussim sacra transcribant volumina, eaque, quæ in propriis Cellis ex communi Bibliotheca detinent, omni studio curent, ne vel minimam jacturam patiantur, quinimò tanquam res sacræ attrectentur.

Quarto huic Sæculo finem imponam, Sanctos dumtaxat Episcopos referendo, Porphyrium videlicet Gazæ, Petrum Sebastæ, S. Basilii Fratrem, & Ascolum Thessalonicæ, ab eodem S. Basilio præcellenti in honore habitum, sicut & à S. Ambrosio; & S. Damaso Pontifice Maximo. Sancti Petrus, & Ascolus à teneris annis Monasticum amplexi sunt institutum, & ann. 381. astiterunt Œcumenicæ Synodo Constantinopolitanæ.

Quintum Sæculum aggrediar, Sanctorumque illorum Monachorum missionem primò indicabo, quos Sanctus Joannes Chrysostomus in Phœniciam misit ad fidem orthodoxam illis gentibus promulgandam; quod faustissimo persolverunt exitu; propriis enim exemplis, & doctrinis Idololatras illos converterunt; super quo Sanctus is Doctor summis eos laudibus extollit.

Sat superque foret Divum Hieronymum in testem adducere, ut evincatur, Monachos licitè posse studia literarum excolere. Quot enim ipse revolvit volumina, quot suscepit, sustulitve labores, ut Ecclesiam egregiis illustraret Doctrinis! Alexandriæ Didymo Magistro operam dedit, quem Monachum fuisse Palladius scribit. Commentaria in Jeremiam Prophetam, & S. Matthæum, nuncupavit Eu-

sebio

ſebio Cremonenſi Presbytero, & Bethleemici Cœnobii Monacho, in quo etiam S. Doctor aliquandiu vixit. Cætera verò ab ipſo edita in Malachiam Prophetam, Minervæ, & Alexandro Monachis Tholoſanis. Pleraque item alia Sanctimonialibus dicavit. Inter multos, qui è Galliis in Palæſtinam, ipſum inviſendi cauſa, tranſmigrarunt, duo in primis memorantur, Poſthumianus nempe, qui ſex menſes apud ipſum fuit; indeque Ægyptum perluſtravit, ut Sanctorum ibi degentium Anachoretarum colloquiis frueretur; & Ruſticus Monachus, cui in quadam epiſtola exactam totius vitæ Monaſticæ normam expreſſit. Monachos hortatur, ut jugiter librum aliquem manibus geſtent: *Nunquam de manu, & oculis recedat liber*. Item ipſos monet, ut ad ſcribendum non tam citò proſiliant, ſed multo tempore priùs diſcant, quod doceant. Inter cæteras Monachorum exercitationes Antiquariorum artem ſummopere commendat. Quamobrem perſpicuè colligitur, quàm gratis adversùm nos S. hic Doctor objiciatur, quòd Monachorum ſtudiis obſtiterit; plus namque nos quoad hoc ejus movent exempla, quàm verba, & ſi hæc nobis palàm contradicerent. Perlegi poteſt Horſtii explanatio, in notis editis in epiſtolam 89. Divi Bernardi; Item in Monaſtica Orientis Hiſtoria pag. 273.

Unà cum Divo Hieronymo à nobis proponitur Rufinus Monachus, Presbyter Aquilejenſis, cujus ſtudia generatim ſumpta (quibus mirum in modum impendit operam) non obſtantibus pleriſque inter ipſum, Sanctumque Doctorem literariis colluctationibus, neutiquam ab ipſo reprehenſa legimus. Librum Vitæ Patrum compoſuit, ſic flagitantibus Monachis Montis Oliveti, in quo Theonis Abbatis mentionem facit, Latinæ, Grecæ, ac Ægyptiæ linguæ peritiſſimi.

Homiliæ Neſtorii delatæ in Ægypti ſolitudinem, pacem inter illos Monachos planè turbarunt; Plerique namque ipſorum cæperunt invicem controvertere, num inhærendo principiis Catholicæ Fidei, jure poſſent Beata Virgo Maria veræ Dei Genitricis titulum ſibi vendicare? Quod ſubinde Cyrillum Patriarcham Alexandrinum impulit ad Epiſtolam ipſis exarandam, quæ Presbyteris, Diaconibus, Religioſis Patribus, & quibuſcumque ſolitaria cum iſtis vitam degentibus fuit nuncupata.

Hoc ipſo ævo Caſſianus, & Germanus ejus ſocius, egreſſi ſunt de Bethleemitico Archiſterio, ut præfatos Monachos viſerent, quorum collationes is retulit, ex quibus profectò liquet, quantùm pietate, Divinarumque Scripturarum ſcientia pollerent. Caſſianus ipſe excellenti fuit ingenio præditus, & Magiſtrum habuit Sanctum Joannem Chryſoſtomum, à quo etiam Diaconus ordinatus fuit. Tractatum de incarnatione expreſsè contra Neſtorium edidit, ſic inſtante Leone, tunc S. R. E. Archidiacono, & ad Summum Pontificatum poſtmodùm evecto.

S. Iſidorus Damiatenſis, & S. Nilus ſenior adeò propriis ſcriptis, virtutumque cumulo ubique gentium celebrantur, ut authentica horum atteſtatio prorſus ſufficeret ad literarum ſtudia in Monaſteriis ſibi Synchro-

chronis efficaciter suadendum. Inter reliqua, quæ S. Isidorus hortamenta præbet, cuidam Monacho cavet, ne unquam profanorum Au- *Lib. 1.*
ctorum opera perlegat; Quod pariter à S. Nilo animadvertitur; Hic *Epist. 63.*
cùm antea fuisset matrimonio copulatus, annuente uxore unà cum Filio Theodulo in Montem Sinai recessit. Extant apud nos variæ ejus- *Nil. lib. 3.*
dem Epistolæ, compendiariæ quidem, sed oppidò elegantes, plures- *epist. 301.*
que Tractatus ascetici. Scribens cuidem Monacho adolescenti, ipsum *& lib. 2.*
hortatur ad assiduam novi Testamenti lectionem, Actuum Sanctorum *epist. 49.*
Martyrum, & Tractatus de Vocabulis Antiquorum: & nonnisi in solitudine omnibus hisce insudavit operibus.

Marcus, dictus solitarius, Discipulus erat Sancti Joannis Chryso-
stomi, sicut & S. Nilus, teste Nicephoro, qui ejus operam meminit, *Lib. 14.*
& ante ipsum Photius. Nedum plerosque Asceticorum libros elucu- *cap. 54.*
bravit, verùm & alios contra Hæreticos. Ejus opera Ascetica impres- *cod. 200.*
sa leguntur in Bibliotheca Patrum; secus verò alia adversùm Hæreticos Melchisedecianos, quorum Photius in sua Bibliotheca mentionem facit.

Jobius Monachus novem quoque libros contra Severum Hæreticum *Cod. 222.*
composuit, quorum Photius idem prolixa nobis servavit fragmenta. Est autem Jobius procul dubio Presbyter is, & Archimandrita, cui Theodoretus epistolam suam 127. nuncupavit, in qua ipsum multopere commendat, eò quòd in senectute sua juniores quosque zelo, ac pietate antecelleret in propugnatione Doctrinæ Evangelicæ, atque Orthodoxæ Fidei. Item Epistola sequenti idem Pater Candidum Presbyterum, & Archimandritani ob eandem causam condigno extollit Elogio; Quod etiam præstat Epist. 131. erga Longinum pariter Archimandritam, ubi eminentem ejus doctrinam, ac gesta, nec non & Monachorum ejus omnibus aperit; Epistola item 141 zelum Apostolicum Marcelli Accœmetensium Archimandritæ celebrat. Tandem Epistola 143. plurimis illustrata encomiis sinceritate fidei Andreæ Monachi Constantinopolitani, cujus & Epistolas etiam atque etiam ibidem optare fatetur; alteram, nimirum 145. valde diffusam, ejusdem Urbis Monachis mittit, in qua plurium Hæreticorum errores detegit, & labores adversùs eosdem à se susceptos refert. Quæ omnia palàm ostendunt, præfatos Monachos neutiquam mersos fuisse ignorantiæ tenebris, & jam tum seriis Ecclesiæ negotiis fuisse utiliter addictos.

Omittendo hic plures alios præclaros hujusce Sæculi Viros, sat erit animadvertere potiorem insignium Præsulum numerum, qui tunc in Oriente floruére, Monasticæ disciplinæ institutum fuisse amplexatum. Sanctus Atticus E. G. Divi Joannis Chrysostomi successor, à prima sui ætate fuit educatus in Cœnobio quodam Armeniæ, ubi vigebat Eustatii Sebastensis Secta, cui subinde penitùs abrenunciavi. Alexander Patriarcha Antiochenus, qui vivum in se Divi Joannis Chrysostomi expressit exemplar; scientiis pariter, ac vitutibus præterquamquod in Claustris fuit instructus.

Joan-

Joannes Episcopus Hierosolymitanus, Theodoretus Episcopus Cyri in Syria, cujus opera, præsertim Commentaria in Sacram Paginam, ut ait Photius, valdè commendantur; Dalmatius Episcopus Cyzicenus, quem cum S. Dalmatio Archimandrita confundere non debemus, qui Constantinopoli viriliter adeò restitit Nestorianæ Hæresi, dum S. Dalmatius Præsul in Concilio Ephesino eandem condemnaret; Maximianus Nestorii successor, & S. Flavianus Patriarcha Constantinopolitanus ex Monachorum cœtu item prodiere, sicut & Timotheus Catholicus Patriarcha Alexandrinus, & Joannes Tabennensis ejus successor. Tandem cùm ex una parte execrandus Abbas Eutyches, unà cum Sectatoribus, propriam propugnaret hæresim, non defuerunt ex altera complures Monachi, pietatis zelo non minùs quàm doctrina præstantes, qui fortiter pugnarunt in defensionem Fidei, totiusque Chalcedonensis Concilii. Unde liquet, eos præfatis scientiis multam sanè jamdudum operam navasse.

Biblioth. Cod. 203.

Perstringamus breviter sequentia Sæcula, & sat sit pro sexto Sanctum Sabbam innuere, qui pro Fide Catholica perquàm strenuè se gessit; Item Abbatem Dorotheum, qui in Tractatu quodam Spirituali à se concinnato eximiis effert laudibus S. Dositheum Discipulum suum; Paulum, & Gregorium Patriarchas Antiochenos, & Sanctum Eulogium Alexandrinum. Gregorius inter Claustrales ab adolescentia educatus fuerat. Prò septimo habemus Joannem Muschum, Anctorem Prati Spiritualis sociumque ejus S. Sophronium, qui postmodùm Patriarcha Hierosolymitanus fuit renunciatus; S. Joannem Climacum, qui sexto decimo ætatis anno Monasticum subiit institutum, Anastasium Synaitam Scriptorem egregium; S. Maximum Abbatem, acerrimum inquam illum adversùm Monothelitas Fidei defensorem, qui cùm humaniores literas Philosophiam, aliasque naturales scientias didicisset in Sæculo, in quo Heraclio etiam Imperatori, diù à secretis extitit, Theologiæ intra Claustra studuit, potioremque operum à se elucubratorum partem Monacis nuncupavit. Illustrissimus hic Martyr Magistrum habuit alterum Anastasium Monachum, cui collationem scripsit à se factam cum Patriarcha Hæretico erga Festum Pentecostes. Pleraque alia possent adjici de Sancti hujus Viri gestis, qui Monastici Ordinis, & septimi Sæculi lumen fuit. Pro octavo habemus S. Joannem Damascenum, & Cosmum Monachum, ejus Magistrum, de quibus jam cap. 11. Et Anastasium Monasterii S. Euthymii Abbatem. Pro nono Sanctissimum Abbatem Theophánem, qui Chronica scripsit, & alia quædam Historiæ Miscellaneæ; S. Platonem Abbatem Montis Olympi, & Doctissimum Abbatem Theodorum Studitam. Denique prò decimo sat erit referre conspicuum Abbatem S. Nilum juniorem, cujus vitam, & gesta hìc compendiariò describo; adeò namque illa legentes ædificantur; ut pro recta operandi norma singulis valeant inservire.

S. Nilus, Rosciano in Calabria oriundus, priusquàm Monasticum institutum profiteretur, Matrimonio junctus fuerat. Monasterium ingres-

gressus, extemplò Monachum quendam, honestissimis moribus, multáque sapientia præditum summa sibi necessitudine intimum reddidit, cum quo etiam sæpenumerò, cæteris adstantibus, plura conferebat ad sacram doctrinam spectantia. Horum Abbas, Joannes nomine, Gregorii Nazianzeni operum lectioni intentus jugiter erat, cujus & exemplum Nilus æmulabatur. Sanctus hic ternas singulorum dierum horas in voluminum transcriptione transigere solitus erat. Optimè, celeriterque scribebat, adeò ut singulis diebus Quaterniorem minutissimo charactére exararet. Contingit aliquando, ut tria integra Psalteria intra duodecimum diem scribendo persolveret, quatenus scutorum trium debitum extingueret. Huic autem operi vacabat à Prima, usque ad Tertiam, binisque in Psalmodia, & Oratione insumptis horis, Divinæ Scripturæ, Sanctorumque Patrum lectioni à Sexta, usque ad Nonam operam dabat. Post Vesperas paululùm relaxationis gratia ambulabat, nec tamen mentem suam tunc penitùs otiari sinebat, sed memoriter selectiora quædam S. Gregorii Nazianzeni, aliorumque Patrum apophtegmata repetebat. Post Solis Occasum parcissimo se cibo reficere consueverat. Iter Romam arripuit, tum devotionis ergo, tum etiam ut libros sibi compararet; & tunc fuit, cùm proprium Monasterium à Saracenis vastatum incredibili animi mœrore respexit, dolens in primis de copiosæ Bibliothecæ jactura, quam ibi paulatim congesserat.

Studiorum Monasticorum traditionem inter Græcos haud feliciùs concludere poteram, quàm compendiaria præfati Viri notitia, ex qua manifestè liquet, quanti præclarus hic Doctor studia, scientiasve pependerit. Id etiam comprobat ab ipso facta Procli selectio, ut loco sui Monachos regeret; Abbas enim hic fuit humaniorum literarum peritissimus, & tanquam vivens vastæ eruditionis, tum sacræ, tum profanæ Historiæ, Bibliotheca dicebatur, ut ex ejusdem S. Nili Vita colligimus. Cæterùm hìc calamum pono, cùm cœptum sequenti sæculo Schisma plura alia reticere nos cogat.

CAPUT XVI.

Continuatio ejusdem traditionis apud Occidentales.

OCcidentalis Ecclesiæ Cœnobia ipsa Orientalium vestigia prorsus æmulata sunt. Integrum hìc volumen exarandum nobis foret, si cunctos sapientes, eruditosque Viros enumerare vellemus, qui ex illis prodiére, quorum potior pars doctrinæ pietatem, virtutumque copulavit.

Ex quo Monachi in Italia, & Romæ esse cœperunt, complures fuerunt doctrina, & sapientia celebres: *Nunc multi Monachi sapientes*, ut testatur Divus Hieronymus ad Pammachium scribens, qui Romanorum illustri sanguine ortus: *Monachorum primus inter Monachos in prima Urbe* *Epist. 26.*

Urbe fuit. Hos inter Sapientes annumerantur Rufinus Presbyter Aquilejensis, unà cum Discipulis suis, qui juxta Gennadium, non
V. Part. 2. fuit minima pars Doctorum Ecclesiæ. S. Eugyppius Abbas sat con-
cap. 3. spicuus, tum ex operum à se elucubratorum copia, tum etiam ex consortio diu habito cum S. Fulgentio, & præclarioribus ejus temporis Viris; Petrus Abbas Tripolitanus quem nobis describit Cassiodorus, referens adnotationes varias, ex operibus Divi Augustini ab ipso selectas, Divi Pauli Epistolis magis cohærentes. Nec intrà istorum seriem
Cap. 24. comprehendere vereor Bacchiarium, qui à S. Gennadio appellatur:
27. & 51. *Vir Christianæ Philosophiæ*; hoc est Monasticæ professioni, ac regulari observantiæ impensè addictus, quam Philosophiæ Christianæ nomine Veteres indigitare consueverunt; Sicut etiam Ursinum Monachum, qui scripsit contra Baptisma refutantes ab Hæreticis collatum; Item Vigilium Diaconum, Regulæ cujusdam Monasticæ Auctorem. His omnibus adjici possunt Dionysius Abbas, cognomento exiguus, Vir
Institut. propriis scriptis celeberrimus, juxta Elogium à Cassiodoro super ipso
cap. 23. concinnatum; Item Monachi, quos Cassiodorus ipse sanctarum literarum notitia imbuit in Vivariensi Monasterio.

Monachi Adruméti in Africa tempore Divi Augustini, mira sciendi cupiditate flagrarunt, ut liquet ex lib. de Grat. & lib. arbitr. cap. 4. & de correptione & gratia, quos S. Doctor ipsis nuncupavit. Res autem notatu digna est, quòd mittens illis primum ex dictis Tractatibus, adjecit in calce pleraque Concilia, contra Pelagii hæresim dudum celebrata. Epistola, quam eximius hic Doctor Eudoxio Abbati Insulæ Caprariæ, scripsit, in qua sapientem hunc Præsulem, & Monachos sub ejus regimine existentes, hortatur ad assiduam Regularis Disciplinæ observantiam; cum hoc tamen, ut si quandoque ipso-
Lib. 1. cap. rum ope egéret Ecclesia, non privaretur hæc tali subsidio; ea inquam
21. nobis satis indicat, Monachos dicti Monasterii ad Ecclesiastica munia non parum idoneos fuisse.

Julianum Pomerum ex Africa oriundum, scimus Auctorem esse trium librorum de vita contemplativa, seu de Virtutibus, & Vitiis, quos, ut ipse testatur, in Erémo, in quam recesserat, postquam Episcopatu se se ultrò abdicárat, composuit. Verisimile est, locum hujus recessus in Gallia fuisse, unde fortassis S. Isidorus ansam scribendi habuit, ipsum fuisse natione Gallum.

Leporio majora debentur encomia ex retractatione perversorum dogmatum, quæ super ineffabili Incarnationis mysterio ediderat, quàm ex propria, qua fulsit, doctrina. Scripta tamen egregia, & exempla S. Fulgenrii, ac discipulorum, potissimùm eminent.

Sed quid de Galliarum Regno dicemus, in quo Monachismus adeò floruit, nedum ex incremento virtutum, verùm & scientiarum splendore? Tot Sancti Episcopi è discipulorum S. Martini Turonis Antistitis numero desumpti; item tot inclyta Cœnobia, in quibus jugiter viguit, unà cum morum honestate incredibilis sciendi ardor, rem hanc adeò perspicuam reddunt, ut nullus ambigendi locus supersit.

Ex

Ex solo Lerinensi Archisterio, facilè cæterorum Galliæ Prototypo, tot celebres quinto sæculo prodiere viri, virtutum splendore, sapientia, & eloquentia præstantes, ut penè sint innumerabiles. Tales extitére S. Honoratus, S. Hilarius Arelatensis, Maximus, & Faustus Regienses, Doctus Vincentius Lerinensis, S. Eucherius, unà cum duobus filiis (priusquam enim Religiosum indueret habitum, Uxorem habuit) Veranius; & Salonius, ambo dein Episcopi, quorum postremus decennis tantùm erat, cùm à genitore in inclyto isto Cœnobio Deo fuit sacratus. Tales tandem fuere Valerius Cemelensis, seu potiùs Nicæensis Antistes, & S. Cæsarius Episcopus Arelatensis, qui decimo octavo ætatis anno Monachatum est amplexus. Universa insignium horum Virorum scripta planè studiorum cultum in Monasteriis evincunt, ut efficaciora ad hoc suadendum argumenta nobis præbeant, quàm quidquid ex propriis ipsorum exemplis possemus mente perpendere.

Idipsum in praxi erat apud Massilienses, sub disciplina Beati Cassiani; & apud Condatenses sub SS. Abbatibus Romano, & Lupicino, ubi S. Eugendus, aliàs S. Oyanus septennis à Parentibus Religioni dicatus, Atticam, & Latinam linguam didicit, quod sanè tunc temporis plurimi æstimabatur.

Nec ulli pariter dubium suboriri debet, num scientiæ, ac studia tunc quoque florescerent in Cœnobio Insulæ-Barbaræ, cùm Archiepiscopi Lugdunenses ejus loci Abbates in Pœnitentiarios, & totius Diœceseos Generales Vicarios sibi deligerent, ut scribit Archiepiscopus Leidradus, qui eandem potestatem tribuit S. Benedicto Anianæ Præsuli: *Cui etiam Abbati* (inquit ipse in Epistola ad Carolum Magnum) *tradidimus potestatem ligandi, atque solvendi, uti habuerunt prædecessores sui, scilicet Ambrosius, Maximus, Licinius, viri Clarissimi, qui ipsum locum rexerunt: Quos Eucherius, Lupus, atque Genesius, cæterique Episcopi Lugdunenses, ubi ipsi deerant, mittebant cognituros, utrùm Catholica Fides rectè crederetur, ne fraus hæretica pullularet.*

Mamertus Claudianus, Abbas ille Sapientissimus Viennæ in Delphinatu, eadem fere munia exercuit sub Fratre suo ejusdem Urbis Antistite, sic testante Sidonio Apollinari, qui in tribus Epistolis eum multis effert encomiis, præsertim in ea, in qua Epitaphium ipsi inscribit, quandoquidem triplicem ibi viventem Bibliothecam eum indigitat, Romana nempe, Attica, & Christiana eruditione refertam. Insuper tres libros ab eodem Auctore de statu Animæ compositos valdè commendat. *Lib. 4. ep. 3. & 11. & lib. 5. epist. 2.*

Quod tamen majorem nobis admirationem parit est: in Insulis etiam Septentrionalibus magnæ Britanniæ literarum studia intrà Cœnobia vehementer exculta fuisse. Exemplum de hoc, tametsi Ecclesiæ Orthodoxæ funestum, haud dubium tamen, nobis est Pelagius; item Rhiocarus Sanctissimus Præsul, & Monachus, quem Sidonius scribit Fausti Regiensis opera transcripsisse, ut secum in Angliam ea deferret, unde etiam refert, Faustum ipsum sapientia præditum prodiisse: *lib. 9. ep. 3.*

Britannis tuis pro te reportat. Gildas denique cognomento sapiens, Abbas Anglus, nobis, tum nominis celebritate, tum operum suorum, quæ apud nos extant, satis indicat, se non modò scientiarum copia, verùm & zelo puritatis Catholicæ Fidei, ac Religionis admodùm præstitisse.

Deveniendum tandem nobis est ad S. Patrem Benedictum, qui nonnisi antiquorum Patrum tum Orientis, tum Occidentis, planè studuit pias consuetudines, & exempla æmulari. Circa quod jam supra cap.7. innuimus, quòd Regularis, quæ ab ipso in Monasteriis instituta fuit disciplina, studia, scientiasque necessariò comprehendit. Poeta Marcus, qui ejus vitam, & gesta metricè descripsit, Sanctissimi ejusdem Patriarchæ Discipulus extitit, ut testatur Petrus Diaconus in libro, quem de Viris Illustribus sacri Casinensis Cœnobii conscripsit. Proculdubio Romanæ Urbis Patritii, & Senatoria Dignitate conspicui, proprios natos ne quidem cogitassent Divo Benedicto offerre, nisi scientiis eos imbutum iri, non minùs ac morum honestate, certò autumassent.

Quot dein fuere in variis Provinciis fundata Cœnobia, sub ejusdem S. Patris Regula militantia, tot Collegia, sapientumque Præsulum, ac Monachorum, Seminaria fuisse comperies. Recolantur ea, de quibus supra cap. 11. meminimus.

Veritas tamen hæc neutiquam magis comprobatur, quàm Divi Gregorii Magni exemplo; hic enim intrà septa tantùm proprii Monasterii, non verò cùm esset Romanæ Præfecturæ negotiis implicitus, aliisque sæcularibus curis distentus, admirabile illud scientiarum lumen acquisivit, quo deinde universæ illuxit Ecclesiæ, & tot præclaros effecit alumnos, Claudium nempe Abbatem, Maximianum Syracusanum Antistitem, Marinianum Ravennatem, Augustinum Angliæ Apostolum, unà cum sociis, & alios plures.

Non solùm autem hic S. Pontifex doctrinæ suæ radios per totam dispersit Italiam, verùm etiam per reliquas Europæ Regiones, & præsertim Hispaniarum Regna. S. Leander, cui Moralium libros in Job ipse nuncupavit, in quodam Cœnobio educatus fuerat. Item Agaliense Monasterium complures Sanctos Archiepiscopos impertivit Toletanæ Ecclesiæ, inter quos Helladius, Justus, & Ildefonsus. Istorum pariter ævo enituit S. Fructuosus Bracharæ in Lusitania Episcopus, ubi etiam Regularis disciplinæ fervor summopere viguit, ut ex Dialogis Pauli Diaconi Emeritensis colligimus.

Sed iterum in Galliam remeemus, & perpendamus quot inclyti Viri, sapientià, virtutibusque præstantes, ex Abbatia Luxoviensi, & Bobiensi sub Sancti Columbani regimine prodierint, cujus scripta, in primis Epistolæ, tametsi stylo nonnihil inculto exaratæ, sunt tamen Apostolico zelo, doctrinæque fervore confertæ. Ex hac autem schola plures Sancti Episcopi fuere renunciati, Donatus Vesontiensis, Chagnoaldus Laudunensis, Achardus Noviodunensis, Omerus Tarvannensis, Ragnacarius Augustæ Rauricorum propè Basileam, præter complures alios SS. Abbates, ac Monachos, qui Abbatiam illam

illam celeberrimam reddidere. Sanctus Donatus inter alios, septennis tantùm erat cum Deo sacratus fuit in Monasterio S. Columbani. Compertum nobis est ex vita S. Frodoberti Abbatis Cellensis propè Trecas, quòd tunc consuetudo invaluerat mittendi studiorum causa ad Luxoviense Cœnobium aliquot cæterorum Galliæ Monasteriorum Monachos. Nondum certò scimus, num Marculfus, de quo fit mentio in vita S. Columbani num. 14. is sit, cujus duo formularum libri apud nos extant, quorum unus Chartas Regales, alter verò Pagenses continet.

Nec minùs præclara est Abbatia Fontanellæ, nunc S. Wandregisili in Normannia, quæ de ingenti pariter Episcoporum numero in multis Galliarum Ecclesiis gloriatur. Ex Laubiensi quoque in Belgio quamplures Docti, celebresque viri numerantur; & studia ibi jugiter floruerunt ab annis suæ fundationis, usque ad undecimum sæculum. Omnibus tamen istis Corbejensis in Picardia adhuc videtur excellere.

Sed prius quàm ulteriùs progrediamur, operæ pretium est Angliam iteratò invisere, ibique venerabilem Bedam intueri publicum in Scholis Professorem, cujus etiam Alumni per varias Galliæ, & Germaniæ Provincias dispertiti fuere. S. Bonifacius Germanorum Apostolus, cùm in Anglia Monachus degeret, juvenili adhuc ætate scientias ibi didicerat, hoc est Grammaticam, Poeticam, Rhetoricam, Historicam, & præcipuè Sacram Paginam; Mirum autem est, ut testatur S. Willebaldus, primus ejus Vitæ Autographus, ipsum hoc non obstante, quotidianum manuum opus, persolvisse, quod S. Benedictus in Regula præscribit. His porrò studiis ritè absolutis, ad Magisterium assumptus est, quæve ipse perceperat alios edocere cœpit. Cùm inde in Germaniam transmigrasset, totus fuit, nedum in Orthodoxæ Fidei ampliatione, verùm & in scientiarum Academiis erigendis, præsertim in Abbatia Fuldensi, & Bogadiensi, quarum etiam primus Fundator extitit; Quæ duo subinde præclara Cœnobia regularis disciplinæ normam cæteris quibuscumque dedére, quæ vastis in illis Regionibus dein fundata sunt, ut aliàs innui.

Alcuinus cùm ex majori Britannia in Galliam se contulisset, Magister omnium penè Virorum, doctrina, ac pietate insignium fuit, qui postmodùm ibidem claruére. Rabanus Maurus de Fuldensi Archisterio ad Turonensem Urbem consultò transmeavit, ut sub tanti Doctoris magisterio proficeret. Lupus item Servatius de Regia Ferrariarum Abbatia ad Fuldensem transiit, ut Rabani esset Auditor, qui deinde plures in proprio Cœnobio effecit scientiarum candidatos, inter quos maximè fulsit Henricus S. Germani Antissiodorensis Monachus, qui etiam Præceptorem habuit Haymonem Halberstadiensem. Remigius item Antissiodorensis, & Lotharius Caroli Calvi filius; ab Herrico instructi fuere. Remigius nedum in proprio Cœnobio scientias diu edocuit, verùm etiam in Ecclesia Cathedrali Rhemensi, quò à Fulcone Archiepiscopo, unà cum Hucbaldo S. Amandi Mo-

nacho accitus fuerat. Gerbertus, quem literariæ elucubrationes, non minus ac varia, quæ sortitus est munera, celebrem reddunt, etiam post Remigium publicè docuit in scholis Cathedralis Ecclesiæ Rhemensis, antequam inclytæ hujus Urbis Archiepiscopus foret; Discipulos habuit Regem Robertum, & Imperatorem Othonem III. & Fulbertum, qui dein egregius Doctor evasit, & Carnutensis Antistes. Ratherius Monachus Laubiensis, postmodùm Veronæ Episcopus, jam pridem ab Othone Magno vocatus fuerat, ut Brunonem Fratrem literis imbueret, qui deinde Coloniensis Archiepiscopus fuit renunciatus. En igitur primum fontem, unde scientiæ, ac literarum studia per Galliam, atque Germaniam, nono, decimoque sæculo emanarunt.

Alter verò, cui studiorum cultus, ac redintegratio adscribitur, est S. Benedictus Anianæ Abbas. Carolus Magnus ipsum elegit ad reformationem omnium ferè Monasteriorum proprii Imperii, tam in Gallia, quàm in Italia, ac Germania. Præsul iste multò semper pietatis, doctrinæque zelo fervens, non minùs scientias ubique reparare studuit, quàm virtutes animi, morumque honestatem. Quæ de ipso jam cap. 9. retuli, hic non repetam. Abs re tamen quis non dixerit cum Theodulpho Aurelianensi Antistite, talem ipsum fuisse in Gallia, qui fuit S. Patriarcha Benedictus in Italia.

Quod fuit Ausoniis Benedictus rector in arvis,
Hoc modò es in nostris, o Benedicte, locis.

Smaragdus Abbas Monasterii S. Michaelis in Diœcesi Virodunensi, hujus inclyti Viri vestigia secutus est; diu namque scientias docuit in proprio Cœnobio. Scripsit Commentaria in Regulam S. Benedicti, & alia in Rhetoricorum libros, nondum typis edita; Item Tractatum de Vitiis, ac Virtutibus, & alia pleraque in Sacram Paginam.

S. Berno, & S. Odo, Abbates Cluniacenses, eadem prorsus vestigia Eutitii, idest Benedicti Anianensis, sunt æmulati, ut supra tetigimus; & Joannes S. Odonis Discipulus, qui etiam Sancti hujus Viri Vitam exaravit, testatur, quòd cùm S. Berno hunc in Balmensi Asceterio recepisset, post emissam professionem, continuò adolescentum Ludimagistrum destinavit, eò quòd humaniorum literarum esset peritissimus: *Patri Odoni, quia erat Vir Scholasticus, laboriosum Scholæ imposuerunt Magisterium.* Idipsum S. Odo in Monasterio Cluniacensi, cùm esset ibi Abbas, observari jussit, & in cæteris Cœnobiis, quæ sub suo fuére constituta regimine; & ex istius S. Præsulis Alumnis per totam penè Europam scientiæ dein emanarunt. Tres insuper Summi Pontifices, unus ferè immediatè post alterum, ex eadem Schola prodiére, præter ingentem Cardinalium, Episcoporum, & Abbatum numerum, qui non tantùm scientiis, quàm morum integritate fulserunt.

Abbatia Corbejensis in Gallia inter eas quoque potissimè recensetur, undè tot celebres Viri per universam Ecclesiam dimanarunt, ut sunt: S. Adelhardus, venerabilis Wala ejus frater, Warinus, S. Paschasius,

stus, Radbertus, Ratramnus, S. Anscarius Regnorum Septentrionalium Apostolus, & tandem Archiepiscopus Bremensis Adelhardus in Saxoniam Monachorum copiam misit, ut gentes illas Aquilonares efferatas, ac barbaras ad Orthodoxam Fidem converterent. Anscarius illò pariter destinatus fuit à Ludovico Pio, & missionem hanc tanto spiritus fervore, ac prudentia persolvit, ut Svetiæ, Daniæque Regna Jesu Christo pepererit. Corbeja nova (sic ut à Corbeja Gallica distingueretur, hanc Westphaliæ Urbeculam Saxones indigitarunt) veluti Seminarium, ac commune Sanctis hisce Missionariis receptaculum extitit, quorum doctrina, virtutumque splendore Germania universa illustrata fuit. Monasterium Hirsaugiense, & S. Albani, reticendo quæ jam alibi de Fuldensi notavimus, ipsorum pariter exemplum secuta sunt, non minùs ac illud Sancti Maximini Trevirorum, Prumiense, Stabulaense in finibus Tungrorum, & Gorziense in Comitatu Scarponnensi.

In plerisque ex præfatis Cœnobiis, in quibus aderant literariæ Academiæ, gymnasia etiam partim interiora à Monachis, partim exteriora ab extraneis frequentabantur, ut jam cap. 11. ostendi; sub quorum numero nominatim recensentur Floriacensis Abbatia, Laubiensis, Sangallensis, Augiæ majoris &c. Floriacensis, aliàs S. Benedicti ad Ligerim in Diœcési Aurelianensi erat nono sæculo celeberrima; sed Venerabilis Abbo eam decimo sæculo adhuc illustriorem effecit. Transmeavit è Galliis in Angliam, ipsum sic flagitantibus Monachis, qui reformationem subierant, cura, & zelo Regis Edgardi, & Sanctorum Dunstani, & Odonis Benedictinorum, Cantuariæ Archiepiscoporum; & Gallia ejusdem ope par pari tunc Angliæ reddidit propter ea, quæ Alcuinus in se Beneficia contulerat. Haimonius ejus auditor, tanti Magistri gesta examussim imitatus est, & in lucem edidit in libro à se conscripto de ejus vita, unà cum Historia Gallica. Porrò scientiæ in Anglia magis, ac magis in dies viguére, ut nobis testantur Ingulphus Abbas, Guillelmus Malmesburiensis, Matthæus Parisiensis, aliique plures Benedictini Scriptores, qui post undecimum sæculum floruére. Soli ferè Monachorum studio, Anglici Regni, aliarumque Regionum Historias debemus.

Abbatia S. Benigni Divionensis hoc eodem sæculo reformata fuit, studio, & cura Venerabilis Abbatis Guillelmi, ex Congregatione Cluniacensi, à quo etiam restaurata sunt, unà cum disciplina Monastica, literarum studia in pluribus Italiæ, & Franciæ Cœnobiis: Eaque Fescamni in Normannia in primis extitit, cui impensiùs insudavit, in qua tandem multis gloriosus meritis pretiosa morte quievit.

Beatus Abbas Herluinus illius vestigia sectatus est in fundatione Abbatiæ Beccensis, quæ dein preclarissima evasit; isque certò autumavit pro recta disciplinæ regularis norma, scientias ab honestis, piisque Viris, morum Sanctitate fulgentibus, nullatenus esse amandandas. Ex quo subinde optimum duxit literariam Academiam proprio in Asceterio aperire sub Magisterio Lanfranci, ad Cantuariensem Epi-

ſcopatum poſtmodùm aſſumpti, cui etiam in utroque munere ſucceſſit Anſelmus. Univerſo autem Orbi notum eſt, quantam nominis gloriam iſti duo inclyti viri ſibi comparaverint, quotve præclaris alumnis Eccleſiam locupletarint. Durandus Monachus Troarni ad Divam, & Guimnndus S. Leutfredi, ſeu Crucis S. Audoeni, Atellanus dein Antiſtes, & Cardinalis, de hoc ſat ſuperque teſtantur. Nonnulla videor jam alibi tacta in præſentiarum repetere; id tamen omninò vitare non potui, ſic exigente rei hujus Hiſtoria.

Ex hactenus dictis, & ex multis aliis argumentis, quæ facilè poſſent afferri, colligitur, Benedictinorum Ordinem, ferè ſe ſolo ſtudia, ſcientiasque, plurium ſæculorum decurſu in tota Europa ſuſtentaſſe. Monachi tantùm tunc ſcientiarum profeſſores erant, ac Magiſtri in noſtris Cœnobiis; Quinimò ex ipſis quamplures Cathedrales Eccleſiæ Doctores pro ſe emendicabant. Circa finem decimi, & ſub initium undecimi ſæculi, Clerici Sæculares in Scholis edocere cœperunt. Fulbertus, quem Monachum nonnulli fuiſſe ſentiunt, Carnutenſis Antiſtes, ingentem Diſcipulorum numerum habuit. Berengarius Archidiaconus Andegavenſis, ipſi operam dedit, & Turonis Magiſtri munus exercuit, ſicut & S. Bruno Rhemis. Guillelmus Campanus idipſum præſtitit Lutetiæ, & Anſelmus Lauduni; Petrus Lombardus Novaria, Longobardiæ Oppido oriundus, & Epiſcopus Pariſienſis, multifaria Sanctorum Patrum dogmata in unum congeſſit, & in quatuor libros ſententiarum titulo inſcriptos, diſtribuit, unde etiam Magiſter ſententiarum cognominatus eſt. Petrus Pictavienſis, & Robertus Pullus conſimiles collectiones elucubrarunt; at Petrus Lombardus eos longè antecelluit. Hoc ipſo ævo præclariſſimus Doctor Gratianus, Monachus Bononienſis, Juris Canonici conditor, Pontificum Romanorum decreta primus compilavit, atque in unum volumen redegit.

Cùm Eccleſiaſtici ſæculares librorum inopia ut plurimùm laborarent, & inſigniores Bibliothecæ intrà Monaſteriorum ſepta tantummodò reperirentur, vel in quibuſdam Cathedralibus Eccleſiis; idcircò nonniſi difficillimè poterant pleriſque ipſorum ſtudiis vacare. Opus Magiſtri ſententiarum, & Gratiani Decretum, unà cum ſacra pagina, cæteris libris planè carentibus materiam ſtudendi, ac ſpeculandi abundè ſuppeditarunt; iſtorum quippe trium voluminum ope, unà cum Ariſtotelicis à Divo Thoma Aquinate ſuper additis, plerique Doctores nonnullas Summas Theologicas componere cœperunt; indeque aliquot inſtitutis Univerſitatibus, ad majorem ſcientiarum cultum allecti ſubinde fuere Adoleſcentes variis ad Doctoralem Lauream gradibus, quos paulatim juxta ſuorum ſtudiorum progreſſus aſſequebantur. Satis autem tunc Temporis erat, ut quis ſapiens haberetur, alicui ex dictis ſummis nonnihil inſudaſſe. Unde etiam factum eſt, ut conſuetudo, quæ jam invaluerat, mittendi nempe adoleſcentes ad ſtudia literarum, quæ intrà Cœnobia impensè colebantur, prorſus obſoleverit; nec deinceps Monachi apud ſe minoris ætatis inſtruen-

dos

dos pueros recipere voluerunt, atque adeò eorundem gymnasia discipulorum frequentia in dies destituti, & ad sæculares sensim transferri cœperunt. Nos tamen inde lætitia potius afficimur, quòd ita contigerit, & quòd Ecclesiastici Sæculares, quibus præcipuè ad aliorum eruditionem onus incumbit, modum tandem adinvenerint semetipsos primò scientiis imbuendi. Cæterùm nobis sat est meritò gloriari posse, septem, vel octo sæculorum curriculo operam jugiter dedisse, librorum, literarum, studiorumve conservationi, usque dum multifariæ temporum calamitates, & identidem occurrentia infortunia potuerunt à nostris eludi. Ex typographicæ tandem artis industria, ultimis hisce sæculis ad Moguntiam inventæ, cùm multa in dies volumina in lucem prodierint, propterea difficultas ea sibi comparandi studiosæ juventuti penitus sublata est, majus enim studendi commodum indè obvenit. Hinc etiam est, ut communi totius literariæ Reipublicæ gaudio plurimi inter Ecclesiasticos, pietate non minùs, quàm sapientia præditi, in præsentia conspiciantur.

Postremis tandem sæculis istis literarum studia in Ordinis nostri Cœnobiis assiduè plus, minusve durarunt, sed iisdem ferè vicissitudinibus, queis disciplina regularis ipsa pariter succubuére; modò namque, juxta varias dispositiones temporum, elanguerunt, modò refloruerunt. Summi Pontifices, & Concilia postquam studiorum necessitatem sedulò ponderarunt, Canones indentidem ediderunt pro eorundem redintegratione, & conservatione. Quinimò vix ulla Regularium reformatio ultimis hisce sæculis habita legitur, in qua de studiorum progressu, non minùs quàm de Monasticæ Disciplinæ restauratione, expressa mentio non fiat, ut liquet ex plurium nostri Ordinis Congregationum Constitutionibus, Burszfeldensis nempe in Germania, Sanctæ Justinæ Patavii in Italia, Vallisoleti in Hispania, Casalis-Benedicti, S. Vitoni, & S. Mauri in Gallia.

Circiter finem Sæculi XV. Doctor quidam Parisiensis ex Congregatione Cœlestinorum, Claudius Rapina nomine, exiguum quendam Tractatum Latino Sermone edidit, *De Studiis Monachorum*, in quo apertè demonstrat, Monachos ad literarum studia omninò incumbere debere. Item in alio Tractatu, quem de Vita contemplativa composuit, Monachos nonnullos redarguit, qui sub simulatæ humilitatis umbra à tam seria occupatione, cunctis solitariè degentibus, præsertim verò Superioribus necessaria, se eximunt. Neutiquam approbat, peculiare, ac determinatum studendi genus ingeniis præscribere, sed juxta singulorum talenta in applicatione docet habendam esse rationem. De hoc Auctore non sine encomio meminit Joannes Mauburnus Bruxellensis, in Opere, quod Rosetum spirituale inscribitur, nuper in lucem edito. Obiit autem is simplex Monachus anno 1493. postquam Superioris partes in suo Ordine laudabiliter absolvit, & in Italiam ad Cœnobiorum reformationem fuit accitus, quemadmodum ex Patre Becqueto, Collegii Parisiensis Bibliothecario, comperi, qui etiam cæterorum operum seriem præfati Rapinæ mihi

indicavit, quæ adhuc imprimenda supersunt. Porrò in calce dicti Tractatus de Studiis Monachorum Deo gratias agit, eò quod, ipso opitulante, ad amorem Librorum, studii, ac veritatis jugiter excitatus fuerit, ac tantundem ab exteris, sæcularibusque negotiis, & curis abhorruerit. Fatetur insuper gratissimos inde fructus in senectute sua excerpere, ac tandem juvenes hortatur, ut suimet vestigia sectantes, simile quoque faciant experimentum.

Quamplures, præter recensitos Monachos, hìc possemus adjicere, qui hoc pariter testantur se reverà expertos fuisse; sic quippe Trithemius Abbas tanto erga Divinarum Scripturarum intelligentiam amore flagrabat, ut dicere solitus esset: *Si alterum è duobus oporteat, Abbatiam malo dimittere, quàm Sancto Scripturarum Studio renunciare;* Sic etiam sensit Venerabilis Ludovicus Blosius, cujus opera ob miram, quam continent, eruditionem, atque pietatem, universim commendantur; Item Beata Gertrudis Virgo, quæ in suo Monasterio humaniores literas, Philosophiamque didicit.

Homil. 4.

Silentio hìc præteriri non debent duo ex celebrioribus XV. Sæculi viris, Ambrosius nimirum Camaldulensis, & Petrus Delphinus, inclyti hujus Ordinis Generales; quorum primus de re literaria fuit optimè meritus, ne dum ex plurium Patrum Græcorum versionibus, sed etiam ex propriis, quæ lucubravit Operibus; præcipuè verò ex publici Interpretis munere; quo erga Latinos, & Græcos Patres egregiè functus est in Concilio Florentino. Alterius autem, tametsi nonnullæ tantum Epistolæ apud nos extent; tanta tamen sunt eruditione, ac doctrina refertæ, ut ejus meritum, ac pietatem indè possimus arguere, & quantum sui ævi historias perfectè calluerit. Hìc interim calamum pono; sat enim persuasum habeo, Majoris ponderis fore allata exempla ad evincendam in Monachorum Cœnobiis studiorum praxim, quàm præstent quævis emendicatæ apologiæ.

Partis Primæ Finis.

TRA-

TRACTATUS
DE STUDIIS MONASTICIS
PARS SECUNDA

Ubi inquiritur quænam Studiorum genera Monachos magis deceant.

CAPUT I.

Quòd eadem Studia, quæ Ecclesiasticos decent, Monachis possunt permitti.

Uamquam perspicuum est, ut supra satis ostendimus, Studia Monachis esse necessaria, animadvertere tamen oportet, arduum valde hic esse ea singillatim recensére, quæ ipsorum singulos maximè deceant; Quandoquidem si singulorum talenta, vel ingenia mutuò conferantur, cùm non modicum inter hæc discriminis adsit, operæ etiam pretium erit nonnullis ea studia præscribere, quæ aliis erunt prorsus incongrua.

Insuper si varia Cœnobiorum, Monasticarumve Communitatum conditio perpendatur, opus item erit multifariàm de iis loqui, prout nimirum plus minusve sæculari Clero, & Laicis intermiscentur; Non enim jus videtur exigere, ut solitariam prorsus vitam degentes, quemadmodum Carthusiani, iisdem omninò studiis se dedant, queis ex.gr. Benedictini, quorum Cœnobia populorum consortio sunt magis exposita, unde fit, ut sive superiores, sive inferiores Monachi, ad publicas quasdam actiones sæpenumero compellantur. Aliquot jura, & prærogativæ ab ipsis in Ecclesia possidentur; necessum igitur est, plures ipsorum idoneos esse, ut quoad hæc munere suo ritè fungantur, nisi fortè nedum privilegiis, verùm & Abbatiis ipsis cedere velint.

Sanè non abnuo, summopere cavendum esse, ne facilè ejusmodi commercia permittantur; Sed utcumque omni studio isthæc vitare satagamus, attamen non omnis penitùs occasio deerit, qua urgente si t opus talium præsidio scientiarum, quæ jure ad Ecclesiasticos spectant.

ctant. Cæterum novum videri non debet, pleraque Monachorum Cœnobia ad illa passim astringi; horum siquidem plura à temporibus usque almi Patris Benedicti etiamnum vigent, nec ullum indicium adest, quòd eadem aliquando inhibuerit; nonnulla namque Monasteria, ipso annuente, partim intrà, partim propè Urbes condita fuére.

Ponderandum insuper est, prout ad rem nostram, discrimen, quod intercedere debet inter ea studia, integras quasdam Communitates decentia, & alia, quæ privatis dumtaxat Monachis permitti licitè queunt; non enim fas est singulas communitates ad eorum quælibet indiscriminatim adstringi, aut singulis Monachorum in uno tantùm genere illa præscribi; sunt quippe Monachorum Cœnobia, in quibus mediocris sciendi ratio videtur sufficere; quæ tamen in aliis ad rem non esset, ob ampliores occupationes, atque Ecclesiastica munia, quæ gerunt. Quod idem de singulis Monachorum analogicè debet intelligi; Cùm etenim impari talentorum numero ex beneficio creationis à Deo donentur, ideò nulla ratio postulat, ut paria omninò studia sequantur. Quamobrem Superiorum erit illa tali prudentia disponere, ut vel juxta singulorum capacitatem, vel Cœnobiorum, in quibus degunt, exigentiam, opportunè distribuantur.

Regula tamen universalior quoad hoc servanda, esse videtur, quòd scilicet omni ævo eadem prorsus studia Regularibus permissa fuerint, quæ cuique pio, & Ecclesiastico Viro possunt congruere; Et propterea in Oratione quadam parænetica ad Monachos habita, quæ inter Divi Athanasii opera legitur, monentur ad omnium eorum lectionem, ac studium, quæ in Canonicis monumentis continentur, hoc est in Codicibus Scripturarum Sacrarum, Sanctorum Patrum &c. etiam cum ampla facultate legendi apocrypha scripta. Quare cùm olim unicum ferè Ecclesiasticorum studium ad Sacræ Paginæ intelligentiam, Sanctorum Patrum, ac Conciliorum lectionem redigeretur, idcircò Monachi totis viribus materiis istis quotidie insudarunt, ut ex operibus liquet ab ipsis editis. Verùm cùm ad istas superiores scientias non statim habeatur accessus, absque prævio aliarum inferiorum adminiculo, istis ideò priùs navarunt operam quamdiu necessum fuit, ut ad exactam illarum notitiam pervenirent.

Unicus tamen, ut aliàs sæpenumerò innui, hic non erat Monachorum scopus, ad quem propria ipsorum studia collimarent; quandoquidem scientiis, bonisque artibus non ideò nomen dabant, ut sapientes tantùm evaderent, sed ut in primis ad religiosarum virtutum exercitium expeditiores, aptioresque redderentur. Superiores autem, qui singulorum inclinationes quoad hoc sedulò perpendebant, etiam plus minusve circumspecti erant in eorum studiorum distributione, quæ inferioribus permittebantur. Nonnulli namque manualem laborem scientiis anteponebant, autumantes, majus inde, tum corpori, tum spiritui emolumentum fore; Alii verò secùs opinantes, orationi potissimè vacandum arbitrabantur, ut in Monasteriis

steriis S. Martini Turonensis Episcopi; Alii denique superiores scientias plurimi facientes, nullam ex licitis, honestisve suis subditis interdicebant. Talis extitit Cassiodorus, qui multorum à se congesta voluminum copia in Monasterii Vivariensis Bibliotheca, ad cunctarum studium scientiarum Monachos suos hortatur, quibus præsertim ad Sacrarum Scripturarum notitiam viam sibi parari compererint.

Pleraque Monastica sodalitia, Sanctorumque Monachorum innumerabilis penè multitudo, istorum pariter adhæsere consiliis; inter quos præcipuè Beda Venerabilis, qui scientiis universis indiscriminatim incubuit, ut quæ in lucem edidit, opera testantur. Nec quidquam suffragatur asserere, eas in sæculo didicisse, quoniam nonnisi septennis erat, cùm intrà Claustra se recepit; Nec quòd ex peculiari quadam vocatione divinitùs habita id tantummodò præstiterit; easdem quippe scientias sodalibus suis eòusque impertire non destitit, donec expleri potuit innata eorum sciendi cupiditas; Nec tandem potest objici, tepescente tunc temporis Monasticæ disciplinæ fervore, id obtigisse; etenim id fuit à prima Cœnobii fundatione à S. Benedicto Biscópo facta, in quo totius observantiæ regularis normam hic præordinarat. Porrò hujusmodi praxis in aliis etiam optimè morigeratis Galliæ, Angliæ, ac Germaniæ Monasteriis diu viguit, ut cap. 9. 10. & 11. primæ partis præsentis Tractatus satis ostendimus.

Nunc igitur operæ pretium est ea singillatim studia innuere, quæ Monachis opportuniora videntur, eamque simul methodum tradere, qua facilè iisdem potiri, utiliterque frui valeant. Me autem non latet, quàm arduum sit istam suscipere provinciam; nonnihil enim temeritatis redolet leges aliquas, ac normas in re adeò seria, & vasta velle præscribere. Aliqua tamen spe nitor, meæ ignoscendum audaciæ, si animadvertatur me neutiquam præsumere in hoc Didascali vices gerere, infallibilesque leges, ac methodos ad sapientiam assequendam conscribere. Hæc quippe merè consulendo, vel si quid amplius, simpliciter monendo, Monasticæ juventuti scribo, ut ad scientias illas adipiscendas quodammodo dirigatur, ad quas magis se propendére cognoverit, vel ob peculiarem talentorum copiam beneficio creationis habitam, vel ex Superiorum impulsu, illis præ aliis incumbendum esse jubentium. Poterunt itaque studiosi adolescentes methodum hanc aliquo saltem tentare experimento, & ad praxim redigere, dummodo Superiores, & ipsimet sibi emolumento futuram arbitrentur; Secùs verò eam pro libito respuent, modò tamen Confratris hæc scribentis affectum saltem æqui bonique fecerint, dum laborem istum in ipsorum gratiam libentissimè subiit.

CAPUT II.

De Studio Scripturarum Sanctarum.

§. I.

Ubi primò discutitur, an Monachis permitti indiscriminatim debeat lectio quorumvis Librorum Sacræ Paginæ.

SUpervacaneum videtur in præsentia suadere, studium Scripturarum Sanctarum Monachis potissimùm esse consentaneum; communis namque hæc fuit Sanctorum Patrum, ac Doctorum sententia, quæ vivente S. Joanne Chrysostomo adeò invaluit, ut Laici, ac Sæculares, quo S. Doctor ad Divinarum Scripturarum lectionem tunc hortabatur, communiter asseveraverint, id potius ad Anachoretas pertinére, qui spretis Mundi illecebris, antra Deserti, abruptasque Montium crepidines incolebant, quàm ad se ipsos, sæcularibus plerumque curis distentos, proindeque opportuno ad id præstandum tempore carentes. Quare siquid in hoc explanandum adhuc superest, ad quorundam librorum dubitationem tantummodò redigitur, quorum lectione plerique autumant nullatenus Monachos quoslibet indiscriminatim decére. *Homil. 3. de Lazaro.*

Nihil utilius in hujusce studii gratiam dicendum nobis occurrit, iis, quæ in epistolis suis passim Sanctus Hieronymus exaravit; Enimverò Monacho cuidam scribens, ipsi certò spondet, ex Scripturarum Sanctarum studio inordinatos carnis affectus facillimè suffocatum iri. *Ama scientiam Scripturarum, & carnis vitia non amabis.* Item alium erudiens Monachum inquit: *Divinas Scripturas sæpius lege, imò nunquam de manibus tuis sacra lectio deponatur.* Et alibi Nepotianum laudans ait: *Lectioneque assidua, & meditatione diuturna pectus suum fecerat Bibliothecam Christi.* In alia quoque Epistola ad S. Paulinum, ut Monastici instituti, quod amplexatus fuerat, normam ipsi tribueret, inter alia summoperè cavet, ne studium Divinarum Scripturarum in extima tantùm superficie, aut perfunctoriè attingatur, sed usque ad interiora medullæ penetretur: *Dulcius quippe in medulla est; Qui edere vult nucleum frangat nucem.* Tandem subdit ibidem modum, quo Monachus scripturas debet addiscere, ut scilicet & alios instruere, eosque, qui contradicunt, arguere valeat: *Disce, quod doceas, obtine eum, qui secundùm doctrinam est, fidelem sermonem ut possis exhortari in doctrina sana, & contradicentes revincere.* *Epist. ad Rustic.* *Epist. ad Nepotian.* *In Epitaphiis Nepotiani.*

En igitur quid Divus Hieronymus sentit circa Divinarum Scripturarum studium, quod licitè colere queunt, immò tenentur Monachi. Sancto autem Doctori indubia prorsus fides in hoc habenda est, quandoquidem jam aliunde satis compertum est quàm severo examine ponderet quidquid ad Monastici instituti rationem potest conducere.

Neuti-

Neutiquam tamen inficior, nonnullos inter Sacræ Paginæ libros reperiri, quorum lectio, ac meditatio à Monachis præ aliis frequentari debet. Quo circa Divus Basilius novum testamentum veteri anteponere non timuit, hujus quippe lectionem plerisque detrimento potius fuisse testatur, non quidem penès se inspectam, singuli namque Scripturæ Sacræ libri pietatem ubique, ac sanctitatem redolent; sed ex pravo lectorum affectu; quemadmodum panis, qui, prout in se, comedentem quidem nutrit, stomacho verò morbosa qualitate infecto, tantundem officit. *Epist. ad Chilon.*

Divus Nilus singulas nobis dotes, quæ Monachis inesse debent, examussim indicat ad hujusmodi lectionem requisitas; Siquidem Palladio Monacho scribens, eam ipsi non interdicit, dummodo inordinato quocumque affectu, & præsertim Cenodoxiæ careat; & subdit, quòd si quis hac animi peste laboret, Sacræ Scripturæ Codices nequidem tangere licitè potest.

Quoad eos Libros, quorum lectio Monachis iis prodesse creditur, qui nimirum prædictis ornantur dotibus, id ipsum sentit, quod Sanctus Basilius, sic quippe ad quendam ex discipulis scribit: *Si veram cordis compunctionem habere cupis, cave, ne profanorum Auctorum libros, sive historicos, sive Oratorios perlegas; quinimò nec ipsum vetus Testamentum, sed novum sæpe numerò revolve, sicut etiam Acta Sanctorum Martyrum, Vitas, & exempla Priscorum Patrum. Hinc tamen non est* (subdit Sanctus hic Doctor) *quòd velim Librorum Veteris Testamenti lectionem tibi penitus inhibere, quandoquidem, utpotè à Spiritu Sancto divinitùs inspiratos, eos universim recipi non ignoramus, nec non in propugnationem Fidei, atque Ecclesiæ Orthodoxæ sustentationem esse apprimè necessarios; Veruntamen ad excitandum in cordibus nostris compunctionis spiritum mihi non videntur exactè conducere.* *Nil. lib. 4. Epist. 1.*

Sanctus hic Doctor sub istorum numero Psalterium, & Sapientiales libros proculdubio comprehendere noluit, quorum utique lectio ad spiritualem profectum maximè confert. Quocirca veteres Patres adeò sibi conscii de Psalmorum utilitate fuere, ut præter diurnam Divini Officii recitationem, quod ex ipsis totum ferè concinnarunt, statuerint eosdem memoriæ esse mandandos, ut ad quendam Ascetam Divus Hieronymus scribit: *Discatur Psalterium ad verbum;* Quod etiamnum apud Carthusianos viget. Præterea idem S. Doctor testatur, Sanctum Hilarionem memoriter totam Sacram Paginam didicisse, quam etiam coram Deo, Psalmodia, ac Oratione peractis, devotè recitare consueverat. *Epist. ad Rustic.*

Isidorus Pelusiota, Divo Nilo Synchronos, Divinarum Scripturarum lectionem, ad quam tenentur Monachi, ad ampliora extendit; Scribens namque Cyro Monacho sic ait: *Sacrosancta volumina, quæ Divinorum Scripturarum testimonium habent, scalæ quædam sunt, quibus ad Deum ascenditur; Quamobrem ea omnia, quæ in Ecclesia proponuntur, tanquam probum aurum excipe, ut quæ Divinæ veritatis spiritu, velut igne, purgata sint; Quæ autem extra hoc volumen circumferuntur, etiamsi* *Lib. 1. epist. 369.*

quip-

quippiam habeant, quod ad gravitatem, vitæque honestatem queat allicere, iis, qui à tuis certaminibus remoti sunt, investiganda, & observanda relinque, iis nempe, qui verborum pompæ potius student, &c. In hac pariter sententia versatur Cassianus collat. 14. ubi addit, ut hujuscemodi studium ritè absolvatur; exactam Divinarum legum observantiam, cordis puritatem, humilitatemque omninò prærequiri.

Nec ulli dubitatio suboriri potest, num Divus Benedictus idem senserit, suisque alumnis omnium librorum, tum veteris, tum novi Testamenti lectionem amplè permiserit; quoniam in Regula præscribit, in nocturnis horis utrosque legendos esse: *Codices autem legantur in Vigiliis, divinæ auctoritatis, tam veteris Testamenti, quàm novi*. Et quamvis ante Completorium, nec Heptaticum veteris Testamenti; nec Regum libros legendos suadeat, quia ut inquit ipse: *Infirmis intellectibus non erit utile illa hora hanc Scripturam audire;* eorumdem tamen lectionem alio tempore non interdicit; protinus enim subdit: *Aliis verò horis legantur*.

Perlegi potest prout ad rem hanc, Epistola Sancti Basilii Magni, Divo Gregorio Nazianzeno exarata, in qua vivendi methodum tangit, quam in solitudine sequi oportet; ibi namque planè ostendit, Monachorum esse singulos Bibliorum libros sedulò meditari, ut eruditiones quaslibet, & exempla inde percipiant; sanctisque operibus ea in semetipsis studeant æmulari. Ut tandem ex hujusmodi contemplatione, ac studio fructus, quem speramus, emergat, subdit orationem Deo passim adjiciendam esse.

Ex iis, quæ ex Sanctis Patribus quoad Scripturarum lectionem hucusque retulimus, colligere possumus, arduum omninò esse universales quasdam leges innuere ad peculiarem singulorum Monachorum directionem; Cùm etenim ingeniorum vires, dispositiones cordium, ætates, locorum, temporum, ac personarum circumstantiæ multifariæ sint, propterea necessum est, ut à perspicacis Superioris, aut Directoris prudentia inferiores regantur, quibus Sacram Paginam, prout congruere plus minusve respectivè dignoverit, accuratè distribuat. Judæi antiquitùs nullatenus à suis Cantica Canticorum, ut prima Geneseos capita legi permittebant, præterquam ab attingentibus trigesimum ætatis annum. Quicumque à Deo per intus excitantem, & adjuvantem gratiam ad cordis compunctionem, & ad contemplativam vitam peculiariter alliciuntur, possunt lectioni, ac meditationi librorum moralium Sacræ Paginæ potissimè vacare, licèt in cæteris quamplura etiam loca ponderatione digna supersint; at verò qui majori intelligendi acie pollent, ac proinde Scripturarum sensum intimiùs rimari queunt, jam non debent intrà moralium dumtaxat librorum limites se cohibere, sed tum ad propriam, tum etiam ad sodalium suorum eruditionem, reconditiores Scripturarum sensus, ac Mysteria detegere, ὑψηλὰς θεωρίας, ut effatur Divus Nilus. Hæc autem doctrina plurium Sanctorum Monachorum exemplis, quorum abundè jam supra meminimus, comprobari potest, eaque Sanctorum

Epist. 134.

Basi-

Basilii, Nili, Isidori, quorum auctoritates nuper citavimus, satis quoad hoc esse videntur.

S. Basilius Monachis suis poscentibus, num expediat plurima in Sacra Pagina addiscere, novam regulam tribuit; Respondet enim, quòd ii, qui aliis præsunt, eorunque curam gerunt, nil prorsus divinæ scientiæ ignorare debent, ut ad plenam eorum eruditionem sint apti, qui proprio subjiciuntur regimini; at verò respectu inferiorum inquit fas esse, ut intrà quosdam sciendi limites se se compescant, juxta nempe talentorum mensuram, quæ ipsis Deus impertit; & quòd regulariter loquendo, peculiaribus quibusdam notionibus acquiescere debent, proprium institutum spectantibus, quæ figulorum ad emendandos defectus, ad cordis puritatem, verbo demum ad uniuscujusque perfectionem recta dirigere valeant. Alibi præterea innuit, opus esse quoad id Superiorum adhærere consiliis. *Regul. brev. interrog. 2.* *Interrog. 96.*

Potest igitur appositè ad rem hanc afferri, quòd olim Cæsareæ incolis in quadam Homilia scripsit idem S. Doctor, ubi sic habet: *Reminiscamini quæsò earum, quæ sunt in Psalmis, monitionum; Proverbialia præcepta, Historiæ pulchritudinem, exemplaque sedulò investigate; his addite Apostolica mandata. In omnibus verò tanquam Coronidem, perfectionemve, verba Evangelica conjungite, ut ex omnibus utilitatem capientes, ad id demum contendatis, ac revertamini, ad quod quisque jucundè est affectus, & ad quod obeundum gratiam à Spiritu Sancto recepit; nam sic omninò in multifaria Ecclesiæ facie quot sunt hominum differentiæ, totidem existunt sententiæ, quot item ætatum, & Ordinum varietates, totidem & Peccatorum curandorum genera.* *Homil. 21. in aliquot Script. locos.*

Negligendum pariter hìc nobis non est, quod super hoc Cassiodorus in Proemio ad institutionem divinarum literarum monet; De se ipso enim loquens ait: *Sed quamvis omnis Scriptura Divina superna luce resplendeat, & in ea virtus Spiritus Sancti evidenter irradiet, in Psalterio tamen & Prophetis, & Epistolis Apostolorum, studium maximum debet impendi; quoniam mihi visi sunt profundiores in se difficultatum abyssos claudere, & quasi arcem totius Scripturæ Divinæ, atque altitudinem gloriosissimam continere.* Cæterùm quantum ad Psalmos peculiariter attinet, legere opus est egregiam epistolam à S. Athanasio ad Marcellinum scriptam, in qua perspicuè ostendit, universam in ipsis Scripturarum compendiariò contineri.

Hinc tamen non est, quòd peculiaris applicatio ad quosdam Sacræ Scripturæ libros, cæterorum dein lectionem compati nequeat, in quibus, teste S. Basilio, nedum omnium virtutum genera vividè adumbrantur, verùm etiam quorumvis spiritualium morborum, quibus identidem premimur, remedia conspicimus; ubique namque locorum haud mediocris est, tum meditandi, tum se compungendi occasio. Et sanè quid mirabilius, scituque dignius iis, quæ in Geneseos libris leguntur, de lapsu nempe, ac pœnà primorum Parentum, de justitia Noe, & totius humani generis per Cataclysmum interitu, de Abrahæ mira obedientia, bonorumque promissione ipsi à Deo in retributionem *Epist. 1. ad Greg.*

tionem facta, de Sodomorum punitione; denique de speciali Dei providentia in Patriarcham Joseph? Quod si ad Exodum nos transferamus, mirabilia pariter à Deo in gratiam Israelitici populi patrata videbimus, Pharaonis duritiem, Divinamque erga oblatrantes, atque Idololatras in Deserto ultionem. In Levitico, & Numeris sedulitatem, quam Deus exigit in ministeriis, proprium sui cultum respicientibus. In Deuteronomio Divinarum Legum Sanctitatem; In libris Josue promissionum supernarum adimpletionem; In libro Judicum Sampsonis fortitudinem, atque imbecillitatem; In eo Ruth æquitatem, rectamque fidem Booz; In libris Regum Sanctitatem Samuelis, Eliæ, Elisæi, aliorumque Prophetarum, reprobationem Saul, lapsum, ac pœnitentiam David, ejusque clementiam, atque patientiam; sapientiam, & peccatum Salomonis, pietatem Ezechiæ, & Josiæ. In Esdra zelum divinæ legis; In Tobia sanctæ familiæ regimen; In Judith vim gratiæ; In Esther prudentiam; Denique in Job mirabilis patientiæ prodigium. In Prophetis nedum promissio, verùm & venturi Messiæ dotes exprimuntur; item comminationes in impios, infortuniorum prædictiones, quæ Judæis, ac pleris que aliis nationibus imminebant. Unico demum verbo, universa, quæ in sacra pagina continentur, sanctitatem, majestatem, ac utilitatem quandam redolent, dummodo pia cordis affectione legantur.

§. II.

De Methodo à Monachis servanda in lectione Sacræ Paginæ.

NOn est hìc mei meta consilii exactam aliquam methodum ad legendum tradere prò intelligentia Scripturarum Sanctarum. Quamplures namque docti viri jam de hoc luculenter scripsére; quamquam nonnulla eorundem elucubrationibus fortè superaddi possunt. Vasta nimis, & ampla est præsens materia, proindeque brevi hoc tractatu eam comprehendere nequeo, tametsi ad id præstandum mihi vires abundè sufficerent. Sat igitur hìc erit normam quandam leviter adumbrare, quam religiosis alumnis magis prodesse crediderim, qui nimirum Sacros Codices ordine aliquo perlegere cupiunt; non quidem ut inde sapientes penitùs fiant, sed ut ipsorum mentes quadantenus illustrentur, & singulorum corda Cœlestibus veritatibus imbuantur.

Possent itaque meo videri Bibliorum figuras, Israelitarum mores, & Christianorum, primò perlegere, Auctore Domino Abbate Florio; tres siquidem isti libelli, unà cum historia Bibliorum Domini de Andeliaco, quandam Sacræ Paginæ ideam ipsis præbebunt, eosque ad ejusdem lectionem disponent, quam perficere cupiunt.

Porrò hujusmodi lectionem exordientur à novo Testamento per totum,

tum, sine interruptione; id enim est scopus, ad quem ea quæcumque collimant, quæ in veteri conscripta leguntur. Nonnulli arbitrantur, optimum fore idem continuò absque notis, ac Commentariis legere, lectoremque iis præcisè contentum esse debere, quæ tunc aliquatenus intelliget, absque eo quod occurrentes difficultates medullitùs penetrare contendat; quam veluti generalem normam refert S. Joannes Chrysostomus de modo legendi sacram paginam Homil. 3. in Lazarum; Quæ regula ad praxim redigi saltem posset quoad Evangelia, & historica gesta, ac proinde captu faciliora, quàm sint Epistolæ Divi Pauli, quas prima vice arduum omninò erit percipere absque ullo notarum, ac Commentariorum adminiculo, aut saltem alicujus expositionis, sive paraphrasis. Cùm verò novum Testamentum secundò legere paraveris, simplicis textus lectioni altera tum poterit superaddi brevium notarum, sive commentariorum; ad quod præstandum utiles admodùm erunt interpretationes Holdeni in totum Testamentum novum; item commentarii Jansenii Iprensis in Evangelia, & Gagnæi in Epistolas Divi Pauli, sicut & Analysis Patris Mauduit Congregat. Orat. recèns impressa, quæ eruditissimi in dictas Epistolas commentarii locum jure sibi vendicat. Legi insuper à Tyronibus poterunt Paraphrases, olim super iis editæ à Domino Godeau. Illis autem, qui nonnihil in hoc sciendi genere se jam profecisse noverint, utilis erit lectio Fromondi in Acta, & Epistolas ejusdem Apostoli, faciliorem namque, minusque sterilem reor, ac sit altera Estii, qui tamen eruditioribus viris legendus proponitur.

Postquàm semel, iterumque, nec interruptè, perlecta fuerint quatuor Evangelia, optimum erit alicujus concordiæ adminiculo singula invicem conferre. Hujusmodi autem opera à plerisque Doctoribus edita, concordiæ titulo inscribuntur, quatenus in ipsis eorum omnium consensio ostenditur, quæ singuli Evangelistarum scripsére. Legatur ea, quam Doctor quidam Parisiensis latino sermone nuper edidit, cujus titulus est: Historia, & Concordia Evangelica.

Post harum notionum acquisitionem legi poterit Concordia Jansenii Gandavensis, item S. Augustinus de Consensu Evangelistarum, de Religione, de Moribus Ecclesiæ, & de Sermone Domini in Monte. Maldonatus etiam in Evangelia utilis erit, tametsi nonnihil audacter de Sanctis Patribus eloqui videatur.

Operæ pretium est Divi Pauli Epistolas pluries evolvere, in quibus almæ Religionis nostræ veritates examussim indicantur, quæ ut plurimum nudè, ac simpliciter in Evangeliis nobis proponuntur. Et quia hujusmodi lectio totum exquirit hominem, ideò non obiter, aut perfunctoriè ipsi incumbendum erit, difficillimum quippè est, quemadmodum ex veteribus Scriptoribus nonnulli animadvertunt, intimum Apostoli sensum vel semel in iis attingere, absque jugi earundem lectione, profundaque meditatione. Ponderationes insuper in dictas Epistolas à quibusdam Auctoribus editæ, ad hanc ipsam meditationem ritè absolvendam multùm conferre poterunt. *Guillel ad Fratr. de M.te Dei.*

Commentarii tamen S. Joannis Chrysostomi, & Sermones Divi Augustini de Verbis Apostoli, quæve scripsit Estius, potissimùm juvabunt ad ejusdem Apostoli sensum intimiùs penetrandum. Non modicùm pariter, quæ in istas exaravit Epistolas Theodoretus, legere proderit; sunt enim veluti purior Commentariorum succus, quos edidit S. Joannes Chrysostomus. Horum plura gallico sermone commentaria in lucem nuper prodiére, quorum lectio utilis erit.

Novi insuper Testamenti lectioni altera librorum sapientialium poterit superaddi, unà cum brevibus commentariis, quales sunt editi à Jansenio Iprensi. Confert insuper non modicum persæpe evolvere versiones Domini de Sacy cum suis expositionibus; Item ponderationes in Sapientiæ libros Patris Bouteau Jesuitæ; In quibus operibus præcellentes Regulæ legentibus occurrent pro omni statu, ac humanæ vitæ conditione, juxta varias vicissitudines, queis nos subesse contingit.

Expedit etiam Religiosis Alumnis Psalmorum sensus gnaviter investigare, cùm singulis ferè momentis in diurna, nocturnaque Synaxi resonent in ore psallentium. Bellarmini autem super his commentaria, exterarum præsertim linguarum notitia carentibus, legenda consulo; ea tamen Genebrardi, & Simeonis Muisii magis commendantur, nec quæ Titelmannus edidit, spernenda opinor. Ad hoc quoque summoperè conferent expositiones Domini de Sacy; Versio item in Vulgatam, ac Textum Hebraicum, & alia quædam Versio, cum Epitome Sententiarum Divi Augustini, in tertia columna reposita; Paraphrasis Patris Megii, & alia Domini Abbatis de Cauciaco, & tandem latina versio Divi Hieronymi in Textum Hebraicum, quam Meldensis Episcopus Vulgatæ nuper inseruit, unà cum notis, & Proemio eruditissimo. Operæ etiam pretium erit titulos in primis, & argumenta singulorum Psalmorum animadvertere, sunt quippe veluti clavis sensuum in iis reconditorum.

Priusquàm veteris Testamenti libri legantur (quod continuò præstare quis poterit post Philosophicum, ac Theologicum cursum) ad rem valdè esset quatuor Divi Augustini libros perlegere de Doctrina Christiana, Sermones de Catechizandis Rudibus, & de Symbolo; item sermonem quendam Gallico idiomate compositum in Pentatheucum Moysi, & alium in præconceptas idéas Domini Paschalis, ad Religionem attinentem, & librum Grotii de hac ipsa materia tractantem, præter illum Divi Augustini jam recensitum. Enimverò hac ratione totius Œconomiæ nostræ Fidei idéa quædam formabitur, earumque animadversionum, quæ in lectione Scripturarum Sanctarum fieri debent, tam quoad vetus, quàm novum Testamentum; in his nimirum considerando humani generis lapsum, ac corruptelam, unius Salvatoris urgentem necessitatem, ejusdem promissionem à Deo antiquis Patriarchis factam, Prophetarum vaticinia de Adventu Christi, argumenta ejus missionis, & tandem omnium divinarum promissionum in persona Jesu Christi adimpletionem. Legi dein poterit brevis Sulpitii Severi Historia, licèt non eò exacta, quò stylo diserto conscripta.

Neces-

Necessum quoque erit castigatam, tum veteris, tum novi Testamenti, Chronologiam comparare, qualis impressa legitur in fronte Bibliorum Antonii Vitrè; item generalem quandam Dialectorum notitiam, sive propriorum modorum loquendi sacræ paginæ; Opusculum etiam Topographicum, unà cum suis tabulis Terræ Sanctæ, quemadmodum in lucem nuper edidére Adrichomius, & Lightfootus; epitomen quandam Historiæ Sacræ, atque Tractatum de variis editionibus, ac versionibus Sacræ Scripturæ; Waltoni Prologomena, quæ sub initium versionis Polyglottæ, Londini dudum impressæ, habentur, quæque sæparatim in Germania typis sunt evulgata, non parvo erunt emolumento. Evolvi item poterunt Bibliotheca Sixti Senensis, ac Bibliotheca selecta Possevini.

Prout autem ad Sacram spectat historiam, Josephum de antiquitate Judaica legere præstat, unà cum historia, & opere adversùs Appionem, ab ipso concinnatis, tum diligenter notando, quæ Bibliorum textui superaddidit, ut Antiquitatum suarum gratior legenti foret narratio; tum pari sedulitate animadvertendo, quæ ibi de Judæorum moribus retulit, in quo sanè Philoni anteponendus est de Judæorum Alexandrinorum ritibus differenti, qui erant illius ævo magnopere discrepantes. Hæc autem Josephi Historia oppidò juvat in supplementum Bibliorum, iis præsertim temporibus, quæ ab ipsis haud attinguntur, putà à Machabæis usque ad Christum Dominum. Et hinc est, ut praxis hujusmodi facilior redderetur, Auctores quosdam hæc Josephi supplementa in unum collegisse, ut inter alios nominatim egit Castalion, qui Bibliorum operi à se edito ea inseruit. Demum Josephus in libris contra Appionem nobis quamplurima historicorum Auctorum servavit fragmenta, ut Berosi, Manethonis, & aliorum, ad evincendum, Moysen quolibet profano Legislatore fuisse longè antiquiorem.

Ex recentibus autem Scriptoribus non desunt, qui operam feliciter impenderint in universa veteris Testamenti elucubranda Historia, juxta propriorum temporum seriem, ac distributionem, ut Salianus, Torniellus, Pater Alexander. Annales Usserii inoffenso possumus pede percurrere, horum quippe Chronologia inter certiores habetur, cui tantum profanæ historiæ ipse conseruit, quantum sat erat ad plenam Bibliorum notionem.

Porrò quamquam non est opus, ut priusquàm veteris Testamenti lectionem quis exordiatur, præfata omnia perlustret volumina; nihilosecius maximoperè confert quandam saltem Chronologiæ ideam præhabere, atque alicujus Topographiæ, & Dialectorum Sacræ Paginæ, seu idiotismorum, quos sexaginta articulis Waltonus conclusit. Nec ægrè quis tulerit, si aliquot etiam protestantium Reformatorum invisenda proponam volumina; quandoquidem Divus etiam Augustinus Tichonii, Donatistarum hæreseos labe infecti, regulas nobis legendas obtulit, ut inde faciliùs sacrarum literarum intelligentiam consequeremur.

Apparatus item ad Biblia Sacra, per tabulas dispositus, Auctore Patre Lamy, Congregat. Orat. Tyronibus perquàm utilis erit; hisce namque in tabulis compendiariò exprimuntur Hebræorum origo, eorumque potiora gesta, regiones, regimina varia, Religio, Cæremoniæ, solemnitates, sectæ diversæ, quæ ipsos inter vigebant, pondera, & mensuræ, quibus utebantur, mores, ritusve potissimè ad ipsorum Religionem attinentes; item divisio librorum, ex quibus Sacra Biblia coalescunt, idiomata varia, quibus exarata fuere, & multifariæ ipsorum versiones. Ultimo dein loco nonnullæ Regulæ ad faciliorem Scripturarum captum, & explanationem traduntur. Quòd si quis intimiùs scire optet, legat Sigonium de Republica Hebræorum, & Waltoni Prologomena.

Præviis hisce habitis dispositionibus, perlegi mox poterunt veteris Testamenti libri, unà cum nonnullis brevibus commentariis pro expositione sensus literalis, qui est veluti basis, ac fundamentum Religionis; inde namque tempus, ac circumstantiæ dignoscuntur, in quibus librorum singuli fuere conscripti. Utile etiam foret lectionem Prophetarum adjicere, Regumque historiam, sub quibus eorum singuli vixére; vel potiùs Regum libros identidem invisere, quamdiu lectioni Prophetarum opera navabitur.

Singillatim hìc non recenseo ea omnia, quæ legi possunt commentaria. Vatablus in universam Sacram Paginam propter Laconicum, quo utitur stylum, oppidò confert ad sensus literalis notionem; tuta autem conscientia legi potest post emendationem nuper à Salmanticensibus Doctoribus editam; nonnulla siquidem loca ejusdem obliterarunt, quæ à suspectis Auctoribus addita existimantur. Præter dictos adjici poterit Menochius, qui sanè non erit inutilis, cùm brevitate potissimùm gaudeat; insuper Jacobus Tirinus, Gordonius, & Emmanuel Sà. Dionysius Carthusianus spernendus non est. Cardinalis Cajetanus valde commendatur quoad sensum literalem. Quidquid Theodoreti in Sacram Paginam habemus, optimum est; varias resolvit quæstiones in difficiliora loca Pentateuchi, Josue, Ruth, Regum, Paralipomenon, quæ non inutiliter leguntur; sicut etiam Estius in difficiliora Scripturæ loca. Cornelius à Lapide ad rem etiam erit, sed quia aliquantùm prolixus, omitti proinde in ipso poterit quidquid ad literalem sensum non necessariò conducit.

Jansenius Iprensis in Pentateuchum sufficere poterit. Non opus est multis commentariis pro historicorum librorum intelligentia; secus verò pro illis Job, & Prophetarum. Philippus Codurchus novam quandam versionem in Job edidit, cum Scholiis, quæ proderunt legenti. Post ipsum Pater Vavassorius in eundem Job scripsit, & Pater Senaltius, qui hujusce libri Paraphrasin elucubravit.

Divus Hieronymus in Prophetas multùm commendatur, præsertim quoad sensum literalem, quem profectò accuratè ponderavit, invicem conferendo multifarias ejus versiones. Verùm pro tyronibus ad rem esse planè non videtur. Maldonatus in Ezechielem, & in ali-

aliquot Prophetarum utilius erit. Eruditissimum est etiam opus Willalpandi super descriptione Templi ab Ezechiele tradita; verumtamen illis fortè gratum omninò non erit, qui spiritum dumtaxat in Scripturarum lectione dirigere optant; Quocirca nihil optabilius super hac materia, quàm quæ Lightfootus exaravit.

Biblia magna Patris de la Haye in universam Sacram Paginam magis commendantur, quàm ejusdem Biblia maxima; prima namque collectio ex variis Estii adnotationibus concinnatur, Emmanuelis Sà, Menochii, Tirini, & Gagnæi. Supervacaneum videtur hìc proponere versionem, atque explanationem Domini de Sacy in singulos Bibliorum libros; sunt enim veluti eruditissima commentaria, ab iis præsertim legenda, qui nonnisi proprii spiritus ædificationem affectant.

Plura super hoc non addam; quæque hactenus innui, Monachis abundè sufficere reor, qui sacram tantùm paginam evolvere intendunt ad propriam ædificationem, atque ut aliquam sensus literalis notitiam assequantur, non autem ut plusquam oportet, sapiant, aut quidquam curiosè investigent. In calce libri à Bellarmino compositi de Scriptoribus Ecclesiasticis, cathalogus quidam adjicitur eorum omnium Auctorum, tum veterum, tum recentiorum, qui in singulos Bibliorum Libros edidére commentaria. Catalogus tamen Crovæi, Londini in 8. impressus, adhuc absolutio existimatur.

Servata in lectione Sacræ Paginæ semel, & iterum tali methodo, tum lector Operam Commentariis impendere poterit; neutiquam tamen ipsi negotium facesset eandem tertiò attentè perlegere, servatis iis conditionibus, infra notandis; & cùm in hacce lectione se aliquandiu exercuerit, facilè tum poterit sibi componere Commentarios, jugiter eidem, ac impensè vacando; hinc enim fiet, ut quæ secundò, vel tertiò adhuc obscura visa fuerint, magis ac magis elucidentur in progressu, & unius loci explanatio ad alterius intellectum conducat.

Ad hoc tamen assequendum necessum absolutè non erit, Atticam, aut Hebraicam callére linguam, hujusmodi namque studium iis potissimè ineundum erit, quos Deus ad altiorem sciendi gradum advocat, qui proinde comparare sibi debebunt Biblia Polyglotta, aliquam Crisim, seu potius Synopsim Criticorum, exercitationes Biblicas Patris Morini, catenas varias, tum Græcas, tum Latinas, quales sunt Procopii à Gaza &c. Collectio Sacrorum Criticorum, ex adnotationibus tredecim recentium Commentatorum, omnium penè Protestantium, coalescit; & quia plures in tali opere repetitiones extant, Matthæus Paulus aliam concinnavit sub titulo: *Synopsis Criticorum*, in qua repetitiones dictas penitùs omisit, novosque congessit Auctores ad declarationem plurium locorum, quæ parùm explanata videbantur. Plerique tamen sapientum talem collectionem arbitrantur nondum omnibus suis numeris absolutam, tum quia nonnihil confusa conspicitur, tum etiam, quia præfato Compilatori necessaria deest linguarum peritia, quarum ibi versiones referre conatur.

 Quam-

Quamquàm autem, ut recèns innui, præfata linguarum notitia non est iis absolutè necessaria, qui pietatem tantùm, propriique spiritus compunctionem in Sacrorum Codicum lectione affectant; poterit nihilominus ipsis valdè conferre ad faciliorem sensus literalis captum, in quo veræ nititur pietatis fundamentum. Divus Hieronymus in Elogio super Diva Paula à se edito, laudibus ipsam extollit, filiamque ejus Eustochium, eò quod Hebraicam linguam didicerint, ut majori cum gaudio, ac fructu sacras literas evolverent. Cæterùm quantum ad illos, qui earundem exactiùs potiendi cupiditate flagrant, plura infra adjiciam cap. 19. hujus secundæ Partis.

Ad rem etiam erit aliquid hìc innuere de nonnullis Protestantibus minùs suspectis, qui Sacræ Scripturæ felici quodam exitu insudarunt. Drusius inter eos recenseri potest, qui in universa propemodùm Biblia notas elucubrarunt. Sunt autem istæ non modicùm legentibus utiles, ob exactam Hebraicæ linguæ notitiam, qua præditum se fuisse talis Auctor ostendit. Verum enimverò si intimiùs istius opus perpendatur, Grammaticam potiùs redolet, quàm veram scientiam, aut sermonis profunditatem. Quare notarum ab ipso editarum lectio gratior, utiliorque foret, si meliori ordine, doctrinæque digestione eæ fuissent impressæ.

Negligendi non sunt Commentarii, quos in Sacram Paginam edidit Ludovicus de Dieu; consultò siquidem studuit eas quascumque præterire silentio difficultates, jam ab aliis satis eventilatas; Statisque locis pulchra, & curiosa in tali opere leguntur. Si quis ægrè non tulerit volumen perlegere, quod Masius in librum Josue contexuit, utiles notas inveniet pro singulis Bibliorum libris. Joannes Mercerus in Job, & in libros sapientiales videtur valde prolixus; sed fructui legentibus erit, ipsumque utiliter consulere præsertim poterunt quoad difficiliora Scripturæ loca.

Porrò à me hucusque recensitis Auctoribus sat pro nunc erit Grotium addere, cujus notæ, atque in singulos penè Bibliorum libros Commentaria universorum manibus teruntur. Veruntamen quamvis Auctor iste nonnihil in scribendo moderatus appareat, ipsum nihilominùs cautissimè legendum arbitror. Ejus in vetus Testamentum notæ, quæ oppidò breves sunt, profanis eruditionibus passim texuntur; Quoad prophetias verò perniciosissimo nititur fundamento, videlicèt, quòd earum singulæ ad literam fuerint in quodam alio homine adimpletæ, qui erat figura Jesu Christi venturi; & ideò caput 53. Isaiæ ad Jeremiam refert, ex quo liquet summoperè imminui vim earundem Prophetiarum, ac sensum. Similiter quoad novum Testamentum, Jesu Christi Divinitatis argumenta enervat, & Pelagianismo adhærens, germanum S. Joannis sensum, prout ad gratiam attinet, passim adulterat; mordicùsque defendere nititur, ne verbum quidem de hisce veritatibus fieri in Epistola ad Romanos. Quapropter non est ambigendi locus, ex hujus Auctoris lectione aliquot Catholicorum mentes gravem subjisse jacturam, ejusque dubitationes in re-

bus

bus fidei non mediocri legentibus fuisse detrimento. Hoc tamen non obstante, fateor eandem quodammodò proficuam fore, dummodò, ut nuper innui, cautè exerceatur; quandoquidem Grotius, licèt dubiæ, ac variæ Religionis, vir tamen erat recti judicii, ac ponderatæ rationis, linguarumque tum Græcæ, tum Hebraicæ peritissimus, non minùs quàm profanorum Authorum scientissimus, ex quibus quidquid ad historiam, & mores spectat, collegit, ut Prophetias illustraret, Hebræorumque consuetudines indicaret.

§. III.

Quænam prærequirantur dispositiones ad utiliter legendam Sacram Scripturam.

Piissimus Author librorum de Imitatione egregias planè regulas nobis præscribit, quatenus cum fructu Sacram legamus Scripturam; ex his autem aliæ sunt generales, peculiares aliæ; Inter primas una hæc ab ipso traditur, nimirum quòd universa Sacra Scriptura eo à nobis spiritu legatur, quo facta est, hoc est juxta finem, ac propositum Dei eam nobis revelantis; atqui Deus quoad hoc nil aliud planè intendit, nisi suimet, propriæque veritatis manifestationem, & viatoribus semitam ostendere ad semetipsum tandiu investigandum, donec inveniant; & ideò spiritalis fervor, quo Divina Scriptura legenda est, eò præsertim tendere debet, ut Deum ipsum in terris agnoscamus, fideique nostræ mysteria, & nosmetipsos; indeque modum discamus recta ad eum proficiscendi, rebusque creatis æquè utendi; demum quod in hujusmodi lectione simplicem tantùm veritatem, ac justitiam inquiramus per charitatis, cæterarumque virtutum exercitium. *Lib. 1. c. 5.*

Alterius verò generis conditiones sunt, puritas cordis, humilitas, simplicitas, abdicatio curiositatis, ac nimiæ festinationis; hoc est, ut dignè hæc lectio habeatur, & spiritualis inde profectus hauriatur, operæ pretium erit cor mundum servare, illamque humiliter, simpliciter, fideliterque exercére, non curiosè, ac festinanter.

I.

Nonnisi in Scripturis Sanctis, propriè loquendo, veritatem aliquam detegere possumus, ex iis nempe, quibus meritò totis nisibus insudandum est. Quæcumque aliæ veritates tenebris offuscantur, nostraque mens adeò per peccatum obtenebratur, ut incredibili labore opus sit, & sæpenumero incassum, ad alias veritates ritè penetrandas, præter eas, quæ sacris in codicibus obserantur.

Hujusmodi autem veritates vel theoricæ sunt, vel practicæ; illæ ad imbuendum nos Dei, nostrumque notitia conducunt, illæ verò

proprios dirigendi mores nobis ipsis normam suppeditant. Aliæ rursus supersunt veritates, historicæ dictæ, quæ ad alterutras earum redigi possunt.

In inquisitione speculabilium veritatum nullus unquam committi potest excessus, dummodò in sedula nostrùm meditatione sistamus, qua nosmetipsos Christiano quodam odio jugiter prosequamur, Deumque magis, ac magis cognoscamus, quatenus intimo cordis affectu ipsum, ut par est, diligamus. Si verò præfatis veritatibus, tum speculabilibus, tum practicis, operam demus, eas animo dumtaxat penetrandi, non autem iis utendi ad mores regulandos, talis inquam cognitio plus sanè nocebit, quàm quidquam prodesse valeat; siquidem ipsamet scientia, quam de rebus vel ad salutem nostram spectantibus habere aliquando credimus, inscitiæ potius nomen merebitur, nisi continuò ad praxim redigatur. Multum profectò hallucinamur autumantes, ex solo oblectamento, quod legendo, aut percipiendo Sacrarum Scripturarum sensus in nobis sæpenumero experimur, nos eas, quas inde edocemur veritates, perfectè diligere. Ut plurimùm quod nos merè delectat, amore tantùm prosequimur, & non id, unde sani efficimur; sic etiam lumine, ac nitore veritatis plerumque allicimur, sed ut intellectus per eam tantummodo illustretur, non verò ut inflammetur voluntas ad opus.

Tametsi oporteat ad salutem consequendum haud ignorare veritatem, illa tamen in hoc solùm minimè nititur. Ipse veritatis amor non prodest quidquam, nisi efficax fuerit; quamobrem obedientiam, virtutumque exercitium operæ pretium est ipsi superaddere; hoc quippe neglecto in scientiarum comparatione, jure aliquid semper suspicandum restat, quandoquidem ut plurimum inflant. Præterea hocce omisso, aliquid in litera nusquam non metuendum erit, quo-
Serm. in Psalm. 18. niam ipsa occidit. Addamus insuper cum S. Augustino, quòd si scientia fuerit charitate major, jam non ædificat, sed inflat. Ostendemus itaque in progressu qua ratione hujusmodi conditio expleri queat, ut ad praxim universa lectio, seu studium Scripturarum Sanctarum redigatur.

Hæc porrò erat ratio, propter quam Diva Paula, ut refert S. Hieronymus, & si plurimum commendaret, ut debebat, literalem gestorum historicorum sensum, tanquam primum ipsius veritatis fundamentum, in hoc tamen prorsus non quiescebat, sed ad sui ædificationem, ad mysticum, ac spiritalem inde se erigebat. Unde etiam Patres in Homiliis, quas identidem ad Populum habebant, & in
V. Admonit. comment. in Matth. novæ editionis. Commentariis in Sacram Paginam, ut inter alios liquet apud Sanctum Hilarium, ad mysticum, & allegoricum sensum sæpe confugére. Quare nedum talis non est proscribenda methodus, ut nonnulli mordicùs oblatrare videntur, verùm potius æstimatione digna censenda. Legi interim poterit, prout ad rem hanc laudatissimum Do-
Serm. 14. num. 1. mini Hamonis Proœmium, quod est in fronte Tertii Voluminis Tractatuum Spiritualium ab ipso concinnatorum; Item quæ super hoc scripsit

scripsit Abbas Gilbertus in Cantica, sunt enim huic loco apprimè consentanea: *Semper*, inquit, *nova reperiri possunt in Christo, semperque ad nova potest in scripturis penetrari; multi sunt in illo recessus, thesauri sapientiæ innumerabiles; non est uno contentus vellere; sæpius tonderi potest*. Bona vellera, sunt sensus mystici, sacrati affectus; talibus abundat Jesus; nudari, & expoliari non potest. *Lætabor*, inquit, *super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa*. *His ergo te vesti spoliis, involve velleribus, ut calefiant* (sicut scriptum est) *latera tua*.

II.

Altera dispositio, quæ ab ista sequitur, est puritas cordis; ita enim se gerit veritas, ut Deus ipse, qui nonnisi cor mundum habentibus se manifestat. *Impuris non se ostendit veritas*, inquit mellifluus, *non se credit sapientia; Superbo oculo ea non videtur, sincero patet; nec enim est quòd veritas se deneget intuendam puro cordi, sicuti nec eloquendam*. Theodorus Abbas apud Cassianum scribit: *Impossibile est, immundam animam, quantalibet desudarit lectionis instantia, adipisci scientiam spiritalem; nemo namque in vas fœtidum, atque corruptum unguentum aliquod nobile, aut mel optimum, aut pretiosi quidquam liquoris infundit; facilius quippè, quamvis odoratissimum, merum semel horrendis imbuta fœtoribus testa contaminat, quàm ut aliquid ex eo suavitatis, aut gratiæ ipsa concipiat; quia multò citiùs munda corrumpuntur, quàm corrupta emundentur*. Ita igitur & vas pectoris nostri, nisi priùs fuerit ab omni fœda vitiorum contagione purgatum, non merebitur suscipere benedictionis unguentum, nec illam scientiam spiritalem, & eloquia Scripturarum, quæ dulciora sunt super mel, & favum, impolluta servabit. Innumerabilia penè sunt eloquia Dei, quæ humano intellectu non attinguntur; id enim vetat mortalis cupiditas, densissimas excitando tenebras, quibus illa obumbrantur, cùm alioquin ex se sint meridiana luce clariora. Unde aperta in nobis necessitas evincitur ab omni prorsus labe corda nostra tergendi; secùs namque potiorem eorum partem, quæ nobis Deus in Scripturis revelat, neutiquam possumus mente complecti.

Bernard. serm. 62. in Cant.

Cassian. collat. 14. cap. 14.

Verùm in quonam hujuscemodi puritas cordis sita esse debebit? Non in alio planè præterquam in omnium inordinatarum passionum oppressione. Divus Basilius puritatem istam eò usque adducit, ut asserat, Monacho cavendum omninò esse, tanquam à voti castitatis violatione, à quibusvis inordinatis motibus cujuscumque excogitabilis passionis, unde vel minimùm queat proprii spiritus candor labefactari.

Serm. de institut. Monach.

Cùm autem ista cordis puritas difficilè acquiratur, oportet ad eam obtinendam nedum sedulò, ut passiones singulæ opprimantur, satagere, verùm & orationi seriò insistere; unde brevì, quod petimus, accipimus, si exactæ divinarum legum custodiæ ea copuletur; Nonnisi quippe Orationis, & charitatis ope veritas ipsa cordibus nostris rese-

referatur, quemadmodum per solam puritatem in jisdem mansionem facit, ibique manendo palàm se manifestat.

Non adeò captu facilis est Scriptura, ut perperàm à quibusdam perhibetur; enimvero utcumque sublimi quis pollere arbitretur ingenio, id tamen sæpissimè tardum, hebesque experietur in sacrorum librorum intelligentia. Quæ unquam mens acutior, sublimiusque ingenium eo Divi Augustini? & tamen Isaiæ Prophetæ sensum penetrare non valuit, cujus lectionem Divus Ambrosius sub ejus conversionis initium ipsi præscripserat; unde etiam coactus fuit eandem ad opportunius tempus differre, cùm scilicet ex diuturna in Scripturis Sanctis exercitatione intensiori comparato lumine, ipsam potuit subtiliùs intelligendo perficere: *Ego primam hujus lectionem non intelligens*, inquit ipse, *totumque talem arbitrans, distuli, repetendum exercitatiori in dominico eloquio*.

August. lib. 9 Conf. num. 13.

Neque putandum est, id ita esse quoad aliquos tantùm Scripturæ libros, ad quorum captum opus dumtaxat sit Cœlesti lumine; quoniam ad eos etiam, qui scitu faciliores videntur, ipsum persæpè requiritur, quorum exactam intelligentiam in nobis plerumque inordinati remorantur affectus. Quare jugis oratio ad lumen dictum consequendum necessariò exquiritur, qua neglecta, nedum reconditiores Scripturarum sensus nusquam assequemur, verùm nec quæ captu faciliora.

III.

Præter remotas hasce dispositiones, quas Auctor librorum de Imitatione iis præfinivit, qui operam navare cupiunt studio Scripturarum Sanctarum, tres insuper alias proximiores notat in actuali earundem lectione exercendas, nimirum quòd eæ legantur humiliter, simpliciter, atque fideliter.

Deus nonnisi humilibus sua detegit arcana, hæcque celat superbis. *Quis cum timore, ac tremore non se humiliaverit* (inquit pius quidam, nobisque Synchronos Auctor) *nonnihil meditando quomodò dignetur Deus per semetipsum Scripturis Sanctis nos imbuere, in quibus, teste Chrysostomo, quidquid admirabilius elucet, nonnisi quandam veluti demissionem Omnipotentis redolet, ut in Verbi Divini Incarnatione apparet, quæ maximam Christi humilitatem ostendit?* Hanc igitur & nos virtutem habere oportet, eò quòd Deus ipse statuerit veritatem suam nostræ accomodare infirmitati, ut inde disceremus humiles esse, ut ad semetipsum nos aliquando exaltaret. Contremiscamus ergo & nos in conspectu illius veritatis, à qua judicabimus, nobisque certò persuadeamus, ne vestigium quidem in nobis meriti reperiri, unde Scripturæ, per ipsam revelatæ vel minimùm participes reddamur; hoc quippe privilegium nedum olim universo denegavit Orbi, sed & nostro hoc ævo potiori ejusdem parti recusat.

Necef-

I V.

Necessum itaque omninò est, nedum sacros humiliter libros evolvere, quamlibet abdicando ambitionem tum gloriæ, tum propriæ estimationis, qua quis sapiens, aut esse, aut dici velit; Sed insuper ejusmodi lectionem simplici corde peragere, iis acquiescendo illustrationibus, quas luminum Pater nobis impertiri dignabitur, non plus ultra scrutando, præterquamquod aliter expedire contingerit. *Curiositas nostra* (ait præfatus librorum de Imitat. Auctor) *sæpè nos impedit in lectione scripturarum, cùm volumus intelligere, & discutere, ubi simpliciter esset transeundum.* Quare tunc fides sola nobis sufficere poterit. *Lib. 1. c. 5. n. 2.*

Id autem nobis fides ipsa præstabit, ut tantundem veritatem, ubilibet nos latére contigerit, veneremur, quantùm ubi manifesta patebit. Hac ratione Divus Petrus, profunda veneratione raptus erga quodcumque Jesu Christi effatum, non fuit scandalizatus, ut Capharnaitæ, ob apparentem duritiam Sermonum ejus; sed potiùs asseveranter credidit ea esse verba vitæ æternæ: *Nunquid jam Petrus* (inquit Augustinus) *intelligebat secretum illius sermonis Domini? Nondum intelligebat, sed bona esse verba, quæ non intelligebat piè credebat. Si ergò durus est sermo* (subdit Sanctus Doctor) *& nondum intellectus est, durus sit impio, tibi autem pietate molliatur, quia quandoque solvetur, & fiet tibi oleum, & usque ad ossa penetrabit. Proinde jacta in Dominum curam tuam, & ipse te enutriet. Parvulus es, nondum intelligis secreta verborum; fortè tibi panis latet, & adhuc lacte nutriendus es. Noli itaque irasci uberibus, quæ te nutriunt, ipse enim te idoneum reddent ad mensam, cui modò minùs idoneus es.* *Serm. 54.*

V.

Postremo dein loco aliæ duæ imperfectiones occurrunt, omninò vitandæ, queis ut plurimùm scripturam lectitando succumbimus, curiositas nempe, nimiaque festinatio; Hæc autem ex illa sequitur; eatenus enim festinanter legimus, quatenus nova semper sciendi curiositate trahimur, unde etiam plerumque magis allicimur, quàm à veritate, cùm hanc ideò amore prosequamur, propter novitatem, quam in ipsa affectamus. Et hoc novitatis desiderium est, unde veritas nobis inutilis sæpissimè redditur: *Si veritatem tantùm inquirere contenti essemus* (scribit pius quidam Doctor) *eam ex integro possemus nancisci in unica roris hujus Cœlestis stilla; At quia aliud quodcumque, præter eam, inquirimus, per vastum ideò Divinarum Scripturarum pelagus ut plurimùm mente vagamur, nullibi nobis ipsa occurrente.* Quandocumque festinanter scripturam legimus, formidandum nobis est, ne aliud præter charitatem, & veritatem in ea vestigemus. Id porrò unde sæpenumerò hallucinamur, est: Quia legendo alimentum nobis illicò in promptu esse putamus, quod tamen aliter evenire conspicimus; Quocirca nostra ipsorum interest illud primò aptè disponere. Planè non ambigitur, quin

quin ibi adsit triticum optimum; at non sine palea. Vel si panis aliquando jam sit, vel concoqui magis indigebit, vel fortè nobis intempestivus erit. Spiritus Sancti igne nobis est opus ad ipsum concoquendum; oratio est, quæ ipsum inflammat. Cur igitur tanta aviditate cibum vix semicoctum vorare paratis? Ne tam citò properetis, ipsum concoqui finite; legendi, ac orandi haud impari cupiditate flagrate, ut quod legitis prodesse valeat. Scientia inflat, litera occidit. Palea non nutrit, nec glumæ, sed stomachum deglutientis dumtaxat onerant. Meditatione, atque oratione lectio animetur; inde namque spiritum, vires, omnemque possibilem motum ipsa mutuabitur. Absque meditatione, ac oratione lectio cadaver fit fætidum, unde & nos pariter infici, atque corrumpi contigit.

§. IV.

Quomodò proficiendum sit ex lectione Sacræ Scripturæ.

Cum principalis scopus, ad quem Scripturarum Divinarum lectio collimare debet, sit Sanctarum veritatum praxis in iis contentarum; necessum ideò erit has ipsas veritates diligenter perpendere, & ad proprios mores dirigendos earum singulas sibi passim proponere. Verùm quia impar legentibus inest intelligendi acies ad eas intimè penetrandas, idcircò fructus etiam ex tali lectione emergens multifariàm distinguitur, juxta singulorum captu, ac dispositionem.

Licèt autem inter sacras veritates quædam sint universo hominum cœtui valdè perspicuæ, aliæ tamen non desunt, quæ à perspicacioribus tantùm attinguntur. Item in ipsis, quæ singulis patent, nonnullæ aliæ latent, quæ nonnisi à multo ingenio præditis dignoscuntur. Sic inquam Theodorus Abbas apud Cassianum scribit, præceptum nempe hominibus à Deo traditum, vitandi impuritatis actum, à multis diversimodè intelligi, variatimque juxta diversas hominum affectiones explicari. Quidam enim illud ad literam rigorosè explanandum autumant; alii verò subtiliùs indagantes, arbitrantur tali mandato hominibus à Deo universim inhiberi quidquid vel paululùm cordis munditiem labefactare valet.

In brevioribus Divi Basilii Regulis legenti patebit praxis, ad quam Scripturæ Sacræ lectionem à Monachis suis redigi jubebat eximius is Monasticæ vitæ Corypheus. Hæ siquidem Regulæ ex variis tantùm quæsitis, ac postulatis fermè ubique coalescunt, quæ S. Doctor super quorundam textuum explanatione ibi proponit, qui in novo Testamento occurrunt. Ex responsis autem, quibus hujusmodi quæsita resolvit, pleraque leguntur facilè intelligibilia: alia verò, quibus percipiendis non modico est opus ingenii acumine. Nonnulla istorum hìc exempla notabo, ut brevem quandam, facilemque methodum innuam tyronibus imitandam.

Quæ-

Quærit igitur Divus Basilius articulo 48. in quonam propriè consistat avaritia, & quandonam quis hujus peccati reum fateri se debeat? Respondet, eum tunc in hoc vitio esse judicandum; quotiescumque de se ipso, magis quàm de Proximo est sollicitus; scriptum est enim: *Diliges Proximum tuum sicut te ipsum*. Solutio ista fermè singularis, actútum admirationem parit; verùm non adeò extraordinaria videbitur, si quæ de charitate nobis à Divo Paulo adumbrantur, sedulò animadvertamus, dicente: proprium ipsius esse sua quæque negligere: *Non quærit, quæ sua sunt*.

Item articulo 56. petit, quisnam elatus, aut superbus verè sit censendus? Respondet: *Elatus autem est, qui non ambulat in sancitis institutis, neque illud exequitur, quod est apud Apostolum, ut scilicet in eadem Regula ambulemus, & idem sentiamus; potiusque propriam suam quandam justitiæ, ac pietatis viam comminiscitur*. Proh dolor! Quantus erit, juxta magni hujus viri sententiam, superborum numerus! Quandoquidem penè innumeri adsunt, peculiares sibi vivendi normas effingentes, majoribus nostris prorsus invisas.

Quærit insuper articulo 232. *Si quis injuria affectus ab aliquo, tenendæ animi sui lenitatis causa, patientiæque, ea de re cum nemine loquatur, atque hoc modo existimet, se reddere judicium Deo, numquid, inquam, hic faciat secundùm Deum?* Respondet, tantùm abesse, quòd talis actus virtuti adscribatur, ut potiùs duplicis peccati reum efficiat, eò quod correctionis fraternæ præceptum neutiquam adimpleatur; Quare sic ait: *Si verò in hoc negligens fuerit, & tenendæ patientiæ suæ causa id dissimulanter tulerit, dupliciter peccatum incurrit, & quòd præcepto illi non paret: Castigatione castigabis fratrem tuum, & non sumes propter eum peccatum; & insuper, quia taciturnitate illa, peccantis particeps efficitur, eò quod quem castigationibus lucrari potuerat, sicut Dominus præcipit, in malo eum patitur perire*. Fatendum tamen est, multa opus esse prudentia, ut ejusmodi correctio ritè exerceatur; Unde idem S. Doctor alibi cavet, ne juniores Monachi cæteros aliquando redarguere audeant; inquit enim, non omnibus hoc datum esse.

Denique articulo 285. inquirit, nunquid in mutuis inter diversas Fratrum familias contractibus, rei, de qua fit contractio, pretium exiliter ad calculum liceat revocari? Respondet: *Utrumne permittat doctrina Christiana venditionem, emptionemve inter Fratres exerceri, prorsus quid dicam compertum non habeo; siquidem communicare inter nos aliis alii admonemur, res potissimùm ad necessitatem vitæ pertinentes, sicut scriptum est: Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, ut fiat æqualitas*. Verùm si omninò aliquando necessitas hujusmodi contingat, majorem adhibere curam debet qui emit, ne in persolvendo, de pretio aliquid detrahat, quàm in accipiendo qui vendit, ne plus accipiat, quàm quanti res sit; simulque illud in memoria habeant utrique: *Damnum inferre justo non est bonum*. En igitur tibi justa procul dubio, insonsque negotiatio, unde nihil fere humana fovetur cupiditas, quæve experimento

pro-

probari nequit absque seria Evangelicæ doctrinæ meditatione.

Plerasque alias possem casuum resolutiones ex S. Doctore afferre, quæ utique à nostris docendi principiis oppidò elongantur, quæ nunc temporis in scholis traduntur; hæ tamen sufficere poterunt, ut in nobis aliqua saltem eorum formetur idea, quæ in scripturis nanciscеremur, si impensè studeremus quas continent veritates operibus comprobare, illarumque sensum accuratè investigare. Unum tamen summoperè animadvertendum reor, quod pariter innuit quidam ex priscis Patribus, ut videlicet caveat lector bonus, ne suo sensui scripturas obtemperet, sed scripturis sanctis obtemperet sensum suum.

Sed pauci fortassis erunt ad subtiles hasce, atque ingeniosas meditationes idonei in Sacram Paginam habendas; proptereaque satius erit alia uti methodo, quam idem S. Basilius alibi innuit, seligendi nempe ex Sacra Scriptura nonnullas regulas ad propriorum morum directionem, eas ad quædam capita redigendo, quemadmodum ipse in quodam opusculo gessit, sub titulo: *Morales*. Sanctus hic Doctor asseruit hujusmodi collectionem sufficere posse, divina opitulante gratia, ad eliminandos pravos quoscumque habitus, ex philautiæ vi facilè intrusos, & ad gratuitas hominum traditiones penitùs abolendas, quas inscitia solùm, atque introducta consuetudo authenticas effecére. Porrò hujusmodi collectio, quæ in septuagintanovem regulis consistit, tanquam exemplar iis inservire poterit, qui consimiles texere voluerint, juxta propriam uniuscujusque indigentiam, ac dispositionem. Divus Augustinus alteram huic conformen edidit, *Speculum*, inscriptam. Sed longè ante utrumque Divus Ciprianus in tribus libris varios Scripturæ textus congesserat, quatenus in primo ostenderet, Hebræos jam à vera Religione defecisse, eorumque loco Christi-fideles fuisse subrogatos; In secundo, Dominum Nostrum Jesum Christum, verum, & unicum esse illum Messiam, in veteri Testamento promissum. In tertio verò epitomen quandam Ethicæ Christianæ comprehendit. Opus istud collectaneum cuidam nomine Quirino, fuit à Sancto Doctore nuncupatum, ut præcipuis Catholicæ Fidei fundamentis imbueretur, ut in primis duobus libris liquidò constat, ubi habetur: *Ad prima fidei lineamenta formanda;* cui etiam asseveranter testatur, quòd si Fidei Orthodoxæ clypeo, se ipsum munire voluerit, nil aptius præstare poterit, quàm Cœlestes ad has scatebras identidem confugere, quibus abundè animæ suæ famem explere, sitimque extinguere poterit. De tertio item libro loquens, inquit, breve, facileque compendium totius Christianæ perfectionis esse: *Dum in breviarium pauca digesta, & velociter perleguntur, & frequenter iterantur.* S. Clemens Alexandrinus consimile Opusculum concinnavit in secundo, & tertio sui Pædagogi libro, hoc tantùm discrimine, quod adeò scripturæ loca ibi contexuit, ut continuus inde sermo formetur.

Inter Opera Divi Athanasii epitome quædam librorum omnium Sacræ Paginæ visitur, quæ maximè confert, ut eorundem universalis saltem idea habeatur. Hæc autem methodus, non est proculdubio minùs

nùs utilis, ac sint prædictæ, quarum una quidquid moralitatis in sacris libris continetur, ad loca quædam communia redegit, quomodò S. Cyprianus, & S. Basilius præstitére; Altera omnium horum librorum compilationem affert, juxta Bibliorum seriem, quemadmodùm legitur apud S. Augustinum in Speculo à se composito. At verò in præsenti Auctor ideam quandam, puram, & compendiariam singulorum Scripturæ librorum tribuit, exordiendo ab illis Geneseos, usque ad novissimum novi Testamenti.

Quòd si viri adeò egregii, tantæ utilitatis esse autumarunt ejusmodi collectanea construere, ipsorum sanè possumus in hoc vestigia sequi; & licèt quamplures Auctores, tum veteres, tum recentiores, pleraque iis similia ediderint; nihilominùs quæ unusquisque ex proprio genio, & opportunitate congeret, longè utiliora ipsi erunt, quàm aliena. Interim utramque dudum recensitam methodum poterit ad praxim quis tutò redigere, singulos Scripturæ libros modo dicto compilando, perque loca quædam topica disponendo, sive etiam continuato ordine, juxta Divi Augustini exemplum, referendo quidquid ad mores spectans in Bibliis legendum occurrit. Hac porrò ratione Monachi in Scripturarum Sanctarum lectione castas, spiritualesque suorum Cordium delicias luculenter invenient, quas cùm semel delibaverint, experientur re ipsa cum Regio Propheta, quàm longissimè præstent cunctis Mundi divitiis, quodque aliud animæ oblectamentum, in comparatione Cœlestis hujus dulcedinis, non adsit, qua illorum spiritus inebriantur, qui totis nisibus præfatæ lectioni incumbunt. Hoc dumtaxat studio universa priscorum Patrum scientia, ac Theologia nitebatur, unde etiam ideas, ac fundamenta solidæ illius pietatis hausére, qua verè Sancti, & grati in conspectu Dei sunt facti, cæterorumque hominum Duces, atque Didascali.

Verùm omnes istæ ponderationes, Scripturarumque compilationes, nil ferè nobis proderunt, nisi ipsis ita insudemus, quatenus inde corda nostra justitiæ amore incendantur; adeò ut nosmetipsos ad patientiam disponentes, promissionum tandem divinarum consolatione recreemur; hic quippe, teste Apostolo ad Rom. 15. unicus est scopus omnium Scripturarum Sanctarum.

CAPUT III.

De lectione, ac studio Sanctorum Patrum.

SI Scripturarum Divinarum lectio Monachis est necessaria, ut hactenus ostendi, nil minùs ea erit Operum Sanctorum Patrum, qui earum veriores interpretes fuere. Et re vera compertum nobis est, Monachos omni ævo huic studio operam navasse; Neque nos latet, Divum Augustinum, aliosque Patres, propria, quæ elucubrarunt, opera Monachis plerumque nuncupasse.

Ad

Ad evincendum autem, hujusmodi studium olim inter Monachos maximè viguisse, nobis impresentiarum sat esset collectiones varias Operum Sanctorum Patrum recensére, à plerisque illorum concinnatas. Ea, quam Eugipius Abbas sub initium sexti Sæculi ex S. Augustini codicibus compilavit, una est ex præclarioribus, quæ nobis post tot sæculorum decursum superfuerit. Erat Eugipius cujusdam Monasterii Abbas, in Campania Neapolitana siti; scituque dignum est, præfatam collectionem ipsum aggressum fuisse efflagitatu Marini Abbatis, & Monachorum ejus, ut ipsemet in Proœmio testatur, quòd postmodùm Probæ Virgini misit, quæ dictæ compilationis exemplar ab ipso petierat. Ut autem eandem, quoad fieri poterat, exactiorem redderet, universa Divi Augustini opera sedulò investigavit, diligenterque perlegit. Ad quod præstandum duo potissimùm ipsum impulére: Primum, ut qui aliquibus S. Doctoris operibus carebant, vel ista planè habentes, ad omnia tamen penitùs perlustranda, vel non erant idonei, vel temporis laborabant inopia, possent istius compilationis ope tales supplere defectus; facilius quippe est unicum, aut invenire, aut perlegere volumen, quàm plura sibi comparare, atque evolvere. Alterum fuit, ut inde cæteros ingenio præditos viros excitaret ad aliquid in hoc scribendi genere perfectius elucubrandum. Distribuitur dicta Compilatio sub peculiaribus quibusdam titulis; consistitque juxta Cassiodorum in 338. articulis, seu prout typis evulgantur in 352., in quorum primo, ac postremo de charitate agitur, utpotè quæ principium, & finis quorumlibet studiorum, quæ Cristifideles, præsertim verò Regulares, suscipiunt, esse debeat. Cassiodorus, qui præfatum Auctorem optimè noverat, discipulis suis ejusdem operis lectionem maximè commendat; *quandoquidem occurrunt*, inquit, *in hac collectione, quæ vix in amplis, luculentisve Bibliothecis reperire contingit*. Porrò Eugipius is est, cui S. Fulgentius elegantem illam de charitate, ac dilectionem epistolam nuncupavit, quintum inter ejus opera locum obtinentem.

Idem Cassiodorus mentionem facit cujusdam viri, nomine Petri Abbatis Tripolitani, qui in Divi Pauli epistolas quosdam scripserat commentarios, Divi Augustini doctrina taliter contextos, ut facilè quisque crediderit S. Doctorem eorundem Auctorem extitisse. Idipsum præstitit Beda Venerabilis, reticendo hic Florum, Lugdunensis Ecclesiæ Diaconum, qui horum exempla pariter est æmulatus.

Quamplures alii Ascetæ hujusmodi Opusculis insudarunt, & præ aliis Defensor Monachus, qui sub initium octavi sæculi in Monasterio Ligugensi Pictavorum Provinciæ degebat, ubi Collectionem quandam edidit dogmatum moralium, ex omnibus ferè antiquis Patribus depromptorum.

Quis autem enarrare valeat (inquit Theodorus Studita in funereo Elogio S. Platonis) multifarios eximii hujus Archimandritæ labores in isto scribendi genere, quot libros compilationesque Operum

rum Sanctorum Patrum concinnarit, ex quibus Monachi incredibile nunc hauriunt emolumentum?

Quæ cùm ita sint, perpendendum restat, num Monachi ad omnium materiarum studia indiscriminatim teneantur incumbere, quas Sancti Patres pertractarunt? Rursus quosnam ex his peculiariùs seligere, & quanam methodo perlegere debeant?

I.

Quidquid in Operibus Sanctorum Patrum nobis legendum occurrit, ad quinque potissimùm capita redigi potest, videlicèt: Interpretationem Scripturarum, Dogmata fidei, Christianos mores, Disciplinam Ecclesiasticam, & Disciplinam Monasticam.

Facile hìc esset ostendere, priscos Monachos neutiquam existimasse, singulis hisce Capitibus quidquam inesse, cujus intelligentia, ac studium Monasticæ sint conversationi contraria. Jam nuper innuimus, multifarias Sanctorum Patrum collectiones ab iis fuisse contextas, ad Sacram Paginam attinentes; unicusque hic erat scopus, ob quem Cassiodorus, studium Sanctorum Patrum ab Alumnis suis fieri præcipiebat; Quocirca catalogum quendam accuratè composuit eorum omnium, qui Commentarios jam pridem ante ipsum in Sacram Scripturam ediderant.

Opus à Cassiano exaratum super ineffabili Incarnationis Mysterio, palàm ostendit, quòd is Patres lectitabat, ut inde dogmata erueret; Sanctorum enim Doctorum testimonia ibi passim recenset, ad ejusdem probationem Mysterii pertinentia. Sanctus Anselmus, & Sanctus Bernardus, qui consimiles pertractarunt materias, nil minùs erant in tali lectione versati; & notatu dignum est, quomodò Mellifluus Tractatum suum de Gratia, totum planè Dogmaticum, cuidam Ordinis nostri Abbati nuncuparit, Guillelmo nempe Sancti Theoderici, qui cùm in Cœnobio Signiacensi, Cisterciensis Ordinis, privatam degeret vitam, scripsit contra Petrum Abaillardum super controversiis, ubi passim citat SS. Patres. Alios plerosque Monachos infrà recensebo, qui etiam polemicis materiis insudarunt.

Sed ut rem hanc antiquioribus illustremus monumentis, nos non fugit, S. Augustinum librum de correptione, & Gratia exarasse in grariam nonnullorum Monachorum Africæ, qui ejusdem de Gratia Doctrinam, ut par est, haud percipientes, perperàm etiam arbitrabantur, ex ipsius principiis sequi, correptionem ipsam inanem prorsus reputari. Libros itaque versabant, quos S. Doctor ea de re in lucem edebat, nec propterea ipsos ab eo redargutos aliquando fuisse novimus, eò quòd Monasticæ conditioni quidquam derogare viderentur; quinimmò opus alterum de Gratia, & libero arbitrio iisdem nuncupavit.

Tantundem possumus de S. Fulgentio ejus Discipulo enunciare, qui nedum de Charitate ad Abbatem Eugipium scripsit, verùm tres, quos ejusdem flagitatu elucubraverat de Prædestinatione libros, ad ipsum misit, & nonnullorum Dogmatum Opuscula, sic instante Monimo. Idem S. Pater tres etiam libros de Veritate Prædestinationis, & gratiæ, duobus inclytis Monachis nuncupavit, Joanni nempe, ac Venerio, quorum primus Joannes ille Archimandrita, alter verò Venerius Diaconus esse perhibetur, quibus Africani Præsules in exilium missi, respondent, nonnulla resolvendo dubia ad materiam de Gratia spectantia. Denique hic ille est Joannes, qui unà cum Leontio Monacho, & Petro Diacono, ex Africa Romam missi fuere, ut ibi difficultatum aliquot de Incarnatione, & Gratia, decisiones intelligerent; & tantum abest, ut Sancti illi Præsules parvipendant, aut vituperent cupiditatem, qua præfati Monachi Theologicis doctrinis imbui flagrabant, ut potiùs eosdem multis ob id laudibus extollant. Plura interim super hoc addere omittam; sat enim, superque persuasum habeo, insignium horum virorum exempla sufficere in studiorum commendationem, quæ possunt à Monachis fieri, perlegendo Dogmatica Sanctorum Patrum opera; Quam praxim nominatim servarunt Beda Venerabilis, Rabanus Maurus, S. Paschasius Radbertus, S. Anselmus, S. Bernardus, aliique penè innumeri sanctitate, ac doctrina conspicui.

Prout verò ad moralem doctrinam attinet, sat est Christiano censéri nomine, ut inde necessitas, vel saltem libera potestas arguatur evolvendi Patres, propriæ eruditionis gratia. Quòd si universo Christifidelium cœtui liberè permittitur eorum sensa percipere in rivulis inde manantibus, hoc est in libris Spiritualibus, quis ibit inficias utilius adhuc fore, eadem proprio in fonte libare, si ad hoc præstandum quis inveniatur idoneus? Quinimmò deplorandi potiùs sunt nonnulli, religiosam vitam degentes, arbitrantes ethicen Christianam sua ipsorum minimè interesse, sed tantùm Christifidelium Universitati conducere; cæterùm oportere, ut ejusmodi doctrina à Monachis præsupponatur, virtutesque illas unicè comparare sibi studeant, quæ Monasticæ conversationi peculiariter debentur; quod perinde est, ac si Monachorum conditio quid aliud omninò videatur innuere, præter perfectionem Christianam, & valeat quis religionem adamussim profiteri, sine exacta moralis disciplinæ cognitione. Multum igitur refert muneris nostri partes in Patribus ipsis diligentissimè investigare; quandoquidem Deus Didascalos, ac Magistros eos nobis destinavit; non negligendo tamen recentiores alios Authores, qui majoris charitatis ergò germana super ipsis edidere commentaria.

Fortè non deerit, qui disciplinæ Ecclesiasticæ studium Monachis vix necessarium existimet; sed sufficere si quæ nunc temporis in praxi habentur quoad Sacramentorum administrationem, non ignorent, quin ulteriùs priscas scire consuetudines teneantur, quæ variis olim, sive

locis,

locis, sive temporibus, vigebant. Veruntamen licèt re verà Monachis par non incumbat onus istæc intelligere, ut cæteris Ecclesiasticis, nihilominùs ejusmodi studium supervacaneum ipsis non fore reor; arduum quippe est scire, quomodò in aliquibus circumstantiis quis se gerere debeat, si primitivorum Ecclesiæ sæculorum praxis penitùs lateat; præterea ista deficiente notitia, nonnulli plerumque temerè proscribuntur usus alioquin in se sanctissimi, tametsi vel nostro hoc ævo, vel in iis, quas incolimus Regionibus, obsoleverint. Ex hac porrò veteris disciplinæ inscitia ortum duxit ea recentis cujusdam Scriptoris hallucinatio, qui in Historia Ethiopiæ inter Abyssinorum errores consuetudinem jejunandi recenset usque in Vesperam. Insuper valdè difficile est quamplurium rituum antiquioris disciplinæ Monasticæ reddere rationem, queis utique fas est Monachos instrui, præter alios plures ad Ecclesiam attinentes, cui Monasteria in ipso potissimùm propriæ fundationis exordio continuò se conformarunt, præsertim in materia Sacramentorum; & reverà veteres cæremonias, sacrosque ritus ipsa diu servarunt, quamvis fuerint ab Ecclesia mox immutati; sic exempl. grat. in antiquis Ritualibus Monasticis legimus, sicut etiam in Vitis Sanctorum Monachorum, quòd Sanctissimum Viaticum nonnisi peracta extrema unctione ægrotis impertiebatur; item quòd hæc ipsa unctio fiebat incipiente ægritudine, pluriumque Presbyterorum manibus administrabatur, dierum aliquot fluxu continuo; Hæc enim tunc erat in Ecclesia consuetudo.

Ex his autem, pluribusque aliis, quæ hìc reticentur, exemplis, satis liquet, Disciplinæ Ecclesiasticæ studium Monachis valdè conferre ad exactè sciendam Monasticam Disciplinam, cujus notionem nil minùs, quàm moralis Asceticæ, sibi comparare tenentur, ac sedulò investigare in ipsis Patrum operibus quorum pulcherrima nobis reliquit Collectanea Pater Thomassinus in suo Opere de Disciplina. Addi ulteriùs potest, præter rationes hactenus allatas, Disciplinam Ecclesiasticam necessariam cum Ascetica, & morali contignationem habere; enimverò à Patribus, atque Conciliis eatenus illa stabilita fuit, quatenus inde illibata servaretur morum integritas, pietatisque Christianæ, ac Evangelicæ fervor. Propterea cùm teneantur Monachi Ethicen Christianam haud ignorare, operam pariter ipsos navare oportet Ecclesiasticæ Disciplinæ, cui illa prorsus innititur.

II.

Nunc verò perpendendum restat, quinam sint Patres, quibus legendis Monachi potissimùm occupari debeant; Quandoquidem ad rem nullatenus esse videtur, quemlibet ipsorum indiscriminatim evolvere; nec unusquisque nostrum tantam materiarum amplitudinem proprio valet intellectu metiri; temporisque brevitas, quod peractis reliquis Monasticæ vitæ exercitiis, superest, idipsum Monachis impossibile

H 2 red-

reddit, licèt alioquin essent ad id præstandum idonei. Fateor utique illorum neminem à Divo Benedicto in Regula excipi, immò singulos cum fructu perlegi posse: *Quis liber Sanctorum Catholicorum Patrum* (inquit S. Patriarcha) *hoc non resonat, ut recto cursu perveniamus ad Salvatorem nostrum?* Verùm hoc non fine quibusdam limitibus intelligitur, itaut ex Patribus ii in primis sint seligendi, qui legentibus queant majori esse emolumento.

Cap. 73.

Exordiri ergò, meo videri, quis poterit à lectione Cassiani, quam etiam S. Legislator nobis in Regula expresè commendat. Hæc lectio perquàm utilis erit ad dignoscendum priscum Monachicæ conditionis fervorem; & quia facili procedit methodo, gestis namque, ac exemplis passim, jucundèque intermiscetur, tyrónum ideò captui erit accommodatior; præterquamquod Collationes hujusce Auctoris Dialogorum ad instar sunt distinctæ. Porrò Gazæi Commentaria ad obscuriora ejusdem loca declaranda legentibus inservient, unde etiam ea omnia facilè poterunt animadvertere, aliquibus subjecta censuris.

Legere subinde oportebit Theodoreti Philotheum, Opera Sancti Ephrem, Scalam S. Joannis Climaci, S. Dorotheum, Vitasque Patrum à Rosweido impressas.

Post istas lectiones captu faciliores, perlegi mox poterunt Regulæ S. Basilii, incipiendo à brevioribus, usque ad fusiores; quibus superaddendus erit sermo quidam, ab eodem S. Doctore editus super Monasticis institutionibus, ac Disciplina morali Monachorum, unà cum Epistola ad Chilonem Monachum, & duabus, tribusve aliis, in quibus agitur de nonnullorum Anachoretarum lapsu.

Huic lectioni altera Codicis Regularum antiquarum annectenda erit; vel etiam Concordiæ Regularum, cum notis Patris Menardi; deinde tomorum quinque Asceticorum, quos Patres Congregat. Sancti Mauri typis mandarunt in gratiam Religiosæ juventutis, cui difficile est integra distribuere volumina, in quibus Sanctorum Patrum continentur operà, quibus præfati tomi undequaque abundant. Ista compilatio summæ est utilitatis, potiorique amodò esse debet commendatione digna, quàm hucusque fuerit, ex eò solùm, quia tertium volumen negotium legentibus alicubi facessere videatur. Operæ insuper pretium erit S. Augustini tractatibus, qui tomo quinto hujusce Compilationis leguntur, reliquos adjicere de Opere Monachorum, de Mendacio ad Consentium, de Agone Christiano, de Fide, & Operibus, unà cum libris Confessionum; item Epistolas parænericas Sancti Nili, & Epistolas S. Isidori Damiatensis, in quibus luculenta, & egregia ad Ascetas monita leguntur.

Præter nonnullas S. Hieronymi Epistolas, quæ in quarto leguntur Asceticorum Tomo, de quibus hactenus memini, perlegi universim poterunt singulæ ejusdem Epistolæ, atque Tractatus, & in Prophetas Commentaria; item libri de Sacerdotio, & Homiliæ S. Joannis Chrysostomi in Matthæum, & Paulum, unà cum iis, quas coram Populo Antio-

tiocheno concionando declamavit; Catecheses S. Cyrilli Hierosolymitani; libri Salviani de Providentia; Libri Moralium, & Dialogorum S. Gregorii; ejusdem liber Pastoralis, unà cum iis, quæ in Ezechielem scripsit; Opuscula Petri Damiani, potiorque ejusdem Epistolarum pars, unà cum iis Petri Venerabilis.

Ad studium Ecclesiasticæ disciplinæ non modicum conferet Apologetica attentè perlegere, quæ Christianæ Religionis gratia emanarunt, iu quibus Disciplina, & mores vividè adumbrantur; quibus præterea veterum Patrum Epistolæ sunt superaddendæ, præcipuè S. Ignatii Martyris, & S. Cypriani; item Epistolæ Canonicæ S. Dionysii Alexandrini, S. Gregorii Nysseni, & S. Basilii, unà cum Commentariis à Balsamone, & Zonara editis. Epistolæ Divi Gregorii Magni ad rem valdè erunt pro intelligentia Ecclesiasticæ, ac Cœnobiticæ disciplinæ. Legi subinde poterunt eæ Ivonis Carnutensis, Petri Blesensis, unà cum libris Divi Bernardi de Consideratione. Ut tamen perfectior Ecclesiasticæ Disciplinæ notitia habeatur, necessum erit, præter recensitos Auctores, Summorum Pontificum, & Conciliorum Decretales epistolas complecti, de quibus infra sermonem habebimus. Pars insuper notabilis veteris disciplinæ in unum collecta inveniri potest apud Espencæum in Epistolam ad Timotheum, & in reliquis ejus Tractatibus; item apud Hugonem Menardum in Sacramentarium, seu librum Sacramentorum Divi Gregorii; apud Patrem Morinum de Pœnitentia, & Ordinationibus; denique in libris de Disciplina Ecclesiæ Ludovici Thomassini.

Verùm ex omnibus libris, quos possunt, aut debent Monachi evolvere, nullus post sacra Volumina superest, qui majori queat ipsis esse emolumento, quemque præ manibus magis habere teneantur, quàm Opera Divi Bernardi; hoc enim pabulo proprias oportebit ut nutriant animas omni vitæ suæ tempore, nec ipsis unquam licebit eximii hujus Monachorum Magistri lectionem interponere, nisi ut eandem quamprimùm jucundiùs, & avidiùs reassumant; in hanc quippè mixta fluunt, quæcumque alibi dispersa occurrunt, nimirùm soliditas, venustas, varietas, proprietas, brevitas, fervor, & energia sermonis; Quinimmò asserere ausim, vix alterum inventum iri, quem Deus ad Ascetarum mores reformandos peculiariùs delegerit, quique feliciùs muneris hujus partes absolverit, viro isto præstantissimo.

En igitur potiores Patrum lectiones, quæ meo videri possunt à Monachis fieri, non quidem, ut inde Sapientes prorsus evadant, sed ut quantum sat est, quæ ad regulam morum, disciplinamve, tum Christianam, tum Monasticam spectant, non ignorent. Cæterùm arbitrandum hìc non est, operæ pretium esse quæcumque à me hucusque recensita Auctorum Opera evolvere, vel præfatam seriem omninò servandam esse; proprio namque quoad hoc poterit unusquisque ingenio, geniove consulere, vel etiam sapientis, peritique Viri se Judicio committere.

III.

Quoad illos verò, qui acriori pollebunt ingenio, majorique ſpiritus fervore flagrabunt ad ampliorem in hoc provinciam capeſſendam, verbo demum, magis idonei fuerint ad intimiùs percipiendum quidquid ad traditionem Eccleſiaſticam ſpectat, poterunt utiliter evolvere exiguum Tractatum de lectione Patrum Eccleſiæ: *Petit Traité de la Lecture des Peres de l'Egliſe, ou la Méthode pour les lire, utilement, Pariſiis impreſſum apud Couterotum, & Guerinum anno* 1688. Cujus Libri Auctor, ut ex pleriſque ratum habui, eſt P. D. Bonaventura Argonnenſis, Carthuſiæ S. Juliani Rhotomagi Vicarius. Abs re non erit aliquam ejuſdem notitiam hic breviter innuere.

Auctor iſte jure exiſtimat, ut utiliter legantur Patrum Opera, opus eſſe ea proprio, quo ſunt edita idiomate, perlegere, proindeque præter latinam, Atticam quoque linguam addiſcendam eſſe. Inſuper præter Sacram Paginam, cui hujuſcemodi ſtudium in primis innititur, neceſſum eſſe vult, Hiſtoriam Eccleſiaſticam, Scholaſticam, profanorum etiam Auctorum Scripta, Criticamque prænoſcere. Item quod hujuſmodi Criſis prudenter, diſcretè, ac moderatè fiat, cavendo nempe à nimia ſeveritate, & acrimonia, ne, dum nimiùm expungere quis audet, totum alteret, aut deſtruat. Præterea, quòd eadem Criſis verſetur præcipuè in ſedula indagatione Auctorum Eccleſiaſticorum, proprias ſcilicet eorum qualitates, ac dotes inveſtigando legitimas ipſorum elucubrationes ab apocryphis, ac ſuppoſititiis ſecernendo,plerioreſque editiones diſtinguendo à cæteris inferioris notæ.

Poſtquam conditiones iſtas in genere Auctor recenſuit, alias peculiares affert, multifarias proponendo methodos ad præfatam Patrum lectionem attinentes. Nonnulli ſiquidem autumant, ipſos juxta temporum, quibus vixerunt, ſeriem, perlegi poſſe; Alii verò arbitrantur, lectionem Græcorum Patrum alteri Latinorum intermiſcendam eſſe, ut utrorumque ſenſus ſimul retineantur; Alii denique ſentiunt, aliquem ex Patribus ſeligendum eſſe, ſive Græcum, ſive Latinum, iſtiuſque potiſſimùm lectioni vacandum, ita tamen, ut cùm opus fuerit, cæteri quoque liberè perlegi queant; Item ad ſelectionem hanc faciendam oportere, ut unuſquiſque proprias conſulat intelligendi vires, geniumque ſequatur; & ut Auctores, qui ſeliguntur, inſtituto noſtro, ac muneri conformentur; Tandem quòd hujuſmodi ſelectio fiat ex decem, aut duodecim celebrioribus Patribus. Exactius tamen loquendo, cùm juxta Auctoris hujus ſententiam ſinguli Patres Græci ad S. Joannem Chryſoſtomum unicè redigi queant, omnes pariter Latini ad ſolum Divum Auguſtinum poterunt planè reſtringi.

Hic idem Auctor unum, quod appoſitè ad rem præſentem, gravis eſt momenti, animadvertit, inquiens: „ Il ya des eſprits de peu „ d'éten-

„ d'étendue, qui se doivent borner à peu de choses; & d'autres si „ vastes, qu'ils peuvent tout embrasser. Quand ceux là s'oubliant „ eux memes veulent s'elever au rang de ceux ci, ils s'eblouissent, „ & perdent par leur vanité la place, qu'ils aurojent remplie digne- „ ment dans un état mediocre, s'ils avojent eu assez de moderation „ pour s'y fixer. D'ailleurs les grands esprits ne connoissant pas tout „ ce qu'ils peuvent, se perdent en manquant de courage pour se por- „ ter ou leur merite les appelle. D'ou vient qu'il arrive, que l'atta- „ chement qu'ils ont aux petites choses, les rend à la fin incapables „ des grandes, pour les quelles la nature les avoit formez. Adsunt ingenia, inquit ipse, modicæ capacitatis, quæ propterea intrà certos limites necessariò sistere debent; alia verò tantæ vastitatis, ut universa queant facilè complecti. Quotiescumque illa propriæ conditionis oblita, ad horum gradum se audent extollere, hallucinantur, & ex propria ambitione eo loco decidunt, quem alioquin in gradu inferiori dignè implere potuissent, si moderatione utentes, in ipso mansissent. E contrario eximio pollentes ingenio, non tamen attingentes, quæ aliquando possent propria facultate metiri, miserè torpent, animoque cadunt, ne ulteriùs progrediantur, quò propriæ vires conducerent; Unde mox fit, ut dum jugiter in rebus parvi momenti occupantur, inepti tandem ad majora reddantur, ād quæ natura ipsos destinaverat.

Hinc tamen non arguitur (subdit ingeniosissimè hic Auctor) sublimiora ingenia identidem non debere ad inferiora etiam intelligenda descendere; nec ea, quæ mediocris sunt perspicaciæ, supra propriam, atque ordinariam cognoscendi vim posse aliquoties transcendere; quandoquidem ex una parte indubitatum est, nihil prorsus negligendum esse; & ex altera utile esse, ingenium ad ulteriora interdum extollere. Verùm tali moderatione id præstandum erit, ut inde nec contemptus de rebus utiliùs sciendis, nec tædium, aut molestia gignatur.

Præter hæc monita, quæ quidem seriò sunt animadvertenda, pleraque alia supersunt sanè non spernenda.

Primum est, quod antequàm alicujus Patris lectionem quis exordiatur, ad rem valdè erit ejusdem vitam, ac gesta accuratè invisere, ut inde ingenium ejus, genium, scribendi methodum, & tempus quo vixit, comperiat.

Secundum (quod etiam aliàs innui) est: Diligenter distinguenda esse ejusdem opera vera, ac legitima, ab apocryphis, ac suppostitiis. Quòd si non præcaveatur, in varios ingentesque errores poterit lector facilè labi, nec totum illum, quem ex tali lectione sperabat, fructum exhauriet. Quapropter meliores Patrum editiones fas erit inquirere, & novam Bibliothecam evolvere Domini Du-Pin.

Tertium; Operæ pretium esse tempora accuratè distinguere, quibus singula eorum opera elucubrata fuere.

Quartum: Quòd si quis ex Patribus variè de re aliqua scripsit, po-

ſtremæ ejuſdem potiùs, quàm primæ oportebit adhærere ſententiæ.

Quintum: De alicujus Patris Doctrina judicandum eſſe, ex locis potiùs, in quibus materiam aliquam data opera eventilarit, quàm ex aliis, in quibus de ipſa obiter tantùm, aut perfunctoriè differuerit.

Sextum: Non ita adhærendum eſſe iis omnibus, quæ aliquoties à nonnullis Patribus fervore ſcribendi amplificata fuerint, ut indiſcriminatim, & inconſideratè ſingula eorundem effata velut axiomata putentur.

Septimum: Quotieſcumque Pater aliquis quidquam ſentire dignoſcitur cæterorum opinioni diſſonum, integram ipſi fidem adhibendam non eſſe, niſi fortè Eccleſiæ Orthodoxæ Auctoritas ejuſdem arrideat ſententiæ. Cæterùm ſi quis aliquando ab inſiguium illorum virorum ſententia cogatur recedere, id reverenter, ac circumſpectè præſtabit, ne temerè quidquam aliquando condemnet, quod fortè nondum intellectu complectitur; Duo verò anceps inter extrema conſtitutus, benignè, ac piè ſuperabundare mallem, Quintiliani Conſilium ſimili in caſu ſecutus, favorabiliter nempè ipſorum opiniones exponendo (quemadmodùm etiam à Divo Thoma peractum ſæpenumerò legimus) quàm iis vel minimam cenſuræ notam unquam inurere: *Si neceſſe eſt in alterutram errare partem, omnia eorum legentibus placere, quàm multa diſplicere maluerim*. Quod etiam S. Hilarius pulcherrimè innuit: *Ne damnemus*, inquit, *Patres, ne animemus Hæreticos, ne dum hæreſim expellimus, hæreſim nutriamus*; Quod in primis ſervandum erit, ipſis in aliquo unanimiter conſentientibus; quoniam tunc præſumptio ſanè intolerabilis foret, ut inquit S. Baſilius, ab ipſorum ſententia, propriam præferendo, recedere.

Lib. 10. Cap. 1. — *In fine Libri de Synodis.* — *Epiſt. 300. init.*

Octavum: In Polemicis Patrum operibus finem, quem ſibi præfixerunt, maximè attendendum eſſe; nec iis ſemper eòuſque aſſentiendum, quò nonniſi ex diſceptationis fervore, ipſorum ratiocinia plerumque pertigerunt; Qua monitione utendi erit occaſio in lectione præſertim Tertulliani, & aliquoties in ea Divi Hieronymi, ac Petri Damiani.

Nonum: Quod utiliter Analyſis fieri poterit cujuſcumque Tractatus Patrum juxta methodum nobis à Photio in ſua Bibliotheca traditam, vel etiam juxta illam Sculteti quoad Patres primorum quatuor ſæculorum; Quocirca perlegenda eſt tota planè Bibliotheca Photii; multumque præſtabit Scultetum etiam evolvere, conſiderando ejus methodum, indeque arguere num ſaltem ex parte ipſam liceat imitari; Neutiquam tamen approbando ſingula iſtius Proteſtantis Dogmata, utpotè paſſim erronea, ac noxia.

Alia inſuper poſſem monita adjicere, putà: ſedulò perpendere expreſſiones, vel dialectos quaſdam, priſcis Patribus communes, vel etiam ſingulis proprias, earumque ſenſum percipere juxta uſum, ſuo, non noſtro ævo, familiarem; Verùm alibi de hujuſcemodi ſtudio plura diſtinctiùs addam, cap. ſcilicet 20. iſtius ſecundæ Partis. Interim finem,

finem, parænetiicis hisce adnotationibus impono, eos qui huic studio navant operam, hortando, ut longè magis ad cordis puritatem, morumque directionem respiciant, quàm ad meram contemplationem, atque doctrinam, vel saltem quoad fieri potest, utrumque studeant copulare; secùs enim nusquam, ut par est, Sanctorum Patrum verba, sensumque percipient, ut optimè S. Athanasius sub finem lib. de Incarnatione docet.

CAPUT IV.

Continuatio ejusdem Argumenti; ubi fit sermo de Sanctorum Patrum lectione, prout ad Theologiam confert.

QUæ potissimùm in Sanctorum Patrum lectione à nobis debent inquiri, sunt: scientia dogmatum fidei, & divinarum explanatio scripturarum, quæ omnia sub Theologiæ positivæ nomine solent comprehendi.

Studium hoc in duas partes dividi potest; in prima de fidei dogmatibus agitur, prout ad Orthodoxos spectat; & hæc propriè loquendo est Theologia Patrum: In altera verò prout ad Ethnicos, Judæos, & Hæreticos, hæcque Controversiarum nomine indigitatur.

Ad rem erit à prima exordiri, nisi fortè quis velit utramque simul intermiscendo complecti. Et quantùm ad hoc plurimum juvat primò evolvere tertium, quartum, & quintum librum S. Irenæi, præsertim verò tertium; Item librum à Tertulliano compactum de præscriptione adversùs Hæreticos; Deinde commonitorium Vincentii Lerinensis, qui libellus eodem potest insigniri elogio, quo à Tullio alter cujusdam Academici commendabatur his verbis: *Est non magnus, verùm aureolus, & ad verbum edifcendus libellus.*

Perlegendi mox erunt quinque Tomi Dogmatici Dionysii Petavii, ad explorandas potiores difficultates in Patrum operibus occurrentes, ac peculiares exprimendi modos sciendos, juxta methodum, atque praxim eorum temporum. Tria etiam volumina, ad hoc ipsum pertinentia, legi poterunt à Ludovico Thomassino in lucem nuper edita.

Perlectis hisce, vel saltem perlustratis Codicibus, Sanctorum Patrum studio incumbendum erit, vel per continuatam ipsorum seriem, vel materiarum ordinem. Prima methodus prolixa nimis videtur; altera verò brevior, proindeque fortassis utilior.

Porrò si ad rem quis arbitretur dogmata seorsim addiscere, ea scilicet non ordinando ad Controversias, juvat studium hocce à lectione Patrum exordiri, ex quibus universalis quædam Religionis idea formari queat, ut sunt Libri S. Augustini de Catechizandis rudibus, illi de Doctrina Christiana, Tractatus de vera Religione, de Moribus Ecclesiæ, denique ejusdem Enchiridion; Item Eusebius de preparatione, ac demonstratione Evangelica &c. Liber Sancti Fulgentii de fide

de fide ad Petrum, ubi egregias quadraginta regulas tradit, ad fidem attinentes.

Quoad Tractatum de Trinitate, legantur S. Athanasius super explanatione vocis, Ὁμοούσιον, quinque Orationes S. Gregorii Nazianzeni ad Theologiam spectantes, hoc est: trigesima tertia, cum quatuor sequentibus; libri decem S. Hilarii, S. Basilius contra Eunomium, Divus Augustinus contra Maximinum Arianum, & primi ejusdem libri de Trinitate; denique liber super eadem à S. Fulgentio concinnatus.

Quoad Incarnationis Mysterium, legantur epistola S. Athanasii ad Epictetum, ea S Augustini ad Volusianum, ejusdem Tractatus de perseverantia, ubi sub finem explicat Jesu Christi prædestinationem; item Epistolæ S. Cyrilli Alexandrini, lectæ in Concilio Ephesino, & illa, quam super reconciliatione cum Orientalibus exaravit; Epistola S. Leonis ad Flavianum; Definitio Concilii Chalcedonensis; Anathematismi Quinti Concilii; Definitio sexti Concilii; Sanctus Fulgentius; Epistola 190. Divi Bernardi ad Innocentium II. adversùs Petrum Abaillardum super satisfactione Jesu Christi, ejusque Redemptione.

Quoad Spiritum Sanctum, libri Divi Basilii, & illi Didymi, inter Opera S. Hieronymi ejus traductoris, ac Discipuli, typis editi.

Prout verò ad materiam de Gratia, legantur octo Canones Concilii Milevitani; liber S. Augustini de spiritu, & litera; illi de Gratia, & libero arbitrio; de Correptione, & Gratia; de prædestinatione Sanctorum, de Dono perseverantiæ; Responsiones S. Prosperi ad objectiones Vincentianas, & contra Collatorem; Concilium Arausicanum secundum; Sessio sexta Concilii Tridentini, Epistola S. Cœlestini Papæ ad Gallos, S. Prosper, & S. Fulgentius.

Quoad Sacramenta, legantur libri septem S. Augustini, ad Baptismum spectantes, contra Donatistas; ejusdem libri adversùs Parmenianum, in quibus de efficacia Sacramentorum in genere agitur; S. Justinus de Baptismo, & Liturgia; Catecheses S. Cyrilli Hierosolymitani de Sacramento Eucharistico; Tractatus S. Ambrosii de initiandis; Tractatus de Sacramentis, qui inter ejus opera visitur; Homilia 83. S. Joannis Chrysostomi in Matthæum; Catecheses Sancti Gaudentii. Horum ferè omnium Patrum Compendia adsunt in Officio de Sacramento Eucharistico per singulas totius anni Hebdomadas distributo. Pro Sacramento Baptismi, & Eucharistico, Epistola S. Fulgentii ad Ferrandum, ubi agitur de Baptismate cujusdam Æthiopis, in mortis articulo constituti. Pro Sacramento pœnitentiæ, Tertullianus de pœnitentia, Epistolæ S. Cypriani, ejus Tractatus de lapsis; Epistola S. Paciani ad Sempronianum contra Novatianos; S. Ambrosius de pœnitentia; postrema ex 50. Homiliis S. Augustini; ejus Sermo 32. de verbis Apostoli; S. Fulgentius de Remissione peccatorum. Circa modum orandi pro defunctis, liber S. Augustini de cura pro mortuis agenda, ejusque Enchiridion.

De

De Natura Animæ, perlegi poterit liber decimus ejusdem Sancti Augustini de Trinitate.

Pro materiis ad Ecclesiam spectantibus, videatur S. Cyprianus de Unitate Ecclesiæ, ejus Epistola ad Antonianum; liber S. Augustini de Unitate Ecclesiæ, plures ejusdem Epistolæ contra Donatistas, quibus adjiciendus est liber Domini Nicole de Unitate Ecclesiæ; Epistolæ Sancti Ignatii super potestate Episcopali, unà cum Apologia Pearsonis; item ferè omnes Epistolæ S. Cypriani ad hoc ipsum spectantes, & pro Ecclesiastico regimine, eæ potissimùm, quas Divo Cornelio Papæ, Florentio, Puppieno, & aliis scripsit.

Super Authentico Apostolorum testimonio legi poterunt S. Irenæus, Sancti Joannis Chrysostomi Homilia prima in Matthæum, primæ duæ in Joannem, Quarta, & Quinta in epistolam primam ad Corinth. cap. 1. versic. 26. in ea verba: *Non multi nobiles*.

Super Traditione, & authoritate Decisionum Ecclesiæ, S. Irenæus lib. 3. adversùs hæreses, Tertullianus de præscriptionibus, & cap. 3. ejus libri de corona militis, unà cum cap. 27. libri Sancti Basilii de Spiritu Sancto, & Commonitorium Vincentii Lerinensis.

Quoad formulas judiciorum Ecclesiasticorum, Acta primi Concilii Chalcedonensis, Acta Conciliorum quinti, sexti, & septimi. En igitur ea omnia, quæ potiori ex parte ad dogmata, sive in genere, sive in specie, referuntur.

Prout verò ad secundam partem spectat, quæ nimirum Controversias, seu polemicas materias respicit, legere oportet omnes Apologias, quæ in favorem Christifidelium contra Ethnicos emanarunt, illas scilicet Tertulliani, Origenis contra Celsum, S. Justini, ejusque Dialogos cum Tryphone, Athenagoræ, Minutii Felicis, Institutiones Lactantii, &c. Item antiquas professiones fidei, præter Symbola, ut est illa Episcoporum Africæ in Tertio Libro Victoris Vitensis; item eas Hæreticorum, quarum aliquot in adnotationibus Patris Garnierii in Marium Mercatorem reperies; nec parum juvabit retractationes, & abjurationes Hæreticorum, aliorumve lectitare, qualis est ea Leporii Monachi, à Patre Sirmondo typis edita, &c.

Ad explicitam, ac distinctam singularum hæresum seriem cognoscendam, legendi sunt Sanctus Epiphanius, S. Augustinus ad *Quod-vult-Deum*, S. Irenæus, Leontius Monachus, cujus Opera Patrum Bibliothecæ sunt inserta; Theodoretus in quinque suis libris de fabulis Hæreticorum, Epitomen S. Irenæi composuit; S. Ignatius, qui speciatim contra Simonem Magum, ejusque asseclas scripsit; S. Irenæus contra Valentinum, Tertullianus contra Valentinianos, & Marcionem; SS. Cyprianus, & Pacianus contra Novatianos; Sancti Athanasius, Hilarius, Ambrosius, Augustinus contra Arianos; idem S. Athanasius contra Sabellianos; SS. Basilius, & Gregorius Nazianzenus contra Eunomianos; SS. Augustinus, & Optatus contra Donatistas; S. Hieronymus contra Origenem, Jovinianum, Helvidium, Vigilantium, & Pelagium; S. Augustinus contra Manichæos, Pelagianos,

gianos,

gianos, & Jovinianistas; S. Cyrillus Alexandrinus contra Nestorianos, ejusdemque libri decem contra Julianum Apostatam; S. Leo contra Eutychianos, & Priscillianistas; S. Prosper contra Semipelagianos; Sancti Sophronius Hierosolymitanus, & Maximus contra Monothelitas; Sancti Joannes Damascenus, & Theodorus Studita contra Iconomachos, seu Iconoclastas; & Sanctus Anselmus contra Græcos.

Porrò silentio præteriri non debent, quæ Sanctus Athanasius contra Ethnicos exaravit; item præparatio Evangelica Eusebii contra Gentes, nil minùs ac ejusdem demonstratio contra Hebræos.

Monachos tamen hìc cogere non intendo ad singulos recensitos Auctores indiscriminatim evolvendos; id enim pluribus esset prorsus inutile. Verùm allata series, cujus potior pars ex selectione Meldensis Episcopi deprompta est, iis poterit juxta exigentiam inservire, cùm scilicet necessitate urgente vel temporis, vel loci, vel demum proprii muneris alios edocendi, semetipsos præfatis materiis cogentur imbuere.

Nec similiter necesse reor, priscarum hæresum habere notitiam, modò de iis alicubi non sit pertractandum. Eas Pelagianorum, Donatistarum, ac Jovinianistarum sat erit invisere; istorum siquidem deliramenta cum sectariorum præsentis ævi hæresibus, ac disceptationibus majorem habent affinitatem. Qui S. Epiphanii Opera perlegerit, reliquorum pariter ejus temporis Authorum lectionem non omittat, ut loca quædam hujus Patris emendare queat, quæ non omninò sunt veritati consentanea. Hinc tamen non relinquitur, quin ipsius lectio valde sit utilis.

Cæterùm melior norma, in seligendis Patribus attendenda, est: quòd præferantur ii, quos Deus speciatim delegerit ad illustrandas peculiares quæstiones, aliis, qui eas persunctoriè tantùm pertractarunt, tuncque potissimùm, cùm res ipsa nondum, vel eventilata, vel decisa esset ab Ecclesia. Item quòd alicujus Patris scripta, in quibus data opera de stato puncto differitur, quibusdam locis anteponantur, in quibus idem Auctor obiter solùm de eo est locutus. Hæcque ratio in primis extitit, propter quam Ecclesia S. Augustinum cæteris quibusvis Patribus jugiter præposuerit in materia de Gratia, in iis nimirum Operibus, quæ contra Pelagianos absolvit.

Poterit insuper Sanctorum Patrum lectio ad S. Thomæ, aut Magistri sententiarum methodum referri, quos ideò versare non modicum proderit, ut ad praxim ea ritè redigatur. Verùm hoc ad Collectiones potiùs, aut Compilationes attinet, de quibus in hujusce Tractatus progressu sermonem habebo.

En igitur, quæ maximè advertenda censui ad præfatam lectionem expendendam. Pleraque tamen alia legere quis poterit in libro nuper hac de re consultò elaborato, qui mihi admodùm profuit ad prædictas adnotationes. Unusquisque autem in hoc genium proprium, propensionemve sequatur, peritumque, ac sapientem consulat Doctorem,

Lecture des Peres pag. 181.

ctorem, ut lectiones istas ritè disponat; Sat enim persuasum habeo, quòd ut vastum, seriumque hoc studium feliciter absolvatur, tot methodos excogitari fas esset, quot studentium inclinationes. Quapropter quilibet juxta propriæ intelligentiæ rationem, & ex doctiorum virorum consilio, talem sibi notitiam comparare sataget, qualem, vel ex librorum copia, vel methodorum congerie, incassum sperabit.

CAPUT V.

De Studio Conciliorum, & juris, tum Canonici, tum Civilis.

Studium Conciliorum ad Ecclesiasticam Disciplinam, & dogmata scienda, nil minùs requiritur, quàm illud Sanctorum Patrum, cùm ex unanimi istorum de aliqua re consensu, species quædam Concilii Generalis emergat, nunquam non in Ecclesia subsistentis. Quare compertum est, Monachos utrique propè æquè operam navasse. Conciliorum Collectanea, à Dionysio, cognomento, Exiguo, nobis relicta; item illa Reginonis Abbatis Prumiensis, Abbonis Venerabilis, Abbatis Floriacensis, quorum Compilatio in Tomo secundo Analectorum, quæ nuper edidimus, reperitur; Gratiani Monachi S. Felicis Bononiæ, Blastaris Monachi Græci, & aliorum, id fortiter evincunt, præter alia plura, Martini nempe Episcopi Bracarensis, Arsenii Patriarchæ Antiocheni, Anselmi Episcopi Lucensis, ac Deusdedit Cardinalis, qui proprias lucubrarunt Collectiones, postquam de Statu Monastico ad Ecclesiasticas Dignitates fuerunt assumpti. Hinc meritò Cassiodorus in suis Institutionibus, proprii Cœnobii Monachos hortatur ad lectionem assiduam Compilationis Sacrorum Canonum, quam Dionysius exiguus suo ævo congesserat, & Conciliorum Ephesini, & Chalcedonensis, *ne* (ut ipse ait) *viderentur tam salutares Ecclesiasticas regulas culpabiliter ignorare*. *Cap. 23.*

Et reverà multi in Conciliis Canones habentur, Monachos potissimè spectantes, quorum propterea ipsis expedit notitiam habere, non minùs ac aliorum, qui Sacramenta respiciunt, statumque Clericalem, quo condecorantur. Sanctus Bernardus hujuscemodi studio neutiquam adversatur; Quòd si alicubi, ut Tractatum suum de Præcepto, ac Dispensatione Regulæ, breviorem redderet, inquit, supervacaneum esse plerisque difficultatibus, aut quæsitis respondere, à Monachis S. Petri Carnutensis sibi propositis, super quibusdam Canonibus ad ipsorum Institutum nil ferè attinentibus; statim tamen subdit, posse semetipsos, sacros invisendo Canones, pro eorum solutione instruere: *Quia in libris ipsi facilè reperire potestis, si quærere non gravemini*. Quare non arbitrabatur studium istud Monachis simpliciter incongruum. Præterea indubium est, Sanctum Doctorem illud sibi *S. Bernar. de Prac. cap. 19.*

lumen

lumen nullatenus comparare potuisse ad libros de Consideratione texendos maximè necessarium, absque prævia, & exacta Sacrorum Canonum, Conciliorumque notione.

Trifariàm quoad hoc studium quis se gerere potest, vel scilicet Concilia integrè perlegendo, unà cum Decretis Summorum Pontificum, quæ ipsius sunt maxima portio, vel istorum dumtaxat Collectanea versando, vel demum epitomen aliquam evolvendo, ut est ea Cabassutii secundæ editionis in folio; & hic postremus modus, utpotè brevior, atque facilior, plerisque sufficere poterit; tametsi parùm à nonnullis commendetur.

Vetustiora Collectanea in Compilationibus occurrunt, quas duobus in tomis Justellus concinnavit, quorum etiam Proœmia legenda erunt, unà cum dissertatione Domini de Marca super variis hisce Collectionibus, paulo hinc tempore inter ejus Opuscula à Domino Baluzio luci tradita. Gratianus postremus est inter Latinos, qui hujusmodi Collectiones congessére; ejusque Decretum (quo nomine indigitatur) amplius est quavis compilatione ab omnibus facta, qui eum præcessére. Ponderationes quasdam Canonibus ibi recensitis adjecit, quemadmodùm Abbo, & Deusdedit longè ante ipsum præstitére.

Ut tamen utiliter, ac tutè Decretum istud legatur, adnotationes, & emendationes oportet invisere, quas Antonius Augustinus in Gratiani opus contexuit; multumque debemus Domino Baluzio propter novam ejus editionem nuper nobis traditam, unà cum aliis emendationibus ab ipso recens adjectis.

Nec ullatenus prætereunda est lectio eorum, quæ doctus is Præsul, Antonius nempe Augustinus, super antiquis Canonibus nobis reliquit, & si falsas etiam, & apocryphas decretales identidem recenseat; sicut & Collectionis Beveregii in Anglia nuper impressæ. Collectio ista, duobus amplis contenta Voluminibus, Canones Apostolorum complectitur, & Œcumenica Concilia ab Ecclesia Græca universim recepta, unà cum Scholiis Balsamonis, Zonaræ, & Aristenis; Denique Canonicas Epistolas Patrum Græcorum, Syllogen Blastaris cum Doctissimis Beveregii notis, quibus totam dictam Collectionem illustravit.

Quoad secundum modum, Concilia nempè integrè perlegendi, multifariam pariter quis se gerere poterit; Enimverò plerisque fortasse sat erit Concilia quinque, vel sex primorum Sæculorum, perlustrare, quibus nimirum Ecclesiastica Disciplina majori sua simplicitate, ac puritate gaudebat; dummodò & illa subsequentium Sæculorum nullatenus negligant. Alii verò autumabunt, omnia generalia Concilia perlegenda esse, ut vult Pater Lupus Augustinianus in quinque voluminibus à se luci traditis, complectendo etiam Concilia, quæ generalia putabat, unà cum notis super ipsis editis. Alii huic studio illud quoque Conciliorum superaddendum sentient propriarum nationum, ac Regionum; Sic inquam Galli Gallica, Hispani

pani Hispanica, Angli Anglica, Germani Germanica, omninò legenda esse sustinebunt, quorum peculiares Collectiones seorsim factæ, apud nos extant; Utcumque autem sit, certè Africana prætereriri nullatenus debent, cùm aliàs pluribus Ecclesiis normam Disciplinæ præstiterint: Nec pariter veteres Pontificum Decretales Epistolæ omittendæ erunt, quæ in unum collectæ, & in tres tomos redactæ fuére; Istarum tamen primæ, usque ad illas Syricii Papæ, relinqui poterunt, cùm impræsentiarum à doctioribus Viris velut apocryphæ, ac suppostitiæ compertæ fuerint, præcipuè verò postquam Blondellus præ aliis hoc ipsum demonstravit. Alii tandem existimabunt, opus esse Concilia quælibet, sive Provincialia, sive Œcumenica perlegere, ut inde maturior Ecclesiasticæ Disciplinæ notitia habeatur.

Prout verò ad methodum Conciliis studendi attinet: Primò universalis quædam eorum idea formari debet, quæ ibi notanda occurrunt. Quocirca ad rem multùm erit dudum legisse duos ponderationum libros Domini Albaspinæi, neutiquam tamen statuendo, quid circa dubia, ab ipso inibi proposita ultimò sit resolvendum, usquedum singula in ipsis contenta, probè, diligenterque fuerint perpensa. Cabassutius etiam quantùm ad hoc non parum juvabit. Qui tamen Concordiæ Domini de Marca studuerint, librisque Ludovici Thomassini de Disciplina, & Patris Quesnelii, magis etiam in Conciliorum studio proficient. Legi item possunt Richerius, & Jacobatius, cujus Opus velut Isagóge ad istam lectionem inseruit. In calce hujus Tractatus potiorum difficultatum Elenchum invenies, quem idcircò tradidi, ut inde Autographorum studium facilius redderem.

Secundò cujuslibet Concilii historiam adamussim scire oportet, videlicet quidnam ad ipsorum celebrationem ansam præbuerit; Quæ fuerint in ipso hæreses percussæ anathemate; Quinam celebres viri ipsi interfuerint; & quæ inde evenerint.

Tertiò, si quæ fuerint in Conciliis legendis notatu digna, calamo exaranda erunt, vel quoad dogmata, vel quoad Ecclesiasticam Disciplinam. Istæ autem adnotationes integrè, & per extensum scribi poterunt, breviter solùm innuendo in margine causas, aut materias singularum, ut paulo infra, cùm de Collectionibus, luculenter exponam.

II.

Juris Canonici studium parùm, aut ferè nihil differt à præfato Conciliorum; & bifariam dividi potest; pars siquidem una Jus antiquum comprehendit, hoc est Decretum Gratiani; altera verò jus novum, quod Summorum Pontificum Epistolas Decretales complectitur, quæ post Gratianum emanarunt, dum sub medium duodecimi sæculi viveret; Ex utroque autem totum, quod Juris Canonici corpus dicitur, coalescit.

Decre-

Decretum Gratiani ex Sacræ Scripturæ testibus compingitur, ex regulis Conciliorum, antiquorum Pontificum Rescriptionibus, & Sanctorum Patrum Auctoritatibus; tresque in partes est distributum; Prima dicitur de distinctionibus, & unam supra centum distinctiones claudit. Secunda quæ de Causis inscribitur, ex triginta sex causis contexitur, quarum trigesima tertia distinctiones septem complectitur, in quibus de Pœnitentia agitur. Tertia quinque distinctiones continet, quæ de consecratione appellantur, ut à prima parte distinguantur, eò quòd in præsenti ab Ecclesiarum consecratione Gratianus reverà exordiatur.

In prima itaque parte de primis Juris principiis agitur, hoc est Juris, tum Divini, tum humani, in primis nempe vicenis Distinctionibus; In reliquis verò de Ordinationibus, & Ecclesiarum Ministris, de Prælatis, & Inferioribus, & de prærogativis, ac dotibus, quibus insigniri debent.

In secunda de judiciis Ecclesiasticis, tum civilibus, tum criminalibus, pertractatur, deque materia supra quam cadunt, tam in exteriori, quam interiori foro; & propterea hac in parte de Matrimonio, ac de Pœnitentia luculenter agitur, quæ plerisque ex dictis judiciis materiam præbent.

In tertia demum Gratianus de cæteris Sacramentis differit, de quibus nullus in præcedentibus sermo est habitus, videlicet de Baptismate, Confirmatione, & Eucharistia, Extremum Chrisma reticendo; & cùm Eucharisticum Sacramentum sit cæterorum longè præstantissimum, idcircò de ipso ibi primò pertractat, incipiendo ab Ecclesiarum, & Altarium consecratione, quæ eidem Augustissimo Sacramento debent inservire.

In singulis porrò istarum partium Gratianus studet varios concordare Canones, super quavis materia occurrentes; unde creditur, opus istud ab ipso sic fuisse inscriptum: *Concordia discordantium Canonum*. In his tamen conciliandis aliquoties hallucinatus est, sicut etiam citando auctoritates, quas refert, ut ex iis argui potest, quæ parte secunda de Confessione recenset; Quamquàm ibidem possumus ipsum favorabiliter interpretari, ut videre est in Tractatu de Confessione Patris de Sancta Martha, Monachi Benedictini Congregationis Sancti Mauri.

Cæterùm quantùm ad falsas Gratiani citationes, Romani Correctores sub Pontificatu Pii IV. & Pii V. ipsis prospicere curarunt, singula nempe propriis tribuendo Authoribus, quæ Gratianus, post Burchardum, & Ivonem Carnutensem, aliis ascripserat. Antonius Augustinus, Archiepiscopus Tarraconensis, consimile opus eodem tempore susceperat, totumque penè consummaverat, cùm ecce intellexit, novam Decreti Gratianæi editionem à Romanis Revisoribus prodiisse, unà cum ejusdem emendationibus. Quocirca Doctus is Præsul coactus fuit eas sedulò perpendere, perque nova quædam additamenta, Dialogis, ex quibus duo ejus libri componuntur, in-

ferta

ferta referre. Hoc tamen opus, postquàm Auctor naturæ concesserat, quod anno 1586. contigit, solummodò fuit luci traditum; & quia impressa exemplaria ferè ubique defecerant, Dominus Balluzius, ut nova fieret editio, oppidò utilis, & castigata, operam dedit, cui etiam scitu dignas correctiones superaddidit, ut aliàs innui.

Licèt autem istud Gratiani Decretum haud fuerit publica ex authoritate compositum, hinc tamen non obstitit, quin fuerit in jurisprudentiæ palæstris summoperè commendatum ante Decretalium compilationem, quæ postmodùm facta est. Quinimmò ex tunc etiam jugi in existimatione fuit, tametsi ejus auctoritas ex Doctorum, quos inibi passim recenset, testimonio in primis firmetur.

Porrò jus novum in quinque collectionibus, sive Decretalium compilationibus consistit, quæ post Cratiani obitum à Summis Pontificibus emanarunt. Hæ autem Collectiones sunt: Decretales Epistolæ à Gregorio IX. compilatæ, Sextus, Clementinæ, Extravagantes Joannis XXII. & Extravagantes Communes.

Ante Gregorium IX. quamplures earundem Decretalium Sylloges texere attentaverant; & præ aliis Innocentius III. & Honorius III. istam nonnullis provinciam demandaverant; sed tandem Gregorius Nonus Honorii successor, qui vixit in Pontificatu ab anno 1237. usque ad 1241. collectionem fieri jussit, quæ nunc temporis Canonico juri inseritur; quamvis pleræque ex hisce Decretalibus haud sint in Gallia receptæ, & præsertim eæ Sexti, quæ ex Lugdunensi Concilio non fuerunt depromptæ. Præstereà harum aliquot abrogatæ fuere, sive à Concilio Tridentino, ut sunt quæ Clandestina approbabant Matrimonia, sive ex contraria consuetudine.

Collectio hæc Gregorii IX. coalescit nedum ex Summorum Pontificum Decretalibus, quæ qui vixerunt post Eugenium III. cujus sub Pontificatu vivebat Gratianus, verùm etiam ex Divinarum Scripturarum, Conciliorum Patrumve testimoniis, quemadmodum & Gratiani Decretum. Porrò in quinque libros istæc distribuitur; in primo agitur de Judicibus, nimirum de Prælatis; in secundo de Judiciis Civilibus; in tertio de rebus Ecclesiasticis, ad Cleros, Laicosque spectantibus; quæ etiam præfatis Judiciis materiam suppeditant; in quarto de Matrimonio; in quinto demùm de criminibus, & Judiciis criminalibus; Quorum omnes librorum materias quinque sequentis carminis vocabula complectuntur.

Judex, Judicium, Clerus, connubia, crimen.

Bonifacius VIII. huic compilationi sextum quendam librum adjecit, qui propterea Sextus appellatur, Epistolas Decretales complectens, quæ post Gregorium IX. usque ad Bonifacium ipsum emanarunt, unà cum Canonibus duorum Conciliorum Generalium Lugdunensium anni 1245. sub Innocentio IV. & 1274. sub Gregorio X. Sextus quoque dividitur in quinque libros, sicut & compilatio Gregorii IX. & sequentes.

Clementinæ continent Canones Concilii Generalis Viennensis, sub

Clemente V. celebrati, unà cum hujusce Pontificis Decretalibus, unde etiam hujusmodi collectio Clementinarum nomen sortita est.

Joannes XXII. collectionem istam publicavit; simulque confirmavit, novamque subinde edidit, proprias Decretales complectentem, quæ Extravagantes nominantur, eò quod corpori Juris sunt adjectæ, quod jam erit in praxi.

Extravagantibus istis Joannis XXII. nonnulli privata industria Pontificis hujus Decretales, quæ ejusdem collectioni deerant, adjecére, easque successorum; quæ ut ab illis Joannis dicti secernerentur, Extravagantes Communes dicuntur.

Nomen hoc, Extravagantes, jam pridem Decretalium collectionibus, post Decretum Gratiani cincinnatis, impositum fuerat; mox tamen primas duas dumtaxat ejusdem vocis syllabas retinere satius visum est, nimirum; Extrav. vel cum majori abbreviatione: Ext. in citationibus compilationum Gregorii IX. & Sexti. Cæterùm titulo, Extravag. Decretales tantùm Joannis XXII. Et extravagantes communes inscribuntur.

Ad dignoscendas autem Juris Canonici citationes meminisse fas est, Decretum Gratiani distributum esse in distinctiones, & causas; causas in controversias, utrasque verò in Canones. Item animadvertendum est, in secunda parte hujus Decreti, quæ est de causis, agi de Pœnitentia in trigesima tertia, & hunc Tractatum in septem distinctiones dividi. En igitur quomodò citatur Prima pars Decreti:

Can. vel cap. Erit autem 2. dist. 4.

Quod innuit, locum hunc reperiri in Canone, sive capite, incipiente per hæc verba: *Erit autem*, qui textus est secundus quartæ distinctionis.

Citatur Secunda Pars hoc modo:

Can. Quoties 9. 1. (supple causa) quæst. 7.

Verùm cùm notandæ sint Glossæ, seu Commentaria Gratiani, utimur nota paragraphica: §. Sed hoc de peccatore ad finem Can. Sicut Christus 7. 1. quæst. 1.

Prout ad Tractatum spectat de pœnitentia, qui septem distinctiones complectitur in causa 33. hic est citandi modus:

Can. perfecta, 16. dist. 3. de Pœnit.

§. Illud autem Gregorii post Can. Quærat hìc aliquis dist. 4. de Pœnit.

Praxis denique citandi Tertiam Partem hæc est:

Can. Nemo 9. distinct. 1. de Consecrat.

Quod denotat canonem, sive caput, quod incipit: *Nemo*, quod est nonum in prima distinctione de consecratione, idest tertiæ partis.

Quantùm verò ad quinque Decretalium libros, à Gregorio IX. compilatarum, singuli eorum distribuuntur per titulos, tituli per capita, hæcque, cùm nimis prolixa, per paragraphos. Post capita, & paragraphos, si adsint, opponitur particula, Extra, vel abbreviando: Ext. videlicet, C. cum in cunctis 7. §. Inferiora Ext. de elect.

Quoniam in citationibus hujusce collectionis numerus libri reticetur,

ut

ut etiam in citationibus Decreti; Operæ ideò pretium est quidquid in singulis librorum continetur prænoscere, sicut & ipsorum seriem, ut is rite distinguatur, qui ut materia citationis refertur. Sic in citatione modò allata, liber de elect. primus est quinque eorum, ex quibus Gregorii IX. compilatio componitur; Quotiescumque autem sub uno, ac eodem titulo capita recensetur simili vocabulo incipientia, additur: el secundo, ut secundum indicetur.

Quoad Sexti citationes, additur in calce cujuslibet citationis, in 6. & in Clem. pro Clementinis, & Extravag. pro Extravagantibus, superaddendo: Jo. 22. pro iis Joannis XXII. Denique Extravag. Comm. pro Communibus.

Plerique Auctores nonnulla Canonici Juris edidére compendia, & alii methodus quasdam, ut minùs laboriosum Sacrorum Canonum studium redderent. Quocirca præ aliis legi poterunt Corvini Epitome, Institutiones Juris Canonici cum commentariis Lancellotti, Œconomia Juris Canonici Cabassutii, Prænotionum Canonicarum libri V. Domini Doujat, in quorum calce Elenchus adest Conciliorum, omnium Patriarcharum Orientis, Summorumque Pontificum, Les Institutions au Droit Ecclesiastique par Monsieur l'Abbé Fleury; Institutiones in Jus Ecclesiasticum Domini Abbatis Florii; Opus Domini Du-Bois Advocati in Conventu juridico, seu Parlamento Parisiensi; tandem libellus quidam anonymus, Lugduni anno 1690. excusus, sub hoc titulo: Abregé historique Du Droit canon, contenant des remarques sur le Decret, de Gratien, avec des Dissertations sur les plus importantes matieres de la Discipline de l'Eglise, & de la Morale Chrétienne. Compendium historicum Juris Canonici, Adnotationes continens in Decretum Gratiani, unà cum Dissertationibus in potiores materias Disciplinæ Ecclesiasticæ, atque Ethicæ Christianæ.

Priùs quàm Juris Canonici studium quis exordiatur, oportet ut generalem quandam legum notitiam, vel saltem ideam præhabeat; inde namque compilationem suam Gratianus reverà incæpit. Divus Thomas de legibus egit prima secundæ. Sunt qui consulant, haud prætermittendum Dominicum Soto De Justitia, & Jure; sed nimis amplum Volumen videtur, doctrinis quidem variis refertum, & ut consulatur opportunum, ast eò prolixum, ut non parùm negotii perlegenti facessat. Ut autem aliqua saltem juris civilis idea formetur, Tractatus quidam legi poterit Gallico sermone à Domino Domadio elucubratus, velut præambulum ad alterum ab ipso pariter nuper excusum, in quo juris civilis leges eleganti disponit ordine, quæ in Codice, ac Digesto perquàm confusè traduntur.

Multum deinde confert Gratianum, ac Decretales accuratè perpendere, unde hodiernum Juris Canonici corpus constituitur. Qui tamen Canonico Juri noluerint operam adeò impensè navare, ea saltem perlegere satagent, quæ institutum proprium, & Sacramenta respiciunt; Quæ materiæ sub propriis titulis distinctæ legentibus occurrent.

rent. Qui verò Canonici Juris pleniorem habere notitiam optaverit, quosdam insuper Commentarios evolvet, ut putà à Prospero Fagnano dudum editos, qui præstantiores habentur; Ad rem quoque valdè erit istorum aliquot sibi comparare, Gallico idiomate compositos, ut peculiares Galliarum consuetudines, ac municipales leges innotescant; Quocirca opus præfati Abbatis Florii maximè proderit.

III.

Jus Civile Archetypum fuit jus Canonicum condendi. Consistit autem in quatuor præcipuè collectionibus, quæ sunt: Institutiones, Digestum, aliàs Pandectæ Codex, & Novellæ. Decretum Gratiani cum digesto, Prima Decretalium compilatio cum Codice, reliquæ verò cum Novellis, multum affinitatis habent.

Institutiones quatuor libris absolvuntur, in quibus agitur de Justitia, & Jure. Personæ, res, obligationes, & actiones in ipsis potissimè pertractantur.

Digestum priscorum Jurisconsultorum decisiones continet, & partitur in Digestum vetus Infortiatum, & novum, quorum singula in plures libros distribuuntur. Usitatum est in citationibus duplici ff. Digestum innuere.

Codex nil aliud est, nisi veterum legum Imperialium Collectio. Quinque autem enumerantur, ideſt Codex Justinianæus, Gregorianus, Hermogenianus, Theodosianus, & Basilicæ. Codex Justinianæus statuta, sanctiones, & præcepta Imperatorum complectitur, ab Adriano, usque ad Justinianum, qui collectionem hanc fieri jussit. Gregorianus, & Hermogenianus à duobus præclaris Jurisconsultis, Gregorio nempe, & Hermogene, conditi sunt, ex quibus collectiones istæ nomen derivarunt Theodosianus codex, Theodosii Magni, & nonnullorum Imperatorum constitutiones claudit. Tandem Basilicæ nil aliud sunt, propriè loquendo, quàm Justinianæi Codicis epitome, cujus Auctoritas cæteris quibusve aliorum Codicum præfertur.

Novellæ solas Justiniani Imperatoris constitutiones continet, quibus earum Appendix adjuncta fuit, quæ authenticæ non habentur.

Ulteriora non recensebo prout ad jus civile, quandoquidem Monachos parùm decet hujusmodi studium; Præterea ipsis à S. Basilio interdicitur in Epistola ad Sanctum Gregorium; sicut etiam ab Alexandro Tertio Pontif. Max. præter alios, qui omittuntur; Quod tamen de iis videtur intelligendum, qui id expressè profitentur; secùs verò respectu illorum, qui legum, vel Institutionum universalem dumtaxat ideam sibi comparare cupiunt, ut inde ad jus canonicum percipiendum faciliùs se introducere valeant, vel etiam ut ad rectè judicandum de variis, quæ contingunt actionibus, disponantur ingenia; Quod appositè Petrus Blesensis animadvertit, inquiens: Bonum est scire leges, sed non ad quæstum, non ad iniquum juris compendium,

dium, sed ad inquisitionem veritatis, & judicii æquitatem. Plurima etiam in Theodosii, ac Justiniani Codicibus extant, quorum scientia Superiores maximè decet. Domini Gothofredi notæ in Theodosianum Codicem, eruditionum copia undique scatent.

Insuper in Novellis Justinianæis legi potest constitutio quarta tota per extensum; item articulus 42. constitutionis octavæ; & in aliis, quæ sequuntur, constitutionibus, articuli 410. 411. & 480. & sequentes legendi erunt; in istis namque pleraque, & egregia documenta, ad Monachos attinentia, fient legentibus obvia.

Non desunt tamen vel in Jure Cæsareo multa Ecclesiasticis valde consentanea; Quid namque præstantius eo, quod Leo, & Anthemius Imperatores, pro Episcoporum eligendorum norma, ad Armasium Prætorio-Præfectum scribunt? *Nec pretio, nec precibus ordinetur Antistes; tantùm enim ab ambitu debet esse sepositus, ut quæratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat; sola illi suffragetur excusandi necessitas; Profectò enim indignus est Sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus.* Haud ægrè arguere hinc poteris (ut ajunt) ex ungue Leonem, & ex isto brevi Doctrinæ vestigio, nedum præfatæ, sed & cæterarum constitutionum vim inferre, quæ occurrunt in Justinianæo Codice, in Regio Luparæ Palatio nuper excuso, unà cum Notis Domini Pithœi. Inest nobis eximia quædam compilatio Regularum, ac juridicorum dogmatum, quæ Petrus Pithœus congesserat, deinde Dominus Jolius imprimi curavit, unà cum Opusculis Domini Oyselii.

Codex Justin. Lib. 1. Tit. 3. Cap. 31.

Qui generalem quandam juris civilis notitiam habere cupit, Epitomen Corvini legere poterit, Justiniani Institutiones; item Arnoldum Vinnium in Institutiones, planè utilem, cæterumque fortè præstantissimum; L'*Origine du Droit François par Monsieur l'Abbé Fleury*, Gallici Juris originem à Domino Abbate Florio, duobus parvis voluminibus nuper vulgatam. Non abs re fortassis erit Juris Canonici studium, ex hac Juris Cæsarei præconcepta idea exordiri, siquidem velut Isagóge ad ipsum inservire poterit. Claudi Colombeti Paratitla in Digestum, eaque Jacobi Cujacii in novem Codicis libros, multum sanè eruditionis continentia, ad istam ideam brevi formandam oppidò conferent.

Quamplures insignium Jurisconsultorum autumant, utiliorem Juri studendi methodum fore, si nudè, absque Glossa, aut commentariis legatur; saltem ita sentiebant Domini Pithœi, Viri de Jurisprudentia optimè meriti, quorum proinde authoritas taliter opinantium sententiam valdè commendat. Legitur hoc in Vita Petri Pithœi, unà cum Opusculis Domini Loysel in lucem edita, cura, & studio Domini Joly, Canonici, atque Cantoris Ecclesiæ Cathedralis Parisiensis.

CAPUT VI.

De Theologia positiva, & Scholastica.

DIscrimen hoc Scholasticam inter, ac positivam intercedit Theologiam, quòd hæc Scripturis Sanctis, Conciliorum, Patrumque Traditionibus merè innititur; Illa verò latiorem sibi vendicando campum, humanæ etiam rationis, Philosophiæ, cæterarumque superaddit scientiarum adminicula.

Quoad positivam Theologiam non est cur hìc fusiori me extendam calamo; quæ siquidem de Scripturarum, Patrum, ac Conciliorum lectione superiùs innui, ad id videntur amplè sufficere, præter ea, quæ mox adjiciam de Scholastica Theologia. Nihil autem super hoc jucundius, ac opportunius legendum nobis occurrit, quàm quod monet S. Hilarius lib. 1. de Trinitate, ubi inquit: *De Deo tractare volentem, meminisse oportet terrenarum mentium infirmas, atque imbecilles opiniones esse abjiciendas, omnes imperfectæ sententiæ angustias religiosa dicendi expectatione laxandas; Novis enim regenerati ingenii sensibus opus est, ut unumquemque conscientia sua secundùm Cœlestis originis munus illuminet. Standum itaque per fidem ante est in substantia Dei, ut sensum ad ea, quæ Dei substantiæ sint digna, moderetur; moderetur autem non aliquo modo intelligendi, sed infinitate.* „Quin etiam conscius sibi Divinæ se naturæ participem effectum fuisse; Dei naturam, non naturæ suæ legibus metiatur, sed Divinas professiones secundùm magnificentiam Divinæ de se protestationis expendat. Optimus enim lector est, qui dictorum intelligentiam expectet ex dictis potiùs, quàm imponat, neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præsumpserit intelligendum. Cùm itaque de rebus Dei erit sermo, concedamus cognitionem sui Deo, dictisque ejus pia veneratione famulemur; idoneus enim sibi testis est, qui nisi per se cognitus est: Si qua verò, de natura Dei tractando, comparationum exempla afferantur, nemo ea existimet absolutè in se rationis perfectionem continere; comparatio enim terrenorum ad Deum nulla est, sed infirmitas dumtaxat nostræ intelligentiæ cogit species quasdam ex inferioribus, tanquam superiorum indices, quærere, ut rerum familiarium consuetudine admonente, ex sensus nostri conscientia ad insoliti sensus opinionem educamur. Omnis igitur comparatio homini utilis potiùs habeatur, quàm Deo apta . . . . protestans & infirmitati se humanæ necessariam, & ab invidia esse liberam non satisfacientis exempli. Nam d, quod ultra humani sensus intelligentiam Dominus de se professus est, quantis potest potentiæ exemplis, ad intelligentiæ fidem coaptat, innuens, ut quod ab homine per naturam hebetem non capitur, id fides tamen rationabili scientia consequatur; quia neque non credendum

„ de se

„ de se Deo est, neque opinandum extra rationem fidei esse intelli-
„ gentiæ potestatem.

Nonnulli ob id Scholasticam scientiam, tanquam cujusdam corruptelæ fontem spectant, quæ sensim in Theologiam irrepserit; Hincque ægrè ferunt, vel ratione humana, vel Philosophica scientia, quædam in ipsa resolvi, rationem ipsam omninò transcendentia. Reverà fateri cogimur, excessum aliquem in hoc posse contingere, quinimmò multoties in Theologiam irrepere; Verùm si moderatio servetur, necnon ineptus rationis emendetur usus, haudquaquam improbandum est, quod alioquin liquet in se esse valdè proficuum. Scholastica ergò facultas perquàm utilis est ad rectè disserendum de rebus ad materiam religionis spectantibus; ad stabiliendas sententias, quibus nitendum est; ad decidendas novas controversias, quæ passim insurgunt; ad enodandas æquivocationes, Paralogismos, & Hæreticorum sophismata, ad conciliandos demùm veterum exprimendi modos cum iis, qui nunc in Ecclesia usurpantur.

Duplex ratiocinandi genus in Theologia notatur, unum nempè in veritatibus revelatis, in Scripturis, ac Traditionibus fundatum; alterum verò, illis præsuppositis, ex naturali, ac philosophica ratione emergens, ut inde per comparationes quasdam, & paradigmata, præfatæ veritates magis illustrentur, crediruque faciliores reddantur.

Hic autem rationis usus neutiquam dedecet, quandiu certos limites, modosve minimè transcenderit. Ast ubi primùm excesserit, ita ut nedum veritates revelatæ illustrentur, sed ad futiles, chimericasque Quæstiones digrediamur, tunc transit in Theologicæ facultatis abusum, non quidem ex nobilissimæ hujus scientiæ defectu, sed hacce perperàm utentium. Humana ratio plerumque inquies est, ac indomita, nec nisi ægrè patitur legibus ullis, aut limitibus circumscribi; Quo circà fides ipsam inter theologizandum compescere debet, quotiescumque supergredi noverit. Oportet igitur, ut fides rationem dirigat, & vicissim quòd intrà illius veritates, vel saltem ipsarum inquisitionem, ac intelligentiam, hæc coerceatur: *Bonus quidem rationis circuitus* (egregiè scribit pius quidam Auctor) *sed quando ratio ipsa intrà fidei regulas se continet, ejusque terminos non excedit de fide ad fidem, vel de fide ad intelligentiam pertingens . . . . . Bonus iste circuitus, in quo mens rationis ductu pervestigando procedit, sed a fide non recedit; instructa à fide, restricta ad fidem*. *Gilleb. serm. 4. in Cant. n. 2.*

Quamdiu methodus ista servabitur, haudquaquam rationis usus vitio vertetur; Nec secùs ista usi sunt prisci Patres, sive veræ Religionis cultum Ethnicis suadendo, sive eandem contra Adversarios viriliter propugnando. Sic pariter se gesserunt primi Christianæ Religionis Apologistæ, Catholicorumque dogmatum defensores.

Equidem fateor non modicum esse discriminis inter nostratem, ac ipsorum Theologiam; horum quippe ratiocinia disertè adeò sunt, eleganterque disposita, ut jucunditatem, ac energiam juxta Christianæ eloquentiæ methodos, ubique redoleant. E contrario verò Scho-

lastica Theologia prorsus arida, sterilisque videtur; per argumenta enim, ac Dialectica ratiocinia ferè semper interruptè procedit, ut plerumque legenti negotium facessat. Nisi tamen quorundam Neotericorum Theologiæ mille futiles Quæstiones fuissent insertæ, methodus ista nonnihil adhuc esset commendabilis, cùm reverà propriis non careat emolumentis. Verùm nedum frivolis Quæsitis eam plerique deturparunt, sed & Theologicos discursus penè omiserunt, alios eorum loco subrogantes sæpenumerò irridendos, utpotè pueriles, nugatorios, & almæ Religionis, quam profitemur, majestati incongruos. Insuper à traditione ipsa, ex nimia philosophandi libidine, multoties declinarunt, quam tamen ex veterum Patrum studio, à se jugiter neglecto, haurire facilè potuissent. Inter ipsos autem celebriori censebantur nomine, qui sophistica invicem cavillandi arte præstabant, ut ex Sic, & Non, Petri Abaillardi liquet. Verùm enimverò quis excogitare queat in quot demùm hujus farinæ Theologi proruperint deliramenta? Arguere id luculenter possumus ex iis, quæ Guillelmus, ac Stephanus, Parisiorum Antistites, ac Sorbonensis Universitas identidem damnarunt, reticendo etiam pro nunc improbum, tum docendi, tum discendi laborem, qui eo ex tempore in quorundam scholis miserè invaluit, adjectis innumeris latinæ linguæ barbarismis.

Abusus iste elapsis quidem sæculis apprimè viguerat; verùm nostro hoc ævo ipsi quadantenus prospectum est; siquidem nedum Scholasticam Theologiam puriorem conspicimus, sed longè digniùs, ac olim, gymnasticis in palæstris pertractari; pluris enim in præsentia auctoritatem facimus, quàm rationem; ipsa Scriptura, Conciliorum, Patrumque sententiæ proprio in fonte leguntur, non verò in apocryphis, dubiisque scriptis, quæ olim scholastici sibi vicissim communicantes, contra legitimum Autographorum sensum iis sæpissimè utebantur, eò quòd istos in fonte noluerint aliquando consulere. Cæterùm optandum nobis est, ut diu, quæ nunc in scholis viget, servetur methodus, simulque cavendum, ne quis in posterum fidenter acquiescat nonnullis, sive exemplaribus, sive Collectionibus Patrum, Conciliorum, & Ecclesiasticæ Historiæ à quibusdam vel viris doctis proprio usui concinnatis; quandoquidem ea in nobis renovaretur confusio, quam hucusque in præteritorum temporum scholasticis improbavimus.

Tayonus, Cæsaraugustæ Antistes, ex primis fuit, qui Theologicam summam congesserit. Vixit sub medium septimi sæculi, & in quinque libros sub peculiaribus titulis redegit quidquid ad Theologiam spectans in Divi Gregorii Operibus nactus est, nullum ibi intermiscendo sermonem, neque aliorum Patrum testimonia, præter aliquod Divi Augustini. In primo hujus compilationis libro, nondum typis edito, agit de Deo, ejusque Attributis; In secundo de Incarnatione, de Prædicatione Evangelica, de Ecclesiarum Pastoribus, eorumque gregibus; in tertio de variis Ecclesiæ Ordinibus, de Virtutibus,

tibus, & Vitiis; In quarto de Dei Judiciis, de tentationibus, ac peccatis; In quinto demùm de Reprobis, de Judicio Universali, de Mortuorum Resurrectione.

Sanctus Joannes Damascenus primus inter Græcos extitit, qui summam ediderit Theologicam, quæ in quatuor libros distribuitur, & inscribitur: *De Fide Orthodoxa*. In primo agit de Deo, ejusque attributis; In secundo de Creatione, de Creaturis, & de Prædestinatione; In tertio, & quarto de Incarnatione, de variis mysteriis, quorum postremum est de Resurrectione Mortuorum. Regula, quam sibi in hac summa potissimè præscribit, hæc est: Nil aliud in Theologia investigandum esse, præter ea, quæ nobis in lege per Prophetas, Apostolos, ac Evangelistas sunt revelata; item subtrahendas esse inanes quasdam, futilesve quæstiones, quæ possunt ab humana intelligendi acie confingi circa Divinam essentiam, vel circa modum ejus immensæ existentiæ; quomodò Verbum, & Spiritus-Sanctus procedant; qualiter Verbum sit Incarnatum, &c. Cùm hæc, & id genus alia Quæsita nobis in Scripturis haud explanentur. *Damasc. Lib. 1. Cap. 1. & 2.*

Primus verò inter Latinos, qui Theologicas Quæstiones Scholastica pertractarit methodo fuit S. Anselmus in variis, quos elucubravit Tractatibus. Ejus stylus, nec prorsus ad Oratorium, nec ad Dialecticum vergit, sed videtur nonnihil de utroque participans; Laconicus tamen potiùs est, ac metaphysicam redolens. Guillelmus de Campellis, Petrus Abaillardus, Anselmus Laudunensis, aliique plures eum sunt imitati.

Postremi horum Theologorum Theologiam in sententias redegére; ea namque Guillelmi de Campellis, in quodam Manuscripto Ecclesiæ Parisiensis sub hoc titulo legitur: *Sententiæ Theologicæ Magistri Guillelmi Catalaunensis Episcopi*. Petrus Abaillardus Præceptoris sui exemplum in hoc tenuit, sicut & Robertus Pullus, ac Petrus Pictaviensis; sub quo etiam titulo S. Bernardus Abaillardi Theologia citat. Sed tandem Petrus Lombardus Episcopus Parisiensis omnibus aliis longè antecelluit, & Theologica Patrum dogmata in quatuor sententiarum libros redégit; hæcque est illa methodus, quæ universo ferè Scholasticorum Cœtui, qui post ipsum fuere, magis arrisit, usquedum Angelicus Doctor, qui eadem pariter usus est, novam in sua summa concinnavit, quam subinde Scholastici cæteris quibuscumque præposuerunt.

Non modicùm tamen post Divum Thomam Theologicæ facultati à Neotericis derogatum est; futiles namque speculationes, seu potiùs nugatorias cavillationes in ipsa eò usque congesserunt, ut à gravitate illa, ac theologizandi majestate, in Christifidelium lyceis omninò servanda, multum recesserit. Quocirca pius quidam, sapiensque Præsul se cohibere non potuit, quin scriberet: *Plusieurs Scolastiques Modernes, plus subtils, que solides, voulant encherir Sur S. Thomas, ont embroüillé les veritez qu'ils prétendent éclaircir, ruiné l'étude de l'écriture, des Saints Peres, & des Conciles; débauché les esprits, & éteint* *Godeau Hist. de l'Eglise.*

peu à

peu à peu dans les ames l'esprit de pieté par leur maniere sechе de s'espliquer; ce qui est un grand mal. Plerique recentiorum Scholasticorum, vanam potiùs speculationem, ac ratiociniorum acumen ostentantes, quàm doctrinarum gravitatem; & supra Divum Thomam meliori fortè nomine censeri præsumentes, veritates dum magis illustrare intendunt, potiùs implicuerunt; insuper Scripturarum Divinarum, Sanctorum Patrum, ac Conciliorum studia everterunt, perverterunt ingenia, sensimque veræ pietatis fervorem in animabus suffocarunt ob asperam, spinosamve à se confictam docendi methodum, quod sanè Reipublicæ literariæ ingenti est detrimento. Melchior Canus in hunc abusum maximoperè invehitur; meritò tamen sustinet, Scholasticam Theologiam ob id minimè spernendam esse, cùm non in ipsam, sed in quorundam dumtaxat Theologorum ineptiam quidquid indecorum est, sit refundendum.

Oportet igitur, ut qui in Theologica facultate brevì proficere cupiunt, hujusmodi Syrtes sedulò declinent, hoc est Theologicum studium in litigiosas palæstras minimè convertant, neque frivolis controversiis operam impendant, materia, quam pertractant, prorsus indignis; Denique, ut tantam argumentorum, ratiociniorumque farraginem moderentur, quæ vel in rebus sacris Auditorum animis negotium potiùs facessunt, quàm ad ipsas suadendum, aut magis propugnandum conducant.

Quocirca ipsis operæ pretium erit veterum scholasticorum vestigia sequi, putà S. Joannis Damasceni, S. Anselmi, præsertim verò Magistri Sententiarum, cujus Summa prò methodo inservire poterit, tum ratione brevitatis, tum selectiorum materiarum, tum denique ex modo istas demonstrandi, auctoritate Patrum, ac Scripturarum; Quibus alia subinde Patrum testimonia poterunt superaddi, quæ opportuniora videbuntur, unà cum iis Conciliorum, quæ inibi multoties desiderantur; authoritates maturè ponderando identidem afferendas, ut quod quis probare nititur, efficaciter evincere queat.

Can. Lib. 12. cap. 3. Si verò materiarum seriem, ordinemve spectemus, Melchior Canus Divi Thomæ Summam cæteris quibuslibet meritò præfert, tametsi nonnihil prolixam, cujus proinde lectio, & studium multum temporis poscunt, quod ab aliquibus breviùs se expedire cupientibus in evolvendis Scripturis, Patribus, & Conciliis posset insumi. Theologiæ tamen Professoribus necessum omninò erit exactam totius summæ prædictæ ideam gerere, potioresque ejusdem Controversias ad Moralem in primis spectantes, ritè perpendere. Grotius in Epistola, cuidam Galliarum Regis Oratori exarata, qui methodum quandam exactè studendi ab ipso poposcerat, ei consuluit lectionem secundæ secundæ Divi Thomæ ad Moralis Doctrinæ consecutionem. Quamobrem qui opportuna librorum copia caruerint, vel ad Patres, aut Concilia proprio in fonte scrutanda defecerint animo, intrà Summæ istius limites continere se poterunt; vel si malint, Estium in Magistrum Sententiarum evolvere, utpotè breviorem, potioresque dumtaxat,

taxat, resectis inutilibus, Theologiæ Quæstiones pertractantem.

Plura hic non adjiciam ad demonstrandum Theologicum studium Monachis planè congruere. Exemplum Cassiani, Jobii Monachi Græci, qui, referente Photio, novem de Incarnatione libros quinto sæculo edidit, à Theodoreto Epist. 127. ad ipsum scripta, satis commendatos; reticendo Niciam, & Theodosium, quorum opera passim citat idem Photius. Istorum, inquam, Doctorum exemplum, sicut & S. Joannis Damasceni, S. Anselmi, Franconis Abbatis Monasterii Affligeniensis in Belgio, qui libros quinque de Gratia composuit; Fulgentii Abbatis Montis Angelorum in Helvetiis, qui sæculo duodecimo in universam Theologiam scripsit, aliis penè innumeris omissis, id sat superque confirmant. Nunc verò, ut innui, exoptandum restat, ut Scholasticam Theologiam nostri homines quadantenùs moderentur, ut inde Religiosis Alumnis utilior fiat, eorumque instituto magis consentanea. Jam id à nonnullis cum fructu cœptum est, speve optima nitimur majoris in posterum progressus. Esto autem mihi certò persuadere non audeam, opusculum hoc ad id multum posse conferre, nullum tamen inde detrimentum evenire crediderim; quinimmò generatim hactenùs dicta nonnihil studiosæ juventuti profutura confido. Interim abs re minimè erit nonnulla hìc hortamenta subdere, de quibus nondum hucusque sermonem habui. *Photius cap. 222.*

I. Exordiri quis poterit à lectione Melchioris Cani: *De Locis Theologicis*; sunt enim universæ Theologiæ veluti basis, ac fundamentum. Præter istius operis materiam, legenti jucundam æquè ac necessariam, opportuna valdè erit ejus lectio ad sciendum modum, quo Controversiæ in Scholis utiliter sint pertractandæ, recedendo nempe ab asperitate, seu duritie quorundam Scholasticorum Neotericorum, quorum termini, resque pertractandi methodus, videntur penè intolerabiles. Photius in sua Bibliotheca animadvertit, Opera S. Justini, alioquin egregia, & soliditatem sermonis ubique habentia, venustate tamen, optabilique jucunditate carere, eò quòd Sanctus Martyr eloquentiæ Regulas prò debita styli elegantia neglexit. At verò ex opposito inquit, S. Athanasium veterum Philosophorum vestigia æmulatum, dialectico vigori rethoricæ facultatis ornatum copulasse, asperam, & elumbem dicendi methodum declinando, & barbara vitando vocabula, queis Neoterici passim abundant. Melchiorem Canum tanquàm exemplar poterit unusquisque sibi proponere, ad emendationem istius Scholasticorum defectus; & sanè vix aliud in isto scribendi genere opus adeò opportunum legendum repereris. Perlegi item poterit appositè ad rem hanc Theologia Joannis Baptistæ Du-Hamel, quæ nil minùs styli venustate gaudet, quàm ejusdem philosophia. *Phot Cod. 125. & 240.*

II. Ad rem pariter erit quatuor S. Joannis Damasceni libros de Fide Orthodoxa invisere; Item Tractatus Theologicos S. Anselmi, Quatuor libros Magistri Sententiarum, necnon præcipuas Quæstiones Summæ Divi Thomæ.

III. Le-

III. Legi etiam poterunt Tractatus Patrum, quos supra innui, prò singulis Theologiæ materiis, unà cum Opere, quod inscribitur: *Trias Patrum, ad materiam de Gratia pertinente*. In hac porrò lectione potiora argumenta seligentur, & loca, quæ ad stabiliendas, aut illustrandas præfatas materias, quas pertractare, vel addiscere quis voluerit, magis videbuntur idonea.

IV. Oportebit insuper ideam quandam præhabere Historiæ Ecclesiasticæ, Conciliorumque saltèm generalium; Ad quod Historia Patris Alexandri, Notitia Conciliorum Cabassutii, Bibliotheca Domini Du-Pin sufficere poterunt, donec favorabilis se prodat occasio materias ipsas meditandi in Autographorum fonte.

V. Subtrahendæ sunt quævis Disceptationes inutiles, quales, ut plurimum sunt circà, Quomodo, versantes; Vel si quis eas penitùs omittere nolit, majori saltèm, quoad fieri poterit, brevitate illas expendet. Nihil super hoc legendum opportunius occurrit, quàm quod S. Basilius Homil. 25. tom. I. quæ est de Christi Domini Nativitate, scribit; ibi namque præcipit, perpetuo prætereundas esse silentio in Ecclesia singulas eas Quæstiones, quæ vix ullam redolent utilitatem. Item quòd cuncta, quæ nobis credenda proponuntur, quantum possumus illustrare conemur, & quidquid silendum est, omninò supprimere debeamus: σιγάσθω τὰ περιττὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, δοξαζέσθω τὰ πεπιστευμένα, μὴ περιεργαζέσθω τὰ σιωπώμενα. Verbo demùm quidquid parum, aut nihil prodest, sive ad fidei Orthodoxæ sustentationem, sive ad mores dirigendos, resecandum erit: *Tradantur optima, idque, quantumlibet, compendiò; resecentur supervacanea*, inquit Erasmus in Notis in Epistolam primam ad Timotheum cap. I. ubi quamplures inutiles recenset Quæstiones, quibus plerique Neotericorum Theologiam ultra modum amplificarunt.

VI. Quidquam non est asseveranter affirmandum, nisi juxta certitudinis gradum, quo nobis innotescit; nec ulla opinabilis sententia, tanquam indubitatus fidei articulus enunciabitur, quin priùs ut talis fuerit ab Ecclesia definita. Procemium à P. Thomassino præpositum monimentis de Gratia, à se elucubratis, appositè ad rem hanc legendum moneo.

VII. Vitanda est quæcumque altercatio, aut excandescentia, quæ inter disputandum sæpenumerò excitatur, & interdum eousque pertingit, ut variis contumeliis arguentes, ac respondentes se se vicissim afficere audeant: *Prò fide pugna sit* (inquit Melchior Canus) *Prò bis verò, quæ non sunt fidei, sit pugna, sed incruenta*. Legi possunt super hoc Regulæ egregiæ à S. Gregorio Nazianzeno in suis sermonibus propositæ, in primis serm. 26. & 32. in istis quippè illos potissimùm redarguit, qui contra Hæreticos disceptantes, ipsos probris, ac conviciis identidem onerant, hac fortè ratione putantes suorum argumentorum ineptiæ quidquam posse suffragari; & tandem concludit, hanc Controversiarum Professoribus præscribendo methodum, videlicèt: Adversariorum quidem animi nulla verborum acrimonia lacessiri

cessiri debent; sed nec multùm iis indulgendum, ne fiant impudentiores.

VIII. Fugiendæ item sunt sophisticæ Cavillationes vel in Quæstionibus necessariis, in quibus plerumque totum difficultatis pondus ad terminos merè æquivocos redigitur; unde fit, ut verbosæ dumtaxat protrahantur in circulis disputationes, absque ulla prorsus scientificæ veritatis consecutione.

IX. Novis, ac inauditis vocabulis non est utendum, sed iis tantùm, quæ vel Ecclesiæ consuetudine, vel communi Theologorum praxi, pietate non minùs, quàm doctrina præstantium, magis approbantur; & super hoc oppidò confert Epistolam 410. Basilii Magni invisere, sermonemque 26. Sancti Gregorii Nazianzeni. Præsertim verò nova vitanda sunt systemata, utcumque speciosa, aut plausibilia videantur; Quoniam licèt possint reverà esse fidei, & rationi consentanea; semper tamen ambigendi locus, ne inde tumultus, aut animorum diffidia nascantur, vel saltèm simpliciores turbentur, suspicantes, illa Universali Ecclesiæ Doctrinæ opponi. Verbo demùm, prout ad Theologiam attinet, quævis novitas pro suspecta habenda erit, proindeque in iis sistendum, quæ jam dudum veteres Patres calculo suo approbarunt, & per continuam traditionem ad nos devenére.

Addi etiam posset non videri adeò necessarium Theologicas Quæstiones Dialectica tantùm argumentandi methodo expendere, sed altera expeditiori, quemadmodùm post Magistrum Sententiarum, & Angelicum Doctorem Melchior Canus se gessit; Quia verò praxis in oppositum communiter invaluit, & hodierna, quæ in Scholis traditur methodus, reverà utilior, & ad tyrones imbuendos facilior universim creditur, propterea nec ipsi refragari præsumam; Quantumvis enim primus modus nobilior, atque præstantior existimetur; cùm tamen alter longè majori sit emolumento, neutiquam prætermittendum reor. Sed de hoc fusiùs infra cap. 10.

Unum tamen hìc animadvertere non omittam, utilius nimirùm fore plerosque adolescentes, qui vel Scholasticæ Disciplinæ parùm videntur idonei, vel ad ipsam nihil fermè inclinant, nullatenus cogere ad integrum Theologiæ cursum absolvendum, sed attenta ipsorum in Philosophicis modica, tum propensione, tum aptitudine ad scholasticas scientias, sat superque fore simplicem quandam, ac compendiariam Theologiam iis tradere, vel potiùs Tridentini Concilii Catechismum ipsis explanare, quò minus tempus in cassum terant in conscribendis amplis speculabilium scientiarum tractatibus, quos plerumque nec legunt, nec intelligunt.

Nonnulla de Controversiis dicenda supersunt, ex quibus Scolastica Theologia vel ex parte coalescit; Circa quod indubitatum est, hujusmodi studium, quandocumque necessitas, aut Ecclesiæ indigentia exposcit, Monastico instituto neutiquam repugnare. Quicumque Christiano censetur nomine, eo ipso tenentur Causæ communis Eccle-

siæ

siæ patrocinari. Exemplo sint Sancti illi Anachoretæ Antonius, & Afratus, qui è propriis Antris egredi non dubitarunt, ut eam adversùs Arianos strenuè propugnarent; Nos insuper minimè latet, à S. Epiphanio Opus de Hæresibus, quorundam Monachorum efflagitatu fuisse compactum; Item à Leontio Bizantino, Monacho Lauræ S. Sabæ pleraque non modò fuisse conscripta de diversis Hæreticorum sectis, juxta doctrinam Theodori Abbatis sui; verùm etiam tres libros contra Nestorianos, Eutychianos, & Apollinaristas. Quis porrò Zelum, ab admirabili Simeone Stilita exhibitum, æquè commendare valeat, quo Ethnicos, Judæos, ac Hæreticos, Theodoreto testante, partim exhortando, partim scribendo, ad Christum convertit? Sanctus quoque Maximus Abbas, vir sanè egregius, adversùm Monothelitas viriliter se gessit; quemadmodum etiam S. Joannes Damascenus contra Iconoclastas, Lanfrancus, Algerius, Guimondus, & Durandus Troarnensis Abbas contra Berengarianos, S. Bernardus, & Petrus Venerabilis, plurimis aliis omissis, contra Sectarios sibi Synchronos.

Verumenimverò cùm horum agendorum occasio rarò contingat, & præterea hocce studium à dogmatica scientia parùm, nihilve dissideat; idcircò hactenus dicta sufficere arbitror. Cæterùm qui plura id genus sciendi cupiditate flagrarit, Doctores Controversiarum consulere poterit. Cardinalis Bellarmini super hoc exarata Volumina, *Réponse du Cardinal Perron au Roy de la Grande Bretagne*, Responsio Cardinalis Perronii ad Regem Magnæ Britanniæ; *Controverses du Cardinal de Richelieu*, Controversiarum Opus sub nomine Cardinalis Richelæi excusum; *Variations des Heretiques par Mr. de Meaux*, Variationes Hæreticorum per Episcopum Meldensem, Tractatus de Controversiis Fidei Adriani, & Petri de Wallemburch; *Methode des Controverses par Francois Verron*, Methodus Controversiarum Francisci Veronii; *la Perpetuité de la Foy touchante l'Eucharistie*, Perpetuitas fidei circa Eucharisticum Sacramentum; *Traité de l'Unité de l'Eglise*, Libellus quidam continens tractatum de Unitate Ecclesiæ; *Préjugez contre les Calvinistes*, pluraque id genus alia, universim adeò commendantur, ut supervacaneum videatur de istis in præsentia meminisse. Quæ pariter Gregorius Cassander scripsit prò reconciliatione Protestantium cum Catholicis legenda erunt. Quondam Dominus Franciscus Pithœus testatus est Patri Sirmondo, Catholicam Religionem se fuisse amplexatum evolvendo Veteres Ecclesiæ Patres, & præsertim Vincentium Lerinensem adversùs Hæreses, cùm adhuc Genévæ, ac Heidelbergæ moraretur, & solitum fuisse reliquis Religionis Protestantium Sectariis cæcitatem, ac pervicaciam exprobrare, ipsis obiiciendo præfatum Vincentii Lerinensis Opusculum. Ita exploratum habemus ex Vita Petri Pithœi, de quo jam præcedenti Capite.

CA-

CAPUT VII.

De Doctoribus Theologiæ Moralis.

PErniciosior Scholasticæ facultatis usus multiplicatio fuit Doctorum Theologiæ Moralis. Sub initium tantùm tertii decimi sæculi cœpit hæc schola florescere; in primitiva siquidem Ecclesia sola puritas, & cordis rectitudo, quæ inter Pastores, atque fideles apprímè vigebat, Doctrina item Evangelica, Patrum Dogmata, & Episcoporum Decisiones, necessarium lumen abundè suppeditabant ad dubia, identidem occurrentia, resolvenda. Hinc etiam singulas Ecclesias proprios Pœnitentiales libellos habuisse legimus, in quibus pœnitentiæ distributæ erant, pro variis peccatorum generibus, juxta Sacros Canones injungendæ. Post S. Dionysium Alexandrinum, & Sanctum Gregorium Thaumaturgum, quorum singuli Canonicam Epistolam exararunt, pœnitentias in ipsis distinguentes, quibusdam in Casibus imponendas, S. Basilius Magnus tres alias nobis reliquit, Amphilochio, Iconii Antistiti, scriptas, summa ponderatione dignas. Extat insuper apud nos Pœnitentiale Romanum, quod Halithgarius, Episcopus Cameracensis, nono sæculo, alteri à se compacto inseruit; Illius verò, à Theodoro Archiepiscopo Cantuariensi compositi, aliquot tantùm nobis fragmenta supersunt. Dominus Abbas Petit pleraque alia edidit; nonnulla etiam Domnus Lucas Acherius tomo nono sui Spicilegii, quæ tutiora habentur; Illud Bedæ Venerabilis inter ejus Opera legitur. Alterum quod in calce primi Tomi Musæi Italici visitur, est antiquissimum. Pleraque alia in libris de pœnitentia occurrunt, à Patre Morino in lucem editis.

Tunc itaque moralis doctrina puriùs, ac synceriùs expendebatur, nec tot, tantisque dubiis Metaphysicis, ut nunc, erat obnoxia; Verùm eo ex tempore ad tot speculationes deventum est, ut ex nimio, ac immoderato ratiocinandi acumine nonnumquam vel ipsa ratio defierit; Quinimò non sine animi nostri mœrore compertum est, Ethnicorum Ethicem quorundam Theologorum summis aliquando fuisse pudori. Ecclesia tamen animarum pignus, gregemque sibi à Christo Domino commendatum, jugiter, fideliterque custodiens, quidquid Christianæ Philosophiæ candorem, ac rectitudinem vel minimùm labefactare poterat, perpetuo anathemate perculit, nec quidquam sanctius in ipsa admiramur, quàm quæ identidem super hoc ordinavit.

Hujus veritatis vestigium exploratum habemus in Conciliis Turonis, & Cabilloni ad Ararim, quæ sub initium noni sæculi celebrata fuere; cùm enim horum Sacrorum Cœtuum Patres comperissent, Pœnitentiales libros supra modum multiplicari, nec ullam ampliùs apud Confessarios certam vigére, atque uniformem Regulam debitas Pœnitentibus injungendi satisfactiones, ac pœnas, sancitum fuit, ut

à Præ-

à Prælatis unanimi consensu Pœnitentiale stabiliretur, deinceps omninò servandum, ut abusus, qui in imponendis satisfactionibus in quorundam Confessariorum mentes sensim irrepserant, radicitùs amputentur. Canon hic est tertii Concilii Turonensis cap. 22. sed alter Concilii Cabilonensis hoc ipsum magis confirmat; quandoquidem libellos quoslibet Pœnitentiales anonymos proscribit, quorum errores
Concil. Cabil. 2. Cap. 38. indubitati erant; Sic enim habet: *Repudiatis, ac penitus eliminatis libellis, quos Pœnitentiales vocant, quorum sunt certi errores, incerti Authores.* Item Confessarios omnes negligentiæ, atque inscitiæ efficaciter ibi condemnat, qui prò enormibus sceleribus leves dumtaxat pœnitentias injungebant contra communem Ecclesiæ praxim: *Prò peccatis gravibus leves quosdam, & inusitatos imponunt pœnitentiæ modos;* Unde funesta ac lenitate sceleftissimos quosvis Peccatores dimittentes, speciem quandam falsæ securitatis iis procurabant, ex qua propriæ ipsorum salutis sequebatur interitus. Verùm absurdum istud minimum erat in comparatione alterius, quod temporis progressu nonnulli Casuum Conscientiæ Doctores addidére.

Sanctus Raymundus Frat. Ord. Prædicat. XIII. sæculo, ex primis fuit, qui Summam de Peccatis elucubrarit; Angelicus Doctor paulò ante ipsum, & fortè sub idem tempus, principia ad hoc ipsum pertinentia parte secunda suæ summæ tradiderat. Quòd si plerique Neotericorum ab iis non recessissent, nec esset cur de ipsorum Doctrina in præsentia conqueremur. At verò postquam plurimi liberum sibi campum vendicarunt, de humanis actibus, & peccatis disserendi, etiam inconsultis Sacris Ecclesiæ Canonibus, eò devenit moralium opinionum relaxatio, ut nullum penè ex criminibus censeatur, quin aliquo indulgenti colore calamistretur.

Tantum igitur abest, ut istorum Summistarum studium ad Cristianæ Philosophiæ consecutionem quadantenus dirigat, quòd potiùs ex libera ipsos legendi facultate non modicum sequatur detrimentum. Quare nisi utiles à noxiis sedulò secernantur, periculum imminet spiritualis ruinæ. Fructus longè major ex Ciceronis de Officiis lectione hauritur, quàm nonnullorum Summistarum, qui præter amplam doctrinarum, ac ratiociniorum farraginem, nil aliud sæpe sæpius ingerunt, præter quàm molestas legentibus tricas, unde difficillimè subinde emergunt. Nunquid rectior norma, ad probabilitatem attinens, in istorum Summis apparet, eà Tullii præfati, in qua præscribit, ab iis universim nobis cavendum esse, quæ licita nec ne sint quodammodo dubitamus? *Quo circa bene præcipiunt* (inquit) *qui vetant quidquam*
Cic. lib. 1. De Off. num. 30. *agere, quod dubites, æquum sit, an iniquum. ÆQUITAS enim lucet ipsa per se; dubitatio autem cogitationem significat injuriæ.* Quot Conscientiæ Casus, inquit egregius quidam Scholiastes, ex isto solùm principio liquidò resolverentur, si Christifideles hoc ipsum seriò vellent animadvertere!

Quia tamen Monasticam vitam degentes, rarò ad animarum curam destinantur, non videtur ideò necesse, quòd multum temporis impen-

impendant in Moralium scientia; & si eorum aliquot, vel occasione loci, vel ex charitatis munere (quibus deficientibus neutiquam debent conscientiarum regimen sponte suscipere) animarum saluti prospicere cogantur, quæ scienda, & agenda sunt, condiscere poterunt absque tot Summistarum lectionibus. Moralis doctrina in Scripturis Sacris sedulò perpensa, & ad praxim redacta, Pædagogus S. Clementis Alexandrini, Liber Moralium Divi Gregorii, Rituales libri singularum Ecclesiarum, secunda secundæ Divi Thomæ, *Les Instructions de Saint Charles aux Confesseurs*, Sancti Caroli Instructiones ad Confessarios; *La Morale de Grenoble*, Doctrina Moralis Grationopolitana; *Les Conferences de Lucon & de la Rochelle*, Collationes Lucionensium, & Rupellensium; Et si Summistarum aliquot velis adiicere, Cardinalis Toletus, Navarrus, Summa Christiana Boni Merbesii, & Resolutiones Domini de Sainte Beuve, satis superque esse poterunt, unà cum rectæ Rationis, & Conscientiæ dictamine, ad principia opportunè tradenda pro decisione casuum conscientiæ, tum in jure naturali, tum positivo; cujus vel ampliorem notitiam comparare quis poterit, Summorum Pontificum Decretales consulendo, & præclarum aliquem istarum Scholiasten, putà Fagnanum.

Quantùm verò ad dubia, quæ possunt insurgere quoad vota, & alia Monasticæ Professionis onera, Divus Thomas secunda secundæ de iis luculenter agit. Utiliter etiam super hoc legi poterit Homo Religiosus Patris Saint-jure; Item Obligationes Monasticæ vitæ, & potissimùm liber S. Bernardi de Præcepto, ac dispensatione. Verùm ex opposito tantundem cavendum est ab iis, quæ Joannes Caramuel, præ aliis, licentiùs quàm par est, scripsit in suis Commentariis in Divi Benedicti Regulam, quæ unà cum aliis ejusdem Doctrinæ Moralis Operibus utinam nusquam fuissent luci tradita. Cæterùm opus non est plura super hac materia recensere, fusiùs namque, quàm par sit, protraheretur sermo.

Silentio tamen hìc præterire nolo, quæ scribit [illegible]s, ac sapiens Episcopus Vinciensis, Epistola ad Fideles, posit[illegible]ronte Versionis novi Testamenti, ab ipso concinnatæ; ubi vehe[illegible]er optat, sacrum istum librum ipsis esse loco Doctoris, ad rect[illegible]morum, vitæque rationem: „ Les Chretiens durant plusieurs [illegible]es (dit il) n'en „ ont point eu d'autre; & ils s'en trouvojent si bien, que leurs mo- „ eurs estojent aussy saintes que leur créance, & que sans parler, „ leur innocence estoit une preuve de la verité de leur Religion. „ Maintenant, ajoute ce prelat, les Chretiens sont infiniment eloi- „ gnez de cette pureté. Les Docteurs se sont multipliez, & la bon- „ ne doctrine s'est presque toute perdue. On a traité exactement des „ cas de conscience: On a tout examiné, on a tout reglé; & l'on a „ perdu la conscience. Christifideles (inquit) plurium sæculorum decursu, haud alium præ manibus babuerunt, adeòque ex ipso proficiebant, ut non minor in moribus sanctitas, quàm in fide elucerct, itaut merè silendo, ipsorum Innocentia veræ Religionis, quam profiteban-

tur, esset argumentum. Nunc verò (subdit is Præsul) ab ejusmodi candore Christifideles quàm longissimè distant; crevit Doctorum numerus, ac Doctrinarum soliditas tota propemodùm evanuit; Exactè quidem de conscientiæ casibus tractatum est, singula ritè perpensa, cuncta accuratè disposita; veruntamen conscientia ipsa interiit. Cætera funestæ hujus adumbrationis, & alia, quæ idem Præsul in Operis dicti Proæmio refert, omitto; Ex hoc quippè solo vestigio facile erit reliqua conjicere. Exoptandum modò esset, ut ab Ecclesia sanciretur (quemadmodùm jam proposuerat in tertio Concilio Cabilonensi ad Ararim) earum regularum præscriptio, quas Confessarii omninò servare debeant in Pœnitentiæ foro. Nonnulli Episcoporum in propriis Diœcesibus id jam feliciter præstitére; sed vereor ne irritus sit iste labor, cùm singulæ harum Regularum jugiter pleno Confessariorum dimittantur arbitrio. Quocirca nihil aliud superest, nisi pios, prudentes, cordatosque Ecclesiæ Ministros à Deo exposcere, qui sanctis institutionibus, solidisque doctrinis conscientias regere valeant, ac moderari citrà quemlibet relaxationis, aut rigoris excessum; hic, inquam, unicus videtur superesse modus ad istum saltèm, præ tot aliis, defectum eliminandum.

CAPUT VIII.

De Studio Sacræ, ac Profanæ Historiæ.

LIcèt ad historicum studium plus plerumque curiositas, quàm fructus, aut necessitas ulla compellat, fateri nihilominus oportet, longè majus in nos emolumentum inde derivari, quàm universim credatur, oppidòque urgentes rationes esse eidem vacandi, & præsertim Ecclesiasticæ Historiæ. Indubitatum enim est, absque studii h[illegible]adminiculo nec Patrum exactam notitiam obtentum iri, nec T[illegible]gicæ scientiæ, cùm inde non modò quæ ad mores dirigendos [illegible]runt, innumeris ab exemplis addiscantur, sed etiam cuncta no[illegible]Religionis dogmata. Quapropter Melchior Canus appositè scrib[illegible], Theologorum quemquam Historiæ ignarum, Theologi nomine immeritò gloriari; & Dominus Godeau inquit, quamplures scholasticorum, ob historiarum inscitiam, in maximos lapsos fuisse errores, adeò ut Adversarii, homines malæ fidei, & insipientes eos nominarint; Et Dominus Valesius in Eusebium asserit, scientiam istam ad convincendos Hæreticos apprimè conducere. Et sanè ex inclyto quodam hujus sæculi viro, qui jam à crepundiis hæretica fuerat labe infectus, excepi, quòd præter Ecclesiasticæ lectionem Historiæ, nihil magis ad proprii cognitionem erroris, quo detinebatur, ipsum induxerit.

Lib. 11. Cap. 2.

Insuper his omnibus addi potest, ex historiarum peritia peculiarem quandam prudentiæ rationem in nobis gigni, ob diuturnam nempè præte-

præteritorum eventuum meditationem; ibi enim tanquam in speculo humanarum rerum vicissitudines, atque Providentiæ Divinæ prodigia contemplamur, tam in universi regimine, quàm Ecclesiæ suæ moderatione.

Quòd si eos minimè improbamus, qui sacræ vacant Veteris Testamenti Historiæ, Qui fieri potest, ut Ecclesiasticæ Historiæ studium vituperetur, cùm nostri Mater Ecclesia, immaculati Agni Sponsa, haud minorem cultum, ac venerationem mereatur, ac olim prisca Synagoga?

Quamquàm autem nulli dubitatio suboriri debet, quòd hujuscemodi studium præsertim Ecclesiasticos deceat, fortè tamen ambigendi locus erit, num Monachis congruat; Videtur namque id studii genus multam spiritui dissipationem ingerere, intimæ illi cordis compunctioni infensam, quæ Sanctæ Monachorum conversationi est apprimè consentanea. Præterea cùm ea, quæ in sæculo passim eveniunt, curiosè investigare ipsis inhibeatur, tantundem etiam omnem præteritorum ideam arcere coguntur.

Inficias tamen ire nemo potest, exactarum jam in antiquitate rerum lectionem, aut recitationem, lectoris animum minùs movere, altera, quæ identidem in sæculo contingentia recenset, cùm siquidem isthæc humanos affectus proximiùs excitent, faciliùs etiam ad eorum auditum alliciuntur homines; Et quia inter colloquendum sæpissimè refricantur, vix ideò fieri potest, quin & nos de ipsis sermocinemur. Non sic autem de jam transactis, de quibus cùm nihil ampliùs hominum intersit, quilibet etiam super ipsis animorum motus planè sedantur, unde pauci ea investigare satagunt, vel invicem de ipsis confabulari; Hinc est, ut istorum lectione modicùm delectetur animus, cùm unus, aut alter vix nobis obviet, qui cum de iis liceat habere sermonem.

Verùm istas, prætermittendo rationes, asserere possumus, abs re non esse si in sæculo contingentium, ad Ecclesiam spectantium, lectioni Monachi quandoque vacaverint; enimverò quid incongrui posset eis obiici, si quæ de Missionariis, exempligratia, scribuntur, ad statum, vel Catholicæ Religionis incrementum pertinentia, ex America, vel Sinarum Imperio perlegerent, aut piorum aliquot hominum adhuc viventium gesta intelligerent? Ex istis autem, vel ferè similibus, vetus Historia Ecclesiastica coalescit; quorum proinde lectio nusquam Ascetis interdicta conspicitur. Quinimmò universa literatorum Respublica fateri cogitur, quidquid apud nos extat historiarum superstes, Monachorum dumtaxat solertiæ deberi, qui eas Antiquariorum manu sæpenumerò repararunt. Præterea multas ipsorum aliquot proprio Marte concinnarunt, ut sunt: Beda Venerabilis, Marianus Scotus, Aimonius, Lambertus Scafnaburgensis, Hugo Flavinius, Sigebertus, Ordericus Vitalis, Ingulphus Abbas, Willhelmus Malmesburiensis, Matthæus Parisiensis, Matthæus Westmonasteriensis, aliique plurimi; Unde quidam ex Angliæ Protestan-

Marsham. in Propyl. Monastici Anglic. tibus, de re literaria optimè meritis, scripsit, quòd absque Antiquariorum Monachorum ope, Anglici Regni historia nos planè lateret.

Quoddam super hoc scitu dignissimum legimus in Prooemio Historiæ Matthæi Parisiensis, in Anglia videlicet istam jamdudum invaluisse consuetudinem, ut in quolibet nostri Ordinis regio Cœnobio idoneus, solersque deputaretur Monachus, cui onus speciatim incumberet singillatim describere quidquid in toto Regno notabiliter eveniret; quæ mox exarata monimenta, post singulorum Regum obitum, ad totius Ordinis generalia Comitia deferebantur, ut in corpus historicum redigerentur, in Tabulariorum pluteis ad posterum eruditionem diligentissimè asservandum. Hinc est Anglici Regni Historiam alia quacumque longè puriorem, ac luculentiorem esse, quamquàm vix ulla reverà legitur, quin impenso Monachorum labori, ac studio tribuatur; quibus proinde jus illud immeritò contenderetur, quod in Historiis componendis jamdiu sibi compararunt.

Nobis saltèm concedendum est, Monachis valdè congruere, ut Monastici instituti, quod profitentur, historiam non ignorent. Quinimò historicum studium hinc primò exordiri tenentur. Quocirca ipsis versanda erit Monastica Orientis Historia, Gallico nuper idiomate excusa, unà cum epitomen nostri Ordinis historiæ ex uno & eodem Auctore, cujus duo prima tantùm Volumina apud nos extant; & utinam quæ desunt ex eodem haberemus, quandoquidem gloriari aliquando liceret, non modò Epitomen, verùm exactam totius Ordinis Benedictini historiam possidére. Legi pariter poterunt Vitæ Patrum per Rosweidum, & earundem versio per Dominum de Andeliaco; Item Franciscus Bivarius de Monachatu Orientis; sed in primis Cassianus, & universim omnes historiæ Monasticæ Scriptores, tam Orientis, quàm Occidentis, unà cum Sanctorum Monachorum Vita. Ad rem quoque erit peculiares Monasteriorum historias invisere, ut Antiquitates Fuldenses Christophori Broweri, Historiam Einsidlensem Sacræ Eremi Virginis Deiparæ apud Helvetios ex Christophoro Hartmanno, & illam Beatæ Virginis Svessionum, per Domnum Michaelem Germanum.

Ubi primùm quis legerit, & Monasticam perceperit historiam, si ad Ecclesiasticam ulteriùs inclinet, huic etiam operam navare poterit; Et si mediocrem tantùm ipsis notitiam habere cupiat, Epitomen aliquam ipsi sat erit evolvere, cujusmodi sunt eæ Henrici Spondani, Domini Godeau, Philippi Brietii Jesuitæ, Horatii Tursellini, & aliorum. Rationarium Dionysii Petavii est quidem opus egregium, sed nimis compendiarium pro iis, qui Historiam brevi cupiunt per Epitomem expendere; arduum enim est tot memoriæ gesta mandare, quæ interruptè, & sine ulla circumstantiarum colligatione notantur. Veruntamen opus istud ab iis potissimùm lectitari præstat, qui Ecclesiasticam historiam examussim callére peroptant, vel passim reminisci volunt, quæ jam didicére.

Pluri-

Plurimum item juvabit Acta primorum Martyrum perlustrare, selecta per Dominum Theodericum Ruinart; Item Acta Sanctorum Martyrum Africanorum Victoris Vitensis, Vitam S. Pachomii apud Joannem Bollandum, die 14. Maii, & alteram S. Fulgentii Ruspensis Episcopi, quæ sunt celebres, ac Monasticis Eruditionibus refertæ, Vitas Sanctorum quatuor Doctorum Ecclesiæ Grecæ, & illam S. Ambrosii ex Hermantio; Vitam Theodosii Magni per Dominum Flechierium, illam Divi Bernardi per Magistrum, & S. Ludovici per Dominum de la Chaize, vel, ut aliis libet, per Abbatem de Cauciaco. Denique illam Domini Bartholomæi de Martyribus &c. unà cum Bibliotheca Ecclesiastica Domini Du-Pin.

Si quis verò historia exactiùs scire voluerit, operæ pretium ipsi erit Authographos legere, putà Josephum de Antiquitate Judaica, ejusque historiam de Bello Judaico, & Responsum ad Appionem; Historiam Eusebii, illas Socratis, Sozomeni, Theodoreti, Theodori Lectoris, Philostorgi, Evagrii, Theophanis, Photii Bibliothecam Byzantinam prò Auctoribus Græcis, quibus adjiciendus est Zonara, cujus lectio solùm post Constantinum Magnum est utilis. Pro Latinis verò Gregorium Turonensem, Bedam Venerabilem, S. Bertini Annales, S. Eulogium Cordubensem, Flodoardum, Luithprandum Diaconum Papiensem, Dithmarum Lambertum Scafnaburgensem, Hugonem Abbatem Flaviniacensem; Sigebertum, Ordericum Vitalem, Willhelmum Malmesburiensem, Matthæum Parisiensem, Annales Cæsaris Baronii, & Continuationem Odorici Rainaldi ad finem Concilii Tridentini, quos saltèm ante, vel post Autographorum lectionem fas erit evolvere. Abs re item non erit nonnulla capita invisere, quæ in Spicilegio reperiuntur, & in Miscellaneis Stephani Baluzii, & in Monumentis Græcis Cotelerii, unà cum Bibliotheca nova Labbeana.

Plura impræsentiarum Historicorum Opera recensére nolo, ne videar legentibus negotium facessere; Qui tamen Auctores dictos, vel in totum, vel ex parte, perlegerint, ex ipsis poterunt cæteros Scriptores conjicere, juxta singulorum dispositionem, aut propensionem legendos. Sed de his redibit sermo càp. 20. hujus secundæ partis. Gerardus Vossius de singulis hisce Auctoribus, tum Græcis, tum Latinis, duobus in tomis disseruit. His porrò superaddenda sunt S. Hieronymi, & Gennadii Opera, cæterorumque Auctorum, qui de Ecclesiasticis Scriptoribus pertractarunt, à Miræo in unum corpus collecta. Multùm præstereà confert brevem catalogum invisere à P. Philippo Labbe editum de Scriptoribus Ecclesiasticis.

Consulenda insuper sunt Critica varia in Historiam Ecclesiasticam, ut Bellarminus de Scriptoribus Ecclesiasticis cum Notis Philippi præfati, Critica Pat. Antonii Pagi, Monimenta Domini Tillemontii, satis egregia, & castigata; Opera Pat. Henrici Noris, nunc Purpuratorum albo conscripti, præter Bibliothecam Domini Du Pin, de qua supra. Postremò necessum erit Critica quædam proprio si-

bi Marte componere, collatione priùs facta præfatorum Authorum cum Authographis.

Quia verò Ecclesiastica historia adeò profanæ miscetur, ut impossibile sit alterutram tantùm perfectè assequi; optimum ideò erit ideam quandam gerere etiam Romanæ historiæ, Cæsarum, & Historiæ generalis illius Regionis, aut Regni, in quo quis residet, ut putà Galliarum pro Gallis, Hispaniarum prò Hispanis, & sic de singulis; Ob istam rationem Cæsar Baronius utramque Historiam simul commiscuit, sicut etiam P. Carolus Cointius in suis Annalibus Galliæ. Hoc idem præstat mira solertia Tillemontius in suis Monumentis. Legendæ quoque erunt peculiares Historiæ aliarum Regionum, sive Civiles fuerint, sive Ecclesiasticæ, præcipuè verò ab ipsarum incolis, ut Annales Trevirenses Christophori Browerí, Historia Metropoleos Remensis Guillelmi Marlot Benedictini, ea Lutetiæ Parisiorum per Patrem Du-Bois Congreg. Orat. & tandem illa Archiepiscoporum Rhotomagensium per Patrem Franciscum Pommeraye, nostræ Congregat. Monachum.

Historia Romana, est omni alia opportunior ad exactam historiæ Ecclesiasticæ intelligentiam. In duas autem partes distribui potest; Unam nempè ab Urbe condita usque ad Adventum Christi Domini; Alteram verò ab ipsius Incarnatione, usque ad exitium Orientalis Imperii. Prima pars complectens septem Regum, ac Reipublicæ regimina, non videtur adeò utilis, ac secunda, ab Augusto nempè exordiens, usque ad XV. Sæculum, cùm scilicet à Turcis expugnata fuit Constantinopolis. Secunda hæc pars complectitur etiam Imperium Occidentis, à Carolo Magno fundatum, cujus etiamnum vestigia vigent in Germania.

Prout ad priorem partem attinet, legere sat erit Titum Livium Patavinum, Vitas Romuli, & Numæ, aliorumque apud Plutarchum; Quibus insuper addi possunt Historiæ Polybii, Appiani, unà cum exiguo Floro, qui est velut Epitome istius primæ partis.

Quoad secundam verò, continuatio Titi Livii, Tacitus, Dion, Svetonius, Scriptores quoque Historiæ Augustæ, & Vitæ Galbæ, ac Othonis apud Plutarchum, hanc historiæ partem ad Costantinum usque conducent. Nicolaus Coeffetau hos omnes Auctores in unam seriem redegit, quod opus oblectamento, & fructui legentibus erit. Monimenta Domini Tillemontii sat superque erunt ad illustrandas præfatorum Cæsarum Vitas. Quoad reliqua verò legi potest Carolus Sigonius de Regno Italiæ, & de Imperio Occidentali.

Prætereo hìc priscam Græcorum historiam, quam cernere est apud Herodotum, Xenophontem, Thucydidem, Polybium, Plutarchum, cujus lectio impensè juvat, & alios Atticos Auctores. Qui tamen Historiæ nomen dare noluerit, vel Historiographi haud fungi munere, istorum aliquot, inter quos Plutarchum, tantummodò seliget. Hujusmodi autem studium ad sæculares potiùs spectare videtur, qui multam eruditionum copiam congerere, atque ostentare satagunt; Prout

verò

verò Monachorum interest, ut etiam aliàs innui, parciùs ipsi incumbent; horum quippe præcipuus, vel fortè unicus scopus in eo sistere debet, ut propriæ cognitioni præsertim vacent, utporè utiliori, immò difficiliori, quàm sit notitia cujusquam mundanæ historiæ.

Hinc tamen non infertur, quominùs ex præfatis historiis nonnihil saltem proficere possimus, ut ex Universali Historia Meldensis Episcopi conjici potest; Prætereà S. Augustinus testatur, profanam historiam ad Sacræ Scripturæ intelligentiam valdè conferre. Studium tamen adeò amplum ritè absolvere paucis datur; Prætereà aliæ plures lectiones Monachis sunt utiliores, iis inprimis, qui hæc in eruditionum genera parùm ferunt. Præter Universalem Historiam paulò ante dictam, haud pigeat libellum quendam Anonymum legere; *De l'Usage de l'Histoire*, de usu historiæ, Parisiis excusum apud Barbinum, & Michalletim, anno 1671. ex hoc enim libello percipi facilè potest, nil fortè tam vanum, quàm historicum Studium, si nimirum modus attendatur, quo à quibusdam perperam colitur; ex opposito verò nil magis proficuum fore, si ut par est, absolvatur. Parum est memoriæ conglobatam Annorum, Sæculorum, Olympiadum, & Epocharum seriem, vel etiam innumera penè nomina Cæsarum, Regum, Conciliorum, & Hæresum, pluresque tragicos eventus, vel Heroica gesta condiscere. Modus iste prædicta memoriter tantùm discendi, ne quidem ipsum historicæ scientiæ nomen meretur: Quandoquidem scire est res per proprias causas, & principia cognoscere; sic igitur Historiam scire est, homines, materiam ipsi suppeditantes, dignoscere, ac de ipsorum qualitatibus prudenter judicare. Historiæ studere est, causas, opiniones, pathemata, hoc est varios animi affectus, in hominibus accuratè perpendere, adeò ut inde comperiamus omnem rationem, ac modum, quo mens hallucinatur, & humanum cor allicitur; verbo demùm est, semetipsum ex aliorum cognitione metiri, est in Sanctis, virtuteque præditis viris propriam sui ædificationem nancisci, & in flagitiosis, ac impiis quidquid vitandum est, sedulò cavere; tandem est intelligere, quomodò, sive in prosperis, sive in adversis, nosmet gerere debeamus.

His autem deficientibus dispositionibus, jam non amplius ex historia verus fructus emerget, videlicet exacta morum Regula per prudentes reflexiones, ac ponderationes habenda, sed vana dumtaxat, futilisve scientia, per quam plura scire hallucinabimur, reverà prorsus indocti; unde ex causa, alioquin utili, ac honesta, noxius, ac pravus prodibit effectus.

I. Primum, quod nobis summoperè animadvertendum occurrit in historico studio, est, ut eos omnes arceamus defectus, in quos facilè labimur, falsum nimirum pro vero supponendo, & peculiaribus Historicorum affectionibus obsecundando. In primis itaque operæ pretium est Auctoris dotes sedulò perpendere, num scilicet idoneus sit, ac syncerus; quo fine, & ratione ad scribendum ductus fuerit; an aliquorum factioni, aut sectæ adhæreat, quemadmodùm

Eusebius Arianis, Socrates, ac Sozomenus Novatianis, Theodoretus Theodoro Mopsuesteno; Id namque præcavendo, mirum subinde non erit, cur præfati Authores Sectariis suis passim arrideant. Præterea Græcis, minùs præ aliis, fidendum est; res etenim in sui favorem soliti sunt vehementer amplificare.

II. Investigandum est, num Auctor, quem legimus, Synchronos sit; num Authographus, an Amanuensis; num prudens in suis assertis, an conjecturis tantùm nitatur; enimverò, si cætera sint paria, pluris facienda est coævi Auctoris opinio, quàm alterius Recentioris. Dixi: Si cætera sint paria; Quoniam fieri potest, imò quandoque contingit, Auctorem haud Synchronon Historiam exarasse, seriis monumentis, rationibusque innixum, omnique maturitate, ac prudentia, secùs verò contemporaneum, ut potè negligentem, rerumque inscium, vel etiam assentatione aliqua, aut proprii commodi fœnore illectum.

III. Hinc propterea fit, nimis fidendum non esse iis, quæ Scriptores, vel absolutè, vel fermè contemporanei, silentio prætereunt; contingere siquidem potest, ut Auctor vel tempore remotior, selecta quædam monumenta perlegerit, in secretis, cùm res evenerunt, habita, seu etiam Scriptores Synchronos, vel fermè Synchronos inviserit, quorum opera mox evanuerint. At verò si nec ejusmodi Scriptores, nec qui unius, aut duplicis sæculi intervallo successére, gestum aliquod innuant, & nihilosecìus Historiographus aliquis recentior, nullo testimonio, vel auctoritate innixus, id temerè asseverare audet, tunc quidem parvipendendus erit; secùs enim ampla ad errandum, aliosque fallendum via sterneretur.

IV. Summoperè cavendum est, ne à nonnullis suppositihiis nostræ hujus tempestatis Auctoribus decipiamur, ut sunt Chronica falsi Maximi, Lucii Dexteri, ac Luithprandi; Item historiæ Manethonis, Berosi, & aliæ ab Annio Viterbiensi, & id genus aliis impostoribus confictæ, tametsi contemporaneorum Auctorum nomina referant. Rursus prudenter nonnunquam suspicandum est etiam circa quasdam alias historiæ partes, quarum suppositio non omninò firma perhibetur, ut sunt Acta S. Andreæ Apostoli, Achaiæ Presbyterorum nomine inscripta, de quibus tamen Scriptorum neminem ante octavum sæculum meminisse novimus; quamquàm videtur Missalis Gothici Auctor ante annos mille ea legisse, ac notasse festa die ejusdem Sancti Apostoli.

V. Nec vice versa absolutè proscribendus erit Auctor aliquis, ob aliquot hallucinationis, vel passionis defectus, ob styli asperitatem, aut alium quendam naturalem defectum, dummodò syncerus, solersque in reliquis comperiatur. Argumento sint Josephus Hebræus, qui egregios inter Historicos annumeratur, quamvis identidem calamo inter scribendum cespitarit; & Herodotus Halicarnassæus, Ciceroni parens historiæ, & historicorum Princeps, licèt in ipso quàm plurima commentitia inveniri testetur; super quibus tamen aliqui

De Leg. num. 12.

cum

eum excusare conantur. *Quid obstat* (appositè ad rem hanc inquit Photius) *quæ utiliora videntur seligere, cæteris postbabitis?* sed multo non inficior ad hoc præstandum opus erit ingenio. Bibl. c. 97.

VI. Nec despectui esse debent Antiquarii, Historiarum contractores, ac compilatores; siquidem fieri potest, quemadmodùm Recentior quidam optimè notat, quòd vel transcriptor in melius emendarit, vel Autographum magis illustraverit, vel quòd Compilator Auctores super quibusdam discrepantes conciliaverit, vel quòd Epitome faciliùs, quàm Autographum percipiatur, vel demùm quòd illa hujus loco substituatur, eò quòd vel istud ex toto evanuerit, vel ex parte truncatum, aut mutilatum; Hincque est, magni fieri Justinum Epitomatorem historiæ, quæ periit, Trogi Pompeii, & Epitomen Dionis Cassii, à Xiphilino contextam. Lecture des Peres pag. 99.

VII. Inter relationum varietates cavendum est, ne ab uberiori dumtaxat Auctorum copia alliciamur, sed potiùs ab ipsorum merito, & gravitate; multoties enim fit, ut gravis, periti, atque synceri Scriptoris Auctoritas, centum aliorum minoris fidei testimonio sit præferenda, qui nimirum absque matura discussione, ac diligenti rerum examine, sibi succedentes subscripsere. Isthæc tamen Auctorum discretio ex matura ponderatione, ingeniique præstantia pendet, seu etiam ex optimo Lectorum genio, ac dispositione, qui diuturna fuerint exercitatione, atque experimento probati, vel ex prudentis, versatique viri consortio instructi.

VIII. Hac etiam de causa non multùm insistendum est innumeris propemodùm narratiunculis, quas plerique Recentiorum congerunt in descriptione Vitæ quorundam Sanctorum; ut præ aliis cernere est in quodam Legendario Gallico idiomate nuper excuso, cujus lectio interdicenda esset, ut Lectores, eorum, quæ veritatis assequendæ gratia rejicienda sunt, subinde oblivisci cogantur. Cæterùm hæc innuens vehementer angor, dolenterque addere compellor, longè accuratiores fuisse profanos Auctores, Ethnicorum Vitas describendo, ac fuerint quàmplures Christifidelium in desciptione Vitæ Sanctorum; Quod etiam asseverare nullatenus metuit Melchior Canus de Diogene Laertio Philosophorum Vitas recensente, & de Svetonio super duodecim Cæsarum gestis. Et sanè mirum est, quantùm credulitate, Vulgique simplicitate nonnulli abutantur, aliquot Sanctorum Acta enarrare præsumentes, quorum corpora ex Cryptis fuere extracta, ut S. Ovidii, & S. Felicissimi; Quì enim fieri potest, ut horum Sanctorum gesta à prudenti Lectore approbentur, cùm vel propria ipsorum nomina usque modò nos lateant? Lib. 11. cap. 6.

IX. Verùm, ut fusiùs infra notabo, cautissimè in his censuris procedendum est; Et quidem satius est sapienter dubitare, quàm nimis credulè falso aliquando subscribere; Quare ambo hæc extrema æquè vitanda sunt: Nil scilicet, nisi difficillimè, credere, vel singulis facillimè assentiri. Porrò Lectoris prudentia non modò in eo sita esse debet, ut meliores commendet, ac sequatur Auctores, verùm etiam

ut in

ut in inferioribus utiliora discernat, & quidquid ad illustrandam veritatem confert, in ipsis rimetur.

X. Huc spectat ea triplex regula, quam Melchior Canus ibidem tradit, ad dijudicandum inter historicos, ut meliores à cæteris secernantur. Prima est ingenua quædam probitas, ex qua illi impotentes fiunt ad homines aliquando spontè fallendum, asseverando nempe, gestum aliquod se vidisse, vel intellexisse, quod tamen ipsosmet penitùs lateat; Quæ virtus non modò in Sanctis, piisque viris emicat, verùm, & in cunctis, qui cordis sinceritatem, animique candorem jugiter profiteri gloriantur, ex quibus plerique etiam Ethnicorum fuere, tametsi ingentium vitiorum labe infecti. Inter hos speciatim possunt recenseri Julius Cæsar, Svetonius, Cornelius Tacitus &c.

Secunda Regula, quam affert Melchior Canus, est: Auctores potiori lumine, ingeniique maturitate præditos, iis omnibus præferendos esse, in quibus dotes istæ desiderantur; enimverò satis non est nolle mentiri, sed insuper maturo judicio, & exacta prudentia opus est, ut adamussim res ponderentur, ne unquam decipi contingat; neve levi corde credatur, aut calamo exaretur quidquid semel exauditum in mentem venerit, quemadmodùm, ut sentit Melchior Canus, se gesserunt Vincentius Bellovacensis, & S. Antoninus.

Tertia Regula est: Iis Auctoribus fidem omninò habendam esse, quos Ecclesia semel approbarit; E' contrario verò eos omnes proscribendos, quos ipsa rejecerit, cujusmodi sunt, qui referuntur in Decreto Concilii Romani sub Gelasio Papa, quorum aliquot tanquàm Hæretici absolutè inhibentur; alii verò ut apocryphi declarantur, utpotè quavis legitima auctoritate destituti, tametsi eorundem lectio non fuerit ibi expressè interdicta. Penès verò illos, qui Romano in Indice notantur, cùm plerumque contingat, Auctores talibus censuris affici ob quædam dumtaxat loca peculiaria, hinc tamen non licet semper arguere, quæ in ipsis supersunt nullius ponderis, vel auctoritatis esse. En tibi, Lector, quantum opus est ad Auctores discernendos Perlegi interim poterunt quartum, & quintum Caput Methodi Joannis Bodini prò notitia historica, quantumvis à falsis, & commentitiis Annii Viterbiensis Historiis se fuisse deceptum non animadverterit.

XI. Ponderationes, quæ in historico studio fieri possunt, ad regulandos mores potissimùm dirigi debent, non verò ad politiam assequendam; Politicæ namque reflexiones Ascetas neutiquam decent, quibus omnem Mundi sagacitatem declinare prorsus congruit, spiritumque compunctionis Christiana simplicitate affectum habere, à quolibet artificio, occultáve simulatione remotum. Quinimmò in sæculo ipso vix ullum repereris, cui competat ex historica lectione politicas hasce reflexiones eruere; præterquamquod enim ad ipsas pauci sunt apti, nihil ferè emolumenti afferunt Universo. Quocirca gravis, prudensque quidam Auctor ad rem istam perquàm appositè scribit: „ Il n'est point de plus visible effect de la mauvaise

„ gloi-

„ gloire, dont la plus part des hommes sont entachez, que la va- *Usage de l'Histoire pag. 210.*
„ nité qu'ils tirent de la connoissance de la Politique. Cette dis-
„ position d'esprit est sans doute la plus grande marque de l'admi-
„ ration secrete qu'ils ont pour les grandeurs, & l'un des plus
„ grands obstacles à la veritable sagesse. Cette sotte vanité de s'oc-
„ cuper de grandes affaires, pervertit l'esprit, & ruine de fond en
„ comble le bon sens. Et cela ne vient que de ce qu'on veut con-
„ noitre les Princes, avant que de connoitre les hommes: au lieu
„ qu'il faut connoitre les hommes, pour pouvoir connoitre les Prin-
„ ces, puisque, les Princes sont des hommes. Mais cet ordre si na-
„ turel est renversé par le plaisir ridicule, que la plupart des gens
„ se font, d'avoir l'imagination remplie d'objets magnifiques, &
„ la memoire pleine de grands noms. Ils se consolent ainsi de leur
„ bassesse effective par ces importantes chimeres, & charmez de
„ l'harmonie imaginaire qu'ils se representent dans les Etats, ils ne-
„ gligent de travailler à établir dans eux memes l'harmonie effective,
„ qui y pourroit etre entre leur esprit & la verité, entre leurs desirs
„ & leur pouvoir. Semblables à ce Tailleur celebre dans l'histoire,
„ qui ayant composé un livre de reglements, & le presentant à
„ Henry IV. donna sujet à ce Roy de dire: Qu'on luy allat cher-
„ cher le Chancélier pour prendre la mesure d'un habit. Mon sen-
„ timent est donc, ajoute cet Auteur, que les Grands ne doivent
„ etre considerez par le commun du Monde dans l'histoire, que com-
„ me dans la tragedie, c'est à dire que par les choses, qui leur sont
„ communes avec la Vulgaire, leurs passions, leurs foiblesses, &
„ leurs erreurs; & non pas par les choses, qui leur sont propres,
„ & particulieres en qualité de Grands, qui sont celles que la Po-
„ litique considere. Nullus effectus ex cenodoxia, qua singuli fe-
rè hominum afficiuntur, liquidiùs demonstratur emergere, ac sit va-
nitas illa, quam ex Politicis speculationibus hauriunt. Hæc animi
affectio proculdubio signum potissimum est internæ illius admiratio-
nis, qua erga Dominantes continuò occupantur,, & unum ex præ-
cipuis veræ prudentiæ offendiculis. Stulta hæc cura, Magnatum
nempe discutiendi negotia, spiritum dissipat, veramque animi tran-
quillitatem funditùs evertit. Id autem aliunde non oritur, quàm ex
eo, quòd Principes studiosè ponderare cupimus, antequam hominum
naturam percalleamus, cùm alioquin hanc priùs nosse oporteat, ut
Principes ipsi ritè dignoscantur; hi namque verè sunt homines. Ve-
rùm naturalis hic ordo prorsus invertitur ex inani gloria, ac volu-
ptatis blandimento, quo plurimi alliciuntur ad jugiter imaginandum
heroica gesta, ac magnifica objecta, nec non splendida potentum
nomina memorandum. Propriam interim, & reverà miseram con-
ditionem parvipendentes, semetipsos tantummodò recreant ingentes
hasce chimæras contemplando; & imaginaria quadam Regnorum,
ac Dominantium harmonia, quam sibi fingunt, prorsus allecti, al-
teram in semetipsis stabilire negligunt, quæ inter proprium spiritum,
& ve-

& veritatem, inter propria vota, & vires posset intercedere; Sartori illi in Historia celebri, per omnia similes, qui cum librum quemdam politicarum Instructionum, à se elucubratum, Henrico IV. obtulisset, huic ansam sic dicendi præbuit: Advocate Cancellarium, ut vestem mihi concinnet. Meum igitur consilium est, subdit is Auctor, modò planè consimili Magnates, Mundique Dynastas à Vulgo in Historiis considerandos esse, quemadmodum in Tragœdia evenit, hoc est, ea dumtaxat in ipsis animadvertendo, quæ vulgaribus communia videntur, ut putà eorum affectiones, animi pathemata, imbecillitates, ac lapsus; neutiquam verò quæ ipsos ut Principes speciatim spectant, ut Politici meditantur.

XII. Hic idem Auctor notat, vitia, quæ in historiis referuntur, præcipuè ponderanda esse; secus enim cùm minimus honestarum actionum in ipsis numerus comperiatur, in longum nimis abiret lectio nihil utiliter meditando, nisi fortè se ipsum fallere spontè quis vellet perperàm inter acta dijudicando, & inter egregia enumerando quæcumque ut talia sibi repentè objiciuntur. Verùm pessima hæc foret Historiarum praxis, si nimirum laudibus ea jugiter extollantur, nullo prorsus digna encomio.

Verumenimverò, utcumque idonei simus ad illas secernendas actiones, quæ reverà laudabiles, honestæque videntur, satius adhuc est, ut innuit idem Auctor, iis præsertim insistere, quæ pravæ dignoscuntur. Hoc autem veluti paradoxum de repente putabitur; nihilominùs si seriò perpendatur, nulla erit admirandi ratio. Si singuli hominum syncero amore veritatem ipsam prosequerentur, nec unquam rationi subesse renuerent; si ut par est veram perciperent animi celsitudinem, sola utique Heroum exempla sufficerent, ut cuncti honestatem amplecterentur; virtutis siquidem nativa speciositas universos ad bonum potis esset allicere; quia tamen paucorum est ista magnanimitas, cùm penè omnes philautiæ vitio quodammodò laborent; ideò non modico pudore afficiuntur propria reminiscendo flagitia, veritates ipsas, undè manifestè redarguuntur, odio acerrimo habentes. Quare prædictorum exemplorum meditatio nihil ferè ipsis prodest, ea quippe respiciunt, Quintiliano teste, veluti suorum criminum exprobrationem. Nihil itaque utilius ipsis esse poterit, quàm propriorum vitiorum speciem in Historia, tanquam in speculo contemplari; cùm etenim nequeant ea intimè detestari quin priùs cognoverint, nec adeò expediti sint ut eadem liberè in se ipsis meditentur quantùm opus est, ut inde quodammodò proficere valeant, arduum ipsis non erit in aliis saltèm ipsa paulatim detegere, animoque versare, absque ullo vanitatis offendiculo.

Lib. 3. Cap. 3.

At verò de honestis, probisque viris loquendo, cùm jam virtutis amore, in cordis penetralibus cælato, afficiantur, egregia pariter exempla eorum animis mirè imprimuntur. Mala autem eosdem potiùs excitant ad majorem vitiorum detestationem.

XIII. Præsens Caput absolvo, id postremò monendo, quod primum

mum esse debet, nimirum ut Historiæ nomen dare cupientes exactam Epitomen seligant, serióque lectitent, priusquàm Autographorum lectioni se dedant. Quia tamen hujusmodi compendia, si continuè, & non interruptè legantur, aliquam memoriæ confusionem possunt ingerere; abs re ideò non erit sæculum integrum, vel dimidium saltèm singillatim invisere, moxque apud historicos in fonte fusè revolvere; Postea multum juvabit eandem Epitomen iteratò perlegere, vel potiùs aliam, quam Lector proprio sibi studio juxta sæculorum seriem concinnarit, ut inde faciliùs, quæ lecta sunt memoriæ insideant. Quocirca ad rem valde erit epitomen versare Henrici Spondani, vel etiam Philippi Brietii, Rationarium Dionysii Petavii, Chronologiam Philippi Labbè, sex parvis contentam voluminibus, quæ oppidò conferet ad errata Chronologica corrigenda præfati Spondani, unà cum parva methodo Chronologica ejusdem Auctoris; Quibus addi possunt Opera P. Antonii Pagi, nec non fastus Consulares ab Henrico Noris emendati. Cæterùm supervacaneum reor in præsentia repetere Chronologicas, ac Geographicas Tabulas ob oculos passim habendas esse.

Operæ etiam pretium est persunctoriè saltèm præcipuas Epochas invisere, quales sunt Julianæ Periodi, Creationis Mundi, Universalis Cataclysmi, Olympiadum, Urbis conditæ, Belli Pharsalici, Incarnationis Christi, Eræ Hispanicæ, Conversionis Constantini, Primi Concilii Nicæni, Fundationis Monarchiæ Gallicæ, Egyræ Arabicæ, & Mahometanorum, Imperii Occidentis à Carolo Magno fundati. Hæ autem omnes Epochæ, unà cum Indictionibus, & id genus alia, ex præfatis Auctoribus colligi poterunt.

CAPUT IX.

De Studio Philosophiæ.

Philosophia, inspecta rei veritate, plurimùm juvat, ne dum ad ratiocinandum, ac judicandum, verùm & ad rerum universales ideas habendas, moralem facultatem addiscendam, & ad fidem orthodoxam propugnandam adversùs paralogismos, & captiosas sophistarum argumentationes.

Socrates, ut refert Tullius, universam Philosophiam ad Ethicam redegerat. Plato verò eandem in tres partes distribuit, quarum prima Ethicam, secunda Physicam, Tertia Dialecticam complectebatur; Quibus Aristoteles Metaphysicam adjecit. *Cic. Acad. Lib. 1.*

Ethicæ studium à Doctoribus Catholicis multùm contractum est, ultimum hominis finem nobis explicitè determinando, & media ad ipsum conducentia; Quæ tamen dubia Ethnicis Philosophis multam disceptandi materiam suppeditarunt, ut colligere est ex scriptis Ciceronis, aliorumque Philosophorum.

Quoad reliquas Philosophiæ partes, eædem fermè ut olim esse viden-

dentur; & post tot, ac tantas disceptationes, quid reverà sentiendum sit adhuc ignoratur; sed quod pejus est, meliorem sciendi frugem ex humanis controversiis frustrà speramus; quandoquidem materiæ plerumque implicantur, potiùs quàm illustrentur. Æternùm disputabitur, semperque iidem remanebunt homines, videlicèt dubii, atque incerti in suis decisionibus, quandocumque fides ipso non dirigat, vel intensus veritatis amor, unde ab omni ambage demùm liberentur. Enimverò qui fieri possit, ut veritatem ipsam intimè diligentes, totoque corde affectantes, tandem non assequantur? Quòd si ad penetrandam rerum quidditatem fors aliquando non arriserit, saltèm, cùm oportuerit, de ipsis æquè poterit dubitari; Quod alteri sapientiæ gradui adscribitur.

Ne autem quempiam inopinatò falli contingat, ubi primùm quis studuerit quælibet à se arcere offendicula, natalium, educationis, sensuum; affectionum animi, & communis hominum existimationis, satagendum erit, ne unquam quidquam asseveranter affirmare audeat, quin priùs claram ejus, distinctamque notitiam habuerit; enimverò, ut inquit Cicero; Quid tam temerarium, tamque indignum Sapientis gravitate, atque constantia, quàm aut falsum sentire, aut quod NON SATIS EXPLORATE' PERCEPTUM SIT ET COGNITUM, sine ulla dubitatione defendere? Insuper nec multùm præsumptæ propriorum conceptuum evidentiæ fidendum erit, ne quod probabile tantùm est, pro certo, ac evidenti credatur. Quapropter ad Deum preces identidem erunt effundendæ, ut omnis vitetur error, præsertim in Moralibus, in quibus erratum quodlibet maximum potest detrimentum parere. Declinare quoque oportebit scopulum illum in Metaphysicis, ubi nimiùm speculando, ac subtilia meditando, sæpè sæpiùs insistitur; facillimum quippe est à recto veritatis tramite deflectere, inferendo ex principio aliquo nonnullas illationes, quarum falsitas eò plus nocet, quò inconcussis principiis innixæ putantur; imò ad eum certitudinis gradum, qua gaudent fidei Divinæ Mysteria, interdum etiam evehuntur. Quare necessum omninò erit illationibus hujusmodi minimè fidere; cavendumque, ne cujusvis systematis inventum, quod nobis perfectum, egregièque in mente expressum videtur, novas quasdam nobis ipsis opiniones ingerat, ex simplici potiùs imaginatione ortas, quàm ex distincto, ac perspicuo intelligendi lumine.

Cic. lib. 1. de Natura Deor. num. 1.

Insuper præcisiones, aut abstractiones mentales, in metaphysicis passim occurrentes, quæque ad enucleandam veritatem plurimùm juvant, aliquoties multis scatent erroribus, cùm nempè rebus, diversorum respectuum, seu ut ajunt, connotatorum, multitudo gratis appingitur, sub quibus una, eademque res consideratur. Innumera penè de iis exempla in vulgari Philosophia habentur; cæterùm nihil majori detrimento esse convincitur immoderata subtilitate: tantum enim abest, quòd veritatem illustret, ut ipsam sæ pissimè potiùs obumbret. *Infesta veritati.*

Seneca Epist. 88.

Illa

Illa difficultas, quæ ex uno capite viget ad veritatem ipsam in rebus physicis detegendam, & ex altero nonnullorum contemptus, vel modica earum veritatum existimatio, quas nullatenùs pertingunt, unum inquam ambo hæc efficiunt, ut ipsi arbitrentur, liberum unicuique esse quamlibet opinionem, sive sententiam in Philosophicis sequi, vel singulas problematicè propugnare, proindeque supervacaneum esse sibi caput, ut ajunt, obtundere in indaganda ulteriùs veritate, ubi penitùs latet. At quis ignoret, hanc eorum esse meram excusationem, ad ignaviam, propriamque desidiam occultandam, exilemque affectum, quo veritatem ipsa prosequuntur? Non minùs Deus naturalium veritatum est Auctor, ac sit supernaturalium; propterea in cunctis ipsius veritas inquirenda est, & ubique colenda. Quòd si eam assequi aliquoties non detur, ipsam saltem investigasse, vel propè eandem accessisse, laudi erit, & gloriæ; & insuper de rebus ipsis aliqua saltèm ratione quis poterit prudenter dubitare, nec unquam propriam temerè, ut ajunt, præcipitare sententiam. Physicæ quoque veritates vestigandæ sunt, ut veluti gradus sint nobis ad supernaturales, ad quas impossibile est, tam otio, quàm errore, aut falsitate pertingere. Mens nostra naturæ speculando arcana, cætera, quæ vilia, & infima sunt, paulatim discit habere despectui; se namque ad eorum contemplationem, quæ sunt materiæ expertia, sæpissimè gaudet attollere, mirumque in modum oblectatur recondita, & excelsa scrutari; nec laborem istum infructuosum autumat, tum præsertim, cùm licèt veritatem ipsam non assequatur, verosimilia saltèm sibi videtur attingere.

„ C'est donc une grande entreprise, comme dit fortjudicieusement „ Mr. l'Abbé Fleury, que de former un veritable Philosophe, c'est „ à dire un homme qui raisonne droit, qui soit toujours engarde con- „ tre toutes les causes de l'erreur, qui ne suive dans toute la condui- „ te de sa vie que la raison, & la vertu; & qui cherche à connoi- „ stre en chaque chose la verité, & à remonter jusqu'aux premieres „ causes. Il est uray que la plupart des hommes en serojent capables, „ s'ils usojent bien de lur raison, & si ne précipitojent point leur ju- „ gement: mais il est bien rare d'en trouver qui ayent une volonté as- „ sez droite, & une assez grande force pour resister à leurs passions. Operosum igitur negotium est (ut ingeniosissimè inquit Dominus Abbas Florius) verum, exactumque Philosophum perficere, hominem nempè rectè ratiocinantem, qui adversùm quaslibet errorum causas jugiter sit circumspectus, qui toto vitæ suæ tempore rationi, ac virtuti tantùm indulgeat, qui veritatem in cunctis inquirere satagat, & prima principia indemonstrabilia attingere. Non inficior, quamplures hominum hæc omnia consequi posse, si rectus in ipsis vigeat rationis usus, nec propriam velint sententiam præcipitare. Verumenimverò arduum est aliquot invenire, qui recto sensu, ac voluntate polleant, propriasque passiones, quantum sat est, reprimere valeant. Et hoc potissimùm est, quod intensa animi applicatione in Philosophico studio

Etud. 147.

dio discendum videtur, Christiana pietate suffulto; unde postmodùm dignoscimus, quousque humanum queat ingenium pertingere, rimando veritatem, sive per terminorum notionem, quam nobis præbet, sive per rectas rerum ideas, quas nobis ingerit, vel definiendo, vel ex magis noto, ac certo, aliud minùs notum, aut incertum inferendo.

Studium hoc, quod in cultu rationis impenditur, est in ordine naturali inter cætera præcipuum, & primum Dialecticæ, ac Metaphysicæ munus; illa enim veras nostrarum cognitionum ideas impertit; ista verò potiora luminis naturalis principia scrutatur, quibus humana omnia ratiocinia, ac cognitiones quæcumque innituntur.

I.

Eò igitur Dialectica collimat, ut veri, falsi, affirmationis, negationis, erroris, ac dubii ideas intrà nos gignat, in primis autem ideam illationis, & consequentiæ, unde scilicet percipimus determinatam aliquam enunciationem ex alia sequi, item syllogismum aliquem aptè concludere, secùs verò alium. Hæ inquam sunt ideæ, quibus humana ratio, & intellectus potissimè perficiuntur; cæterùm quælibet alia Logicalis Controversia hùc non spectans supprimenda est, veluti futilis, & supervacua; enimverò quid prodest exempl. gr. tam acriter, ac fusè de Logicæ objecto disputare? Quid inquirere utrum illud sint entia rationis, an termini, qui sunt eorum notæ, ac signa, eò quod de utrisque Dialectica pertractet? Rursùs quid scire juvat, num universale fiat dependenter ab intellectu? an Universale genericum, vel saltèm specificum reverà existat ex natura rei? An dentur entia rationis? An Deus sit sub prædicamento substantiæ? Pluraque id genus alia, in æquivocis plerumque tantùm consistentia, quæve paucis verbis possent expendi, æquivoca explanando, vel rationes hinc inde merè innuendo, si fortè id etiam fieri expediat. Satius quidem foret aliquod aliud argumentum resolvendo proponere, si discipulorum ingenia Lectores, ac Magistri exercere velint, ut putà num aliquid verè sciri queat; super quo quatuor Academicorum libros Tullius composuit; Quamquàm, ut verum fatear, multæ quoque in tota ista controversia æquivocationes, ac tergiversationes intersunt.

Hinc propterea summoperè cavendum est, ne Dialectica, per se alioquin utilis, in rixandi, aut cavillandi artem vertatur, de quavis
Lib. 2. Doctr. Christ. Cap. 31. nimirùm re gratis disceptando, neve ad juge diffidium redigatur inanium tantummodò Quæstionum: *Ibi cavenda est libido rixandi* (inquit Augustinus) *& puerilis quædam ostentatio decipiendi adversarium, id quippe neminem decet, multò minùs verò Claustrales, quorum spiritus cujuslibet sit oportet altercationis expers*. Divus etiam Gregorius Nazianzenus,
Orat. 26. prout ad rem istam, perquàm appositè scribit, vel in minimis istiusmodi abusus vitandos esse, ne hinc ad ulteriores majoris momenti extendantur.

Egre-

Egregiam hujusce moderationis methodum legimus apud S. Maximum Abbatem, illum inquam acerrimum Monothelitarum hostem; qui cùm Philosophiæ operam daret, ut ex ejus vita colligimus, quidquid, vel minimùm, sophisma, paralogismum, aut cavillationem saperet, penitùs abdicabat, solida dumtaxat approbanda ratiocinia, aut decisiones, quæ sibi perpetuum stabiles videbantur, certò namque autumabat, tantum abesse, quod ex rixandi libidine fructus aliquis scientiis obveniat, ut potiùs inde vilescant, & depraventur.

Solertissimè ergo id absurdi cavendum est; Quinimmò satius esset Monachorum spiritui suadere, ut potiùs vinci se permittant, veritati cedendo, quàm dissidia, contentionesve consulere; ut ex Concilio quodam monemur: *Neque ad contentiosas altercationes declinetis; sed sciatis bene potiùs vinci, quàm culpabiliter vincere.* Et sanè hæc est vera victoria: pro veritate vinci. *Concil. VIII. c. En. act. 3*

Logica igitur utendum est, ut ad rectè concipiendum, ac ratiocinandum exerceamur, & ut inde dirigatur noster intellectus, non verò ut vitietur, quemadmodùm iis evenire solet, qui solùm ipsi dant operam, ut in forma syllogistica in publicis disputationibus arguere discant, hoc est: Ad contendendum. In Opere de Arte cogitandi legi potest modus, quo ad praxim Dialectica redigenda est; & in primis operæ pretium est duos sermones, inibi sub initium occurrentes, ponderare, in quibus ideæ, ac normæ exprimuntur, ad rectè judicandum omninò servandæ.

II.

Metaphysica Logicæ multùm est affinis, & prima rerum principia prò suo objecto respicit, quæ omnium ferè nostrarum cognitionum sunt bases, & fundamenta; Sunt autem hæc simplices rerum ideæ in abstracto sumptarum, ut entis, substantiæ, accidentis, cogitationis, voluntatis, extensionis, numeri, motus, corporis, subsistentiæ, suppositi, personæ, modi, figuræ, coloris, saporis, aliarumque qualitatum, & universim eorum omnium, de quibus in sua Metaphysica agit Petrus Cailly, quam universalis scientiæ nomine indigitat, in qua proponit, & ad unguem explanat prima nostrarum cognitionum principia, juxta veterum, & Neotericorum Philosophandi rationem.

III.

In Ethica pariter quamplura alicujus momenti pertractari possunt, ut idea boni, ultimi nostri finis, & beatitudinis; non tamen multùm hic immorando ut plerumque fit in illa Disputatione: An essentia beatitudinis formalis in aliquo actu intellectus, an voluntatis præcisè consistat. Agitur in Ethica potissimùm de Actibus humanis, eorumque principiis, sive internis, sive externis, de conscientia; de variis

animi affectionibus, earumque causis, & effectibus; de pravis, rectisque habitibus; de virtutibus, & vitiis; de legibus in genere; de universalibus principiis, ex quibus potissimùm prudentia dependet, moresque componuntur, ut putà: Num semper honestum utili, ac delectabili præponendum sit; num bonum aliquod adsit, cujusvis honestatis expers; Super quibus Tullius de Officiis elegantissimè scripsit; Num in dubio, quòd actio aliqua prava sit, nihilosecius operari possimus; de quo pariter ex eodem Auctore, quantumvis Ethnico, decisionem adeò egregiam supra retulimus; Item quòd nefas sit propriam conscientiam regere ex opinione tantùm communi; Quòd vita privata sit publica, & civili longè præstantior; pluraque id genus alia, quæ eò tendunt, ut falsas quasdam suppositiones nostras prorsus eliminent, contra regulas, & dictamen veræ scientiæ moralis militantes.

Ad rem quoque valde erit regulas quasdam explanare, ad socialem vitam conducentes, quæ in sodalitatibus præcipuè viget, ut putà: Quòd urbanitas, alternaque honestas sunt apprimè necessariæ; quòd hæc ex quodam velut interioris modestiæ promptuario manet oportet. Item quænam sint media ad pacis conservationem in sodalitiis opportuniora; Qua ratione suspiciones corrigendæ sint, & amandanda temeraria judicia, illi prorsus adversa. Fortè dixeris hæc omnia minutatim, & exactè ex spiritualibus libris colligi posse, proindeque non expedire, tot Philosophicos Tractatus; Verùm isthæc quantum fat est pertractari aliquando vix possunt, ut potè magni momenti, innumerisque propemodùm transgressionibus obnoxia. Cæterùm hìc propriè de ipsis agitur, nec ampli de eisdem Tractatus exiguntur. Perlegi possunt super hoc peculiares aliquot Tractatus à plerisque recentioribus editi, præcipuè verò ab Auctore Speciminum Moralium. Proculdubio locuples ex moralium doctrinarum lectione fructus obveniet, si primùm nosmetipsos nosse didicerimus, non utique pro ea tantum conditione, ad quam miserè ex peccato devenimus, verùm & pro altera naturæ, cui nempè ex propria constitutione nostra succumbimus, juxta naturalem scilicet legem, qua corporis, spiritusque nostri operationes poscunt exercéri.

IV.

Physica huic etiam scientiæ oppidò confert; quandoquidem præcipuum ejus munus in particularium corporum contemplatione consistit, principiorum naturam perscrutando, ex quibus coalescunt. Legi potest super hoc methodus Domini Cailly. Abs re non esset, meo videri exiguum etiam de Sphœra Tractatum superaddere. Quantum verò ad Physica experimenta, nonnulla ex principalibus supponi poterunt, quæ jam ad praxim redacta leguntur. Veruntamen non expedit, ut Monachi hisce curiositatum generibus operam navent, tametsi nonnihil utilitatis inde obvenire queat.

Hanc

Hanc etiam ob causam incongruum ipsis credimus Matheseos studium; inde namque nimium distrahuntur, & libera spiritui facultas surripitur ad iis vacandum, quæ sunt Monasticæ conversationi magis consentanea. Rursus tempus, quod superest post exercitia communia, satis non esset ad explendam cupiditatem majora semper indagandi in istis scientiarum generibus. Præterea multa ad hoc instrumenta, non sine magnis sumptibus requiruntur; pluraque fieri debent experimenta, queis valdè distorquentur animi, ac proinde Ascetas minimè decent. Proderit nihilominùs Geometriæ saltèm principia haud ignorare, & quatuor præcipuas Arithmeticæ Regulas; reliqua verò Monachis non videntur adeò necessaria.

Tantundem de arte Medicinæ asserendum est, Clericis, Monachisve jamdudum per Sacros Canones interdicta; exempla verò, quæ in oppositum afferri queunt, praxim in contrarium evincere nequeunt, utpotè Religiosæ honestati derogantem. Quòd si nonnulla anatomicè sciantur circa humani corporis structuram, id neutiquam improbo, dummodò tamen honesti fines non transcendantur; poterit enim talis notitia proprii individui intelligentiæ, corporisve saluti inservire, quæ nobis curæ quodammodò esse debet. At verò distinctam morborum seriem, nec non varia pharmacorum genera peculiari indagine velle discutere, hoc, inquam, Monachis nullatenus dicimus permittendum. Quòd si contingat, aliquos jam pridem in sæculo id genus scientias didicisse, poterunt, Superiore annuente, iis tantùm uti in sodalium ægrotantium commodum, secùs verò aliorum. Legantur super hoc duæ Epistolæ Divi Bernardi ad Monachos S. Germeri. 67. 68.

Cum dixi; salutem Corporis quadantenus nobis curæ esse debere, id non est intelligendum de sollicitis, ac importunis quibusdam præcautionibus, fœminis potius, aut delicatis viris familiaribus, qui ex jugi ægrotandi metu ferè semper ægrotant; nec minimum, ac levissimum capitis, stomachique dolorem sustinere queunt, quin continuò pharmaca sumant. Sermo igitur tantùm est de prudenti quadam animadversione, quæ singulis inesse debet, ut proprium corpus in eo systemate naturali conservent, quod sibi ad aliquid rectè operandum expedit. Hujusmodi autem vivendi ratio potiùs in sobrietate quadam, & moderata corporis exercitatione sistere debet, quàm in frequenti medicinalium usu, aut nimis scrupuloso ciborum delectu. Munditìes insuper ad hoc plurimum confert; quæ prætereà humano consortio, ac sodalitati est necessaria, ne aliis tædio simus.

Plura hìc singillatim non recensebo circa Philosophiæ partes; & fortè prout ad Monachos attinet, fusiùs quàm par est de iis hucusque disserui; simplex namque terminorum explanatio, ac notio, unà cum rectè ratiocinandi regulis, Monachis videtur abundè sufficere, ut ad Scripturarum intelligentiam, Patrum lectionem, verbo demùm, ad Theologicum studium, dirigantur, ac disponantur; Sunt enim ista præcipuus scopus, ad quem scientia Philosophica

collimare debet; hincque videtur dubitandi locus, an propterea Divus Joannes Damascenus per brevem dumtaxat Categoriarum tractatum, ad Philosophicas materias spectantem, nobis reliquerit; Quemadmodùm etiam ex Divo Anselmo super iisdem per pauca habemus, ut est de Veritate Tractatus merè Philosophicus; item Tractatus de libero arbitrio; & alius ab ipso inscriptus: De Grammatico. Ejus tamen liber Guniloni nuncupatus, in quo de Dei essentia agit, potiùs ad metaphysicam spectat; hicque est liber ille, in quo ideam propugnat, quam de Dei essentia in Prosologio jam tradiderat, nimirum: Deum verè nihil aliud esse, nisi id, quo majus cogitari non potest. Plerique tamen Antiquorum, ac recentiorum Philosophorum ideam hanc non omninò receperunt; Verùm alteri similis est, à Divo Augustino traditæ, dicente: *Cùm ille unus cogitatur Deorum Deus, ità cogitatur, ut aliquid, quo nihil melius, atque sublimius ulla cogitatio conetur attingere*. Sed non est hic locus de istis materiis pertractandi. Ex hactenus tamen dictis liquet, priscos Monachos Philosophiæ nomen dedisse. Quocirca prædicta duo exempla, & illud Bedæ Venerabilis ad hoc evincendum sint satis, ne tempus frustra conteratur alia recensendo.

August. Lib. de Doctr. Christ. Cap. 7.

V.

Difficultas tamen major in præsentia urget circa modum, ac peculiares personas, hoc est: num singuli indiscriminatim Monachi præfato studio operam navare debeant; quo supposito; num publicis concertationibus id sit necessariò agendum, an privatim.

Nulla videtur necessitas cogere, ut singuli indiscriminatim Monachi studio Philosophiæ occupentur; in primis enim qui ipsi in sæculo, ante Monastici susceptionem habitus, operam sedulò dedissent, utique possent ab illo fieri immunes; Enimverò si vel modica ejusdem cognitio adhuc in ipsis vigeat, sat superque generatim loquendo esse poterit ad terminorum Philosophicorum, ac Theologicorum captum, nec non ad scientificè, & juxta regulas ratiocinandum, quin denuò id studii cogantur repetere, quod tardiùs, aut citiùs à memoria delebitur; & hæc est etiam ratio, propter quam Grammaticæ Regulæ illis iteratò discendæ neutiquam proponuntur, qui ubi semel eas didicerint, ipsarum ideam retinent quantum exigitur ad librorum intelligentiam, item ad loquendum, aut aliqua componendum, quantumvis Joannis Despauterii carmina minimè reminiscantur. Tempus itaque frustra conteritur, si adolescentes ad contentiones Philosophicas iteratò compellantur, quandocumque mediocrem, sufficientemque earum ideam retinent; cùm in aliis majoris momenti dies, utiliùsque consumere valeant. Ipsis ergo sat esset unius saltèm, vel alterius mensis spatium concedere, ut potiores Quæstiones, ad Theologiam dirigentes, mente revolverent. Si enim ad scientias adipiscendas fuerint naturaliter apti, modicum id tempus ad hoc præstan-

præstandum ipsis sufficiet; Si verò ingenio hebetes, ac prorsus inepti iniquum profectò erit improbo eos labori occupare, adeòut tempus incassum terant, quod in alia, sive spiritus, sive corporis, exercitatione, utiliùs posset insumi, juxta propriam singulorum habitudinem, ac dispositionem.

Secundò: Qui numquam Philosophiæ studuére, eidem occupari possent, ut inde eorum ad reliquas scientias aptitudo, ac dispositio arguatur; Quandoquidem si aliqui ante id experimenti ab illa removeantur, tristari, & conqueri jure poterunt quandocumque ad eandem sibi viam penitùs intercludi cognoscerent. Si qui verò dispensari suâptè spontè efflagitent, ne distractioni, aut aliis succumbant incommodis, quæ id genus studia parere plerumque conspicimus, prudentis Superioris erit excusationes hasce matura ponderatione discutere; siquidem ex volatili, ac juvenili fervore possent fortassis erumpere, & temporis progressu dolorem, ac tædium ipsis ingerere. Ubi tamen reverà compertum fuerit, Monachos quosdam, vel esse ad hæc scientiarum genera prorsus ineptos, vel dispensatione, aut privilegiis abuti, quæ ad earum assecutionem Religiò permittit, æquum tum omninò erit, ut hi penitus excludantur; illi verò ad faciliora applicentur, ut putà ad studium Catechismi Romani, aut Tridentini Concilii, quod propterea ipsis erit explanandum, vel etiam brevis cujusdam Theologiæ, seu potiùs summæ Theologicæ, quarumvis altercationum, aut scholasticarum methodorum expertis, ex qua brevi queant intelligere quidquid necessariò attinet ad Catholicæ Religionis substantiam, ac mysteriorum fidei, & præsertim in materia Sacramentorum. Id autem unius, vel alterius anni spatio planè absolvi poterit, plures ejusdem Classis aggregando sub Didascali cujusdam disciplina, qui Authores aliquot typis editos ipsis identidem explicet, vel etiam scripta oppidò brevia tradat, juxta illam ferè Theologiæ methodum, quam nuper excudit Pater Amelot Congregat. Orat. vel Dominus Abély in sua Medulla Theologica.

CAPUT X.

Continuatio ejusdem Argumenti; ubi etiam de Scriptis, ac Disputationibus Philosophicis disseritur.

EX hactenus dictis supponitur, publicas Philosophiæ concertationes Monachis sub Didascali disciplina permitti; Et reverà qui fieri possit, ut sine Magistro eam adamussim comparent, cum raró contingat, satis ingenii, & acuminis tyronibus inesse ad eam privatim addiscendam? Quòd si ex iis fuerint, qui Philosophicum cursum in sæculo jam absolverint, istis, ut supra innui, satis fiet, si paululum temporis concedatur, quo Philosophiæ principia

perfunctoriè saltèm valeant mente revolvere, priùs quàm ad Theologicum studium occupentur. At verò de aliis loquendo, operæ pretium erit, eos continuato quodam cursu Philosophiam edoceri, sub sapientis, virtuteque præditi viri disciplina, qui nimirum non minùs virtutes, morumque honestatem studeat ipsorum animis ingerere, quàm menti præfatam scientiam infigere.

Publicarum autem concertationum nomine eas intelligo, quæ in Cœnobiis habentur sub disciplina Præceptorum Monasticam vitam degentium; neutiquam verò, quæ in Universitatibus celebrantur, aut in publicis Collegiis, quò nullatenus decet Monachos mitti; Tentationibus quippe fermè invincibilibus exponerentur contra propriam ipsorum vocationem; Et vix fieri posset, quin, juvenes, debilesve cùm sint (quemadmodùm sæpenumerò eliguntur) in virtutum exercitatione, in eas quamprimùm animi relaxationes relaberentur, quas mundo obrenunciantes vitare optarunt. Hinc meritò Concilia, Summique Pontifices id genus studia olim cautissimè Regularibus concessére, ut parte 1. cap. 12. diximus. Et licèt aliàs publica Gymnasia intrà Cœnobiorum nostrorum Claustra florerent; attamen in ea, quæ interiora dicebantur, Monachisve erant peculiariter addicta, nullatenus sæculares intromittebantur, sed tantùm in exteriora.

His ita suppositis, inquirendum restat, quinam aptior modus foret Philosophiam, ac Theologiam Ordinis nostri Alumnos edocendi; num scilicet expediat scripta ipsis dictare, & quænam isthæc esse debeant; num oporteat eos publicis concertationibus exercéri juxta ordinariam Universitatum methodum; denique num opus sit peculiatem alicujus Auctoris Doctrinam, ac opiniones ipsis universim tradere, an potiùs Magistris liberum esse debeat quamcumque pro libito seligere; Meum interim super his consilium exponam, prudentiorum, sapientiorumque judicio decisionem relinquens.

I.

Primò igitur ad rem omninò esse videtur, quòd Magistri Tyronibus sub sui disciplina existentibus, scripta dictent; Enimverò ex uno capite cuilibet Magistro negotium plerumque facessit Auctoris Scholastici, prælo editi, opiniones merè explanare; difficillimum quippe est, quòd in cunctis sibi planè arrideat. Præterea parum existimationis, auctoritatisve apud Discipulos suos sibi conciliat, nisi scripta proprio Marte composita iisdem tradiderit. Insuper Magister, qui sapiens, prudensque habetur, multò meliùs propria scripta discipulorum suorum ingenio poterit conformare, quàm si librum impressum iisdem explicet. Rursus scientiæ vividiùs discipulorum mentibus imprimuntur si calamo exarentur, quàm si purè legantur; possunt siquidem animo distrahi dum à Magistro explicatur Auctor; at verò dum scribunt, se cohibunt, se cohibere nequeunt, quin aliqua ratione

attentos eidem se præbeant Auditores, præsertim verò cùm Scriptorum explanatio continuò subsequitur. Tandem universalis omnium ferè temporum praxis jugiter extitit, scripta adolescentibus tradere; unde etiam palàm evincitur modus hic longè utilior. Fortè tamen satius foret, si Magister primum Philosophiæ cursum edocendo, Auctorem aliquem typis excusum explanaret, seu etiam alteriùs professoris scripta dictaret; in sequenti dein scripta à se concinnata exponeret; Vix enim fieri potest, ut cursum Philosophicum ex se statim elucubrare queat.

Quantum ad scripta pertinet, non abnuo eorum brevitati valdè consulendum, ne improbo labore juvenes inutiliter defatigentur in exarandis prolixis Tractatibus. Proficuum item fore mihi videtur, si cursu durante, selecti cujusdam, sive Gallici, sive Latini Auctoris lectio intermisceatur, ad materias illustrandas, quæ actu agitantur. Sic exemp. grat. in Philosophis nonnulla legi possent de arte cogitandi, ut sunt duo illi sermones, in quibus ideæ, ac normæ traduntur judicium rectè formandi; Item breves Tractatus Domini de Cordemoy, & nonnulla Domini Rohault in Philosophiam Cartesianam, ut hujus saltèm principia innotescant, tametsi Lectores ista sequi noluerint; Brevis item Tractatus, seu potius Censura Pilosophiæ Cartesianæ, à Petro Daniele Huetio, latino sermone edita, unà cum Responsione, Gallico Idiomate, nuper prælo tradita à Domino Regis; Aliquot Tractatus Philosophici Domini Joannis Baptistæ Du-Hamel, ac præfati Regis; Pleraque loca selecta ex Tractatu de inquirenda veritate Patris Malbranche; Exiguus Tractatus Patris Pardies de anima Brutorum, unà cum responsione dudum edita; Demùm alii plures, qui nostro hoc ævo in lucem prodiere. Abs re item fortè non erit alia quædam selectiora, atque utiliora veterum Philosophorum invisere, ut Ciceronis Quæstiones Tusculanas ad Dialecticam, & Academicorum libros, eosque de Finibus ad Ethicam spectantes; Philosophicos Senecæ Tractatus; item de Providentia, de Vita Beata, de Tranquillitate Animi; Divum Ambrosium de Officiis; Divi Augustini Ethicam, & Dialecticam, pluraque id genus alia. Varia hujuscemodi lectio, Sacræ Paginæ intermixta, multam discipulis attentionem conciliaret, non modico iisdem foret oblectamento, nec ullum denique ipsorum animis negotium philosophica lectio facesseret; secùs verò si molesto, improboque labore scriptis solis obstringantur, quæ aliquoties sunt parvi momenti.

Prout verò ad Theologiam spectat, aliquot pariter Tractatus Sanctorum Patrum perlegi possent, & quidem breviores, præstantioresque prò singulis materiis occurrentibus, quorum plures jam supra cap. 5. part. 2. retulimus, ut liber Tertulliani de præscriptione, alter S. Cypriani de Unitate Ecclesiæ; Liber Sancti Augustini de vera Religione; Opusculum Vincentii Lerinensis, Tractatus Theologici S. Anselmi, Magister Sententiarum; nonnulla loca Estii in Sententias, Utiliora Conciliorum Dogmata, vel etiam Decretalium

Summorum Pontificum, aliquot insuper Patris Petavii, & Patris Thomassini; Melchior Canus de locis Theologicis; nonnullæ demùm Quæstiones Theologicæ Joannis Baptistæ Du-Hamel.

Ut autem hujusmodi lectio studentibus prodesse valeat, fas erit utiliora loca seriò à Magistro prævideri, eaque discipulis notanda præcipi, ne eadem lectio sterilis omninò sit, atque importuna; secùs enim parum inde emolumenti haberetur, cùm ipsimet possent eamdem privatim absolvere. Me non latet, hanc fuisse peculiarem insignis cujusdam viri methodum, dum Theologiam edoceret, hacque ratione metam à se intentam feliciter attigisse. Neque suspicandum erit, varietatem dictam discipulis aliquando futuram oneri; quinimmò eorum animos adeò cum fructu recreabit, ut numquam ab incæptis me minimum quidem recedere meditentur; cum viceversa simplicem, nudamque Theologiam graviter admodùm ac molestè ferant.

I I.

Secundò perpendendum superest, num expediat, vel sit omninò necesse publicis concertationibus, & argumentis Dialectica methodo discipulos exerceri, qnemadmodum in scholis consuetudo invaluit, an verò potius juvet, quòd ab ipsis simplices difficultates extra formam proponantur, hoc est citra longicum syllogizandi rigorem.

Priusquàm dubium hoc resolvatur, rationes investigare juvat, quæ ad istam praxim stabiliendam impulére. Videtur autem id potissimum fuisse, ut Geometrarum methodum tyrones imitarentur, qui de propositione in propositionem pergunt, unam ex altera inferendo. Id etiam proculdubio fuit, ut inde Juvenes, tum arguentes, tum respondentes magis, ac magis exercerentur, ad praxim redigendo præcepta, quæ ex Dialectica didicére circa ratiocinandi modum. Prætereà ex eo etiam id ortum ducere potuit, ut nimirum respondentibus tantillum temporis superesset, quatenus argumentorum sibi propositorum solutionem nanciscerentur; hæcque profectò est ratio, cur bis argumentum cogantur repetere, ut scilicet de responsione cogitare interim queant. Insuper arbitror, hac ideò argumentandi lege scholasticos obstringi, ut dubium semel propositum invicem prosequantur, ne ex uno ad aliud digredientes, nullius exactam solutionem inveniant, vel potiùs ingerant confusionem, quemadmodùm non servata, aut neglecta severà argumentandi methodo, sæpè contingit. Quamobrem directè probare quod negatur, compelluntur, ut inde ejusdem difficultatis filum recta jugiter prosequantur. Postremò ad faciliùs retundendam Sectariorum pervicaciam id utiliter inventum fuisse videtur, contra quos hac disputandi lege Scolasticis in palæstris tyrones identidem præliantur.

Improbare igitur hìc non ausim illud exercitationis genus, quod

ex tot

ex tot præclaris, peritisque viris, de re scholastica optimè meritis, multam sibi vendicat auctoritatem; Verùm aliqua in hoc moderatione opus esse crediderim. I. Discipulis præscribendo, ne frivolas unquam futilesve difficultates proponant, unde ad invicem rixandum, aut cavillandum sensim excitentur; sed serias, solidasque, necnon resolutione dignas. II. Ipsis cavendo, ne, ut argumentum protrahant, ipsum remotissimè exordiantur; sed quamprimùm potissimum difficultatis nervum exponere satagant. III. Quod rectà inter arguendum semper procedant, nec unquam medium terminum in unius extensione difficultatis mutare audeant. IV. Cùm quidquam meræ exercitationis gratia, contra fidei orthodoxæ principia objicere parant, id cautissimè, multoque cum moderamine præstent; adeò ut inde dignoscatur, vel solius exercitii, vel majoris dumtaxat claritatis ergò, dubium illud in tali materia proponi; neutiquam verò tanquam rationem, & multominùs ut opinionem, quam seriò efficaciterque velint evincere. Cicero, quantumvis Ethnicus, modum istum contra Deum disputandi, velut impium absolutè reprobavit, sive data opera, sive simulatè fiat; ait enim: *Mala, & impia consuetudo est contra Deos disputandi, sivè animo id fit, sivè simulatè.* *Cicero in fine Libri 2. de Nat. Deor.*

Postremum ex his monitis mihi videtur, nedum Regularibus omnibus, verùm & Christicolis universim necessarium. Quantum autem ad tria antecedentia me utique non fugit, aliquid tyronibus indulgendum esse, præsertim exili præditis intelligendi acie. Quocirca Magistri tum munus erit eos prudenter, patienterque instruere, nec unquam ipsorum quempiam habere despectui; eaque demùm sensa eorum cordibus indere, quæ proprium singulorum institutum maximè decent.

Singulis tamen ritè perpensis, satius forsitan esset, quod Monachi proprias difficultates, citra disceptationis fervorem, atque severam argumentandi methodum, proponerent; Quemadmodùm nunc temporis quibusdam in Academiis, & privatis circulis usitatur. Ut verò Dialecticæ legibus quodammodo exerceantur, sufficeret si scholastica methodo probationes, vel objectiones tantùm proponerent, sibi à Magistris in scriptis traditas; Quæ norma solidior fortassis esset, alteraque utilior, minoribusve absurdis obnoxia; Quinimmò honestior, ac tyronum ingenio accomodatior; indubium namque est, mitiorem saltèm, tranquillioremque fore, nec tot dissidiis, & cavillationibus obstrictam, quæ ut plurimùm inter disceptandum vigent. At pleniorem rei hujus discussionem me in scholastica facultate peritioribus relinquo.

Silentio tamen hic præterire nolo quæ ad rem istam appositè scribit Dominus Abbas Florius in suo Tractatu de studiis, pag. 324. & „ 325. sic: La Logique de Socrate, que nous voyons dans Platon, „ & dans Xenophon, estoit l'art de chercher serieusement la ve„ rité, & il la nommoit Dialectique: parceque cette recherche

ne se

„ ne se peut bien faire qu'en conversation particuliere entre deux
„ hommes attentifs à bien raisonner. Cet art consistoit donc à ré-
„ pondre juste sur chaque question, à faire des divisions exactes, à
„ bien définir les mots, & les choses, & à peser attentivement cha-
„ que consequence, avant que de l'accorder, sans se presser, sans
„ craindre de revenir sur ses pas, & d'avouer ses erreurs; sans vou-
„ loir qu'une proposition fut uraye plutot qu'une autre. Ainsi dans
„ cette logique il y entroit de la morale. Il y entroit aussi de l'élo-
„ quenze. Car comme les hommes sont d'ordinaire passionnez ou
„ prévenus de quelque erreur, il faut commencer par calmer leurs
„ passions, & lever leur préjugez, avant que de leur proposer la ve-
„ rité, qui sans cette préparation ne feroit que les choquer. Telle
„ estoit la Dialectique chez les Grecs; l'art de trovuer la verité,
„ autant qu'il est possible naturellement.

„ Nos Philosophes semblent n'avoir consideré que les veritez en
„ elles mémes, & l'ordre qu'elles ont entr'elles indépendemment
„ de nous ....; Il ne paroist pas qu'ils ayent eu assez d'égard aux
„ dispositions de leurs disciples. Ils ont applique à toute sorte de
„ sujets la méthode seche des Geometres: & comme les primiers
„ avojent à faire à des disciples fort grossiers, (car on sçait
„ quelle estoit la politesse en France il y à cinq cens ans) ils pri-
„ rent grand soin de separer toutes leurs propositions, de mettre
„ tous leurs argumens enforme, & de distinguer toujours la conclu-
„ sion, les prevues, & les objections: en sorte qu'il fut impossible
„ méme aux plus stupides, de s'y méprendre: Ils croyojent abreger
„ beaucoup en retranchant tous les ornemens du discours, & tou-
„ tes les figures de Retorique: Mais peut étre ne considerojent il
„ pas, que ces figures qui rendent le discours vif & animé, ne sont
„ que des suites naturelles de l'effort que nous faisons pour persua-
„ der les autres. D'ailleurs ces figures abregent fort le discours.
„ Souvent on ecarté une objection d'un seul mot: souvent on prou-
„ ve mieux par un tour delicat, que par un argument en forme:
„ & toujours en evite les repetitions ennuyeuses des termes de l'art.
„ Que l'on en fasse l'experience: Une page de discours scolastique
„ se reduira au quart, si on le change en un discours ordinaire, &
„ naturel. Et toutefois ceux qui y sont accoutumez, croyent que les
„ discours figurez ne contiennent que des paroles, & ne reconnois-
„ sent plus les raisonnemens, s'ils ne sont distinguez par articles,
„ & intitulez: Je sçay bien qu'il est quelque fois necessaire d'argu-
„ menter en forme, ou d'user des termes de l'art, & nommer la Ma-
„ jeure, ou la Mineure, pour mettre en evidence une raison im-
„ portante: Mais il ne s'ensuit pas qu'il faille en user toujours ain-
„ si .... Il faut laisser à faire quelque chose au disciple, & ne luy
„ pas faire l'injure de croire qu'il ne puisse reconnoitre une raison;
„ si on ne la luy montre au doigt. Socratis Logica, quam apud Pla-
tonem, & Xenophontem legimus, ars erat seriò inquirendi verita-
tem;

tem; & Dialecticæ nomine illam indigitabat; enimverò hujusmodi indago ritè nequit expleri, nisi privatim inter duos, recto ratiocinio enixè intentos. Hæc igitur ars in eo potissimùm sita erat; ut categorica singulis quæsitis darètur responsio, exactæ divisiones, ac distinctiones fierent, res & nomina propriè definirentur, ad trutinam redigerentur singulæ conclusiones, priusquàm prorsus ut veræ haberentur, absque solicitudine, citraque metum canendi palinodiam, aut proprios errores confitendi; & tandem ut singulæ enunciationes æqua veritatis lance firmarentur. Quare huic Logicæ, ut cernis, Ethicæ portio inserebatur, nec non artis benedicendi; Cum siquidem homines ut plurimùm peculiaribus sint affectibus impliciti, vel aliquo errore præventi; perversos ideò, ac inordinatos eorum animi motus principiò sedare oportet, ac quævis arcére offendicula, antequam veritas, qualiscumque sit, ipsis proponatur, quæ mehercle sine hac prævia dispositione eorundem potius exasperaret animos. Hæc inquam erat Dialectica Græcorum, seu ars indagandi veritatem, quantùm humanitùs permittebatur.

Hujus verò nostræ tempestatis Philosophi veritates ipsas penes se purè putè ponderasse videntur, earumque ordinem, quem vicissim tenent, independenter à nobis ....; neque ullatenus constat, ad discipulorum indolem, & aptitudinem eos aliquando respexisse. Satis asperam Geometrarum methodum singulis materiis aptare voluerunt; & cum oppido rudes Discipulos primi essent edocturi (nos quippe non fugit qualis à quingentis annis extiterit in Galliis scientiarum nitor) impensè studuerunt singulas ab invicem propositiones secernere, & argumenta ad syllogisticam formam redigere, conclusionem quoque jugiter distinguere, sicut & probationes, atque objectiones; adeò ut difficillimum foret, ipsos vel ingenio hebetiores errare. Arbitrabantur se brevitati valdè consulere, subtrahendo cunctos eloquentiæ ornatus, omnesque Rethoricæ tropos; sed fortè non animadvertebant, hasce dicendi figuras, unde noster sermo animatur, nil aliud esse, nisi innatos quosdam animi nostri conatus, queis veritatem cæteris magis persuadere nitimur. Præterea figuris istis sermo persæpè contrahitur; integra namque objectio unico verbo multoties expenditur; plerumque etiam orationis venustate, ac lepóre dicendi aliqua fortiùs evincuntur, quàm simplici argumento, ut ajunt in forma. Denique tot importunæ vitantur terminorum artis repetitiones; quod utinam experimento comprobetur, liquidò enim constabit, integram paginam scholastici sermonis triplò majorem fore naturali, ac ordinario, si nempe is ad hunc redigatur; & tamen scholastici autumant, Rhetoricos discursus nonnisi verba concludere; neque aliud omnino ratiocinium norunt, præter ea, quæ articulis, aut sectionibus distinguuntur. Utique non inficior, necesse plerumque esse scholasticam argumentando servare methodum necnon artificialibus Dialecticæ terminis uti, majorem scilicet, ac minorem explicitè enunciando, ut alicujus

jus momenti ratio palàm demonſtretur. Hinc tamen gratis infertur, id ſemper uſurpandum eſſe...... Expedit nonnunquam tyronum ingenia probare, nec eò ſemper ipſis diffidere, ut credamus rationis ullius vim neutiquam poſſe percipere, quin digito iis indicetur. Hanc ſapientis, egregiique viri doctrinam ſatis fusè afferre volui, ut à noſtræ hujus tempeſtatis Profeſſoribus ſedulò ponderetur.

Nonnullorum tamen Magiſtrorum praxis præfatæ veterum Philoſophorum methodo valdè affinis eſſe videtur; diſcipulos nimirum ſuper ſcriptis interrogando, horumque ab ipſis exigendo rationem. Hoc autem pacto exerceantur, adeò ut res æque concipiant, propriosque conceptus exprimere facilè diſcant. Cæteri propterea auditores ad hæc animo incumbunt, propoſitæque ſolutionem difficultatis invenire interim ſatagunt, verentes, ne Magiſter, jam interrogati reſponſum velut ineptum improbans, hoc idem ab ipſis ſubinde exquirat. Quare tum reſpondentes, tum Audientes ex hac docendi methodo valde proficiunt. Hujuſcemodi autem praxim frequentiorem reddi velim, atque univerſaliorem. Interdum etiam Magiſter imperabit, ut prædictæ reſponſiones Dialectico artificio à tyronibus exponantur, quatenus inde logicum non dediſcant ratiocinandi modum. Cavendum tamen erit abſurdum quoddam huic methodo perquàm familiare, Reſpondentis nimirum ſolutioni nolle acquieſcere; quandocumque ab iis terminis tantillùm receſſerit, ſibi à Magiſtro in ſcriptis traditis; Id inquam penitùs vitandum eſt; quid ni enim diſcipulum categoricè reſpondiſſe dixeris, cùm ex ejus reſponſione compereris rem fuiſſe medullitùs penetratam? Re intellecta, in verborum uſu faciles eſſe debemus. Hinc tamen non relinquitur, quominus tyrones ad exactè reſpondendum teneantur, propriis nempè, diſtinctiſque terminis, quibus rerum idea mente concepta ad unguem exprimatur. Peculiares itaque voces ipſis neutiqunam præſcribendæ erunt, cum aliis planè æquipollentibus, verum, ac proprium doctrinæ ſenſum valeant enunciare.

III.

Poſtremò inquirendum reſtat, num peculiarem ſectam expediat in Philoſophico curſu deligere. Quocirca plerique Regularium multifariam ſe gerunt; & variæ hinc inde rationes afferentur.

Fundamenta, quibus aliqui innituntur, ut in Philoſophicis peculiari Auctori adhæreant, ſunt: I. Quia Magiſtris inde via penitùs intercluditur falſam in ſcholis, & arbitrariam tradendi doctrinam. II. Quia non omnibus datum eſt integrum Philoſophiæ curſum proprio ſibi marte componere, & prudenti animadverſione, ac maturo judicio illum in cunctis abſolvere, tum præſertim, cùm ſufficienti ad hoc carent experimento. III. Quia longè major fides doctrinæ univerſim ferè receptæ habetur, quàm alteri privati cujuſdam Doctoris, cujus arbitrario nutui multo cum diſcrimine tyronum ſubduntur inge-

ingenia, quotiescumque ipsi permittitur liberè quocumque vagari.

Verum enim verò nec argumenta in oppositum desunt, præcipuè quantum ad Philosophiam. Ecce quænam plus minusve. I. Quòd non ideò rerum scientia acquiritur, statim ac Auctoris innotescit opinio, quacumque aliter sentiendi, aut scribendi præclusa facultate. II. Quòd sæpè sæpius temporis multum frustra transigitur, germanum vestigando proprii Auctoris sensum, speciatim in aliquibus controversiis, quas ipse subobscurè resolvit. III. Hinc ea penitus non declinari, quæ timentur absurda, hoc est circa opinandi libertatem; Magister enim nonnihil acutus, Auctorem quempiam ad proprium sensum jugiter potest exponendo trahere, itaut in cunctis sibi patrocinari videatur. IV. Quòd in Philosophicis liberum unicuique esse debeat suopte nutu de rerum natura sentire, & quod scrutandæ veritati plurimùm obest ita jurare in verba Doctorum, ut horum auctoritati haud quaquam liceat refragari. V. Quod isto potissimùm loco Divi Augustini normam sequi oportet, asserentis, quantavis auctoritate, ac sanctitate fulgeat aliquis Auctor, ipsi tamen indubitatum, firmumque assensum eò solùm esse præbendum, quo rationes illum à nobis extorquent. VI. Tandem Deum unicè esse, cujus auctoritati, utpotè omninò infallibili, sit cæcè fidendum.

Et sanè quemnam ex his in Philosophia tanquam Ducem potius deligeres? Platonem an Aristotelem? Sanctus Augustinus, & ferè omnes Patres antiquiores præferunt primum; At verò Divus Thomas secundum; huncque à quingentis tantùm circiter annis nonnulli sequi cœperunt. Legatur super hoc liber à Domino Launoio editus; De varia Aristotelis fortuna; Item comparatio Platonis cum Aristotele Patris Rapini, unà cum Tractatu Philosophico Patris Thomassini lib. 1. cap. 17. & Tractatus Studiorum Abbatis Florii; cui curiosum, egregiumque sermonem inserit de Platone, ejusque doctrina, pag. 22. & seqq. omninò legendum. Cæterùm, ut gravissimè scribit Melchior Canus: Æquum non est, ut apud Christifideles tantùm Ethnici unius auctoritas possit, ut etiam sine ratione vincat. Qui Philosophi nomine verè gloriantur, nullius unquam auctoritati, doctrinæque despondet, sed tamdiù suoptè ingenio meditatur, donec luminis naturalis, & inconcussæ veritatis principium nanciscatur, de quo non amplius queat ambigere. Quæ tamen usque modò dixi, supponunt amplam, ac liberam potestatem alterutrum ex istis eligendi, videlicet se mancipandi, vel non, alicui Auctori; Secùs enim iis legibus standum, quæ jam legitimè fuerint alicui soliditati præscriptæ.

Loquendo verò de Theologica facultate, major utique ratio apparet adhærendi auctoritati etiam privati Auctoris, postquam materiam, de qua agitur, is accuratè perpenderit. Et quia hujusmodi scientia auctoritati præsertim innititur, æquum est non modò Sacræ Paginæ, verò & Patrum testimonio absolutè fidere, qui traditio-

nem

nem nobis explanarunt, quique ab Ecclesia, sive ex toto, sive ex parte, peculiari approbatione præ cæteris commendantur. Hinc propterea nullum erit errandi discrimen, si Divo Augustino subscribas in materia de Gratia; quandoquidem ipsum Ecclesia velut excellentissimum Divinæ gratiæ Doctorem jugiter habuit, præcipuè in eorum decisione, super quibus acriter Pelagiani contendebant, ut liquet ex Responsis Cœlestini I. ad Episcopos Galliæ.

Fieri ergo nullatenus potest, quin Patrum Auctoritas peculiari debeat esse venerationi, cùm potissimùm aliquid ab ipsis unanimi consensu docetur; tunc quippe veluti Κανὼν eorum doctrina à nobis est habenda. Quinimò si forte contigerit, ab alicujus sententia recedendum esse, circumspectè multùm, ac modestè id semper fiat oportet. *Quintil. lib. 10. c. 1.* Quocirca hìc in primis Quintiliani sententiæ meminisse fas erit: *Modestè, & circumspecto judicio de tantis viris pronunciandum est, ne (quod plerisque accidit) damnent quæ non intelligunt.* Prout verò ad Philosophos spectat, præsertim Ethnicos, horum inquam auctoritati non omninò fidendum erit, maximè ubi de Religione agitur; Quoniam reverà fateri cogimur, ipsorum Philosophiam lusum puerilem esse, si Christianismo comparetur, ut inter alios egregiè ostendit Divus Joannes Chrysostomus in Proœmio Commentariorum, quos in Matth. edidit. Quocirca pulcherrimum Sancti Augustini effatum hìc reminiscor, asserentis veritatem in Christifidelium fide contentam longè venustiorem esse Helena Ethnicorum: *Epist. 40.* *Incomparabiliter pulchrior est veritas Christianorum, quàm Helena Græcorum.* Hinc tamen non obstat, quin vel utiliter Ethnicorum Philosophorum opera perlegi queant, ut lib. 1. suorum Strom. Clem. Alexand. ostendit.

FINIS TOMI PRIMI.

TRACTATUS
DE STUDIIS MONASTICIS
TOMUS SECUNDUS.

Latinè versus

A D. JOSEPHO PORTA

ASTENSI

In Collegio Anselmo-Benedictino Romæ

Sac. Theolog. Lectore.

INDEX CAPITUM

Tractatus de Studiis Monasticis

TOMUS SECUNDUS.

PARS TERTIA.

Finis Indicis secundi Tomi.

Conti-

Continuatio Secundæ Partis.

CAPUT XI.

De Studio Humaniorum Literarum.

Umaniorum Literarum nomine communiter comprehenduntur Grammatica, Rhetorica, linguarum genera; item Auctores profani, tam Oratores, quàm Poetæ, Historici, atque Philosophi. Sub initium Orthodoxæ Fidei vertebatur in dubium, num istiusmodi lectionibus Christifideles licitè vacare possent; autumabatur enim, unicam ipsorum occupationem in Sanctarum Scripturarum lectione sistere debere, Ethnicorumque volumina veneno esse undequaque referta, cùm nonnisi Idololatriam, & ad placitum vivendi libertatem, sapere viderentur; adeò ut ea ipsa, quæ minùs infecta censebantur, quidquam tamen adhuc redolerent, Christianæ simplicitati prorsus infensum. Hincque arguebatur, fieri neutiquam posse, ut diu Scripturarum, Divinorumque oblectatio in Christifidelium cordibus persevéret, quandocumque à Gentilium operum lectione vel minimùm alliciuntur; consimili ferè ratione, qua lumen, ac tenebræ sibi invicem adversantur, vel Cœlestium, ac Terrenorum oblectamenta simul esse detrectant.

Origenes post S. Clementem Alexandrinum Magistrum suum, ex primis inter Christifideles extitit, qui profanos Auctores evolverit, ut eosdem propriis ipsorum armis confoderet. Oportuit tamen, ut id jure à se factum ostenderet, cùm æquè inauditum, fideique orthodoxæ candori contrarium tunc videretur. *Euseb. lib. 6. c.* Id tamen studii genus rarissimè deinde excultum fuit; quinimmò ii ipsi, qui ex Oratorum, aut Philosophorum numero Catholicæ Religioni adhærebant, quemlibet ethnicæ eloquentiæ fructum penirùs negligebant, certò arbitrantes, longè debiliorem illam esse simplici, nudoque Scripturarum textu. *V. Sozom lib. 1. c. 18* Tales fuisse perhibentur Sancti Cyprianus, & Justinus, tametsi aliquoties Gentilium libros, ut eos confutarent, ambo perlegerint.

Id tamen non obstitit, quominùs primis iis sæculis præfatorum Auctorum lectio identidem permitteretur, ad tyrones in scholis erudiendos. Quocirca Julianus Apostata emolumentum planè comperiens, *Socrat. lib. 3. c. 12.* quod contra Paganismum, ex humaniorum literarum cultu, Catholici hauriebant, hunc ipsis prorsus inhibuit, ne inde eorum sermo adversùm Ethnicos argutus nimis, atque disertus evaderet. *Ibid. c. 16.* Sategerunt inde nonnulli ex doctioribus Fidelibus, in præfatorum librorum supplementum, alios quosdam de morum honestate tractantes edere. Verùm post Juliani obitum consueta methodus iteratò invaluit; & S. Gregorius Nazianzenus tantum abest, quòd Ethnicorum operum *Orat. 10.* lectionem reprobarit, ut potiùs asserere non sit veritus stultum quid

ſapere illam velle omninò interdicere, cùm vix ulla vel mediocris rerum intelligentia haberi queat, abſque exacta ejuſdem notione. Et reverà id ſtudii genus animum affabrè exornat, argumentorum rationes animat, venuſtatem Orationi conciliat, & intelligendi acumen auget. Præterea quodammodò eſt neceſſarium ad percipiendos Patres, methodumque ſuppeditat fidei orthodoxæ veritates adversùs Infideles propugnandi, quod ex ſimplici ſcripturæ textu non attingimus, cùm inde materiam dumtaxat habeamus. Et cum hinc etiam nonnulli hæreticorum earum deliramenta Sectarum egregiè refutarint, quæ ſibi adverſari agnoſcebant, utiliter quoque ad rem noſtram hæc ipſorum ratiocinia adhibemus; quemadmodùm etiam Divus Paulus Poetarum Gentilium auctoritate interdum uſus fuit, ad earum oſtenſionem veritatum, quæ inhæſitanter à nobis creduntur. Conſimili quoque ratione Stoicorum ſcripta cum fructu perlegi poterunt, ut inde Supremi Numinis Providentia contra Epicuréos evincatur. Propterea antiqui Patres Platonem Ariſtoteli præferebant, quandoquidem manifeſtè dignoſcebant, illum de Providentia Divina, & Animæ immortalitate ſolidiùs, & efficaciùs Ariſtotele ſcripſiſſe, cujus Logica ipſis valdè confuſa videbatur, quemadmodùm Ethica nimis naturalis, ac humana, ut teſtatur S. Gregorius Nazianzenus. Legi poterunt ſuper hoc Euſebius libro, quem edidit de Præparatione, & Pater Thomaſſinus in ſuo Tractatu Philoſophico. Nihil tamen opportunius, utiliusve legendum occurrit iis, quæ S. Baſilius in quodam Sermone ſcribit ſuper hoc expreſsè compoſito, ubi hæc ſtabilit principia, videlicet: Quòd quævis rerum cognitio, nihil profutura ſaluti, reſpuenda eſt: Quòd ad hanc ſacra volumina per recondita myſteria ſat ſuperque nos inſtruunt, quorum ſenſus altitudinem, quia ob ætatem, in qua verſamur, attingere non admodùm facile eſt, Auctores ideò profani perlegi identidem poterunt, ut inde exornetur Animus, & ad Sacræ Paginæ lectionem quodammodò diſponatur. Cavendum tamen eſt, ſubdit S. Doctor, ab iis locis, in quibus extolluntur vitia, virtuteſque deprimuntur; apprimè autem ubi de Diis ab ipſis diſſeritur; hæc quippe vitare omninò fas erit, eiſdemque aures, nihiloſeciùs ac Uliſſes ad Syrenum cantus, obſtruere; pravis ſiquidem aſſueſcere ſermonibus via quædam eſt ad rem ipſam: ἡ γὰρ πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθεια ὁδός τις ἐστιν ἐπὶ τὰ πράγματα. Denique quòd ſicut apes ex floribus mel noverunt excerpere, ſic & qui diligentes in legendo ſunt, oportet ut non ſolùm quod dulce, jucundumque fuerit, in eorum libris perſequantur, ſed quandam ex eis utilitatem animo referre contendant. Præ aliis autem Homerum ibi commendat; ut enim ex viro gravi, qui maximè Poetarum ſenſus tenebat, ſe accepiſſe teſtatur, conſtat, inquit, quòd omnis Homeri Poeſis virtutis eſt laus, ejuſque omnia ad hunc finem referuntur. Plura ſubinde congerit exempla inſignium Ethnicorum, qui ſi non integrè, ex parte ſaltem virtutem ſectando, Chriſtianiſmum ſunt imitati, ut illud Cliniæ Pythagorici; huic namque, cùm per juramen-

Orat. 33.
Euſeb. de Præparat. lib. 15. c. 3. & 4.
Thomaſſ. lib. 1. c. 17.
Baſil. tom. 1. Homil. 24.

ramentum, trium talentorum mulctam vitare liceret, injuriam pati maluit, quàm jurare, idque cùm non esset falsò juraturus. En igitur quid sentiat Vir iste egregius circa profanorum Auctorum lectionem, & quomodò ex iis proficiendum consulat.

Hujusmodi tamen studium, quod à Christifidelibus in profanorum operum lectione tunc impendebatur, in sola ferè tyronum eruditione sistebat, præsertim autem inter Ecclesiasticos, qui aliter non sine scandalo eidem poterant operam dare; super quo jam aliàs satis ostendimus quid Divo Gregorio Nysseno acciderit; Insuper neminem latet quid super hoc scripserit S. Gregorius Magnus ad Desiderium Episcopum Viennensem, juxta Decretum Quarti Concilii Carthaginensis, à quo Gentilium librorum lectio Episcopis inhibetur, quos Grammaticæ nomine Sanctus is Doctor indigitat. In primis autem Ecclesiasticis Poetæ interdicebantur, propter obscœnitates, queis passim abundant; & S. Hieronymus ista sub inhibitione Virgilium quoque comprehendit; doletque vehementer, quòd Sacerdotes aliqui Plauti, ac Terentii comœdias legere affectantes, necnon Virgilii Bucolica, culpæ rei fierent, à qua sola necessitas pueros reddit immunes. Sanctus tamen is Doctor profanorum voluminum lectionem non omittebat, adeò ut ipsemet apologiam quandam super hoc edere compulsus fuerit in Epistola, quam Magno, Romano Oratori, exaravit.

Part. 1. Cap. 1.

Hierony. ad Damasum de Filio Prodigo.

Hinc porrò facilè arguitur, id studii genus potiori jure Monachis tunc fuisse interdictum; quod etiam apertè colligitur ex Epistolis à S. Nilo, & Sancto Isidoro Pelusiota hac de re conscriptis; hic etenim scribens Thalelæo Monacho, Græcorum scripta versanti, sic ipsum redarguit. *Quis te comicis salibus non perstringat? Quis te non comunsereatur, qui cùm in Philosophiæ discipulorum Domini tranquillitate sedeas, Gentilium historicorum, & Poetarum tumultum, atque æstum tecum trahis? Quid enim, dic quæso, apud illos est, quod Religioni nostræ sit præferendum? Quid non mendacio, ac risu scatet, ex iis, quæ magno studio consectantur? Quamobrem ipsam quoque fœditatis, & obscœnitatis lectionem fuge; nam ea miram ad aperienda vulnera, jam cicatrice obducta, vim habet: ne alioquin vehementiori cum impetu spiritus improbus revertatur, & deteriorem, ac perniciosiorem tibi priori ignorantia, aut negligentia cladem inferas.*

Isidorus Pelusiota Lib. 1. epist. 53.

Consimili ferè modo Alexandrum, factum ex Grammatico Monachum, increpat S. Nilus his verbis: *Absurdissimum sanè est, nos, qui ad montem excelsæ, & Christianæ Philosophiæ ascendimus, post Gentilium ejuratas præstigias, eorumque tumidum dicendi genus exsibilatum, rursus ad inanis gloriæ, vanique studii tenebricosissimam convallem protrudi, & prudentia jam perfectos, demùo repuerascere, & instar infantulorum, carmina, jambosve maximi æstimare, quibus nullus indiguit, neque Apollo Alexandræus disertus, po tum Christi discipulis exhibens, neque Clemens Romanus Philosophus, neque inn umeri alii Magistri virtutis, & Grammatistæ, Apostolorum successores, ne me tris, & carminibus crucem Domini evacuarent, & contra Divinam legem me l super altare offerre deprehenderentur. Ne itaque numeris attendas, licèt in eos animo propensiori sis, nimisque illis addictus, ne Divinum Apostolo-*

Lib. 1. epist. 43.

rum characterem abolens ; quem antea nimis avidè exprimere elegeras , in extremam deformitatem incidas , atque innotescas parum tibi curæ esse salutem tuam propter studium carminum ; præjudicium verò , & typus , & laqueus aliis sias , qui immorigerati , viles , segnesque cum sint , nullam virtutis rationem habent , sed omnibus vitæ suæ diebus circa hæc ineptiunt propter execrandam , vanam , & inanem gloriam . Comasium pariter, ex Rhetore Monachum, idem Sanctus ita redarguit : (*Epist. 73.*) *Coluviem , & cinerem , immanesque Gentilium librorum sordes , qui tibi tam sedulò , postquam illis abrenunciasti , sine ullo commodo , immò tam noxiè , in Monasterio congeris ? O vanissime , & miserrimæ fatuitatis floride collector* .

Nunc igitur expendendum restat, num humaniorum literarum studium Monachis sit absolutè interdicendum ; an verò ipsum ita moderari possimus , ut Monasticum neutiquam dedeceat institutum . Suppono autem , quòd qui jam religiosum susceperunt habitum , Grammaticæ saltèm , ac Humanitatis rudimentis imbuti fuerint , proindeque ad summum non egeant , nisi breviter , ac perfunctoriè , ea denuò mente complecti , ut inde redintegrentur species , quatenus ad superiorum scientiarum consecutionem sese disponere valeant . Ad hæc autem præsens quæstio redigi potest. I. Quomodò , & quandonam hujuscemodi studium sit repetendum , & quinam ob id Auctores legendi sint . II. Num præter hunc casum Monachis quodammodò permitti queat Ethnicorum librorum lectio . III. Denique an quoslibet indiscriminatim legere valeant .

I. Qui Monasticum induunt cucullum , nec latinam linguam satis callent, possunt eandem aliquandiu edoceri ante Philosophicum studium, ut proprios faciliùs, ac rectiùs possint conceptus enunciare . Ad hoc porrò sat ipsis erit ex Ciceronis operibus faciliora perlegere , putà ejus Orationes , Epistolas Familiares , & Officia . Item Epistolas Divi Hieronymi , Erasmi Colloquia , tertiæ editionis , à D. Mercierio novissimè castigata , & id genus alia . Insuper aliquot Historicos versare poterunt , ut brevem historiam Sulpitii Severi , unà cum Traductione Domini Giry ; sicut etiam Julii Cæsaris Commentarios, Sallustium , Titum Livium , Justinum , Q. Curtium . (*V. Petr. Blesens. epist. 101.*) Necessum tamen minimè crediderim , ut Poetas perlegant , exceptis Phædro , & nonnullis Virgilii, ac Senecæ Tragici Carminibus. Cæterorum verò Poetarum loco legere ipsis liceat Juvenci , Prudentii , Boetii , S. Paulini , & Sedulupoemata ; Item ea Patris Vavassoris in Job , P. Rapini , P. Commire , P. De la Rue , Domini de Santeuil , Patris Beverini , &c.

II. De iis verò loquendo, qui vel ad scientias viderentur aptiores, vel ad aliorum eruditionem deligi possent , vel demum Reipublicæ literariæ prodesse , his inquam satius foret humaniorum literarum studium post Theologicum cursum differre ; Tuncque celebriores possent Auctores invisere , quales [illegible] clesiasticos censentur Lactantius , S. C[illegible]anus , quem c[illegible] Patrum disertissimum Erasmus autu-

autumat; Item Epistolas S. Hieronymi, & aliquot priscorum temporum profanos Auctores, locis iis omissis obscœna continentibus, Monachis ceu lethale animæ virus apprimè cavenda. Et hinc est, quod pii aliquot viri Horatium, atque Terentii Comedias expurgare studuerint, nonnullasque Plauti resecuerint, & antiquiora delegerint Epigrammata sub titulo: *Epigrammatum Delectus*.

II. Non desunt tamen Auctores aliqui, quorum vel ipso dumtaxat nomine rubore suffundimur. Horum itaque lectio, quocumque colore, aut prætextu excogitabili, neutiquam permittenda est, iis præsertim, qui vel minimum pudicitiam, animæ salutem, amore prosequuntur.

Præter recensitos humaniorum literarum Auctores, recentiores etiam aliqui legi possunt, qui eruditionum notas super antiquioribus edidere, ut Turnebus, Lectiones variæ Petri Victorii, & Mureti, Annotationes Sciopii in linguam latinam, eæque Cardinalis Hadriani, & P. Vavassoris.

Si verò ad linguarum notitiam idoneus quis inveniatur, Græcam in primis, & Hebraicam discat oportet; nec interim omittenda erit celebriorum operum, Gallico idiomate nupereditorum, lectio, ut Historiæ Academiæ Gallicæ D. Pellissonii, unà cum ejusdem collectionibus, in lucem identidem traditis; Item lectio Speciminum Moralium, & Versionum Domini de Andeliaco, & Domini de Sacy; Traductionum Epistolarum, Confessionum, nonnullorumque Tractatuum Divi Augustini, & Officiorum Ciceronis, quas omnes typis mandavit Dominus Du-Bois; Quibus addi poterunt Theophrasti Characteres, Dialogi Mortuorum, Traductio Epistolarum ad Atticum, & Vitæ Imperatoris Antonini, Annotationes Vaugelasii, P. Bouhours, Domini Menagii, &c.

In hoc tamen studiorum genere nonnulla adhuc offendicula sedulò declinare oportet, neutiquam sanè spernenda. Sunt autem:

1. Diligentiùs, & accuratiùs, quàm par est præfatorum Au[illegible] lectioni, studioque vacare; ipsis siquidem tamdiu solùm [illegible] dum erit, quantum satis fuerit, ut inde totum id emo[illegible] riatur, quod ad Sacræ Paginæ, Sanctorum Patrum, [illegible] numentorum notitiam conferat, unde rerum exprim[illegible] dus talis habeatur, quæ nec quidquam subtrahat [illegible] nus eandem enervet. Enimverò Christifidelium [illegible] vitio (quod Monachis utique foret intoler[illegible] vitæ cursum transigere in studiis Attici [illegible] Auctores quoslibet ob id evolvendo, ut [illegible] xat linguæ minutissima scrutentur; [illegible] res, aut Poetas intelligant, diffici[illegible] plari, iisque adeò insistere, ut [illegible] rem scilicet scientiarum confec[illegible] dum est, ne ob solam vo[illegible] aut quid aliud simile, Au[illegible]

cùm vel se prodit occasio, vel aliqua urget necessitas; Monachus quippè temporis parcissimus omninò sit oportet, ac proinde ipsi cavendum, ne illud profanis studiis, futilibusve scientiis insumat.

2. Stato solùm vitæ tempore, hoc est adolescentiæ, huic studio incumbendum erit, reliquo namque solidioribus scientiis indulgendum. Quare vana isthæc occupatio, qua plurimi valdè hallucinantur, spernenda est, cùm satius sit, Monachum aliquot prudenter ignorare, quàm utiliora, atque opportuniora negligere; hæc quippe si nesciverit, simpliciter, & absolutè indoctus censebitur, tametsi ea integrè noverit, quæ reverà non sunt nisi puerorum rudimenta. *Ii indocti*, inquit Tullius, *qui quæ pueros non didicisse turpe est, ea putant usque ad senectutem esse discenda*. Idipsum Seneca generatim asserit de iis artibus, quæ liberales dicuntur, obiter nimirum, ac veluti perfunctoriè esse addiscendas, ut nempe ad superiores scientias disponatur animus, indeque nonnihil elevetur, ac roboretur ingenium; *tamdiu enim*, inquit, *istis immorandum est, quamdiu nihil animus agere majus potest*; Denique verbo concludit: *Non discere debemus ista, sed didicisse*.

Cicero in fine lib. 1. de finibus.

Seneca epist. 88.

Verùm à profanorum Auctorum lectione tunc in primis erit abstinendum, cùm Scripturarum Divinarum, & S. Spiritus in ipsis diffusa dulcedo delibata fuerit, ne tantæ suavitatis recordatio quandoque depereat absque spe illam denuò recuperandi. Quocirca Divus August. antequam Sacræ Paginæ lectioni operam daret, intimè gaudebat, eò quòd Platonicorum libros jamdudum legisset: *Si enim*, inquit, *primò Sanctis tuis literis informatus essem, & in earum familiaritate obdulcuisses mihi, & postea in illa volumina incidissem, fortasse aut abripuissent me à solidamento pietatis, aut si in affectu, quem salubrem imbiberam, perstitissem, putarem etiam ex illis libris eum posse concipi, si eos solus quisquam didicisset*.

Augustin. lib. 7. Confess. n. 26.

Abs re tamen omninò haud erit, quòd qui literariæ Reipublicæ multùm intersunt, tantillum temporis identidem suffurentur in veterum Auctorum lectione, quatenus ex diuturno labore defatigatum ingenium recreent, vel etiam ut optimi in scribendo styli reparent ideas, animumque quadantenus excitent, qui nonnunquam ex improbo labore languet, ac deficit. Sanctus Isidorus Pelusiota, quem adversùm quosdam Monachos supra retulimus, profanorum Auctorum lectioni nimis assiduè incumbentes, ipsemet, inquam, eosdem passim Auctores citat, exemplisque ex eorum libris selectis utitur, ut putà cùm puerorum Persarum jusjurandum refert, dum in adultorum numerum recipiebantur; Quod est sanè notatu dignum.

Isidorus Pelus. lib. 4. ep. 198.

3. Quantum ad exterarum genera linguarum pertinet, difficillimum planè est earum plures ad unguem assequi; satiusque erit acriori præditis ingenio, proindeque ad plurium ex illis captum idoneo, præter vernaculam, utiliores tantummodò seligere, Græcam scilicet, Latinam, & Hebraicam, quarum hæc in primis ad exactam Sacrarum Scripturarum intelligentiam confert. Verumtamen in diuturna Rabbinorum lectione tempus perperam non erit insumendum, quandoquidem plus detrimenti, quàm fructus inde plerumque colligitur.

Caven-

Cavendum insuper est, ne vana sciendi ambitio, quæ cæteri ignorant, nos ipsos vitiosè distrahat; propterea in hoc studiorum genere fructus tantùm, & optimus usus attendendi erunt.

4. Animadvertendum præterea est, ne ex eorum numero simus, qui Ethnicorum Opera eò admirantur, ut ipsorum Ethicam, atque eloquentiam nimium quàm par est laudibus extollant; Eorum siquidem qualiscumque fuerit Moralis Doctrina, semper est longè inferior illa Christianorum; ipsorumque virtutes, quæ vel excellentiores creduntur, non sunt reverà nisi futiles larvæ, si nimirum iis veterum Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, singulorumque Sanctorum comparentur. Legantur super hoc Tractatus Domini Esprit de humanarum virtutum falsitate; & egregium Proœmium Domini Du-Bois in Traductionem Officiorum Ciceronis nuper ab ipso editam.

Prout verò ad eloquentiam spectat, ea Sacræ Paginæ, quamquam primo intuitu simplex videtur, illam tamen Gentilium longè trascendit. Enimverò neminem latet, quàm rectè in Sacra Historia seligantur gesta, ritèque disponantur, quàmque brevis sit, ac compendiaria eorundem narratio, propria, vividaque simul, atque perspicua. Porrò nec simplici huic scribendi methodo excelsum quid deest; ac sublime, ut exemplo liquet, quod affert Longinus ex verbis illis, quibus utitur Moyses cum de creatione lucis. Neutiquam tamen inficior, nostræ vulgatæ vocabula nonnunquam à latini sermonis proprietate deflectere; Verùm defectus hujusmodi, si quidem adsint, Traductori adscribendi sunt, qui exactam verborum fidelitatem styli elegantiæ præferre maluit, quàm ab illa recedere. Cæterùm quantum acuminis in Sacris Divinorum Vatum meditationibus adest! Quanta in elocutionibus gratia! Quanta troporum, ac figurarum varietas! Quis non miretur in Moralium libris brevitatem, & apophtegmatum energiam? In Prophetis virtutis, ac vitii expressas ad vivum imagines, & objurgationum, minarumque pondera? In Apostolis demum spiritus libertatem, constantiam, zelumque firmissimum ad Evangelium Universo Mundo prædicandum?

Augustin. lib. 4. de Doctrina Christiana cap. 6. & Isid. Pelus. lib. 4. epist. 67. & 91.

Ultimò tandem vitiosus quorundam excessus prorsus est vitandus, qui adeò cæcè Antiquitatem venerantur, ut nonnullis latinis vocibus uti scrupulosè vereantur, quæ vel in Tullii operibus, vel in profanis aurei sæculi Auctoribus minimè leguntur. Quare vocabulorum quorundam usum temerè proscribunt, quæ ut sacrosancta jamdudum tenet Christiana Religio; Et quod pejus est, alia eorum vice substituunt, impietatem potiùs, quàm proprietatem redolentia. Sic inquam inter Catholicos aliqui, ut notavit Muretus, scribere malunt, Persuasio, quàm fides; Quod in Abaillardi Operibus jam aliàs redarguit Divus Bernardus. Et nostræ tempestatis sectarii, qui castigatè loqui gloriantur, ut Eucharisticum indicent Sacramentum, ipsum vocant: *Sanctificum Crustulum*. Vocibus item, *Genii*, & *Abluere*, uti malunt, quàm *Angeli*, & Baptizare. Unde ob hanc rationem vox tantùm,

Muret. Var. lib. 15. cap. 1.

tùm, *Jupiter*, non verò, *Christus*, scribenda esset, cùm hæc nullibi in Tullio profectò legatur. Sed quod intolerabilius adhuc videtur, est, quod pleriqne Catholicorum sacro vocabulo, *Salvator*, uti renuunt, cujus loco, *Servator*, scribunt, eò quia illud inter Ethnicorum Opera nusquam occurrat. Verùm nos minimè fugit, quantum olim contra illud absurdum Magnus Augustinus invexerit, ut ex quodam sermone liquet, nova hac editione vulgato: *Blaterent, inquit, quidquid velint, Grammatici, terminum videlicet, Salvator, haud latinum esse; Christifidelibus namque sit satis, si rectè veritatem ipsam articuli, quem credunt, exprimat. Fateor quidem*, subdit S. Doctor, *quòd salvare, & Salvator, non fuerunt Latina, antequam veniret Salvator; quandò tamen ad Latinos venit, hæc & Latina fecit.* Discamus saltèm ex ipsis Ethnicis Religionem, vocesque hujc Sacras impensiùs retinere; illas namque mutari vetat Religio, & consecratis utendum est. Discamus, inquam, ex ipsis, quod consuetudo est certissima loquendi Magistra, utendumque planè sermone ut nummo, cui publica forma est.

August. serm. 293. num. 6.

Quintil. lib. 1. c. 6.

CAPUT XII.

Continuatio ejusdem materiæ, ubi agitur de Studio Manuscriptorum, Inscriptionum, & Numismatum.

QUæ ex humaniorum literarum studio potiora queunt hauriri emolumenta, sunt: rectè loqui, distinctè proferre, & castigatè scribere.

Ad rectè loquendum opus est aptiores voces seligere, & sermonis, sive orationis syntaxim diligenter attendere, hoc est styli puritatem, cui nihil barbaræ fæcis immisceatur, aptam verborum distributionem, phrasis proprietatem, & moderatam cum his omnibus brevitatem. Hujusmodi autem puritas, seu styli elegantia, haud affectata, nec nimis vitiosè quæsita sit oportet; plerumque enim fit, ut orationis sensus nonnihil alteretur, aut etiam enervetur, ob nimium cultum, cui operosè insudatur; & satius est aliquando uti vocabulo minùs inter Latinos plausibili, dummodò conceptum nostrum probè enunciet, præ alio communiter quidem magis recepto, sed vel obscuriùs, vel minùs propriè rem exprimente.

Tutior via, qua ad rectè loquendum ducimur, est: multùm legere, sæpiusque scribere; sic quippè jugiter nosmet exercentes, selectiores, & præsertim antiquiores dicendi methodos paulatim imitando assequimur. Proprium genium, ac dispositionem seriò debet unusquisque consulere, illamque subinde scribendi normam sibi præfigere, ad quam plus propendet animus, Auctores nempe lectitando propriæ magis inclinationi conformes. Porrò insistendum nullatenus erit Recentiorum quorumdam futilibus, nulliusve penè momenti Rhe-

ti Rhetoricorum libris, unde vix aliquid discitur. Quocirca Aristotelis, & Quintiliani Rhetorica præcepta cæteris quibusque antecellunt, quæ ab aliis vel de re literaria benemeritis viris possint nobis impertiri. Iis autem potest adjici Ciceronis liber, in quo instituitur futurus Orator, licèt plus acuminis, quàm artis præcepta, in se complecti videatur. Quamplurima tamen juxta gravis cujusdam Auctoris sententiam, etiam ex istorum Auctorum Rhetoricis poterunt resecari; multa siquidem in primo Rhetoricorum Aristotelis capita superfluere cernimus; & apud Quintilianum quidquid legitur ad priscam Jurisconsultorum Rhetoricen spectans, confusum valdè dignoscitur; quemadmodùm etiam sunt totus ferè septimus liber, caput de Statibus, & penè universa, quæ ad figurarum distinctionem, & argumentorum loca, ab ipso instituuntur, quorum omnium notio nihil propemodùm confert. Moderata in scribendo brevitas in primis servanda est, quæ inquam, nec materias mutilet, neque sensum obscuritate confundat. Proprium est limitati ingenii, & modici intellectus, quidquam nolle inter scribendum omittere; ejusque potiùs inopiæ, atque imbecillitati tribuitur, verbum, alioquin elegans, inopportunum tamen, nolle interdum spernere. Veteres in narratione gestorum breves admodùm erant, apprimè verò in Inscriptionibus; Nos autem, congesta sæpè vocum, ac sententiarum turba, iis vix tandem finem damus. Longè magis sæpissimè prestat laconica, ac lapidaria Inscriptio, ut putà: *Hic jacet Sugerius Abbas*, altera prolixiori, quæ posset quidem in Codice perlegi, Viatori tamen esset importuna. Vitanda insuper est commatum, punctorumque turpis affectatio; item stylus vitiosè periodicus, qui nempè stata, & certà quadam periodo identidem recurrit, & alius, in quo nonnisi per aphorismos, & apophtegmata proceditur, sunt proscribendi. *Educat. d'un Prince.*

Prout verò ad pronunciandi modum attinet, congruit omninò, ut quamcitiùs eundem Monachi diuturna exercitatiane discant; cùm etenim plura in dies, tum Latino, tum Gallico sermone, recitare teneantur, sive ad horas Canonicas, sive ad communis mensæ lectionem, opus est, inquam, ut hujusmodi munia ad cæterorum Sodalium ædificationem, dignè, ac laudabiliter persolvere satagant. Universim autem loquendo, distincta, gravisque sit oportet pronunciatio, singulas ponderando syllabas, iisque locis paululùm quiescendo, ac respirando, prout Orationis sensus exquirit; Quocirca Divus Hieronymus ait, quadam interposita morula duo illa verba Christi Domini pronuncianda esse, cùm scilicet Leprosum sanando dixit: *Volo, mundare*. Hac etiam de causa in responso ab Apostolis Christo dato, dum ab ipsis posceret quot panes haberent, neutiquam sine interruptione legendum est: *Dicunt ei septem*; verùm post, *ei*, nonnihil immorandum; Quemadmodùm etiam alibi scribitur: *Dicunt ei, nihil*; ut scilicet in omnis tollatur amphibologia. Innumera id genus alia in Scripturis, & Patribus habentur exempla. Legatur Sanctus Augustinus lib. 3. de Doctrina Christiana, cap. 3.

Dum

Dum cantu sacra celebratur Synaxis, nemo sibi potestatem faciat interrogationis puncta mutandi, eò quòd passim occurrant; similiter nec alia, quæ in impressis Codicibus inveniuntur. Fateor quidem pleraque in istis errata contingere; veruntamen longè minùs excusandi sunt, qui ea inter legendum corrigere negligunt. Si dum canitur, periodus adsit, quæ Hæbraico claudatur vocabulo, sive indeclinabili, sive aliquo tantùm casuum carente, tunc super ultimam syllabam cantus solummodò cadent; Si verò hujumodi voces integrè declinentur, ut *Ezechias*, *Zacharias*, hæ inquam latinorum more usurpabuntur; Excipe tamen vocabulum, *Moyses*, & nominativum Salomon, cæteraque similia, quæ integra declinatione gaudent.

Sacerdotes Augustum Missæ Sacrificium celebrantes, studium, curasque omnes eò debent intendere, ut rectè distinctèque pronuncient; & nedum clara, intelligibilique voce tunc loqui tenentur, verùm graviter, morosè, ac devotè, sonum vocis taliter moderari, ut ab adstantibus, vel saltèm à propinquioribus audiantur. Est hoc Sacrificium publicum, oblatum unà cum Sacerdote à singulis fidelium; Qui ergo fieri possit, ut isti mentis, ac devotionis affectu celebranti copulentur, nisi audierint? Laudatur in eo Deus, simulque exoratur; item in ipso leguntur Epistola, & Evangelium, ut hinc excitentur adstantes ad venerandi hujus contemplationem mysterii. Oportet igitur voce eòusque intelligibili prædicta enunciare, ut quæ à Sacerdote leguntur, ipsi ritè percipiant, ac spiritualiter inde proficiant. Verùmenimverò quot quæsò sunt, qui si non debita gravitate, ac veneratione, decenter saltèm id muneris quadantenus expleant? Præcipitantur, mutilantur, ac sæpe numerò eò confunduntur verba, ut nec semetipsos, dum legunt, intelligant; & quod pejus est, vitium istud ita in aliquibus radicatur ex habitu, pravaque consuetudine, ut fermè impossibile sit eo unquam privari. Dicant quid velint aliqui; quantum enim ex me nunquam profectò crediderim cordi Sacerdotis cultum Deo debitum inesse, quandocumque ipsum adeò irreverenter alloquitur, ut vel simplici Viro, consimili modo confabulando, foret despectui. Hinc autem fit, ut Deus ipse, sacrumque ipsius ministerium sacrilego ludibrio exponantur; unde adstantes nedum minimè ædificantur, verùm & Spirituali ruinæ succumbunt. Tantumdem in præsentia dici posset de horarum Canonicarum recitatione, sed non est hìc locus fusiùs super hoc differendi.

Quoad Gallicum idioma, expedit hujus pariter rectam pronunciationem addiscere, & quidem quamprimùm fieri possit; Quidni enim summoperè pudeat exacta vernaculæ linguæ carere notitia? Errores autem, qui plerumque à nostris in ejus exercitatione fiunt, sunt: Confundere sonum vocalis, E, aperto ore proferendæ, cum altero ejusdem literæ, mutè, pressèque pronunciandæ. Item consonantem in fine alicujus vocis nonnunquam inter loquendum supprimere, alia subsequente, quæ à vocali incipiat; undè perperam dixeris V. G. *incontinen aprés*, literam, T, subtrahendo, alterius dictionis loco: *in-*

con-

continent aprés; pariter, *Saint ames*, non *Sainctes ames*. Loquendo tamen de litera, E, apertè proferenda, nulla videtur impræsentiarum admittenda excusatio; siquidem accentu signari solet, in libris præsertim qui prælo mandantur. Errant præterea ut plurimùm alii ultimam ex vocalibus subticentes, cùm duplici dictiones aliquæ terminantur; proindeque corrigendi sunt dicentes *vi*, pro *vie*, *enui*, pro *enuie*, *renommè*, pro *renommée*, *passé*, pro *passée*, &c. Oportet enim primæ vocalis pronunciationem parumper sustinere, & ad sequentem nonnihil inflectere. Protrahenda insuper est tertiæ personæ pronunciatio in plurali verborum, *ils alloient*, *ils venoient*; in singulari verò contrahenda, *il alloit*, *il venoit*. At in infinitum fortè abirem, si singula vellem super istis nimis perpendere, aut recensére. Solùm ergo addiderim, aspirationem in, h, haud esse faciendam, præterquàm in dictionibus Gallicis ex Latinis desumptis, quæ absque, h, scribuntur, ut sunt *hauteur*, *hazard*, *honteux*; Si verò in Latinis vocibus, h, reperiatur, tunc in Gallicis aspirandum non erit, ut in istis: *Homme*, *heritage*, &c. Hinc tamen excipias: *les heros*, & pleraque alia nomina, in quibus facienda erit aspiratio, tametsi à Latinis, ut alienus vitetur sensus, cum, h, scribantur; Contrà verò in voce, *heureux*, reticetur, licèt latinè non aspiretur.

Tertius denique, qui ex humaniorum literarum studio fructus habetur, est: Castigatè scribere, hoc est sine mendis, & barbarismis; item charactére intelligibili, Regulas orthographicas, quæ in melioribus leguntur Codicibus, sedulò animadvertendo, nec non periodorum interfectiones per commata, & puncta, quæ à peritioribus traduntur Auctoribus. Neglectui pariter esse non debent, quæ identidem ex humana societate scriptitare contingit, ut sunt Epistolæ, Schedulæ, Chirographa, &c. sic quippe ingenium, & scribentis manus in his, quæ assiduo sunt usui, non modicum perficiuntur. Potissimùm verò communiorem Gallicè scribendi methodum servare fas erit, non autem singularem arbitrariò sibi confingere, quæ nondum in eruditiorum Academiis fuerit comprobata.

Quantum verò ad Charactérum, seu literarum formationem attinet, ad rem maximè foret tyrones, recens professos, super hoc peculiariter instrui, quatenus scilicet rectam scribendi rationem adipiscantur. Quocirca præceptorem poterunt sibi deligere, à quo orthographiam, punctorum, commatumve interpositionem, aptam literarum, syllabarumque distinctionem, distinctam demum earundem prolationem quamprimùm doceantur. Porrò Charactéres, Cancellariis familiares, mihi videntur in praxi opportuniores. Cæterùm quæ hactenus scripsi, pro istorum nempe rudimentorum notitia, Lector benevolus contemptui non habeat, cùm in gratiam Cœnobiticæ tantùm nostræ juventutis ea notaverim.

Ad humaniorum literarum studium referri item poterit vetustorum manuscriptorum notio, quæ sanè non modicùm confert ad veteres Auctores emendandum. De quo in præsentia fusè nobis differendum esset,

esset, cùm sit potissimùm studium, cui nunc temporis Congregatio nostra insudet ad totius Reipublicæ literariæ emolumentum. Quia tamen negotium istud ex praxi potiùs, atque exercitatione pendet, quàm ex regularum præscriptione, pauca ideò super hoc solummodò innuam.

1. Manuscripta antiquiora sunt etiam ut plurimùm præstantiora, præsertim verò si à solerti fuerint antiquario exarata. Cùm siquidem fonti, unde manarunt, ea sint propiora, majorem pariter præ aliis puritatem servant, quæ per multas librariorum manus processére.

2. Manuscriptorum antiquitas ex charactérum formatione, vel etiam ex ipsismet facilè comperitur. Non quælibet antiqua manuscripta sunt quadrata; tabellæ namque consulares sunt oblongæ. Potior tamen quadratorum pars antiquitatem redolet. Prout verò ad charactérum intellectionem pertinet, legi poterit Mabillon de re diplomatica, ubi multifaria plurium sæculorum scripta, propriis incisa laminis, in unum congessit.

3. Sola alicujus manuscripti antiquitas sat plerumque non est ad decisionem dubii textus alicujus Auctoris. Ex vetustioribus nonnulla occurrunt supra modum mendosa, quibus proinde præferenda erunt plura etiam ex recentioribus, castigata manu exarata, hoc est à perito, ac diligenti Scriptore.

4. Quamvis unius dumtaxat manuscripti auctoritas ad alicujus Auctoris textum corrigendum quandoque sufficiat, satius tamen erit plura consulere, nec ea ipsa despicere, quæ vel aliquibus mendis scatere dignoscimus. Enimverò cùm vel ex melioribus manuscriptis vix unum inveniri queat cujusque prorsus expers erroris, similiter ex pejoribus nullum aderit, quod serium quid, atque utile non comprehendat.

5. Auctoris alicujus manuscripta, in cœnobiis unius, ac ejusdem Provinciæ conservata, sunt inter se sæpenumerò conformia, si fortè vel omnia simul à pluribus antiquariis conscripta fuerint sub uno tantùm lectore dictante, vel unum ex altero fuerit successivè transcriptum. Tunc autem ut unum ferè omnia computantur.

6. Conjecturæ, quæ alicui manuscripto non innituntur, cautè omninò, ac circumspectè sunt adhibendæ; Quinimmò ipsis haud utendum arbitror, nisi cum res ita liquidò constiterint, ut meritò in dubium verti nullatenus queant. Quamquàm, ut verum fatear, satius adhuc foret illis ipsis non assentiri, quæ vel proprio Auctori indubiæ videntur; nihil enim tam facilè, quàm alicujus novitate sententiæ allici, unde multùm hallucinemur. Sensus itaque conjecturalis poterit ut talis seorsim notari; secus enim ex simplici conjectura aliquid audacter enunciando, inevitabili propemodùm corruptelæ Auctores exponerentur.

7. Primum, quod discendum occurrit iis, qui manuscripta cum impressis voluminibus conferunt, est ritè discernere multifarias veterum orthographias, literarum mutationes, modosque varios contrahendi

hendi voces, ac syllabas, ne secùs confundant, exempli gratia, per, cum pro, qui, cum quam, vel quoniam, & id genus alia, in quibus plerumque fallitur experientiæ defectu. Quantum ad orthographiam legi possunt Cassiodorus, Dausquius, Vossius, Scioppius, & Pater Sirmondus in suis annotationibus in columnam rostraram.

8. Alterum, quod item plurimum interest, proindeque seriò animadvertendum, est: Quòd pluribus simul Auctorem aliquem, ex variis manuscriptis eventilantibus, necessum est, ut qui codicem impressum versat, clarè, distinctèque voces enunciet, nec non aspirationes, ac syllabas, præsertim si aliis fuerint quoad sonum aliqua ratione conformes, penès verò sensum omninò dissimiles; Secus namque inter scribendum nonnunquam confundentur, V. G. indiga cum indigna, lumine cum limine, aure cum ore, homine cum omine, & plura his similia. In hujumodi autem errores multoties lapsarunt ipsimet manuscriptorum librarii, dictantibus aliis, quæ calamo exarabant.

9. Qui mannscripta cum aliquo ex impressis codicibus conferunt, ad majus eorum, qui ipsis utentur, commodum, paginæ, lineæque impressi numerum notabunt, in quibus emendatio, vel diversa lectio occurrit; & ne identidem lineas numerare cogantur, scalam papyraceam sibi parabunt, in qua earundem numerum pari distantia, qua impressæ visuntur, distribuent, adeò ut ipsam singulis paginis admoventes, numerum lineæ momento videant, in qua erit facienda emendatio. Verùm totum id negotii prætermitti poterit, cùm voluminibus in folio uti contigerit, in quibus literæ A, B, C, D, inter columnas notari solent; quandoquidem sat tunc erit literam innuere, lineæque numerum ad ipsam sequentis.

10. Operæ insuper pretium est singulas manuscriptorum diversitates, ut ut fuerint, aptæ nempe, vel ineptæ, calamo notare, quas etiam aliquando peculiari studio ad calculum revocare fas erit, ut veriores à reliquis inferioris notæ secernantur.

11. Ut autem delectus iste sit utilis, diversitates singulæ accuratè perpendentur, eaque subinde præferenda, quæ Auctoris sententiæ magis videbitur consentanea. Quòd si vel minimùm res in ambiguo versetur, ejusmodi diversitas seorsim notabitur. Verbo demùm, multo in primis opus erit ingenio in hac selectione facienda; ipsi namque totum id emolumenti innititur, quod ex veterum Autographorum speratur examine.

Cæterùm laborem istum subeuntibus neutiquam suspicandum erit, in ipso tempus inaniter conteri, vel modicum inde fructum hauriri; siquidem nihil fortasse ad illustrandam Ecclesiam æquè conducit. Quinimmò hujuscemodi studio operam impensè navantes, eò majorem laudem, ac meritum apud Deum sibi conciliant, quò minorem apud homines gloriam consequuntur. Hincque præterea diutiùs solitudini incumbunt, qua nihil ipsorum cordibus esse debet antiquius. Fateor quidem, hunc oppidò molestum esse, atque injucundum laborem; verun-

veruntamen adhuc longè minus negotium facessit, quàm libros transcribere, quod prisci nostri Ordinis Patres ingenti cum fructu præstitere. Qui manuscripta conferunt, bonum indè emergens universis palàm ostendunt, quod secùs nos lateret, ceu thesaurus absconditus. Eximii doctrina viri laborem istum, alioquin improbum, non sunt dedignati; & Muretus præ aliis testatur, nunquam se pœnituisse, quòd manuscripta, utcumque mendosa, contulerit, cùm inde non modicùm jugiter se profecisse compererit.

Manuscriptorum studio alterum quoque veterum inscriptionum adjici poterit, quarum egregia quædam Collectio, à Grutero edita, apud nos extat, unà cum tabulis Scaligeri, quæ primas facilè tenent in hoc eruditionum genere. Juxta istarum exemplar collectiones alias vulgarunt Reinesius, doctusque Dominus Du-Cange in Glossario ad Scriptores mediæ, & infimæ latinitatis. Consimiles pariter alii plures viri celebres concinnarunt, novamque ab eruditissimo Raphaele Fabretto quamprimùm in lucem edirum iri speramus. Ex istis autem Collectionibus priscorum acumen in suis inscriptionibus comperimus, unde etiam nostras emendare possumus, quarum potior pars ab earum artificio quàm longissimè distat, & quamvis earundem studium peculiariter amplecti nostrum nemo cogantur, ipsas tamen, cum res postulaverit, licebit invisere. Harum interim praxim hìc libet innuere exemplo egregiæ cujusdam inscriptionis, à præfato Fabretto nuper mihi transmissæ, quæ barbarum licèt stylum aliquatenus redoleat, est tamen notatu oppidò digna.

NATU SEVERI NOMINE PASCASIUS
DIES PASCALES PRID. NOV. APRIL N
DIE JOBIS IL CONSTANTINO
ET RUFO V̄V C̄C̄ CONSS. QUI VIXIT
ANNOR VI. PERCEPIT
XI. KAL MAIAS ET ALBAS SUAS
OCTABAS PASCAE AD SEPULCRUM
DEPOSUIT D. IIII. KAL. MAI. FL.
BASILIO V̄. C̄. CONS.

Ex hac Paschali inscriptione, cui vix alteram similem legeris, colligere est:

1. Consulatum Constantini, & Rufi ad annum 457. respondere, quo Sanctum Pascha in diem incidit 31. Martii, cum dies Jovis infra Octavam ejusdem, qui fuit Natalitius Paschasii, fuerit quartus Aprilis. Porrò sub isto Constantini, & Rufi Consulatu Victorium Aquitanum, Hilario Papa hortante, novum Cyclum Paschalem condidisse legimus.

2. Quòd Basilius Consulatu solus fungebatur anno 463. in Paschate, quod per id tempus 21. die ejusdem mensis Aprilis contigerat, qua etiam ejusdemmet Paschasii baptisma celebratum fuit, cujus obitus

tus Octava subsequenti evenit; in qua propterea album deposuit indumentum in baptismate receptum.

3. Quòd hujusce pueruli baptismus ad sextum ejusdem ætatis annum dilatus fuerit. Notandum insuper, literam N, quæ in calce secundæ lineæ visitur, appositam fuisse in emendationem alterius perperàm incisæ in dictione NOV. Spero interim fore ut lectores parvam istam digressionem non dedignentur.

Veterum Numismatum scientia, quæ nunc temporis maximè viget, Inscriptionum alteri est valdè affinis. Plurimùm autem juvat, tum ad exactam Cronologiæ intelligentiam, tum etiam ad evincenda priscorum Cæsarum gesta, quæ inversæ Numismatum parti insculpta plerumque conspicimus. Insuper ex hujusmodi studio, Regum, & Urbium Epochas planè conjicimus, ut liquet tum ex collectione Patris Hardovini, tum ex aliis nuper editis à Patre Henrico Noris (nunc Purpuratorum in albo) & à D. Vaillant, quorum ille super Epochis Urbium Syriæ eruditissimè scripsit; Alter verò super Epochis ejusdem Provinciæ Regum. Sed cùm, universim loquendo, isthæc tum rei nummariæ, tum reliquiarum antiquitatis Musæa, raró in Monachorum Cœnobiis reperiantur; immunes ideò ab hisce studiorum generibus erunt; quæ rursum nimium curiositatis sæpissimè excitant, unde facilè possent ab utilioribus distrahi, proprio instituto apprimè consentaneis. Hinc tamen non est, quód hujusmodi studium parùm prodesse autumem, quamquàm sæculares magis, quàm Cœnobitas, decére mihi videtur; Quocirca novissimas eruditorum Collectiones, hac de re typis editas, sat ipsis erit invisere.

CAPUT XIII.

De Critica, & Regulis in ipsa servandis.

NIhil nostra hac tempestate celebrius, quàm aliorum censuræ vacare; idque universim adeò invaluit, ut vel ipsis Mulierculis hanc artem profiteri sit nihil antiquius. Inficiari sanè non ausim, plurimum inde hauriri emolumentum; secùs namque veritatem simul, atque mendacium perperàm confundi sæpè contingeret, nisi ab invicem per Critices normam dijudicarentur. Verùm plerique adeò impudenter ista abutuntur, ut haud minus, quàm ex errore, ac ignorantia, detrimentum mens inde patiatur. Temerario ausu materias suapte spontè definiunt sine prævio earum examine; & ne dum in eorum discussione, de quibus in humanis, ac naturalibus scientiis communiter agitur, talem sibi usurpant potestatem, verùm etiam in iis, quæ spectant ad orthodoxæ fidei dogmata; super his enim arbitrariò plura identidem asserunt, majori sanè fiducia, quàm si eadem Œcumenicum enunciaret Concilium. Et hic fortè tot inter morbos unus esse deprehenditur, queis præsens sæculum mi-

ferè laborat; quandoquidem si præcedentibus sæculis noxiæ simplicitatis, nimiæque credulitatis vitium adscribitur, nostro hoc ævo nil ferè ab iis, qui acriori se præditos ingenio jactitant, recipitur, quin prius ipsorummet censuræ planè subdatur.

Quare in duplicem Critica distinguenda erit, aptam scilicet, & ineptam, quarum prima lumen est perquàm utile, unde nedum Auctoris mens valdè illustratur, verùm & illa opportunè utentium. Altera verò noxium virus, quod ubi primùm intellectum, ac rationem ipsam exercentis contaminavit, ad alios etiam veneficam qualitatem diffundit, & ad ipsorum opera. Abs re igitur non erit aliquid de ambabus speciatim innuere, ut optimè inter utramque dijudicemus.

Sed in primis operæ pretium videtur exactam Critices notitiam tradere, quæ sic definiri potest: Scientia conjecturalis, docens modum rectè judicandi de quibusdam operibus, præsertim Auctorum, eorumque scriptis.

Ut quis scientiam hanc planè assequatur, multo in primis opus est ingenio, mentisque acumine, multa item animi maturitate, atque prudentia, qua nimirum talis servetur methodus, ut singula suo quæque ordine disponantur, ac illustrentur, ita ut lumen sibi invicem mutuent. Porrò præter istas naturales dispositiones, quæ sanè in pluribus desiderantur, peculiares aliæ superadduntur.

Ut enim crisis aliqua legitima sit, ac recta, eædem ferè in ipsa præcautiones sunt habendæ, ac in ferendo judicio; Oportet namque 1. rem, de qua judicium fieri debet, Judici competentem esse. 2. Quòd Judex curam omnem studiumque impendat, ut punctum, quod controvertitur, examussim intelligat. 3. Quòd non ferat sententiam nisi convincentibus urgeatur rationibus. 4. Denique, quòd sit indifferens, & non opinionum acceptor. Facile hinc est omnes istas conditiones Criticæ aptare, cùm reverà non sit nisi judicium, quo veritas in re dubia, ac controversa defensatur.

1. Necessum itaque est primò, ut rectus alicujus operis censor eas materias optimè calleat, super quibus crisin exercére parat. Quapropter Grammaticus, qui, ut persæpè contingit, puncta quædam Theologica decidere tentat, in sua Crisi floccipendendus erit, utpotè nullius ponderis, ac momenti, cùm hujusmodi controversiæ penitùs sint extra sphæram earum materiarum, in quibus versatur. Grammatici (ut sapientissimè ait inclytus quidam Præsul) intrà suum genus sistere debent, neutiquam verò Sacrarum Scripturarum ingredi Sanctuarium, aut Ecclesiasticorum Auctorum, adeò ut super eos velnti sublimius quoddam dictaturæ fastigium occupent, aut mutilando, aut addendo quidquid libuerit, aut etiam proprias decisiones, seu potius deliramenta adjiciendo, quibus tanquam oraculis nullus audeat refragari. Hac peste quamplures potissimùm Sectariorum elapsi sæculi laborarunt; Quod totum Gallicè sic apud eundem legitur: *La Grammaire, dit il, doit s'arrester dans ses bornes, & n'entrer pas dans le Sanctuaire des Ecritures Saintes, & des Auteurs Ecclesiastiques, pour y exer-*

Mr. Gode-au dans son Histoire.

exercer une dictature souveraine, pour y retrancher ou y ajoûter ce qu'il luy plaist, & pour donner ses conjectures, & quelque fois ses rêveries comme des oracles que tous les autres doivent suivre. C'est ce qui est arrivé à plusieurs heretiques du siecle passé.

Hujus etiam farinæ sunt nonnulli scioli, vel semidocti, qui falsa eruditionis opinione intumescentes, Censoris munus arbitrariò sibi vendicant, earum notionum penitùs expertes, quæ ad ipsum ritè obeundum requiruntur; proindeque tantum abest, ut auctorum opera, cæteroquin egregia, mendis expurgent, ut eadem potiùs vitient, ac deteriora reddant. Quamplures de re literaria optimè meriti super istorum temerario ausu valdè conquesti sunt, horumque audaciam tandem aliquando infringi exoptarunt, utpotè literariæ Reipublicæ oppidò infestam. Quocirca Justus Lipsius consulebat, ut singulis citra vigesimum quintum ætatis annum Correctoris munus prorsus inhiberetur, & transgressores velut intrusi haberentur, eorumque emendationes nullatenus in acta publica redigerentur. Verùm hanc legem præscribere quis valeat? Non enim semper in hoc ætas attendenda est, sed hominum potiùs ingenia. Præterea quis in hoc Judex erit? Respublica literaria status amplæ libertatis perhibetur esse, in quo unusquisque patritium jus habere præsumit.

2. Satis non est generalem quandam illius materiæ notitiam gerere, unde dubium, quod controvertitur, resolvendum erit; sed insuper puncto, quod agitatur, peculiariter studuisse oportet. Ut egregius Theologus quis censeatur, singula, quæ facultas Theologica complectitur, ad unguem intellexisse necessum est; multa enim vel à doctioribus plerumque ignorari contingit. Quare priusquàm circa difficultatem aliquam peremptoria feratur decisio, operæ pretium est eam in fonte, hoc est apud Auctores de ipsa speciatim agentes, seriò, & exactè perpendere.

3. His gnaviter expensis, rationes ad trutinam redigendæ erunt, ut quid ultimò sentiendum sit innotescat. Quòd si nulla earum efficax comperiatur, suspendendum est judicium, & simplici conjectura utendum. Summa quippe moderatione, atque animadversione est opus, tum præsertim, cùm propriam sententiam in lucem edere cogimur, cui multi facilè mox possunt subscribere. Cautissimè pariter procedendum est dubia proponendo in materiis, quæ sunt alicujus momenti; quandoquidem dubium vel à vulgari Auctore propositum, complures alios facilè trahere potest ad absolutam ejusdem decisionem.

Verùm si aliquando summa moderatione utendum, in rebus potissimùm ad orthodoxam fidem spectantibus ea servanda erit. Meminisse jugiter oportet, Catholicam Religionem non artem aliquam, aut naturalem scientiam esse, in qua singulis arbitrariò liceat investigare, fingere, mutilare, vel quidquam adjicere Quamobrem colligere sat erit, fideliterque conservare Sacrum traditionis depositum, quæ in Ecclesiasticis monumentis nobis passim occurrit. Cæterùm ad Ecclesiam attinet proponere, ac definire, nostrumque est ejus-

dem decisiones humiliter, ac reverenter amplecti, neutiquam verò ipsas sophisticæ censuræ subjicere. Sacra fidei velamina maximæ nobis venerationi esse debent, nec licet ad ipsa, nisi tremebundè accedere; Et si aliquando quis manum admoverit, ut ea tantillùm aperiat, id reverenter omninò præstabit, ne velut audax Majestatis scrutator, opprimatur à gloria. Impudentes isti irruptores (quemadmodùm ipsos S. Bernardus indigitat) tantum abest ut veritatem semel assequantur, ut potiùs ab ea longè arceantur, & in Cimmerias illas caligines miserè relabantur, in quibus nihil ipsorum mentibus, præter falsitatem, atque mendacium occurrit. Postremò nil citiùs ad divinæ fidei amissionem conducit, quàm ipsam curiosè nimis, criticèque velle discutere. Hujuscemodi farinæ viros ad unguem expressit S. Hilarius Pictavorum Antistes, cùm dixit: *Dum in verbis pugna est, dum in novitatibus quæstio est, dum de ambiguis occasio est, dum de Auctoribus querela est, dum de studiis certamen est, dum in consensu difficultas est, dum alter alteri anathema esse cœpit, propè jam nemo Christi est; incerto namque doctrinarum vento vagamur, & aut dum docemus perturbamus, aut dum docemur erramus.*

S. Bern. in Cant. serm. 62. num. 5.

Lib. 2. ad Constantium n. 5.

Secùs autem contingit prudenti, modesto, verecundoque Censori, qui nimirum, præter sui eruditionem, vix aliud affectat; qui haud minori sollicitudine proprium cor Sanctis, honestisque virtutibus ornare satagit, quàm scientiis animum imbuere; qui novitati non studet, sed cogitationes, aut locutiones suas Patrum doctrinæ conformat; hac inquam ratione criticen exercens, in cunctis proficit, spiritualem fructum ubique nanciscitur, & ipsum novo semper lumine Deus illustrare gaudet.

Sed ut istam perfectionis metam assequamur, operæ pretium est, ut nullus mentis oculos livor obducat, isque potissimùm, unde ad aliorum censuram facilè trahimur; Quo morbo juniores quosdam plerumque laborare conspicimus, qui cæteris sapientiores in cunctis se esse arbitrantes, vel minimam mendam, ut imaginariam, ægrè ferunt, temerèque expungunt, ne dum in vulgaribus Auctoribus, sed & in Patribus ipsis, veneratione his debita planè neglecta. Aliorum opera censuræ subjicere critices dumtaxat affectu, quandam animi imbecillitatem arguit, seu potiùs genii pravitatem. Illa ergo solùm est exercenda ob majorem in scientiis profectum, vel ut ad istas faciliores pateant aditus. Accedit insuper, subtiliùs, aut scrupulosiùs, quàm par est, nihil in Auctoribus investigandum, ne totum vitiari potiùs, quàm emendari contingat.

Præter tres conditiones jam recensitas, valdè refert, criticæ operam dantes negativo argumento tempestivè, & appositè uti; rectus namque istius usus aliquoties plurimùm juvat, præsertim verò ad eludendum commenta, ab impostoribus, ut nos decipiant, sæpenumerò conficta; quæ licèt negativo tantùm argumento confutari queant, cavendum tamen est, ne hac argumentandi ratione quis abutatur, si nimirum in ipsa modum non servet.

Quod

Quod ut planè intelligatur, animadvertendum est, duplex argumenti negativi genus posse distingui; quædam enim sunt purè negativa, alia verò positivum quid mixtum habentia. Argumentum merè negativum est, si exempli gratia dicatur: Vocabulum Extremæ Unctionis nullum apud Auctorem legitur ante duodecimum sæculum; ergo Prudentii Episcopi Trecensis Textus in Vita S. Mauri, ubi ejusmodi dictio habetur, procul dubio adulterinus erit.

Argumentum verò negativum cum positivo mixtum erit, si dicatur: Nullus Auctor ante Martinum Polonum meminisse legitur Joannæ Papissæ, omnesque Auctores Synchroni, & qui ad ipsam sequuti sunt, usque ad dictum Martinum, immediatè post Leonem IV. ponunt Benedictum III. neutiquam verò Joannam; ergo hæc præsumpta Papissa merum est commentum à præfato Martino confictum. Quod negativum in isto argumento videtur, est: Nullum Auctorem ante Martinum, præsumptæ istius Papissæ meminisse; Quod verò positivum, est: A cæteris quibusve Auctoribus Benedictum III. proprio suo loco censeri immediatè post Leonem IV. facilius autem est ex primo, quàm ex secundo argumentandi genere, in paralogismum incidere. Quare ne in praxi argumenti merè negativi fallamur, necessum est nedum singulos evolvisse Scriptores, ex quorum silentio tale argumentum eruitur, sed insuper nullatenùs ambigere, num aliqui nobis desint, qui fuerint ipsis contemporanei; contingere namque potest, quòd Auctor, cujus scripta ad nos usque minimè devenerint, rei alicujus mentionem fecerit, quæ tamen à cæteris fuerit prætermissa. Præterea manifesta quadam ratione certi simus oportet, quòd nihil de iis, quæ evenerunt, in materia de qua agitur, Scriptorum illius ævi, qui nobis supersunt, solertia præterierit. At verò loquendo de altera negativè argumentandi ratione, minùs inde paralogismos suspicabimur; enimverò ex positivo, quod cum isto argumentationis genere nectitur, quidquid negativum est, valdè roboratur.

Cæterùm sæpissimè evenit, quosdam primam negativè argumentandi rationem vehementi adeò, furiosoque impetu prosequi, ut firmiores etiam, atque inconcussas veritates ex hujusmodi ratiocinii abusu condemnet. Sic exempli gratia; Auctor dissertationis de Hemina in secunda editione sui Operis, ut ostendat, Sanctum Benedictum de Communione Eucharistica neutiquam loqui, cum nempè cap. 38. suæ Regulæ Mixtum lectori concedit propter Communionem Sanctam, unum superaddit tanquàm indubitatum, animadversionem scilicet non expuendi aliquandiu post Sacram Communionem, prorsus inauditam fuisse Divi Patris Benedicti ævo, seculisque ante ipsum elapsis. En argumentum merè negativum; Ad quod confutandum, ut reverà factum est, sat erat præcautionem dictam propriis expressam terminis in Regula Magistri indicare, qui septimo vivebat sæculo, immediatè post illud S. Benedicti; Item in Commentariis Abbatis Smaragdi, qui vivebat nono; & in aliis pluribus,

qui post ipsum fuere. Verùm cùm hisce Auctoribus plena fides ab Adversariis non habeatur, aliud super hoc testimonium exigunt ante Sanctum Patriarcham dictum, vel ipsi saltèm contemporaneum; quod tamen inveniri posse absolutè negant. Sed opitulante Deo, unum opportunè occurrit in Vita S. Joannis Chrysostomi, à Palladio Græcè conscripta, quod quidem fuit silentio præteritum in novæ istius opinionis confutatione; In hac quippè vita, juxta versionem Domini Bigotti, cui editionem istam omninò debemus, sic legimus: *Admonebat, ut omnes post Communionem, aquam, aut pastillum degustarent, ne cùm saliva, aut pituita aliquid è Symbolo Sacramenti præter voluntatem expuerent*: ἵνα μη ακουσίως τῷ σίελῳ, ἢ τῷ φλέγματι συναπτύσωσί τι τὸ συμβόλου.

Hinc autem facilè unicuique compertum esse poterit, S. Patrem Benedictum id ipsum præcavere potuisse pro Hebdomadario lectore, juxta Magistri, & Smaragdi expositionem, nec gratuitò germanum præfati textus Regulæ sensum à me in præsentia propugnari adversùm novissimam nonnullorum interpretationem, prædicto argumento merè negativo, cujus falsitas ex ipsis Palladii verbis palàm evincitur, innixam.

Multum igitur interest prudenter, ac circumspectè uti argumento merè negativo, præsertim verò in materiis, quæ sunt alicujus ponderis, ac momenti; facillimum quippe est inde hallucinari, ex nimia videlicet fiducia, qua cuncta legisse, atque notasse aliquando præsumitur. Hinc tamen non obstat, quin in similibus casibus liceat prudenter dubitare, usque dum novum aliquod lumen menti obveniat vel ad conceptum dubium proponendum, vel ad ipsum affirmativè, aut negativè ultimò resolvendum. Legi potest, prout ad rem hanc liber à doctissimo Thierrio editus, in quo agit de valore, & auctoritate argumenti negativi.

Opus nunc esset ad singulares materiarum differentias descendere, & regulas innuere ad rectam de ipsis crisin habendam. Verùm quia de hoc jam alibi, cùm de Patribus, & Historiis actum est, idcircò plura hic non recensebo.

Hoc tantùm adjiciam, tribus videlicet, aut quatuor modis comperiri posse, num opus aliquod hujus sit potius, quàm alterius Auctoris; nimirum ex manuscriptis, ex uniformitate, aut diversitate styli, præsertim verò doctrinæ, ac opinionum; ex cæterorum Auctorum testimonio, à quibus dictum opus identidem citatur; tandem ex gestis, quæ in ipso enarrantur. Si enim quatuor istæ conditiones simul occurrant, vix fieri potest, quin ex ipsis dubium omninò resolvatur. Sic exemp grat. si aliqua manuscripta existimatione digna, eaque in primis, quæ magis Auctori coæva videntur, in fronte, vel etiam in calce Operis, nomen ejusdem gerant; si stylus fuerit ubique conformis alteri cæterorum Auctoris Operum, sicut & principia, ac opiniones; Si Scriptores, sive Synchroni, sive penè Synchroni, ejusmodi opus eidem Auctori certò adscribant; si denique nihil

gestum

gestum in hoc opere legatur, quin cum historia sui ævi concordet, tunc inquam extra omnem dubitandi rationem absolutè dici poterit, opus istud ad Auctorem talem pertinere; secùs verò si aliqua harum conditionum ipsi defuerit, tunc etenim quædam saltèm foret suspicandi ratio.

Non inficior tamen multùm sæpenumerò contendi super uniformitate, aut diversitate styli. Et sanè mirum videtur, tot fermè super hoc hominum esse sententias, quot capita, tum potissimùm, cùm ex disputationis fervore animus disceptantium rapitur ad reclamandum proprio Auctori opus, de quo agitur.

Multifarius iste Doctorum sensus multiplici posset exemplo demonstrari. Unum itaque, vel alterum referam. Primum liquet ex opposita duorum sapientum sententia circa Homilias, quæ apud nos extant, in Apostolorum Acta, Divi Joannis Chrysostomi nomine inscriptas. Desiderius Erasmus, & Jacobus Billius, Græcè quidem, ac Latinè docti ambo erant, stylique elegantioris apprimè studiosi; & tamen si fides Erasmo habeatur, nullum ex S. Doctoris Operibus ignobilius legitur, quàm ejusdem homiliæ. At verò si Abbatem Billium consulamus, nihil ejusdem S. Patris stylo videtur conformius. Proprius istorum Auctorum sensus ex singulorum in dicendo energia unicè liquet. Erasmum itaque audiamus in Epistola ad Tonstallum: *Ex Chrysostomo in Acta verteram Homilias tres: cujus operæ me pœnituit, cùm nihil hic viderem Chrysostomi. Tuo tamen hortatu recepi codicem in manum; sed nihil unquam legi indoctius. Ebrius, ac stertens scriberem meliora. Habet frigidos sersiculos, nec eos commodè potest explicare.* Quid unquam acrius scribi poterat? Verum quidem est, quòd alibi de ipso circumspectiùs effatur; hinc tamen non relinquitur, quin hæc Erasmus ibi loquatur. At verò Abbas Billius, etsi minori verborum copia, haud dissimili tamen efficacia sic sentit oppositum: *Græco codice*, inquit, *nihil fingi potest elegantius, nihil quod Chrysostomi phrasin melius referat*. En duo asserta sibi invicem manifestè contraria. Et licèt Henricus Savilius autumet, Abbatem nostrum ex peculiari quodam affectu, ac propensione loqui; attamen credibile non est, tantum virum hinc adeò cæcutiisse, ut semetipsum in hoc planè neglexerit. Præterea huic sententiæ favet etiam Cassiodorus, qui præfatas Homilias Sancto Joanni Chrysostomo indubitanter adjudicat. *Institut. cap. 9.*

Præclarum insuper de hac extravaganti hominum opinione circa Auctorum stylum exemplum habemus ex eodem Erasmo, & Domino Rigaltio, quorum primus citra omnem dubitandi rationem arbitrabatur, Tertulliani librum de pœnitentia huic gratis prorsus ascribi, ob manifestam styli diversitatem. Quod etiam Beato Rhenano persuasit. Verùm ex opposito D. Rigaltius tuetur, quempiam in Africani hujus Doctoris lectione paululùm versatum, neutiquam posse styli uniformitatem ignorare, quam prædictum opus unà cum cæteris ejusdem Auctoris servat. En tibi duas ex diametro quidem oppositas sententias de una, eademque re, à præfatis Doctoribus propugnatas.

Quinimò vel ipsa venerabilior antiquitas ab isto non fuit defectu prorsus immunis; Ex illustrioribus quippè Auctoribus, de quibus jure ipsa gloriatur, Origenem, Juliumque Africanum novit super Susannæ Historia planè oppositum inter se fuisse opinatos; Africanus siquidem inter apocryphas, ac suppositiтias illam recensebat, eò quòd ejus stylus alteri Danielis Prophetiæ videretur omninò dissimilis. Ex opposito verò Origenes nullum penitus discrimen ibi intercedere asseveranter sentiebat. Quis porrò subinde mirabitur, si hac etiam tempestate plerique de re literaria longè meritissimi, super stylo Bertramni de Sacramento Eucharistico, & altero de vocatione gentium, adeò contenderint, ut nonnulli Sancto Leoni, alii verò Sancto Prospero, utrumque adjudicarint?

Verumenimverò omni seposito livore, & cujusvis pathematis sublato velamine, unius etiam, & ejusdem Auctoris stylus multifarius quandoque dignoscitur; in aliquo namque interdum opere, qua elegantior, quave neglectior apparet; Quemadmodùm in Patrum homiliis sæpè notatur. Præterea unus, idemque Auctor jam ætate confectus, videtur sibi ipsi, cùm adhuc junior esset, plerumque dissimilis. Quinimò magna è contrario in Auctorum stylo uniformitas sæpenumerò cernitur, qui sibi Synchroni extitére; Quod tamen nisi maturo quis fuerit ingenio præditus, Scriptorumque peritissimus, ægrè comperiet. Denique Didascalorum stylum Discipulos ad unguem fuisse aliquandò imitatos minimè latet, ut liquet in Nicolao Clarevallensi, qui illum Doctoris Melliflui planè est assecutus.

Hinc itaque arguitur, non semper styli uniformitatem, aut diversitatem, argumento nobis esse ineluctabili ad judicandum de legitimo alicujus Operis Auctore, nisi conditiones reliquæ, ac conjecturæ intersint jam recensitæ.

Sed in primis nihil magis in Criticæ usu cavendum erit, quàm pathematum, seu affectuum quorumcumque illusio, unde multoties aliquid aut inficiari, aut in dubium vertere cogimur, quod alioquin in se est planè perspicuum. Ut autem qua ratione id fiat intelligatur, Virum doctissimum id egregiè explanantem audiamus: „ La passion „ ne fait pas juger positivement que ce qui est évidemment uray soit „ faux ce n'est pas la maniere dont elle s'y prend; Mais elle favori„ se tous les doutes pour peu raisonnables qu'ils soient: Si elle n'a „ pas des Sujets particuliers de douter des veritez qu'elle n'aime „ pas, elle fait valoir certaines raisons generales, qui portent à dou„ ter de tout. Il y a bien des choses, dit'on, qui paroissent miracu„ leuses, & qui ne le sont pas. On se trompe tressouvent en matiere „ de Miracles. Qui scait toutes les fins que Dieu peut avoir en les „ operant par les hommes? Sur ces raisons generales elle met le „ point, dont il s'agit, au rang des choses douteuses: & sur cela „ elle met à part ces veritez, comme n'etant pas suffisamment prou„ vées. Elle s'arréte à sa prevention, en évitant d'envisager les rai„ sons qui luy en pourrojent faire voir la fausseté, & s'occupe uni-

„ que-

„ quement de celles qui la favorisent. Ainsi en augmentant d'une „ part toutes les raisons de doute, en se cachant toutes les preu„ ves de la veritè, en s'appliquant fortement aux lumieres trom„ peuses favorables à la fausseté, on vient à rejetter des veritez trés „ évidentes par elles mémes, & l'on demeure attaché à des fausse„ tez, claires & certaines. C'est ainsi que les Heretiques agissent, „ en préferant des sectes destitués de raisons solides à l'Eglise Ca„ tholique, quelque environnée qu'elle soit de preuves & de lu„ mieres. C'est enfin de cette maniere que se prennent tous les „ faux partis, où l'on se porte par le poids des passion. Humanæ mentis livor non quidem ad asserendum inclinat, falsum absolutè esse, quod verum ab omnibus palàm cognoscitur. Hæc inquam ejus neutiquam est operandi praxis; sed cuilibet vix apparenti dubio statim patrocinari gaudet. Si aliquando de veritatibus, quæ ipsi sunt odio, peculiaris non adest dubitandi ratio, alias quasdam universales approbat, quæ ad ambigendum de omnibus paulatim conducunt. Quamplura, inquit, miraculosa videntur, quæ tamen naturæ universalis limites non excedunt; Nosque sæpissimè fallimur dijudicando miracula. Quis universas mente rationes comprehendere valeat, quæ Deo inesse possunt illa per homines patranti? Hujuscemodi inquam generalibus fundamentis innitendo, punctum ipsum, quod controvertitur, in rerum incertarum, atque imperceptibilium serie reponit, ac proinde prædictas etiam veritates à reliquis segregat, velut insufficienter demonstratas. Opinioni propriæ adeò indulget, ut rationes in oppositum, unde illius falsitas evinci facilè posset, nullatenus exaudire velit, easque dumtaxat celebret, quæ sibi ex genio magis arrident. Sic ergo quaslibet suspicandi rationes in unum congerendo, omnesque veritatis demonstrationes occultando, denique paralogismis, unde falsitas magè roboratur, mordicùs adhærendo, veritates, cæteroquin in se manifestissimæ, temerè proscribuntur, & aperta mendacia pervicaciter defensantur. Istam potissimùm methodum servant etiamnum Hæretici, proprias sectas, solidis carentes rationibus, Ecclesiæ orthodoxæ, omni quaquaversùm demonstrationum lumine circumfusæ, præferendo. Postremò hinc est, cur falsis opinionibus plerique acerrimè patrocinentur, eò quod propriæ mentis oculos livor miserè obducat.

Me utique non fugit, defectum dictum præcipuè in Moralium discussione dubiorum occurrere; hinc tamen non relinquitur, quin & in speculabilium scientiarum materiis persæpè contingat, tum præsertim, cùm ex disputationis fervore opinionem aliquam, cui jam se obstrinxit, quis sustinere cogitur; vel etiam cùm ex alicujus novitate systematis, ingeniosè à nobis præconcepti, philautiâ assentante, hallucinamur. Innumera id genus alia subdola blandimenta supersunt, quibus ad paralogizandum sæpenumerò trahimur, ut videre est in libro de arte cogitandi, parte 3. cap. 19. ubi singillatim traduntur.

CA-

CAPUT XIV.

De Collectionibus, sive Compilationibus.

Cum humana memoriæ angustissimis sit conclusa limitibus, necessum omninò est, eos, qui nonnihil in studiis proficere cupiunt, collectionum ope huic defectui occurrere. Quinimò vel ipsi, qui ea eximiè pollent, à collectionibus concinnandis neutiquam debent esse immunes; futurum enim est tandem, ut vel inviti illa priventur, & ingens earum idearum copia depereat, quas olim mente conceperant. Paucos profectò novimus, qui annorum circiter octoginta ætatem attingentes, possint de memoriæ indemnitate gloriari, quemadmodùm eruditissimo cuidam viro dudum feliciter evenisse legimus; ut plurimùm enim senescente vita, illa quoque nobiscum intercidit.

Operæ igitur pretium est collectiones aliquot conficere, ut quæ digna notatu inter legendum occurrunt, in iis exarentur, ne aliquando eorundem penitùs oblivisci cogamur, si nempè labili, fluctuantique memoriæ solùm commendentur. Ne dum verò quæ à nobis leguntur, passim delet oblivio; Quorum tamen denuò meminisse possumus, si eorundem Auctorum lectio identidem repetatur; Sed etiam propriæ, ac spontaneæ meditationes memoria interdum excidunt; quas dein in cassum sæpè reminisci nitimur, ubi semel eas calamo notare neglexinus. Impræsentiarum ergo inquiritur qua ratione collectiones istæ sint elucubrandæ, & quænam materiæ debeant in ipsis comprehendi.

Multifariàm collectiones fieri possunt; sed opportuniorem, utilioremve ipsarum methodum præscribere valdè operosum est; suus enim unicuique modus inest, ac dispositio. Quamobrem sat erit duas, aut tres earum rationes, modosque innuere in præsenti, ita tamen ut singulis liberum sit aptiorem sibi visam deligere.

Prima methodus, quæ apprimè utilis, atque expedita videtur, est: Quidquid notatu dignum in alicujus lectione Auctoris occurrit, continuata serie in quaternionibus exarare, titulum aliquem innuendo, exemp. grar. Ex lib. Tertulliani de pudicitia; sub quo deinde dogmata selectiora, in Codice inventa, scribentur, aliquid in margine breviter adjiciendo, indicans cujusvis annotationis finem, ut mox in ictu oculi singularum paginarum materiæ innotescant, absque eo quod singula per extensum relegere oporteat.

Peracta dein alicujus Tractatus compilatione, analysis quædam, vel epitome fieri poterit, indicando Auctoris scopum in tali Tractatu intentum, puncta item præcipua, de quibus agit, unà cum rationibus quibus innititur, ut ea sustineat; Quam methodum tenuit Photius in sua Bibliotheca, nullo, vel temporis, vel materiarum, ordine servato, in 280. Auctorum compilatione, quorum compendium refert.

Modus

Modus hic pluribus scatet emolumentis, quorum primum est: quia minùs inde occupatur Animus, ac in aliis, in quibus annotationes proprias opus est ad varia loca referre. Secundum, quia si Tractatum jam lectum quis iteratò velit invisere, id momento præstare poterit, cùm materiæ non interrupta serie notentur. Tertium, quia non videtur indè necesse ad istarum collectionum lucubrationem ingentem papyri molem absumere, eò quòd folia, vel quaterniones quaquaversùm non interruptè scribantur. Abs re tamen non erit plures in promptu quaterniones habere, cùm nimirum varia eodem tempore leguntur volumina, sive diversorum Auctorum Tractatus, ne singulorum Collectiones, quæ identidem fient, intersecentur, aut confundantur.

Ad rem insuper erit quaternionem seorsim habere, in quo lectionum, quæ obiter, atque extemporaneè fient, compendia miscellaneè scribantur, variæque ponderationes, seu meditationes, extra lectionem menti obvenientes.

Unum tamen est, quod in istius methodi praxi negotium facessit, nimirum, quod si aliqua super materia componendum sit, paginas singulas perlustrare oporteat ad explorandum, num aliquid fortasse collectionibus insit, menti elucubrantis opportunum. Verùm id incommodi vitari facilè poterit, si vel paulatim materiæ ad loca quædam topica redigantur, vel alphabeticus index istarum collectionum exaretur, vel denique si in calce singularum annotationum locus indicetur, quo alia ejusdem materiæ deinceps notabuntur. Sic exempli gratia, si pagina prima effatum aliquod circa pœnitentiam contineat, & alibi pagina verbi gratia quarta aliud super eadem materia notatu item dignum occurrat, in calce primi alterum paginæ quartæ sic indicabitur: Vide pag. 4. & sic de cæteris.

Secunda methodus erit, si Codex seorsim præparetur, in quo singulæ syllabæ ordine alphabetico distribuantur in paginarum apicibus, ita ut in binis, aut ternis, juxta ipsarum numerum, eadem syllaba repetatur. In hoc inquam codice annotationes singulæ, ordine alphabetico servato, disponi poterunt; ut putà: Si sub hac voce, Abbas, aliquid notandum occurrat, sub syllaba, Ab, scribatur, librum indicando, unde desumptum fuerit, & vocem, Abbas, in margine.

Tertia demùm methodus est, si ordine alphabetico distribuantur in aliquo codice nonnulla vocabula generalia, ut putà: Abstinentia, Baptismus, Continentia &c. sub quibus cuncta juxta proprias materias singillatim scribantur.

Ne autem passim, annotationes scriptitando, lectio, quæ fiet interrumpatur, exigua madidæ papyri frustula statis locis impressi voluminis appingi poterunt, vel etiam plumbeo stylo, si libri sint proprii, quæ fuerint exscribenda, asterisco notari, ut completa dein lectione, singula propriis locis disponantur. Quòd si libri, qui leguntur, communes fuerint, & cùm libuerit facilè obtineri queant, sat erit ea loca tunc breviter notare, innuendo principium, medium, aut fi-

aut finem paginæ in qua sunt, ut cùm se prodet occasio, præstò esse possint legenti. Secùs verò si rari, aut in nostra non fuerint potestate: tunc siquidem satius erit singula omninò scriptis tradere. Hanc collectionum concinnandarum normam ad praxim egregiè redactam, cernere est apud Patrem Crespetum Cœlestinum Parisiensem, sub titulo: De Summa Fidei Catholicæ, impressam Lugduni apud Joannem Pillehotum, anno 1598. studio, & curà Patris Caroli Champigny, pariter Cœlestini Parisiensis, qui postmodùm Congregationis S. Mauri institutum amplexus, in eadem naturæ concessit.

Sunt nonnulli viri celebres, qui postquàm proprias annotationes haud interruptè scripserunt, juxta primam methodum, de qua supra, Collectiones suas eo ordine disponunt, quo composita est Summa Doctoris Angelici, vel Decretum Gratiani. Modum hunc adamussim servasse videtur Pater Hieronymus Torrensis Jesuita in sua Confessione Augustiniana, quam ex operibus S. Augustini deprompsit, & in corpus Theologicum redegit. Est autem hujuscemodi opus perquàm egregium, longèque utilius, quàm milleloquium S. Augustini; licèt hoc modico non sit emolumento.

Cap. 3. part. 2. Ex Antiquis Eugipius Abbas, ut jam alibi vidimus, Collectiones ex Sancto Augustino congessit ad Christianas virtutes attinentes. Beda Venerabilis id ipsum præstitit, referendo ad Divi Pauli Epistolas. Denique Paterius speciem quandam continuati Commentarii edidit in universam Sacram Paginam, verbis Sancti Gregorii Magni ubique contexti.

Quantum ad ea, quæ colligere magis congruit, unusquisque proprium institutum, animique propensionem debet apprimè consulere. Verùm cùm hæc ad Monachorum profectu potissimè scribam, ad quatuor capita universæ collectiones redigi ad ipsis poterunt, hoc est: ad fidei dogmata, ad Ethicen Christianam, ad disciplinam, & ad Historiam, sive Ecclesiasticam, sive Monasticam. Hinc tamen non est, quòd singuli universas hasce materias simul complecti debeant; unusquisque enim juxta propriam indigentiam, atque dispositionem, uni, vel pluribus earum operam navare poterit. Monachi tamen, quibus onus incumbit frequenter de rebus moralibus publicè loqui, studium, & operam in dictis materiis maximè debent impendere; imò etiam ex aliis, si libuerit, fuerintque idonei, poterunt plura depromere. Id ipsum de iis dicendum videtur, qui ad pietatem peculiariter inclinant; ea namque colligere satagent, ex quibus divina in propriis cordibus Charitas unicè nutriatur, neglecto cujuscumque alterius materiæ alimento.

Fortè postulaveris, num junioribus expediat collectanea conscribere antè studiorum suorum consummationem; cùm siquidem sufficienti adhuc non sint literatura prædìti, nec ingenii maturitate polleant, collectiones, quas fecerint, ipsismet inutiles proculdubio videbuntur, cùm ætate provectiores, ingenioque maturiores evaserint. Nonnullorum tamen oppositum sustinentium pace, arbitror

vel à

vel à tyronibus Collectiones aliquas esse elucubrandas; quandoquidem licèt ipsis diù prodesse nequeant, in id tamen conducent, ut præstantiora dignoscere, mentique vividiùs imprimere sensim assuescant. Quinimò exercitatione continua dietim crescet in ipsis delectatio, adeò ut ex suis laborum primitiis perfectè tandem colligendi modum nanciscantur. Latinæ linguæ Didascali tyrónes suos, tametsi artis bene dicendi, ac præceptorum eloquentiæ adhuc ignaros, aliqua passim componere docent; Themata namque, seu argumenta solent ipsis principiò tradere, quæ postmodùm licèt ætate provectioribus nulli sint usui, adolescentes tamen eò paulatim dirigunt, ut tandem elegantioris styli methodum assequantur.

Ne autem adolescentes tempus in suis collectionibus in cassum terant, præstat, eos modum aliquem principiò edoceri, quo velut apes argumentosæ paulatim sciant ex Auctoribus utiliora seligere. Quocirca non quidquid primo intuitu singulare ipsis, egregiumque videbitur, propriis Collectaneis debebunt inserere; cùm enim maturo intellectu careant, facilè etiam à pluribus, quæ in præclaris lectitabunt Auctoribus, allici poterunt; præsertim verò à nonnullis salibus, facetiis, & argutiis meram venustatem redolentibus; quibus tamen, & id genus aliis, nihil ferè debebunt insistere, sed potiùs graviora præfatorum Auctorum apophtegmata seriò ponderare.

Hinc tamen non est arguendum, loca quædam vividiùs, acutiùs, elegantiùsque expressa, prorsus negligenda esse. In Auctorum, præsertim verò Patrum operibus, laconica quædam effata leguntur, quæ graves, altosque sensus sæpè concludunt; item reconditiores exprimendi modi, ac politioris eloquentiæ veneres, quarum delectus fieri poterit. Pleraque id genus occurrunt apud Tertullianum, S. Cyprianum, Sanctum Augustinum, S. Hieronymum, Sanctum Bernardum, aliosque plures, qui omittuntur. Et sanè quantam redolet energiam, quod Sanctus Cyprianus in Epistola ad Donatum scribit! Exempli gratia cùm de spectaculis loquens ait: *In tam impiis spectaculis, tamque diris, & funestis, esse se non putant oculis parricidas.* Et illud: *Exempla fiunt, quæ jam esse facinora destiterunt;* ut nimirum indicet, flagitia, ubi primùm in publicum prodierint, cæteris subinde ad imitandum proponi. Item in libro Confessionum S. Augustini verbula illa: *Amicitiæ procellosæ*, &, *flumen moris humani;* unà cum aliis, quæ sequuntur ad horum explanationem. Item illa, quibus ita Deum alloquitur. *Te nemo amittit, nisi qui dimittit.* Præterea lib. 4. de Doctrina Christiana, ut ostendat quàm modicùm sæpissimè prosit valdè elaboratus Concionatorum stylus, inquit: Grande genus plerumque pondere suo voces premit, sed lacrymas non exprimit. Et alibi, ut innuat Concionatorem Divini Verbi, rhetoricæ artis ignarum, propriorum morum candore, vitæque innocentia huic posse supplere defectui, ait: Sit ei quasi copia dicendi, forma vivendi. Quid elegantius Elogio, quod in Divæ Marcellæ laudem S. Hieronymus concinnavit? *In Urbe turbida*, inquit, *invenit Eremum Monachorum.*

Nihil

Nihil illius severitate jucundius, nihil jucunditate severiùs, nihil suavitate tristius, nihil tristitia suavius. Ita pallor in facie est, ut cùm continentiam indicet, non redoleat ostentationem. Sermo silens, & silentium loquens: neglecta munditiès, & in culta veste cultus ipse sine cultu. Innumera id genus alia possent afferri exempla, in quibus elegantia styli, ac sententiarum soliditas mirè copulantur, qua sublata sola supersunt verborum lenocinia, quæ reverà nil aliud sunt, quàm inanis aeris sonus, attentione nostra penitùs indignus.

Sed in primis ingeniolis quibusdam loquendi artificiis utiliter insistendum erit, quibus res, alioquin vulgares, sublimi quadam ratione exprimuntur. Sic exempli causa dicendi artificium, quo Doctor Mellifluus Incarnationem Verbi describit sermone 1. de Adventu Domini, & primo de Annunciatione. Item disputatio auditu digna à S. Isidoro Pelusiota habita cum Sophista quodam Græco, ac Ethnico, quem, licèt apud multos maximam eloquentiæ gloriam obtinuisset, secum tamen de rebus fidei differentem, & Catholicos irridentem, eò quòd Deum Crucifixum adorent, paucis ita confutavit, ut mutire non ampliùs ausus fuerit; Cùm etenim ille proferret Christi Passionem, & Crucem, & in risum super his solverentur, S. Isidorus ipsi modestè, ac mansuetè in hæc verba respondit: *Unde autem demonstrare potes, Christum esse crucifixum?* Omnibus verò, qui hæc audiebant, admiratione perculsis, & cogitantibus, quidnam intendens Sanctus conficere, id dixisset, Respondit ille, quasi victoriam absque labore jam reportaturus esset: *In Evangeliis scriptum est*; Cui Isidorus: *at in iisdem*, inquit; *hoc quoque quod resurrexerit, & in Cœlos redierit, scriptum habetur; Si ergò credis Evangeliis, tam hoc, quàm illud affirmantibus fidem habeto; sin minùs, rem facis absurdissimam, dum alterum quidem amplecteris, alterum verò repudias; nunquid enim ad contumelias, ac probra patulas habebis aures, ad splendida autem illa, atque divina obturatas? maximè cùm commentitii tui Dii, à Crucifixo superati, manus jam dederint. Si ergo Christus Crucifixus est, certum est etiam ad Cœlos eundem ascendisse.* Responsum aliud simillimum à Divo Antonio Abbate nonnullis Gentilibus datum, legitur in ejus Vita, S. Athanasio testante.

(Isidor. lib. 4. epist. 31.)

Idem Sanctus Isidorus valdè appositè alibi docet, quòd ubicumque styli elegantia à veritate non sejungitur, plurimi facienda est; secùs verò despectui habenda; sola quippe veritas, eloquentiæ, & humanioribus literis pretium addit; & si semel fuerint veritatis expertes, in minimis habentur.

(Lib. 3. epist. 64.)

Ex Auctoribus, quibus minùs fidendum videtur, Senecam Philosophum dixerim, cujus stylus leporem quendam, ac venustatem redolet, ut junioribus præsertim admirationem conciliet. Quocirca Quintillianus Auctorem illum ceu scopulum infestum juvenibus indigitat; quoniam, ut ipse ait, abundat dulcibus vitiis. Legatur Critica in aliquot Philosophi istius loca, in Tractatu de Principis educatione, libro speciminum moralium inserto. Cum eodem tamen Quintiliano

(Lib. 1. cap. 1.)

tiliano fateamur oportet, pleraque in dicto Auctore gravia, & admiranda reperiri, undè lectorum mentes recreari, & languescentia excitari facilè possunt ingenia. Quare maturiori præditi intellectu ipsum non sine fructu legere identidem poterunt; Verùm ipsum planè imitari nullatenus expedit, stylum nempè acuminibus, & apophtegmatis undique contextum sectando; hæc siquidem scimus eò gratiora, ac jucundiora videri, quò rariùs, ac naturaliùs usurpantur, seu ut idem Quintilianus inquit: *Non captata, sed velut oblata, tunc præsertim, cùm sententiarum soliditas acrimoniæ in dicendo respondet*. Pauca hujusmodi apud Tullium legimus, & si qua sunt, præfatas omnes conditiones habent; exempli gratia quod adversùs Pisonem scribit: Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil, præter colorem. *Lib. 9. cap. 2.*

Sed ut ad rem nostram regrediamur, ne tyrones, quibus nova propemodùm universa videntur, inanibus compilationibus vacent, abs re non erit 1. Si non ubi primùm notandum aliquid occurrat, calamo exarent, sed postridie, vel etiam perendie differant, ut postquàm diu id mente revolverint, sibique magis, magisque arridere compererint, tum certò existiment illud reverà notatu dignum esse, vel saltèm quandoque profuturum. 2. Quòd si ea, quæ legunt, in longum nimis abeant, non omnia integrè scribant, sed potiora tantùm notent. 3. Quòd nonnulla identidem loca memoriter discere assuescant, ut hinc tantundem imminuatur scribendarum Collectionum codex. 4. Demùm, quòd propria interdum collectanea cum sapientioribus conferant, ut istorum consilio magis proficiant. Cæterùm ipsis ab initio satis erit Collectiones juxta primam methodum, utpotè faciliorem, expeditioremque, sibi conficere: & cùm ut plurimùm adolescentes multa polleant memoria, illas lectitare non omittent, sic quippe menti easdem imprimendo, nullo tunc indice opus erit, quem in illa, ceu prima Isagoge, prætermittere poterunt.

Nedum autem junioribus proprias expedit sæpè collectiones invisere, verùm & ætate provectioribus id necessarium videtur, ne suorum laborum fructu aliquandò priventur. Eas igitur oportet ut singuli passim reminiscantur, secumque conferant; & non modò selectiora vocabula, Auctorumque apophtegmata, verùm etiam substantiam, doctrinæque ipsorum fundamenta operæ pretium est sæpè sæpiùs memorari, ut cùm opus fuerit, eas sibi unusquisque aptare queat.

CAPUT XV.

De Compositione, & Traductione.

Naturalis sciendi, atque studendi scopus in eo sistere debet, ut comparatis scientiis, cæterorum inde utilitati consulamus. Scientia prototypon suum, sapientiam videlicet, imitatur, quæ universis communicari maximè gaudet; Unde Ecclesiastici 20. dicitur. Sapientia absconsa, & thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque? Cùm itaque Monachi scientiis omni ævo nomen dederint, in lucem quoque innumera penè ediderunt opera, quorum plurima nobis supersunt; Tantumque abest, quòd unquam super hoc objurgati fuerint, ut potiùs eosdem Ecclesia valdè commendarit, multique sanctitate celebres plerosque ascetarum ad varia lucubranda volumina suaserint, quos nimirum ad id muneris magis idoneos autumabant. Neminem latet quantùm propriis scriptis Divus Hieronymus orthodoxæ Ecclesiæ profuerit, quorum pleraque Summorum Pontificum, & Sancti Augustini hortatu fuerunt ab ipso concinnata.

Liquet insuper, instante S. Leone S. R. E. Archidiacono, & ad Summum Pontificatum dein evecto, Cassianum de Incarnatione contra Nestorium scripsisse; Item S. Accæ Episcopi precibus Bedam Venerabilem quamplures in Sacram Paginam edidisse Commentarios; & tandem, ut paucis me expediam, Divum Bernardum nonnisi multiplici Sanctorum Præsulum, ac illustrium Virorum suasione, atque Consilio, ad plura elucubranda fuisse compulsum.

Et sanè, Gilleberto Abbate testante, tantùm interesse videtur lucubrationes proprias aliorum utilitati conscribere, quantùm eas concionando juvat palàm enunciare: *Bonum est*, inquit, *ipse, si dicantur verba, sed nihil minùs bonum est, si scribantur; volat enim irrevocabile verbum, nisi scripto mandetur. Scriptura verbum & stabile facit, & visibile; mandatum paginæ reposcetur cùm voles. Bonus Depositarius est liber, integrè quod acceperit resignans*. Quicumque autem id exequi renuit, tum sibi, tum posteris officit, quos tanto privat emolumento. Subdit tamen idem Auctor, valde laudabilem fuisse veterum Patrum Cisterciensium cautelam, prohibentium, ne Monachi quidquam audeant in lucem edere, nisi cùm de Superiorum licentia alicui hoc opus permittitur, vel magis cùm ab eo exigitur.

Gilleb. in Cantica serm. 47. num. 2.

Aliud præterea seriò monet S. Hieronymus, Monachis videlicet summoperè cavendum, ne ullo cenodoxiæ affectu, quo ut plurimùm urgentur Adolescentes, citiùs quàm par est, ad scribendum ducantur: *Ne ad scribendum citò prosilias*, inquit Sanctus Doctor, *aut levi ducaris insania: Multo tempore disce quod doceas*. Legatur ejus Epistola ad Rusticum Monachum, in qua ritè vivendi normam, juxta proprium singulorum institutum, Monachis præscribit. Idipsum pariter no-

ter novo cuidam eloquentiæ Candidato servandum præcipit Quintilianus: *Ante rectè discet dicere, quàm citò.* *Lib. 1. cap. 4.*

Tertiò potest adjici, nihil à Cœnobitis in lucem edendum esse, quin vel Ecclesiæ, vel Reipublicæ, vel saltèm cæteris Sodalibus sit profuturum. Studia, & Opera inutilia universim quidem ab omnibus vitanda sunt, speciatim verò à Monachis; Quare quidquid ad fidei augmentum, morum rectitudinem, Ecclesiæ, Reipublicæ, ac Monasticæ vitæ bonum, scientiarum demùm incrementum, minimè contulerit, floccipendendum erit.

Artes præterea, scientiasve exciperem, curiositatem potiùs, ac voluptatem, quàm fructum gignentes, Poeticen nempe, Musicen, Opticam, Astronomiam, Orientales quoque linguas, Hebræa dempta, ut potè ad Sacrarum Scripturarum captum quodammodò conducente; à fortiori autem Chimicam, Lapidem Philosophorum, Artem Raymundi Lulli, quæ merum est commentum, Astrologiam judiciariam, Chiromantiam, & alia divinationum genera, quæ reverà nil aliud sunt, nisi Paganismi reliquiæ. Tempus profectò inutiliter transigunt, quod nobis à Deo ad pœnitendum conceditur, necnon à proprio instituto longè recedunt, quicumque ejusmodi scientiis incumbunt.

Quosdam præterea, sive Philosophicos, sive Theologicos Tractatus componere, qui ut plurimùm non sunt, nisi verborum congeries; linguas perpetuùm discere, nullo cum onere quemquam edocendi, nec ad alia intelligenda eas ordinare, Itineraria, & Historias jugiter legere, solùm percipiendæ voluptatis gratia, quid inquam sunt nisi labores irriti, pretiosique temporis jactura?

Satius reor indulgendum otio, quàm Poemata texere, quæ multùm non excellant; præsertim verò cùm diu in Poetarum lectione ad illorum compositionem immorandum est. Hinc tamen perperàm argues, vanum omninò esse poeseos leges addiscere, Poetasque scire, aut etiam carmina interdum concinnare; Exploratum quippe habemus, vel à priscis Monachis aliquot fuisse compacta, ut à Marco S. Patris Benedicti Alumno, qui ejusdem Vitam metricè exaravit; item à Paulo Diacono, & aliis. Suo non caret fructu Poesis, eà præcipuè utentibus, quatenus speciosiores, vividioresque veritates, quæ majoris sunt momenti, adumbrentur, virtutes illustrentur, vitiorumque horror egregiis imaginibus, figuris, vocibus, & periodis exprimatur; inquit enim Tullius primo Tuscul. *O præclaram emendatricem vitæ Poeticam!* Verùm hoc opus hic labor est; adeò enim pauci in hoc metam attingunt, ut satius sit ad aliquid gravius, solidiusque incumbere, quàm diu Poesi vacare, ineptique Poetæ nomen tandem sortiri, qualis reverà censetur quisquis Poetices in arte non excellit.

Tempus demum inaniter conterit, qui cuncta scire, aut legere satagit; vano siquidem labore hinc potiùs vires deprimuntur animi, longèque majora negliguntur, quæ utique forent proprio instituto magis

 con-

consentanea. Quocirca Quintilianus ait: *Persequi quidem quod quisque unquam vel contemptissimorum hominum dixerit, aut nimiæ miseriæ, aut inanis jactantiæ est, & detinet, atque obruit ingenia meliùs aliis vacatura.*

Quintil. lib. 1. c. 8.

Verùm ad assumptum nostrum redeamus, dicamusque quartò, Regulares suaptespontè operibus vacantes, in primis quæ parum opportuna videntur, id exequi debere, ut tamen cætera minimè negligant, ad quæ ex proprio instituto tenentur. Quamobrem veteres Patres Cistercienses meritò suis inhibuerunt ut supra: *Ne scilicet quis, dum in onere sibi non imposito occupatur, otietur ab imposito.*

Quinimò ipsimet, qui vel ex majorum suorum imperio feriis, diuturnisque operibus addicuntur, communibus cæterorum sodalium oneribus minùs quoad poterunt immunes se reddere debent, Bedæ Venerabilis, priscorumque Patrum nostrorum exemplo. Propterea certò ab ipsis jugiter existimandum est, utcumque propria studia sibi, vel aliis sint profutura, nihil tamen ad spiritualem profectum magis conducere, quàm proprii instituti partes ritè persolvere; modicùm enim ipsis proderit in tremendo judicio egregia lucubrasse volumina, nisi religiosè vixerint, majoraque pietatis opera cumularint. Equidem fateor operosum valde esse, ne impossibile dixerim, laboriosis, diuturnisque insudare operibus, absque ulla prorsus immunitate; attamen qui eximitur, veluti coactè, atque invitè immunis cæteris saltem videatur oporter, ita ut opera, quibus addicitur, libentiùs omitteret, quàm quidquam vel minimum de communioribus cæterorum sodalium oneribus intermittere.

Hinc porrò Regularium Prælatis summoperè cavendum est, ne ad id genus munia unquam occupent, præterquam pios, & humiles corde viros, qui nimirum proprii spiritus ariditatem, elationem, vel denique imminentem animi dissipationem declinare valeant, quæ in hoc studiorum genere, præsertim verò inter componendum, ægerrimè vitantur. Quapropter qui suaptespontè provinciam hanc suscipiunt, eo ipso ad id muneris parum videntur idonei; Quì enim fieri possit, ut disciplinæ regularis fervor, & humilitatis virtus in ipsis vigeant, cùm ideò à Monasticis se subtrahant ministeriis, ut non virtuti, sed gloriæ laborent? Et hac de causa à Cisterciensibus Patribus vetitum fuit, nihil sine expressa majorum facultate elucubrandum esse: *Ne aliquibus utiliter indulta licentia, aliis præsumptionis temerariæ scandalum fiat.*

Operæ nunc pretium foret materias investigare, super quibus utiliùs componendum est; atqui laboriosum est eas singillatim recensere; id namque non modò ex singulorum aptitudine, ac dispositione pendet, verùm ex occasionum, ac opportunitatum eventu. Operum Sanctorum Patrum revisio, ac emendatio, paucis ab hinc annis in Congregatione nostra à majoribus statuta, procul dubio est ex præcipuis atque utilioribus studiis, quæ à Monachis suscipi queant. Tantundem de veterum manuscriptorum compilationibus, à nonnullis Monachis congestis, dici potest, quæ in Bibliothecarum, ac Tabulariorum pluteis semisepultæ jacebant.

Maxi-

Maximè item conferret syllogen ponderationum edere in textus, & obscuriora loca Conciliorum, Patrum, cæterorumque Auctorum Ecclesiasticorum, quemadmodùm plures jam viri celebres præstitere, inter quos Antonius Augustinus in Decretum Gratiani, Gronovius in Scriptores Ecclesiasticos, Muretus in profanos Auctores, &c.

Cæterùm quoad alia compositionum genera, nonnulla adjiciam monita serio animadvertenda:

1. Nolim ab ullo quidquam elucubratum iri, quin priùs multùm didicerit, nedum quæ generatim scienda sunt, aut quæ stylo debentur, sed in primis quæ proprium intentum peculiariter spectant. Enimverò nonnulla obiter, ac perfunctoriè tantummodò discere, ut quamprimùm voluminum editioni des operam, quid amabo est aliud, quàm certo literatorum exponi ludibrio? *Multo tempore disce quod doceas* inquit supra S. Hieronymus; sed de hoc in calce præsentis Tractatus sermo recurret.

2. Necessum est, ut quæ in animo habentur opera, vires ingenii non excedant, hoc est proprium captum, & aptitudinem. Velle historica gesta conscribere, vel de humanioribus literis agere, absque prævia, & sufficienti horum notitia, quid aliud est, nisi literariæ Reipublicæ illudere, & in cassum laborare? Legi possunt quoad hoc quæ scripsit Horatius de Arte Poetica, & Vossii Tractatus: De cognitione sui.

3. Ut rem tutiùs aggrediamur, optimum est nobis intimum, versatumque virum consulere, quem nostræ modulus intelligentiæ non lateat; vel operi intento tamdiu supersedere, donec majoris facta comparatione doctrinæ, ipsum securiùs prosequamur.

4. Præfinita operis elucubrandi idea, diligenter isthæc expendenda erit, & in singulas suas partes distribuenda. Item argumenta fas erit ita disponere, ut cùm opus fuerit, ad praxim redigi facilè queant, & jam constructa Collectanea iteratò invisere, ut cùm se prodet occasio, materiæ propositæ inserviant.

5. Stylus seligendus erit materiæ pertractandæ apprimè consentaneus; stylus namque alius eloquentiæ debetur, Historiæ verò alius planè dissimilis; Item alius prout ad dissertationes, & alius prout ad notas. Jamdudum tamen stylum exercuisse oportebit, quo quis ex destinato uti cogitat, & egregios versasse Auctores, qui de hujuscemodi styli proprietate tractarint. Legere non pigeat, prout ad Oratorium stylum, Proœmium præclari cujusdam Academici, qui paucis ab hinc annis Oratorem Ciceronis Gallicè vertit. At verò prò stylo historico legatur Proœmium ejusdem Auctoris in versionem Sallustii, & Scioppius de stylo historico; & pro Dissertationibus, ac notis, Notæ, Dissertationesque Patris Sirmondi, & Lectiones variæ Mureti.

6. Quoad styli qualitatem, claritas, proprietas verborum, ordo, brevitas, ut Quintilianus docet, summoperè sunt attendenda. De rebus tamen seriis, ut idem ait, magis quàm de concinnitate vocum, oportet esse sollicitum: *Curam ergo verborum, rerum volo esse sollicitudinem*. *Lib. 8. cap. 2. Idem in Proœm. lib. 8.*

O 2 7. Opor-

7. Oportet ut operis inscriptio ipsi sit propria, planèque consentanea; dilucidis, distinctis, & non metaphoricis terminis, quoad fieri potest, expressa, unde paucis verbis Auctoris mens innotescat, & Cap. 108. non integrum librum titulus se solo efficiat, ut lepidè refert Photius, de illo cujusdam Auctoris, de quo meminit in sua Bibliotheca. Insuper inter componendum in primis expedit libri titulum identidem revisere, seduloque animadvertere ne aliò digrediamur, quædam nempè pertractando illi prorsùs incongrua.

8. Expleta operis lucubratione, eorum censuræ, quos ad illud examinandum idoneos Majores delegerint, exponendum erit, ipsorumque monita non gravatè, ut inquit Tullius, sed benignè, ac humiliter excipienda. Operi dein aliquandiu supersedendum erit, ut maturiùs inde de ipso judicetur, temperato nempè jam primæ imaginationis fervore, seu ut Quintilianus, inter artis Oratoriæ Didascalos In Prolo 10. facilè princeps, docet: *Refrigerato inventionis ardore*. Ut autem præfatum judicium prudenter habeatur, seriò perpendas oportet totius ideam Operis, ejusque exequutionem, hoc est, num ad aliquid tendat Ecclesiæ, Reipublicæ, Religioni, Patriæ, ac scientificis disciplinis proficuum; item an ritè ea fuerit mente concepta, necnon ad praxin æquè redacta, debita nimirùm servata methodo, disertè, ac eruditè, quantum scilicet exigitur ab opere; postremò num validis evincatur argumentis, rationibus fulciatur, & inconcussis nitatur principiis; Tunc siquidem certò arbitrabere, opus illud gratum fore, ac literariæ Reipublicæ profuturum; secùs verò si prædictis conditionibus ipsum carere compereris; tunc enim aut emendandum, aut integrè supprimendum erit.

Præter Opera Spiritualia, Patrum revisionem, & Collectanea, quæ ex veteribus Scriptoribus fieri possunt, potissimum studium, cui vacare queant Monachi, versio est Patrum, sive de Græca in Latinam, sive de Latina in Gallicam Linguam; vel etiam versiones jam ab aliis editas emendare.

Ut autem versio aliqua ritè absolvatur, duo universim omninò requiruntur, videlicet perfecta utriusque linguæ cognitio, ejus nempè, quam continet Auctor, & alterius, in quam vertitur; & insuper exacta eorum intelligentia, quæ ab Auctore ipso pertractantur. Alias præterea ad rectè transferendum conditiones legere quis poterit in libro, quem doctissimus Huetius, nuper ad Abrincarum Episcopatum vocatus, paucis ab hinc annis edidit sub titulo: De optimo genere interpretandi. Quicumque veterum Scriptorum opera cupit traducere, librum istum sæpè sæpiùs evolvet, ejus enim lectio amœna simul, & utilis comperitur.

Thesaurus Linguæ Græcæ Henrici Stephani in quatuor volumina distributus, iis necessarius omninò videtur, qui Græcos Patres vertere optant. Legendi pariter sunt quoad hoc libri duo observationum Sacrarum in Patres Græcos, à Jacobo Billio editi, & Gregorio XIII. dicati, quibus S. Isidori Pelusiotæ Epistolas doctissimus is Abbas nu-

per

per adjecit. Negligendus item non erit ejusdem Auctoris libellus, selectiora Patrum Græcorum loca complectens, sub titulo: Locutionum Græcarum Volumen. Sed nihil ad Græcorum Patrum intelligentiam, ac versiones eorum concinnandas præstat, quàm Lexicon Constantini, Glossarium item Græcum eruditissimi Domini Du-Cange, & Thesaurus Ecclesiasticus Joannis Gasparis Sviceri, è Patribus Græcis ordine alphabetico instar Dissertationum compactus, Amstelodami duobus Voluminibus in folio impressus apud Henricum Wetstenium 1682. Vir quidam egregius dudum mihi testabatur, quòd ut Græci Patres exactè intelligantur, legisse accuratè oportet septuaginta Interpretes, item Demosthenem, & Homerum, quorum stylum Patres ipsi summoperè imitari studuerunt. Quæ hactenùs de versionibus istis innui, solùm sunt attendenda, data hypothesi, quòd de Græco in Latinum sermonem fiant; Quòd si de Græco in Gallicum lucubrentur, perlegi poterunt celebriores versiones ad hoc genus attinentes, ut putà illa Josephi, Auctore Domino De Andilly, item eæ Historicorum Græcorum ab Illustrissimo Præside Cousin editæ, &c.

Si quis verò Gallicarum versionum regulas examussim scire peroptet, librum hac de re, à Domino Lestango compositum, opus erit invisere, Parisiis, anno 1660. excusum; Novem siquidem ab isto Auctore in Procemio conditiones numerantur, ad rectè vertendum requisitæ, quas hic breviter innuere abs re non erit.

Ex præcipuis ea est, quòd ambo idiomata perfectè sciantur, & insuper materiæ, quæ in illo, quod vertitur, opere continentur. Deinde operæ pretium est ab Auctoris mente, vel methodo neutiquam declinare, curamque omnem impendere, ut quoad fieri potest, non modò ejus conceptus, ac ideæ, verùm & ipsamet verba fideliter referantur, in primis si alicujus fuerint momenti; (licèt alioquin necesse minimè sit jugiter ad literam rigorosè alligari) quaslibet (ut linguam nostram maximè decet) honestatis, & uniformitatis leges adamussim ubique servando, itaut sales oratorii totidem salibus, & figuræ figuris compensentur, tum potissimùm cùm ad literam illæ Auctoris exprimi nequeunt; Insuper nec nimis Asiatica, nec prorsus Laconica utendum erit periodo, sed prolixior quæ videbitur, contrahenda, breviorque nonnihil amplianda. Demum omni Orationis elegantiæ, styli puritati, sermonisque nitóri dabitur opera. Legatur istarum Regularum praxis in Opere præfati Lestangi, ubi etiam selectiorum refert interpretum exempla.

CAPUT XVI.

De Collationibus Monasticis.

COllationes, in quibus spirituales materiæ pertractantur, maximo sunt nobis emolumento, earumque praxis in Monachorum sodalitiis jugiter invaluit. Duplex est istarum genus, aliæ quippè in sermonibus, quos ad subditos suos Superiores habent, consistunt; aliæ verò in Collocutionibus Sanctis, quas identidem Regulares exercent mutuò. Mentio de primis fit in Regula S. Pachomii, in qua sic legitur: *Disputatio autem à Domorum Præpositis per singulas* Cap. 22. *Hebdomades habeatur, & tertiò fiat:* Quo nomine Sanctus Hieronymus in versione ejusdem Regulæ à se peracta, ipsas Collationes indigitat, quod dein ab aliis in hoc pariter sensu fuit usurpatum. Monachis insuper liberè permittebatur propria dubia super iis proponere, de quibus Præpositus antea differuerat, ut alibi ex ejusdem Sancti Pachomii vita notavimus; Part. 1. c. 2. & 5. Quod item de S. Fulgentio legimus, qui eandem subditis suis potestatem faciebat, dum super sacra pagina ipsos alloquebatur, ut aliàs etiam innui.

S. Isidorus, Hispalensis Antistes, S. Pachomii vestigia in hoc est æmulatus; vult enim, dictas Collationes post Tertiam, ter in Hebdomada fieri, seu, quod in idem recidit, tertio quoque die. Hanc autem horam Sanctus Præsul ad conferendum selegerat, ut Monachi dum adhuc jejuni erant, ipsis interessent, ne secùs inutiles fortè confabulationes admiscerentur, si nimirum pomeridianis horis fuissent habitæ. Isidor. de Offic. Eccl. cap. 15. Theodorus item Studita, præfatæ Veterum Patrum consuetudini adhærens, in suo testamento statuit, ut Superior ter in hebdomada cum propriis subditis conferret, & in deficientis locum, alterum substitui curaret.

Consimili prorsus ratione à Cœnobitis Ægypti Collationes singulis quibusque diebus ante prandium, & post Nonam fiebant, ut refert Divus Hieronymus ad Eustochium scribens: Epist. 22. ad Eustochium. *Post horam nonam in commune concurritur, psalmi resonant, Scripturæ recitantur ex more, & completis orationibus, cunctisque residentibus, medius, quem Patrem vocant, incipit disputare, quo loquente tantum silentium fit, ut nemo alium respicere, nemo audeat excreare. Dicentis laus in fletu est audientium, tacitæ volvuntur per ora lacrymæ, & ne in singultus quidem erumpit dolor. Cùm verò de Regno Christi, & de futura beatitudine, & de gloria cœperit annunciare ventura, videas cunctos moderato suspirio, & oculis ad Cœlum levatis intrà se dicere: Quis dabit nobis pennas sicut Columbæ, & volabimus, & quiescemus?* S. Isidorus in Regula Collationes præcipuè fieri mandat ad vitiorum emendationem, ac morum rectitudinem, easque universim ad cuncta extendit, quæ ad Cœnobiorum possent emolumenta conferre.

Alterius item generis Collationum praxis, quæ in mutuis Monachorum colloquiis consistebat, nil minùs ac prima jugiter invaluit.

Exem-

Exemplum de hac nobis legendum datur apud S. Basilium, ut ex prima Epistolarum liquet, quas S. Gregorio Nazianzeno misit, & ex veterum Monachorum Historia. Viginti quatuor collationum syllogen Cassianus nobis reliquit, quas unà cum socio suo Germano in Ægypti Erémis habuerat cum Sanctis iis Anachoretis; Ex quibus facilè conjicitur qualis esset cæterarum ratio. Consuetudo erat hos inter Anachoretas, hospite aliquo, ipsos invisuro, adventante, de Deo tantùm habere sermonem, & de mediis ad ipsum conducentibus. Jam certò arbitrabantur, & quidem meritò, non alia de causa ad se accedendum, nec ullatenus de transitoriis, ac caducis secum confabulandum. Ut plurimùm eos invisentes, dubia proponebant, super quibus differendum erat; ipsi verò illa planè Cœlesti sapientia exuberantes, quam ex mundanorum despectu, & perfecta in Deum charitate sibi comparaverant, mira hospitibus dabant responsa, modò brevia, modò prolixa, prout nempè exigebat dubium propositum, & proponentis captus, ac dispositio, quem alloquebantur. Id ipsum præstabant alii Erémi incolæ semutuò visitantes, inter quos sanctæ reverà collationes fiebant. Divus Augustinus in libro de Opere Monachorum num. 2. hujuscemodi sermones memorat, quos nimirum cum hospitibus adventantibus Anachoretæ habebant, testaturque ipsorum colloquia fuisse vel divinas lectiones exponere, vel de aliquibus Quæstionibus salubriter disputare. Sanctus quoque hic Doctor de primo conferendi genere aliàs meminit dicens: *Conveniunt autem diei tempore extremo de suis quisque habitaculis, dum adhuc jejuni sunt, ad audiendum illum Patrem, & conveniunt ad singulos Patres terna ut minimùm hominum millia; nam etiam multò numerosiores sub uno interdum agunt. Audiunt autem incredibili studio, summo silentio affectiones animorum suorum, prout eos pepulerit disserentis oratio, vel gemitu, vel fletu, sed modesto, & clamore vacuo gaudium significantes.* *August. lib. 1. de moribus Ecclesiæ cap. 31.*

S. Basilius de tertia quadam Collationum specie mentionem facit, à cæteris diversa ex solo potiùs conferentium cœtu, quàm ex conferendi modo. Sapiens hic Legislator ad rem esse autumavit, quòd Præpositi variorum Conventuum vicissim de iis, quæ ipsos concernebant, conferre inter se deberent. Quare in Regula sic inquit: Operæ pretium est, si statis interdum temporibus, certisque locis, consessus celebretur eorum, qui Fratrum Conventibus præsunt, in quibus videlicet, tum de rebus iis, quæ sibi præter rationem acciderint, tum de difficilibus etiam ad tractandum naturis, aut moribus, & quomodò in singulis moderandis se gesserint, vicissim inter se communicent, & conferant, quò videlicet si aliquid aliquando minùs rectè ab aliquo factum fuerit, id adhibita locuplete multorum sententia, majori cum auctoritate quod in medium adductum est quale sit judicetur; contràque si quid rectè gestum, multorum similiter testimonio comprobetur. *Regul. fus. cap. 54.*

Divus Benedictus in Regula, nec speciem, nec tempus Collationum in Cœnobiis habendarum distinxit; Enimverò pro hospitibus

O 4 Sa-

Sacræ Scripturæ lectionem Collationum loco substituit, dicens: *Legatur coram hospite lex divina, ut ædificetur*; Quatenus verò ad cæteros Confratres pertinet, statuit, *omni tempore ante Completorium ipsis legendas esse Collationes, vel Vitas Patrum, aut certè aliquid, quod ædificet audientes, & quòd nemo audeat abesse, sed si quis fortè in assignato sibi onere fuerit occupatus, statim occurrat*. Ambigendum præterea non est, quin ipsemet viva voce sermones aliquos Collationum loco identidem habuerit, tametsi conferendi onus explicitè non innuat. Quod etiam ex capite: *Qualis debeat esse Abbas* satis arguitur, ubi eum monet, ut in doctrina sua viriliter arguat, & increpet, duriùs quidem indisciplinatos, & inquietos; mites verò, & patientes obsecret, ut in melius proficiant. Cæterùm quantum ad Monachorum Colloquia præcipit, ut propter taciturnitatis gravitatem rara ipsis concedatur colloquendi licentia, etiam de bonis, & sanctis ædificationum eloquiis. Dum verò legitur ad mensam, prohibet, ne quis præsumat de ipsa lectione ab alio quidquam requirere, ne, ut inquit ipse, detur occasio, nisi fortè Prior prò edificatione voluerit aliquid breviter dicere. Hoc inquam totum est, quod in Regula legimus ad Collationes ipsas quadantenus spectans.

Regula cap. 53. & cap. 42.

Concilium Cloveshoviense, celebratum in Anglia anno 747. statuit, ut qualibet die Dominica parænericum sermonem Abbates ad Monachos habeant. Clemens item VIII. idem ferè sancivit; quandoquidem inter alia, quæ pro Cœnobiorum reformatione ab ipso emanarunt, inquit, congruum omninò esse, ut in quolibet Regularium Conventu singulis Hebdomadis sermo habeatur super Monastica Disciplina, & regulari observantia. Legantur quoad hoc Ritus antiqui Monachorum Patris Edmundi Martene lib. 2. cap. 9.

Concil. Clovesh. cap. 14.

Ex historia Sangallensis Abbatiæ in Helvetiis exploratum habemus, tres ex insignioribus Monachis, qui sæculo nono in ipsa effloruere, singulis diebus, Præposito sic permittente, mutuò contulisse super Scripturis Sacris inter matutinam Synaxin, & Laudes, cùm ex propriis, diuturnisque occupationibus nullum aliud ipsis tempus superesset. Horum autem primus fuit Sanctus Notkerus, doctrina non minùs, & pietate, quàm regularium legum custodia celebris. Secundus fuit Tutilo, concionandi munere præstans. Tertius Ratpertus, qui ab adolescentia præclaræ illius Universitatis curam gessit, nec extra Monasterii septa, nisi rarissimè egrediebatur, solitus Monachorum mortem excursus nominare; Et licèt exemplum istud planè non approbem, hic tamen haud omittendum duxi.

S. Odo sub idem ferè tempus Collationes quasdam composuit, quas tamen in libros, non in sermones distribuit, sic istante quodam Episcopo. Monachi pariter Cistercienses, qui regulam ad pristinam puritatem redigere studuere, primum Collationum genus in propriis Cœnobiis renovarunt. Nos præterea minimè latet, ex Divo Bernardo, ipsas ut plurimùm ante Missam Majorem fuisse factas, tametsi etiam ante Vesperas plerumque habitæ fuerint. Sanctus iste Abbas singu-

Ekehard. cap. 3.

singulis ferè diebus iis operam dabat vice manuarii laboris, à quo Superiores, ob naturalem corporis imbecillitatem, ipsum exemerant. In generalibus tamen Comitiis mox statutum fuit, ut diebus tantùm solemnioribus fierent, qui propterea temporis progressu Festa sermonum sunt appellati.

Collationes, quæ à Superioribus continuo sermone fiunt, apud nos etiamnum vigent; Tyronibus enim, recensque Professis aliquot quotidie in Congregatione nostra persolvuntur; cæteris verò sodalibus singulis diebus Dominicis, atque festivis. Item Superior completa Oratione, Monachum aliquem interrogare incipit super meditatione facta, quod ipsi mox sermocinandi ansam præbet. Fortè tamen satius foret à prædicto Monacho petere, quid super peculiari, ac determinato puncto soleat meditari, ne secus tentationis periculo exponatur, nimis utique tunc imminente; vel nimirum cogitandi, dum meditatur, quid dumtaxat Priori respondere debeat, si peractæ meditationis rationem palam exquirat, vel etiam aliud omninò diversum effingendi ab eo, quod fuerit reverà meditatus.

Collationes verò, quæ fiunt per mutua Colloquia extra relaxationis horas, in quibus vel de seriis nonnunquam salubriter disputatur, ferè penitùs in Conventibus obsoleverunt. In pristinum tamen utiliter redigi possent, fortassis non minori fructu ac illæ, quæ à Superioribus fiunt, si nempè ad ipsarum instaurationem isti vellent incumbere; certamque normam pro earum frequenti exercitatione tradere. Jam id aliquando tentatum est, sed citra exitum, qui erat in votis, sive ex majorum incuria, vel potiùs modico zelo, sive ex inferiorum inertia, quibus id multum videtur negotii facessere, aut fermè nihil prodesse. Silentio tamen meam hîc sententiam præterire nolo, ut in nobis tam sancta repraretur conversatio; bifariam enim, vel trifariam taliter conferendi rationem proponam, ut quæ aptior visa fuerit, ad praxin, si libeat, redigatur.

Primus itaque conferendi modus esset, unà cum cæteris sodalibus præcipuæ cujusdam materiæ, putà Conciliorum, vel Ecclesiasticæ Historiæ lectionem exordiri, itaut singulis liberum foret dubia identidem proponere in ea sibi occurrentia. Hanc methodum multis ab hinc annis servant nonnulli, mutuò conferentes in Domo præclari cujusdam Prætoris Parisiensis, quam hîc abs re non erit innuere: Quidam ex sociis privatim Concilium legit, cujus lectio in futuro consessu habenda est, & compendiariò scribit Concilii occasionem, potioraque dubia, quæ offeruntur; Hæc porrò scripta, convenientibus omnibus, clara voce leguntur, deinde Concilium, postmodum à singulis difficultates, si quæ sunt, objiciuntur, & enodantur; Denique illius scripta, qui lectionem prævidit, in ipsa congressus aula asservantur, ut cùm opus fuerit, ea unusquisque possit invisere.

Eadem igitur, vel similis lectio posset juxta præfatam methodum à nostris suscipi; singuli namque unam, eandemque lectionem, exempli gratia, in Conciliorum tomo prævidere possent, qui propterea asser-

van-

vandus esset in communi cubiculo, moxque propriam in Academico congressu sententiam aperire, exponente aliquo breviter, exordii loco, finem, & occasionem Concilii. Proposita dein dubia, & horum solutiones calamo exaranda essent; & inibi reponenda, ut ea denuò unusquisque posset invisere. Quòd si eorum aliquot non fuissent in consessu planè soluta, deligendus esset aliquis, cui onus incumberet intensiori studio, animique applicatione rei veritatem indagare, eamque in futuro patefacere. Ne autem Collationes hujusmodi negotium ulli facesserent, unicuique liberum esse deberet, presertim invitè convenientibus, iis abrenunciare.

Operæ insuper pretium foret, virum quemdam consessui interesse, merito, doctrinaque conspicuum, non modò ut illi præsideret, verùm ut difficiliora loca explanaret, dubiaque cuncta planè resolveret. Postremò Bibliotheca satis locuples non deerit, ut codices necessarii inde suppeditentur. Cæterùm mihi supervacaneum videtur hìc animadvertere, opus esse quòd singuli, præfato conferentium cœtui adscripti, propria studia ritè persolverint.

Secundus conferendi modus esset, puncta quædam discutienda proponere, vel cujuslibet anni initio pro toto ejus decursu, vel in singulis quibusque congressibus pro sequentibus. Viget nunc temporis hæc praxis in Diœcesi Parisiensi, in qua singularum Parœciarum Præpositi, quolibet mense in unum convenientes, vicissim conferunt super iis, quæ sub uniuscujusque anni initium in quodam folio impressa ad se mittuntur. Inter hæc autem nonnulla, exempli gratia de Decalogo, tractanda proponuntur, & singulis in congressibus unum dumtaxat præceptum expenditur. Porrò qui præfatum folium imprimi curat, universa in eo dubia recenset, quæ super dicto præcepto fieri possunt, ut eorundem solutioni protinus singuli studeant, absque onere priùs ipsa indagandi, aut sibi proponendi.

Quòd si impressa folia, quæ in Diœcesi Parisiensi distribuuntur, difficilè haberi queant, operosum non erit similia texere, juxta methodum collationum Lucionensium, Rupellensium, Petrogoricensium, & aliarum, quæ universorum manibus teruntur. Hæc autem proculdubio methodus extitit, quam Franciscani Patres Provinciæ Gallicæ amplectentes, Collationes quasdam edidere, ut ex foliis, anno 1673. impressis, liquet, in quibus binæ per singulas Hebdomadas collationes notantur.

Tertius conferendi modus, pariter utilis, foret, si Monachus aliquis multa eruditione præstans, materiam quandam pertractaret, & quolibet in congressu de ea sermocinaretur, difficultates enodando, quæ sibi identidem obiicerentur. Methodum hanc jugiter servant Patres Congregationis Oratorii Parisiis in Seminario S. Maglorii, ubi hujusmodi Collationes fiunt, modò super Sacra Pagina, modò super disciplina, vel Ecclesiastica historia.

Me hìc cohibere nequeo, quin quartum quendam conferendi modum adiiciam, quamquàm Monachorum sodalitiis parùm opportu-

num.

num. Hic autem ille est, qui in celebrioribus iis conferentiis jugiter servabatur, quas Parisiorum Antistes in Archiepiscopali suo Palatio, plurium annorum curriculo, multo cum plausu, celebrari constituit. Unaquæque disputatio ex tribus coalescebat sermonibus circa eandem materiam, jam in præcedenti consessu præfinitam. Qui primò sermocinabatur, materiam inibi discutiendam amplè extendebat, suum distribuendo sermonem in tot capita, & articulos, quantum illa exigebat, & singulas propositiones firmissimis roborabat rationibus, & argumentis. Alter verò dubia proponebat adversùm decisiones in primo sermone auditas, quibus dein respondebat, qui disputationi præluserat; Quam demum Archiepiscopus Parisiensis tertio quodam sermone concludebat, tanta eruditionum copia, ut universi admirarentur, ac si nondum de tali materia quidquam fuisset pronunciatum.

En igitur singulas conferendi methodos, quæ in Monachorum Cœnobiis ad praxin redigi queunt. Nullatenus autem ambigo, quin plurimis valdè acceptum foret, si eas majores nostri instituerent; mirum siquidem esset, quòd homines extra Claustra degentes, & negotiis sæcularibus ferè semper impliciti, conferendi tempus, & occasionem nanciscantur; secùs verò Regulares, brevissimi temporis prætextu, quod post communia exercitia ipsis superesse videatur. Seriò volenti multum temporis ratio suppeditat.

An autem nobis luculenter suppetant prædictarum Collationum materiæ, supervacaneum hìc videtur innuere. Scriptura Sacra, Ethica Christiana, Concilia, & Patres, Historia Ecclesiastica, & Ascetica, Tractatus de votis, & legibus Regularium, Dubia in Regulam, Jus Canonicum, pluraque id genus alia, latissimum conferendi campum præstant; Quinimò istorum singula affatim sufficere poterunt, præsertim si potiora dubia in ipsis latentia seriò ponderentur, quorum pleraque super Veteris Testamenti historia, & Ecclesiastica, apud Patrem Alexandrum leguntur; Alia verò de rebus Asceticis, in Historia Monachorum Orientis, & Occidentis. Dominus Du-Pin rudimenta quædam, ad legendum SS. Patres necessaria, vulgavit. Theodoretus, & Estius præcipuas difficultates innuunt in Sacram Paginam. S. Bernardus, Haeftenus, variique in Divi Benedicti Regulam Commentarii sat superque esse poterunt quoad difficultates, ad vota, legesque Monasticas attinentes. Pater Chesneau, Monachus Fontis-Ebraldi, Tractatum quemdam, aliquot ab hinc annis, Gallicè composuit: De obligatione ad Regularium legum custodiam: *Traité de l'obligation aux observances Regulieres, à Paris* 1672. Ob hanc etiam causam in hujus calce Tractatus potiorum difficultatum Catalogum adjiciam, quæ possunt occurrere super doctrina, disciplina, & Historia Ecclesiastica.

Novum adhuc, fortè facilius, utiliusque conferendi genus, silentio hìc preterire nolo, si nimirum tres, vel quatuor Monachi, magna sciendi cupiditate flagrantes, singillatim varia ejusdem materiæ ver-

farent

sarent volumina, proprio captui, geniove magis consentanea; Mox, superiore permittente, semel, aut bis in singulas hebdomades in unum convenirent, invicem conferendi gratia de iis, quæ singuli inter legendum notassent, vel circa dubia, quæ sibi obvenissent, ut sic se mutuò consulentes, ea maturè resolverent. Hujuscemodi methodo uti possent potissimùm in studio Sacrarum Scripturarum, seligentes singuli peculiaria Commentaria super uno, eodemque Scripturæ libro, ut de sibi occurrentibus dubiis, ac de aliis à se notatis, possent faciliùs conferre. Idipsum pariter præstare poterunt in lectione Sanctorum Patrum, quorum studio juxta sæculorum seriem incumbendum erit; Unusquisque enim ejus Patris opera deligere poterit, quæ sibi magis arridere compererit. Abs re insuper non erit, si cæterorum sodalium annotationes inter legendum scriptæ, à singulis compilentur, aliisque à se jam peractis annectantur, ut hac ratione annotationum corpus in omnes Patres habeatur. Sed de hoc studendi genere fusiùs infrà cap. 20.

Possent etiam hujusmodi annotationes utiliter fieri in historiis, nec non aliquæ ponderationes, dum leguntur, proprio instituto conformes; Sic quippe moralis doctrina ex propriis meditationibus coalescens haberetur, quæ nobis tanquàm plurium gerendorum norma in variis rerum eventis inserviret; Quandoquidem vix unum gestum historicum legitur, unde quadantenus profici nequeat. Quamobrem fas esset juvenes nonnunquam interrogare, quid de quibusdam Patrum gestis sentiant, quæ tametsi primo intuitu simplicitates videantur, sunt tamen plerumque Cœlestis sapientiæ, & admirabilis prudentiæ, scientiæ Sanctorum, partus. Libeat hic eorum aliquot exempla referre.

Unum hic notatu dignum appositè suppetit in Vita Sancti Marciani Anachoretæ, à Theodoreto descripta, ubi sic legimus: Alius „ item Monachus, Avitus nomine, cùm de Marciani virtute, quæ „ ubique celebrabatur, audiisset, ratus talem, spectaculum esse silentio, & quiete utilius, accurrit studens videre eum, quem desiderabat. Cùm autem ejus adventum Magnus scivisset Marcianus, ostio aperto, eum ad se admisit. Admirabili autem præcepit Eusebio, ut & legúmen coqueret, & olus, si haberet. Postquam verò mutuum inter se colloquendi explessent desiderium, & alter alterius virtutem didicisset, Nonæ simul peregerunt officium. Venit autem Eusebius mensam ferens, & panem afferens; Magnus autem Marcianus divino dixit Avito: Adesdum omnium mihi amicissime, & hujus mensæ simul simus participes. Ille verò, nescio, inquit, me unquam cibum sumpsisse ante Vesperam: Sæpe autem duos, & tres dies simul maneo jejunus. Magnus autem Marcianus: Mea ergo, inquit, causa hodie mutetur consuetudo: nam cùm sim corpore imbecillo, non possum expectare vesperam. Postquam autem hæc dicens non persuasit admirabili Avito, ingemuisse dicitur, & dixisse: At ego, inquit, animo angor, & valdè

Theodor. Philot. cap. 3.

„ cru-

„ crucior, quòd tanti itineris laborem ceperis, ut virum aliquem laboriosum videres, & Philosophum, spe autem falsus, cauponem „ videris aliquem profusè, & delicatè viventem. Cùm ex his autem „ molestia esset affectus Avitus, & dixisset, se malle vesci carnibus, „ quàm hæc audire, dixit tunc Magnus Marcianus: Nos quoque, ò „ Amice, eandem, quam tu, vitam persequimur, & amplectimur „ eandem vivendi rationem, & quieti labores præferimus, jejunium „ magis expetimus, quàm cibum, eumque nocte adveniente capimus; sed etiam scimus, charitatem esse jejunio præstantiorem; charitatis enim opus à lege divina præcipitur, jejunium autem est potestatis nostræ, & arbitrii. Hac inquam ratione sapiens is, prudensque Anachoreta indicare voluit, tales nonnunquam occasiones contingere, in quibus ad evitandum inanem gloriam, & ad solidiores virtutes exercendas, quæ minoris aliquando videntur existimationis, necessum est quasdam, cæteroquin pias, religiosasque, consuetudines nonnihil intermittere, aut immutare. Quocirca etiam S. Patriarcha Benedictus in Regula permittere videtur, quòd jejunium regulare à Priore frangatur, propter hospites.

Huic porrò exemplo aliud Beati Zenonis pariter Anachoretæ adjiciam, cui consuetudo erat aquam ad potandum valdè procul à tugurio, in quo degebat, haustum ire, propriisque manibus deferre; *Ibid. c. 12.* cùm quis autem ipsum aliquando vidisset onus aquæ portantem, rogabat ut eum levaret labore; ille autem primò quidem resistebat, dicens se non posse in animum inducere, ut biberet aquam, quæ esset portata ab alio. Postquam tamen non persuasit, dedit urnas; ferebat enim duas ambabus manibus; sed postquam fuit intrà portam atrii, cùm aquam effudisset, ac dispersisset, rursus cucurrit ad fontem, re ipsa confirmans quæ dixerat. Nonnunquam, licèt invitè, aliorum placito indulgendum est, ne humanam societatem quodammodo lædere videamur; nec id vertendum vitio ullatenus metues, nisi fortè plus æquo petenti permittas. Vereor autem, ne fusiùs, quàm par est, isthæc descripserim; Verùm jam aliàs innui, me juniores dumtaxat monendo hæc exarare.

Sed ut cœptum de Collationibus sermonem prosequamur, nulli dubitatio suboriri debet, quin oppidò utiles eæ sint futuræ, dummodò ipsis peractis, solitudinem, ac silentium apprimè custodiamus, nec conferendi prætextu à communibus Monasticæ conditionis oneribus haud quaquam declinemus, cùm potiùs inde ad exactam regularium legum custodiam unumquemque fas sit excitari; Si autem contrarium inde sequatur, tantum abest ut collationum usus restaurandus sit, ut potiùs eundem supprimere oporteat, ne unquam potiori Religionis sustentaculo derogari contingat. Me utique non fugit, honestam quidem, sed laxiorem quandam Monachis facultatem concedendam esse, qui conferentium cœtui fuerint adscripti; Veruntamen quælibet animi dissipatio penitùs etiam arcenda erit.

Quocirca eadem prorsus methodus servanda esset, quæ à Divo Basilio

silio Monachis suis ad conferendum præfinitur in prima Epistolarum ad S. Gregorium Nazianzenum scripta, ubi, ut aliàs etiam innui, modum, legesque in consessibus servandas ita recenset: „ Atque in „ primis quidem magno studio id comparandum erit, scitè ut ser- „ mocinari possimus, ut scilicet nec contentiosiùs percontemur, nec „ affectantiùs respondeamus, ut differentibus non obloquamur, nec „ interfari, aut interpellare gestiamus absurda ostentatione, factum- „ que præferente; ut modum teneamus, & sermocinandi, & au- „ scultandi. Neque vero ad discendum verecundum esse oportebit, „ neque ad docendum malignum. Vocis porrò intentio mediocrita- „ te temperanda est, ut nec exilior fallat audientis aures, nec con- „ tentiosior odiosa radat offensione. Expendendum insuper erit priùs „ quid dicturus sis, atque ita demùm edendum, ac promulgandum. „ In congressibus ipsis comiter appellare oportet, atque in consue- „ tudinem suavem se præbere, nec voluptatem facetis sermonibus „ aucupari.

Tom. 1. pag. 18.

Nil tamen ad rem præsentem magis appositum videtur, norma, quam tenuit S. Dionysius, Alexandriæ Antistes, cum nonnullis Presbyteris conferendo, qui in Chiliastarum, seu Millenariorum hæresim lapsi fuerant. Cùm siquidem Sanctus hic Præsul propriis scriptis ab ejusmodi errore illos, sed frustra, retrahere studuisset, ex colloquio dein cum ipsis super hac re habito, id assequi tentavit, votique compos tandem est factus. Quomodò autem id evenerit, ipsemet sic enarrat: „ Cùm essem in loco quodam, qui Arsenoites dicitur, ubi, „ ut nosti, jam pridem hoc dogma in lucem prodiit, sic ut non mo- „ dò schismata nascerentur, sed integræ Ecclesiæ à fide deficerent, „ Presbyteros ejus sectæ, qui fratribus in singulis pagis undique præ- „ dicabant verbum Dei, convocavi, eosque magnoperè cohortatus „ sum, ut palàm præsentibus Fratribus, audireque cupientibus, il- „ lorum doctrina exquisitè discuteretur. Atque cùm librum, qui eis „ erat tanquam quoddam propugnaculum, & murus inexpugnabi- „ lis, ad me attulissent, considens in uno loco cum ipsis, toto tri- „ duo à primo manè usque ad Vesperam, quæ in eo scripta erant „ studiosè refutare conabar. Ibi tum quidem fratrum constantiam, „ studium veritatis, facile obsequium, & prudentiam ideò supra mo- „ dum admirabar, quòd tam præclaro ordine, tantaque cum mode- „ stia rogabant, disceptabant, nobisque assentiebantur, atque etiam „ tam diligenter præcavebant, ne illis, quæ fuerant ante ab ipsis de- „ creta, si quidquam in eis veritati repugnare videretur, mordicùs „ adhærerent; Quin etiam contrarias rationes minimè omittebant „ nobis opponere, sed quoad eorum fieri poterat, ea, quæ erant ab „ ipsis proposita, munire, ac defendere tentabant; & contra ubi po- „ scebat ratio, sententiam mutare, nostroque assentiri judicio eos „ neutiquam omninò pudebat. Denique conscientia integra, since- „ ra cogitatione, & puris erga Deum, ac simplicibus animis, ea, „ quæ erant firmis rationibus, & testimoniis, à sacris literis deprom-

ptis,

„ ptis, confirmata, admodùm approbabant. Ad extremum, hujus „ Doctrinæ Princeps, & Dux Coracion, omnibus fratribus, qui aderant, audientibus, palàm confessus est, nobisque testatus, neque „ se velle deinceps, (quandoquidem adversariis rationibus se putabat satis abundè convictum) illi dogmati animum adhibere, neque „ de eo disserere, neque mentionem facere, nec aliquando illud usquam docere; unde alii fratres, qui aderant, pro ista disputatione in publico Ecclesiæ Conventu habita, proque omnium conciliatione, & concordia, maximam animis lætitiam perceperunt. Quis autem mirari non sinat, si mediis istis dispositionibus prosperè omninò, & ex sententia id negotiis evenerit? Si consimili modo singuli nostrorum hominum inter conferendum se haberent, ipsis procul dubio summo id foret emolumento, Deique opitulantem gratiam haud ægrè impetrarent ad veritatem medullitus assequendam; cæterisque persuadendam.

CAPUT XVII.

De Concionibus, & Catechismis.

NUllum in Ecclesia Orthodoxa dignius, majorisque ponderis munus arbitror, prædicatione Evangelica. Huic Christum adeò nomen dedisse legimus, ut ex quo cum hominibus palàm conversari cœpit, totus in ipsa ferè semper fuerit; quam subinde Apostolis maximè commendavit. Istud deinde sacrum ministerium Episcopis, Apostolorum Vicariis, ac successoribus fuit demandatum, à quibus reliquis etiam Ecclesiasticis magis idoneis impertitum fuit.

Ejusdem porrò in partem sollicitudinis etiam Monachi sunt vocati vel ab ipso Monasticæ institutionis exordio, teste Divo Joanne Chrysostomo, qui Monachos quosdam, doctrina, & sanctitate celebres, à se in Phœniciam missos, ut illius Provinciæ Ethnicorum conversioni insudarent, laudibus in Cœlum tollit, eò quod egregiè negotium hoc expleverint propria prædicatione, & exemplo, quemadmodùm ex variis ejusdem epistolis liquet, præsertim verò ex centesima vigesima tertia, Presbyteris, & Monachis Phœniciæ scripta, qui eas gentes in fide erudire satagebant. Meminerit impræsentiarum lector eorum, quæ de Sancto Pachomio, & aliis pluribus par. 2. cap. 1. innui.

Sanctus quoque Patriarcha Benedictus idem præstitit erga Idololatras qui sacrificiis sacrilegis propè Casinum Montem insudabant; horum enim, teste Gregorio Magno, commorantem circumquaque multitudinem prædicatione continua ad fidem vocabat, &, ut subdit idem Sanctus Doctor, Discipulos identidem mittebat ad Neophytorum instructionem. Eximii hujus viri exemplo plures cœnobitæ, charitatis zelo ferventes, Missionum onus libentissimè subiére, adeò ut Anglia, Germania, Svecia, Dania, Pannonia, Bohemia, Polonia, Monachis nostri Ordinis propriam debeant conversionem.

Gregor. lib. 2. Dialog. cap. 8. & cap. 19.

Qua-

Quare hinc liquet, concionandi munus neutiquam Monachis inhiberi, quandocumque ad ipsum ritè persolvendum fuerint apti. Quocirca operæ pretium foret neminem ad istam Provinciam capessendam deligere, quin multum ædificationis, ac spiritualis proventus inde speretur; Cùm siquidem Monastico ex instituto ad hæc ostentosa munia non destinemur, sed potiùs ad solitudinem, silentium, fugam à Mundo, & jugem pœnitentiam, congruum pariter erit, nullum extra has leges ad ipsa deligere, quin priùs innotescat, ad ea speciatim, divinitùsque vocari. Et sanè quotiescumque de solitudine, seu, ut sic loquar, de Eremi limitibus, quempiam egredi conspicimus, ut palàm Mundo sermocinetur, prodigiosa dumtaxat audire universim speramus. Necessum itaque erit, ut Monachi tale onus subeuntes, multo zelo, pietate, humilitate, atque doctrina præstent; item quòd jugiter sint orationi dediti, adeò ut ex inveterata religiosè vivendi consuetudine, certa honestatis, solidæque virtutis indicia in ipsis appareant. Quandoquidem nullatenus existimandum, licitum esse sacrum hocce ministerium Monachis quibusdam inflatis, ac turbulentis committere, tametsi naturali loquendi promptitudine; & audacia præditis, ob id tantùm ut eorum ingenia exerceantur, aut, ne otio torpescant, ad aliquid occupentur. Nefas profectò est divinum verbum, quo nihil in toto Terrarum Orbe præstantius, ideò prædicandum assumi, ut quis in aliquo dumtaxat occupetur onere, absque ullo spirituali animarum emolumento; Quid enim est aliud nisi ipsum profanare, cùm ad usum destinatur dignitati ejus, atque excellentiæ adeò incongruum?

Hinc porrò fit, vel indecens esse hocce ministerium junioribus exercendum tradere, qui sufficientis maturitatis, atque prudentiæ defectu, facilè tum sibi, tum cæteris detrimento esse queunt. Perquàm familiaris stimulus hic Religiosis quibusdam adolescentibus videtur, qui novo veluti charitatis zelo intùs correpti, neutiquam huic satisfactum iri autumant, præterquàm concionandi munere, unde animarum conversionem, & salutem sibi certò spondent. Jam olim Divus Bernardus id animadvertit sermone 64. in Cantica, & ante ipsum S. Nilus lib 2. epist. 103. ubi ait, hujuscemodi Monachos Dæmonum potiùs, & fortassis etiam hominum, ludibrio exponi.

Expedit igitur scientiis, ac virtutibus semetipsum plenè imbuere, priusquàm prædicationis munere aliorum eruditioni quis vacet; Quinimò spiritualium Charismatum, pietatisque fontem inexhaustum, cor nostrum esse oportet, diuturnisque orationibus probè munitum, ne quantocyùs in se ipso ariditatem pati contingat. His autem præviis deficientibus dispositionibus, quid aliud quæsò à Concionatoribus exaudire quis poterit, nisi vanas speculationes, cogitationes futiles, ac inanes verborum apparatus, unde Auditorum animi præ spiritualis alimoniæ inopia languentes, miserè ingemiscunt; & à recta sui conformatione recedunt?

Ex eo pariter pravum istum affectum oriri deprehendimus, quia scili-

ſcilicèt concionatores, ſapientes ut plurimùm dici avent, eloquentesve Auditoribus videri; unde proprium ingenium ſubinde oſtentant, adeòut ſibimet tantùm loqui reverà videantur, neutiquam verò Auditorum cœtui. Verùm hoc modo concionantes, ſi rem velint accuratè perpendere, nec ſibi, nec aliis utiliter infudant; tunc ſiquidem ſapientum magis vileſcunt animis, quò plus in altum ſe conantur extollere. Id vitii genus ſeriò animadvertit S. Gregorius Nazianzenus Oratione 27. ubi de nonnullis Eccleſiarum Miniſtris valdè conqueritur, eò quòd concionandi munere abuterentur, quia hominibus phalerata eloquentia placere maximè concupiſcerent, atque forenſem dicendi methodum in Eccleſiis oſtentarent, & theatrales cothurnos ad Evangelicæ veritatis ſuggeſtum transferrent.

Quòd ſi abſurdum, at turpe id vulgari concionatori cenſetur, quantò magis Monacho, qui propriis ſermonibus, & exemplis, nihil aliud, præter humilitatem, ac modeſtiam, mundo tenetur indicere.

Primùm itaque velim, Monachum prædicationis munus obiturum, nullatenus ſuapte ſpontè ipſi ſe dedere, ſed tamdiu differendum, donec ad illud à Majoribus Congregationis deſtinetur. Item nonniſi cum tremore, & velut invitè, cùm delectus fuerit, tale onus ipſi ſubeundum, ne vel ſine fructu illud exercere, vel ipſo aliquando contingat abuti. Cùm ſiquidem peculiares, ac extraordinariæ dotes requirantur, ut ſacro iſto miniſterio quis dignè, aut laudabiliter fungatur, Deum profectò tentaret, ſi eas ſibi non defuturas præſumeret, quandocumque tale onus ſubiret. Si Monachus de ſe ipſo humiliter ſenſerit, ejuſmodi munus ſanè non ambiet; Sin autem, jam eo cenſendus prorſus indignus.

Secundò nedum virtutibus, verùm & ſcientiis affatim præditum eſſe fas erit, & quidem comparatis, non modò ex ſcholaſticis ſtudiis, quæ modicùm ad concionandum conferunt, ſed ex Scripturarum Divinarum, Sanctorumque Patrum promptuariis; præſertim verò Sancti Joannis Chryſoſtomi, S. Auguſtini, S. Gregorii, & S. Bernardi, qui ceu quatuor concionatorum Doctores ſunt habendi. Rurſus Univerſa fidei, Catholicæque Religionis dogmata, necnon Ethica Chriſtiana examuſſim ſciri debent, quorum omnium notitia, tum ex Autographis ipſis, tum ex celebriorum Scriptorum voluminibus petenda eſt. In primis autem accuratè à Concionatoribus libri omnes perlegendi erunt, quos Sanctus Auguſtinus de Doctrina Chriſtiana concinnavit.

Tertiò multùm proderit, ſi ſermocinantes punctum aliquod morale explicitè, diſtinctèque proponant; neutiquam verò acutas ſpeculationes, antitheſes, & argutias, undè nullus penè fructus eruitur. Sermones morales, qui paucis ab hinc annis in lucem prodiére, exactam ſuper hoc methodum dabunt.

Quartò expedit, ut Concionatores, ſermones ſuos dum texunt, corde non minùs, quàm intellectu, quæ aliis enunciaturi ſunt, complectantur, ſedulòque conſiderent, num ipſimet pari compunctionis

affectu ducantur, qualem Auditoribus persuadere cogitant; Secùs enim qui fieri poterit, ut istorum animi efficaciter moveantur? *Si persuadere volueris*, inquit Mellifluus, *id tecum priùs gemendo, quàm declamando, studeas; tunc enim dabis voci tuæ vocem virtutis, si quod suades, priùs tibi illud cognoveris persuasisse. Illius sanè Doctoris libenter audio vocem, qui non sibi plausum, sed Auditoribus planctum movet.* Quamquàm lacrymis, ut S Augustinus monet, parum fidendum est, nisi vitiorum sequatur emendatio. Nimiæ eloquentiæ studium (ut recens scripsit Cordatus Auctor) pios, ac intimos cordis affectus valde moratur, & concionatoribus ipsis semper hinc aliquid demitur, nisi ex animarum lucro proprium reparent detrimentum.

Bernard. serm. 59. in Cant. num. 3.

Quintò satagendum est, ut sermo, qui componitur, Auditorum captui, ac dispositioni congruat, adeòut si ad plebem habeatur, vulgaris sit, planèque intelligibilis, nihil tamen Divini Verbi Dignitati derogando, cui plerumque, plus tribuitur ex simplicis, ac naturalis eloquii ratione, dummodò methodum quandam, ac energiam servet, quàm ex tot Rhetoricis floribus, atque cincinnis, qui nihil ferè prosunt audientibus. Divinus itaque sermo nonnihil interdum demittendus erit, dummodò nullatenus vilescat, aut sordibus subiiciatur, ea ratione, qua Verbum increatum prò nobis peccatoribus humiliari in carne dignatus est, nihil tamen proprii decoris, ac majestatis amittendo. Hanc methodum perquàm egregiè tenuit Divus Joannes Chrysostomus, qui, referente Photio, obscuriores, difficilioresque quæstiones identidem negligebat, ut alias solum expenderet auditorum animis magis opportunas. Verbo demùm, id jugiter præferendum erit, quod ad eruditionem potiùs, quàm ad delectationem confert; itaut rhetoricis dicendi artificiis divina semper præcedant oracula, spernendo quidquid vel minimùm affectatam redolet eloquentiam, ut veritas ipsa purior, quoad fieri potest, elucescat, cordibusque audientium faciliùs inseratur. Quamobrem Sanctus Augustinus inquit: *Qui docet, vitet omnia verba, quæ non docent; & dum omnes instruantur, Grammaticè non timeantur; Quid enim prodest locutionis integritas, quam non sequitur intellectus audientis?* Et alibi: *Cur ergò pietatis Doctorem pigeat, imperitis loquentem, Ossum potiùs, quàm Os, dicere, ne ista syllaba non ab eo, quod sunt ossa, sed ab eo quod sunt ora, intelligatur?* Plura alia ad Concionatores attinentia legi possunt in libris speciminum moralium; præcipuè verò in calce tertii Voluminis; & in eorundem continuatione in Evangelium Feriæ 3. Hebdomadæ quartæ Quadragesimæ.

Photius in bibl. cap. 174.

August. epist. 187. num. 14.

August. lib. 4. de Doctr. Christ. cap. 10.

Velim præterea tantundem Rusticorum, Agricolarumve eruditioni insudandum, quantum coràm nobilibus, & præcipuarum Urbium Magnatibus ut plurimùm concionari satagitur. Plus namque sæpissimè prodest diligens Cathechésis, simplexve Evangelii expositio, quàm elaboratus sermo, elegantissimè concinnatus. Multo profectò, imò majori, quàm credatur, studio est opus, ut proficua, & exacta fiat catechesis; hanc tamen si ut par est semel expenderis, incredi-

credibile est quantum spiritualis proventus inde sequatur; Cunctæ namque Christifidelium, & potissimùm Villicorum, ineptiæ ex eruditionis defectu nascuntur; nec non ægerrimè tot ab ipsis absurda, vel delicta patrarentur, si doctrinam Christianam, & Evangelicam ritè aliquando perciperent. Proœmium super hoc opus est invisere in fronte Catechismi historici, nuper editi à Domino Abbate Florio, cujus methodum lectori multùm profuturam reor. Huic porro superaddi poterit Catechismus Diœceseos Meldensis; sed in primis S. Augustini liber de catechizandis rudibus legendus erit.

Cæterùm catechizandi, non minùs quàm concionandi praxis in Monachorum Cœnobiis semper invaluit; Consuetudinem siquidem hanc in vita etiam S. Pachomii legimus, qui pagum quendam cum cerneret, proprio Monasterio finitimum, Ecclesiasticorum Ministrorum penitùs expertem, Episcopum suasit, rogavitque, ut sacram ædem inibi ædificari mandaret. Dum autem Presbyter quæreretur idoneus, qui eam regeret, ipsemet S. Pachomius una cum aliquot Monachis illò identidem proficiscebantur, ut populum illum Sacrorum librorum lectione erudirent; tantumque opitulante Deo profecére, ut eorum Ethnicorum plurimi in Christum crediderint.

Præterea ex Theodori Epistola, ejusdem Sancti Pachomii Discipuli, exploratum habemus, quòd in præfato Cœnobio erudiebantur quicumque Baptismum recipere cupiebant. Idipsum legimus de Monasterio Bethleemitico, teste Hieronymo in Epistola ad Pammachium, ubi conqueritur, quòd Joannes Hierosolymorum Antistes Sacramentum Baptismatis competentibus suis conferre noluerit, hoc est Catechumenis iis, qui jam instructi Christianæ Religionis articulis ad Baptismum admitti postulabant, quique tali nomine indigitabantur, eò quòd unà simul hocce Sacramentum peterent. Compertum præterea nobis est ex vita S. Euthimii Abbatis, quamplures Saracenorum Neophytorum ab ipso in proprio Cœnobio catechizatos, & baptizatos fuisse. Legatur Philoteus Theodoreti cap. 52. & 54. ubi plura id genus alia memorantur exempla.

Verumenimverò si hujusmodi charitas in exteros, & alienigenas à nobis est exercenda, quantò magis erga subditos, Monasteriique incolas, ac ruricolas? Monet ideò Cassiodorus, de his multùm nos debere esse sollicitos, curando nimirum, ut Cœnobium frequentent, quatenus salutaribus moniti, & exemplis ibidem imbuantur: *Frequenter ad Monasteria Sancta conveniant, & erubescant vestros se dici, & non de vestra institutione cognosci.* His accedit Monachorum pudori, & ignominiæ futurum, nisi proprios famulos, ac domesticos ita erudire satagant, ut à cæterorum fidelium cœtu consimili morum rectitudine, atque honestate respectivè distinguantur, qua Cœnobitæ ipsi cunctis prælucere ex proprio instituto tenentur. *Cassiodor. Divin. Instit. cap. 32.*

Cùm ex Fratribus, quos Laicos, sive commissos appellamus, & inferioribus destinamus ministeriis, nonnulli sæpè sint, literarum penitùs expertes, imò & legere ignorantes, illud quoad hos servandum

 foret,

Pachom. Reg. cap 139. & 140. foret, quod S. Pachomius in Regula instituit, dicens: Qui rudis in Monasterium fuerit ingressus, si literas ignoraverit, vadat ad eum, qui docere potest, & qui ei fuerit delegatus, & stabit ante eum, & discet studiosissimè cum omni gratiarum actione. Postea scribantur ei elementa, syllabæ, verba, nomina, & etiam nolens, legere compellatur; & omninò nullus sit in Monasterio, qui non discat literas, & de scripturis aliquid non teneat, quod minimum est usque ad novum Testamentum, & Psalterium. Et reverà in plerisque Cœnobiis misera istorum lugenda est Fratrum conditio, qui necessariæ cùm sint educationis expertes, sibimetipsis planè dimittuntur, iisque omnibus exponuntur errandi periculis, queis ut plurimùm subest vita merè servilis, atque mechanica, nulla lectione aut interiori spiritus compunctione, suffulta.

CAPUT XVIII.

Methodus, sive studiorum norma, exacto tyrocinio usque ad Theologicum cursum inclusivè tenenda.

JAm jam secundæ Partis præsentis Tractatus, quæ tum difficilior, tum opportunior videbatur, finem attingimus; Nunc siquidem tantùm superest, ut unusquisque proprias metiendo vires, eam sibi studendi rationem ex hactenus recensitis deligat, proprio genio, atque inclinationi magis consentaneam. Ad quod præstandum abs re non erit, vel Superiores privatim consulere, vel virum aliquem sapientia æquè, ac prudentia præditum, ut quid opportunè sit eligendum agnoscatur. Quadam propterea super hoc methodum saltèm adumbrare conabor, multifarias lectiones innuendo, singulorum dispositioni, captui, & ætati respondentes, ut facilior studiorum praxis ostendatur, iis nempè, qui sufficienti ad id lumine caruerint. Nolim tamen in hoc tanquam Dux, vel antesignanus haberi, adeò ut si opus fuerit, norma ista, vel emendari, vel mutari neutiquam possit.

I.

Primus itaque probationis, seu tyrocinii annus, & duo immediatè post professionem, in exacta Christianæ Religionis notitia, virtutum, & Monasticarum legum disquisitione integrè insumendi erunt; proindeque eorum librorum comparatio fiet, ad id muneris solummodò pertinentium. Porrò Codices isti, quoad fieri poterit, sine mendis excusi omninò seligendi erunt, in primis autem pro Gallica Lingua; ex Latinis enim non deerunt quadantenus tolerabiles, tametsi vel horum pauci sat emendati occurrant. Satagendum est primis virtutum ideis juniores taliter imbui, ut eorum animis jucundè,

dè,

dè, suaviterque imprimantur, & quòd ex librorum lectione æquè illustretur intellectus, ac eorum inflammetur voluntas. Etsi namque quidam arbitrentur, intellectualibus hisce deliciis juvenes prorsus esse privandos, inconsultam tamen ejusmodi privationem censeo, cùm inde spiritualium rerum eos sæpius tædere contingat, quàm vel minimùm ab iisdem allici. Non eò inficias, ob utilium in primis intelligentiam, neutiquam verò ob elegantiam, stylique venustatem, libros legendos esse; Veruntamen compertum quoque est, vel ipsa cupedia, gravia plerumque, & gustui importuna evadere, si debita conditione careant.

Ut igitur à Conventuum Tyronibus exordiamur, sequentes libri, utpotè opportuniores, ab ipsis deligi poterunt: Scala S. Joannis Climaci, Confessiones S. Augustini Latinè, & Gallicè, Rodriguez novissimæ versionis, manuductio Peccatorum Ludovici Granatensis, Homo Spiritualis, & Homo Religiosus Patris S. Jure, Principia Vitæ Christianæ Joannis Bonæ Cardinalis, ejusdem manuductio ad Cœlum, & Via compendii ad Deum, cum versionibus Gallicis, Institutiones Ludovici Blosii, Pugna Spiritualis Castanizzæ, Thesaurus Spiritualis Patris Quarrè, Specimina Moralia Domini Nicolai, horumque continuatio in Epistolas, & totius anni Evangelia, præsertim verò quartus eorundem tomus de quatuor novissimis memorandis, Annus Christianus. Addi etiam posset Christianus interior, quamquam propositiones aliquot, seu potius expressiones, nonnihil temerariæ in eo continentur, adeòut à Sancta Inquisitione Italica ejusdem versio in prohibitorum Indice recensita fuerit, sive quia fideliter, ac sincerè in lucem non prodierit, sive quia nonnulla Quietistarum dogmata in ipsa fuerint detecta. Hanc item ob causam neutiquam permittenda est lectio libri Auctoris cujusdam, nomine Royas, utpotè ex primis ejusdem sectæ fautoribus. Præter Regulæ Codicem, & illum de Imitatione Christi, qui singulis Monachorum distribui solent, adjici etiam poterit libellus quidam meditationum Christianarum, piissima continens dogmata, planèque salutaria. Omittenda non erit Vita S. P. Benedicti, à S. Gregorio Magno descripta.

Quoad Sacræ Scripturæ libros, & de Religione tractantes, legi possunt ab iisdem Tyronibus Testamentum novum, Paraphrases D. Godeau in Epistolas Divi Pauli, Novissima quædam Psalmorum versio; duabus, vel tribus Columnis distincta, Paraphrasis Psalmorum Patris Megii, item ea Domini de Sacy, Figuræ Biblicæ, Israelitarum, & Christianorum mores Domini Abbatis Florii, ejusdem Catechismus historicus, Catechismus Concilii Tridentini, & Bellarmini Doctrina super eodem Concilio, Catechismi aliquot recentiores nuper editi, ut Parisiensis, Meldensis, Catechismus trium Episcoporum, hoc est Andegavensis, Rupellensis, & Lucionensis, vel demùm ille Episcopi Lactoraciensis, qui est velut Epitome universæ Theologiæ; Homiliæ in præcepta Decalogi, duobus parvis Voluminibus contentæ.

II.

Iis verò, qui jam solemne Professionis votum emiserint, præter enumeratos Auctores, sequentes distribui poterunt: S. Dorotheus nuperrimæ versionis, solitudo Christiana, Tractatus aliquot Divi Bernardi Gallicè editi; ejusdem S. Doctoris vita in sex libris lingua item Gallica excusa; Primus Cistercienfium fervor, Moralium S. Basilii verso per Dominum Hermantium, Joannis Cardinalis Bonæ divina Psalmodia, Cassianus Gallicè, Homiliæ aliquot S. Joannis Chrysostomi Gallicè, Primus, Secundus, & Quartus Asceticorum, ex Sanctorum Patrum Operibus eruti in gratiam Monachorum nostræ Congregationis, Tractatus aliqui spirituales Cardinalis Roberti Bellarmini: De gemitu Columbæ, De Ascensione mentis in Deum, De arte bene moriendi, Paraphrasis in Psalmum: *Beati immaculati*, Latinè, & Gallicè, Opera Spiritualia Avilæ.

Quoad Scripturam verò, & libros de Religione: Proverbia, & Ecclesiastes, tum Latinè, tum Gallicè, cum notis; Consilia Sapientiæ Patris Bouteau, S. Augustini liber de Religione, isque de moribus Ecclesiæ nuper Gallicè versus à Domino Du-Bois, Cura Clericalis, Latinè, & Gallicè, Catechismus Poeticus Domini Abbatis D'Heauville.

Prout autem ad Monasticam historiam primò addiscendam spectat: Compendium Historiæ Monasticæ Orientis, Epitome Historiæ Ordinis S. Benedicti, Vitæ Patrum Deserti. Item nonnulla in Regulam clariora commentaria, ut illa Patris Edmundi Martene, necnon ejusdem Ritus antiqui Monastici.

Aliquot etiam humaniorum literarum Auctores ab jisdem legi velim, ut juvenilis identidem fervor exerceatur; sed statis dumtaxat horis, in quibus ad seria nullatenus sint occupandi. Quocirca à Superioribus poterunt iis permitti: Epistolæ familiares Ciceronis, eæ Divi Hieronymi, Parvus Phædrus, Paraphrasis Evangeliorum per Desiderium Erasmum, eaque Cornelii Jansenii, Justus Lipsius de Constantia in adversis, utpotè moralis, ac emendatus, Introductio ad Sapientiam Ludovici Vives, Latinè, & Gallicè, Drexelius. Quòd si Græcam Linguam calleant: novum Testamentum Græcum, Psalmi Patris Dionysii Petavii, Attica Lingua, & metricè concinnati, qui universim commendantur, Orationes aliquæ S. Joannis Chrysostomi, Dialogi selectiores Luciani, & alii similes, qui sint eorum captui conformes. Quamvis autem Congregatio nostra junioribus Professis humaniorum literarum studium minimè permittat, super quo nullam impræsentiarum censuræ notam constitutionibus ejusdem inurere audeo; Nihilominùs aliis multis, qui nostris haud subduntur legibus, quæ hactenùs innui, prodesse queunt. Istius interim biennii tempore à Ludimagistro docebuntur expeditè legere aptèque pronunciare, tum Latinum, tum Gallicum idioma, atque intelligibili charactére castigatè scribere, leges scilicet orthographicas exactè servando. Con-

Congruum pariter esset Tractatum quendam ab ipsis perlegi de Urbanitate Christiana, tomo secundo speciminum moralium insertum, ut religiosis, ac civilibus iis legibus ritè imbuantur, quas inter sodales in primis servare tenentur, ob solam honestatis virtutem, non autem ut cæremonias quasdam affectent, seu potiùs novam quandam hypocrisis speciem ostentent. „Quand on à la foy (dit un pieux auteur) & que c'est elle qui nous fait agir, c'est a dire quand on „ regarde Jesus Christ dans son frere, au quel on rend honneur, „ une reverence devient une action de pieté & de Religion; & ôter „ son chapeau, en passant devant un étranger, est une priere: Cùm nobis insit vivida fides (inquit pius quidam Auctor) & illa ad operandum unicè dirigimur, hoc est, cùm Jesum Christum in Fratribus, quos veneramur attendimus, tunc quilibet venerationis actus in Religionis, ac pietatis opus evadit; pileumque hoc modo deponere coram pertranseunte hospite, novum est genus orandi. *Priere Contin. pag. 456.*

III.

Elapso professionis biennio, si Grammaticæ rudimenta sint denuò perlustranda, hoc quamprimùm juvenes expedire satagent; interim verò perlegent Sanctorum Basilii, & Gregorii Nazianzeni vitas, à Domino Hermantio exaratas, eamque D Bartholomæi de Martyribus, Archiepiscopi Bracharensis; item pissimi hujus Antistitis compendium Spiritualis Doctrinæ, Perfectionem Christianam Cardinalis Richelei, Librum de jejuniis, & alium de Festivitatibus Patris Ludovici Thomassini, ejusdemque Psalmodiam, & librum de Veritate; Regiam viam Sanctæ Crucis Benedicti Haefteni, aliquot Drexelii Tractatus, Charactéres Passionum Domini de la Chambre, Usum passionum Patris Senalti.

Libri verò ad Religionem, & Scripturas attinentes, erunt: Libri Regum novissimè editi, Ecclesiasticis, & Sapientiæ; Catechismus Cardinalis Richelei, &c.

Auctores humaniorum literarum: Cicero de Oratore, nonnullæ ejusdem Orationes, ut pro Milone, pro M. Marcello, pro Rege Deiotaro, in Catilinam, secunda ex Philippicis, De Officiis, &c. unà cum versione novissima D. Du-Bois, Sallustius, Titus Livius, Tacitus, Cæsar, Historia Sulpicii Severi, una cum Traductione Domini Giry, oppidò eleganti, & emendata: Institutiones Lactantii, & de morte persequutorum, unà cum versione Domini De Maucroix Canonici Rhemensis, Florus Gallicus, Epigrammatum delectus, Poemata Patris Rapini, Patris Commire, Patris de la Rue, Hymni Domini de Santevil Poetæ celebris, Poemata P Beverini, Pia Hilaria, Pia Desideria, Comœdiæ Terentii traductæ, Colloquia Erasmi à Domino Mercierio expurgata, Horatius Tursellinus de Particulis, Enchiridion Grammaticorum, Epistolæ Ciceronis, Manutii, Cardinalis Sadoleti, & Bongarti ad Epistolarem stylum addiscen-

dum, Geographia Philippi Cluverii, Rationarium P. Dionysii Petavii, Chronologia P. Philippi Labbe, Compendium Chronologicum Strank, ubi de Chronologia exactè agitur.

I V.

Qui verò Philosophiæ operam dabunt, legere non omittent Tractatum de methodo Christianè studendi, qui in calce secundi Voluminis Speciminum Moralium habetur, de quo plura infra par. 3. hujus Tractatus. Item Tractatum ejusdem Auctoris de Oratione, Librum de cognitione, & Amore Dei, Patris Saint-Jure; Joannis Trithemii Homilias, Quintum Asceticorum tomum, Ludovicum Blosium, &c.

Prout ad Religionem, & Scripturas, legi ab ipsis poterunt: Catechismus Ludovici Granatensis, Missæ declaratio per Episcopum Meldensem, Collationes Lucionenses, & Rupellenses. Hugo Grotius de veritate Religionis Christianæ, item Veritas Religionis Marchionis Planitiarum, Geneseos liber nuperrimæ Versionis, Psalmi Episcopi Meldensis, Gagnæus in Divum Paulum.

Libri ad Philosophiam spectantes, erunt: Illi Ciceronis, hoc est: Quæstiones Tusculanæ, de Natura Deorum, de Divinatione, de Officiis, de Amicitia, de Senectute; Seneca de Providentia, de constantia Sapientis, de Vita beata, de Arte cogitandi, Passiones Patris Jacobi Malbranche, vel alius Auctoris.

Quoad Sacram denique Historiam: Vita S. Joannis Chrysostomi, Acta primorum Martyrum, Selecta per Domnum Theodoricum Ruinart, Historia Nicolai Sanderi, Gallicè versa à D. de Maucroix.

V.

Ab iis demùm, qui Theologicæ facultati navabunt operam, legi poterunt: Doctrina Moralis in Orationem Dominicam, Amor pœnitens Joannis Episcopi Castoriensis, ejusdem de cultu Sanctorum, vel duorum ejus librorum versio nuper excusa; preces continuæ, & alii Tractatus Hamonis, Meditationes Domini Paschalis, ejusdem Sermo in easdem editus, & alius in libros Mosis; Typus pœnitentiæ D. Godeau, ejusdem Sermo in Sacros Ordines; S. Joannes Chrysostomus de Sacerdotio, Catechéses S. Cyrilli, Epistolæ S. Isidori Pelusiotæ, & Sancti Nili.

Controversiæ Cardinalis Richelei, libri Dabadiæ de Religione, Vera Religio Patris Vassorii; item Monumenta Domini de Choyseul Episcopi Tornacensis de Religione; ponderationes D. Pelissonii in controversias de Religione; Tractatus de Religione contra Atheos, Deistas, & novos Pyrrhonianos, Tractatus de confessione Sacramentali Patris de Sancta Martha, nostræ Congregat. Monachi; Moralis Doctrina Gratianopolitana, Estius in difficiliora loca Scripturæ, Prophetarum libri recèns traducti.

Quan-

Quantùm ad Sacram Historiam: Dominus Godeau: Vitæ Sanctorum Athanasii, & Ambrosii per D. Hermantium, Vita Theodosii Magni à Domino Flefchierio descripta.

Theologici tandem libri erunt: Melchior Canus de Locis Theologicis, Contensoni Theologia, Estius in Sententias, Binsfeldius in Sacramenta, Cicero de Natura Deorum, Sermo de Dei existentia, & Animæ nostræ immortalitate, qui legitur tomo 2. Speciminum Moralium.

VI.

Cùm autem studiorum recollectio fiet, perlegi poterunt S. Cyprianus, S. Joannes Chrysostomus in Matthæum, & Paulum, unà cum reliquis ejusdem Homiliis; S. Augustinus in Psalmos, in Joannem, De Opere Monachorum, ejusdem Epistolæ; Libri Moralium, & Dialogorum Magni Gregorii, & in Ezechielem; Sanctus Bernardus, Estius, vel Fromondus in Divum Paulum; Falsitas humanarum virtutum D. Esprit, ejusdem Epistolæ, Concilium Tridentinum, Joannis Bonæ Cardinalis Liturgia, Observationes Hugonis Menardi Benedictini in Sacramentarium Divi Gregorii, Petrus Arcudius in Sacramenta, Leo Allatius de perpetua consensione utriusque Ecclesiæ, Occidentalis, & Orientalis; Pater Joannes Morinus de pœnitentia, & Sacris Ordinationibus, Tractatus de Unitate Ecclesiæ; Rationes, & Argumenta legitima contra Calvinistas; Disquisitiones Benedicti Haefteni in Regulam, commentaria R. P. Abbatis de la Trappe, ejusdemque Obligationes Vitæ Monasticæ.

CAPUT XIX.

Continuatio ejusdem Materiæ, ubi studia singillatim recensentur, post Theologicum cursum absolvenda.

NOstrum nemo ibit inficias, opportunius studendi tempus post Philosophicum, ac Theologicum cursum, studiorumque recollectionem, contingere. Ut igitur ea hìc studia saltem adumbrentur, queis tunc juvat incumbere, in tres classes Monachos distribuam: prima eorum est, qui piis dumtaxat operibus vacare optant; Altera eorum, qui mediocri sunt eruditione contenti; Tertia demùm eos complectitur, qui vasto pollentes ingenio, à Majoribus Congregationis, vel ad scientiarum cultum destinantur, vel ad aliquid Ecclesiæ, aut Religioni proficuum.

Primi Divinarum in primis Scripturarum lectioni, ac meditationi operam dabunt. Hujusmodi lectio continua, & ponderationes, quæ identidem fient, ipsis commentariorum loco esse poterunt; quandoquidem literalem tantummodò sensum, ac moralem in ipsa inquirent;

rent; neutiquam verò chronologica, sive critica dubia, quæ scopo ab ipsis intento minimè prodessent; præterea aliæ complures suppetent veritates, quibus tum propriæ, tum alienæ saluti, prospicere valeant. Poterunt nihilominùs, si opus fuerit, versionibus, ac notis, nuper excusis, uti, vel nonnullis aliis brevibus commentariis.

Quantùm verò ad Spiritualium Auctorum volumina, unum dumtaxat, vel alterum illorum deligent, quem tanquam lucem, ac ducem sequentur. Quocirca eam sibi normam præscribere debent, in Epistola ad Fratres de Monte Dei relatam, videlicet: Ad Spiritualem profectum certis ingeniis immorandum; quod ex Seneca depromptum est. Divi Bernardi lectio Monachis hisce ad pietatem propensis, sat superque sufficiet, qui etiam præfatam Epistolam ad Fratres de Monte Dei sæpenumero perlegent.

Secundi verò generis Monachi, vel sacram paginam versabunt, vel etiam nonnullorum Patrum Conciliorum, aut Ecclesiasticæ historiæ lectioni simul incumbent. Meminerint quæ jam super hoc aliàs innui, propriamque mox studendi methodum unusquisque disponat. Legere interim non omittent concordiam Petri de Marca, Disciplinam Ecclesiasticam Ludovici Thomassini, Opera Joannis Morini, Annalium Baronii Epitomen, Auctore Henrico Spondano, vel Ecclesiasticam Historiam D. Godeau, & Concilia Generalia cum notis Christiani Lupi.

Tertio tandem Monachorum generi, qui nimirum ad ampliora studia aspirant, ut Ecclesiæ, aut Religionis publicæ utilitati prospiciant, sequens studendi Methodus, plus minùsve, servanda proponitur, primò scilicet Sacram Scripturam medullitus vestigabunt, ut Christum Dominum inibi nanciscantur, in figuris quidem tantummodò præsignatum in veteri Testamento, at verò in novo palàm detectum; Quapropter utrumque accuratè perpendent, veteres nempe Prophetias, & figuras, cum iis, quæ in novo completa sunt, comparando. Quod ut faciliùs assequantur, Demonstrationem Evangelicam Petri Danielis Huetii sæpiùs evolvent.

Postquam autem utriusque Testamenti harmoniam ritè compererint, regulas, modosve disquirent reconditiores Scripturæ sensus penetrandi. S. Augustinus lib. 3. de Doctrina Christiana Thyconii methodum apprimè commendat; Quamplures tamen aliæ legi possunt in Prologomenis Waltoni in Biblia Poliglotta Londinensia, & in fronte Librorum Cornelii à Lapide; denique in principio versionis Psalmorum apud Petit impressæ.

His porrò diligenter inspectis, singulos Scripturæ libros peculiariter ponderare oportebit, hoc est singulorum veritatem primò intentam; potioresque difficultates; Ad quod assequendum, Critici Sacri, & Biblia Magna P. Joannis de la Haye oppidò conferent; Item Concordia Librorum Regum, & Paralipomenon, Parisiis apud Desprez nuper edita; denique Joannis Lightfooti Harmonia quatuor Evangeliorum inter se, & cum veteri Testamento.

Secun-

Secundò Patrum Doctrinæ studebunt; Quocirca quæ supra innui reminiscentur. Proderit autem principiò legisse, vel saltem perlustrasse Dogmata P. Dionysii Petavii, & Bibliothecam Ecclesiasticam D. Du-Pin, ut singulorum Patrum aliqua saltem idea præhabeatur, donec aliam, si velint, proprio studio, ac labore sibi comparare valeant; Quod non ægrè fieri poterit, si singulorum Patrum, quos legerint, analysim quandam forment.

Quoad Concilia ponderabuntur causæ, ac difficultates præcipuæ, præsertim autem Œcumenicorum, eorumque, quæ primis octo Sæculis celebrata fuere, & omnium Nationalium. De Historico verò studio jam satis alibi.

Operæ demùm pretium erit, ab iis, quorum literarii labores ad bonum publicum destinantur, humaniores literas identidem coli, & linguam Latinam, & Gallicam accuratè disci, quarum proinde elegantiam, elocutionem, stylique venustatem sedulò investigabunt. Duplex porrò elocutionum genus apud Oratores, ac Poetas invenitur, ut egregiè animadvertit Auctor Speciminum Moralium tom. 2. cùm de norma studendi; primum in raris quibusdam, & gravibus sententiis consistit, quibus Lectorum animus mirum in modum allicitur, quemadmodùm in Tacito, & Seneca legimus; Alterum verò in naturali quadam, simplicique dicendi methodo, ornata tamen, & amœna, ut in Terentio liquet, & Virgilio. Legantur quæ de hoc supra scripsi; præcipuè cap. 11. de studio humaniorum literarum, unà cum opere Domini Baillet, quod inscribitur: *Jugement des Scavans:* Crisis Sapientum.

CAPUT XX.

Idea exactior earum lectionum, quibus possunt incumbere quicumque à Deo ad Studium Ecclesiasticæ Doctrinæ per Autographa excitantur.

Quamquam hactenus dicta satis esse queunt, ut generalis quædam studiorum idea habeatur, ab iis præsertim, quos Deus ad ampliorem, gravioremque doctrinam advocat; res tamen exigit, ut præsentem materiam iteratò expendamus, distinctiùsque pertractemus, quatenus inde ad præfati finis consecutionem planior via reddatur. Ad quod assequendum, saniorem doctrinam ex Auctoribus primùm congerere fas erit, horumque opiniones consultò deligere, quas Orthodoxæ Ecclesiæ magis arridere compereris. Secundò illas seorsim recensere, de quibus universim ambigitur, vel disceptatur. Postremò quaslibet alias cavere, quæ proscribendæ omninò videntur. Licèt autem prima istius scientiæ rudimenta ex Scholastica Theologia petantur; hæc tamen facultas, tum præsidio Scripturarum munienda erit, quarum sensus literarius naviter ponderabitur, tum etiam Ecclesiasticæ Traditionis, quæ in Conciliis, & Patribus

tribus maximè continetur; quorum propterea opiniones, ac sensa sedulò investiganda erunt, & simul, quoad fieri poterit, concilianda, itaut inde primitivæ Ecclesiæ dogmata iis præsentis ævi demonstrentur planè consentanea; Ex hoc quippe doctrinarum indissolubili nexu Traditio ipsa potissimè roboratur, quæ unà cum sacra pagina, cujus est fidelis interpres, fit nobis authentica norma credendi. Quamobrem necessum erit Divinarum Scripturarum, Conciliorum, Patrum, & Ecclesiasticæ Historiæ studia simul copulare, vel materiis hisce gradatim incumbendo, primò nempe Scripturis, postmodùm Conciliis, deinde Patribus, ultimò tandem Ecclesiasticæ Historiæ, vel juxta sæculorum seriem singulas intermiscendo, quod fortè utilius, atque jucundius legenti videbitur; hac etenim methodo solidiorem doctrinam poterit sibi quisque disponere, quàm si seorsim prædicta perlustret.

Possent itaque meo videri primò perlegi Antiquitates Judaicæ Flavii Josephi, ejusque Responsio ad Appionem, unà cum veteri Testamento; Item Annales utriusque Testamenti Jacobi Usserii, Rationarium temporum Patris Dionysii Petavii, tum ad utriusque Testamenti intelligentiam, tum etiam eorum, quæ sæculis sequentibus evenére; Denique Novi Testamenti lectioni adjici poterit ea Philonis Hebræi, Josephi de Bello Judaico, & Hegesippi de excidio Jerosolymitano.

Quoad ea verò, quæ ad Ecclesiam pertinent, evolvenda erit Eusebii Cæsariensis Historia Ecclesiastica, & ob oculos habenda, quæ Antonius Pagi edidit in Annales Baronii. Rationarium item præfatum Petavii, & compendium chronologicum P. Philippi Labbe, ad chronologicam seriem exactè sciendam impensè juvant.

Prima, quæ nobis post sacram paginam suppetunt monumenta, sunt: Sancti Clementis Papæ Epistola ad Corinthios, Sancti Ignatii Martyris Epistolæ, cum notis Usserii, vel Vossii, vel demùm Joannis Baptistæ Cotelerii. Usserii tamen editio videtur exactior, eò quòd recentium Græcorum additamenta rubris characteribus in ea distinguantur. Joannes Pearson earundem epistolarum vindicias contra Dallæum edidit, & Usserii falsitatem ostendit Epistolam S. Ignatii ad S. Polycarpum refutantis.

Postmodùm S. Justini Martyris Apologetica pro Christi fide legentur, ejusdemque Dialogus cum Triphone, Quinque S. Irenæi libri adversus hæreses, præsertim verò primus, & primum tertii caput, unà cum Athenagoræ Apologia; item liber Apostolicarum Constitutionum collectioni veterum Patrum primi Sæculi à Cotelerio insertus, & eruditissimis notis illustratus.

Tertulliani scripta primitivum Ecclesiæ orthodoxæ fervorem ostendunt, dogmata pariter, & Ecclesiasticam ejus ævi disciplinam. Universa hujusce Doctoris opera legere proderit; ipsius tamen de Anima Tractatus, quæque contra Valentinianos elucubravit, longè minorem exigunt ponderationem, ac reliqua ejusdem Opera; Quare ipsius

ipsius Apologeticum iteratò invisere proderit, libros item de præscriptionibus contra Hæreticos, de Pœnitentia, de Oratione, de Baptismo, de Jejunio, de Spectaculis. Inter cæteras autem Operum ejus editiones præcellit ea Rigaltii, duobus Voluminibus in fol. Lutetiæ Parisiorum 1641. cum notis, ex quibus tamen aliquot modum videntur excedere.

Pædagogus, & Stromata Clementis Alexandrini mira eruditione scatent. Ex ipsis intelligimus mores, & Christifidelium ejus ævi disciplinam. Doctoris istius Hypotiposes à Photio maximè redarguuntur, quarum nobis aliquot tantùm supersunt fragmenta. *Bibl. Cod.* 109.

Cuncta Origenis Opera legenda sunt, præsertim verò octo ejus libri contra Celsum, Epistola ad Africanum, liber de Martyrio, Basileæ nuper impressus, unà cum Epistola, & Dialogo contra Marcionitas, Libellus de prece, septem, vel octo ab hinc annis in Anglia excusus; ejusdem Commentaria in Evangelia per Petrum Danielem Huetium. Abs re pariter non erit quæ de ipso scribit Photius invisere, nec non fragmenta, quæ refert Apologiæ Origenianæ, in quinque libros distributæ, à Sancto Martyre Pamphilo concinnatæ, unà cum Eusebio sibi intimo, qui post Sancti Martyris obitum sextum librum adjecit. *Cod.* 117. & 118.

S. Cypriani Opera semel, & iterum legere oportebit, exceptis duobus ejusdem libris de Testimoniis adversùm Judæos, & alio ad mores spectante, quos semel lustrare sat erit. Proderit autem hujusce Sancti Patris lectionem ab ejusdem vita, & Martyrio exordiri, & Annales Cyprianicos præcipuè consulere in fronte Operum ejus, ex recensione Joannis Oxoniensis Anno 1682 & Dissertationes Dodwelii.

Apud Theodorum Balsamonem legitur Epistola Canonica S. Dionysii Episcopi Alexandrini, eaque S. Gregorii Thaumaturgi, cujus Vita describitur à S. Gregorio Nysseno; item Elogium S. Dionysii Alexandrini in Actis selectis primorum Martyrum, quæ item attentè legentur.

Post Minutium Felicem, & Arnobium contra Gentes, legantur Apologiæ S. Athanasii Alexandrini Præsulis, ejusdemque Epistolæ; item libri Synodici contra Arium, & liber de Virginitate.

Ad Conciliorum lectionem hinc transmeandum erit, cujus exordium à Canonibus Apostolorum, & Apostolicis Constitutionibus, quæ S. Clementis nomine evulgantur, primò petendum erit; deinde à Concilio Illiberitano. In hac porrò Conciliorum lectione tandiu versaberis, quandiu in altera SS. Patrum te proficere noveris. Summorum quoque Pontificum Epistolæ Decretales tunc temporis perlegi poterunt, incipiendo ab iis Papæ Syricii. In Sacrorum Canonum Pandectis Guillelmi Beveregii adsunt Canones Apostolorum, & primitivæ Ecclesiæ Concilia, item Epistolæ Canonicæ cum eruditissimis notis ejusdem Auctoris. Antiquæ Canonum Collectiones Dionysii cognomento exigui, quæ in Bibliotheca Juris Canonici Christophori Justelli leguntur, conferendæ erunt cum editione Conciliorum P. Philippi Labbe, in qua etiam occurrunt Pontificum Decretales, Romæ

dein

dein seorsim editæ triplici Volum. in folio. Concilia demùm generalia Patris Christiani Lupi, cum notis, evolvenda erunt, quas tamen circumspectè legere oporrebit; Denique nova Collectio Conciliorum Baluziana, Observationesque Albaspinæi, Edmundi Richerii, & Patris Ludovici Thomassini.

Sed ut ad antiquos Ecclesiæ Patres regrediamur, perlegenda erit nova S. Hilarii Pictaviensis Episcopi editio ex recensione Monachorum Benedictinorum Congregat. S. Mauri; item ejusdem libri duodecim de Trinitate, Liber Synodicus, Galliæ, & Magnæ Britanniæ Episcopis nuncupatus; ejusdem Fragmenta cum Præfatione Nicolai Fabri; denique liber contra Auxentium.

Perlecta Eusebii Cæsariensis Ecclesiastica Historia, legatur Constantini Vita ab eodem exarata; Lactantii Liber de morte Persecutorum, longè sanè majoris æstimationis, quam ejus Institutiones; Brevis historia Sulpitii Severi, & S. Martini Vita ab eodem descripta; Pauli Orosii historia adversùs Paganos, & antiquæ Panegyres; Historiæ dein Rufini Presbyteri, & Monachi Aquilejensis, Socratis, Sozomeni, Theodoreti, Evagrii, Theodori Lectoris, Philostorgii, & Procopii; Meminisse pariter fas erit Eusebii Chronicon, cum notis Scaligeri, ejusdemque continuationem per Idacium, ex recensione Patris Jacobi Sirmondi; præterea Chronicon Prosperi Aquitanici, Victoris Tununensis, Joannis Biclariensis, & Breviarium Liberati, Causæ Nestorianorum, cum notis P. Garnerii ejusdem Correctoris.

Post S Hilarii Opera, ad manum sint Catechéses S. Cyrilli Episcopi Jerosolymitani; Universa S. Basilii scripta, & S. Optati Milevitani; Opera S. Gregorii Nazianzeni, ejusque Vita oppidò satis jucunda; Libri S. Gregorii Nysseni contra Eunomium, in quibus propugnat S. Basilium; ejusdem Patris Epistolæ, Meletii panegyris, S. Epiphanii opus de octoginta hæresibus, ejusque Anchoratus, seu Epitome doctrinæ Catholicæ, ex editione P. Petavii; insuper Epistola Synodica S. Amphilochii, quæ impressa legitur tomo 2. Græcorum Monumentorum Cotelerii; Denique Synesii Epistolæ ex editione Petavii, quæ plerumque leguntur apud S. Cyrillum Hierosolymitanum; in primis autem Epistola egregia, quam Fratri suo Evoptio scripsit de Fastigio Episcopali, ad quod is fuerat assumptus.

Ad hæc sequentur Epistolæ, ac Homiliæ S. Paciani Episcopi Barcinonensis, S. Joannis Chrysostomi Opera per Patrem Frontonem, & Epistola ad Cæsarium ex editione P. Hardovini.

Ex Operibus S. Ambrosii, S. Hieronymi, & S. Augustini nonnulla sunt, quæ majorem præ aliis attentionem, ac ponderationem exigunt; isthæc autem facilè comperies ex monitionibus in fronte singulorum positis à Monachis nostræ Congregationis, in editione novissima Sanctorum Ambrosii, & Augustini; quod etiam præstabunt in ea S. Hieronymi, cujus Epistolæ, Opuscula, Commentaria in Prophetas, & liber de Scriptoribus Ecclesiasticis, cæteris ejusdem S. Doctoris Operibus præferenda videntur.

Quoad

Quoad Sancti Ambrosii Opera, Epistolæ, peculiares Tractatus, ejusque Orationes funebres, cæteris attentiùs perlegi debent; Quibus mox superaddes Homilias S. Maximi Episcopi Taurinensis, S. Gaudentii Episcopi Brixiensis, & Ennodii Diaconi Ticinensis Opera.

Ex his verò S. Augustini semel iterumque legentur Epistolæ, Opera Polemica, Tractatus de Doctrina Christiana, de Religione, de Cura pro Mortuis, de Fide, & Operibus, de Moribus Ecclesiæ, de Virginitate, de Opere Monachorum, singuli Tractatus de Gratia, de Nuptiis, & Concupiscentia, Sermones de Verbis Domini, de Verbis Apostoli, quinquaginta Homiliæ, libri de Civitate Dei, & Confessionum, tandem in S. Joannis Apostoli epistolam commentaria. Ad rem insuper erit in antiquis Canonum Collectionibus Dionysii exigui, Africana lectitare Concilia, quorum plerisque S. Augustinus ipse interfuit.

Quamplura etiam ex S. Cyrilli Alexandrini libris colligenda erunt; in primis autem ex ejus Epistolis, ex responsione ad Julianum Apostatam, & ex Homiliis Paschalibus; Epistolæ S. Isidori Damiatensis, S. Nili, & S. Paulini Episcopi Nolani, ad Spiritualem profectum planè conducunt.

Nihil omittendum est in Theodoreto, viro inter Græcos impensè docto; potissimùm verò ex editione Patris Jacobi Sirmondi, unà cum supplemento P. Garnerii; ex cujus etiam recensione sunt Opera Marii Mercatoris, cum variis Dissertationibus, denuò recusa, & aucta per Stephanum Balusium, præter Gerberonii nostri editionem.

Palladii Historia Lausiaca Theodoreti Philotheo est valdè finitima, sicut etiam Institutiones, & collationes Joannis Cassiani, cui adjiciendus erit S. Prosper contra Collatorem; nec omittendum Concilium Arausicanum, nonnullaque alia ad hoc spectantia utile erit invisere, quæ in calce ultimi Voluminis Operum S. Augustini habentur; Libri demùm de Incarnatione Verbi, à præfato Cassiano contexti, etsi parùm ad præsentem materiam, legendi erunt.

Epistolæ atque Homiliæ S. Leonis Papæ, item eæ Sancti Maximi, S. Petri Chrysologi, & S. Basilii Seleuciæ, multam eloquentiam redolent, ac venustatem, moresque nobis indicant, ac disciplinam ejus ævi.

Commonitorium Vincentii Lerinensis inter egregia antiquitatis monumenta recensetur, lectorique normam suppeditabit, unà cum Tertulliani libro de præscriptione Hæreticorum, ad oppugnandas Sectariorum hæreses. Prætermittenda non erit lectio Elogii, à Sancto Hilario Arelatensi Antistite concinnati in laudem S. Honorati ejus prædecessoris, ac præclarissimi Lerinensis Cœnobii fundatoris; item Homiliarum S Cæsarii, Arelatensis quoque Præsulis, ejusdemque Vitæ, à Cypriano Telonensi Episcopo conscriptæ. Præter istius S. Patris Homilias, quæ jam pridem in Bibliotheca Patrum fuerant typis editæ, duodecim aliæ ex recensione Cl. Baluzii adjiciuntur;

& in-

& insuper in Appendice tomi quinti Operum S. Augustini novissimæ editionis 102. habentur.

Ex Epistolis, & Tractatibus Salviani Massiliensis, Occasum Romani Imperii, & perditissimos ejus tempestatis mores intelliges, unde duxit originem.

Trium celebrium Africanorum lectiones connectendæ erunt, videlicet Victoris Vitensis, S. Fulgentii Episcopi Ruspensis, & Facundi Episcopi Hermianensis, qui duodecim exaravit libros pro trium capitulorum defensione, cura, & studio Patris Sirmondi nuper in lucem editos, unà cum Optato Variorum; ubi etiam ejusdem Facundi epistola de eodem argumento legitur, à Domno Luca Acherio nostro, 3. tomo Spicilegii primùm inserta. Facundus autem prædictus Schismaticus erat. Admirabilia sunt etiam Acta Martyrum Africanorum apud Victorem Vitensem, qui lib. 3. egregiam refert confessionem Africanorum Præsulum ejus temporis. Comparanda est postrema S. Fulgentii editio apud Guillelmum Desprez; nec omittenda erit vitæ hujus S. Doctoris lectio, quippe spiritui maximè proficua. Ex epistolis S. Fulgentii, nominatim ex sexta decima, quæ est Petri Diaconi, pag. 283. nuperrimæ editionis, insignis quædam Liturgiæ S. Basilii doctrina colligitur.

Evolvenda subinde erunt duo Concilia Carthaginensia, annorum 525. & 535. Item Gallicana, & Hispanica, sexto, ac septimo sæculo celebrata; insuper epistolæ Sidonii Apollinaris ex recensione Patris Sirmondi, eæque Aviti, S. Remigii, aliorumque Præsulum, qui fuere tunc sibi Synchroni, quæ in Conciliis Galliæ, & tomo primo Historiæ Franciæ Andreæ Chesnii habentur; denique disputatio coram Gondebaldo Burgundiæ Rege habita ab Alcimo Avito, Viennensi Episcopo, aliisque Regni Præsulibus, contra Arianismum, quæ tomo quinto Spicilegii impressa legitur; ex quibus, inquam, Operibus plurima scitu digna passim intelliges, illorumque temporum disciplinam planè dignosces.

Ad hoc pariter valde præstant epistolæ Magni Gregorii, cujus liber Pastoralis, Moralia in Job, Homiliæ in Ezechielem, & in Evangelia, Dialogorum denique libri, innumera penè Christianæ pietatis, ac religionis dogmata complectuntur. Legatur liber Sacramentorum ejusdem S. Doctoris, cum notis P. Menardi.

Gregorii Turonensis Historia, nedum toti Galliæ, verùm etiam Ecclesiæ universæ plurimùm prodest. Eruditissimus Hadrianus Valesius varias emendationes, ac notas in eandem edidit, ut videre est in Procemio Historiæ primitivorum Franciæ Regum; juvabit ergò ipsum invisere, dum præfati Gregorii Historia lustrabitur, ex editione potissimùm Andreæ Chesnii. In aliis porrò ejusdem Gregorii libris, hoc est in iis de Gloria Martyrum, & Confessorum, legenti occurrent S. Martini, aliorumque Confessorum præclara miracula, & alia pleraque ad Ecclesiasticam Disciplinam spectantia.

Magni Aurelii Cassiodori epistolæ universim commendantur, ejusdemque

demque divinarum Institutionum opus, ad Monachos attinens, in quibus non pauca ad spiritualem profectum conducentia continentur.

Quoad ea, quæ septimo respondent sæculo, epistolæ S. Columbani, & S. Maximi Abbatis & Martyris Opera, unà cum Conciliis adversùm Monothelitas celebratis, planè sufficient.

Ex Auctoribus verò, qui subsequentibus floruere sæculis, ea solùm depromenda erunt, quæ maximè videbuntur necessaria; plerique namque eorum nonnisi Collectanea ex antiquis Patribus lucubrarunt, ut legenti liquet S. Isidorum Hispalensem, Bedam venerabilem, Alcuinum, S. Paschasium, Radbertum, Rabanum Maurum, & Hincmarum Archiepiscopum Remensem. Hinc tamen non est, quin plurima scitu digna ex ipsis percipi queant; satius nihilominùs reor studiosorum mentes tanta voluminum copia nullatenus obrui, sed utiliora dumtaxat ab ipsis seligenda, cætera verò ceu perfunctoriè perlustranda.

Quocirca apud S. Isidorum librum de Scriptoribus Ecclesiasticis ad rem erit evolvere, unà cum additamentis S. Ildephonsi, & aliorum, itaut ex lectione S. Hieronymi, Gennadii, & S. Isidori, eorundem Scriptorum haud interrupta series habeatur. Abs re item non erit ejusdem S. Doctoris Librum de Officiis invisere, & alium hac de re compositum à Rabano Mauro, inscriptum; de Institutione Clericorum; Illum denique Walfridi Strabonis. Erratum corrige in libro Scriptorum Ecclesiasticorum S. Isidori, ex editione tum Auberti Miræi, tum P. Jacobi Du-Brevil cap. 11. in quo mentio fit de Tonantio Episcopo, qui perperàm ibi Conantius indigitatur.

Apud Bedam venerabilem perlege Anglorum Historiam, eamque Monasterii sui; item aliquot ejusdem epistolas, cum Institutione Egberti Episcopi Eboracensis, per Waræum; quibus insuper ejus ævi Conciliorum Angliæ lectionem adjicies. Ecclesiastica tamen præfati S. Doctoris Historia gentis Anglorum, Latinè, & Saxonicè, præ cæteris magis commendatur, & hæc est seorsim edita. Post hanc prætermittenda nullatenus erit Vita S. Wilfridi Eboracensis Antistitis, typis tradita in calce tomi quinti Historiæ Sanctorum nostri Ordinis, & fragmentum sub finem sexti superadditum.

Ex Epistolis S. Bonifacii Archiepiscopi Moguntini, eæ in primis seligendæ erunt, ab Othlono relatæ in ejus vitæ descriptione; istæ autem epistolæ illis Summorum Pontificum Gregorii II. & III. sunt valde affines.

Aliquot Sanctorum Vitæ huic sæculo respondent, quas omninò juvat invisere, ut ea S. Eligii Noviodunensis Præsulis, à S. Audoeno exarata, ex editione D. Lucæ Acherii tomo 5. Spicilegii; ea Sancti Wilfridi Episcopi Eboracensis, de quo supra; illaque demùm S. Bonifacii, ab Othlono conscripta.

Marculphi Monachi libri duo formularum, quorum alter chartas Regales, alter Pagenses continet, cum notis eruditissimis Hieronymi Bignonii; & liber Diurnus Romanorum Pontificum, ex editione

Patris Garnerii maximè conferent ad Ecclesiasticam Disciplinam, quæ tunc temporis vigebat, explorandam.

Ad exactam Iconoclasticæ Historiæ intelligentiam, legere opus erit, unà cum Concilio generali septimo, librum Carolinum de Imaginibus, Concilium Francofurtanum, Jonam Episcopum Aurelianensem, Dungalum, aliosque Auctores, qui materiam hanc adamussim pertractarunt, & Patrum Bibliothecæ inseruntur; quibus addendus est Agobardus Episcopus Lugdunensis, ex editione Baluzii. Legantur Epistolæ 19. & 83. Georgii Cassandri, ad Carolinos Libros attinentes.

Quoad sacram, & Ecclesiasticam Historiam, Auctores majoris momenti sunt: Chronicon Paschale, seu Alexandrinum, à Carolo Cangio emendatum, ac illustratum; Theophanis chronologiam, quæ desinit nono sæculo; Vita Caroli Magni ex Eginhardo, eaque Ludovici Pii, & Walæ Abbatis Corbejensis, auctore S. Paschasio Radberto, quæ tomo 5. Actorum Sanctorum Ordinis Benedictini inseritur; Teganus, Nithardus, Annales S. Bertini, ex quibus Metenses deprompti fuere; S. Eulogius Cordubensis pro nono sæculo; Chronicon, & Historia Flodoardi Abbatis S. Remigii Remensis; Historia Luitprandi Diaconi Ticinensis pro nono, & decimo sæculo, & plura id genus alia, de quibus paulò infra sermo recurret. In Chronico Paschali Collectanea quædam ex antiquioribus insunt, prorsus ponderanda; præ aliis autem Liturgia Græca sub annum quintum, & quartum decimum Heraclii Imperatoris, in quorum primo vera realisque præsentia, & adoratio Sacrosanctæ Eucharistiæ, ab Angelis, & hominibus præstita, expressè notantur.

Præter Auctores octavi, & noni sæculi, jam à nobis recensitos, Libri Beati, Abbatis Hispani, & Paulini Patriarchæ Aquilejensis, adversùs Felicem Episcopum Urgelitanum; item Alcuini contra Elipandum, necessariò versandi sunt, pro explanatione eorum, quæ ad istorum Præsulum errorem, in Concilio Francofurtano condemnatum, spectare videntur.

Tractatus Rabani Mauri de Chorepiscopis, typis nuper traditus fuit, cura, & studio Domini Baluzii, in concordia Petri de Marca tertiæ editionis. Illustrissimus Præses Gilbertus Mauguin cuncta ferè scripta imprimi curavit, ad causam Godescalchi Monachi Germani attinentia, de quo Hincmarus Archiepiscopus Remensis in suis Operibus luculenter egit, quæ proinde omninò legenda erunt, unà cum Epistolis omnibus Lupi Abbatis Ferrariensis, viri impensè docti, & ex sapientioribus ejus ævi, emendatis, ac illustratis cura Baluzii.

Silentio hic præteriri non debent Theodulphi Episcopi Aurelianensis capitula ad Presbyteros Parœciæ suæ, per Sirmondum, eaque Ahitonis Episcopi Basileensis, ex recensione Acherii, tomo 6. Spicilegii. Proderit subinde legere Opera Ratherii Veronæ Antistitis, item Opuscula Attonis Episcopi Vercellensis, licèt decimo dumta-

dumtaxat sæculo respondentia, ut Ecclesiasticæ idea disciplinæ ad ea usque tempora, continua sæculorum serie, habeatur. Ratherii Opera tomo secundo Spicilegii, Attonis verò octavo, inseruntur.

De iis, quæ ad Græcorum schisma pertinent à Photio incœptum, longè fusiori, ac feliciori, calamo scripsit Ratramnus Monachus Corbejensis, quàm Æneas Episcopus Parisiensis, qui de eo nonnulla obiter tantùm, ac compendiariò retulit, ut nimirùm Græcorum argumenta dilueret. Utriusque Opera, in primo, & septimo Spicilegii tomo habentur. Sermo fit de eodem schismate apud Photium, & in Conciliis noni sæculi, ipsiusque integra series visitur in Operibus Cardinalis Humberti, à Canisio relatis tomo sexto.

Post lectionem libri S. Paschasii Radberti de corpore, & sanguine Jesu Christi, legantur subinde Ratramnus, & Tractatus Haimonis Episcopi Halberstadiensis super eadem materia, impressus Tomo duodecimo Spicilegii, unà cum Paschasii Opusculo de partu Virginis; collationes S. Odonis Abbatis Cluniacensis, in quibus loca quædam ponderantur ad Eucharisticum Sacramentum spectantia; liber Herigeri Abbatis, in lucem productus, suppresso Auctoris nomine, à Patre Celloto; primæ duæ Epistolarum Fulberti Episcopi Carnutensis; Dialogus Lanfranci Archiepiscopi Cantuariensis, contra Berengarium; item aliquot Epistolæ in fronte ejusdem Lanfranci Operum, cura, & studio Acherii nostri recusæ; Durandi Abbatis Troarnensis Opus de Eucharistia cum Lanfranco; Tractatus Guimundi Cardinalis de veritate Corporis, & Sanguinis D. N. J. C. contra eundem Berengarium; Algeri Leodiensis, & Petri Venerabilis Abbatis Cluniacensis, contra Petrum Bruisium; denique Fragmenta quædam ad hoc idem spectantia, primis tribus tomis meorum Analectorum impressa.

Dum decimi sæculi evolventur Concilia, meminisse juvabit Concilii Remensis in causa Depositionis Arnoldi Archiepiscopi, quod seorsim prælo traditum est; item Epistolarum Gerberti, ut Ecclesiasticam ejus tempestatis Historiam calleas, earumque Venerabilis Abbonis Abbatis Floriacensis, & vitæ ejus, unà cum codice antiquo Ecclesiæ Romanæ, ex editione Regia, quam procurarunt Illustrissimus Dominus Claudius le Pelletier, Regni Administer, & Dominus Desmarets, in Juridico conventu Parisiensis Advocatus.

Celebriores porrò Historici sunt: Witichindus, Ditmarus, Rudolphus Glaber Monachus Cluniacensis, Lambertus Scafnaburgensis, Hugo Flaviniacensis; item Auctores, qui recensentur in libro inscripto: Gesta Dei per Francos; Sigebertus ex editione Miræi, Wilhelmus Malmesburiensis, Ordericus Vitalis, Vita Guiberti Abbatis S. Mariæ de Novigento, quam ipsemet exaravit, ejusdem Tractatus de pignoribus Sanctorum.

Præter Auctores allatos, addentur omnia S. Anselmi Opera, ex recensione Patris Gerberon, vitaque illius ab Eadmero, qui ipsi à secretis erat, descripta; Historia novorum ejusdem Auctoris; Ivo-

nis Episcopi Carnutensis, & Hildeberti Epistolæ; Universa Sancti Bernardi Opera, sed in primis ejus epistolæ, & opuscula; epistolæ Sugeri Abbatis S. Dionysii, ejusque liber Tractatum continens de proprio regimine; Epistolæ Petri Venerabilis Abbatis Cluniacensis, Petri Blesensis, & aliorum, tomo quinto Andreæ Duchenii; Tractatus de Sacramentis, & nonnulli alii Ugonis à Sancto Victore; Tractatus Pothonis Presbyteri, & Monachi Prumiensis, Patrum Bibliothecæ annexus; opus Hugonis Archiepiscopi Rotomagensis, de Hæresibus ejus ævi à Domno Luca Acherio in calce operum Guiberti vulgatum; Theologia dogmatica Vincentii Contenson; denique Theologia S. Anselmi, commentariis, & disputationibus, tum dogmaticis, tum scholasticis, ab Eminentissimo Cardinali Josepho Saenz de Aguirre, Benedictino, illustrata, nuncque Romæ tribus Voluminibus in fol. secundò edita, & aucta.

Supervacaneum insuper non erit aliquot epistolas, & Tractatus Joannis Sarisberiensis invisere. Porrò præfatis Auctoribus addo Orientalem, & Occidentalem Historiam Jacobi Vitriacensis, in quarum altera plurima sanè perpendenda insunt, ad Eucharisticum Sacramentum attinentia.

Celebertimus Historicorum, sæculo tertiodecimo respondentium, est Matthæus Parisiensis, Chronicon pariter Guillelmi de Nangis negligendum non erit, quod legitur in tomo undecimo Spicilegii, cujus etiam tomus tertius decimus integrè lustrabitur, cùm multa in eo sint ponderatione digna.

Quidquid præterea cura, & studio Jacobi Sirmondi in lucem prodiit, ejusdemque proœmia, ac notas oppidò eruditas lectitare opus erit; novam item Bibliothecam Patris Philippi Labbe; Miscellanea Baluzii; cuncta Leonis Allatii opera, & amplam Bollandi collectionem quadantenus saltèm perlustrare.

Perlegendæ insuper erunt Vitæ Paparum, qui Avenione sederunt, à Domino Bosqueto cum notis primùm editæ; nunc verò denuò auctæ, atque emendatæ cura Domini Baluzii; deinde Historia schismatis, sæculo 14. & 15. grassantis, auctore Domino Du-Puy, ejusdemque Volumen inscriptum: status Ecclesiæ Gallicanæ tempore schismatis; item hujusce schismatis Historia per Theodoricum de Niem; Historia Æneæ Sylvii, unà cum Concilio Basileensi, & pragmatica sanctione Pinsoniana.

Postremò ad exactam eorum intelligentiam, quæ Martini Luteri, & Joannis Calvini hæreses comprehendunt, evolvendæ sunt historiæ, in quibus narrantur eæ Albigensium, Waldensium, Joannis Wiclefi, Joannis Hus, Hieronymi Pragensis, & Bohemorum, qui nempe veluti coryphæi, & Hæreticorum hujus temporis Antesignani extiterunt; quarum Hæresum mutationes egregiè demonstravit Illustrissimus Episcopus Meldensis in præcellenti Opere de Variationibus, in quo Albigensium, & Waldensium hæreses speciatim memorat, atque distinguit.

Quoad

Quoad Conciliorum lectionem unum superaddendum restat, videlicet: ad plenam eorum notitiam, quæ quintodecimo, ac sextodecimo sæculo in Ecclesiam evenerunt, operæ pretium esse post Basileense Concilium Florentinum subinde inspicere, celebratum anno 1438. ejusque historiam à Sguropolo conscriptam, ex editione Creyghtoni, cum proœmio, & notis, ab Allatio dein confutatis; insuper Concilium Lateranense sub Julio II. & Leone X. Concilium Tridentinum, cum Orationibus in eo habitis; ejusdem historiam per Paulum Suavem, & Pallavicinum Cardinalem, perque Odoricum Raynaldum in Annalibus; item monumenta Domini Du-Puis in idem concilium; Concilia demum Provincialia, celebrata quoad Tridentini executionem, atque statuti Blesensis, unà cum historia Illustriss. Præsidis de Thou, eaque Sandéri, & Apologia Domini le Grand, ex cujus editione Joannis Hus historiam propediem speramus.

Me utique non latet, præsens caput, & aliquot ex præcedentibus lecturos, exterritum iri, præ auctorum, librorumque copia, à me in ipsis congesta, & studentibus proposità; Verum ad hoc multifariam respondetur.

Primò quidem ad istam provinciam capessendam paucissimos idoneos reperiri, qui nempe sufficienti ingenio, & sanitate polleant, vel etiam spontanea inclinatione eò tendant, ut tam vastam, operosamque studiorum molem complecti queant; Quandoquidem metam hanc ii dumtaxat attingere valent, queis speciatim Deus eximium sciendi lumen impertit, necnon præstantiora elargitur creationis beneficia; ex quo dein haud impossibile fit, ut si firmiter, ac perseveranter studendi laborem, alioquin improbum, sustinuerit, citiùs, faciliùsque quàm credatur, præfatum scopum assequantur.

Secundò respondetur, quòd si præfatum studium Monachis, utpotè ad alia plura, proprium ad institutum pertinentia, occupatis, incongruum videatur; alii tamen quamplures Ecclesiastici minimè deerunt ad illud metiendum apti, si viriliter operam in eo velint impendere; quibus idcircò propositam methodum, cæteroquin simplicem, ac rudem, nonnihil profuturam spero.

Tertiò denique respondetur, quòd si ad tantam studiorum molem singuli Monachorum haud essent idonei, quinque, vel sex ut minimùm, acriori pollentes ingenio, à Majoribus nostris deligi possent, qui simul statis diebus convenientes, illis incumberent; Tunc autem sibi invicem lectiones possent distribuere, juxta sæculorum seriem habendas, ita ut inter legendum proprias quisque adnotationes, aut dubia identidem occurrentia exararet; deinde bis, terve in singulas hebdomadas in unum congregati, proprias mutuò difficultates, notasque conferrent, & in codice peculiari conscriberent. Hæc studendi methodus apud Benedictinos Patres Congregationis S. Vitoni jamdudum invaluit, præsertim verò in Cœnobio S. Michaelis Diœceseos Virodunensis, unde etiam plura in lucem prodiere opera egregia.

Ut autem hujuſcemodi ſtudium rectè abſolvatur, expedit ad ipſum delectos iis materiis principiò inſtrui, ex quibus proprias debent annotationes eruere; Quapropter potiora ut minimùm dubia ſciant oportet, quæ ſingulis quibusque ſæculis Patres, Concilia, & Eccleſiaſticam hiſtoriam verſando, contingere queunt, ne quid notatu dignum ſilentio prætereant. Idcircò in calce præſentis Tractatus principaliorum difficultatum Elenchum addidi, quæ juxta ſingulorum ſæculorum ſeriem erunt perpendendæ, ut diſputandi, ſeu conferendi praxis facilior, utiliorque reddatur: hæc ſiquidem ſi ſedulo expendatur, nedum præfatum laborem ſubeuntibus maximè proderit, verum & Eccleſiæ, ac Religioni.

CAPUT XXI.

De Lectionibus, quæ Superiores potiſſimùm decent.

MUtilum ſanè videretur hoc opus, nec ſuis abſolutum numeris, niſi lectiones, Monachorum Præpoſitis apprimè conſentaneas, in ipſo referrem. Hinc tamen debitæ ipſis venerationi neutiquam derogatum iri præſumo; enimverò quidquid ſuper hoc impræſentiarum ſcripſero, eorundem exacto, prudentique examini, atque cenſuræ ſubjiciam.

Neminem latet, paſtorali munere fungenti, Scripturarum ſcientiam, morumque integritatem ex aſſe congruere. Veruntamen ſi libera nobis daretur optio, ſatius foret Præſules ampliori doctrina, mediocri licèt ſanctitate, fulgentes, præ aliis minùs doctis, licèt ſanctioribus, deligere. Eò autem Prælatorum ſcientia præſertim ſpectare debet, ut quàm grave ſit cæteris imperandi onus, quàmque arduum, periculisque ſcatens animarum regimen, manifeſtè intelligant. Quis enim valeat id muneris dignè ſubire, ritèque perſolvere, cùm nonniſi extrema urgente neceſſitate, ac obtemperandi ratione, amplectendum videatur, nec niſi meticulosè ſuſtinendum? Multum profectò eſt ſubditorum ſaluti vel cum propriæ vitæ diſcrimine jugiter operam dare; nec ſemetipſum aliquando negligere; Omnem totius Monaſterii rem, ſive intus, ſive foris, dirigere, nec unquam ab interiori ſpiritus compunctione declinare; Quidquid Mundus offert floccipendere, ſolius gloriæ Cœleſtis intuitu; Totis miſericordiæ viſceribus Fratrum, pauperumque egeſtati ſedulò proſpicere, abſque ullius metu defectus; Ex puriſſimis Scripturarum, ac Traditionum ſcatebris ſapientiæ ſalutaris aquas continuò educere, queis tum ſterilia fœcundentur ingenia, tum identidem conſulentium dubia diluantur; Tanta charitate affluere, ut inferiorem neminem non attingat, adeò forti, ut nihil adverſi reformidet, adeò fervida, ut nunquam tepeſcat, denique tam ſyncera, ut quæ ſua ſunt nullatenùs quærat; Præterea ſingulorum ætates, affectionesque prudenter diſcernere,

& ad

& ad ipsas studiosè se conformare, tyrones nempe patienter, benignèque monendo, imbecilliores indulgentiùs tolerando, animo denique fortiores ad majora nunquam non excitando; Quidquid vel minimum dominandi jactantiam redolet, ceu lethale virus penitùs vitare; Nihil unquam præcipere, quin priùs ratione suadeatre, aut blanda exhortatione alliciantur subditorum animi; Quemquam non redarguere, nisi ex charitatis zelo, vel saltèm absque ulla cordis amaritudine, cùm alicujus pervicaciam opus erit infringere; Neminem nisi invitè punire; Interiorum benevolentiam eò solùm captare, ut magis juventur; Auctoritatem propriam non adhibere, præterquam vel ob majoris boni incrementum, vel mali sive vitandi, sive mulctandi, rationem; Regularis observantiæ leges nunquam relaxare, nisi vel charitatis, vel magnæ necessitatis impulsu; Tandem omnibus istis ad unguem expletis, se nihilominùs tanquam servum inutilem dicere, & quoslibet interiorum defectus proprii regiminis incuriæ adjudicare. Porrò hactenus dicta nonnisi perbreve eorum sunt compendium, quæ in Sacra Pagina, & in almi Patris Benedicti Regula continentur.

Tametsi autem proposita idea Superiores quoslibet generatim attingat, nunquam tamen, ut par est, ad praxim redigi poterit, quin ex frequenti lectione jugiter ad ipsam reflectatur; Et hinc est, quod Divus Bernardus nonnullos de Consideratione libros composuit, in quorum primo apertè demonstrat necessum omninò esse, ut Pontifex in mediis occupationibus constitutus, impositum sibi onus sæpenumerò mente revolvat, & quòd talis meditatio ad interiora cordis deducatur, ut singulas dein actiones per ipsam sanctissimè moderetur; secùs enim ex quo trahere ipsum cœperint tot occupationes maledictæ, si totum se ipsis dedit, nihil sui sibi relinquens, perdit tempus, & stulto labore consumitur. Meminisse proinde debet, qui aliis præest, interdum reddere se ipsum sibi, ne secùs in cordis duritiem paulatim eat, quod postmodùm nec compunctione scinditur, nec ulla pietate mollitur, nec demùm semetipsum exhorret, cùm nec Deum timeat, nec hominem; Quæ doctrina à Cœnobiorum Præpositis, ac Ministris seriò animadvertenda erit; quo etenim verior, eò terribilior.

Nonnullorum igitur Codicum lectio Monachorum Præsules maximè decet; in primis autem Scripturæ Sacræ, & S. Patris nostri Benedicti Regulæ; in his enim compendiariò habetur quicquid attinet ad Prælatorum munus; quandoquidem nihil propemodum in ipsis legendum occurrit, unde Superiores nequeant, Deo opitulante, proprias mentes illustrare, & ad exactum inferiorum regimen erudiri. Rursus quamvis non omnia Scripturæ loca ad nostros homines, prout pastorali funguntur munere, spectare videantur; ipsis tamen tanquam privatis personis non modicùm prodesse poterunt. Insuper sua ipsorum maximè interest dubia cuncta resolvere quæ

Monachis Sacram Paginam legentibus passim occurrunt. Præterea sunt nonnulla Bibliorum Capita Abbatibus frequentiùs meditanda, ut 34. Ezechielis; 10. Joannis, & Divi Pauli Epistolæ ad Titum, & ad Timotheum.

Tantundem fermè dicendum est de Regula nostra, cum sit totius penè Sacræ Paginæ compendium. Prout tamen ad rem præsentem spectat, nihil attentiùs perlegendum iis erit, quæ S. Pater Benedictus cap. 2. & 64. scripsit; sunt etenim planè admirabilia, & ponderatione magis, quàm Commentariis egent. Silentio tamen præteriri non debent, quæ in dictum Caput secundum Joannes Trithemius Abbas adjecit.

Quoad Patres verò nihil utilius legendum reor Apologetico S. Gregorii Nazianzeni, in quo rationem reddens, cur in Pontum propter Presbyterii ordinationem aufugerit, inter alia sic ait: „ Hominibus „ præesse, seu alios regendi ratio, quantò est sublimior, & majori „ dignitate prædita, tantò est periculosior, ei saltèm, cui cor in„ telligendi inest. Cavere siquidem maximè debet, qui alios curare „ nititur, ne ipse ulceribus scateat. Quinimò etiamsi se quisque pu„ rum ab omnis generis peccato custodiat, dicere tamen non ausim „ hoc ipsi sufficere, si alios ad virtutem instituere debeat; Haud enim „ illum, cui id muneris concreditur, malum dumtaxat non esse ju„ vat (est enim illud etiam plebeiis, ac subditis turpissimum) sed „ & studio bonitatis cunctis debet antecellere; & non solùm pravos „ typos ex animo delere, sed & meliores imprimere, sic ut magis „ virtute, quàm dignitate subditis præstet. Rursus nec magni duce„ re debet, si plebem tantummodò excellat, sed summo pro detri„ mento habere, si dignitati suæ non responderit. Insuper esto sit „ aliquis non malus, & præterea ad ipsum virtutis apicem ascende„ rit; non video tamen quam scientiam consecutus, aut qua poten„ tia fretus, ad Præpositurae gradum conniti debeat; Quandoquidem „ mihi reverà ars artium, & scientia scientiarum esse videtur homi„ nem regere; omnium animantium versutissimum, simul & mori„ bus diversissimum. Poterit autem ex curandorum corporum ratio„ ne per collationem quis indagare, quæ sit animarum cura, & ubi „ quàm sit illa operosa cognoverit, inde experimentum sumere, quàm „ sit hæc nostra majoris negotii, naturaque materiæ, virtute scien„ tiæ, & fine efficaciæ pretiosior. Etenim illa circa corpora curan„ da, materiamque fragilem laborat, brevì dissolvendam; hæc verò „ circa animam, quæ ex Deo est, atque Cœlestis nobilitatis consors. „ Porrò Medici alia quidem suopte labore adinveniunt, alia verò „ aliunde accepta conferunt, & opus habentibus impendunt, idque „ potissimùm hominis alicujus gratia, ut plusculos dies in terris vi„ vat; sed quantulum est omne id tempus, quo dein vivere pote„ rit? Aut quid ex hac præsenti vita lucrifacturus, cujus solutio„ nem potiùs appetere tutissimum bonum videtur? Nobis verò, qui-

„ bus

„ bus curandum est, ne periclitetur salus animæ beandæ, & immor-
„ talis, & immortaliter vel puniendæ propter malitiam, vel lau-
„ dandæ propter virtutem, quantum certaminis subeundum erit, aut
„ quàm singulari scientia opus est, ut eam ritè curemus, & ad vi-
„ tam transferamus æternam! Sed insuper quemadmodùm in corpo-
„ ribus non eandem curam, pariter & alimoniam, sed alii aliam fe-
„ runt, juxta quod vel bona, vel mala sunt complexione affecti,
„ ita & animas diversa ratione, & vivendi regula curare debemus.
„ Testes sunt hujus curationis illi, quorum sunt & passiones; horum
„ quippe alii verbis ducuntur, alii verò exemplis in ordinem redi-
„ guntur; Rursus alii opus habent punctionibus, alii fræno; sunt
„ enim illi segnes, & ad bonum motu difficiles; isti verò spiritu fer-
„ ventiores, quàm moderatio ferat. Aliis insuper prodest, si lauden-
„ tur, aliis conducit si vituperentur. Alios corrigit adhortatio, alios
„ increpatio; Utraque rursus alios in communi redargutos, alios ve-
„ rò in occulto admonitos; solent namque alii privatas admonitiones
„ contemnere, & multitudinis castigatione emendari; alii autem li-
„ bertate reprehendendi ad impudentiam provocari, & secreta in-
„ crepatione ad viam disciplinæ reduci, compassionique admonentis obediendo respondere. Doctrinam hanc, prout ad rem præsentem, ex celebrioribus illis antiquorum Patrum facilè autumo, proindeque cunctis Cœnobiorum Præpositis omninò animadvertendam.

Consimili methodo Tractatum de Sacerdotio S. Joannes Chrysostomus lucubrasse videtur; cujus ideò lectio nedum Majoribus nostris admodùm proderit, verùm & iis omnibus, qui Sacro Presbyteratus charactére decorantur.

Verùm post sacram paginam, Codices alios ægrè reperies, quos Abbates, vel alii Præsules attentiùs meditari teneantur, præter Sancti Gregorii Magni Opera, in quibus vix aliquid inest, quin ipsis potissimè consentaneum videatur; Quandoquidem ejus Moralia præstantissimæ doctrinæ, ac spiritualium dogmatum copiam; Epistolæ multas Ecclesiasticæ, atque Monasticæ disciplinæ leges; liber denique Pastoralis animas regendi normam legentibus suppeditant.

Porrò liber hic Episcopis adeò necessarius olim censebatur, ut pleraque Concilia statuerint, ab ipsis passim legendum, ut rectam gregis pascendi methodum inde cognoscerent; qui propterea etiam manuductio, & Pastorum regula à nonnullis meritò indigitatur, asserentibus veluti Enchiridion jugiter terendum manibus. Et reverà olim Episcopis, dum initiabantur, unà cum Evangeliorum libro, illum quoque tradi mos erat. Lutetiæ Parisiorum nuper impressus est exiguo volumine in 16. apud Leonardum. In quatuor autem partes Opusculum hocce distribuitur; in primá veri Pastoris dotes S. Doctor enumerat; in secunda ejusdem onera (quàm gravia, & multa!) apertè demonstrat; in tertia quomodo Pastores gregem sibi commissum teneantur instruere docet, qualiterve juxta varias singulorum affectiones, proprias debeant monitiones, increpationes, & hortamenta

2. distin-

distinguere, ac moderari; in quarta demum ostendit singulis Pastoribus onus incumbere se identidem coram Deo prosternere, propriamque fateri imbecillitatem, ne elationis vento quandoque intumescentes, omnem laborum suorum fructum prorsum amittant.

Non desunt præterea apud alios Sanctos Patres Epistolæ, & Tractatus, quorum lectio perquàm utilis erit, & Abbatibus maximè congrua; Quemadmodùm sunt: Quamplures Epistolæ Sancti Isidori Damiatensis, & Sancti Nili; item Tractatus de onere Pastorali; Sancti Joannis Climaci Operibus insertus; Apud Sanctum Petrum Damianum prima Epistolarum libri secundi, Quintadecima quarti, Septima, & nona quinti, præter alia hujusce S. Patris Opuscula, in quibus agitur de onere vitæ Monasticæ. Apud S. Anselmum Epistolæ variæ, ut quinquagesima tertia, & septuagesima secunda primi libri, item sexta decima, vigesima sexta, & vigesima nona tertii; Apud Petrum Venerabilem omnes fere ipsius Epistolæ, & duo miraculorum libri; Tractatus aliqui Hugonis a S. Victore, præsertim ille de medicina spirituali; Denique apud Sanctum Bonaventuram liber de sex alis Seraphim; & alia id genus plura, quæ brevitatis ergo silentio prætereo.

Ex omnibus autem SS. Patribus, Divi Bernardi lectio Præpositis nostris frequentior erit, ac usitatior; ejus namque opera quidquid ad pietatem, disciplinamque Monasticam confert, comprehendunt. Et licèt nulla ex S. Doctoris Epistolis sit, quam semel iterumque legere non juvet, earum tamen aliquæ, tum Monachis, tum Prælatis sunt adeò propriæ, ut eas sæpetæpius teneantur invisere, sicut ex Indice liquet, in earundem Epistolarum fronte, nuper à nostris excuso in editione novissima Operum S. Doctoris. Ex libris de Consideratione colligitur quantùm Pastoribus expediat impositum sibi onus sæpissimè mente revolvere, ut jam supra innui; & ideò eos lectitando planè comperient, quid Deo, sibimetipsis, æqualibus, & inferioribus debeant. Insuper ex Tractatu de præcepto, ac dispensatione intelligent, quousque propria ipsorum extendi possit Auctoritas, tum penes ea, quæ subditis præcipere, tum quæ iisdem ex charitate indulgere valeant. Sermones denique in Cantica, & universim alii ab eodem S. Doctore concinnati, unà cum Epistolis, excellentem de Moribus, ac Claustrali disciplina, Doctrinam complectuntur.

His porrò adjici poterunt Sermones, & Tractatus Gilberti, præfati S. Doctoris Alumni, unà cum Epistola ad Fratres de Monte Dei, cujus quot periodi, tot fermè sunt sanctissima dogmata. Ex sermone 16. & Tractatu 7. Gilberti Præsules discent quanto studio satagere debeant, ut Pastorali munere dignè fungantur.

Præter Sanctorum Patrum Opera, perlegendæ item sunt à Cœnobiorum Præpositis Vitæ primorum Patriarcharum, veterumque Sanctorum Monachorum, eæ potissimùm, ex quibus plurimum, tum ædificationis, tum eruditionis eruitur, quales sunt: Sancti Pachomii apud Bollandum die 14. Maii, Sancti Euthimii in Analectis Græcis, S. Pa-

S. Patris Benedicti in Dialogis Magni Gregorii, Antiquiorum Prælatorum Wiremuthensium apud Bedam Venerabilem, Sancti Sturmii Abbatis Fuldensis, Sancti Guillelmi Abbatis Gellonensis, S. Adelhardi Abbatis Corbejensis, Walæ fratris ejus, Sancti Benedicti Abbatis Anianæ, Sancti Joannis Abbatis Gorziensis, Sancti Abbonis Abbatis Floriacensis, Quatuor primorum Sanctorum Abbatum Monasterii Cluniacensis, Sancti Romualdi, Sancti Anselmi, & aliorum in quibus multa pro recto regimine continentur.

Operæ insuper pretium est, jus Canonicum à Superioribus quadantenus sciri; secùs enim pleraque dubia, exempli gr. ad censuras, & irregularitates attinentia, resolvere neutiquam poterunt, quorum explanatio ex juris Canonici scientia maximè pendet.

Aliquot demum recentiorum Auctorum Opera negligenda non erunt, in quibus de Pastorali munere præsertim agitur, qualia sunt: Stimulus Pastorum Domni Bartholomæi de Martyribus, Archiepiscopi Bracharensis; Libellus Patris Aquavivæ, inscriptus: Industriæ ad curandos animæ morbos; Homo Spiritualis, & Homo Religiosus Patris de Saint-Jure; Tomus Tertius Hamonis; item alius ejusdem de Oratione continua, in quo apertè demonstrat, illos præ aliis orationi intentos esse debere, qui majoribus curis sunt impliciti.

Præterea Prælatorum est Auctores accuratè seligere, & Monachis legendos distribuere, juxta singulorum dispositionem, & captum; Et quia hujuscemodi distributio non exigui videtur momenti, propterea consultò, ac prudenter, non casu facienda erit. Multo igitur studio Præpositis satagendum est, ut Inferioribus Codices abundè suppeditentur, ad spiritualem profectum apprimè conducentes, quatenus hinc utiliùs quoad fieri potest, occupetur in solitudine; Cibus enim iste est ipsis proculdubio æquè opportunus, imò longè magis altero necessarius, qui ad solam corporis sustentationem exigitur. Quare ex primariis sumptibus in Cœnobio faciendis, unus hic erit, ad istorum scilicet librorum emptionem.

Homiliæ, & Opera Spiritualia Ludovici Blosii, & Abbatis Trithemii, meo penè exciderant animo; item Sermones ab isto in generalibus Comitiis propriæ Congregationis habiti, qui unà cum ejus homiliis, in duos libros distributis, ad Præpositorum eruditionem in primis conferunt. In Epistola Joanni de Colenhausen, Abbati Selgenstatensi, à Trithemio nuncupata, quæ visitur in fronte secundi libri Exhortationum ad Monachos, plurimùm dolet, quòd occupatio rei familiaris, locique inopia, sæpiùs se ipsum à studio salutari retraherent, animumque contra voluntatis propositum aliorsum transponerent; Item quòd diebus tantummodò festis, atque Dominicis, sibi ad scribendum concederetur otium; quandoquidem in istis ob Dei reverentiam nullas solebat admittere Rusticorum causas, sed à mundialium negotiorum tumultu prorsus feriabatur; Tandem quòd interdum post decantatas ex consuetudine laudes matutinas, quod re-

liquum

liquum est noctis, etiam cum propriæ salutis discrimine, literarum sacrarum studio cogeretur impendere, ut aliquid pro Fratrum suorum institutione concinnaret; & quia tempus plerumque deerat à se scripta memoriæ mandandi, subdit, quod ea, quæ noctibus lucubraverat, solebat post Nonam loco regularis studii dicere, & coram Fratribus in Conventu ex chartula recitare. En egregiam sanè normam cunctis, qui præsunt, ex Abbate tunc temporis adhuc adolescente, relictam; vix namque duos supra viginti ætatis annos attigerat, cùm tam operosum, molestumque subiit onus.

Ministris autem, qui nempe rerum temporalium curam in Monasteriis gerunt, nihil salubrius, majorisque ædificationis legendum occurrit, iis, quæ de Sancto Joanne, Gorziensis Cœnobii Abbate, referuntur, cùm adhuc Cellarii munere fungeretur. Ut enim Auctor vitæ ejus testatur, negotiorum multitudo nihil ipsi propemodùm obstitit, quominùs Sanctorum Anachoretarum vitas, Patrumque scripta quàm sæpissimè versaret. In his autem primùm Moralia Beati Gregorii Magni jugiter percurrens, penè cunctas ex eo continentias sententiarum ita memoriæ mandaverat, ut in communibus exhortationum, sive locutionum confabulationibus, omnis ejus oratio ex iisdem libris decurrere videretur. Nec minor ei Sanctorum Augustini, Ambrosii, Hieronymi, & si quis antiquorum Patrum ad manus venisset, lectio erat. In primis verò Augustinum in Joannem, in Psalmos, & de Civitate Dei integrè perlegit; Postremò in libris ejusdem de Trinitate impensè sudavit; in his enim cùm de Dialecticis rationibus quædam offendisset, maximè ubi propter demonstrandam relationem Patris ad Filium, hujusque ad Patrem, & Spiritus Sancti ad utrumque, eam, quæ ab Aristotele dicitur, ad aliquid, Categoriam S. Doctor introducit, Scholasticam mox super his sibi aperiendis expetens, ab ipsis introductionibus Isagogarum Porphyrii labore arripuit lectionis, in quo cùm diu ingenita sibi vivacitate ingenii, &, ut in rebus cæteris, quas unquam arripuerat, indefatigato robore luctaretur, repentè Abbas Einoldus medios ei præcidit conatus; is namque rerum earundem jam olim studiosissimus, & quanto labore constarent expertus, tempus in his frustra eum nolens expendere, brevi prohibitione avertit, ut animum potiùs sacra lectione occuparet, ubi sat superque & scientiæ, &, quod majus est, ædificationis, ei doctrina suppeteret. Ille autem, qui obedientiæ limites non transgredi semel juraverat, mox incœpto renunciat, & in divina, ut à principio, se totum transponit. Præterea Gregorium in Ezechielem multo usu detrivit, ut penè totum memoriæ commendasse videretur. Deinde hujusce S. Doctoris quæcumque essent, unicè præter cætera amplexus est. Et quia de singulis prosequi operosum nimis esset, quorum nempè non minor eum scientia, vel imitatio assuefecerat, illud quidem miraculo omnibus erat, quod cùm in iis tan-

iis tantum exercitii haberet, nihil tamen quæcumque in rebus exterioribus agenda essent, remittebat; Quinimmò circa diversa discurrens, & singulis ordinandis præcepta constituens, omnem totius Monasterii, in tam multiplicibus artibus, vel Officiis, rem strenuè procurabat. Cumque possessionum Monasterii universa in eum cura recumberet, rarus tamen illi ad eas processus; potiusque de ipso Monasterio quæque foris agenda essent, dictitabat, brevique sub tempore ministris evocatis, aut ampliùs, quòd ipsi expletum referrent, edicebat. Ex illo autem diuturno studendi, & ministrandi conatu, tantum abest, ut ne quid unquam de pietate in Deum, cæterarumque virtutum zelo, fuerit in ipso imminutum, ut potiùs in iis magis magisque profecerit; quinimò dicere ausim, paucorum vitas legi, in quibus illustriora virtutum referantur exempla, ac in ea viri hujus præstantissimi, etiam priùsquam Abbas fuerit renunciatus. Utinam plures nunc temporis similes huic adessent in Cœnobiis Œconomi; longè namque majus in eis, tum temporalium, tum spiritualium rerum, incrementum foret.

Finis Secundæ Partis.

TRA-

TRACTATUS
DE STUDIIS MONASTICIS
PARS TERTIA.

In qua finis, ac præviæ dispositiones, Monachis ad rectè studendi normam necessariæ, expenduntur.

CAPUT I.

De duplici scopo principali, ad quem Studia præsertim Monastica collimare debent, cognitione nempè veritatis, & charitate, seu amore justitiæ.

SAtis profectò non est hactenùs ostendisse, studiorum cultum Monachis planè congruere, easque scientias indigitasse, quibus licitè possunt operam dare; sed insuper studendi modum tradere ipsis oportet, ut aliquem inde fructum exhauriant. Cùm autem omnium agendorum finis, in jis potissimùm, quæ ad mores attinent, principem sibi vendicet locum; scopum ideò fas erit in primis innuere, quem inter studendum sibi debet quisque præfigere. Enimverò plures dumtaxat cognitiones congerere, scientiasve scientiis addere, satis haud est ad asserendum, quempiam verè studiis incumbere. Aliquem igitur finem sibi debet unusquisque studendo proponere, ut sciat cur, & unde id agat, seu potiùs agere teneatur.

Duplex autem operandi finis occurrit, unus quidem primarius, seu principalis, alter verò secundarius, sive accessorius. Primarius, ad quem Monachorum studia collimare debent, est cognitio veritatis, & amor justitiæ, vel brevius: Est spiritus interioris ædificatio, nedum à Religiosis viris, verùm & à singulis Christifidelium, ob oculos mentis jugiter habenda.

Operæ igitur pretium est, quidquid studii, nomine censetur, ad veritatis indaginem unicè dirigi, in qua præcipua humanæ fælicitatis portio consistit. Cùm etenim mens sit optimum in homine, ea nunquam, inquit Tullius, beata erit quamdiu in errore versabitur. Et hinc est, quòd omnes trahimur, & ducimur ad cognitionis, & scientiæ cu-

Cic. lib. 1. de offic. cap. 6.

tiæ cupiditatem, in qua excellere pulchrum quidem putamus; labi autem, & errare, & nescire, & decipi, malum, & turpe ducimus. Mortalium ideò nemo est, quin propriæ ignorantiæ tenebras, sibi velut ingenitas, eliminare quodammodò satagat; Verùm id pauci fæliciter assequuntur; quinimmò ex corruptela quadam cunctis penè familiari, cimmeria propriæ mentis caligine quamplures sæpenumerò gaudent involvi, præsertim cùm interiori cordis pravitati illa respondet. Primarius itaque finis, quem sibi inter studendum Monachi debent præfigere, est mentem propriam iis veritatibus sedulò imbuere, quæ singulorum instituto videntur apprimè consentaneæ, & ad rectam voluntatis, morumque normam maximè conducunt. Quid enim nobis plurima didicisse proderit, nisi ad meliorem frugem fuerimus inde redacti? Hic autem notiones illas universim intellige, quæ nimirum nedum ab humanis, & naturalibus scientiis eruuntur, verùm & ex iis, in quibus de divinis agitur, ut sunt Scriptura Sacra, & Scholastica Theologia. Porrò reconditiora Sacræ Paginæ dubia resolvere, Genealogias exactè distinguere, abstrusiora, tum Historiæ, tum Chronologiæ loca mutuò consona reddere, literalem sensum optimè nosse, hæc inquam omnia, aliaque id genus scire, jam non est Scripturas medullitùs comprehendere; enimverò licèt hæc omnia scire magnoperè juvet, veruntamen, ut scribit vir quidam sapientissimus, proculdubio existimandum, Scripturarum intelligentiam non eatenus nobis commendari, quatenus intellectum nostrum tantummodò theoricè recreet, sed ut cor practicè nutriat, ædificet, ac inflammet. Quocirca passim evenit, plures, quos in sacris literis planè versatos arbitramur, easdem practicè vix intelligere, & alios, quos rudes, & indoctos credimus, illas egregiè possidere, eò quod ad spiritualem profectum ipsis utantur.

Scientia, inquit S. Augustinus, *est tanquam machina quædam, per quam structura charitatis debet assurgere; Nisi ad hunc scopum dirigatur, nedum ad nihilum valet, verùm habenti maximè nocet*. Ingerantur itaque, quamdiu libuerit, nostris animis scientiæ, nisi tantundem augeatur charitas, nobis potiùs detrimento erunt, tum in hoc, tum in futuro sæculo perpetuæ condemnationis causa. Quamobrem à scientia, quæ charitati non copuletur, summoperè cavendum est. *Epist. 55*

Sollicitè igitur nobis satagendum erit, ut unica nostrorum studiorum meta sit charitas, in qua juxta Divum Paulum, & Augustinum, tota Scripturarum scientia consistit: *Ille siquidem tenet & quod patet, & quod latet in Divinis Sermonibus, qui charitatem tenet in moribus*; hæc enim utilis est discendi ratio, veris Christifidelibus propria; cæteris autem Deo minùs deditis, quantumlibet scientiæ proprio labore comparaverint, penitùs abscondita, eò quòd verum sacrarum literarum finem prorsus ignorent. *August. in Psal. 77.*

Verùm si qui unquam scientias ad charitatem, justitiæque amorem dirigere tenentur, Monachi præsertim sunt, qui omni jam sæculi fastu, per solemne Professionis votum abrenunciato, cunctis mise-

miserabiliores essent hominibus, nisi studia, quibus insudant, in charitatem velut in scopum intenderent; Quandoquidem Laicis, propriæ conditionis sortem, vel magis stabilire, vel augere cupientibus, nonnunquam licet, meo videri, partim ad vitæ necessaria, partim ad justitiæ, charitatisque leges, studendo, respicere; At verò Monachi, quorum conversatio in Cœlis spiritu, ac mente jugiter esse debet, sunt prorsus inexcusabiles, dum propria studia ad alia, præterquam ad charitatem, collimant.

Adde impossibile esse, veram scientiam sine charitate attingi; enimverò nisi Deus veritatis amorem nostris ingereret animis, nunquam eam ut par est assequeremur; propterea S. Augustinus inquit: *Non intratur in veritatem, nisi per charitatem;* Quod in primis de veritatibus practicis, & ad mores attinentibus, est intelligendum, quæ nimirum pravis sensuum nostrorum, & naturæ affectionibus opponuntur. Charitas ergò cujuslibet nostræ cognitionis, & scientiæ principium sit oportet, ac finis.

CAPUT II.

Quinam sint obices præcipui duplici huic scopo adversantes.

OPus igitur est impræsentiarum obices illos animadvertere, duplicem præfatum scopum nos attingere remorantes, notionem videlicet veritatis, & charitatis consecutionem.

Neminem latet, inter præcipua, quæ nobis impedimento esse queunt ad veritatem assequendam, infirmas mentium nostrarum opiniones esse, quæ proinde, quoad fieri potest, omninò sunt propulsandæ, ut eam fœliciter nanciscamur. Id autem inter legendum potissimè cavendum est, ne scilicet nostrum potiùs, quàm legitimum Auctoris sensum, scriptis ejus appingamus; Ad quod valdè appositè Sanctus Hilarius inquit: *Optimus lector est, qui dictorum intelligentiam expectet ex dictis, potiùs quàm imponat, & retulerit magis, quàm attulerit: neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præsumpserit intelligendum.* In primis itaque meminisse oportet, terrenarum mentium infirmas, atque imbecillas opiniones esse abiiciendas, & omnes imperfectæ sententiæ angustias religiosa discendi expectatione laxandas. Id autem omnes quidem unanimiter fatentur; paucissimi tamen sunt, qui obicem istum studeant declinare, qui nempe, aut vehementi veritatis cupiditate flagrent, aut ingenti præstent mentis rectitudine. *Hilar. lib. 1. de Trinit. n. 18.*

Celeberrimus quidam priscorum temporum Scriptor duo notat offendicula, à veritatis indagatoribus apprimè vitanda: Unum, ne incognita pro cognitis habeamus, hisque aliquandò temerè assentiamur; Quod vitium effugere qui volet (omnes autem velle debent) adhibebit ad considerandas res & tempus, & diligentiam. *Cic. lib. 1. de Offic. cap. 9.*

Alterum eſt, quòd quidam nimis magnum ſtudium, multamque operam in res obſcuras, atque difficiles conferunt, eaſdemque non neceſſarias, quod in rebus ſeriis, & meritò ſciendis tantùm permittitur.

Tametſi autem omnium ſcientiarum finis ſit veritas, nefas tamen erit obnixè adeò ipſis incumbere, ut inde Monaſticæ diſciplinæ leges, vel minimùm à nobis negligantur. Tempus itaque tali ratione diſtribuendum eſt, ut cum ſtudiorum cultu Monaſticæ quoque vitæ penſa prorſus abſolvantur. Quinimò ea in primis exequi opus erit, in quibus actionis meritum, virtutiſque pondus excellit; & ſi quid temporis Monacho dein ſuperfuerit, ſtudia ſubinde ipſi recolenda erunt, ut quæ identidem agenda ſunt intelligere queat. Scientiis itaque operam navare, nec unquam Monaſtici inſtituti onera intermittere, ſed iſthæc adamuſſim abſolvere, & quæ ſuperſunt momenta utiliter ſtudendo inſumere, laudabile tunc erit, præſertim ſi divini amoris utraque exequamur intuitu. Qui enim fieri poſſit, ut talis ſtudendi norma ritè à nobis ſervetur, quin & charitatis ratio quadantenus habeatur, quæ unica ſtudiorum noſtrorum meta ſit oportet; eaque ſubinde ſcire tantummodò appetamus, quæ utiliora cenſentur? Tempus breve eſt, & expletis iis, quibus ex diſciplinæ regularis onere dietim obſtringimur, modicum adeò nobis ſupereſt, ut planè ridiculum, ac ſtultum foret in ludicris futilibusve ſcientiis illud conterere. Præterea lex eadem, quæ Monaſtico jugiter oneri intentos eſſe nos cogit, ad ea pariter ſeriò attendenda nos adigit, quæ ad ipſius adimpletionem planè conducunt. Ambo igitur abſurda vitando, à Tullio jam recenſita, obices etiam cuncti declinantur prædicto duplici ſcopo adverſantes, quem ſibi inter ſtudendum debet unusquisque proponere.

Verùm enucleatiùs rem hanc expendere oportet, eaſque cauſas ſubtiliùs inquirere, ſcientiam cohibentes, ne in charitatem, velut in ſuum primarium ſcopum jugiter tendant. Tres autem illæ ut plurimùm eſſe ſolent, nimirum cenodoxia, curioſitas, & inconſiderantia; *Plures ſiquidem*, inquit Auguſtinus, & poſt ipſum Bernardus, *inanis tantùm gloriæ cupidi, ſcientiis dant nomen: Quidam quærunt ſapientiam, non ut fruantur, ſed ut inflentur; proprias enim cognitiones, ſive doctrinas ſæpiſſimè oſtentant, quas licèt ad aliorum eruditionem interdum adhibeant, cupiunt tamen ab hominibus libenter videri, libenter ſciri, ac nominari, altamque rudibus, & indoctis ſui admirationem ingerere.*

Nonnulli item ſunt nimia curioſitate affecti, qui licèt ſemper addiſcentes, nunquam tamen ad ſcientiam veritatis pertingunt; quandoquidem de notione in notionem, deque veritate in veritatem ocyſſimè transmigrant, novaque proprio intellectui jugiter obiiciunt, itaut de objectorum varietate magis ſint, quàm de veritate ſolliciti. Ex multiplici autem capite ortum ducit iſta curioſitas, ſed in primis ex voluptate, quam adoleſcentes ea dumtaxat lectitando percipiunt, quæ ſibi jucundiora videntur. Quare in amœnis literaturæ campis liberè ſpatiantes, modò literis humanioribus, modò mathéſi,

modo

modò physicis experimentis, modò denique historiis, variisque itinerum Commentariis, pro libito incumbunt; Hæc autem, vel seorsim, vel simul sumpta, eorundem mentes adeò recreant, animumque alliciunt, ut vix queant ab ipsis aliquando intermitti; mirum namque est quantum Historiæ, exempli gr., egregiè concinnatæ, eos delectent, præsertim si varios bellorum eventus, Urbium obsidiones, Militum clades, aliaque id genus complectantur. Eapropter vanis imaginibus, innumerisque ideis mentem confarcinantes, pietate neglecta, animoque virtutibus vacuo, rectam morum disciplinam, & honestæ vivendi normam nunquam addiscunt; dumque ista studendi methodo, otium vitare hallucinantur, proprii spiritus languorem, cordisque duritiem inde emergentem, minimè perpendunt.

Sed quid? numquid oblectatio, qua plures detegendo veritates afficimur, culpæ erit obnoxia? Absit. Innocens quidem ea censetur, si tamen modum servet, nec unquam cætera disciplinæ regularis opera remoretur; secus enim abdicanda est; etenim satius est modicum scire, virtutibusque Sanctis affluere, quàm nosmet negligendo, innumera mente complecti. *Sumenti cibum*, inquit Mellifluus, *& non digerenti, perniciosum est ei;* „Cibus siquidem indigestus, & qui bonam „ non habet concoctionem, malos gignit humores, corpus corrum- „ pit, & non nutrit; sic & multa scientia ingesta stomacho animæ, „ qui est memoria, si decocta igne charitatis non fuerit, & sic per „ quosdam veluti artus animæ; mores scilicet, atque honestos actus „ transfusa, quatenus ipsa de bonis, quæ noverit, vita attestante, „ & moribus, bona efficiatur, nonne illa scientia reputabitur in „ peccatum, tanquam cibus conversus in pravos, noxiosque hu- „ mores? *Bernard. in Cant. serm. 36.*

Frustra ergo studere nititur, qui ea investigare negligit, ad rectam studendi normam conducentia. Quocirca duplex esse potest cognitionum genus, unum quidem ad eorum consummationem pertinens, quæ vel sunt humanæ vitæ necessaria, vel proprio uniuscujusque instituto; Alterum verò honestè quiescentibus utile, ut otium, malorum omnium sentina, inde vitetur. Primus discendi finis universim in eo sistere debet, ut in cunctis munerum nostrorum pensa ritè solvamus; Alter verò id exigit, ut iis expletis, quod superest vacationis tempus utiliter transigamus; valde namque periculosum est vel tunc minimùm otiari, nec sedulò eas veritates inquirere, unde ad ulteriora pietatis opera simus magis idonei. Ad hoc autem assequendum satis utique non est diuturnæ, ac variæ librorum lectioni vacare, sed nactas veritates expedit in cordis sinu maturè digerere, eas nimirum singillatim, ac seriò ponderando; studia enim quælibet celeriter, & perfunctoriè peracta, detrimento potiùs sunt, quàm fructui; mentisque vexationem pariunt, non eruditionem.

Cùm tantùm mens in veritatis contemplatione occupatur, tædio confestim afficitur; objectorum siquidem varietate maximè gau-

 dens,

dens, nova quamprimùm intelligere parat, unde etiam præteritorum memoria in ipsa facilè labitur. Cùm verò concepta veritas ad interiora cordis illabitur, tunc animus ipsi firmiùs adhæret, nec unquam ab illa sejungitur; Quinimò eam si centies ruminetur, toties exhilaratur; Quandoquidem valdè jucundum est identidem reminisci quod multùm diligitur. Hinc fertur, Principem quendam, heroicis gestis, ac dignitate conspicuum, centies tredecies, dum viveret, novum Testamentum accuratè, attentèque legisse.

Mr. le Duc de Montausier.

„ Quotiescumque ergò verba vitæ perlegeris, inquit Gillebertus in „ Cant. ea attentè considera; non enim vitam legentibus tribuunt, „ nisi seriò perpendantur: Tene quod tenes; Tene, & attrecta morosè ac diligenter. Revolve volumen vitæ, quod revolvit JESUS, „ imò quod est ipse JESUS. Ut quid adeò properas? Nunquid ex „ veritatum copia vera salus animæ gignitur? Falleris; Unicum si„ quidem vitæ verbum spiritualiter ædificat, si consultò, ac maturè „ ponderetur, & in intimo cordis cubili recipiatur; inde namque ad „ reliquas extendi facilè poterit animæ facultates, & singularum acti„ bus indere sanctitatem.

Serm. 14.

Me utique non latet, liberum semper nobis non esse inter legendum, simplici, nudaque veritate oblectari; Sanctioribus enim plerumque viris gravis multoties, atque molesta ea videtur. Nihilominùs si sensuum imbecillitati fides opituletur, nostramque divino ejus lumine voluntatem illustremus, tunc mens veritatem contemplando minimè defatigabitur, nec illam uspiam molestè feret. Praxin hanc si diu; fideliterque servemus; brevi sperare licebit consolationem à Domino, quam, ut fidei in nobis experimentum faceret, aliquando sustulerat. Quoad prævias dispositiones, ad Sacræ Paginæ lectionem requisitas, legatur caput secundum §. 3. secundæ partis; ibi enim de ipsis fusè, ac peculiariter egimus.

CAPUT III.

Qua ratione, absurda, de quibus hactenus disseruimus, impediri queant.

Divus Bernardus serm. 35. in Cant. ubi de istis agit, fructum, & utilitatem scientiæ in modo sciendi constituit. Modus autem hic penes ipsum tria potissimùm dicit, nimirum, ut sciamus, quo ordine, quo studio, quo fine aliquid nosse oporteat. Quo ordine, ut id priùs, quod maturius ad salutem; Quo studio, ut id ardentiùs, quod vehementius ad amorem; Quo fine, ut non ad inanem gloriam, aut curiositatem, sed tantùm ad nostram, vel Proximi ædificationem. *Sunt enim*, inquit S. Doctor, *qui scire volunt, eo fine tantùm, ut sciant, & turpis curiositas est; & sunt qui scire volunt, ut sciantur ipsi, & turpis vanitas est; & sunt qui scire volunt, ut scientiam suam vendant,*

vendant, vel pro pecunia, vel pro honoribus, & turpis quæstus est; Sed sunt qui scire volunt ut ædificent, & charitas est; & qui scire volunt ut ædificentur, & prudentia est. Horum autem omnium solùm ultimi duo non inveniuntur in abusione scientiæ, quippe qui ad hoc tantùm volunt intelligere, ut bene agant.

Idipsum sentit Cassiodorus in præfatione ad librum Divinarum Institutionum, ubi talem studendi methodum Monachis suis præscribit dicens: *Moderamini ergò, studiosi Fratres, sapienter desideria vestra, per ordinem quæ sunt legenda discentes, imitantes scilicet eos, qui corpoream habere desiderant sospitatem; Quemadmodùm enim indigestus cibus comedentis stomacho nocet, sic quæ lectitantur, spiritibus obsunt, nisi maturè perpendantur*.

Ut autem isthæc legendi norma, quæ ad excitandas pias cordis affectiones, & ad maturam doctrinarum ponderationem plurimùm juvat, à nobis ritè servetur, duo planè requiruntur, recta scilicet intentio, & opis divinæ imploratio. Cùm etenim ad studendum quis optimo fine ducitur, quatenus nempe, vel semetipsum ædificet, vel Proximum juvet; breviùs: Cùm Deum tantùm pro studiorum suorum meta quis sibi præfigit, pro quantulocumque sciendi modulo ab eo impertito, eidem grates libenti, ferventique animo refert. Insuper cùm perspicuum sit, quamlibet lectionem absque opitulante Dei gratia minimè prodesse; propterea Oratio, Doctoris Angelici exemplo, illi jugiter præponenda erit. Quinimò abs re nequaquam foret etiam inter legendum sæpè sæpius, corde saltem, orare; inde namque animatur lectio, mentique vividiùs imprimitur. Quocirca Gillebertus serm. 7. in Cant. inquit: *Advertite istud vos, qui in transitu oratis, & cum mora legitis, qui ad legendum fervetis, & in oratione tepetis: Debet lectio orationi servire, præparare affectum, non horas præripere, nec succidere moras*.

Id pariter seriò commendat Guillelmus Sancti Theodorici Abbas, in Epistola celeberrima ad Fratres de Monte Dei, ubi sic habet: *Hauriendus est sæpe de lectionis serie affectus, & formanda oratio, quæ lectionem interrumpat, & non tam impediat interrumpendo, quàm puriorem continuò animum ad intelligentiam lectioni restituat*.

Fortè dixeris, hæc quidem in spiritualium lectione librorum servanda esse, secùs verò cùm de scientiis merè speculabilibus agitur, ut sunt Philosophia, Thelogia, Mathesis, & id genus alia. Verùm etsi non inficier, sacras, piasque lectiones ad Orationem, cordisque compunctionem magis conducere, quàm præstent scholasticæ scientiæ; Nihilominùs ex istis etiam humana mens identidem poterit ad Deum contemplandum assurgere, & voluntatem intimè sibi annexam ad ejusdem amorem trahere; Cùm siquidem veritas quæcunque creata desursum sit, descendens à Patre luminum; quidni etiam in tantum Authorem intelligentias nostras, & affectus excitare valeat?

Hanc item sanè laudabilem studendi methodum egregiè docet Vincentius Contenson, Ordinis Prædicatorum, in suo cursu Theologico ubi Scholasticam asperitatem tanta Sanctorum Patrum, & Scriptu-

rarum eruditione lenivit, ut nullibi Thelogicos sentes, sed miram in Deum pietatem ubique redoleat.

Præfatus insuper Abbas S. Teodorici hortatur, statis quibusdam diei horis peculiarium aliquot Auctorum lectioni incumbendum esse; Fortuita namque, inquit ipse, & varia lectio, & quasi casu reperta, non ædificat, sed animum reddit instabilem, & leviter admissa, leviùs à memoria recedit.

CAPUT IV.

De plerisque aliis, ad quæ intendi possunt studia Monachorum; & de quibusdam monitis, ad ea ritè explenda conducentibus.

PRæter duplicem finem primarium hactenus explanatum, veritatis nempe agnitionem, & charitatem, seu amorem justitiæ, alios præterea non minoris fortè ponderis, ac fructus, inter studendum poterit quis sibi præfigere. Horum primus est: Tempus ritè transigere; ea propter duplex studentium genus distinguendum videtur; nonnulli namque studiis sunt dediti, quia facultates aliquas, aut scientias, ex onere sibi à majoribus imposito, profitentur; Alii verò, qui eo dumtaxat tempore in iis occupantur, quod ad proprii instituti functiones sibi superesse comperiunt. A singulis autem, præsertim primis, tempus utiliter est transigendum; non enim ut quid leve, vel merè indifferens, studium existimare debent, sed ut magni momenti opus, quod rectè, aut perperam expletum, ad salutem, vel interitum ducere facilè potest. Præsentis vitæ tempus ad æternam beatitudinem promerendam nobis tantummodò conceditur; quare si studium, in quo major fermè ætatis nostræ portio consumitur, utiliter non absolvatur, nedum anceps sit nostra salus, sed certus imminet interitus.

Alter studendi finis est: si laboris, vel pœnitentiæ loco studium ipsum subrogetur, ab iis potissimùm, qui eam profitentur Tunc tamen non cuilibet scientiarum generi indiscriminatim licebit incumbere, aut iis tantùm, majori nos oblectamento afficientibus; Cùm siquidem pœnitentia ex pœnalibus coalescat, idcircò ut studium ejus locum teneat, laboriosum, & arduum sit oportet.

Quare summoperè hallucinantur, qui studendi onus suave omninò, ac leve arbitrantur; est quippe cæterorum omnium gravissimum, modò ut par est, fideliter nempe, exactè, ac perseveranter expleatur. Fideliter, inquam, si statis diei horis semper iisdem scientiis, quoad fieri potest, navemus operam, ut inde non tantùm studiis ipsis, sed & certa eorundem methodo honoretur Deus; & otium, malorum omnium sentina, vitetur, adeòut nullum vel minimum temporis momentum inaniter transigatur. Exactè, si nimirum sedulò iis vacemus, jugiter meditantes, propter Deum hujusmodi laborem

borem suscipi, proindeque gnaviter, & accuratè persolvendum. Denique perseveranter, iisdem videlicet materiis tandiu operam dando, quamdiu nobis expedire videbitur, itaut inde inconstantia, atque desidia prorsus eliminentur, ad quas ex insito philautiæ amore sumus natura propensiores; Amor enim sui, quo unusquisque jucundari naturaliter appetit, ad aliquam semper voluptatem tendit; & si ratione aliqua ipsam non assequitur, per aliam confestim obtinere satagit. Hinc est, quòd cùm libera invicem conferendi, vel disceptandi facultas, de iis potissimùm, quæ intrà Claustra lectitando didicerint, Monachis sæpissimè interdicatur, actutum alia, vel curiosè delectantur inquirere, vel tædio affecti, præfatum studendi laborem facillimè interrumpunt; Quem defectum nisi seriò quis animadverterit, omnemque in oppositum adhibuerit conatum, vix unquam declinare poterit.

Tertius studendi finis est: Cor animumque cogitationibus sanctis, piisque affectionibus imbuere; Quidquid enim legitur, intùs suscipitur, tamquam spiritale animæ alimentum, & veluti semen, unde cogitationes, atque appetitus prodeunt ipsi planè conformes. Quamobrem si quæ à nobis leguntur, pietatem, compunctionemque redoleant, sancta pariter desideria, piasque cordibus nostris affectiones ingenerant. Omninò igitur pretium erit eos dumtaxat Auctores consultò deligere, quorum lectio studentes ædificet, & ad salutem juvet; Quandoquidem alii sunt, in quibus mortiferum virus palàm contineri dignoscitur; alii verò, in quibus id latitat velut anguis in herba. Illorum itaque lectio ceu lethale venenum prorsus erit abdicanda; istorum verò circumspectè habenda. Cautè insuper Codices ipsi sana doctrina contexti, legendi erunt, ne fortè vana intersit curiositas, unde etiam eorum lectio perniciosa reddatur. Ad hoc autem assequendum præstabit, & cor mundum jugiter custodire, & frequenter Deum exorare.

Imbecille nimis est intelligentiæ lumen, nobis naturæ viribus insitum, ad technas, syrtesque omnes detegendas, in Auctorum Operibus latitantes; ideòque ne ullatenus inter legendum decipiamur, mens nostra divinitùs illustranda est. Tantum igitur adminiculum à luminum Patre enixè rogabimus, lectiones, ac studia universa, solo ejus intuitu suscepta, ipsi humiliter offerendo. Ne autem irritæ nostræ sint preces, syncerae omninò sint oportet, itaut reverà propter Deum studeamus, quatenus ipsi in cunctis famulari, & placere semper optemus, atque ab ejus nutu dirigamur. Alius autem quicumque finis, utpotè nobis incongruus, penitùs erit omittendus, nec ulla lectio habenda, quin Monastici saltem instituti oneribus quodammodò sit consentanea, Deoque nostro, velut ultimo fini, planè respondens.

Hanc tamen studendi normam non ità sollicitè, ac religiosè servandam reor, ut neutiquam studiis incumbere liceat, quin jugiter ad

R 4 Deum,

Deum, aut ad Monasticum onus recta colliment; si enim ad aliquod literarium emolumentum proximè tendant, ut putà exactè loqui, castigatè scribere, historias intelligere, & id genus alia, minimè renuo; sunt enim hæc singulis generatim necessaria, iisque potissimùm, qui publica causa insudant, ac proinde honesto sciendi fini, & in Deum ultimatè ordinabili, minimè dissona.

Nec illud scrupulosè condemnandum est gaudium, quod passim in nobis studendo experimur; id namque imbecillitati nostræ à Deo permittitur, ne mens improbo studiorum labore impensè gravetur; unde etiam animi causa, nonnulla itineraria, Orationes elegantes, heroica Poemata, perfunctoriè saltem, licebit invisere? hæc quippe, dummodò honestatis limites non transcendant defatigatum adeò recreant animum, ut alacriùs ad intermissum studiorum onus redire postmodùm queat. Cavendum tamen erit, ne diu isthæc, quamtumlibet honesta, protrahantur oblectamenta; secùs enim ita allicerent animos, ut pristinas, seriasque lectiones repetere negotium subinde facesseret. Ea propter consulitur, nostri animi vires nullo inter studendum solatio restaurandas, quin priùs penè defecisse videantur, eoque vix delibato, ad seria continuò remeandum.

Unum tamen, priusquàm huic capiti finem imponam, noto, moralis doctrinæ studium præ aliis excolendum esse; cætera enim quæcumque sint, præter hoc tantùm, possunt à nobis impunè dimitti; Huic ergò quamdiu vivitur omninò danda erit opera. Alia insuper quoad hoc monita legere proderit in Tractatu de Methodo piè Studendi, à D. Nicolao nuper in lucem edito, ex quo summatim deprompsi, quæ præsenti capite innui.

CAPUT V.

Num Monachi pro suorum meta Studiorum publicas Conciones, vel potiùs privatas elucubrationes sibi statuere valeant.

CONCLUSIO OPERIS.

PErspicuum per se videtur, nec ullis difficultatum involutum ambagibus, quod in hujus capitis titulo à me proponitur. Cùm siquidem, teste Mellifluo, pro studiorum suorum meta, nedum majorem Dei gloriam, propriique spiritus ædificationem, verùm & spirituale proximi emolumentum, valeat quis sibi præfigere; propterea hinc liquet, elucubrandi, & concionandi munera, quæ multùm Christifidelium juvant Rempublicam, Monachis valde congruere, & ad ea, tanquam ad legitimum scopum, posse eorundem studium collimare. Superest tamen in præsentia opportunius ipsis tempus innuere, quo id faciliùs, atque ullum citra discrimen, consequantur; valdè namque periculo-

culosum reor, à junioribus Monachis concionandi provinciam suscipi, quin priùs ipsi scientiis affatim, virtutibusque imbuantur, quas alios sunt edocturi.

Valdè appositè ad hoc spectat, quod scribit Auctor quidam recentior: „Les hommes (inquit) ne se font pas Auteurs de dessein „ prémeditè, comme ils se font marchands, soldats, &c. C'est un „ métier au quel on se prépare, & dont on fait apprentissage sans „ y penser. Quand on à acquis une connoissance raisonnable dans „ les sciences, qu'on à etudié les milleurs Auteurs en chaque gen- „ re de science, & que par experience on à remarqué qu'il y à „ certaines matieres qui n'ont point esté traitées, ou qui le pourro- „ jent estre mieux qu'elles ne l'ont esté; un homme s'essaye en par- „ ticulier sur ces matieres, il compose quelque petit ouvrage, ille „ fait voir à ses amis & aux connoisseurs: & si on juge que ce qu' „ il à fait soir capable d'instruire les autres de ce qu'ils ne scavo- „ jent pas, il le doit rendre public. C'est ainsi que les hommes de- „ viennent & doivent devenir Auteurs, & s'il y à des gens qui étu- „ dient à dessein d'estre Auteurs, il sont en grand danger de ne réus- „ sir jamais dans une si difficile entreprise: parce que ce dessein for- „ mé de trop longue main, leur sera entreprendre des ovurages, „ dont ils ne seront pas capables. Non sic consultò in conscribendis Operibus Auctores fiunt homines, quemadmodum Mercatores negotiando, militesve bellando evadunt. Ars quædam ea est, quæ multum quidem laboris exigit, sed præter spem quandoque comparatur. Cùm quis sufficientem acquisivit scientiam, doctioresque in omni scientiarum genere evolvit Auctores, in quibus materias aliquas, vel penitùs omissas reverà compererit, vel quæ nervosiùs poterant pertractari; quædam super istis privatim tentat concinnare Opuscula, hæcque Sapientum, & amicorum oculis subjicere non detrectat; quæ si arbitrentur aliorum eruditioni posse conducere, tunc in lucem omnino edenda erunt. Sic autem homines, haud aliter, Auctores fiunt in literaria Republica. Secùs verò si qui vel ideò studiis incumbant, ut aliquorum Operum Auctores ex animo esse velint, incertum planè laboris exitum metuent, expectationi fortè non responsurum; hoc siquidem immaturo consilio ducti, opera quædam elucubrari tentabunt, quibus parum dignoscentur idonei. Paragraphum hunc integrè perlegere proderit, qui est de ingenii exercitatione, ac scientiarum usu.

Noveaux Essais de Morale, *p.* 134.

Fortè dixeris, quæ aliorum gratia elucubramur, nostrummet eruditioni, atque ædificationi conducere. Verùm hoc si seriò à nobis animadvertatur, perspiciemus, ex iis, quæ concionandi gratia multo labore congerimus, vix ullum in nosmetipsos spiritualem fructum derivari; quandoquidem ubi primùm veritates aliquas mente conceperimus, actutum eas publicis in concionibus effundere cogitamus; eaque dumtaxat sensa tunc revolvimus animo, quæ auditorum cor-

dibus

dibus ingerere cupimus; Sicque jam è ſuggeſto veluti declamantes, omnem in dicendo energiam, verborum emphaſim, ac ſententiarum gravitatem ſedulò diſquirimus, quatenus inde Auditores ad admirationem potiùs, quàm ad compunctionem excitemus; quapropter hoc, aut ſimili ferè modo tunc nosmetipſos alloquimur: En quantum proderit in hac, vel altera concionis parte, talem virtutem extollere, vitium illud exprobrare, geſtum aliquod deſcribere, aut amplificare, hac, vel alia ratione perorare, hunc ad plebem habere ſermonem, &c. Unde liquet, quòd dum alienæ videmur ſaluti proſpicere, nosmet planè negligimus, cor remanet aridum, iisque virtutibus vacuum, quas aliis perſuadere paramus. Hoc autem junioribus præcipuè eſt valde familiare; cùm etenim de iis, quæ proprio inſident animo, vehementiora gerant phantaſmata; ideò in ſcopum ſemel præfixum jugiter intendunt, maximè ſi aliquid ei inſit, quod ipſos impensè alliciat.

„ Il y à bien de la difference (ſubdit præfatus Auctor) entre un „ homme qui s'eſt rempli pour luy meme, & qui ſe trouvant plein, „ repand enſuite de ſa plenitude ſur les autres: & un homme qui „ ne ſe remplit que pour ſe répandre en aprés. Le premier eſt ſol„ licité à ecrire par ſa plenitúde, comme une mere eſt preſsée de „ donner à tetter à ſon enfant par l'abondance de ſon lait: & le ſe„ cond étant ſollicité à ecrire par ſon ambition, ſe repand ſouvent „ avant d'etre rempli luy meme: ce qui fait que ſes productions ſont „ ſeches, foibles, & ſans force, & comme un enfant dont la mere à peu de lait. Multum ſanè diſcriminis duos inter homines ineſt, quorum unus ſe primùm ingenti doctrinæ pabulo explet, idque in alios dein refundit; alter verò, qui ſcientias ideò comparat, ut cæteris continuò diſtribuat; Ille namque nonniſi ex affluenti doctrinarum copia aliquid ſubinde elucubrari compellitur, veluti nutrix, quæ exuberante lacte, infantem cogitur alere; hic autem cum cenodoxiæ dumtaxat, vel ambitionis impulſu, ad alicujus editionem operis adigatur, totum quod didicit, aliis perſæpè immaturè diſpertit, antequam ſcientiis ipſemet expleatur. Unde fit, ut languidos, enerves, atque intempeſtivos enitatur ingenio fœtus, quales nonnunquam pendent è Matrum uberibus præ lactis inopia. Hinc Divus Bernardus egregium Concionatorem aſſimilat exundanti fontis Conchæ, ex qua ſubinde copioſi erumpunt latices; Quare ait: *Priùs te Concham exhibe, quàm Canalem*.

Propter has ergò, ſimilesve rationes, opus eſſe crediderim, ut juniores Monachi ſtudendo, ac legendo, propriæ tantùm ſaluti, ac ſpiritali animæ emolumento proſpiciant, ut iis veritatibus, virtutibusque imbuantur, quas ſibimet plus expedire cognoverint. Cæterùm divinæ providentiæ, ac ſuperiorum conſilio; omnem ſui curam, ſollicitudinemque committant; Si enim aliquando ſacris doctrinis, & charitate in Deum, & proximum abundè repleti fuerint, atque in con-

continua Cœlestium virtutum praxi solidati, tunc, Deo ita inspirante, poterunt vel ad publicum Ecclesiæ bonum, & Christifidelium salutem, propria studia dirigere, sensaque jamdudum in corde conclusa, aliis reserare.

Hinc verò non obstat, quominùs sui causa studentes, præstantiora quædam Scripturarum, Sanctorumque Patrum loca annotare queant, ut eorum identidem reminiscantur. Res tamen omninò videtur exigere, ut sui ædificationem, propriique ornatum animi assiduè spectent, ne immaturo zelo, & nimis propera charitate ducti, aliò suapte sponè ferantur.

Qui concionandi, vel elucubrandi provinciam spontè suscipiunt, molestiis adeò, gravibusque tentationibus subduntur, ut contra eas nonnisi ægerrimè se præmunire queant, tum potissimùm, cùm ad id muneris ex proprio instituto minimè obstringuntur. Si animæ nostræ salus quàm maximè nobis cordi esset, alienam pariter satis nobis esset oratione, & exemplo conquirere; hæc quippe efficaciora ut plurimùm sunt ad salutem proximo impetrandam, quolibet verborum, ac rationum apparatu, prælertim cùm, præterquam necessitate urgente, Monacho haud liceat concionandi prætextu extra cœnobiticos lares evagari. Verùm plerumque contingit, sub charitatis velamine inanem gloriam celari, qua libenter sciri, ac dici, nec non à cæteris distingui appetimus. Unde fit, raros nunc temporis Concionatores occurrere, qui plus virtuti laborent, quàm gloriæ, talique pietate affluant, qualis ad istud dignè subeundum onus exigitur.

„ Que faisons nous (inquit præfatus Auctor) par notre assiduité
„ à l'étude? Nous imitons les Lapidaires, qui usent les pierres pre-
„ cieuses pour leur donner de l'Eclat. Nous nous usons nous memes,
„ nous nous dessechons, nous consumons notre vie & notre santé,
„ les plus grands & les plus veritables biens que nous ayons sur la
„ terre, pour repandre notre reputation dans le Monde & dans les
„ Siecles à venir. Mais si nous n'avons recherche que ce bruit, que
„ nous en arrivera t'il? Ce qui arriva au Roy Ezechias, dont Dieu
„ punit la vanité, pour avoir mal à propos & par un esprit d'orgueil
„ fait montre des tresors & des grandes richesses que Dieu luy avoit
données. Quid agimus studiis operam jugiter navantes? Gemmarum mangonibus similes planè videmur, quas ideò scalpris expoliunt, ut emptorum oculis mox resplendeant. Nosmetipsos continuò absumimus, proprias extenuamus vires, pretiosioresque Mundi thesauros, salutem nempe, vitamque prodigimus, ut nostri celebritatem nominis à Posteris aucupemur. Væ tamen nobis si hæc tantùm nostrorum fuerit meta studiorum; id enim, quod olim Ezechiæ Regi, nobis aliquando continget, cujus vanitatem Deus haud impunè dimisit, eò quod regiam auri gazam, cunctaque, quæ habebat in thesauris suis, ab ipso universorum Domino impertita, superbè ostentasset.

Exarentur itaque ut ut libet, & elucubrentur opera; concionemur,

mur, & laboremus in vinea Domini; veruntamen cor nostrum priùs charitate ferveat, Cœlestibusque doctrinis compungatur; secus namque irritus erit omnis labor, nostræque potiùs damnationis causa, quàm salutis. Præter charitatem, quæ nunquam excidit, universa prætereunt. Concludo elegantibus istis Sancti Hieronymi verbis: *Quotidie morimur, quotidie commutamur; & tamen æternos nos esse credimus. Hoc ipsum quod dicto, quod relego, quod emendo, de vita mea tollitur. Quot puncta Notarii, tot meorum damna sunt temporum. Scribimus, atque rescribimus: transeunt maria Epistolæ, & scindente sulcum carinâ, per singulos fluctus ætatis nostræ momenta minuuntur. Hoc solum habemus lucri, quòd Christi nobis amore sociamur.*

Hieronym. in Epitaph. Nepotiani.

MONI-

MONITIO
Ad Elenchum ſequentem pertinens.

Quia plurimùm intereſt, priusquàm Autographorum legantur Opera, ad Eccleſiaſticam Doctrinam pertinentia, difficultates haud ignorare, quæ majoris adhuc explanationis egent; optimum ideò duxi, ut faciliùs hocce prolixum æquè ac laborioſum ſtudium abſolvatur, potiorum difficultatum Elenchum, ſingulis quibuſque ſæculis occurrentium, adiicere, ut jam cap. 20. ſecundæ partis hujus Tractatus ſpoponderam. Ut igitur promiſſa impleam, Elenchum dictum hìc ſuperaddo, Auctores aliquot paſſim indicando, à quibus pleræque earundem difficultatum enodatæ fuere. Ad omnium autem ferè explanationem univerſim legi poſſunt Natalis Alexander, Bibliotheca Domini Du-Pin, in qua potiſſimùm de Eccleſiaſticorum Auctorum Operibus agitur; Abraham Scultetus de primorum trium Sæculorum Patribus; Dominus Richerius, Chriſtianus Lupus, Philippus Labbe in Concilia; denique Benedictinorum Patrum Congregationis S. Vitoni Ponderationes in præfati Du-Pin Bibliothecam.

Præter Elenchum dictum, ſelectiorum etiam Librorum Cathalogum, ad Eccleſiaſticam Bibliothecam comparandam, infra adiiciam, quem cùm in prima hujuſce Operis editione vix adumbraverim, in præſenti omninò abſolvere ſtudui, ut multorum expectationi ſatisfacerem, qui primum ejuſdem ſpecimen nonnihil commendarunt. Cæterùm ipſum in primis in noſtrorum gratiam Sodalitiorum elucubravi, quæ nimirum abſolutis Bibliothecis carentia, Auctorum ſubinde nomina, librorumque emendorum qualitates ſæpè ſæpius ignorant.

ELEN-

ELENCHUS

Potiorum difficultatum, in lectione Conciliorum Patrum, & Ecclesiasticæ Historiæ occurrentium, juxta Sæculorum seriem.

SÆCULUM I.

Uonam Anno Urbis conditæ, & Imperii Augusti Dominus Noster JESUS CHRISTUS de Virgine nasci dignatus est? Quonam ætatis suæ anno Evangelium prædicare cœpit, & mortuus est? Vide Petavium de Doctrina temporum, Langium de Annis Christi in 4. Usserium, &c.

Quid de die, & aliis circumstantiis ultimi Paschatis Jesu Christi, sentiendum? Vide Casaubonum in Confutatione Baronii, Maldonatum in Evangelia, Capellam in exiguo quodam Tractatu, ab aliis ejus Operibus sejuncto; Joannem Ligthfootum in suis Horis Hebraicis; Joannem Schmidt de Paschate; Patrem Lamy in sua discordia.

Testimonium Josephi de Christo Domino, verène est hujus Auctoris, an potiùs ejus Historiæ de antiquitate Judaica lib. 18. cap. 8. superadditum? Vide pro sententia negantium, Fabrum tom. 1. Epistolarum Criticarum; pro sententia verò affirmantium, vide Franciscum de Roye, qui confutavit Fabrum prædictum peculiari dissertatione; Huetium in Demonstratione Evangelica, Valesium in Eusebium, Vossium de Sibyllinis Oraculis cap. 11. Isidorum Pelusiotam lib. 4. epist. 225.

Epistola sub Jesu Christi Nomine ad Regem Abagarum, est ne vera, an apocrypha? Vide Valesium ad cap. 13. lib. 1. Hist. Eccl. Eusebii Pamphili.

Nunquid ab Ecclesia semper creditum fuit, Beatissimam Virginem Corpore, & Anima in Cœlum fuisse assumptam? Vide pro parte affirmativa Dissertationes Advocati, & Jacobum Gaudinum contra Jolium; pro negativa verò Jolium dictum, & Launoium.

Est ne discrimen aliquod inter Mariam Magdalenam, Mariam sororem Lazari, & Mulierem Peccatricem? Vide Tractatus elapso sæculo hac de re potissimùm editos à Jacobo Fabro Stapulensi, & à Joanne Fischero; Item dubia Evangelica Fiderici Spanhemii, & Concordiam Patris Lamy.

Quænam fuit sors illa, qua Sanctus Mathias electus fuit Apostolus?

lus? Licetne eadem uti in electionibus Ecclesiasticis? Vide tom. 1. Patris Alexandri. Lugdunensis Ecclesia utebaturne oli m tali sorte, quemadmodum legitur in Vita Sancti Eucherii, ejusdem Urbis Archiepiscopi? Nonne per Sacros Codices fuit sors illa, qua electus est S. Martinus contra Defensorem? Vide Sanctum Augustinum epist. 37. ubi de sortibus agit ex paginis Evangelicis, & epistolam 30. Petri Blesensis, cum notis, tam antiquis, quàm novis.

Quo jure olim populi ad Episcoporum electiones concurrebant? Vide Petrum de Marcha in sua Concordia, licèt quoad hoc variet lib. 6. & lib. 8. Ludovicum Thomassinum in sua Disciplina veteris, & novæ Ecclesiæ, &c.

Decretum se abstinendi à sanguine, & suffocato, ab Apostolis editum, fuit ne diu ab Ecclesia observatum? In quonam consistebat ejus obligatio? Vide Curcelleum Diatriba de Sanguinis usu, & Joannis Spencéri Dissertat. in Act. XV. 20.

Quid sentiendum de reprehensione à S. Paulo Divo Petro facta? Vide Epistolas SS. Augustini, & Hieronymi.

Apostoli nunquid Baptizaverunt in nomine Christi? Poteslne hujusmodi forma sufficere? Vide S. Basilium in Tractatu de Spiritu Sancto cap. 12. Estium in Sententias, Vossium de Baptismo, Patrem Harduinum de triplici Baptismo &c.

Cùm Apostolorum aliquot missi fuere in Samariam, ideò ne fuit ut administrarent Sacramentum Confirmationis? An non, præterquam ab Episcopo, Sacramentum istud conferri potest? In hoc Sacramento adhibendum ne semper fuit Chrisma? Vide Patrem Sirmondum in Concilium Arausicanum, Petrum Aurelium, Jacobum de Sainte-Beuve adversùs Dallæum de Confirmat. Holstennium de hac re, Arcudium, &c.

Diaconi instituti ne fuere pro sacra, an solùm pro communi Mensa, ut voluere nonnulli Episcoporum in Concilio Quinisexto? Nicolaus, unus ex septem Diaconis, fuitne Auctor sectæ Nicolaitarum? Diaconi celebrarunt ne olim Missam? Vide Patrem Morinum de Sac. Ordin. Thomassinum in sua Disciplina, Patrem Harduinum in Embolo primo post Epistolam ad Cæsarium.

Sanctus Jacobus Apostolus fuit ne verè in Hispania? Vide Tractatum Joannis Marianæ, Antonium Caracciolum in sua Biga illustrium Controversiarum. S. Jacobus Minor est ne, qui dictus fuit frater Domini, quique Jerosolymorum Antistes? Vide Bollandum Kalendis Maii.

Estne indubitatum Sanctum Petrum fuisse Romæ, ibique Martyrem occubuisse? Quandiu ibi mansit? Vide Dissertationes posthumas Joannis Pearson. In quonam consistit primatus Divi Petri? Vide Agricolam de Primatu Petri, & Pontific. Roman. Quousque antiquitus extendebatur Patriarchatus Romanus? Vide Concordiam Petri de Marca lib. 1. Patrem Thomassinum. Quid intelligendum est per Suburbicarios? Vide P. Sirmondum, Salmasium &c.

Acta

Acta passionis S. Andreæ scriptane fuere à Presbyteris, & Diaconis Achaiæ? Vide secundam partem hujus Tractat. cap. 8. num. 4.

Sanctus Paulus fuitne in Hispania? Hoc asserunt Sanctus Athanasius Epistola ad Dracontium, Sanctus Cyrillus Hierosolymitanus Cathec. 17. S. Epiphanius hær. 7. S. Joannes Chrysostomus Præfat. in epist. ad Hebr. S. Hieronymus in Isa. cap. 11. Theodoret. in cap. 1. ad Philipp. V. 26.

Historia illius adolescentis, à S. Joanne ad fidem conversi, relata in exiguo tractatu Clementis Alexandrini de Divite salvato, estne vera? Vide Eusebium, & Domini Valesii notas.

Epistola quædam, edita sub nomine S. Barnabæ, estne istius Apostoli? Quanam auctoritate pollet? Vide Patrem Menardum, & Joannem Baptistam Cotelerium.

Apostoli suntne Auctores Symboli, quod vulgò dicitur Apostolorum? Quandonam compositum fuit? Vide Usserium, Vossium de tribus Symbolis, Dominum Du-Pin, & Annotationes Patrum Congregat. S. Vitoni.

Adest ne aliqua Apostolorum Liturgia? Ea, quæ S. Jacobi nomine inscribitur, verè ne fuit ab ipso composita? ut tenet Leo Allatius in Tractatu super hoc expresè concinnato. Legatur Cardinalis Bona de Liturgiis, & illa Pamelii.

Sanctus Paulus Apostolus estne Auctor Epistolæ ad Laodicenses, Græcè, & Latinè sub ejus nomine impressæ in Novo Testamento Hutteri, & in Philologo Hebræo-Græco Joannis Leusdens?

Quonam tempore in lucem prodiere Canones, qui dicuntur Apostolorum? Quanam Canones isti Auctoritate polleant? Vide Turrianum, Bellarminum, Beveregium à Latroquio confutatum.

Fuitne semper in Ecclesia Catalogus aliquis authenticus Librorum Canonicorum Sacræ Paginæ? Vide Patrem Frassenum Minoritam, Patrem Alexandrum, Append. ad Sæculum IX.

Liber, quem edidit Hermas, fuitne unquam inter Canonicos? Vide Cotelerium.

Quid sentiendum de Oraculis Sibyllinis, & de Libris Mercurii Trismegisti? Quinam super ipsis fuit SS. Patrum sensus? Carmina Sibyllarum, quæ à profanis citantur Auctoribus suntne ipsamet, quæ citantur ab Auctoribus Ecclesiasticis? Vide Blondellum de Sibyllis, Syllogen omnium Opinionum veterum Scriptorum de Sibyllis per Obsopæum, & Galæum; Vossium de Sibyllinis oraculis, Patrem Crassetum, Antonium Van-Dale de Oraculis Ethnicorum.

Essenii apud Josephum, & Terapeutes apud Philonem, erantne Judæi, an Christiani? erantne Regulares? Vide Dissertationem quandam super hoc in Epistola S. Clementis edita in Anglia.

Quænam est vera, ac legitima Ecclesiæ definitio? Potestne admitti, quæ à Domino Launoio affertur par. 3. Epistolarum? Vide Bellarminum, Melchiorem Canum &c.

Præmi-

Præeminentia Episcoporum supra Sacerdotes estne de jure divino? Vide Petrum Aurelium, Dionysium Petavium, Blondellum, Pearsonem &c.

Cœlibatus fuitne Ordini Ecclesiastico semper annexus? Græci fuerùntne quoad hoc Latinis jugiter conformes? Quinam erant Clerici huic legi obnoxii? Vide Disciplinam Patris Thomassini, Calixtum de Conjugio Sacerdotum.

Quandonam Ecclesiæ divisæ fuerunt in Metropoles? Quomodo Episcopi sunt Ecclesiæ solidarii Episcopi? Qualis est Patriarcharum, & Metropolitanorum auctoritas? vide Dominum de Marca de Primatibus, Patrem Morinum, Patrem Cantellum, Launoium part. 8. Epistolarum, Thomassinum.

Recognitiones Sancto Clementi ascriptæ, suntne verè istius Pontificis? Acta Passionis ejus suntne indubitata? Vide Dominum Cotelerium, Tillemontium &c.

Distinguiturne S. Cletus Papa ab Anacleto? S. Linus, & S. Cletus verène successerunt Divo Petro? vide Dissertationes posthumas Joannis Pearson.

Quoad primorum Pontificum Chronologiam, præferendi ne sunt Catalogi Latinorum iis Græcorum? quid certi habetur in dicta Chronologia? Vide Sanctum Irenæum, Optatum, Papebrochium, Catalogum Ægidii Bucherii, qui ad Liberium terminat, Sanctum Augustinum Epistola 53. Henschenium, & Dissertationes Patris Antonii Pagi.

Decretales Pontificum usque ad Siricium, suntne suppostitiæ? quis est eorum Auctor? vide Turrianum, Blondellum &c.

SÆCULUM II.

QUænam ex Epistolis S. Ignatii M. sunt à nobis approbandæ? vide Usserium, Pearsonem, Cotelerium.

Trajani anima verè ne fuit S. Gregorii Magni precibus ab Inferis liberata? Unde nam ortum duxit hæc fabula?

Marcion admisit ne plures Deos? Appellavitne ad Summum Pontificem de Sententia Patris sui, à quo pulsus fuerat de sua Ecclesia? quandò nam manifestare se cœpit?

Montanus erravitne super Mysterio Sanctissimo Trinitatis? Montanistarum jejunia diversa ne erant ab iis Catholicorum? Quibusnam cibis olim vesci licebat in diebus jejunii? in quonam consistebat jejunium Quadragesimale? quandò nam incipiebat? quandiu durabat, quandò nam quatuor Temporum, Vigiliarumque jejunia incœpére? Quanam hora licitum erat comedere? quandò nam cœpit serotinum jentaculum? quid significat jejunium superpositionis? Vide Launoium, Joannem Nicolai, Thomassinum de jejunio, Dallæum, &c.

In quonam vertebatur controversia de die Paschatis inter Romanos & Asiaticos? Estne verum, quòd Sanctus Anicetus, & Sanctus Polycarpus super celebratione Paschatis convenire non potuerint? quænam super hoc celebrata sunt Concilia, & quid statuerunt? Estne quid spectans ad materiam fidei, an solius disciplinæ? S. Victor Papa perculit ne propter hoc Asiaticos anathemate? quid super hoc stabilivit Nicœnum Concilium? Hujus statuta fuerunt ne ubique recepta? quænam quoad hoc erit Britannorum consuetudo? Fuerunt ne Hæretici, an Schismatici? Vide Usserium, nostrasque Sæculorum Benedictinorum præfationes. Cur Patriarchæ Alexandrino mandatum fuit sedulò notare diem Paschatis? & Romano ipsummet promulgare?

S. Justinus credidit ne, solum rationis usum in homine sufficere ad salutem? Rectè ne se explicuit quoad Divinitatem Verbi? Est ne opinatus, Angelos verè rem habuisse cum Mulieribus? Hominem salvari posse, miscentem Judaismum cum Christianismo? quænam sunt legitima ejus opera? Vide Casaubonum in Exercitat. contra Baronium.

Sanctus Irenæus arbitratus ne est, Verbum Divinum fuisse prolatitium? Dæmonem haud peccasse, nisi postquam Protoparentes nostros ad peccandum pariter induxit? propriam condemnationem usque ad Adventum Christi Domini ipsum ignorasse? An non admisit necessitatem gratiæ? Erravit ne circa animæ rationalis immortalitatem? Incidit ne in hæresin Millenariorum? Sensit ne Jesum Christum ignorasse diem Judicii? Et quòd in triduo mortis suæ ad Inferos ad prædicandum descenderit? quòd Judæorum, & Ethnicorum aliquot, qui tunc in ipsum ibi crediderant, salvi sint facti?

Sanctus Clemens Alexandrinus erravit ne super Filii Dei Divinitatem? Sustinuit ne, Jesum Christum nec famem, nec sitim, neque dolores alios in Mundo fuisse perpessum? quòd fuerit vultu deformis? Est ne hæreticum id asserere? Vide Franciscum Vavassorem de Forma Christi. Opinatus ne fuit, Jesum Christum ad Annum dumtaxat in Mundo prædicasse? credidit ne ipsum descendisse ad Inferos, sicut etiam Apostolos, ad prædicandum Gentilibus fidem, & ad eos convertendum, qui in hoc sæculo juxta rationis, ac luminis naturalis usum rectè vixerant? Philosophiam sine Dei gratia potuisse ad Christum Dominum dirigere, hominesque justificare? Negavit ne transfusionem peccati originalis per propagationem ex semine Adæ? Docuit ne, Angelos peccasse peccato Luxuriæ? Ejus liber Hipotyposum fuit ne ab Hæreticis corruptus? Vide Bibliothecam Photii.

Liber Melitoni adscriptus de Transitu Christi Domini, est ne verè istius Auctoris? Vide Launoium, Jollium de Assumptione Beatæ Virginis.

Quid sentiendum de libro Hegesippi de excidio Jerosolymitano? Est ne hic Auctor quinque Librorum Historiarum Ævi Antonini Cæsaris? Vide Gerardum Vossium de Historicis Latinis.

Ter-

Tertullianus fuit ne Montanista ? quare ab Ecclesia recessit ? Arbitratus ne est, Deum esse corporeum ? erravit ne super Verbi Divinitate ? Liber de Trinitate ipsi ascriptus, est ne verè illius Auctoris ? continet ne liber iste errorem aliquem circa adorationem Trinitati debitam ? Erasmus meritò ne Tertulliano contendit librum de Pœnitentia ? qualis fuit illius Auctoris sensus circa Eucharistiam ? in quarto libro contra Marcionem cap. 4. Acceptum panem, &c. ? quandonam conferebatur Sacramentum Baptismi juxta ipsum in libro de Baptismo cap. 19. Diem Baptismo, &c. ? quid sensit circa confirmationem in eodem libro cap. 17. Exinde egressi &c. ? certum ne erat antiquitùs, quemlibet, necessitate urgente, baptizare posse ?

Quisnam est S. Hyppolitus Episcopus Portuensis ? Fortè ne is, qui Auctor fuit Cycli Paschalis, cujus Autographum marmori insculptum visitur etiamnum in Bibliotheca Vaticana ? Prudentius confudit ne tres in unum Hippolytos ? Vide Acta selecta Martyrum Domni Theoderici Ruinart.

Quandonam cœpit prima persecutio contra Christifideles ? quinam fuere primi Auctores ? Vide Prooemium in Acta selecta Martyrum. Cur Christifidelibus plura occulta crimina imputabantur ? Juxta Helceseitarum dogma contingere ne interdum potest occasio propriam dissimulandi Religionem ? potest ne quis licitè mutare habitum, alienam simulando religionem, ut persecutionem fugiat ? vide S. Athanasium, S. Augustinum contra Mendacium, ad Consentium, Ludovicum Thomassinum de veritate &c.

Milites Christiani poterant ne licitè coronam, & gratuita ab Imperatoribus Ethnicis munera accipere ? Opinabantur ne olim aliqui, militarem artem esse Christifidelibus prohibitam, ut testatur S. Maximilianus Martyr ? poterantne Christifideles publicos ingressus, triumphos, aut decennales Imperatorum, unà cum Ethnicis festivè celebrare ? Vide Tertullianum de Corona Militis, Acta selecta Martyrum.

Quandonam cœptum est celebrari Festa Sanctorum Martyrum, eorumque Sepulchra, & Sacra Lipsana venerari ? Viguit ne semper in Ecclesia ipsorum invocatio ? quodnam jus inerat Episcopis circa institutiones, mutationesve Festorum ? Vide Thierrium, Thomassinum de Festis Sanctorum.

SÆCULUM III.

Zephyrinus Papa sustinuit ne, & favit Montanistarum hæresi ? S. Alexander Jerosolymorum Antistes fuit ne primus de una ad aliam sedem translatus ? Fuit ne primus Coadjutor viventi Episcopo deputatus ?

Quænam erant controversiæ ortæ in Ecclesia ex iis, qui in Decii persecutionem inciderant ? præsumebant ne ob solum libellum Mar-

tyrum impunes ad communionem recipi absque ulla pœnitentia? Jure ne id exigebant? poterat ne eos Ecclesia postliminio impunè recipere? quid super hoc sensit Clerus Romanus? quodnam super hoc decretum emanavit sede vacante? quales erant isti libelli? quinam poterant ipsos concedere? Dabatur ne in iis pax absoluta, an potiùs poscebatur ut concederetur? Egebant ne approbatione Episcoporum? vide S. Cyprianum, &c.

Quare ad pacem, Ecclesiæque Communionem difficilè recipiebantur lapsi, spontè Martyrio se offerentes? Nunquid pari cum difficultate recipiebantur, qui libellos à Magistratibus Ethnicis obtinuerant (Libellatici propterea dicti), ac alii, qui Diis reverà sacrificarant? Isti Libellatici nunquid inter Idololatras, & Apostatas recensebantur? quanam facultate pollebant tunc Diaconi, carceres Confessorum ingredientes, ut eos inviserent? Fortè ne ad absolvendum? Absolutio ista eratne Sacramentalis? Quid sensit super hoc S. Cyprianus? Orta ne hinc est opinio, quòd quilibet, necessitate urgente, aliorum possit Confessiones audire, & à peccatis absolvere?

Verum ne est, Novatianum in hoc tantùm errasse, credendo nimirum lapsos nullatenus ad pœnitentiam recipi posse; neminemque, præter ejus Discipulos, docuisse, potestatem illos recipiendi Ecclesiæ omninò deesse?

Universa peccata lethalia, etiam occulta, subiiciebantur ne pœnitentiæ publicæ? quandonam disciplina Ecclesiastica in hoc variavit? Quinam erant pœnitentiæ gradus? Erant ne in singulis Ecclesiis uniformes? poterant ne Episcopi super quibusdam eorum dispensare? quandonam concedebatur absolutio? poterat ne instante morbo, aut persecutione anticipari? cessante hoc periculo vigebat ne adhuc obligatio pœnitentiam explendi? concedebatur ne absolutio pro singulis peccatorum generibus? Negabatur ne alicui licèt in articulo mortis? Disciplina Ecclesiastica erat ne quoad hoc ubique uniformis? Supererat ne alia pœnitentia pro iisdem peccatis explenda? credebatur ne tunc recidivorum peccata esse irremissibilia?

Clerici tenebantur ne ad pœnitentiam publicam? semper ne viguit hæc praxis in variis sæculis? Clerici minores gaudebant ne eodem privilegio? Clerici pœnitentes absolvebantur ne per impositionem manuum? Vide Patrem Morinum, Dionysium Petavium &c.

Praxeas fuit ne primus, qui Sanctissimæ Trinitatis Personas cum Natura Divinâ confuderit? Sabellius, qui Noeto Heresiarchæ Magistro suo successit, fuit ne hæreseos istius dumtaxat propugnator? vide Tertullianum contra Praxeam.

In quonam vertebatur controversia inter Sanctum Stephanum Papam, & Sanctum Cyprianum? Nunquid Sanctus Stephanus sentiebat, omnes indiscriminatim ab Ecclesia recipiendos, baptizatos à quolibet Hæretico, ut vult Launoius Epistolarum part. 8.? Quandiu introductus fuerat usus rebaptizandi in quibusdam Ecclesiis? quænam erant istæ Ecclesiæ? Sanctus Stephanus perculitne anathemate

huic

huic sectæ adhærentes? S. Cyprianus mutavit ne sententiam? quid sensit S. Augustinus super opinione S. Cypriani? post Nicœnum Concilium duravit ne adhuc rebaptizandi praxis? S. Basilius recessit ne tandem ab ista S. Cypriani doctina? quodnam est Concilium plenarium, de quo appositè ad rem hanc loquitur S. Augustinus? Vide Joannem Launoium de notione plenarii, Joannem Nicolai de Concilio Plenario, David, &c.

Licitum ne erat primitivæ Ecclesiæ Christifidelibus, spectaculis, ludisque publicis interesse, & jurare per salutem Cæsarum?

Quod exercuit Origenes in se ipsum, erat ne Canonicum impedimentum propriæ ordinationis? Palestinæ Episcopi meritò ne ipsum Sacerdotio initiarunt? Demetrius ejus Episcopus jure ne ipsum ob id persequebatur? Est ne verum Origenem in Deciana persecutione gravissima perpessum, tandem Idólo thus adolevisse? ejus doctrina fuit ne pura? An potius ejus libri ab aliis depravati? Rectè ne sensit de Verbi Divinitate? de Gratia, & Eucharistico Sacramento? Propugnatores ejus doctrinæ nunquid inter hæreticos recensendi? Fuit ne Auctor Dialogi contra Marcionem? Vide Huetium, Merlinum, Joannem de Miranda, Genebrardum, Petrum Halloix de Illustr. Eccl. Orient. Scriptoribus, &c.

Canon undecimus Epistolæ Canonicæ S. Gregorii Thaumaturgi, in quo fit mentio de pœnitentiæ gradibus, est ne suppostititius? ut vult Pater Morinus.

S. Dionysius Alexandrinus nunquid patrocinatus est hæresi, quam postea Ariani disseminarunt? Vide Acta selecta Martyrum.

Quid sentiendum de Marcellini Papæ lapsu, & de decantato Concilio Sinvessano?

Quandonam celebratum fuit Illiberitanum Concilium? quanti fit ab Ecclesia? Vide Antonium Augustinum Epist. ad Blancam; Morinum de pœnit. lib. 19.

Vixit ne hoc sæculo Zeno quidam Episcopus Veronensis? cujusnam verè sunt opera, Sancti hujus nomini ascripta?

Victorinus hujusce sæculi Scriptor, eratne Episcopus Pictaviensis, an potiùs Petavii in Pannonia?

Dici ne potest, exiguum Martyrum numerum extitisse primis sæculis? Vide Doduvellium, & Præfationem Domini Theoderici Ruinart in Acta selecta primorum Martyrum.

SÆCULUM IV.

Sanctus Methodius sustinuit ne præexistentiam animarum? distulit ne æternam beatitudinem usque ad universalem resurrectionem? Arbitratusne est, neminem Patriarcharum veteris Testamenti fuisse Deo gratum, & acceptum? Errant ne qui asserunt Sanctum Paulum Apostolum viduum fuisse? Angelos post resurrectionem habitaturos Orbem terrarum?

S. Lucianus Presbyter Antiochenus permisit ne Arianorum Hæresim? quomodò apparuit Crux Constantino Imperatori? vide Lactantium de Morte Persecutorum. Historia Inventionis S. Crucis est ne vera? vide S. Ambrosium de Obitu Theodosii &c. Constantinus Imperator baptizatus ne fuit Romæ, an Nicomediæ? Donatio quæ sub ejus nomine fertur, est ne suppositicia? cessit ne Summo Pontifici totum jus, quod Romæ habebat? vide P. Morinum.

Donatus de casis nigris fuit ne Episcopus Carthaginensis? Est ne hic, à quo denominantur Donatistæ? Idem ne est, qui à Melchiade Papa in Romano Concilio fuit condemnatus? præfuit ne Pontifex iste dicto Concilio, ejusmodi causam ipsemet judicans, an potius tanquam Imperatoris Delegatus? Iterum ne de re ista in Concilio Arelatensi actum fuit, absque consensu Pontificis &c.? vide præfationem ad tomum 9. S. Augustini postremæ editionis, & Dissertationem Domini Valesii de Donatistis sub finem Socratis.

Quot Episcopi interfuerunt Concilio Arelatensi? Est ne hoc Concilium illud plenarium, de quo loquitur S. Augustinus? quinam est sensus illorum verborum, quæ leguntur in Epistola Episcoporum ad Sylvestrum Papam? *Placuit ergo præsente Spiritu Sancto &c.?* Locus hic est ne depravatus? quomodo intelligendus est Canon XV. circa praxim offerendi, olim à Diaconis usurpatam? Legatur Harduinus in Embolo 1. ad Epistolam Chrysostomi ad Cæsarium.

Quis convocavit primum Concilium Nicœnum? præfuerunt ne ipsi Legati Pontificii? quot sunt hujusce Concilii Canones? Canones Arabici sunt ne veri, an apocryphi? quomodo intelligitur Canon sextus, in quo Episcopus Alexandrinus æquiparatur Romano? vide Dissertationem Launoii, Valesii notas in Socratem, & Sozomenum, Dissertationem P. Sirmondi, Marcam de concordia, Thomassinum &c.

Paphnutii Historia de Uxoribus Episcoporum est ne vera?

Eusebius Cæsariensis est ne inter Arianos recensendus? Annumeratus ne fuit inter Sanctos? Vide Præfationem Domini Valesii, eamque Præsidis Cousin in Eusebium.

Sententia lata à Tyri Concilio contra Divum Athanasium fuit ne legitima? Sanctus hic Præsul potuit ne de ea ad Cæsarem appellare? Numquid reverà appellavit ad Julium Papam? Hic Pontifex decidit ne rem istam? quomodò? numquid in Concilio expressè convocato? S. Athanasius bene ne se gessit approbando Siderum ut Episcopum, qui contra sacrorum rituum praxim fuerat initiatus? Insuper ab uno dumtaxat Episcopo? Rebantur ne tunc Doctores, ob hujusmodi defectus irritas, nullasve ordinationes esse? Aderat ne alius Metropolita in tota Regione Ægypti, præter Episcopum Alexandrinum? S. Athanasius est ne Auctor Vitæ S. Antonii? Legatur Dominus Hermantius.

Lucifer Calaritanus verè ne erravit? obiit ne Schismaticus? vide Bollandum die 20. Maii. Item hujusce Præsulis Apologiam, ab Ambrosio Machin, ejusdem Urbis Antistite, concinnatam.

Quis

Quis convocavit Sardicense Concilium? quis ipsi præfuit? Numquid fuit Œcumenicum? quandonam ejus Canones recepti fuere? quandonam ubique? Concilium istud quidquam ne decrevit in materia fidei? concessit ne novum aliquod jus appellandi ad Sanctam Sedem? quinam fuit istarum appellationum usus?

Quot Concilia fuere Sirmii celebrata? An non ibi statutæ fuerunt tres formulæ fidei? cuinam earum Papa Liberius, & Osius subscripsere? obiit ne Osius absque istius subscriptionis retractatione?

Dici ne potest, Patres Concilii Ariminensis reverà errasse, an potiùs insubidè, seu inopinanter fuisse deceptos? Legatur Hermantius, editioque nuperrima S. Ambrosii lib. 1. de fide, cap. 18. & epist. 21.

Licitum ne est Hæreticos Principibus, seu potestatibus sæcularibus puniendos tradere? Ecclesia consensit ne illos morte mulctari occasione Ithacianorum? quid sensit super hoc S. Augustinus cùm de Donatistis? qualis nam fuit Ecclesiæ Doctrina, & praxis in similibus casibus? vide varios Auctorum libros nostro hoc ævo hac de re in lucem editos.

Marcellus Ancyranus lapsus ne est in errorem, quem sustinuit Photinus? Concilium Coloniense, quod plerique celebratum volunt occasione Euphratæ, ejus Urbis Antistitis, est ne commentitium? vide Guillelmum Marlot in sua Metropoli Remensi, Hermantium in Declarationibus S. Athanasii.

S. Hilarius existimavit ne, animam Adæ priùs corpore fuisse à Deo creatam, nostramque esse corpoream? Moysen à vita non decessisse? Jesum Christum fuisse impatibilem? Ejus divinitatem à corpore in triduo recessisse? Beatissimam Virginem non futuram immunem à rigore extremi Judicii? Legatur ultima Operum istius Sancti Patris editio.

Commentaria Hilarii Sardi, Romanæ Ecclesiæ Diaconi, sunt ne erroribus Pelagianorum referta, ut vult Jansenius? Est ne is Auctor Quæstionum in vetus, & novum Testamentum, quæ inter Opera S. Augustini leguntur? vide nuperrimam S. Augustini editionem.

S. Basilius Magnus arbitratus ne fuit, rebaptizationem haud fuisse illicitam? Est ne verè Auctor Regularum breviorum suo sub nomine editarum? cur vocat Eucharistiam τὰ ἀντίτυπα Corporis, & Sanguinis Jesu Christi? Ejus vita fuit ne descripta ab Amphilochio? Ariani semper ne rebaptizarunt? vide Ambros. de Basil. trad. post Epistola 21. August. lib. de hæresibus cap. 29. Hermantium, &c.

Diodorus Tarsensis favit ne erroribus Nestorii? Liber Septimus Optati Præsulis Milevitani, fuit ne ab isto compositus? continet ne liber hic quidquam contra propagationem Originalis peccati?

Magnus Meletius Antiochenus fuit ne Hæreticus, an Schismaticus? Episcopi Orientales numquid meritò redarguuntur, eò quòd Meletio successorem substituerint contra Paulinum? quodnam extitit Schisma ejus Ecclesiæ?

Sanctus Joannes Chrysostomus erravit ne in doctrina de peccato

 origi-

originali; de necessitate gratiæ, de confessione, & absolutione in Sacramento pœnitentiæ? Nunquid denegavit possibilitatem Visionis intuitivæ Dei? fortè ne docuit, illam deferri usque ad extremum, & universale judicium? Est ne Auctor epistolæ scriptæ ad Cæsarium Monachum? Hæc Epistola continet ne aliquid iis oppositum, quæ de Sacramento Eucharistico credimus? Vide Harduinum. Quo jure poterat Sanctus Joannes Chrysostomus judicare Episcopum Ephesinum? Patriarchis Orientalibus inerat ne jus eum judicandi? Appellavit ne de hoc judicio ad Summum Pontificem? Legatur Hermantius.

S. Epiphanius est ne reprehensibilis, eò quòd Sacros Ordines extra propriam Diœcésin contulerit? quid sentiendum de iis, quæ gessit erga Sanctum Joannem Chrysostomum? Negavit ne invocationem Sanctorum, Purgatorium, &c.? Secunda ejus Epistola, in qua fit mentio cujusdam imaginis, ab ipso conscissæ, est ne suppolititia, an interpolata? sincerè ne retulit originem Meletiani Schismatis? exacti ne sunt libri, quos de hæresibus conscripsit? Potiores ejus errores quinam sunt?

Quisnam convocavit secundum Generale Concilium, celebratum Constantinopoli? quis ei præfuit? quot Canones in hac Synodo statuti fuere? Socrates rectè ne percepit sensum secundi Canonis hujusce Concilii? concessa ne fuit in hac Synodo Constantinopolitano Præsuli jurisdictio, ac præeminentia supra tres Exarchos, Heracleæ, Cæsareæ, & Ephesi? quandonam ab Ecclesia Romana approbatus fuit hic Canon? quandonam Episcopus Hierosolymitanus jurisdictionem aliquam obtinuit? quandonam Symbolo Constantinopolitanæ Synodi addita fuit particula, Filioque? Vide Historiam Pithœi de Processione Spiritus Sancti, in calce codicis Canonum impressionis Luparæ, & partem 6. & 8. epistolarum Launoii.

Nectarius, Patriarcha Constantinopolitanus, sustulit ne pœnitentiam publicam, an privatam? Subrogatæ ne sunt propter hoc Indulgentiæ? tenebantur ne tunc temporis Christifideles confiteri etiam interna peccata? vide P. Morinum, Dominum Boileau Decanum Senonensem, Patrem Alexandrum adversùs Dallæum. Quandonam cœptum est confiteri peccata venialia, & generales exomologeses fieri? Lege præfationem in tertium sæculum Bendictinum, Patrem de Sancta Martha de confessione &c.

S. Ambrosius initiatus ne fuit per saltum? ejusmodi ordinationes usitabantur ne antiquitùs? quid super hoc sentiendum? Vide Patrem Morinum, & ordinem Romanum cum commentario in tom. 2. Musei Italici. S. Ambrosius opinatus ne fuit, Angelos dubitasse de Christi Domini resurrectione? estne arbitratus, nulli Christifidelium licitam esse armorum delatione? Baptismum in Nomine Christi esse validum? deleri peccatum originale per solam pedum lotionem, fieri solitam in Ecclesia Mediolanensi post Baptisma? Damnavit ne secundas nuptias? docuit ne, aliqua esse peccata irremissibilia? Legatur

gatur

gatur editio novissima S. Ambrosii, in qua hujuscemodi dubia, præter alia plura, egregiè resolvuntur.

Psalmodiæ usus alternatim inter duos choros, cœpit ne hoc sæculo? Ut quid Antiphonarum cantus? estne veluti quædam resumptionis, seu repetitionis species, quemadmodùm fit etiamnum ad Matutinum in Psalmo: *Venite exultemus?* quis fuit Auctor, *Gloria Patri &c.* quod additur in fine Psalmorum? quandonam Officium Divinum in Ecclesiis præscriptum fuit in singulos dies? Onus recitandi horas Canonicas extra chorum est ne antiquum? Vide Ecclesiasticas collationes Rupellenses, Thomassinum, Disquisitionem de cursu Gallicano.

Monachismus solùm ne incœpit initio quarti sæculi? fuit ne Sanctus Pachomius Cœnobiticæ Vitæ Antesignanus? Legatur specimen Historiæ Monasticæ Orientis. Monachorum Cœnobitica sodalitia sunt ne antiquiora iis Clericorum? Indubitatum ne est ex S. Gregorio Nazianzeno, in carminibus de virtute ab ipso concinnatis, Psalmodiam alternam fuisse tunc temporis usitatam, tam in Sanctimonialium, quàm in Monachorum Asceteriis? Vide disquisitionem dictam de cursu Gallicano.

SÆCULUM V.

Sanctus Innocentius Papa sustinuit ne, Hæreticos esse denuò ordinandos? variæ ne fuerunt super hoc opiniones? est ne res in materia fidei, an disciplinæ? quid dicendum de iis, quæ gesta sunt in causa Ebbonis, Archiepiscopi Remensis nono sæculo? quid significat fermentum, de quo sermo fit in quadam Epistola hujusce Pontificis ad Decentium? Ecclesia Romana utebatur ne tunc temporis pane fermentato? panis azymus fuit ne ab initio usitatus in omnibus Ecclesiis? Legantur Sirmondus, Bona, Macedo, Ciampinus, Harduinus, Dissertatio nostra de Azymo, & commentarium in Ordinem Romanum.

Zozimus Papa jure ne poterat acceptare appellationem Appiarii Presbyteri Africani, quem illius Ecclesiæ Præsules condemnaverant? Quid sentiendum de illorum Episcoporum moderatione tali occasione habita? quid stabilire voluit Taurinense Concilium inter Episcopos Viennensem, & Arelatensem? quodnam jus concessit Zozimus Episcopo Arelatensi? Respexit ne quoad hoc personam Patrocli, an propriam ejus Sedem? Rectè ne consultum fuit permittere, Proculum Massiliensem gaudere prærogativis, & præeminentiis Metropolitæ, & post ejus obitum jus istud Aquensi Præsuli reddendum esse? Vide Petrum de Marca.

Concilium Telense est ne unà cum suis Canonibus commentitium? Vide Quesnelium in Sanctum Leonem, Novam collectionem Conciliorum Baluzii.

Divus

Divus Hieronymus credidit ne, Christifidelium damnatorum pœnas non fore æternas? numquid contra ipsum Sanctus Augustinus librum de Fide, & Operibus exaravit? Vide Patrem Garnerium in Marium Mercatorem, & Sancti Augustini Monitionem ad ejusmodi Tractatum pertinentem, in novissima ejus Operum editione. Quid sensit Sanctus Hieronymus super Auctoritate Summi Pontificis in duabus Epistolis ad Damasum? verum ne est, virgis cæsum fuisse, eò quòd Ciceronem legerit? Nonne sibi quoad hoc contradicere videtur in Responsione ad Rufinum, & in Epistola ad Magnum? quid existimandum de ipsius ordinatione? celebravit ne unquam Missæ Sacrificium? Quid dicendum de centauris, quos refert in Vita S. Pauli primi Eremitæ.

S. Paulinus fuit ne proprius ordinatus sine titulo? Historia, quæ de ipso fertur, sponte videlicet captivum fuisse, ad redimendum cujusdam Viduæ filium, est ne vera? Vide Paulinum illustratum à P. Francisco Chifflettio; item novissimam S. Paulini editionem, & proœmium poematis Domini Perralti. S. Gregorius est ne solus ex antiquis, qui de hac historia meminerit? videtur quòd non, si fidem habeamus Attoni Vercellensi Præsuli Sæculo X. asserenti, hujusmodi Historiam, tam à B. Gregorio, quàm & à multis aliis Sanctissimis Patribus, relatam fuisse, & Sanctum Paulinum ab ipsis laudibus commendatum; ut videre est in tomo 8. Spicilegii pag. 136.

Quis elucubravit Synopsin Auctoritatum de gratia, & libero arbitrio, quæ S. Cœlestino Papæ à plerisque tribuitur.

S. Augustinus docuit ne, Sanctissimam Communionem fuisse ad salutem æquè necessariam, ac Baptisma? Item per Circumcisionem in lege veteri peccatum originale fuisse deletum, sicut per Baptismum in nova? fuit ne primus, qui docuerit, quodcumque mendacium esse peccatum? lege Opusculum de Veritate P. Thomassini. Omittuntur cætera, quæ ad Sanctum Augustinum spectant; etenim in nuperrima omnium ejus Operum editione difficultates omnes fient legentibus obviæ.

Quoad Pelagianorum, & Semipelagianorum hæreses, legi possunt Pater Garnerius, Henricus Noris, præfatio in decimum tomum S. Augustini, Historia Pelagiana Gerardi Vossii, &c.

Extiterunt ne Heretici aliqui Prædestinatiani? Prædestinatus Patris Sirmondi est ne Primasii, Adrumeti Episcopi, ut fuerunt nonnulla manuscripta? Nonne oppositum docet in cæteris suis operibus, quæ visuntur in Bibliotheca Patrum?

Extraordinarium ne, ac singulare erat in Africa, quod in singulis Provinciis senior inter Episcopos (excepto Carthaginensi) primatis titulo gauderet, non reflectendo ad civiles Metropoles? quodnam erat privilegium Episcopi Thessalonicensis in Macedonia? Jus ordines conferendi an non ad Metropolitas, aut ad viciniores Episcopos, aut ad Patriarchas Orientis spectabat? Disciplina eratne quoad hoc ubique uniformis? Aderant ne ibi Provinciæ nec primatibus, nec Patriar-

Patriarchis subditæ? Angli hujus nostri ævi meritò ne id sibi arrogant in magna Britannia? Vide Petrum de Marca, Patrem Morinum, Emmanuelem à Schelstrate, &c.

Singularisne erat consuetudo in Africa, quòd simplices Sacerdotes coram proprio Episcopo concionari non possent? Sozomenus gratis ne asserit, quòd nec Episcopi, nec Presbyteri olim Romæ concionarentur?

Ante istud sæculum baptizabantur ne parvuli? Legatur Origenes in Epistolam ad Rom. quid opinabantur veteres de iis, qui diu protrahebant recipere Baptismum? Vide sermonem 40. Sancti Gregorii Nazianzeni. Jure ne poterant Principes ad Baptismum suscipiendum Hebræos cogere? Vide Launoium, Joannem Nicolai, &c.

Socrates fuit ne Novatianus? vera ne sunt, quæ scribit de quadragesimali jejunio sui ævi? Vide Thomassinum de Jejunio. Cùm quis dispensatur ad esum carnium, censetur ne etiam liber à jejunio? Vide Launoium de delectu ciborum in Quadrag.

Theodoretus adhæsit ne errori Nestorii? credidit ne præsentiam realem? Legatur tom. 2. de perpetuit. fidei. Quid sensit circa processionem Spiritus Sancti? Nunquid meritò compulsus fuit Nestorii personam, unà cum ejus hæretica doctrina, anathematizare, cùm jam à Sancto Leone in fidelium communionem receptus fuisset?

Theodosius Imperator statuit ne, quòd nemo præter Dioscorum, præsideret Conciliabulo Ephesino? misitne Ephesum Magistratus aliquos, ut Flavianum, & alios plures Episcopos omni suffragio privarent? confirmavit ne prædictum Conciliabulum? Marcianus Imperator abrogavit ne istam confirmationem?

Legati S. Leonis Papæ præfuerunt ne Concilio Chalcedonensi? Hocce Concilium translatum ne fuit Epheso Chalcedonem ab Imperatore, absque beneplacito Summi Pontificis? Epistola Sancti Leonis recepta ne ibi fuit veluti quædam norma fidei? Dioscorus fuit ne ibi condemnatus tanquam hæreticus? Eutyches appellavit ne de hoc Concilio ad Summum Pontif.? Quid per Canonem 28. conceditur Episcopo Constantinopolitano? Summus Pontif. approbavit ne hunc Canonem? viguitne ex tunc saltem in Oriente? Vide Disciplinam P. Thomassini. Actio spectans ad Domnum Anthiochenum, quæ est post decimam hujusce Concilii, est ne commentitia? Vide Quesnelio, & Baluzium in nova collectione Conciliorum.

Quid sentiendum de tot dissidiis, ac controversiis, quas inter Sanctum Hilarium Episcopum Arelatensem, & S. Leonem extitisse legimus? Vide Petrum de Marca, Quesnelium ubi agit de Sancto Leone. An non gratis asseritur, Sermones, & Epistolas Sancti Leonis fuisse à Sancto Prospero elucubratas? Vide Quesnelium, & Josephum Anthelmum.

Vigilius Tapsensis est ne Auctor Symboli, Quicumque, ut vult Quesnelius?

Diploma sub nomine Gelasii Papæ communiter citatum, spectans ad li-

ad libros Canonicos, & Ecclesiasticos, estne hujusce Pontificis? an potius Hormisdæ, ut visitur in quibusdam manuscriptis, teste Francisco Chiffletio? Nonne quoad id adhærendum potiùs est antiquioribus manuscriptis in favorem Gelasii, inter quæ potissimùm Missale Gallicanum, literis uncialibus exaratum, etiamnum in Vaticana Bibliotheca servatum? Vide Epist. 128. Lupi Ferreri, in qua litem hanc dirimit in favorem Gelasii.

Acacius Episcopus Constantinopolitanus meritò ne condemnatus fuit? Euphemius, & Macedonius II. ejusdem Urbis Præsules, censendi ne sunt Hæretici, an Schismatici?

Extiterunt ne duo Sancti Eucherii Episcopi Lugdunenses, quorum unus sæculo V. alter verò sub initium sexti vixerit?

Quis est Eusebius ille Emissenus, cujus sub nomine aliquot leguntur Homiliæ? sunt ne verè hujus Auctoris?

Cœptum ne fuit hoc sæculo celebrari Festa Sanctorum Confessorum? Vide Tractatum de diebus Festis apud Thomassinum.

Consuetudo humandi Christifideles in Ecclesiis vigebat ne ante sæculum V.? sepeliebantur ne in istis omnes indiscriminatim? Legatur S. Augustinus de cura pro mortuis. Episcopi tumulabantur ne sub Altari, ut videtur innuere S. Ambrosius epist. 22.. Quomodo erant Cœmeteria primis Christi sæculis? Legatur Spondanus in suo libro de Cœmeteriis.

In quo consistit statutum Concilii Forojulensis circa Abbatiam Lerinensem? Est ne privilegium, an potius interpretatio juris communis Monasteriorum ejus ævi? Nonne jus hoc subinde participarunt cuncta ferè Galliæ Cœnobia? quænam erat disciplina Monasteriorum Africæ? In quonam consistebat privilegium immunitatis quorundam ex ipsis, confirmatum dein sexto sæculo in duobus Conciliis Carthaginensibus? Hæc exempla, unà cum Lerinensi, an non fuerunt origo, & norma omnium aliarum immunitatum?

Quid intelligitur per Epistolas Formatas, Tractorias, communicatorias, & alias hujusmodi, quæ primis Christi sæculis erant in praxi? Vide dissertationem Priorii, & Annotationes Patri Sirmondi in Sidonium Apollinarem, lib. 6. epist. 8.

SÆCULUM VI.

Vicariatus ab Hormisda Summo Pontifice concessus S. Remigio, transiitne etiam ad successores? epistola, in qua de illo fit mentio, estne Anastasii Papæ? In quonam consistebat Vicariatus iste? Vide Disciplinam Thomassini, Guillelmum Marlot in sua Metropoli Remensi.

Ennodius Diaconus Ticinensis fuitne primus, qui Papæ vocabulum Summis Pontificibus proprium fecerit, ut vult Pater Sirmondus? quid significare voluit Avitus, Archiepiscopus Viennensis, per illa verba episto-

epiſtolæ ſcriptæ ad Senatum Romanum : *Quod ſi Papa Romæ vocatur in dubium, Epiſcopatus jam videbitur, non Epiſcopus vacillare?* Eſt ne primus, qui Papam Eccleſiæ univerſalis Præſulem indigitarit, ut legitur in epiſtola 27.? quare in epiſtola 31. ſuper nimia quorundam Prælatorum promptitudine ad excommunicandum conqueritur, dicens, excommunicationis telum vibrandum non eſſe, niſi ob res ſpirituales, ſeu ad Deum attinentes, nedum intuitu Clericorum, verùm & Laicorum? cur pariter Aurelianenſe Concilium V. normam quandam ſuper hoc ſtatuit Canone 2.? numquid propter nimium, frequentemve tunc temporis excommunicationis uſum? egregia ſanè ratio eſt, quam affert Avitus pro ſua ſententia dicens: *Quia neſcit cujus dignitatis ſit ipſa communio, qui non eam, omni animoſitate ſepoſita, & cum magno dolore ſuſpendit, & cum maxima feſtinatione reſtituit.* Vide Petrum Damianum lib. 1. epiſtola 12. Sanctus is Præſul jure ne prohibet in epiſtola 6. hæreticorum templa, & vaſa conſecrari poſſe ad uſum noſtræ Religionis? vide S. Auguſtinum epiſt. 47. num. 3. ubi ſic ait: *Licet uti templis Paganorum non ad ſuam privatam utilitatem, ſed ad communem Dei, & Eccleſiæ.* Vide etiam S. Gregorium Magnum in Epiſtola ad Auguſtinum.

Quid ſentiendum de Actis Sanctorum Martyrum Agauni, deque illius Cœnobii fundatione? vide Patrem Carolum Cointium tom. 1. & 3. ſuorum Annalium; item Acta Martyrum Domni Theodorici Ruinart. Officium Divinum continuum, Laus perennis dictum, fuit ne tam in iſto, quàm in pleriſque aliis Galliarum Cœnobiis inſtitutum? vide præcitatum Cointium tom. 1. anno 536. & præfationem tomi ſexti Actorum noſtrorum.

Quo jure Theodoricus Gothorum Rex ingerere ſe voluit in cauſa Symmachi Papæ? quare Concilium Romanum ipſi dixit: *Romanæ Sedis Antiſtites à nemine judicantur?* Nunquid tunc primùm adhibitum fuit hoc dogma? verum ne eſt Galliarum dumtaxat Regibus licitum olim fuiſſe excudere monetas aureas cum propria effigie, ut notavit P. Sirmondus in epiſt. 78. Aviti?

Sacrum Triſagium nonne primò incœpit in Eccleſia Conſtantinopolitana, tempore Theodoſii junioris? eſt ne Petrus Fullo, qui ei addidit: ὁ σαυρωθεὶς δι ἡμᾶς, ut propriam Theopaſchitarum hæreſin ſuſtentaret? Monachi Scythæ, qui eam propugnabant, erant ne Eutychiani? Avitus Epiſcopus Viennenſis favit ne huic hæreſi in epiſt. 3. ad Regem Gondebaldum? vide Notas P. Sirmondi, & Diſſertationem Miniſtri Alix.

Eſt ne Hæreticum dicere, Jeſum Chriſtum ut hominem aliquid ignorare potuiſſe?

Adeſt ne aliquid collatione cum Severianis antiquius, ad ſuadendum, Opera, S. Dionyſii Areopagitæ nomine inſcripta, verè fuiſſe ab ipſo compoſita?

Sanctiſſimus noſter Patriarcha Benedictus mutavit ne aliquid Monaſticæ conſuetudinis, permittendo ſuis Monachis proprii Abbatis electio-

electionem? An non potiùs id erat jus jam commune singulis Monachorum Cœnobiis? fuit ne primus, qui specialem profitendi formulam propriis Monachis præscripserit, quique ad peculiaris Regulæ observantiam eos adegerit? celebrabatur ne in Monasteriis sui Ordinis Missa singulis diebus? aderant ne ibi plures Monachi Sacerdotes? Abbates erant ne, universim loquendo, Sacerdotali insigniti charactere? Divus Benedictus fuit ne Diaconatu dumtaxat initiatus? cur Eucharisticum adhibuit Sacramentum ad sepeliendum Monachum quendam defunctum? Nunquid ut cadaver Sacramentum solùm contingeret, an etiam ut istud unà cum defuncti corpore tumularet? fit ne mentio in ejus Regula de Missa, & Communione? juxta sensum, quem modò apud nos sonant? Vide Dissertationem quandam super hoc expresse editam, & cap. 13. 2. part. hujus Tractatus.

Quid existimandum de modo, quo Vigilius Papa se gessit in negotio trium capitulorum? Legatur epistola 4. S. Columbani. Quomodò Concilium Chalcedonense, & Constantinopolitanum concordari possunt quoad istam controversiam? condemnarine poterant non tantùm dogmata, verùm & personæ jam defunctæ? Potuit ne legitimè congregari ejusmodi Concilium Constantinopolitanum, invito Vigilio ibi commorante? Ecclesia nonne poterat quoad hoc alio modo se gerere? potuit ne particularium subscriptionem meritò exigere? Origenes fuit ne condemnatus in isto Concilio? Vide Petrum de Marca, Launoium part. 6. suarum epistolarum; Patrem Garnerium, in Liberatum.

Quare S. Gregorius Magnus permittere nolebat Constantinopolitano Præsuli titulum: Universalis? erat ne id antea inauditum? quandonam Summus Pontifex nuncupare se cœpit Ecclesiæ Catholicæ Episcopum? Vide Launoium tom. 1. epistolarum. Cæteri Episcopi, & in primis Patriarchæ, & Metropolitæ nonne utebantur hoc titulo? An non in bonam partem accipi id poterat? Vide Patrem Garnerium in Diurno Romanorum Pontificum. Quonam sensu S. Gregorius Sacerdotes Titulares Romæ Cardinales indigitat? Quomodò distinguit excommunicare ab anathematizare? quodnam erat Defensorum munus, quos in epistolis passim memorat? quid sentiebat circa imagines, cùm ad Serenum Episcopum Massiliensem scripsit? quænam sunt privilegia Monasteriis ab ipso concessa? Nonne prorsus indubitatum est, Dialogorum libros ab ipso fuisse compositos? Legatur Dominus Gussanvillæus in Præfatione ad hos Dialogos. Quorsum eos S. Doctor elucubravit? Nonne asserendum est, veterum Scriptorum de libris hisce opinionem, longè diversissimam fuisse ab ea nonnullorum præsentis ævi Criticorum, cùm tanta apud illos in estimatione fuerint, ut non modò Græcè, verùm Saxonicè, & Arabicè eosdem verterint? Vide præfationem in nuperrimam versionem, à quodam nostræ Congregationis Monacho typis traditam, apud Coignardum. Commentaria in Libros Regum sunt ne ejusdem S. Doctoris?

Habe-

Habetur ne ante hoc sæculum ulla mentio de Pallio ? concedebatur ne tunc singulis Metropolitis ? cur S. Gregorius illud Syagrio Augustodunensi Præsuli concessit ? conferebatur ne à singulis Patriarchis in proprio Patriarchatu ?

Incœpit ne hoc sæculo ex nimia quorumdam credulitate Disciplinæ puritas labefactari ? quid ni potiùs dicendum, neminem majori zelo, præter S. Gregorium, & plerosque alios Sanctos Episcopos ipsi Synchronos, eam tum sustentasse ? Nonne pari studio, & cura describebantur sæculis anteactis gesta, & miracula Sanctorum, ac in præsenti ? S. Irenæus, S. Justinus, S. Cyprianus, Origenes, Theodoretus, aliique plures Patres, nonne egregium quoad hoc dedere nostræ Sanctæ Religionis experimentum ?

SÆCULUM VII.

QUid dicendum de libertate, qua S. Columbanus Epistolam quartam ad Bonifacium Quartum scribit ? Sanctus hic Abbas nunquid ritè se gerebat celebrando Pascha in Gallia juxta Hibernorum traditionem ? Nonne quoad hoc Ecclesiæ Romanæ, & Gallicanæ praxin sequi potiùs debebat ? quonam anno congregatum fuit super hoc Episcoporum Galliæ Concilium ; de quo nemo Auctorum nostrorum meminisse legitur ? quænam fuit occasio, & causa congregandi Matisconense, celebratum, suggerente Monacho Agrestio, post obitum S. Columbani ? Vide P. Cointium anno 625. & præfationem ad secundum sæculum Benedictinum.

MONITIO.

IN Sylloge Operum S. Columbani, à Patre Patritio Flemingo edita, & Lovanii in folio impressa 1667. Moxque in Bibliotheca Patrum Lugduni apud Anissonios recusa, quinque hujus Sancti Abbatis leguntur Epistolæ, quarum secunda nonnullis Galliæ Episcopis scribitur, in quodam Concilio tunc congregatis super quæstione de Paschate, quod à S. Columbano, ejusque Alumnis, tunc in Monasterio Luxoviensi degentibus, celebrabatur à die 14. Lunæ Martii, in ea occurrente die Dominica, contra Ecclesiæ Romanæ, & Gallicanæ praxin, à quibus ad sequentem Dominicam transferebatur. Nulla inest nobis hujus Concilii notitia, præterquàm ex dicta epistola ; & cum præfata editio Carolo Cointio ignota fuerit, ejus enim perpauca visuntur exemplaria, ideò nullatenus de hocce Concilio in Annalibus Ecclesiasticis Francorum meminit, sed tantùm de alio quodam Matisconensi, anno 625. congregato, decem videlicet annis post obitum S. Columbani, suggerente Monacho Agrestio, qui cùm adversùm S. Abbatem Eustasium insurrexisset, tonsuram, aliasque pias consuetudines Discipulorum S. Columbani redarguebat.

Quan-

Quantùm ad primum Concilium, S. Columbanus in Epistola 2. Episcopis illud componentibus, scripta, duo nobis indicia præbet ad tempus agnoscendum, quo ipsum fuit congregatum; inquit enim, id contigisse anno duodecimo sui incolatus in Erémo Vosagensi; unde obsecrat in ea Præsules illos his verbis: Mihi liceat cum vestra pace, & charitate in his sylvis silere, & vivere juxta ossa nostrorum Fratrum decem & septem defunctorum, sicut usque nunc licuit nobis inter vos vixisse annis. Cùm autem S. Columbanus Vosagum venerit paulò ante annum 590. ut in ejus vita ostendi, initio nostri secundi sæculi Benedictini, hinc liquet, præfatum Concilium celebratum fuisse circa annum Domini 600.

Alterum indicium, quod nobis præbet præfata epistola est; quia Sanctus is Abbas in ea inquit, id evenisse tribus supra centum annis postquam Victorius Aquinaticus suum cyclum lucubrasset, qui tunc observabatur in Gallia; super quo tamen ipse valdè conqueritur. Ita à me exponitur locus ille ejusdem epistolæ, ubi S. Abbas, post sermonem de dicto Victorio habitum, subdit: Qui post tempora Divi Martini, & Divi Hieronymi, & Papæ Damasi, post 103. annos sub Hilaro scripsit. Verùm nihil certi ex hac Chronologica annotatione hauriri potest, cùm sit valdè obscura. Enimverò indubitatum est, cyclum fuisse à Victorio compositum anno 457. instante Hilaro tunc Romanæ Ecclesiæ Archidiacono, qui dein ad Summum Pontificatum evectus fuit ab anno 461. usque ad annum 467. & si numerentur 103. anni à die obitus Hilari Papæ, non habebimus nisi 570. annos; quod sanè multum distat à prima, & vera chronologia, ex primo nempe præfatæ epistolæ indicio habita. A veritate tamen alienum non videbitur, si error aliquis in numero 103. esse dicatur, ejusque loco potiùs legendum 133. hinc enim annus sexcentesimus coalescit, qui nimirum ex primo chronologico indicio plus minusve colligitur. Brevem hanc declarationem hoc loco penitùs necessariam duxi, est quippe alicujus momenti, nec ab ullo, quem sciam, antea explicitus. Cæterum notandum est, quòd licèt in hoc Hiberni, atque Britanni ab Ecclesia Romana tunc discreparent, unitatem tamen cum ipsa ut potè omnium Universi Ecclesiarum Matre, jugiter servabant, quemadmodùm ex quarta ejusdem S. Abbatis epistola ad Bonifacium IV. liquet, ubi sic: Nos enim devicti sumus Cathedræ Sancti Petri; licèt enim Roma magna est, & vulgata, per istam Cathedram tantùm apud nos est magna, & clara. Eapropter in hac ipsa epistola, vehementi admodùm fervore scripta, Agilulpho Longobardorum Rege instante, Papam sollicitat, ut finem novo veluti schismati, ob causam adhuc trium capitulorum, quantocyùs imponat, quatenus inde pietati Theodelindæ Reginæ, filiique ejus catholicorum, satisfieret, tametsi Agilulphus adhuc Arianæ hæreseos peste laboraret: A Rege rogor, inquit ibi, ut singillatim suggeram tuis piis auribus sui negotium doloris; dolor namque suus est schisma pro Regina, pro filio, fortè & pro se ipso;

ac si

ac si dicat, ex isto tantùm discrimine impediri, quominùs Rex catholicam fidem profiteretur. Super quo S. Columbanus unum seriò paulò post animadvertit dicens: olim Reges Ariani hæreticam hanc labem in hac diu regione, calcando fidem catholicam, firmare studuerunt; nunc verò nostram rogant ibi roborari fidem. Prosequor modò difficultatum seriem.

Meritò ne Fredegarius, & Jonas Monachus, de Brunechilde tam graviter sentiunt, & obloquuntur? Nonne ipsam multorum criminum Fredegundis ream fuisse contendunt? Quæ de illa refert Fredegarius excerpsit ne ex Jona, an potius Jonas ex Fredegario? vide Valesium, Carolum Cointium, & Dominum Cordemoy.

Interdicta erant ne usitata primis sæculis? exemplum, quod de ipsis legitur in Vita S. Eligii, à Sancto Audoeno exarata, nonne est ex antiquioribus? En verba Sancti Audoeni lib. 2. cap. 20. „ Alio „ verò tempore cùm Diœcéses suas (hoc est Parœcias) ut Episcopi „ mos est, visitaret, extitit quædam certa causa, ut in una Basilica „ interdiceret cursum, vel oblationem (hoc est Officium Divinum, „ & Sacrificium Missæ) quousque ipse juberet celebrari. Erat au„ tem ille Presbyter quidam malæ conscientiæ saucius, cujus videli„ cet ob culpam excommunicatio processerat; qui Episcopi jussis „ obtemperandum minus credens, verbaque ejus leviter valdè fe„ rens, cum longiùs eum à loco abiisse æstimaret, mox signum „ Ecclesiæ (idest campanam) statuta hora, sicut moris erat, pulsare cœpit . . . . . Sanctus dein interdictum abstulit, quod Sanctus Audoenus excommunicationem hìc appellat. Vide epistolam 250. Sancti Augustini ad Classicianum. Adsunt ne antiquiora exempla de generali confessione, præter eam, quam fecit Sanctus Eligius antequam Episcopus renunciaretur, ut ex verbis illis Sancti Audoeni colligitur lib. 1. cap. 7. Omnia ab adolescentia sua coram Sacerdote confessus est acta.

Quis convocavit sextam Synodum generalem? Honorius Papa fuitne ibi condemnatus? Excusari ne potest ab omni hæreseos labe? Vide P. Garnerium in Dissertatione, quæ sequitur post Diurnum, Launojum, Patrem Franciscum Marchesium, Congregat. Oratorii Romæ, in suo Clypeo fortium.

Potamius numquid absolutè depositus fuit in Concilio Toletano decimo, eò quòd peccati cujusdam carnalis reum semetipsum accusaverit; an verò à concilio sede sua dumtaxat privatus, retento Episcopali honore, ut ex Concilii verbis colligitur: *Non abstulimus nomen honoris?* cur igitur pœnitentiæ perpetuæ fuit adstrictus? Adversatur ne antiquæ Disciplinæ, qui ob ejus delicta Ecclesiasticos absolutè deponit? Additio, quæ super hoc legitur in quadam Epistola Magni Gregorii ad Secundinum, est ne istius Pontificis, an ab aliquo adjecta? vide nuperrimam editionem Operum Sancti Gregorii lib. 7. epist. 53. Indict. 2. & præfationem ad nostrum secundum sæculum Benedictinum, num. 49.

Wamba Wisigothorum Rex, fuit ne de throno depositus in Concilio Toletano XII.? Tenebatur ne servare Religionis votum, quod emisisse censebatur, dum in mortis articulo constitutus, Monasticum suscepit habitum? Nonne mos erat tunc temporis ad hujusmodi vota servanda Christifideles astringi? vide præfationem ad nostrum primum sæculum Benedictinum, num. 105.

SÆCULUM VIII.

INdubitatum ne est, Gallos à Zacharia Pontifice petiisse, ut Pipinum ad thronum eveheret, deposito Childerico Rege? Nonne id egerunt prætextu tantùm excusandi mutationem istam, utpotè factam Summi auctoritate Pontificis? vide Valesium, Joannem Launojum Epistolarum tom. 7. Cointium tom. 5. de Cordemoy, &c.

Stephanus Papa II. declaravitne, Baptismum vino collatum validum esse? Responsio super hoc facta ab eodem Pontifice cùm esset Carisiaci, est ne supposititia, ut vult P. Harduinus in Tractatu de Baptismo in vino?

Quid stabilitum fuit in Concilio Francofurtensi super Decreto secundi Concilii Nicæni quoad Imagines? quid opinabantur tunc temporis hujusce Concilii Patres circa cultum sacrarum Imaginum? quis fuit Author Librorum Carolinorum? vide Cassandrum Epist. 19. & 83. quandonam Nicænum Concilium secundum ut Œcumenicum fuit in Gallia receptum? Iconoclastæ nonne admittebant præsentiam realem? Felix, & Elipandus, quorum hæresis in Concilio Francofurtensi damnata fuit, erant ne Nestoriani?

SÆCULUM IX.

CUr Leoni III. displicuit, additam fuisse Symbolo particulam, Filioque, cùm eam de fide jam crederet Ecclesia Catholica? Nonne id fuit, quia Symbolo generalis Concilii sine auctoritate adjecta fuerat? vide tom. 1. Musei Italici pag. 44.

Quid censendum de facinore ab Episcopis, & Galliæ Magnatibus patrato, in depositione, & exautoratione Ludovici Pii? verum ne est, eatenus id factum, quatenus ejus vita servaretur incolumis, quemadmodum sentit Paschasius Radbertus in descriptione vitæ Walæ? vide de Cordemoy.

Eugenius II. instituitne purgationem Canonicam per Eucharistiam? vide Cellotum de Gotescalco pag. 521. & tomum 1. Analectorum nostrorum.

Nonne merum est hæreticorum commentum, quod scribitur de Joanna Papissa? vide Launojum epistolarum tom. 4. Leonem Allatium, Blondellum, Philippum Labbe, &c.

Pascha-

Paschasius Radbertus aliquid ne innovavit circa Eucharistiam? Quinam fuerunt ejus Adversarii? Ratramnus est ne Auctor libri, qui primò impressus sub nomine Bertramni? Liber hic est ne hæreticus? Vide Jacobum Boileau, Patrem Harduinum, præfationem in sextum tom. Actorum nostrorum.

Godescalcus incidit ne in hæreses aliquas? meritòne fuit condemnatus? in quonam consistebat discrimen inter Ecclesiam Lugdunensem, & Hincmarum? Quinam fuit istius exitus controversiæ? quare Præsul is scripsit contra eundem Godescalcum de non trina Deitate? Quid censendum de gestis Hincmari in causa alterius Hincmari ejus Nepotis, Episcopi Laudunensis? Et qui in illa Rothadii Episcopi Suessionensis?

Quænam fuere argumenta Græcorum contra Latinos ob Schisma Photii? Quis convocavit octavam Synodum generalem, & quis illi præfuit? Recepta ne statim fuit ut Œcumenica? Photius obiit ne pendente Schismate? Extinctum ne fuit hoc Schisma unà cum illo, ad Michaelem Cerularium?

Joannes Scotus est ne Auctor Libri impressi sub nomine Bertramni, aut alterius, contra quem scripsit Adrevaldus Monachus Floriacensis? Idem ne est cum Joanne Erigena, qui Sanctus, & Martyr à nonnullis perhibetur? Vide Elogium in Joannem Erigenam tom. 6. Actorum nostrorum.

SÆCULUM X.

Viguit ne hoc sæculo tanta ignorantia, & malitia, quanta à nonnullis traditur? Aliquid ne in ipso innovatum fuit ad doctrinam spectans, an ad disciplinam? Vide perpetuitatem fidei, ubi agitur de Eucharistia, & præfationem ad tomum 7. Actorum nostrorum.

Quid censendum de causa Formosi Papæ? fuit ne primus inter Summos Pontifices, qui ex Episcopatu ad Papatum fuerit assumptus? Quid censendum de ipsius post obitum exhumatione? Nunquid meritò id factum? Vide Auxilium in libro de Ordinationibus P. Morini; Item alium ejusdem Auctoris librum in tomo 4. Analectorum nostrorum unà cum Concilio, quod legitur in tom. 1. Musei Italici.

Estne aliquis Auctor ex antiquioribus, qui de inviolabili fidelitate à subditis erga Regem servanda, meliùs scripserit Attone Præsule Vercellensi, in Epistola ad Valdonem Episcopum, tom. 8. Spicilegii? Nonne Præsul is ut vir zelo maximo fervens ob Ecclesiasticæ disciplinæ integritatem est habendus?

Joannes XII. num meritò fuit de Pontificatu depositus? Leo VIII. qui, instante Othone Magno Imperatore, illi substitutus fuit, est ne habendus ut Papa legitimus? Quid sentiendum de Benedicto V.? Vide Launoium Epistolarum tom. 4.

Septem Imperii Electores instituti ne fuere hoc sæculo à Papa Gregorio V.? Vide Bellarminum, De Cusa &c.

Depositio Arnoldi Archiepiscopi Remensis, fuit ne legitima? Quid dicendum de Concilio Remensi, ejus causa celebrato?

SÆCULUM XI.

FUit ne Ugo Capetus, qui duodecim Franciæ Pares instituit? cur Summi Pontifices excommunicationis anathemate Robertum, & Philippum Reges perculére? cœpit ne tunc temporis usus Formulæ: *Regnante Christo?* Vide David Blondellum, Besly.

Incæperunt ne hoc sæculo Abbates consequi privilegia deferendi insignia, & ornamenta Pontificalia? S. Hugo Abbas Cluniacensis, fuit ne primus, qui ea obtinuit?

Berengarius fuit ne Hæreticus, eò quòd negaverit realitatem, an verò solam transubstantiationem, ut videtur Guimundus innuere de nonnullis ejus discipulis? Quoties relapsus est in suam hæresim? Quot fidei professiones edidit? Obiit ne tandem in gremio Sacrosanctæ Ecclesiæ Catholicæ? Quomodò intelligi debent præfatæ fidei professiones? Eusebius Episcopus Andegavensis, sustinuit ne ejus hæresin? Vide de Roye, & tom. 2. nostrorum Analectorum.

Gregorius VII. jure ne potest redargui de modo, quo se gessit erga Henricos Imperatores? Est ne primus Pontifex, qui sibi potestatem fecerit Reges exauctorandi? Excommunicatio ab ipso prolata adversùs Henricum IV. Imperatorem, fuit ne æqua, & legitina? est ne Auctor dictati? Vide Launoium Epistolarum part. 6. Christianum Lupum &c.

In quonam sita erat controversia de Investituris? Erat ne quid ad hæresin spectans? potueruntne Summi Pontifices eas Imperatoribus cedere? Quandonam super hoc lites cessarunt?

Quænam fuit causa secessus in solitudinem S. Brunonis? Fuit ne discipulus Berengarii? nunquid super hoc habenda est fides Chronico Mellezaii?

SÆCULUM XII.

DIci ne potest, Rupertum Abbatem sustinuisse, substantiam panis unà cum vero Jesu Christi Corpore remanere in Sacramento Eucharistico, an potiùs quod veram quidem admiserit conversionem panis in Corpus Christi (idipsum de sanguine respectivè dixeris) ita tamen ut substantia panis in Christi Corpus eo tantum modo converti censeatur, quo alimentum nostrum convertitur in substantiam aliti? Est ne isthæc opinio absolutè opposita Ecclesiæ Orthodoxæ fidei quoad Transubstantiationem? Vide Apologiam Ruperti à Patre Gerberone editam.

Episto-

Epistola Goffridi Vindocinensis ad Robertum de Arbricellis, eaque Marbodi, sunt ne suppostitiæ? Vide Patrem Alexandrum, Patrem de la Main-ferme, Bollandum die 25. Februarii, Iter Italicum.

S. Bernardus est ne opinatus, Animas Beatorum usque ad novissimum diem Deum minimè visuras? Protulit ne sermones suos Latinè, an Gallicè? Legatur nuperrima Operum ejus editio.

Cœptum ne est in Concilio dumtaxat Lateranensi, sub Innocentio II. reservari Papæ nonnullorum casuum absolutionem, occasione nimirum cujusdam Ecclesiastici, contumeliis, ac verberibus tunc affecti? Nonne id quinto sæculo jam usitatum erat, in quo aliquot peccata Patriarchis reservata fuere, ut ex Synesio Baronius arguit sub finem Anni 410.?

Petrus Abaelardus, & Gilbertus Poretanus censendi ne sunt Hæretici? Vide præfatam Sancti Bernardi editionem.

Cardinales jure ne reiicere voluerunt Symbolum ab Episcopis Galliæ in Remensi Concilio concinnatum? quinam fuit rei hujus eventus in isto Concilio? Vide primam præfationem in dictam S. Bernardi editionem.

Jus eligendi Papam concessum ne fuit solis Cardinalibus tempore Alexandri III. Quandonam cœperunt Cardinales subscribere ante Episcopos? Legatur Commentarium nostrum in Ordinem Romanum.

Hæretici ejus ævi erant ne ferè omnes Manichæorum germina? Legantur Hæreticorum variationes Episcopi Meldensis, Le Grand, &c.

Formula Canonizationis Sanctorum, qua nunc utitur Ecclesia, cœpit ne hoc sæculo? quomodò fiebat olim? Vide præfationem ad tom. 7. Actorum nostrorum.

SÆCULUM XIII.

Quandonam incœpit Theologia Scholastica? Quodnam ex ipsa hauritur emolumentum? Vide in præsenti Tractatu part. 2. cap. 6.

Cœptum ne est hoc sæculo ministrari Sanctissimum Viaticum ante Extremam Unctionem? Unde nam prodiit hæc mutatio? Vide præfationem primi tomi Actorum nostrorum.

Concilium quartum Lateranense concessit ne saltem indirectè potestatem aliquam Papæ super temporale dominium Regum? Quinam sensus est Canonis, *Omnis utriusque sexus?* Vide Opuscula Domini de Marca, & Domini Launoii.

Concilium Lugdunense sub Innoc. IV. consensit ne Exauctorationi Friderici ab isto Summo Pontifice indictæ? Æqua ne fuit sententia? S. Ludovicus fautor hujusce Pontificis, ipsam ne approbavit?

Concilium secundum Lugdunense quid statuit super Regalia? Meritò ne Ecclesia Albigenses tradidit brachio sæculari? Bellum contra istos motum, fuit ne justum?

Nunquid sub finem dumtaxat hujus sæculi Præsul Augustodunensis

ſis obtinere cœpit Eccleſiam Lugdunenſem vacantem? Vide tom. 8. Spicilegii pag. 225. Abbas Inſulæ Barbaræ retinuit ne hoc privilegium ab ævo Caroli Magni, quo illud obtinuit, uſque ad illud præfati Antiſtitis, ut ex Leidradi Archiepiſcopi Lugdunenſis Epiſtola colligitur?

Roſarii devotio incœpit ne tantùm hoc ſæculo? Vide præfationem tom. 7. Actorum noſtrorum.

SÆCULUM XIV. & ſequentia.

TEmplariorum Ordo meritò ne abolitus fuit? Verane ſunt ſcelera ipſis imputata? Vide Monumenta Du-Puy.

Joannes XXII. nunquid reverà credidit, Beatorum Animas intuitiva Dei viſione ante noviſſimum diem non fruituras? propoſuit ne hoc tanquam dogma fidei?

Concilium Piſanum dici ne poteſt Œcumenicum? Pontifices Avenione ſedentes, nonne potiori, & ampliori gaudebant jure præ aliis Romæ commorantibus?

Concilium Conſtantienſe eſt ne Œcumenicum? Ejus ſtatuta de præeminentia generalis Concilii ſupra Papam, ſolum ne Schiſmatis tempus comprehendunt? Additum ne aliquid fuit quartæ, & quintæ ſeſſioni? Servavit ne fidem datam in cauſa Joannis Hus?

Concilium Baſileenſe dici ne poteſt Univerſale, Eugenius IV. approbavit ne hocce Concilium? Nonne poterat ipſum ſupprimere aliove transferre licét invitis? Fuitne dein Œcumenicum? potuerunt ne Epiſcopi juridicè Papam deponere, aliumque creare?

Penſiones annuæ, ſeu ut ajunt, Annatæ, fuerunt ne legitimè introductæ? Quandonam incœpére.

Concilium Florentinum eſt ne Œcumenicum? Decretum pro Armenis emanavit ne ab hoc Concilio?

Quid dicendum de pragmatica ſanctione, & concordato? S. Ludovicus edidit ne ullam pragmaticam?

Concilium Piſanum contra Julium II. fuitne generale? poteſt ne etiam tale dici Lateranenſe ſub iſto Pontifice congregatum?

Licitum ne erat omnibus Interim Caroli Quinti ſequi? Vide Launoium Epiſt. part. 8.

Poteſt ne improbari Hadriani VI. doctrina circa poteſtatem Papalem, morumque reformationem? Vide Launoium Epiſtolarum part. 4.

FINIS.

BIBLIOTHECA ECCLESIASTICA MABILLONICA.

T 4

CATALOGUS

Selectiorum Operum, meliorumque Editionum, ad Bibliothecam ex materiis Ecclesiasticis comparandam.

Scriptura Sacra.

Biblia Sacra latina primæ editionis 1462. 2. vol. in fol. in membranis.
Biblia Complutensia Ximenii Card. Polyglotta, unà cum Lexico suo Compluti ab anno 1515. ad 1520. 6. vol. in fol.
Biblia græca juxta LXX. Venetiis typis Aldis an. 1518. Romæ apud Zanettum anno 1545. ibid. an. 1587. cum Notis Flaminii Nobilii; Basileæ eod. anno. Francofurti an. 1591. in fol.
—— Eadem latinè reddita ibid. 1588.
Biblia Hebraica, seu Rabbinica, cum commentariis Rabinorum Venetiis impensis Danielis Bombergi 3. vol. fol. E quatuor editionibus tertia, & quarta aliis præstant.
Biblia Hebraica, excusa typis elegantissimis apud Rob. Stephanum anno 1543. 1. vol. in 4.
—— Eadem iisdem typis 6. vol. in 16.
Biblia Roberti Stephani an. 1528. & 1532. Elegantior est editio ann. 1540. in fol.
—— Eadem cum annotationibus an. 1557. 3. vol. fol.
Biblia Sebastiani Munsteri Basileæ 1534. 2. vol. fol.
Biblia latina, ex Hebræo Græcoque textu translata à Leone Juda, Tiguri 1543. in fol.
Biblia Santis Pagnini Lucensis, vetus Testamentum hebraicè, novum græcè utrumque cum versione latina interlineari repræsentantia, Coloniæ an. 1541. & Lugduni apud Hugonem à Porta an. 1542. fol. alibi sæpius recusa; sed præstantior editio Antuerpiensis.
Biblia Isidori Clarii cum Scholiis, bis excusa, scil. an. 1542. & 1557. cum Præfatione, quæ in editione an. 1564. detracta est jussu Concilii Tridentini, in fol.
Biblia Gryphii Lugduni an. 1550. fol.
Biblia Joannis Benedicti Theologi, Parif. an. 1558. in fol.
Biblia Francisci Vatabli latinè cum duplici translatione, & Scholiis ejusdem Vatabli, Parif. apud Robertum Stephanum an. 1557. 2. vol. in fol.
—— Eadem à Theologis Salmanticensibus emendata, Salmanticæ an. 1584. & alibi sæpius.
Biblia lat. ad vetustissima exemplaria castigata à Joanne Hentemio, Francof. 1566. & Venetiis 1572. in fol.
Biblia Antuerpiana Philippi II. Polyglotta, studio Ariæ Montani, typis Plantinianis, cum Lexico quatuor linguarum, Antuerpiæ ab an. 1569. ad 1571. 8. vol. in fol.
Biblia sacra vulgatæ editionis per Doctores Lovanienses, Antuerpiæ an. 1583. cum figuris in fol.
Biblia latina Sixti V. Romæ typis Vatic. an. 1590. fol. cara, & rara.
—— Eadem longè minoris pretii, emendata à Clemente VIII. an. 1592.

Biblia

Biblia Hebraicè, græcè, & latinè, cum Scholiis Vatabli, & aliorum, Paris. ad Comelinum an. 1599. 2. vol. in fol.

Biblia Hebræa, majusculis characteribus, in quibus literæ radicales, & serviles, deficientes, & quiescentes, situ, & colore discernuntur, studio Eliæ Hutteri, Hamburgi typis Froben 1588. & 1603. in fol.

Biblia latina variarum translationum, studio Fortunati Fanensis, Venet. 1609. 2. vol. in fol.

Biblia variarum translationum Antuerpiæ an. 1616. 3. vol. in fol.

Biblia cum Scholiis Joannis Marianæ, notationibus Emmanuelis Sà, & Petri Lansselii, Antuerpiæ an. 1624. 2. vol.

—— Eadem cum expositionibus priscorum Patrum Collectore, & Scholiaste Francisco Haræo Ultrajectino, Antuerpiæ an. 1630.

Biblia Michaelis le Jay, polyglotta, sed absque Prologomenis, ac Lexico, Parisiis an. 1645. 10. vol. in fol.

Biblia Polyglotta Londinensia Waltoni, cum Prologomenis seu apparatu, qui separatim editus est in Germania, ad supplendum id, quod deerat Bibliis Domini le Jay, quæ longè viliori pretio comparantur, Londini an. 1657. 6. vol. fol.

Bibliis Londinensibus accessit Lexicon Heptaglotton Edmundi Castelli, Londini an. 1669 2. vol. in fol.

Biblia Græco latina studio Joannis Morini, Paris. an. 1628. 3. vol. in fol.

Biblia Græca juxta exemplar Vaticanum, Lond. 1653. in 4. & Cantabrigiæ an. 1665. 3. vol. in 12.

—— Eadem in Hollandia recusa, sed absque libris Deuterocanonicis. an. 1683. 2. vol. in 8.

Biblia latina apud Antonium Vitrè fol. & in 4. Parisiis.

—— Item in 12.

La sainte Bible de René Benoist à Paris 1556. in fol. & in 4.

La sainte Bible traduite par les Docteurs de Lovvain, à Anvers 1585. in fol.

La Bible de Frison à Paris chez Richer, 1621. in fol.

La Bible de Corbin. à Paris. 8. vol. in 16.

Bible traduite par Mr. de Sacy, avec des remarques 31. vol. in 8.

Liber Psalmorum Hebraico latinus per Joannem Leusden, 12. Ultrajecti 1688.

Psalterium quintuplex latinum Jacobi Fabri stapulensis, Paris. an. 1513. in fol.

Psalterium Græco latinum juxta exemplar Alexandrinum Oxonii an. 1688. in 8.

Liber Evangeliorum characteribus, & Linguâ Syrâ editus jussu Ferdinandi I. Imperat. studio Jo. Abb. Widmanstadii Viennæ Austriæ 1555. 4.

Novum Testamentum Linguâ Syriacâ, Characteribus Hebraicis, itemque græcâ cum versione latina ab Imman. Tremellio, qui Grammaticam Chaldaicam, & Syram adjecit, typis Henrici Stephani 1569. in fol.

Evangelium Matthæi Hebr. cum versione latina Joan. Filii Paris. 1555. 8.

Novum Testamentum græcè Paris. typis Simonis Colinæi 1534. in 8.

—— Idem græcè ex Bibliotheca regia typis elegant. Rob. Stephani 1546. in 16.

Novum Testamentum latin. vulgat. Parisiis ex typog. regia 1549. in 12.

—— Idem cum notis brevissimis Holdenii Paris. saureux 1660. in 12. 2. vol.

Novum Testamentum Græco latinum cum interpretatione vulgata, & Erasmi, sæpius recusum, fol.

—— Idem ab Erasmo paraphrasticè redditum.

Novum testamentum Græco latinum typis R. Stephani an. 1550.

—— Idem græcè typis regiis an. 1642.

Novum Testamentum græcum typis Joannis Crispini an. 1553. 2. vol. in 12.

Novum

Novum Testamentum syriacè, græcè & latinè, ex versione Tremellii apud Henricum Stephanum an. 1569. in fol.
Novum Testamentum syriacè, græcè & latinè, Lugduni apud Tremellium anno 1571.
Novum Testamentum Hebraicè, græcè & latinè, Paris. an. 1584. in 4.
Novum Testamentum græcum Sedani an. 1628. in 16.
Novum Testamentum græcum cum variis lectionibus ex codicibus Mss. ampliùs centum, & ex antiquis versionibus, Oxonii an. 1675. in 8.
Evangeliorum versiones perantiquæ duæ, Gothica, & Anglo-Saxonica, à Francisco Junio, & Th. Marescallo editæ, unà cum Gothico Glossario, & variis alphabetis 2. vol. in 4. Dordrechti 1665.
Explication de S. Augustin & des autres Peres latins sur le Novveau Testament, 4. vol. in 8. à Paris 1689.
Novveau Testament avec des reflexions morales sur chaque verset, par l'ordre de Mr. l'Evêque de Châlon, 4. vol. 8. Paris. 1692.
Plusieurs versions du Novveau Testament faites depuis peu en France.
Paraphrases des Epistres de S. Paul par Monsieur Godeau en plusieurs vol. in 12.
Iob, Ecclesiaste, Tobie en vers François par le Pere Morillon Benedictin, de la Congregation de Saint Maur.

II.

Libri spectantes ad Sacram Scripturam.

Grammatica linguarum Orientalium, Hebræorum, Chaldæorum, & Syrorum, auctore Ludovico de Dieu, Lugduni Batavorum 1628. in 4.
Thesaurus grammaticus linguæ sanctæ Hebreæ per Joannem Buxtorfium, Basileæ 1609. in 8.
—— Ejusdem grammatica Chaldaica, & Syriaca Basileæ 1615. 8.
Grammaticæ Georgii Mayr, Thomæ du Four, Bened. Congr. S. Mauri, & aliorum.
Thomæ Erpenii Rudimenta linguæ Arabicæ in 8. Paris. 1638.
Epitome linguæ sanctæ auctores Sante, Pagnino, in 8.
—— Ejusdem Thesaurus linguæ sanctæ, Coloniæ 1614.
Joannes Buxtorfius de Abbreviaturis hebraicis. Item Bibliotheca Hebraica 12.
—— Ejusdem Grammatica Chaldaica, & Syriaca 8. Basileæ 1615.
—— Ejusdem Lexicon Hebraicum, & Chaldaicum in 8.
—— Idem de punctorum, & accentuum hebraicorum antiquitate in 4. Basileæ 1648.
—— Idem de linguæ hebraicæ conservatione, in 4. Basileæ 1644.
—— Ejusdem Thesaurus grammaticus linguæ sanctæ 8. Basileæ 1609.
—— Ejusdem Commentarius Mazorethicus in fol. Basileæ 1620.
—— Idem Tiberias, seu Mazorethicus triplex 4. ibid. 1665.
—— Ejusdem Dissertationes Philologico-theologicæ ibid. 1660.
—— Idem de sponsalibus, & divortiis, in 4. ibid. 1652.
—— Ejusdem Synagoga Judaica ibid. 1680.
—— Item Epistolæ familiares Hebraico-latinæ 12. Basileæ 1610.
Bartholomæi Westhemeri phrases divinæ Scripturæ, 8. Paris. 1544.
Thesaurus philologicus, seu Clavis Scripturæ, auctore Joanne Henrico Hottingero 4. Tiguri 1655.

-- Ejus-

—— Ejusdem juris Hebræorum leges 4. ibid.
Manipulus linguæ sanctæ per Gulielmum Roberthson, 8. Cantabrigiæ 1686.
Lexicon Pentaglotton, fol. Francof. 1612.
Lexicon Æthiopico-latinum Jobi Ludolfi in 4. Londini 1661.
Concordantia hebraica Buxtorfii, fol.
Concordantiæ veteris Testamenti hebræis vocibus respondentes, auctore Conrado Kirchero Augustano, 2. vol. in 4. opus utilissimum Francof. 1607.
Concordantiæ Bibliorum Roberti Stephani, fol 1555.
Concordantiæ græcæ novi Testamenti in fol. Basileæ 1546.
Concordantiæ Græco-latinæ novi Testamenti in fol. Genevæ 1624.
—— Eædem Witembergæ 1638.
Concordantiæ græcæ Rob. Stephani in fol.
Concordantiæ latinæ à Petro de Besse, Parisiis 1611. in fol.
—— Aliæ per Gasparum de Zamora Soc. Jesu Romæ 1627. fol.
—— Aliæ per Franc. de Luca Colon. 1684. 8. & veneunt Paris. apud Carolum Robustel.
Œconomia Methodica Concordantiarum Sacræ Scripturæ à Georgio Bulloco Antuerpiæ typis Plantin 1572. in fol.
Ludovici Tene Isagoge in Scripturam fol. Barcinone 1620. Habetur in Criticis Sacris Londinensibus.
Gilberti Genebrardi Isagoge, in 8.
Santis Pagnini Isagoge fol. Lugduni 1536. Coloniæ 1545. 1562. Paris. 1636.
Ambrosii Catharini Clavis Sacræ Scripturæ, in 8. Lugduni 1543.
Nicolai Abrami Pharus vet. Testament. in fol. Paris. 1648.
Philologus Hebræus, continens quæstiones hebraicas, quæ circa vetus Testamentum hebræum ferè moveri solent, auctore Joanne Leusden, in 4. Ultrajecti 1672. editio secunda.
—— Ejusdem Philologus hebræo mixtus unà cum Spicilegio philologico, &c. 4. Ultrajecti an. 1682. editio secunda cum figuris.
—— Ejusdem Philologus hebræo græcus, 4. ibid. 1683.
—— Ejusdem Clavis hebraica, 4. ibid. 1683.
—— Item Clavis græca novi Testamenti in 8. Ultrajecti 1672.
—— Ejusdem Schola Syriaca, 8. ibid. eodem anno.
—— Item Onomasticon Sacrum in 8. Lugduni Bat. 1684.
—— Ejusdem item Lexicon hebræo-latinum ad modum Lexici Schreveliani græci, in 8. Ultrajecti 1687.
—— Compendium Biblicum hebræo-latinum, in 12. Lugduni Batavorum 1680.
—— Compendium græcum in 12. ibid. 1682. & 8. Ultrajecti 1687.
—— Item præcepta quædam linguæ Hebrææ, & Chaldaicæ in 8. ibid. 1655.
—— Lexicon græco-latinum in novum Testamentum, cum duobus tractatibus, uno de accentibus, altero de dialectis, Auctore Georgio Pasore, in 8. Londini 1644.
Nic. Serarii Prologomena in Scripturam Sacram 1. vol. in fol.
Delrio Pharus Sacræ Scripturæ, Lugd. 1608.
—— Ejusdem Adagialia sacra, 2. vol. in 4. ibid.
Joannis Morini exercitationes Biblicæ in fol. Paris. 1660.
Simeonis Muisii castigatio animadversionum Morini cum aliis ejus operibus in fol. Paris. 1610.
Anticritica seu Vindiciæ hebraicæ, in 4. Basileæ 1653.
C. Frasseni Minoritæ Disquisitiones Biblicæ, &c. 4. Paris. 1682.
Lindanus de optimo genere interpretandi.

Defen-

Defensio veritatis hebraicæ contra Lindanum, per Joannem Isacum Levitam, Coloniæ 1559.
Galesinius de Bibliis græcis LXX. Interpretum Romæ 1587. 4.
Petrus Galatinus de arcanis sacræ veritatis Barri 1516. Auctior Basileæ 1550.
Idem cum Reuchlino, auctior fol. Francof. 1672.
Leonis Castrii Apologeticus pro lectione vulgata, translatione LXX. &c. Salmanticæ 1585. fol.
Capelii Critica Sacra, Parif. fol. 1650.
—— Ejusdem de Paschate, & Sabbato deutero-proto, 12. Amstel.
—— Ejusdem de literis Hebræorum contra Buxtorfium ibid. 1645.
—— Ejusdem Observationes in novum Testamentum 4. ibid. 1657.
Heinsii Castigationes.
Disquisitiones Criticæ de variis per diversa loca, & tempora Bibliorum editionibus, in 4. Londini 1684.
Sanderi Apologia biblica 4.
Carolus Sigonius de Republica Judæorum.
Seldenus de Successionibus Hebræorum, in 4. Londini 1641.
Joannis Spenceri de legibus Hebræorum ritualibus libri tres in fol. Cantabrig. 1685. & in 4. Hagæ-Comitum 1686.
Franciscus Valesius de rebus physicis Scripturæ, unà cum Levino Lemnio de sacris plantis, & Francisco Rueo de gemmis, 8. Lugduni 1588.
Malvenda de paradiso voluptatis, in 4. Romæ 1605.
Ludovici Rumetii Viridarium Sacræ Scripturæ de arboribus frugiferis, infrugiferis, & aromaticis, in 8. Parif. 1620.
Bochartus de animalibus Sacræ Scripturæ, Londini 2. vol. in fol. & Francof. 1679.
Fransius de eodem argumento. Uterque melior Bustamantio, qui de iisdem agit, Lugduni edito 1620.
Benedicti Arriæ Montani Naturæ historia in 4. Antuerpiæ 1601.
—— Ejusdem historia generis humani, ibid.
Hæc & alia viri eruditissimi Opera ferè omnia habentur in Bibliis Antuerpianis Philippi II.
Sixti Senensis Bibliotheca utilissima est iis, qui ad Scripturæ lectionem se accingunt. Edita est fol. Lugduni 1575. Parif. 1610. 1615. & in 4. Colon. 1626.
—— Ejusdem in varios Scripturæ locos quæstiones astronomicæ, geographicæ, physicæ, problematicæ, sæpius excusæ.
Georgii Ederi Œconomia Bibliorum, sive partitionum theologic. libri 5. Venet. 1572. in fol. & Coloniæ fol. 1582.
Petri Ravanelli Bibliotheca Sacra, seu Thesaurus Scripturæ canonicæ, Genevæ 1660. 3. vol. in fol.
Apparatus ad Biblia Sacra per tabulas dispositus, auctore P. Lamy Orat. fol. Gratianopoli 1687. & veneunt Parif. apud Carolum Robustel.
—— Idem gallicè Lugduni 12.
Historia Sacra Patriarcharum per Heideggerum 2. vol. in 4. Amstelod 1667. & 1671.
Tabulæ geographicæ Aug. Lubin, in 4. Parif. 1670.
Methode d'étudier, & d'enseigner la grammaire, ou les langues, par rapport à l'Ecriture sainte, en les reduisant toutes à l'Hebreu, par le P. Thomassin, 2. vol. 8. Parif. 1690.
L'Antiquité des temps retablié par le Pere Pezron, in 4. avec les Refutations du P. Martianay, & du Pere le Quien.
Défense de l'Antiquité des temps par le Pere Pezron, ou Reponse au P. Martianay & au Pere le Quien in 4.

Figures

Figures de la Bible, avec des figures en taille douce par Mr. de Sacy 4. Paris.
Les mêmes in 12. sans figures.

III.

Interpretes totius Sacræ Scripturæ.

GLossa ordinaria Lugduni. 6. vol. in fol.
—— Eadem elegantior Duaci; & Antuerpiæ, an. 1617.
—— Eadem auctior, ibid. an. 1634. quæ est optima editio. Post Strabonem primas sibi in hac Glossa vendicat Nicolaus de Lyra, sic dictus à Lyra minori, Neustriæ oppido, ubi natus est mortuus an. 1340. Octob. 23. uti discimus ex veteri ejus Epitaphio.

Critici Sacri, 10. vol in fol. Londini. Advertendum tamen, in nonnullis deesse Ludovicum Tenam in Epistolam ad Hebræos, qui decimum tomum explet.

Synopsis Criticorum 5. vol. ibid. continet auctores diversos ab iis, qui referuntur in Criticis sacris

—— Idem Ultrajecti 5. vol. in fol. ex revisione Joannis Leusden 1684. & veniit Parisiis apud Carolum Robustel.

Biblia Magna Joannis de la Haye 5. vol. in fol. Paris. 1642. Complectitur Commentarios Tirini, Menochii, & Emmanuelis Sa cum Gagneo, & Estio in difficiliora loca Scripturæ.

Biblia maxima ejusdem, præter auctores supradictos continet Prologomena, & varias ad triginta versiones latinas, cum Notis Nicolai de Lyra, 19. vol. in fol.

Hugo de S Caro Cardinalis in totam Scripturam, Venetiis, Coloniæ, Lugduni, optima editio Paris. an. 1545. 7. vol. fol. Venet. an. 1600. & 1601. 8. vol. Colon.

Dionysius Cartusianus in totam Scripturam, 7. vol. in fol.

Præter hæc septem volumina sunt item alia quinque de aliis rebus, nempe Opuscula ejus minora 2. vol. fol. carissima. Opera insigniora 2. vol. minoris pretii, utpote in minoribus opusculis ferè contenta: item unum volumen in Dionysium Areopagitam.

Vatabli in Biblia sacra Annotationes primò editæ Paris. in fol. deinde Salmanticæ perpurgatæ 2. tom. fol. 1584. Etiam inter Biblia, & inter Criticos extant.

—— Ejusdem in Biblia Scholia Salmanticæ 1584.

Thomas de Vio Cajetanus scripsit in tota Biblia, exceptis Canticis Canticorum, Prophetis minoribus, & Apocalypsi, 5. vol. in fol. Lugduni 1539. Separatim etiam editus variis in locis.

Ambrosius Catharinus in quinque priora capita Geneseos, in fol. Romæ 1552.
—— Idem in Epist Pauli, & in Epistolas canonicas, in fol. Romæ & Parisiis.

Emmanuel Sa breves Notationes edidit in utrumque Testamentum sæpius excusas, in 4. correctas, & auctas in editione Coloniensi 1610. Deinde in fol. Lugduni 1651.

—— Ejusdem Scholia in quatuor Evangelia, brevia, & erudita, separatim edita non semel, in 4. Antuerpiæ 1556. Lugduni 1602. & Coloniæ 1612.

Alfonsus Salmeron in utrumque Testamentum, 16. tom. in fol.

Nicolaus Serarius Prologomena in Biblia, & commentarios in universam ferè scriptu-

scripturam edidit, 3. vol. in fol. Parisiis 1611. & 1622. & Moguntiæ 1612. & 1627. Probantur ejus Commentarii, quod linguarum callentissimus erat.
Joannes Stephanus Menochius in utrumque Testamentum, exposuit sensum literalem, 2. vol. in fol. Coloniæ 1630.
Jacobus Tirinus idem etiam præstitit in utrumque Testamentum, 2. vol. in fol. Antuerpiæ 1632. 1645. Lugduni vilius.
Jacobi Gordonii simile opus prodiit, 3. vol. in fol. Paris. 1632.
Cornelius à Lapide in universam Sacram Scripturam, exceptis libris Psalmorum & Job. prolixos edidit Commentarios 11. vol. in fol. Antuerpiæ.
Alfonsus Tostatus in multos libros vet. Test. & in Matthæum, 14. tom. in fol. Venetiis 1507. 1596. At 17. tomis 1615. 12. tomis præter Opuscula Coloniæ 1613. 1617. Elegantior est Veneta, quæ felem pro insigni habet. Auctor est eruditus, sed prolixior, & in digressiones facilior. Ejus tamen lectio fructuosa.
Joannes Maldonatus in præcipuos utriusque Testam. locos, Paris. 1643.
—— Idem in Psalmos, Proverbia, & libros Sapientiales in Cant. in Isaiam, Jeremiam, Ezechielem, & Danielem, in fol. ibid. 1643. & alibi sæpe etiam in 4.
—— Idem in quatuor Prophetas majores in 4. Moguntiæ 1611.
—— Idem in quatuor Evangelia, in fol. primum Mussiponti 1596. & Lugduni 1607. Parisiis 1617. 1639. 1651. Antuerpiæ 2. vol.
Ex Heterodoxis, qui in utrumque Testamentum scripserunt, probabiliores sunt Ludovicus de Dieu, Joannes Drusius, Hugo Grotius, Joan. Lightfootus.
Ludovici de Dieu animadversiones in omnes veteris Test. libros 4. Lugduni Batavorum 1648.
—— Item in quatuor Evangelia 4. ibid. 1631.
—— Idem edidit Commentarios in Acta, in Epistolas Pauli, in Epistolas Canonicas, & in Apocalypsim separatim 4. vol. in 4.
Joannes Drusius edidit in utrumque Testamentum fragmenta veterum Interpretum græcorum, 4. Franckeræ 1619. Arnheim 1622.
—— Item Parallela Sacra hebraicé, græcé, & latiné, cum Notis, in 4. Franckeræ 1588. & Francof. 1618.
—— Item in utrumque Testam. varios libros, variis in locis, & annis excusos.
Hugo Grotius, vir impensè doctus, & modestus, in totum vetus Testamentum breves Annotationes fecit, 3. vol. in fol. 1644. in quibus profana multa est eruditio.
—— In quatuor Evangelia item eruditas, & prolixas annotationes, 1. vol. in fol. Amstelodami 1641.
—— In Acta, & in Epistolas ad Jacobi inclusivé fol. Paris. 1646. quæ extant inter Criticos.
—— Ejusdem Opera Theologica in unum collecta, fol. 4. vol. Amstelodami 1679. & veneunt Paris. apud Carol. Robustel.
Joannis Lightfooti Harmonia veteris Testam. Anglicé, fol. Londini 1655.
—— Ejusdem Observat. in Genesim, 4.
—— Item Manipulus Spicilegiorum ex Exodo 4. Anglicé.
—— Item Harmonia quatuor Evangeliorum inter se, & cum veteri Testam. in fol. Londini 1665. & in 4.
—— In Matthæum Horæ hebraicæ latinæ, 4. Cantabrigiæ 1658.
—— In Marcum Horæ hebraicæ & Talmudicæ latino-hebr. 4. Londini 1670.
—— In Acta Commentarium Chronologico criticum Anglicé, 4. 1645.

In

— In primam ad Cor. Horæ hebraicæ latinè, 4. Cantab. 1664.
— Ejusdem Opera omnia in fol. 2. vol. Roterod. 1686.

IV.

Interpretes Bibliorum in parte.

PRocopius à Gaza, vetus auctor, Catenam in Octateuchum, seu in octo priores veteris Testam. libb. concinnavit ex antiquis versionibus, & auctoribus. Opus non mediocris utilitatis. Extat latinè in fol. Tiguri 1555.
— Ejusdem in libros Reg. & Paralipomenon Scholia græcolat. in 4. Lugd. Batav. 1620. 1622.
— Item in Isaiam Commentarii græcolat. in fol. Paris. 1580.
Sanctis Pagnini Catena argentea in Pentateuchum &c. Antuerp. 1565.
Catena argentea in Genesim, auctore Floriano Nannio, 4. Bononiæ 1587.
Augustinus Steuchus in Pentateuchum, in Job, & in aliquot Psalmos.
Hieronymus ab Oleastro in Pentateuchum, in fol. Lugduni, Antuerp. Ulissipon.
Jacobus Bonfrerius in Pentateuchum, in fol. Antuerp. 1625.
— Idem in Josue, Judic. Ruth, in fol. Parisiis 1631.
— Idem in Samuelem, ex lib. Reg. in fol. Tornaci.
Benedictus Pererius in Genesim, & alia, fol. 1. vol. Colon. 1622.
Ambrosius Catharinus in priora quinque capita Geneseos, in fol. Romæ 1552. & 1556.
Cornelius Jansenius Episc. Iprensis in Pentateuchum, in 4.
— Idem in libros Sapientiales, 4.
— Idem in quatuor Evangelia, 4.
Joannis Merceri Calvinistæ in Genesim prælectiones, in fol. Genevæ 1598.
— Ejusdem in Ruth Interpretatio Syriaca cum Scholiis, Paris. 1564.
— Ejusdem in Job, Proverbia, Ecclesiasten, Cantica Cantic. Commentarii, in fol. Genevæ, sæpius, & Amstelodami 1651.
— Ejusdem in quinque Prophetas minores Commentarii, in fol. Genevæ 1565.
Marinus Mersennus in Genesis sex priora capita, in fol. Paris. 1623. 1625.
Francisci Titelmani in Exodum, Deuteronomium, Samuelem partim, in Job, Psalmos, Ecclesiasten, & Cantica Cant. in Isaiam partim, Matthæum, & Joannem, & in omnes Epistolas pluribus vol. in fol. & in 4.
Joannes Lorinus in Exodum, & Leviticum, in fol.
— Idem in Numeros, in fol.
— Idem in Deuteronomium, 2. tom. in fol.
— Idem in Psalmos, 3. vol. in fol.
— Idem in Ecclesiasten, in fol. & in 4.
— Idem in Sapientiam, & Ecclesiasticum, in fol.
— Idem in Acta, in fol.
— Idem in Epistolas Canonicas, 2. vol. in fol.
Hesichii Patriarchæ Jerosolymitani in Leviticum lib. VII. græcè 8. Paris. 1581. latinè fol. Basileæ 1527.
— Idem in Job latinè fol. ibid. 1527.
— Idem in Isaiam græcè Augustæ Vindelicorum 1602.
— Idem in 12. rophetas minores græcè, ibid.
Radulfus Monachus Flaviacensis in Leviticum, in fol. Coloniæ 1536. & Marpurgi

purgi eodem anno. Hunc auctorem non sæculo decimo, sed duodecimo medio vixisse ex Alberico rectè probat Labbeus.

Andreas Masius in Josue opus prolixum, sed eruditum, in fol. & in 8. Antuerpiæ 1574. 1609. & inter Criticos.

Benedictus Arias Montanus in Josue, in Judic. in aliquot Psalmos, Isaiam, Danielem, XII. Prophetas minores, & in totum novum Testam. pluribus tom.

Angelomus, vetus Scriptor Benedictinus, in libros Regum, Paralipom. in fol. Coloniæ, & Romæ.

—— Idem in Cantica Cant. 8. ibid. 1531.

Claudius Rangolius in lib. Reg. 2. vol. in fol. Paris. 1621.

La verité de l'histoire de Judith par Dom Bernard de Montfaucon de la Congregat. de Saint Maur in 12. Paris. 1690.

Philippus Presbyter, vetustissimus auctor, in Job, fol. Basileæ 1527. & in Bibliotheca Patrum.

Catena in Job per Petrum Comitolum 4. Venetiis 1587.

Hieronymus Ozorius Senior in Job, & quosdam Prophetas, cum operibus Hieronymi Nepotis, fol. 4. vol. Romæ 1592.

Philippi Codurci versio nova libri Job cum Scholiis 4. Paris. 1651.

Balthazar Corderius edidit Catenam græco latinam ex Patribus græcis in Psalmos 3. vol. in fol. Antuerpiæ 1643. 1646.

—— Idem in Matthæum, ibid.

—— Idem Catenam in Lucam, & Joannem, 2. vol. in fol. ibid. 1630.

Haimo Episcopus Halberstadensis in Psalmos, & in reliquos ferè Scripturæ libros in pluribus tomis 8. separatim.

Catena aurea super Psalmos, in fol. Paris. 1520.

R. Davidis Kimchi Commentarii in Psalmos, latinè redditi per D. Ambrosium Janvier Benedict. Congregat. S. Mauri, 4. Paris. 1666.

Petrus Lombardus in Psalmos, fol. Nurembergæ 1478. Paris. 1541. & 1561.

Richardi Pampolitani Anglo-Saxonis Eremitæ enarratio in Psalterium Davidicum, edita per Jo: Fabri ab Haylbrum, Col. 1536. in fol.

In Psalmos item Commentarios probabiles ediderunt Ludolfus Cartusianus, Cornelius Jansenius Episcopus Gandavensis, Robertus Bellarminus, Cardin. Gilbertus Genebrardus, & Joannes Baptista Folengius Benedictini, Franciscus Titelmannus, & Simon Muisius.

Michael Ayguanus, aliàs Incognitus, in Psalmos fol. non omninò spernendus.

Illust. Jacobi Benigni Bossuet liber Psalmorum duplicis versionis, vulgatæ, & S. Hieronymi, additis Canticis in 8. Paris. 1691.

Thomas Cisterciensis in Cantica Cantic. in fol. Romæ 1666.

Christophorus à Castro in Jeremiam, Threnos, & Baruch.

Hieronymus Pradus in priora viginti sex capita Ezechielis, cum figuris æneis, Romæ 1596.

Joannis Baptistæ Villalpandi continuatio cum Prado 3. vol. Romæ 1605. & 1616.

Franciscus Ribera scripsit de Templo lib. 5. impressos 8. Lugd. & Antuerp.

—— Idem in XII. Prophetas minores in fol. & in 4.

—— Idem in Joannem in 4. Lugduni 1623.

—— Idem in Epist. ad Hebræos 8.

Isaiæ Prophetæ vetus & nova ex Hebraico versio cum Comment. Franc. Foretzii, Venetiis 1563. in fol.

Leonis Castri Commentaria in Isaiam, Salmanticæ 1570. in fol.

Hieronymi Natalis Soc. Jesu Adnotationes, & Meditationes in Evangelia totius anni, cum figuris, Antuerpiæ 1594. in fol.

Joannes Gagnæus in totum novum Testamentum, atque etiam in Psalmos. In Evangelia quidem & Acta in 8. Parif. 1552. & 1631. In Epistolas verò, & Apocal. ibid. 1547. 1550. 1564. & 1629. In Psalmos verò ibid. 1564.

Zachariæ Chrysopolitani Harmonia Evangelica fol. Coloniæ 1535. Extat etiam in Bibliotheca Patrum Editionis Coloniensis. Non fuit Episcopus, vixitque fæculo XII. Vide Labbeum.

Sylveira in Evangelia, & in Apocalypsim 7. vol. in fol. Lugduni.

Catena Græcorum Patrum in Marcum, collectore, & interprete P. Possino, in fol. Romæ 1673.

Catena LXXV. græcorum Patrum in Lucam, compilata per Balthazarem Corderium.

Guillelmi Estii Annotationes in præcipua, & difficiliora Sacræ Scripturæ loca, Duaci 1629. in fol.

—— Ejusdem Commentarii in omnes Pauli Epistolas. Parif. 1679. 2. vol. fol.

Dominici Soto Ord. Prædicat. Commentarii in Epistolam Pauli ad Romanos, & alia opera, Antuerpiæ 1550. fol.

Jac. Naclanti Opera, five Enarrationes in Epistolas Pauli, & alii tract. Venet. 1567. in fol.

Libertus Fromondus in Acta, & in Epistolas Pauli.

Joannes Antonius Velasquez in Epist. ad Philipp. 2. vol. in fol. Lugd. & Parif. 1632.

Claudius Espencæus in utramque ad Timotheum, in fol. Parif. 1561.

—— Idem in Epist. ad Titum. Parif. 1567.

—— Ejusdem Opera omnia. Parif. 1567. 1619.

Eclaircissement pour l'intelligence des Epistres de S. Paul par Mr. Himbert, in 12. Parif. 1690.

Analyse des mêmes Epistres par le Pere Mauduit de l'Oratoire, 2. vol. in 12. Parif. 1691.

Danielis Heinsii Sacr. Exercitationum in nov. Testam. lib. X. in fol. Lugduni Batav. 1639.

Omitto Commentarios Patrum, & plurimos alios Commentatores, quos accuratè exhibet Elenchus Scriptorum in Sacram Scripturam editus à Guillelmo Crovvæo in 8. Londini 1672.

V.

Concilia, & Libri pro hac Materia.

Collectio Conciliorum expensis Galeoti à Prato in fol. 1524.

Jacobi Merlini Collectio, 2. vol. in fol. 1524.

Petri Crabbe Collectio, 3. vol. in fol. Coloniæ 1538.

Eadem auctior 3. vol. in fol. 1551.

Joannis Sagittarii Collectio, fol. Basileæ 1555.

Laurentii Surii Collectio 4. vol. in fol. 1567. Colon. & alibi deinceps.

Collectio Veneta amplior Suriana 5. vol. in fol. 1585.

Severini Binii Collectio 5. vol. in fol. Coloniæ 1606.

Eadem græco latina 9. vol. in fol. Coloniæ 1618.

Eadem græco-latina 10. vol. in fol. Parif. typis Morellianis 1636.

Romana Collectio græco-latina 4. vol. in fol. Romæ 1608.

Collectio regia 37. vol. in fol. ex Typographia regia 1644.

Colle-

Collectio Labbeana 18. vol. in fol. Parif. absoluta per Gabrielem Cossartium 1672. apud Robustel.
Nova Collectio Conciliorum Baluziana pluribus tom. quorum primus dumtaxat nunc editus est Parif. 1683.
Concilia generalia 2. vol. 8. Parif. 1535.
Concilia generalia cum Notis Christiani Lupi, 5. vol. in 4. primùm Lovanii 1665. postea Bruxellis 1673.
Concilia Hispaniæ cum Notis Garciæ Loaisa 1. vol. in fol. 1593.
Concilium Illiberitanum cum Notis Mendozæ 1. vol. in fol. Madriti 1594.
—— Editio Lugdun. vilior anno 1665.
Notitia Conciliorum Hispaniæ Cardin. d'Aguirre 4 tom. in fol. Romæ 1698.
Concilia Galliæ per Jacobum Sirmondum 3. vol. in fol. Parif. 1629.
Supplementum Lalandi 1. vol. fol. Parif. 1666.
Concilia novissima Galliæ à tempore Concilii Tridentini collecta per Ludovicum Odespun, in fol. Parif. 1646.
Concilia Galliæ Narbonensis per V. C. Stephanum Baluzium 8. Parif. 1668.
Concilia Provinciæ Roromagensis per Franciscum Pommeraye 4. Rotomagi 1674.
Synodicon Ecclesiæ Parisiensis 8. Parif. 1674.
Decretorum Ecclesiæ Gallicanæ libri VIII. per Laurentium Bochellum fol. Parif. 1609. & 1621.
Memoire des Assemblées du Clergé de France en plusieurs tomes in folio.
Abregez de ces Memoires in 4. à Paris chez Leonard.
Concilia Angliæ per Henricum Spelmannum 2. vol. in fol. Londini 1639. & 1664.
Constitutiones Angliæ fol. Londini 1672.
Provinciale Ecclesiæ Cantuariensis 12.
Acta Ecclesiæ Mediolanensis sub S. Carolo 1. vol. in fol. Mediolani 1599. & Parif. 1643.
Eadem auctiora 2. vol. in fol. Lugduni 1683.
Orationes Synodales Friderici Cardin. Borromæi 2. vol. in fol.
Acta Ecclesiæ Brixiensis in 4.
Acta Ecclesiæ Bononiensis 1. vol. in fol. 1578.
Concilii Nicæni Acta, & Can. latinè studio Alfonsi Pisani in 8. Dilingæ 1572.
—— Ejusdem Concilii Canones LXXX. ex Arabico latini facti in fol. Antuerpiæ 1578.
Concilium C. P. sub Menna Patriarcha græco-lat. cum Zonara in Canones Conciliorum in fol. 1618.
Concilium Antiochenum auctoritati suæ restitutum Opera Emman. à Schelstrate in 4. Antuerp. 1681.
Concilium Ephesinum latinè per Peltanum 4. Ingolstadii 1576. & græco-lat. in fol. apud Commelinum 1591. Item in fol. 1594. & 1604. cum Gelasio Cyziceno de Actis Concilii Nicæni.
Ad Ephesinum Concilium variorum Patrum Epistolæ editæ à Christiano Lupo ex Codice Casinensi 2. vol. in 4. Lovanii 1642. denuò recusæ in nova Collectione Conciliorum Baluziana, de qua sup.
Synodus Parisiensis de Imaginibus in 8. Francofurti 1696.
Liber Carolinus ejusdem argumenti in 8.
Lucæ Holstenii Collectio Romana, &c. in 8. Romæ 1662.
Concilium Duziacense primum cum Notis Cellot. in 4. Parif. 1658.
Concilium C. P. IV. Œcumenicum græco-lat. per Raderum cum Notis 4. Ingolstadii 1604.
Concilium Remense in causa Arnulfi Archiepisc. 12. Francof. 1600.

Concilium Pisanum an. 1409. celebratum ad tollendum Schisma, cum Concilio Senensi an. 1423. &c. cum actis inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum 4. Paris. 1612.
Concilium Constantiense 4. Hagan. 1600.
Concilium Basileense cum Commentariis Æneæ Silvii separatim in fol. & cum Æneæ operibus, & cum Pragmatica Sanctione Pinsoniana.
Acta generalia octavæ Synodi sub Eugenio IV. Ferrariæ incœptæ, Florentiæ peractæ, Romæ 1526. in fol.
Concilium Florentinum generale græco-lat. in 4. 2. vol. Romæ 1577.
Concilii Florentini Acta cum Notis Horatii Justiniani in fol. Romæ 1638.
—— Ejusdem Concilii Historia per Sguropulum, & alia ad idem Concilium pertinentia, scil. Philippi Decii consilia pro Concilio Pisano in volumine secundo Monarchiæ Goldasti. Aliud ejusdem consilium pro Cardinalibus, &c. 4. Paris. 1612. Pro Concilio Pisano Apologia 4. 1511. Refutatio Allatii contra Creyghtonum, &c.
Concilium Lateran. sub Jul. II. & Leone X. celebratum Romæ 1520. in fol.
Concilium Tridentin. cum Orationibus in eo habitis in fol. Romæ apud Manut. 1564. Lovanii 1567. in 4. Antuerpiæ 1565. & Lugduni 1566.
Historia Concilii Trident. per Paulum Suavem, & Palavicinum Cardinalem.
Memoires de Mr. Dupuy touchant le Concile de Trente 4. à Paris. 1654.
Concilia omnia Provincialia habita post Concilium Trident.
Concilium Jerosolymitanum contra Calvinistas, 8. Paris. 1677.
Conciliorum Epitome per Coriolanum in fol.
Alia per Caranzam in 8.
Notitia Conciliorum per Cabassutium fol. Lugduni 1685.
Conciliorum omnium index, Chronographia Epitome per Franciscum Badillam Madriti 1587. 4.
Canones Apostolorum, & Sanctorum Conciliorum græcè 4. Paris. 1550.
—— Iidem cum Commentariis Theod. Balsamonis G. L. Gentiano Herveto interprete, Parisiis typis regiis 1620. fol.
Joannis Zonaræ Commentarii in Canones Apostolorum græco-latin. in fol. Parisiis typis regiis an. 1618.
Pandectæ Canonum cum Notis Beveregii 2. vol. in fol. Oxonii 1672.
Codex Canonum Ecclesiæ primitivæ vindicatus, ac illustratus à Guill. Beveregio, Londini 1678. in 4.
De Conciliis Synodia Ugonia, sive Matthiæ Ugonii Episcopi Phamagustensis Opus de omnibus ad concilia celebranda pertinentibus Venet. 1565. in fol.
Jacobatius de Concilio in fol.
Guillelmi Durandi de modo generalis Concilii celebrandi, & alii Tractatus 8. Paris. 1671.
—— Ejusdem Commentarius in Sanctum Lugdunense Concilium sub Gregorio X. 4. Fanii 1669.
Narratio historica Conciliorum Gabrielis Prateoli 8. Lugduni Batav. 1610.
Edmundi Richeri historia Conciliorum generalium in 4.
Chevillerii Dissertatio in Synodum Chalcedon. 4. Paris. 1664.
Collectio Decretalium Romanorum Pontificum Romæ 1591. 3. vol. in fol.

VI.

VI.

Patres Græci.

PHilo Judæus G. L. in fol. Genevæ 1613.
S. Clementis Papæ opera, seu Recognitiones cum Scholiis Turriani in fol. Antuerpiæ 1578.
—— Ejusdem Epistola ad Corinthios græco-lat. in 4. Oxonii 1633. Item in 12. ibid. 1677.
S. Ignatii Epistolæ, & S. Polycarpi cum Notis Usserii 4. Oxonii 1644.
Eædem ex editione Vossii, cum Epistola S. Barnabæ 4. Londini, & Amstelodami.
Vindiciæ Epistolarum S. Ignatii per Jo: Pearson, &c. in 4. Cantabrig. 1672.
Observationes in easdem Pearsonis vindicias 8. Rotomagi 1674.
Primi sæculi veterum Patrum Collectio græco-lat. per Cotelerium 2. vol. in fol. Paris. 1639. 1672.
S. Justini Martyris Opera G. L. in fol. Paris. 1615.
Irenæi Opera latina cum fragmentis græcis per Fevardentium fol. Paris. 1639.
—— Item optima est editio Nivelliana.
Clemens Alexandrinus G. L. fol. Paris. 1629.
Origenis Opera omnia studio Genebrardi fol. Paris. 1604.
—— Ejusdem Commentaria in Evangelia G. L. per Huetium 2. vol. in fol.
—— Ejusdem contra Celsum, & Philocalia G. L. 4. Londini.
—— Ejusdem liber de Martyrio, &c. G. L. 4. Basileæ.
—— Ejusdem Libellus de prece in 12.
—— Ejusdem Dialogus contra Marcionitas 4. Basileæ 1674.
Gregorii Thaumaturgi Macarii Ægyptii, & Basilii Seleuciæ Opera G. L. in fol. Paris. 1622.
Methodii Episcopi Opera G. L. in fol. Paris.
Athanasii Episcopi Alexandrini Opera G. L. 2. vol. in fol. Paris. 1627.
—— Ejusdem Syntagma doctrinæ studio Andr. Arnoldi, quod tamen Athanasio à Nonnullis adjudicatur, 8. Paris. 1685.
Nova Editio modò typis regiis mandatur Opera Menoch. Congreg. S. Mauri.
Eusebii Cæsariensis Episcopi Historia Ecclesiastica G. L. Valesii in fol. Parisiis apud Robustel.
Eadem cum historia Rufini Basileæ 1535.
—— Ejusdem de Præparatione Evangelica, & de Demonstratione Evangelica G. L. 2. vol. in fol. Paris. 1628.
—— Ejusdem Chronicon cum Notis Scaligeri, Lugduni Batav. 1657.
—— Ejusdem Opera omnia latinè in fol. Paris. 1610.
Eustathius Antiochenus G. L. cum Notis Allatii 4. Lugduni 1629.
S. Ephrem Opera L. per Gerardum Vossium 3. vol. fol. Romæ.
—— Idem Antuerpiæ in fol. 1619.
Ejusdem laudatio in Basilium Magnum G. L. apud Cotelerium tomo 3. Monument. græc.
Basilii Magni Opera G. L. 3. vol. in fol. Paris. 1618.
—— Ejusdem Opera castigata studio P. Combesis 2. vol. 8. Paris. 1679.
Gregorii Nazianzeni Opera G. L. 2. vol. in fol. Paris. 1609. & 1611.
—— Ejusdem Epistolæ selectæ G. L. in 12. Ingolstadii 1598.
Amphilochii Opera G. L. fol. Paris. 1644.
Gregorii Nysseni Opera G. L. 3. vol. in fol. Paris. 1618.

Epiphanii Opera G. L. Petavii fol. Paris. 1622. 2. vol.
Joannis Chrysostomi Opera G. L. Frontonis Ducæi 11. vol. in fol. & quidem sex vol. prioris editionis 1609. 1616. & 1618. & quinque posterioris editionis Paris. 1633. & 1634.
—— Ejusdem Opera latinè tantùm itidem per Frontonem 5. vol. in fol. Antuerp. 1615. cum indice, qui in Editione græco-latina desideratur.
—— Eadem græcè tantum per Savilium 8 vol. fol Etonæ 1613.
Ejusdem Commentarii in Epistolas Pauli græcè tantùm 3. vol. in fol. Veronæ 1529.
—— Ejusdem Opera latinè tantum 13. vol. in 12. Antuerpiæ 1561.
Dionysii, vulgò Areopagitæ Opera G. L. per Corderium 2. vol. fol. Antuerpiæ 1634.
—— Ejusdem Opera latinè cum alia versione 16. Parisiis.
Georgii Pachymeris Paraphrasis in eadem opera 8. Paris. 1561.
Omitto hîc pseudo-Joannis Jerosolymitani Opera 2. vol. in fol. Bruxellæ 1643.
Cyrilli Episcopi Jerosolymitani, & Synesii Opera G. L. Petavii fol. Parisiis 1640.
Cyrilli Alexandrini Patriarchæ Opera G. L. 7. vol. fol. Paris. 1618.
S. Isidori Pelusiotæ Opera G. L. in fol. Parisiis 1610. & 1638. Editio Jacobi Bilii ann. 1585. habet tantum tres libros Epistolarum; melior habet quinque.
Isidorianæ Collationes, quibus Isidori Pelusiotæ Epistolæ supplentur, ac emendantur, in 8. Romæ 1670.
S. Nili Opera omnia G. L. 2. vol. in fol. Romæ 1668. & 1673.
Theodoti Ancyrani adversùs Nestorium liber, &c. per Combefis 8. Paris. 1675.
Theodoreti Opera Sirmondi G. L. 4. vol. in fol. 1642.
—— Ejusdem tomus 5. per Garnerium fol. Paris.
Procli Archiepisc. Constantinop. analecta cum Commentariis Vinc. Ricardi 4. Romæ 1630.
S. Maximi Abbatis, & Martyr. Opera G.L. Combefis 2. vol. in fol. Parisiis 1675.
Anastasius Synaita de Orthodoxa fide G. L. 8. cum Athanasio de Trinitate Th. Bezæ 1570.
—— Ejusdem Dux viæ adversùs Acephalos G.L. per Gretserum, 4. Ingolstadii 1606.
—— Idem de variis argumentis G. L. per eundem Gretserum in 4. ibid. 1617.
Simeonis Junioris Orationes, & alia à Jac. Pontano 4. Ingolst. 1603.
Philippi Solitarii Dioptra, & alia ab eodem Pontano, 4. ibid. 1604.
Joannis Sapientis, cognomento Cyparissioti, Expositio eorum, quæ de Deo dicuntur, Latinè per Franc. Turrian. 4. Romæ 1581.
S. Gregorii Decapolitæ sermo historicus, græco-lat. in 16. Romæ 1642.
Joannis Climaci Opera G. L. Raderi in fol. Paris. 1633.
S. Dorothei sermones lat. per Chrysostomum Calabrum in 8. Cremone 1595. cum Chrysostomi homilia de educatione liberorum.
Joannis Damasceni Opera latinè per Jac. Bilium in fol. Paris. 1577. ibid. 1519. melior.
—— Idem de fide orthodoxa græcè 4. Veronæ 1531.
—— Ejusdem Orationes adversùs imaginum calumniatores 8. Romæ 1553.
—— Idem contra Nestorianos G. L. per Vegelinum cum Cyrillo contra eosdem 8. 1611.
Œcumenii, & Aretæ Opera G. L. 2. vol. in fol. Paris. 1631. Photii Epistolæ per Montacutium G. L. in fol. Londini 1652.

—Ejus-

—— Ejusdem Bibliotheca G. L. in fol. Genevæ, & Rothomagi.
—— Ejusdem de voluntatibus in Christo in tomo singulari Stevartii.
Theophanis Ceramei Opera G. L. in fol. Parif. 1644.
Theophylactus in Evangelia G. L. fol. Parisiis.
—— Idem in Paulum fol. Londini.
Euthymii Monachi Panoplia fol. Venetiis 1555.
Nilus Archiepisc. Thessalonic. de primatu Papæ G. L. per M. Fl. Illyricum 8. Francof. 1555.
Matth. Caryophill confutatio Nili de primatu Papæ G. L. 8. Par. 1626.
Alia item in Bibliotheca Patrum, & inter Philocalia Origenis.
Alia Opuscula græcorum Patrum in Orthodoxographia, in Bibliotheca Patrum, & in Auctariis Combefisianis, in antiquis lectionibus Canisii, & inter edita Gretseri.
Jacobi Biblii Observationum Sacrarum in Patres græcos libri duo in fol. Parif. 1585. cum Isidoro Pelusiota ejusdem.
Joannis Caspari Sviceri Thesaurus Ecclesiasticus è Patribus græcis ordine alphabetico concinnatus 2. vol. in fol. Amstelodami apud Henricum Westen 1682.

VII.

Patres Latini, aliique Scriptores Ecclesiastici.

Tertulliani Opera Rigaltii, & diversorum in fol. Parif. 1664.
—— Idem Beati Rhenani 2. vol. in 8. Parif.
—— Idem de Pallio notis latinis, & interpretatione gallica, illustratus per E. Richerium in 8. Parisiis 1600.
—— Idem cum Notis Salmasii in 8. Parif. 1622.
—— Ejusdem liber de Præscriptionibus, cum Scholiis, & Notis Christiani Lupi in 4. Bruxellis 1675.
Minutius Felix cum Notis Helmenhorstii in fol. 1612.
—— Idem ex recensione Rigaltii cum Notis, 4. Parif. 1644.
S. Cypriani Opera in fol. Romæ 1560.
—— Idem Rigaltii in fol. Parif. 1642.
—— Idem per Joannem Oxoniensem in fol. Oxonii 1682. cum Notis, & Annalibus Cyprianicis.
Arnobius contra gentes in fol. Romæ 1542.
—— Ejusdem Opera omnia in fol. Basileæ.
—— Idem Variorum 8 in Hollandia.
Jul. Cæf. Bulengeri Eclogæ ad Arnobium in 8. Tholosæ 1612.
Lactantii Opera cum Comment. Xysti Betuleii fol. Basileæ 1564.
—— Idem cum Notis Josephi Isæi 8. Cesenæ 1646.
—— Idem Lugduni Batavorum 8.
—— Idem cum Commentariis Th. Sparck in 8. Oxonii 1684.
—— Idem 8. Cantab. 1685. cum Collectaneis variarum lectionum, veneunt Parisiis apud Carol. Robustel.
—— Idem de morte Persecutorum à V. C. Steph. Baluzio primò repertus, & vulgatus cum Notis, deinde in Anglia, & Hollandia recusus.
In Lactantium de Morte Persecutorum Notæ Nic. Toinardi 12. Parif. 1690.
Julius Firmicus Maternus de errore profanarum religionum 8. Argentorati 1562.
—— Idem cum Notis in 8. Froben 1603.

Luciferi Episcopi Calaritani Opuscula 8. Paris. 1568.
Defensio Sanctitatis B. Luciferi, auctore D. Ambrosio Machin Archiepiscopo Calaritano in fol. Calari an. 1639.
Zenonis Veronensis Episcopi Opera 4. Veronæ 1586.
Hilarii Episcopi Pictaviensis Opera in fol. Parisiis 1605.
—— Ejusdem fragmenta cum præfatione Nicolai Fabri 8. Paris. 1598.
—— Ejusdem Editio nova ex recensione Monachorum Benedict. Congregat. S. Mauri absolvitur fol. Paris. apud Franciscum Muguet.
Optati Milevitani Opera per Albaspinæum fol. Paris. 1631.
—— Idem variorum, & cum eo Facundus Hermianensis fol. Paris. 1676.
Commodiani seu Gazæi instructiones adversus gentium Deos cum Notis Nicolai Rigaltii 4. Tulli Leuc. 1650.
Damasi Papæ Opera cum Notis Milesii 4. Romæ 1638.
S. Ambrosii Episc. Mediolan. Opera 5. vol. in fol. Romæ 1580.
—— Idem ex recensione Monachorum Congregat. S. Mauri 2. vol. in fol. 1691.
—— Idem de Officiis cum lib. Ciceronis de Officiis 8. Moguntiæ 1602.
S. Hieronymi Opera per Marianum Victorium 5. vol. in fol. Romæ 1575.
—— Eadem 4. vol. in fol. Antuerpiæ 1578.
—— Eadem 4. vol. in fol. Paris. apud Nivellium 1579.
—— Eadem per Monachos Benedict. Congregat. S. Mauri modò sub prælo Parisiis.
S. Augustini Episcopi Hipponensis Opera ex recensione Doctorum Lovaniensium 10. tom. Antuerpiæ 1577.
—— Supplementum Vignerii fol. Paris.
—— Ejusdem novissima editio per Monachos Congregat. S. Mauri omnia complectens Opera 10. tom. in fol. Parisiis.
Eugyppii Abbatis Thesaurus ex operibus S. Augustini fol. Basil. 1546.
Concordantiæ Augustinianæ per Lenfant 2. vol. in fol. Paris.
Confessio Augustiniana per Hieronym. Torrensem, in fol. Dilingæ 1569.
Rufini presbyteri & Monachi Aquilejensis Opera fol. Paris. 1580.
—— Ejusdem Comment. in Psalmos Lugduni 1570. in fol.
Sulpicii Severi Opera recognita 12. Lugd. Batav. 1635. sed in 8. ibid. 1647. & Antuerpiæ.
Marii Mercatoris Opera cum Notis J. Garnerii in fol. Paris. 1673. apud Robustel.
—— Idem ex recensione Baluzii cum Notis 8. Paris. 1684. & Bruxellis 12. per G. G.
S. Paulini Episcopi Nolani nova editio accurata cum Notis 4. Paris. 1685.
Paulinus Illustratus à Patre Francisco Chiffletio 4. Divione 1662.
Pauli Orosii liber contra Pelagium 8. Lovanii 1558.
—— Idem cum Fausto de gratia 8. Basileæ.
—— Ejusdem historia adversùs Paganos per Jo: Fabricium, in 8. Colon. 1582.
—— Ejusdem Opera omnia in Bibliotheca PP.
Leporii presbyt. & Monachi libellus in dogmaticis Opusculis Sirmondi 8. Paris. 1630. & in nova editione, quæ in typographia regia modò procuratur. Habetur cum eo Capreoli Epistola ad Vitalem &c.
Joannis Cassiani Opera ex recensione Allardi Gazæi in fol. Atrebati 1627.
Maximi Taurinensis Episcopi Homiliæ cum S. Leone, & Salviano in fol. Paris. 1614. & Lugduni.
S. Eucherii Episcopi Lugdun. Opera in fol. Basileæ. Item Romæ apud Manut. 1564.
Vincentii Lirinensis Commonitorium cum Salviano ex iterata recensione V. C.

Stepha-

Stephani Baluzii 8. Parif. 1684. & in Bibliotheca PP.
S. Patricii Hibernorum Apoft. Opufcula cum Notis Waræi in 8. Londini 1656.
S. Leonis M. Papæ, & aliorum Opera in fol. Item 2. vol. in 4. ex recenfione Pafchafii Quefnelii, Parifiis 1675.
Profperi Aquitani Opera in fol. Lugduni 1539. in 8. Duaci 1577.
Victoris Vitenfis, & Vigilii Tapfenfis Opera edita à Petro Franc. Chiffletio 4. Divione 1664.
Salviani Maffil. Opera emendata, & illuftrata à V. C. Steph. Baluzio 8. Parifiis 1684.
—— Idem cum Paciano Epifc. Barcinon. & aliis per Petrum Galefinium, Romæ 1564. in fol.
Valeriani Epifc. Cimelienfis Homiliæ XX. editæ à Sirmondo in 8. Parifiis 1612. Alia in Bibliotheca PP.
—— Item cum Fulgentii Operibus per Th. Raynaudum, in fol. Parifiis 1623. & Lugd. 1633.
Sidonii Apollinaris Opera ex emendatione Savaronis, 4. 1599.
—— Idem ex recenfione Jacobi Sirmondi, 4. & 8. & in editione regia.
Ennodius Ticinenfis ex editione Sirmondi 8. & in editione regia.
Cæfarii Epifcopi Arelatenfis homiliæ CCII. in Appendice tomi 5. S. Auguftini novæ editionis.
—— Item duodecim homiliæ à Cl. Baluzio editæ 8. præter eas, quæ habentur in Bibliotheca PP. ex quibus eas, quæ ad Monachos habitæ leguntur, quidam Faufti Regienfis effe opinantur.
Alcimi Aviti Epifcopi Viennenfis Opera Sirmondi 8. & in editione regia.
S. Fulgentii Epifc. Rufpenfis nova editio in 4. Parif. 1684.
Facundi Hermianenfis Epifcopi libri pro tribus Capitulis curâ Sirmondi 8. Parif. & in editione regia, & cum Optato variorum, ubi ejufdem Facundi Epiftola ejufdem argumenti, ab Acherio noftro primùm edita.
Boetii V. C. Opera fol. Venetiis 1497. & Bafileæ 1570.
Caffiodori Opera in fol. excepto commentario in Pfalmos feorfim edito, Parifiis apud Nivellium.
—— Ejufdem Opera omnia ex recenfione Jo: Garetii Congr. S. Mauri, in fol. Rotomagi 1679.
Vigilii Papæ Decretalis Græco-latin. cum Differtatione P. de Marca. Item Eutychii Epiftola ad Vigilium cum Vigilii refcripto græcè 8. Parifiis 1642.
Venantii Fortunati Opera Brovverii 4. Mogunt. 1603. & in Bibliotheca PP.
Gregorii M. Opera 3. vol. in fol. Romæ 1588.
—— Ejufdem Opera 2. vol. Antuerpiæ.
—— Ejufdem Opera ex recenfione Guffanvillei 3. vol. in fol. Parif. 1675.
—— Ejufdem liber Sacramentorum cum Notis Menardi noftri 4. Parif. 1642.
—— Ejufdem liber Paftoralis in 16. Parif. 1668.
Gregorius vindicatus Jamefii 4. Genevæ 1645.
Antonii Dadini Alteferræ Notæ in Epiftolas Gregorii M. 4. Tholofæ 1669.
S. Gregorii Milleloquium auctore Jac. Hommey fol. Lugduni 1683.
S. Columbani Abbatis opufcula, & Epiftolæ, quæ defunt in aliis editionibus, cum Notis Profperi Flemingi in fol. Lovanii 1667.
S. Ifidori Epifcop. Hifpalenfis Opera per Marg. de la Bigne in fol. Parif. 1580.
—— Eadem à Jacobo du Breuil emendata Parif. 1601. Coloniæ 1617.
Bedæ Venerabilis Opera 4. vol. fol. Bafileæ 1563. quæ editio melior eft Colonienfi an. 1612.

— Ejuf-

— Ejusdem historia Monasterii sui, & quædam Epistolæ cum institutione Egberti Episcopi Eboracensis per Waræum 8. Londini, & Paris. 1666.
S. Bonifacii Archiep. Mogunt. Epistolæ per Serarium 4. Mogunt. 1605. & in Bibliotheca PP.
Liber diurnus Romanorum Pontificum ex editione Garnerii 4. Paris. 1680.
Alcuini Opera per Chesnium in fol. Paris. 1617. & cum eo Paulinus Aquilejensis contra Felicem Urgelitanum.
Theodulphi Episcopi Aurelianensis Opera per Sirmondum 8. Paris. 1646.
Agobardi Episc. Lugdun. per Baluzium 2. vol. 8. Paris. & cum eo Amolo, & Leidradus, & in Bibliotheca PP.
Jonæ Aurelianensis Episc. Via recta, & antiqua Duaci 1645. 8.
— Eadem cum aliis in Spicilegii tomo primo & 12.
Rabani Mauri Opera 3. vol. in fol. Colon. 1626.
— Idem de Chorepiscopis in Concord. P. Marcæ 3. editionis.
Paschasii Radberti Opera per Sirmondum fol. Paris. 1617.
Hincmari Archiep. Remensis Opera Sirmondi 2. vol. fol. Paris. 1645.
Lupi Abbatis Ferrariensis Epistolæ emendatæ, & illustratæ curâ V. C. Baluzii 8. Parisiis.
Eulogii Presbyteri Cordubensis, & Marty. Opera inter Historicos Hispaniæ per Ambrosium Moralem.
Gerberti Epistolæ editæ à Papyrio Massonio 4. Paris. 1611. & in tom. 2. Chesnii, in Bibliotheca PP.
Abbonis Abbatis Floriacensis Capitula in tomo 2. Analectorum nostrorum, & Epistolæ editæ cum codice antiquo Ecclesiæ Romanæ ex editione regia an. 1687. in fol.
Petri Damiani Opera per Constantinum Cajetanum in fol. Romæ 1606.
Lanfranci Archiep. Cantuar. Opera cum Notis nostri Acherii in fol. 1648. In hac editione Commentarius in Epistolas Pauli non est Lanfranci, sed cujusdam anonymi; Lanfranci verò genuinus penes nos ineditus habetur, ab Acherio nostro postea repertus.
Durandi Abb. Troarnensis opus de Eucharistia cum Lanfranco.
S. Anselmi Episc. Cantuar. Opera ex recensione Gerberonis nostri in fol. Paris. 1675.
Anselmi Lucensis Vita, & Opuscula cum Comment. Wadingi 4. Romæ 1657.
Ruperti Abbatis Tuitiensis Opera 2. vol. in fol. Paris. 1630.
— Ejusdem Apologia per Gerberonem nostrum 8. Paris. 1669.
S. Brunonis Cartusiensium fundatoris Opera in fol. Coloniæ 1611.
— Item Parisiis apud Badium. Quædam tamen sunt potius S. Brunonis Astensis, Episcopi Signiensis.
S. Brunonis Astensis, Episcopi Signiensis Opera in fol. Venetiis 1651.
Guiberti Abbatis de Novigento Opera, edita ab Acherio nostro fol. Paris. 1651. & cum eo Hermanni libri de Mirac. B. Mariæ Virg. Laudunensis, & Hugo Archiep. Rotomag. de hæresibus sui temporis.
Goffridi Abbatis Vindocinensis Opera Sirmondi 8. Paris. 1610. & in editione regia, & in Bibliotheca PP.
Petri Abaelardi Opera 4. Paris. 1616.
Ivonis Episc. Carnotensis Opera Soucheti, fol. Paris. 1647.
S. Bernardi Abbatis Claræ-vallensis Opera, emendata à Jac. Merlone Horstio 2. vol. in fol. Coloniæ 1641.
— Eadem secundis curis D. Joannis Mabillon Congregat. S. Mauri 2. vol. in fol. Paris. 1690.

S. Ber-

S. Bernardi genus illustre assertum à P. Franc. Chiffletio, 4. Divione 1660.
Ernaldi, seu Arnaldi Abbatis Bonævallis Opera in Appendice Operum.
Sancti Cypriani, editionis Oxoniensis.
Sanctæ Hildegardis Abbatissæ Epistolæ 4. Colon. 1566.
Absalonis Abbatis Opera in fol. Colon. 1634.
Hugonis à S. Victore Opera 3. vol. in fol. Rotomagi amplior editio.
Richardi Victorini Opera Venetiis, & Rotomagi fol. Mogunt. in 4.
Petri Venerabilis Abb. Cluniac. Epistolæ, & alia Opuscula in Bibliotheca Cluniacensi cum Operibus S. Odonis Abbatis, & aliorum.
Petri Blesensis Opera, in fol. Parif. 1667.
Sugerii Abb. S. Dionysii Opera in tom. 4. Scriptorum Franciæ per Andream Chesnium.
Petri Cellensis Epistolæ ex editione Sirmondi, quæ cum ejusdem Petri sermonibus habentur in editione procurata à nostro Ambrosio Janvier in 4. Parisiis 1671.
S. Thomæ Cantuariensis Vita, & Epistolæ cum Epistolis Alexandri III. & Ludovici VII. &c. per Christianum Lupum, 2. vol. in 4. Bruxell. 1682.
Stephani Episcopi Tornacensis Epistolæ per Claudium du Molinet, 8. Parif. 1679.
Philippi Abb. Bonæ-Spei Opera in fol. Duaci 1617.
Ælredi Abbatis Opera 4. Parif. 1654.
Jo. Sarisberiensis Epist. 8. Parif. 1611.
—— Ejusdem Polycraticus 8.
Guillelmi Episcopi Parisiensis Opera 2. vol. in fol. Aurelianis.
Innocentii III. Opera fol. Colon. 1575. Epistolæ Parif. 2. vol. in fol.
Lucas Tudensis Episc. adversùs Albigenses cum Notis Joannis Marianæ 4. Ingolstadii 1612.
S. Thomæ Aquinatis Opera 18. vol. in fol. Romæ 1570.
S. Bonaventuræ Opera 4. vol. in fol. Romæ 1588.
Alani Magni de Insulis Opera in fol. Antuerpiæ 1654.
Joannis Gersonis Cancellarii Parif. Opera 2. vol. in fol. Parisiis 1621.
—— Apologia pro eodem 4. Lugd. Batav. 1676.
Nicolai de Clamengis Opera in 4. Lugd. Batav. 1613.
Nicolai de Cusa Cardin. Opera in fol. Basileæ 1565.
Dionysii Cartusiani Opera 18. vol. in fol. Coloniæ 1559. V. supra: Sacræ Scripturæ Interpretes.
S. Laurentii Justiniani Opera in fol. Venetiis.
Æneæ Silvii Opera in fol.
Trithemii Opera Spiritualia, & historia 2. vol. in fol.
—— Ejusdem Paralipom. per Busæum in 8. Mogunt. 1605. exceptis Polygraphia, & Steganographia, quæ seorsim prodierunt.
—— Ejusdem item Historia Hirsaugiensis decuplo auctior prodiit nuperrimè in fol. ex officina Monachorum Sancti Galli.
Joannis Pici Mirandulæ Opera in fol.
S. Caroli Borromæi Opera 2. vol. in fol. Mediolani.
Ludovici Blosii Opera in fol. Antuerp. 1632.

VIII.

VIII.

Collectiones Variæ seu Bibliothecæ Patrum.

Micropresbyticon, sive veterum quorundam Theologorum Elenchus in fol. Basileæ 1550.
Orthodoxographia veterum Sanctorum Patrum in fol. ibid. 1555.
Hæresiologia in fol. ibid. 1556.
Scripta veterum latina contra Nestorium, & Eutychen per Jo: Simlerum in fol. Tiguri 1571.
Bibliotheca Sanctorum PP. per Margarinum de la Bigne, 8. vol. in fol. Paris. 1576. cui editioni accessit tomus nonus ibid. 1579.
—— Alia ejusdem Bibliothecæ editio cum vario ordine ab eodem Auctore ordinata 9. vol. in fol. Parisiis 1589. cui editioni postea accessit Auctarium 2. vol. in fol. 1610.
—— Alia item editio 15. vol. in fol. Coloniæ ab Anno 1618. ad 1622. quæ omnium optima esset, si græcos Auctores græcè etiam exhiberet.
—— Item Bibliotheca Patrum cum auctuariis G. L. 12. vol. in fol. Paris. edita apud Morellium, resectis Gregori Thaumaturgo, Amphilochio, Leone M. Prospero, Chrysologo, Maximo, Fulgentio, Amadeo Lausanensi, & aliis nonnullis, quæ in editione Coloniensi habentur: sed addito græco, quod in Coloniensi desideratur.
Auctarium Sanctorum Patrum Græcorum G. L. auctore P. Combesis 2. vol. in fol. Paris. 1548.
—— Ejusdem novissimum Auctarium G. L. in fol. Parisiis.
Bibliotheca novissima 27. vol. in fol. Lugduni apud Anissonios procurata.
Bibliotheca Cluniacensis 1. vol. in fol. Parisiis 1612.
Bibliotheca Cisterciensis 3. vol. in fol.
Bibliotheca Floriacensis Joannis de Bosco 8.
Bibliotheca Præmonstratensis 1. vol. in fol.
Theologi veteres Galliæ per P. Pithœum in 4. Paris. 1585.
Antiquæ Lectiones Henrici Canisii 6. vol. in 4.
Petri Stevarti Collectio aliorum auctorum, quod supplementum est Canisii, 4. Ingolstadii 1616.
Variorum Pontificum ad Petrum Enapheum Eutychianum Epistolæ decem in gratiam Fullonistarum, &c. per Jacobum Gretserum in 4. Ingolstadii 1616.
Opuscula Dogmatica veterum Scriptorum edita à Jac. Sirmondo 8. Parisiis 1630.
Spicilegium Domni Lucæ Acherii 13. vol. in 4. Parisiis.
Philippi Labbè nova Bibliotheca continens plurimos Scriptores nusquam editos 2. vol. in fol. Paris. 1657.
Veterum Scriptorum, qui de Prædestinatione, & gratia scripserunt, Opera, cum historica Synopsi Gilberti Mauguin 2. vol. in 4. Paris. 1650.
Manuale Solitariorum, continens quædam Opuscula ascetica Guigonis, Bernardi Prioris Portarum, &c. studio P. Franc. Chiffletii in 8. Divione 1657.
Confessio Alcuini, & alia edita ab eodem in 4. ibid.
Bibliotheca ascetica veterum PP. ad usum Congregat. S. Mauri 5. vol. 4. Paris.
Veterum Epistolarum Hibernicarum Sylloge per Jacobum Usserium Londini, & Paris. 4. 1645.
Latini Latinii Epistolæ, Conjecturæ, & Observationes in Patres latinos 2. vol. in 4. Romæ 1659. & 1667.

Lega-

Legatio Imp. Manuelis Comneni ad Armenos. Item quædam Joannis Damasceni, Leontii Byzantini, &c. per Leunclavium 8. Basileæ 1578.

Ecclesiæ græcæ Monumenta studio Joan. Baptistæ Cotelerii 3. vol. 4. Parif. apud Robustel.

Leonis Allatii Græcia Orthodoxa 2. vol. in 4. Romæ 1652. & 1659.

Syntagma doctrinæ Athanasio tributum. Item Valentiniani, & Marciani Impp. Epistolæ duæ, Theodori Abucaræ tractatus de Unione, & Incarnatione 8. Parif. 1685.

Opuscula aurea quorundam Græcorum de Processione Spiritus Sancti, Petro Arcudio Collectore, & Interprete 4. Romæ 1630. & 1670.

Jo: Meursii variorum divinorum liber græc. in 4 Leyd. 1619.

Analecta græca, seu Opuscula græca, hactenus inedita, studio trium è nostris 4. Parisiis 1688.

Thesaurus Asceticus G. L. sive Syntagma Opusculorum XVIII. à Patribus græcis collectorum, Collectore, & Interprete Petro Possino in 4. Tholosæ 1684.

Supplementum Patrum per Jac. Hommey in 8. Parif. 1684.

Patrum Scripta, & Monumenta à V. C. Jac. Sirmondo pluribus tomis seorsim edita, modò regiis typis donantur auctoritate Illustrissimi Remorum Antistitis Caroli Mauritii Tellerii, in duo volumina redigenda, curâ & studio R. P. de la Baune Soc. Jesu.

Varia Sacra, seu Syllogæ variorum Opusculorum græcorum, cum Notis, & observationibus Stephani le Moyne 2. vol. in 4. Lugd. Batav. 1685.

Possem hîc addere recentes alias quamplures Versiones Operum Sanctorum Patrum, ut putà nonnullorum Tractatuum Tertulliani, S. Cypriani, Lactantii de Morte Persecutorum per Dominum de Maucroix, Moralium S. Basilii per Dominum Hermantium, Ponderationum S. Joan. Chrysostomi in novum Testamentum, præter librum de Sacerdotio, &c. Epistolarum, Confessionum, & aliorum plurium Tractatuum Sancti Augustini; item librorum ejus de Civit. Dei; Epistolarum Sancti Hieronymi, Commonitorii Vincentii Lerinensis, Cassiani, S. Joannis Climaci, S. Dorothei, Dialogorum S. Gregorii M. per quendam ex nostris, ejusque Moralium; Tractatuum aliquot S. Bernardi ejusdemque Sermonum in Cantica Cantic. præter Versionem omnium hujusce S. Patris Operum, à Monacho quodam Fuliensi nuper editam; & tandem plurium aliorum Patrum. Sed eas omittere satius duxi, ne Catalogus iste præter modum excresceret.

IX.

Theologi dogmatici, & plures Tractatus peculiares Theologici.

Dionysii Petavii Theologicorum Dogmatum 5. vol. in fol. Parif. 1644. & 1650.

—— Ejusdem de potestate Consecrandi, & Sacrificandi Sacerdotibus concessa, deque communione usurpanda Diatriba 8. Parisiis 1639.

—— Ejusdem Dissertationes Ecclesiast. in 8. Parif. 1641.

—— Ejusdem de Tridentini Concilii interpretatione, & S. Augustini Doctrina in 8. Parisiis 1649.

Ludo-

Ludovici Thomassini Theologicorum dogmatum 3. vol. in fol. Parisiis.
P. Danielis Huetii Demonstratio Evangelica in fol. Paris. 1679. & 1690.
Christophori à Capite Fontium Epitome novæ illustrationis adversùs impios, libertinos, atheos, &c. 8. Parisiis 1585.
—— Idem de Theologia Scholastica corrigenda 8. Parisiis 1586.
—— Idem defensio Majorum de Eucharistia in fol. Coloniæ 1587.
—— Ejusdem varii Tractatus, & disputationes 8. Parisiis 1589.
—— Idem de libero arbitrio, & meritis 8. Antuerpiæ 1578.
Hugonis Grotii de veritate religionis Christianæ cum Notis, & sine Notis latinè, & gallicè.
—— Ejusdem opera omnia Theologica 4. vol. in fol. Amstelodami, & væneunt Parisiis apud Carol. Robustel.
Preuves & Prejugez pour la Religion Chretienne & catholique par Mr. Diroys, 4. Paris. 1683.
Traité de la Religion contre les Athées, les Deistes, & les nouveaux Pyrrhoniens, 12. Paris. 1677.
Memoire touchant la Religion par Monsieur de Choyseul evêque de Tournay 3. vol. in 12.
De la veritable Religion par le Pere le Vasson 4. Paris. 1688.
De la verité de la Religion par Dabadie 3. vol. in 12.
Raymundi de Sebunde Theologia naturalis 8. Lugduni 1648. & gallicè.
—— Ejusdem Dialogi de Natura Hominis, in 12. Lugd. 1550.
Georgii Bulli defensio fidei Nicenæ 4. Oxonii 1688. & væniit Paris. apud Robustel.
Thomæ Angli, sonus Buccinæ, de virtutibus fidei, &c. 12. Paris. 1614.
—— Idem de medio animarum statu 12.
—— Ejusdem tabulæ suffragiales, in 12. Londini 1665.
Apologie pour les saints Peres de l'Eglise in 4. Paris. 1665.
Methode dont les Peres se sont servi en traitant des Mysteres, par M. L. Abbé de Cordemoy, 4. Paris. 1683.
Matth. Scriveneri Apologia pro SS. Patribus adversùs Dallæum in 4. Londini 1672.
Macarii Havermans dissertatio Theologica de auctoritate Sanctorum Patrum, 12. Coloniæ 1677.
—— Ejusdem Tyrocinium Theologiæ Moralis 8. Antuerp. 1675.
—— Ejusdem defensio in 12. Coloniæ 1676.
Josephi Vicecomitis Observationes Ecclesiasticæ 2. vol. in 4. Mediolani 1618.
—— Ejusdem Observationes de Baptismo, in 8. Paris. 1618.
Franc. Vavassoris de forma Christi, in 8. Paris. 1649.
Gretserus de funere Christiano 4. Ingolstadii 1611.
Præadamitæ, seu exercitationes de hominibus ante Adamum 16. 1635.
Eusebii Romani Animadversiones in librum Præadamitarum Paris. 1656.
Ant. Rusca de inferno, & statu dæmonum in 4. Mediolani 1621.
Franc. Collius de animabus Paganorum 4. Mediolani 1612.
Jac. Capreoli de libero arbitrio disputatio 4. Paris. 1649.
Ludovici Thomassini Disciplina Ecclesiastica 3. vol. in fol. Paris.
—— La même en François, 3. vol. in fol.
—— Memoires sur la Grace par le Pere Thomassin 4. Paris. 1682.
—— Divers Traitez dogmatiques, & historiques du meme auteur, des Jeûnes, des festes, de l'unite de l'Eglise, de la lecture des Peres, de la Philosophie, de la verité, &c.

Leonar-

Leonardi Marii assertio Hierarchiæ Ecclesiasticæ 12. Colon. 1618.
Andreæ du Val de Ecclesiastica, & politica potestate 8. Paris. 1612.
Simonis Vigorii de suprema Ecclesiæ Auctoritate contra Andream du Val. 8. Trecis 1617.
—— Ejusdem Assertio fidei Catholicæ, 8. Paris. 1618.
—— Ejusdem Opera omnia 4. Parisiis.
Petri Aurelii Opera, in fol. Paris. 1642.
Hugonis Grotii de imperio summarum potestatum circa sacra Commentarius. Item Blondelli tractatus de jure plebis in regimine Ecclesiastico, 8. Parisiis 1648.
Athanasii Rhetoris de primatu B. Petri, &c. 4. Paris. 1655.
Traité de la Confession par le P. de Sainte Marthe de la Congregat. de Saint Maur, in 12. Paris. 1685.
M. Antonii Marsilii Columna Hydragiologia, sive de Aqua benedicta, 4. Romæ 1586.
Jac. Sirmondi, Petri Aurelii, Claudii Salmasii, &c. varia scripta de regionibus suburbicariis.
Jo: Morini libri duo de Patriarcharum origine, &c. 4. Paris. 1634.
Claudii Fonteii de antiquo jure Presbyterorum in regimine Ecclesiastico, 12. Taurini 1676.
Petri de Marca Dissertationes cum Notis Baluzii 8. Paris. 1669.
—— Ejusdem quædam Dissertationes postumæ studio Pauli de Faget 4. Paris. 1669.
Petri Arcudii de Concordia Ecclesiæ Orientalis, & Occident. in Sacramentorum administratione, 4. & in fol. Paris. 1626.
—— Ejusdem de Purgatorio, 4. Romæ 1633.
Leo Allatius de Ecclesiæ Occidentalis, atque Orientalis perpetua consensione in 4. Coloniæ 1648. & vænijt Parisiis apud Carol. Robustel.
Vera utriusque Ecclesiæ Sacramentorum concordia, à Joanne Bapt. Catumsyrito, in 4. Venet. 1632.
Confessio Catholicæ, & Apostolicæ in Oriente Ecclesiæ, per Metrophanem Critopulum, in 4. Helmest. 1661.
Joannis Gerardi Vossii de Baptismo disputationes XX. in 4. Amstelodami 1648.
Joan. Launoii de vera notione plenarii apud Augustinum Concilii in causa rebaptizantium, in 8. Paris. 1644. apud Robustel.
Jo: Nicolai de Concilio plenario in 12. Paris. 1667.
—— Item de Baptismi usu antiquo. Paris. 1667.
—— Idem de eodem utroque argumento. Paris. 1668.
—— Idem de Jejunii Christiano ritu antiquo in 12. ibid.
Georgii Cassandri de Baptismo infantium, &c. 8. Colon. 1665. & cum aliis Operibus.
Florentii Contii de statu parvulorum sine Baptismo decedentium juxta sensum S. Augustini, Lovanii, & Treviris 4. 1624. & in fol. Rotomagi 1643.
Hieron. Florentinius de hominibus dubiis, 4. Lugd. 1674.
Frid. Spanhemius de Baptismo Veterum super mortuos, 8. Lugd. Bat. 1652.
Jo: Schmidt de Baptismo super Mortuos 4. Argentorati 1656.
Henric. Mullerus de Baptismo pro Mortuis, & de Sabbato, in 4. Rost. 1665.
Jo: Harduini Soc. Jesu de Baptismo in vino pro Mortuis, & in nomine Christi, in 4. Parisiis 1687.
Barthol. Ugolinus de Sacramento Confirmationis, Bononiæ 1608.
Basilii Pontii de Sacramento Confirmationis 4. Lovanii 1642.

Idem

—— Idem de Sacramento Matrimonii.
Lucæ Holstenii Dissertatio duplex de Sacramento Confirmationis apud Græcos in 8. Romæ 1666.
Jaç. de Sainte-Bevve de Sacramento Confirmat. & de Sacramento Extremæ Unctionis contra Dallæum. 4. Paris. 1686.
Jo: Filesacus de Pœnitentia 8. Paris. 1631.
Dionysii Petavii de Pœnitentiæ ritu veteri in Ecclesia 8. Paris. 1624.
Les Auteurs qui ont écrit de la frequente Communion pour & contre.
Jac. Sirmondi Historia pœnitentiæ publicæ cum disquisitione de Azymo 8. Paris. 1651.
Jo: Morini de Pœnitentia 1. vol. in fol. Parisiis, & Bruxellis.
—— Ejusdem de Sac. Ordinationibus, in fol. Parisiis.
Theodori Archiepiscopi Cantuariæ Pœnitentiale cum Notis, & Dissertationibus Jacobi Petit, 2. vol. 4. Paris. 1677.
Tableau de la Penitence par Monsieur Godeau, in 4. Paris. 1662. & 12. Paris.
Eclaircissement touchant la Penitence par Mr. l'Eveque de Tournay seconde edition 12. Lisle 1683.
Jo: Caretius de reali Corporis Christi præsentia in Eucharistia 8. Antuerpiæ, 1561.
Cl. Espencæus de Eucharistia, & cum eo Genebrardus de Trinit. 8. Paris. 1569. & cum aliis ejus Operibus.
Nic. Sanderi de Eucharistia 8. Antuerp. 1570.
Jo: Merloni Horstii Aphorismi Eucharistici in 12. Salisburgi 1661.
Petri de Marca de Sacramento Eucharistiæ 4. Paris. 1668.
Tradition des Peres de l'Eglise sur la presence reéle.
Mariani Victorii de Sacramento Confessionis, seu Pœnitentiæ historia 8. Romæ 1562.
Jacobi Sirmondi, Jo: Bonæ Cardin. Franc. Macedo Minoritæ, Jo: Mabillon, Jo: Ciampini Opusc. de Azymo & fermentato.
Jo: Launoii de Sacramento Unctionis Infirmorum 8. Lutetiæ 1673. apud Robust.
Gilberti Genebrardi de Sacris Electionibus, 24. Paris. 1593. item 12. Paris. 1676.
Franc. Hallier de Sacris Electionibus, & Ordinationibus in fol. Paris. 1636.
Lud. Cellot liber contra Hallier 4. Paris. 1648.
Walonis Messalini de Episcopis & Presbyt. contra Petavium 8. Lugd. Bat. 1641.
David Blondelli Apologia pro sententia Hieronymi de Episcopis, & Presbyt.
—— Item de formula: Regnante Christo, 4. Amsteiod. 1646.
Matth. Blastarez Monachi Quæstiones, & causæ Matrimoniales G. L. per Leunclavium Francofurti 1596.
Jacobi Gretseri disputationes Matrimoniales, 4. Ingolstadii 1606.
Jo: Lindeborn in Matrimonii Sacramentum Notæ Catecheticæ 12. Coloniæ 1675.
Cl. Espencæi Consilium de Clandestinis Matrimoniis, Paris. 1561. & cum aliis ejus Operibus.
Gentiani Herveti Oratio ad Concil. Trident. de non approbandis Matrimoniis, contractis à filiis nondum exauctoratis, in 4. Paris. 1556. & Venetiis 1564.
Franciscus Duysseldorpius de Matrimonio non ineundo cum eis, qui sunt extra Ecclesiam, Antuerpiæ 1636.
Jo: Launoii de regia in Matrimonium potestate 4. Paris. 1674.
Observationes Anonimi in eundem librum, in. 4. 1677.
Traite pacifique du pouvoir de l'Eglise & des Princes sur les empéchemens du Mariage par Mr. Gerbais Docteur de Sorbonne in 4. Paris. 1690.

Domi-

Domini Gelasii Rubensium Episcopi &c. Apologema contra Launoii lib. de Matrimonio.
Jo: Launoii Index Erratorum in lib. Domini Galesii contentorum, 4. Parisiis 1677.
Comparandæ sunt variæ Dissertationes in singulas materias.

X.

Theologici Scholastici.

ROberti Pulli, & Petri Pictaviensis libri Sentent. studio D. Hugonis Mathoud è nostris, in fol. Parif. 1655.
Petri Lombardi libri Sententiarum.
Alexandri de Ales Summa in fol. Basileæ 1502. Venetiis 1576. Coloniæ 1622.
—— Idem in Sententias in fol. 1515.
Alberti Mag. Opera 21. vol. in fol. Lugd. 1651.
S. Thomæ Aquin. Summa cum Notis Cajetani, 3. vol. in fol.
—— Eadem cum Notis P. Nicolai in fol. Parif. 1663.
—— Ejusdem Summa à Natali Alexandro vindicata contra Launoium, 8. Parisiis 1675.
—— Item Officium SS. Sacramenti eidem ab eodem assertum in 8. Parif. 1680.
—— Item Omnia ejus Opera 21. vol. in fol.
Thomæ de Vio Cajetani Cardin. Opera 4. vol. in fol. sæpius excusa, integra Lugduni 1558. sed in Romana editione truncata.
Joannis Duns Scoti Opera omnia studio Wadingi, 12. volum. in fol. Lugduni 1639.
Petrus Aureolus in Sententias, 2. vol. in fol. Romæ 1596. & 1605.
Ægidii Columnæ Romani Quæstiones in librum Sent. Venet. 2. vol. in fol.
Ricardi de Mediavilla in libr. Sentent. Brix. 1591. vol. 4. in fol.
Hervæi Natalis in eosdem, in fol. Parif. 1647.
Petrus de Alliaco in Sententias 4. Parif.
—— Idem scripsit de potestate Ecclesiæ, & Cardinalium Auctoritate, de emendatione Ecclesiæ, & nonnulla alia.
Inter Nominales Gregorius Ariminensis, Gabriel Biel, Jacobus Almainus, Guillelmus Okam, &c.
Durandus à S. Porciano in Sententias, Lugduni 1595. in fol.
Henrici de Gandavo Summa quæstionum Theologicarum in fol. Parif. 1520.
Guillelmi Altisiodorensis Summa in fol.
Dionysius Carthusianus in Sententias 2. vol. in fol. de quo aliàs.
Hadriani VI. Quæstiones de Sacram. in 4. Sentent. ipsius jussu editæ in fol. Romæ 1622.
Francisci à Victoria relectiones Theologicæ, & de Sacramentis.
Melchior Canus de locis Theologicis libri XII. Lovanii 1564. Coloniæ 1574. Ejusdem relectio de Sacramentis in genere Ingolstadii 1577. De Pœnitentia ibidem 1580. Omnia simul edita 8. Coloniæ 1605. sed quibusdam mutatis.
Seraph. Raccil de locis Theologicis prælectiones ex Melchiore Cano Perusii 1603. 4.
Salmanticensium Theologia, in fol. Lugduni.
Dominicus Soto in librum 4. Sentent. in fol.

— Idem de justitia, & jure in fol.
Michael Medina de fide.
Didacus Alvarez de Auxiliis divinæ gratiæ, & de Incarnatione.
— Ejusdem Concordia gratiæ, & liberi arbitrii.
Nazarius in S. Thomam Aquin.
Tanneri Theologia 4. vol. in fol.
Estius in Sententias 2. vol. in fol.
Bannez, Gregorius de Valentia, Sylvius Isambertus, Gonet, Contenson, &c. commentati sunt Summam S. Thomæ. Item Joannes Capreolus, Joannes à S. Thoma, &c.
Michaelis Bayi Opuscula Theologica cum ejus Apologia, 12. Lovan. 1566.
His adde Theologiam Andreæ Du-Val, Gamache, & Merat.
Francisci Suarez tomi 21. ex quibus quatuor de Religione potiores.
Jo: De Lugo de Incarnat. & de Pœnitentia 2. vol. in fol.
Becani Summa Theologiæ, in fol. Lugd. 1683. & Paris. 1689.
— Idem de Repub. Ecclesiastica contra Antonium de Dominis 8. Moguntiæ 1619.
— Ejusdem Opuscula Theologica in fol. Parisiis 1641.
— Idem de differentia inter Calvinistas, Lutheranos, & Catholicos in negotio Prædestinationis, 8. Moguntiæ 1609.
Ludovicus Molina in primam partem S. Thomæ.
— Idem de Concordia gratiæ, & lib. Arbitrii, 4. Antuerp. 1595.
— Appendix ad eandem Concordiam.
— Idem de Justitia, & Jure.
Jo: Maldonatus in quartum Sententiarum.
— Ejusdem Opera Theologica de Sacramentis 2. vol. in 4. Lugduni 1615. & in fol. Parif. 1677. cura, & studio V. C. Philippi du Bois Doctoris Parisiensis, qui Præfationem adjecit, & prædicto Maldonato asseruit.
Thomæ de Lemos Panoplia gratiæ 2. vol. in fol. 1676.
Gabriel Vasquez omnia Opera 9. vol. in fol. Lugduni 1620.
Josephi de Aguirre Cardin. Benedict. Theologia secundùm principia S. Anselmi 3. vol. in fol. Salmanticæ 1685. aucta, & recognita Romæ 1690.
Abely Medulla Theologica 2. vol. 12. Parif.
Florent de Cocq. Principia Theologiæ Moralis, & Speculativæ in 8. Coloniæ 1682.
Breviarium Theologicum auctore Joanne Polmanno, 12. Lugd. & 8. Parisiis 1660. & 1666.
Ferdinandi Vellosilli advertentiæ Theologicæ Scholasticæ in fol. Venet. 1601.
Raymundi Capisucchi Controversiæ Theologicæ selectæ in fol. Romæ 1677.
Jo: Bapt. du Hamel Theologia pluribus tomis in 8. Parisiis.

XI.

Auctores Controversiarum.

Petrus Galatinus de Arcanis Catholicæ Veritatis in fol. Barii, & Basileæ 1550. & cum Joanne Reuchlino in fol. Francof.
Guidonis de Perpiniano Summa de hæresibus, typis Ascens. 1528. in fol.
Arn. Albertinus de agnoscendis assertionibus Catholicis, & hæreticis, in fol. Panor. 1555.

Jac.

Jac. Simancæ de Catholicis Institutionibus liber adversùs hæreses, in fol. Compluti 1569.
Thomæ Srapletoni Opera 4. vol. in fol. In 4. tomo habentur vitæ Thomæ Apostoli Thomæ Archiep. Cantuar. & Thomæ Mori.
Christianæ Religionis Catholica & historica propugnatio per Anton. Democharem, in fol. Parisiis 1562.
Georgii Cassandri Opera in fol. Parisiis 1616.
Alvarus Pelagius de Planctu Ecclesiæ, ubi de potestate Summi Pontificis, in fol. Lugduni 1517. Ulmæ, & Venetiis 1560.
Thomæ Waldensis Opera 3. vol. in fol. Venet. 1571.
Stanislai Osii Cardin. Opera omnia 2. vol. in fol. Coloniæ 1584. Parisiis minùs fusè 1562.
Claud de Saintes de rebus Controversis in fol. Paris. 1579. & 1675.
Petri Canisii Catechismus, in fol. Parisiis 1579.
—— Ejusdem Atheismus ibid. 1585.
—— Ejusdem de Verbi Dei corruptelis in fol. Ingolstad. 1583.
Fr. Fevardentii Theomachia in fol. Paris. 1604.
Alph. à Castro adversùs hæreses, in fol. Paris. 1578. fusior quàm in præcedentibus 1556. & 1571.
Gabr. Prateolus Marcossius de vitis, sectis, & dogmatibus omnium Hereticorum, in fol. Colon. 1569. & 4. ibid. 1605.
Willelmi Lindani Panoplia Evangelica, in fol. Colon. 1563.
Jacobus Laingæus de eodem argumento, 8 Paris. 1581.
Roberti Bellarmini Controversiæ. 3. vol. in fol. Ingoldast. 1593. Paris. 1620.
—— Earumdem Defensio per Adamum Contzen 8. Mogunt. 1613.
Summa Catholicæ fidei auctore Petro Crespetio, in fol. Lugd. 1598.
Du Perron de l'Eucharistie, in fol. Paris. 1622.
—— Réponse du même au Roy de la Grande Bretagne, fol. Paris. 1620. & 1622.
—— Divers Traitez de Controverses par le même, in 4. Paris. 1617.
Nicolas Coeffeteau, Réponse à Du Plessis, in fol. Paris. 1614.
—— Réponse au Roy d'Angleterre in fol.
—— Réponse à Marc Antoine de Dominis in fol.
Controverses de Saint Francois de Sales, in 12. Paris. 1672.
Methode de Controverses par Francois Verron, in fol. Paris. 1628.
—— Ejusdem Epitome Controversiarum.
Martini Becani Manuale Controversiarum, in 4. Antuerpiæ 1624.
Examen principiorum fidei per Adrianum, & Petrum de Walemburch Fratres, 4. Colon. 1664.
—— Eorundem Tractatus de Controversiis fidei 2. vol. in fol. Coloniæ 1670.
Corn. Jansenii Alexipharmarum, in 4. Lovanii 1610.
Lucas Tudensis contra Waldenses, in 4. Ingulstadii 1616.
Claudius Scyssellius contra eosdem, 4. Parisiis 1620.
Jac. Gretseri Collectio Scriptorum contra Waldenses, in 4. Ingolstad. 1613.
—— Ejusdem Defensio Controversiarum Bellarmini, 4. ibid. 1611.
Petrus Brutus Venetus adversùm Judæos, in fol. Vicentiæ 1488.
Paulus Burgensis adversùs eosdem Judæos, in fol.
Altercatio Ecclesiæ & Synagogæ, in fol. Coloniæ 1640.
Jo: de Turrecremata Tractatus contra Errores Mahometis vet. editionis in fol.
Dionysius Cartusianus contra Alcoranum, & sectam Mahometicam 12. Coloniæ 1633. & cum aliis ejus Operibus. Inter antiquos Petrus Venerabilis Abbas Cluniacensis, scripsit de eodem argumento.

X 2 Jodo-

Jodoci Clictovæi Anti-Lutherus in fol. Parif. 1524.
Th. Waldensis adversùs Wiclefistas, & Hussitas 3. vol. Venetiis 1571.
Joan. Cochlei historia Ussitarum, in fol. Mog. 1549.
—— Alia ejusdem Opera 8. Parisiis 1564.
Jo: Faber adversùs Baltasarium Pacimontanum Anabaptistarum principem, 4. Lipsiæ 1528.
Thom. Bosius de signis Ecclesiæ, 3. vol. in 8. Lugd. 1595.
Alb. Pighius de Ecclesiastica Hierarchia in fol. Colon. 1544. & 1558.
Aug. de Ancona, de potestate Ecclesiæ 4.
Hieronymus Albanus de potestate Papæ, & Concilii 4. Lugd. 1558.
Nicolaus Sanderus de visibili Monarchia, in fol. Parif. 1580. & cum Clavi David in fine in fol. Lovanii 1571.
Jo: Echius de primatu Petri adversùs Lutherum in fol. Parif. 1521.
—— Item alia ejusdem Opera.
Thomas Illyricus de potestate Summi Pontificis in 4.
Agricola de primatu Petri, & Romanorum Pontificum, in 8. Colon. 1529.
—— Ejusdem propugnaculum contra hæreses hujus fæculi, 8. ibid. 1614.
Ambrosii Catharini Opuscula.
Gregor. à Valentia de rebus fidei hoc tempore controversis in fol. Parif. 1610.
Martini Peresii Aialæ assertiones de Apostolicis Traditionibus, in fol. Coloniæ 1610.
Henr. Hamond Presbyt. Anglicani Dissertationes de Juribus Episcoporum contra Blondellum, in 4. Londini 1651.
Pro Sacro deposito fidei Catholicæ Apologeticus in M. Antonium de Dominis à Dominico Gravina, 4. Neap. 1629.
Benedicti Verneri Benedictini Magnum, & universale Concilium Patrum de Eucharistia, in 8. Parif. 1554.
Jo: Garetius de eodem argumento in 8.
Jo: Fischerus de Eucharistia contra Œcolompadium primò prodiit Coloniæ in fol. sed cum aliis ejus operibus in fol. Wicerburgi 1597.
Tho. Mori Opera, in fol. Lovanii 1566.
Ricard. Tapperus de explicatione articulorum Lovaniensium circa dogmata Ecclesiastica, in fol. Lovanii 1555.
Jac. Gretseri de Cruce Christi 3. vol. in 4. Ingolstadii 1605.
—— Ejusdem Exercitationum Theologicarum in 4. ibid. 1604.
—— Ejusdem diversa Opuscula in 4. ibid. 1608.
—— Idem de Jure, & more prohibendi libros, 4. ibid. 1603.
—— Ejusdem Apologeticum pro Societate Jesu, in 4. 1618.
Michaelis de Elizaldo forma veræ religionis 4. Neapoli 1662.
Controverses du Cardinal de Richelieu in 4. Paris.
Variations des Heretiques par Mr. de Meaux, 2. vol. in 4. & 4. vol. in 12.
—— Exposition de la Foy Catholique du même in 12.
—— Traité de la Communion sous lex deux especes, par le même, 12.
—— Explication de la Messe par le même, in 12.
—— Plusieurs Avertissemens aux Calvinistes du même in 4.
La Morale de Jesus-Christ renversée par les Calvinistes, in 4.
La Perpetuité de la Foy touchant l'Eucaristie, 1. vol. in 12. & 3. vol. in 4.
La Creance de l'Eglise Grecque touchant la Transubstantiation contre le Ministre Claude, par le Pere. Paris 2. vol. in 12. Parif. 1672.
La Creance de l'Eglise Orientale sur la Transubstantiation, par Mr. Simon 12. Parisiis 1687.

— Ejus-

—— Ejusdem Fides Ecclesiæ Orientalis, &c. 4. Parif. 1671.
Reflexions sur les differens de la Religion par. Mr. Pellisson, 2. vol. in 12. Parif. 1687.
—— Réponse à Jurieu par le même, &c. in 4.
Préjugez contre les Calvinistes, 12. Parif. 1677.
—— Traité de l'Unité de l'Eglise 12. Parif. 1687.
Jac. Boileau de Confessione auriculari contra Dallæum, 8. Parif.
—— Ejusdem Disquisitio Theologica de Sanguine Corporis Christi post Resurrectionem in 8. Parif. 1681.
—— Idem de adoratione Eucharistiæ, cum Disquisitione de Communione sub utraque specie, in 8. Parif. 1688.
—— Apologie de Ratran avec la Traduction Francoise par le même, in 12. Parif.
Critique, ou Examen des Préjugez de Jurieu contre l'Eglise Romaine par Mr. l'Abbé Richard, in 4. à Leyde 1690.
Cùm absque Hæreticorum Operum lectione, exacta Controversiarum notio haberi nequeat, potiora ideò ex illis operæ pretium foret impræsentiarum innuere. Verùm cùm haud ægrè ea dignoscantur, propterea sat erit Centuriatores hîc indicare, putà Albertinum, Antonium de Dominis, Hospinianum, Dallæum, unà cum Collectaneis Goldasti, de quo, cùm de libris Juris, mentio recurret. Critici Sacri Riveti inter Bibliothecarios infra recensebuntur.

XII.

Casuum Conscientiæ Doctores.

S. Raymundi Summa cum glossis Joannis de Friburgo, in fol. Romæ 1600.
S. Summa S. Antonini 4. vol. in 4. Argentinæ 1490. & 2. vol. in fol. Lugduni 1542.
Thomæ Cajetani Cardin. Summa in 8. Duaci 1627.
Navarri Opera Moralia 2. vol. in fol.
—— Ejusdem Consilia in fol.
Joannis Azorii Institutiones Morales, 3. vol. in fol.
Petri Binsfeldii Enchiridion, in 12.
—— Idem de Usuris.
Gregorii Sayri Benedictini Angli Opera Moralia in fol. Antuerp. 1619. Duaci 1620.
—— Ejusdem Clavis regia Sacerdotum, in fol.
Francisci Toleti Cardin. Summa in 8.
—— Idem de Instructione Sacerdotum, &c. in 8.
Sylvestri Prieratis Summa Summarum, in 4. & in fol.
Caroli de Baccis Casinensis Monachi Theologia Moralis, in fol. Florentiæ 1667.
Pauli Comitoli Consilia, seu Responsa Moralia, 4. Lugd. 1609.
Jo: Synnichii Saul-Exrex, 2. vol. in fol. Lovanii.
Vindiciæ Decalogicæ ejusdem Synnichii per Matthæum Van-Vianen, 4. Lovanii 1672.
Marci Antonii Bravi de Opinionibus improbabilibus Beneficiorum, 8. Romæ 1672.
Specimina Moralia Ægidii Gabrielis, 8. Romæ 1680.
Macarii Havermans Tyrocinium Theologiæ Moralis, in 8. Antuerp. 1675.

X 3 Theo-

Theologia Moralis, & Christiana de Actibus humanis, ad mentem SS. Augustini, & Thomæ, Auctore Laurentio Neesen, in 4. Machliniæ 1675. auctior in fol. Antuerpiæ.
Summa Christiana M. Boni Merbesii 2. vol. in fol. Parif. 1683.
Resolutions de plusieurs cas par Mr. Sainte Beuve, 2. vol. in 4. Parif.
Instructions de Saint Charles aux Confesseurs, in 8 Parif. 1657. & ailleurs.
Morale de Grenoble 6. vol. in 12. Parif. 1676. &c.
Eeclaircissemens touchant la Penitence par Mr. de Choiseul evéque de Tournay, in 12. Lisle 1679. seconde edition 1683.
Idée de la veritable Penitence par du Svel, in 12. Parif. 1670.
Lettres pastorales de Mr. d'Arras sur la Penitence, 12. Arras 1676.
Défense de la Penitence publique, qui s'observe dans le Diocese de Sens 1673.
Gummari Huygens Methodus remittendi, & retinendi peccata, in 12. & 4. Lovanii 1674.
Examen general de tous les états, 2. vol. 12. Parif. 1670 & 1671.
Défense des sentimens de Lactance sur l'usure, 12. Parif. 1671.
De la pratique des Billets par Mr. Carrel, in 12. à Bruxelles.
Joan. Barbesii Dissertatio contra Æquivocationes 8. Parisiis 1625.
Le Pere Thomassin de la verité & du Mensonge, &c. à Parif. 8. 1690.

XIII.

Doctrina Christiana, Catechismi, & Concionatores.

Catechismus Concilii Tridentini.
Bellarini Doctrina Concilii Tridentini, in 8.
S. Augustini Doctrinæ Christianæ praxis catechistica, 12. Trecis, & Parif. apud Coignard.
Jacobi Bayi Institutiones religionis Christianæ, in 4. Parif. 1626. editio auctior, & emendatior.
Petri à Soto Instructio Sacerdotum.
Catechismus ad usum studiosorum Lovaniensium, 16. Lovanii 1676.
Examen Ordinandorum, Duaci 1599.
Petri Canisii Catechismus figuris ornatus, in 16. Antuerpiæ 1576.
—— Ejusdem opus Catechisticum in fol. Coloniæ 1577. & 1586.
—— Ejusdem Catechismus Catholicus, 8. Coloniæ 1567. & alibi.
Catechisme de Grenade en Latin, & en François.
Rob. Bellarmini Christianæ doctrinæ copiosa explicatio, in 12. Colon. 1618.
Fr. Costeri Catechismus duplex, brevior, & prolixior, Antuerp. 1607.
Jo: Hesselii Catechismus in 4. 2. vol. Lovanii 1656.
Catechisme de Turlot in 4.
Manuel de Bevvelet 12. Parif.
Catechisme du Diocese de Parif. in 12. Parif. 1687.
Catechisme des trois Evêques d'Angers, de la Rochelle, & de Lucon de la derniere edition, 12. Parif.
Catechisme du Diocese de Meaux de la seconde edition, 12. Parif.
Catechisme de Mr. l'Evêque de Lectoure 12.
Catechisme historique de Mr. l'Abbé Fleury 2. vol. in 12. Parif. 1683.
Catechisme de Mr. de Heavville en vers pour Monseigneur le Dauphin à Parif.
Catechisme du Jubilé 12. Parif. Josset 1677.

Con-

Conferences Ecclesiastiques de la Rochelle, in 12. à la Rochelle, & à Paris.
Conferences de Lucon, 5. vol. in 12. Paris.
Conferences de Perigueux 3. vol. in 12.
Memoires touchant la Religion par Monsieur l'Evéque de Tournay 3. vol. in 12. Paris. 1680. &c.
S. Caroli Borromæi Pastorum, Concionatorumque Instructiones, Coloniæ 1587. Antuerp. 1624.
Erasmi Ecclesiasticus seorsim, & cum ejus Operibus.
Franciscus Bernard. Ferrarius de ritu Sacrarum Concionum, 8. Mediolani 1621. & postea Paris.
Jac. Merloni Horstii Institutiones, omnibus Ecclesiasticis, maximè Concionatoribus, accommodatæ, 4. Coloniæ 1601.
Caroli Regii Orator Christianus, in 4. Coloniæ 1649.
Ludov. Granatensis Rhetorica Ecclesiastica in 8.
—— Ejusdem Sylva locorum, qui frequenter in Concionibus occurrere solent, 8. Lugd. 1585. Antuerp. 1596.
—— Ejusdem Conciones, 4. vol. in 8. Antuerpiæ.
Stapletoni Promptuarium 3. vol. in 8.
Petri Blanchot Bibliotheca concionatoria in 8. Coloniæ 1611. Deinde auctior in 4. Paris. 1631. 1644. & in fol. 1633. & 1653.
Miroir des Predicateurs, ou de la Sainteté, & des devoirs des Predicateurs par un Religieux de la Congregation de Saint Maur, in 12. à Tolose, & à Paris. chez Coignard.
Radulfi Ardentis, qui tempore S. Bernardi vivebat, conciones, 2. vol. in 8. Colon. 1575.
Joan. Raulin Conciones per Annum 5. vol. in 4.
Instructions Chrétiennes 5. vol. in 8.
Sermons du Pere le Jeune, dit l'Aveugle, 10. vol. in 8. Tolosæ, & à Paris.
Sermons de Biroat 12. vol. in 8.
Panegyriques du Pere Senault, 3. vol. in 8.
Profnes de Monsieur Joly Evéque d'Agen, 2. vol. in 8. & 2. vol. in 12.
Sermons de Mr. de Fromentieres Evéque d'Aire, 6. vol. in 8.
Discours Moraux, 10. vol. in 12.
Essais de Sermons par Mr. l'Abbé de Breteville, 4. vol. in 8.
Sermons du Pere Cheminais, 3. vol. in 12. Paris. 1692.
Sermons du Pere Texier, 12. vol. in 8. Paris.

XIV.

Libri Ecclesiastici, Monastici.

Rituales, Martyrologia &c.

Pontificale Romanum in varia forma, in fol. & in 12. apud Robust.
Pontificale Græcorum G. L. cum Notis Isaaci Haberti, fol Paris. 1643.
Ordo Romanus, & alii antiqui Scriptores Divinorum Officiorum, studio Melchioris Hittorpii, in fol. Coloniæ 1568. & in Bibliotheca Patrum.
Ordo Romanus cum Commentario in to. 2. Musei Italici, Paris. apud Robustel.
Ritus Ecclesiæ Romanæ per Christoph. Marcellum; veriùs per Augustinum Piccolomineum, in fol. & in 8.

Euchologium Græcorum cum Notis Jac. Goax, in fol. Parif. 1647.
Linguæ Græcorum Patrum, & Antuerpiæ 1540.
—— Item Parif. 1550. & 1571.
Menæa, Triodion, & alii libri Ecclesiastici Græcorum, Venetiis in fol. 6. vol. græcè.
—— Item septem alii libri Ecclesiastici Græcorum, in 4. Venetiis.
Liturgica Latinorum per Jac. Pamelium, 2. vol. 4. Colon. 1571.
Antiquitatum liturgicarum arcana 3. vol. in 12. Duaci 1605.
Ordo Gelasianus, &c. studio Josephi Mariæ Thomasii 4. Romæ 1680.
Joan. Mabilion Liturgia Gallicana, 4. Parif. 1685. apud Carol. Robustel.
Missale Mozarabum cum consimili Breviario 2. vol. in fol. Toleti; utrumque rarissimum, & carissimum, sed Missale est majoris momenti, & pretii.
Cæremoniale Episcoporum in fol. Parif. 1633.
Manuale Episcoporum per Gavantum.
Manuale ad Sacramenta ministranda in 8.
L'Ancienne police de l'Eglise sur l'administration de l'Eucharistie par Mr. de Laubespine in 8. Parif. 1629.
Joannis Episcopi Abrincensis liber de Divinis Officiis, editio secunda, in 8. Rotomagi 1675.
Joan. Bona Cardin. rerum Liturgicarum in fol. Romæ, & 4. & 8. Parif.
—— Ejusdem Tractatus Asceticus, de Sacrificio Missæ, 16. Rotomagi 1668. & in 12. Parif. 1678.
—— Ejusdem Tractatus de divina psalmodia 4. Parif. 1663. & 8. ibi.
Marcellus Francolinus de Horis Canonicis.
Guilielmi Durandi Rationale Divinorum Officiorum, cum Joanne Beletho, in 4. Lugduni.
Joan. Stephanus Durantus de Ritibus Ecclesiæ Catholicæ, in 8. Colon. 1592. & 4. Lugduni.
Ritus Ecclesiæ Laudunensis, in fol. Parisiis 1662.
Jodoci Clictovei Elucidatorium hymnorum in fol. Parif. 1516.
Gabriel Biel super Canone Missæ, in 4. Lugduni 1642.
Jo: Bapt. Casalii de Sacris Christianorum ritibus, in 4. Romæ 1647.
Jac. Gretseri de Sacris peregrinationibus, processionibus &c. 4. Ingolstadii 1606.
Manuale Sacrarum Cæremoniarum, auctore Michael Bauldry, 4. Parif. 1646. & Venetiis.
Theoph. Raynaldi de pileo, cæterisque capitis tegminibus sacris, & profanis, in 4. Lugd. 1655. & 1661.
Nicolai de Bralion Palium Archiepiscopale, &c. 8. Parif. 1648.

Rituales variarum Ecclesiarum.

Martyrologium vetustissimum Occidentalis Ecclesiæ Romanum, S. Hieronymi dictum, cum Notis Franc. Mariæ Florentinii, in fol. Lucæ 1668.
Martyrologium Usuardi cum Notis Molani, quibus subjuncta est Joannis Hessels Censura de quibusdam Sanctorum Historiis, 8. Lovan. 1586.
—— Idem Martyrolog. accuratiùs editum in min. fol. Rotomagi 1670.
—— Idem ad usum Ord. Cisterc. 8. Parif. 1689.
De Verbis Usuardi in Assumpt. festo retinendis, auctore Cl. Joly, in 12. Senonis 1669.

Ejus-

—— Ejusdem Traditio antiqua Ecclesiarum Franciæ de verbis Usuardi in festo Assumpt. B. Virg. Deiparæ, Paris. 1672.
Jac. Gaudinus contra Jolium, 12. Paris. 1670.
Joan. Launoii hac de re Judicium in 8. Paris. 1671.
Martyrologium Sanctæ Romanæ Ecclesiæ auctore Petro Galesinio, 4. Venetiis 1578.
Martyrolog. Romanum, cum Notis August. Lubin, 4. Paris. 1661.
Catalogus Sanctorum, qui in Martyrolog. Romano non sunt, Auctore Philippo Ferrario, in 4. Venet. 1625.
—— Ejusdem Catalogus Sanctorum Italiæ, in 4. Mediolani 1613.
Martyrologium Adonis cum Martyrologio Romano, & Baronii Notis.
Martyrologium Rabani, & Notckerii in antiquis lect. Canisii.
Martyrologium Wandalberti, & alia in Spicilegiis.
Martyrolog. Gallicanum Andreæ du Saussay 2. vol. in fol.
—— Ejusdem Panoplia Sacerdotalis, & Clericalis 2. vol. in fol.
—— Item de gloria S. Andreæ & S. Remigii 2. vol. in fol.
Martyrolog. Hispanicum, 6. vol. in fol. fabulis scatet.
Natales Sanctorum Belgii, Auctore Joan. Molano, in 8. Duaci 1616.
Fasti Belgici, & Burgundici, Auctore Aub. Miræo, 8. Bruxell. 1622.
Arnoldi Wion Lignum vitæ, in 4.
Martyrolog. Benedictinum cum Notis Menardi in 8.
Trophæa Benedictinorum in Anglia, Auctore Eduardo Maihevv, 3. vol. in 4. Remis 1625. cum Appendice.
Menologium Benedictinum Bucelini in fol.
Calendarium Benedictinum quatuor tomis, studio Ægidii Cranbeck cum figuris, in 4.
Menologium Cisterciense Auctore Henriquez in fol.
Series Sanctorum Cisterciensium, studio Claud. Chalmot, Paris. 1666.
Ritus antiqui Monachorum, studio D. Edmundi Martene 2. vol. in 4. Lugduni 1690.

XV.

Libri Spirituales.

S. Hildegardis, & S. Brigittæ revelationes in 4. Colon. 1566.
S. Gertrudis Abbatissæ vita, & insinuationes, in 8. Parisiis 1662.
Les mêmes traduites en François par le Pere Mege.
Jo: Trithemii, & Blosii Opera, de quibus supra.
Henrici Harphii Theologia Mystica, in 4. melior in fol. Colon. 1566. & 1556.
Jo: Rusbrochii Opera omnia, à Surio latinè reddita, in fol. Colon. 1552.
—— Alia editio auctior in 4. ibid. 1609.
Jo: Thauleri Opera ab eodem Surio latinè reddita, in 4. Coloniæ 1548.
—— Item Gallicè.
Henrici Susonis Opera, ab ipsomet Surio in latinum translata in 8.
Lanspergii Cartusiani Opera, 3. vol. in 4. & 4. vol. in fol. Coloniæ 1553.
Joan. Mauburni Rosetum Spirituale in fol. Duaci 1620.
De Nicolao de Cusa, & Dionysio Cartusiano supra.
Louis de Grenade en Espagnol & en latin, & en François de la Traduction de Mr. Girard, 2. vol. in fol. ou 10. vol. in 8.

Ludol-

Ludolfus Saxo de Vita Christi, in fol. Paris. 1680.
Les quatre liures de l'Imitation en latin, & en François, en Grec, en vers latins, & en vers François par Mr. Corneille.
Jac. Alvarez de Paz de vita Spirituali, Lugd. 1608. Mogunt. 1614. 3. vol. fol.
Les Œvures du B. Jean de la Croix in 4.
La vie & les Œvures de Sainte Therese, in fol. & in 4. Paris.
Les Œvures Spirituelles & les lettres d'Avila in fol. Paris. chez Robustel.
Les Œvures de Saint François de Sales, 2. vol. in fol. Paris.
Les Œvures du Cardinal de Berulle in fol. & in 4. Paris.
Les Œvures de Rodriquez de la nouvelle Traduction, 2. vol. in 4. ou 3. vol. in 4. Paris.
Les Œvures du P. Saint Jure, 8. & in 12. Paris.
Drexelii Opera in fol. & in 16.
Les Meditations du P. du Pont, 4. ou in 12. Paris.
Les Meditations du Pere Haineufue, in 4. ou in 12. Paris.
Les Meditations de Busée, 12. Paris.
Les Œvures du P. Senault, c'est à dire l'Homme Criminel, l'Homme Chrétien, les Passions, le Prince, la Paraphrase sur Job.
Le Thresor Spirituel du Pere Quarré.
Les Meditations du P. Bourgoing, in 4. ou in 12. Paris.
Le Combat Spirituel par Castaniza, de l'Edition du P. Gerberon, 12.
Joan. Bonæ Cardin. Opera Spiritualia, scil. Principia vitæ Christianæ, Manuductio ad Cœlum, Via Compendii ad Deum, cum versionibus gallicis; item de divina psalmodia.
Joan. Castoriensis Episcopi Amor pœnitens 2. editionis, 2. vol. in 8.
—— Idem de cultu Sanctorum, cum utriusque versione gallica.
Les Œvures Spirituelles de Mr. d'Andilly en 3. vol. in fol. & en plusieurs petits volum. chez Robustel.
Pensées de Monsieur Pascal, in 12. Paris. 1670. avec un discours sur ce dessein, & un autre sur les liures de Moyse 12. Paris. 1672.
De la verité de la Religion par le Marquis de Pianezze, in 12. Paris.
Pensées Chrétiennes.
Solitude Chrétienne.
L'Année Chrétienne.
Traité de l'Oraison par Mr. Nicole, in 8.
—— Essais de Morale avec leur continuation par le même, 8. vol. in 12.
Novveaux Esais de Morale in 12. Paris. chez Hortemels 1691. L'Auteur est Monsieurs Frain du Tremblay de l'Academie, d'Angers.
Le Quietiste, ou les illusions de la novvelle Oraison de quietude 12. Paris. 1687.
Traité de la Comedie par Monsieur le Prince de Conty, avec sa défense.
Morale sur le Pater, 4. Paris.
L'aumône Chrétienne & Ecclesiastique, 2. vol. in 12. à Paris. 1651.
Phileremi de Oratione dominica cum ejus versione gallica, in 12.
Divers traitez de M. Hamon en 3. vol. in 8.
—— Paraphrase du pseaume 118. en latin & en François par le même.
Lettres Spirituelles de Mr. de Sacy 2. vol. in 8. à Paris.
La fausseté des vertus humaines par Mr. Esprit, 2. vol. in 12. Paris. 1678. avec ses lettres.
Directeur Spirituel pour ceux qui n'en ont point, in 12. Paris. 1691.
Les Vies des Saints Athanase, Basile, Gregoire, Chrysostome, & Ambroise par Mr. Hermant. Ex Sancti P. Benedicti, S. Bernardi, Domni Bartholo-

mæi

mæi de Martyribus &c. Vitæ SS. Ignatii, & Francisci Xaverii per Patrem Bouhours. Vita Venerabilis Matris Mariæ ab Incarnatione primæ Abbatissæ Monialium Ursulinarum in nova Francia, unà cum ejus Epistolis, 2. vol. in 4.

La vie de M. de Chasteuil, Solitaire du Mont-Liban, 12. Paris. 1638.

XVI.

Libri Ascetici.

Concordia Regularum cum Notis Menardi nostri, 4. Paris. 1638.

Codex Regularum studio Holstenii, in 4. 3. vol. Romæ, & Paris. 1663.

Regula S. P. Benedicti cum Commentariis Smaragdi, & Turrecrematæ in fol. Colon. 1537.

—— Eadem Regula à S. Dunstano recognita, &c. in 12. Paris. 1521. & 1544.

Varii Commentatores in Regulam, in primis Hæfteni disquisitiones, &c. Edmundi Martene, & aliorum.

Statuta antiqua Cartusianorum Guigonis, &c. in fol. Basileæ 1510. recens in majori Cartusia recusa, sed ordine mutato.

Nova Collectio Statutorum ejusdem Ordinis in 4. Paris. 1582.

Nomasticon Cisterciense, in fol. Paris. 1664.

Regula, Constitutiones, & Privilegia Ord. Cisterciensis à Chrysostomo Henriquez, in fol. Antuerp. 1630.

Codex Regularum, & Constitutionum Clericorum Regularium per Aubertum Miræum, in fol. Antuerp. 1638.

Regula S. Francisci, & aliorum Ordinum.

Regula S. Augustini, cum Constitut. Prædicatorum, in 8. Paris. 1625.

Expositio Hieronymi à Politio in Regulam S. Francisci, 8. Neapoli 1606. & Parisiis 1615.

Regulæ communes Soc. Jesu per Julium Negronum, 4. Colon. 1617.

Synopsis veterum religiosorum rituum, &c. studio Antonii Caraccioli 4. Parisiis 1628.

Joan. Nider de reformatione Religiosorum, & Peraldus de Professione Monachorum in 12.

Vincentii Consentini Disputatio de carnium abstinentia in 8.

Meditationes in Regulam S. Benedicti, operâ, & studio Caroli Stengelii in 12. Augustæ Vindelicorum 1623.

Dissertation sur l'Hemine de vin, & la liure de pain de Saint Benoist in 12. & in 8.

Antiquarium Monasticum studio Nebridii à Mundelheim, in fol. Viennæ Austriæ 1650.

Asceticon seu Origines Monasticæ, auctore Anton. Dadino Alteserra, in 4. Parisiis 1674. apud Carol. Robustel.

Traité de la vocation & de l'entrée à l'état religieux, in 12.

Traité de l'obligation aux observances Regulieres par le Pere Chesnau in 12. Paris. 1672.

Traité des dots des Religieuses, par Mr. Godefroy, 12.

Traité du voile des Religieuses, in 12. Lyon 1678.

Traité de la Clôture des Religieuses, par Florent Boulenger, 8. Paris. 1657.

M. Thiers sur le même sujet.

Premier

Premier Esprit de Citeaux par Julien Paris. in 4. Parisiis 1653.
Le Noviciat des Benedictins, la Guide Spirituelle, & les Meditations sur la Regle, par D. Philippe Francois.
Le Noviciat des Benedictins par un Religieux de Citeaux.
Meditations de D. Firmin Rainssant de la seconde edition, de D. Claude Martin, & de D. Simon Bougis, du P. Bretagne, in 4. Paris. avec la Pratique de la Regle de Saint Benoist, in 12. Paris.
Exhortations Monastiques de Dom. Joachim le Contat, avec les exercices des dix Jours, in 4. Paris.
Devoirs de la vie Monastique par Mr. l'Abbé de la Trappe, avec son Commentaire sur la Regle.
—— Traduction de Saint Dorothée par le même, in 8.
Le Saint travail des mains par le Pere le Blanc.

XVII.

Jus Canonicum.

GUillelm. Beveregii Pandectæ Canonum, 2. vol. in fol. Oxonii 1672.
Observationes in Deveregii Annotationes in Canones Apostolorum, & in Ignatianas Pearsonis Vindicias, 8. Rotomagi 1674.
Joan. Zonaras in Canones Apostolorum G. L. in fol. Parisiis 1618.
Theodorus Balsamon in eosdem G. L. in fol. Parisiis 1620.
Franc. Turriani Defensio Canonum Apostolorum, & Constitutionum S. Clementis in 8. Parisiis 1577.
Christ. Justelli Bibliotheca juris Canonici, continens antiquas Canonum Collectiones Dionysii exigui, &c. cum Alteserræ Notis, aliàs seorsim editis, 2. vol. in fol. Paris. 1661.
Codex Canonum vetus Ecclesiæ Romanæ à P. Pithœo recognitum, & illustratum, &c. cum Abbonis Abbatis Epistolis, & formulis antiquis Alsaticis, in fol. Parisiis 1687. regiis typis. Vide aliam Collectionem Canonum Ecclesiæ Romanæ in to. 2. S. Leonis M. Quesnelianæ editionis.
Reginonis Abbatis Collectio Canonum cum Notis Baluzii in 8. Paris. 1671.
Burchardi Decretum, in fol. Colon. 1548. & in 8. Parisiis 1550.
Ivonis Decretum seorsim, in fol. Lovanii 1561. & cum aliis ejus Operibus.
Gratiani Decretum seorsim, & in corpore Juris Canonici.
Corpus Juris Canonici, continens Gratiani Decretum, & Decretales Summorum Pontificum, sæpissimè excusum. Optima est ea editio, quam procuravit Illustriss. Claudius le Pelletier Regni administrator, 2. vol. in fol. Parisiis 1687. ex recognitione Pithœorum fratrum.
Innocentii III. Epistolæ cum Notis Francisci Bosqueti in fol. Tolosæ 1635.
—— Ejusdem Epistolæ Decretales cum Antonii Dadini Alteserræ Notis, in fol. Paris. 1666.
—— Item ejusdem Epistolæ, & gesta per Rainerium Diaconum, curâ, & studio Stephani Baluzii, 2. vol. in fol. Paris. 1682. ap. Robust.
Innocentii IV. in Decretales in 4. & in fol. Parisiis 1514.
Nicolaus Tudeschus Abbas Panormitanus in Decretales, sæpius excusus. In editione Veneta anni 1617. desunt ea, quæ scripsit auctor de potestate Pontificis, & Imperatoris, & quæ pro Concilio Basileensi, 6. vol. in fol.
Joan. de Turrecremata in Decretum, 3. vol. in fol. Lugd. 1520. & alibi.

Joan.

Joan. Sagittarii Collectio Canonum usque ad Concilium Basileense, in fol. Basileæ 1555.
Petri Gregorii Syntagma juris Canonici, &c. in fol. Tridini 1518. & Lugduni 1612.
Petri Pithœi Collatio legum Mosaicarum, & Romanarum, 8. Heidebergæ 1566.
Antonii Augustini Epitome Juris Pontificii, in fol. Romæ 1621. Parif. &c.
—— Ejusdem antiqua Collectio Decretalium cum Notis Cujacii, & aliorum, in fol. Parif. 1609.
—— Item Canones Pœnitentiales, cum Notis ejusdem, in 4. Tetracinæ 1582.
—— Idem de Emendatione Gratiani cum additionibus Baluzianis, Parif. 1672.
Institutiones Juris Canonici cum Commentar. Pauli Lanceloti, 4. Lugd. 1579. & cum Annotationibus Solier, Tolosæ 1658.
Anton. Corvini Jus Canonicum explicatum, in 16. Amstelod. 1651.
Juris Canonici Theoria, & Praxis per Jo: Cabassutium, 4. Lugd. 1685.
Prænotionum Canonicarum Libri V. Auctore Joan. Doujat 4. Parif. 1687.
—— Ejusdem Specimen Juris Ecclesiastici apud Gallos, 12. Parif. 1674.
Institutions au droit Ecclesiastique par Monsieur l'Abbé Fleury, 2. vol. in 12. Paris seconde edition.
Abregé historique du droit canon, in 12. Lyon 1690.
Bullarium Magnum, 5. vol. in fol. Præferendæ sunt postremæ editiones trium priorum vol. utpotè auctiores.
—— Compendium trium priorum Volum. Bullarii, in fol. Romæ 1623.
Stephani Quarantæ Summa Bullarii, in 4. Lugd. 1622.
Augustini Barbosæ Collectanea Bullarii 4. Lugd. 1627.
Bullarium Casinense P. Cornelii Margarini Mon. Benedictini, 2. vol. in fol. Venetiis 1650. & Tuderti 1670.
Bullarium Cluniac. præter ea, quæ in Bibliotheca Cluniac. habentur, in fol. Lugd. 1680.
Jus Belgarum circa Bullarum Pontificiarum receptionem, in 12. Leod. 1664.
Decretalium Examen, 4. Genevæ 1635.
Davidis Blondelli Pseudo-Isidorus, & Turrianus vapulantes, in 4. Genevæ 1628.
Acta inter Bonifacium VIII. & Philippum pulchrum Regem Franciæ in 12. Parif. 1514. & cum Concilio Pisano 4. Parif. 1612.
Ecclesiæ Gallicanæ Decretum per Bochellum, in fol. Parif. 1609.
Recueil des assemblées du Clergé en plusieurs volumes in fol.
Abregé de ces assemblées per Borjon in 4. Parif. 1680.
Recueil des affaires du Clergé de France és années 1575. & 1586. par Guillaume de Taiz, in 4. Paris 1626.
Renatus Chopin de Sacra Politia, & de Jure Cœnobitarum, in fol. Parif. 1599. 1614. & 1624.
—— Ejusdem Monasticon, in fol. Parif. 1601.
Petrus de Marca de Concordia Sacerdotii, & Imperii, editio prima in 4. Deinde Studio Baluzii in fol. Parif. 1663. Tertia editio auctior ibid. 1669. Quarta editio sub prælo sudat.
Concordia Juris Pontificii cum Cæsareo in fol. Parif. 1654.
Œvures de Guy Coquille tauchant les libertez de l'Eglise Gallicane, 4. Parisiis 1612.
Les mêmes augmentées 2. vol. in fol. 1639. & 1665. & à Rouen. Il y à dans l'une & l'autre de ces deux éditions des divertez considerables.

Praxis

Praxis Canonica Fori Ecclesiastici Gallic. cum Notis Joann. Chenu, &c. in 8. Parisiis 1621.
Florentii de Coq de jure, justitia, & annexis ad usum fori Sacramentalis, ac contentiosi, in 4. Bruxellis 1687.
Jo: Dartis Opera Canonica, in fol. Parisiis 1656.
—— Idem de Canonica Disciplina circa Sacramenta 8. Paris.
—— Idem de Dignitatibus Ecclesiasticis, in 4. Paris. 1648.
—— Idem de Statu Ecclesiæ tempore Apostolorum, 8. Paris. 1634.
—— Idem de Urbicariis, & Suburbicariis regionibus, 8. Paris. 1620.
Didaci Covarruviæ Opera sæpius excusa, 1. vol. in fol. Præferenda est editio Antuerpiensis, & Lugdunensis.
Franciscus Duarenus de Sac. Ecclesiæ Ministris, ac beneficiis pro libertate Ecclesiæ Gallicanæ, in 4. Paris. 1551. & 8. ibid. 1585.
—— Ejusdem Opera omnia in fol. Genevæ 1608.
Responsio Christianorum Jurisconsultorum ad Tractatum de Ministris Ecclesiæ, 8. Argentorati 1556.
Historia Pontificiæ Jurisdictionis per Michaelem Roussel, 4. Paris. 1625.
Melc. Goldasti Monarchia S. R. J. 3. vol. in fol.
—— Item alia ejus opera varia, de quibus infra.
Marci Capelli de appellationibus Ecclesiæ Africanæ ad Romanam Sedem Dissertatio, 8. Paris. 1622.
Varii Tractatus de Controversia Reipub. Venetæ cum Paulo V. habentur seorsim, & apud Goldastum.
Raymundus Rufus in Molinæum pro Pontifice Max. in 8. Paris. 1553.
Le Jugement Canonique des Evêques par le Sieur David, in 4. Paris 1671.
Dissertation de M. de Launoy contre David, in 8. Réponse de David, & Replique le Launoy.
Jac. Boileau de Majoribus Episcoporum causis, 4. Leodii 1678.
Joan. Gerbais de eodem argumento, 4. Paris. 1679.
Divers Traitez faits depuis peu touchant la Regale, pour & contre Christ. Lupus de Appellationibus, 4. Mogunt. 1681.
Pragmatica Sanctio cum Notis Probi, & Busæi in 8.
—— Item cum Notis Guimieri, 4. Paris. 1613.
—— Item cum Commentariis Pinsonii, 2. vol. in fol. Paris. 1666.
Concordata inter Leonem X. & Franciscum I. cum Commentar. Rebuffi, &c., 4. Paris. 1558.
—— Eadem cum Notis Joan. Dayma, in 4. Paris. 1535.
Arnulfus Rufæus de Jure Regaliorum, & Commendis, &c. 4. Paris. 1542.
Petri Rebuffi Praxis beneficiorum, &c. 6. vol. in fol.
Melchior Lotherus de re beneficiaria, in fol. Lugd. 1637.
Franc. Pinsonius de beneficiis Ecclesiasticis, in fol. Paris. 1654.
Claud. de la place de Clericorum Sanctimonia, & necessaria unius beneficii singularitate, in 8. Paris. 1650.
La Somme beneficiale à l'usage de France par Bouchel, in fol. Paris 1628. & augmentée en 2. vol. in fol. Paris 1689.
Decisiones Rotæ sæpius editæ, & auctæ cum Commentariis Rebuffi, &c.
Corradi Praxis dispensationum Apostolicarum pro utroque foro, in fol. Coloniæ 1680.
—— Ejusdem Praxis beneficiaria in fol. ibid. 1679.
Juliani Pelei Comment. in regulas Cancellariæ 12. Paris. 1615.
Prosper Fagnanus in Decretales, 5. vol. in fol. Romæ, & 3. vol. in fol. Coloniæ.

Idem

—— Idem de probabilitate, 8. ibid.
Lucas Castellinus de electione, & confirmatione Prælatorum, in fol. Romæ 1625.
Franc. Maria Samuellius de Canonica Electione, in fol. Venet. 1644.
Barthol. Ugolinus de Officio, & potestate Episcopi, in fol. Romæ 1617.
Claud. Carninus de vi & potestate legum humanarum, 4. Duaci 1621.
Nicolai le Maistre Instauratio Sacri Patrimonii, 4. Paris. 1636.
—— Ejusdem Instauratio antiqui Episcoporum Principatus, in 4. Paris. 1636.
Theodoricus de Niem de Schismate, in fol. Basileæ 1666. & alibi 8.
Jo: Marius de Schismate, &c. in fol. Basileæ 1556.
Gregorii Sayri de Censuris cum aliis ejus Operibus, in fol.
Franc. Suarez de eodem argumento cum aliis ejus libris.
Stephanus Bauny item de Censuris.
Traité des Excommunications & Monitoires par Jacques Eveilon, in 4. Angers 1651.
Traité des Excommunications par M. Collet. 12. à Dijon 1683. chez Robustel.
Privilegia Regularium per Brunonem Cassai in fol. Paris. 1652.
—— Ejusdem Prælatus Regularium in fol. ibid.
Collectio Privilegiorum Regularium per Emanuel Roderic. 4. Coloniæ 1619.
Defensio Abbatiæ S. Maximini Trevir per Zyliesium, in fol. 1638.
Tamburinus Ascanius de Jure Abbatum, & Abbatissarum 3. vol. in fol. Romæ 1629. Lugd. 1640.
Ludov. Mirandæ Manuale Prælatorum regularium, in fol.
Paulini Berti Lucensis Praxis Criminalis Regularium, in fol. Papiæ 1612. & Antuerpiæ 1624.
Henrici Petrei Tractatus de Consilio Majorum in fundandis Cœnobiis, 4. 1605.
Joannis Baptistæ Lezanæ Summa Quæstionum Regularium, in 4. Romæ, & Venetiis 1637.
—— Idem de Reformatione Regularium, in 8. Romæ 1646.
Lauretus de Franchis de Controversiis Regularium, in 4. Avenione 1637.
Erasmus Chocquier de jurisdictione Ordinarii in exemptos, 4. Colon. 1629.
Le rang des Abbez par Gaspard Cordies, in 4. Paris.
Le droit des Curez primitifs en trois parties, Paris 1659.
Romani Hay Benedictini Opera, 2. vol. in 4. nempe: Astrum inextinctum Francofurti in 4. 1636. & Coloniæ 1639. Item Aula Ecclesiastica, in 4. Francofurti 1648.
Responsiones ad prædictum Hay sub titulis: Commenta Hayana Aulæ Ecclesiasticæ, & Hortus Crusianus, 2. vol. in 4. Coloniæ 1653.
—— Item Pauli Layman Censura, 4. Coloniæ 1634.

XVIII.

Jus Civile.

Corpus Juris Civilis apud Nivellium typis rubro-nigris, 3. vol. in fol. Paris. 1566. Editio Genevensis 6. vol. in fol.
—— Idem Lugd. 1618. & 1627. 6. vol. in fol. cum indice.
—— Idem cum Notis Gothofredi, & aliorum, 2. vol. in fol. Amstelodami 1663. & Paris. apud Vitré.
Pandectæ Florentinæ seorsim, 2. vol. in fol. 1553.
Basilicon Fabroti G. L. 7. vol. in fol. Parisiis 1647.

Codex

Codex Theodosianus cum Notis Gothofredi, 3. vol. in fol. Lugduni 1665.
—— Idem sine Notis apud Nivellium, in fol. Parif. 1586.
—— Appendix ad Codicem Theodosianum Opera Sirmondi, 8. Parisiis 1651. & in editione Regia.
Codex legum Germanicarum, &c. in fol. Basileæ 1556.
Codex legum Wisigothorum, in fol.
Codex legum antiquarum per Lindenbrogium, in fol. Francof. 1613.
Leges Salicæ illustratæ à Got. Vendelino, in folio, Antuerp. 1649.
Jus Græco-Romanum studio Joannis Leunclavii in fol. Francof. 1596. & 1601.
Jus Orientale G. L. per Bonefidium, cum Notis, 8. Parif. 1573.
Jasonis Magni Opera, 4. vol. in fol. Venetiis 1612.
Andreæ Tiraquelli Opera, 5. vol. in fol. Lugduni 1615.
Andreæ Alciati Opera, 3. vol. in fol.
Jacobi Cujacii Opera apud Nivellium, 2. vol. in fol. 1584. Alia editio 6. vol. in fol. & 6. vol. in 4. Fabroti editio 10. vol. in fol. Parif.
Caroli Molinæi Opera, 3. vol. in fol. Parif. 1612. ibid. 5. vol. in fol. 1681.
Franc. Duareni Opera, in fol. Genevæ 1608.
Renati Chopini Opera omnia 6. vol. in fol. Parisiis.
Arnoldus Vinnius in Institutiones, &c.
Claud. Colombet in Pandectas Parisiis 1657. & 1668.
Guillelmus Budæus in easdem, & de Asse, in fol. Parisiis 1516.
Petri Pithœi Opuscula in 4. Parisiis 1609.
Arnoldi Corvini Opera omnia, pluribus tomis diversæ formæ.
Tractatus Tractatuum XXII. voluminibus in fol. Venetiis.
Syntagma juris universi per Petrum Gregorium, in fol. Lugd. 1587. item Coloniæ Allobrogum 1623.
Ægidii Menagii Juris Civilis amœnitates in 8. Parif. 1677. apud Robustel.
Joan. Calvini Lexicon juridicum, in fol. Genevæ 1653. 1664. & alibi.
Les loix civiles dans leur ordre naturel par Mr. Domad. 2. vol. in 4. Paris chez Coignard.
Capitularia Regum Franc. collecta, & illustrata à Stephano Baluzio, 2. vol. in fol. Parif. 1677. apud Robustel.
Marculfi Monachi formulæ cum prædictis Capitularibus; & in 4. Parif. editio duplex cum Notis Hieronymi Bignonii.
Formulæ veteres Andegavenses in tomo 4. nostrorum Analectorum.
Formulæ veteres Alsaticæ cum Codice veteri Canonum Romanæ Ecclesiæ Pithœano, de quo in articulo Superiori.
Barnabas Brissonius de formulis antiquis, in fol. Parif. 1583.
—— Idem de verborum significatione in fol. ibid. 1596.
Bibliotheque du droit François par Bouchel, 3. vol. Parif.
—— Le même augmenté par Bechefer, 3. vol. in fol. Paris 1671.
Offices de France, 2. vol. in fol. Paris 1647.
Opuscules de Mr. Loysel, & un recueil des maximes de droit par Mr. Piere Pithou, 4. Paris.
—— Institutes Coutumieres du même, avec les remarques de Mr. de Launoy, 8. Parif. 1688.
Origine du droit François par Monsieur l'Abbé Fleury in 12.
Les coutumes generales, & particulieres de France par Charles du Moulin, & augmentees par Gabriel Michel, 2. vol. in fol. Parif. 1615.
Coutumes de Paris commentées par du Moulin, & par Brodeau, 2. vol. in fol. Paris 1668.

Les

Les mêmes par Brodeau 2. vol. in fol. Paris 1669.
Barthol Chaſſanæi in Conſuetudines Burgundiæ, &c. 4. Lugduni 1517. & in fol. Genevæ.
Conſuetudines Civitatum, & Provinciarum Galliæ variorum Auctorum, cum Notis Dion. Gothofredi, in fol. Francof. 1575. & 1597.
—— Statuta Regni Galliæ per eundem Gothofredum, fol. 1611.
Le Code de Henry III. avec les Notes de Charondas le Caron, in fol. Paris 1605.
—— Le même ſans Notes, in fol. Paris 1587.
Le Code de Henry IV. par Comier in fol. 1603.
Code Louis in 4. & in 12. Paris 1667.
Conferences des Edits de pacification par Belay, 8. Grenoble 1659.
Conferences des Coutumes du Royaume de France par Pierre Gnenois 2. vol. in fol. Paris 1596.
—— Commentaire ſur la pratique judiciaire de France, par le même, Paris 1602.
Bertrandi d'Argentré Commentarii in titulum Juris Britannici, in fol. Pariſiis 1680. & Bruxellis.
Coutumes de Champagne, de Normandie, &c.
Carolus Molinæus in Regulas Cancellariæ Pariſiorum, 8. Pariſ. 1608.
La Conference du droit François avec le droit Romain, Civil, & Canon, par Bernard Automne, 2. vol. in fol. Paris 1654.
Traité de l'abus par Charles Feuret, in fol. Dijon 1654. & à Lyon 1667. 2. Volum.
Arreſts de Georges Lovet, 2. vol. in fol. des dernieres editions.
Biblioteque des Arreſts de tous les Parlemens de France par Laurent Jovet Avocat, in fol. Paris 1669.
Edits & Ordonnances des Rois de France depuis Louis VI. par Fontanon, 3. vol. in fol. Paris 1611.
Plaidoyers de Monſieur le Maiſtre, in 4. Paris.
Plaidoyers, & autres Œuvres de Mr. Patru, in 8. Paris.
Recueil d'Edits, Lettres patentes, &c. pour la Chambre du Treſor, in fol. Paris 1627.
Abregé des Ordonnances royaux par ordre alphabetique, par Jean de Nau, 4. Paris 1658.
Traité du Franc-aleu, & de l'Origine des Droits Seigneuriaux, in 4. Pariſiis 1637.
Origine des Fiefs par Mr. le Feure, in fol. Paris 1662.
Traité des Droits honorifiques par Mr. Maréchal, augmenté dans la ſeconde Edition, in 8. Paris 1631.
Inſtitution au Droit François par Mr. Argoud, 2. vol. in 12. Paris 1691.
Dadini Alteſerræ de Ducibus, & Comitibus, & de Origine, & ſtatu Feudorum, &c. 4. Toloſæ 1643.
Melch. Goldaſti Monarchia S. R. I. 3. vol. in fol.
—— Ejuſdem Collectio Conſtitutionum Imperialium, 2. vol. in fol. Francofurti 1615.
—— Ejuſdem Conſuetudines, in fol. 1615.
—— Ejuſdem Politica Imperialia, 2. vol. in fol. ibid.
—— Item de Officio Electori Bohemiæ, in 4. 1627.
—— Item Apolog. pro Henrico IV. 2. vol. in 4. Hanoviæ 1611.
—— Item Catholicon rei monetariæ.

—— Item Constitutiones de Eucharistia.
—— Item de Imaginibus.
—— Item Paradoxa de honore Medicorum in 4.
—— Item Speculum omnium statuum, Zamoræ 4.
—— Ejusdem Sibylla Francica, 4.
—— Item rerum Alemmanicarum, in fol. Franc. 1661.
—— Item rerum Boemicarum, 2. vol. in 4.
—— Item Adnotationes in Parænelicos veteres in 4.
—— Item Epistolarum Centuria, in 8.

XIX.

Philosophi Antiquiores, & Recentiores.

PLatonis Opera G. L. cum Notis Serrani, 3. vol. in fol. Parisf. apud Henricum Stephanum, 1578.
—— Eadem G. L. interprete Marsilio Ficino Francof.
—— Bessarion Cardin. in calumniatorem Platonis, &c. in fol. Venetiis 1516.
Aristotelis Opera G. L. interprete Du-Vallio, 2. vol. in fol. Parisf. 1619. & 1629. &c.
Launoius de varia Aristotelis fortuna, 8. Parisf. apud Robustel.
—— Comparaison de Platon & d'Aristote par le Pere Rapin, in 8.
Plutarchi Opera G. L. Interprete Hermanno Cruserio, 2. vol. in fol.
Jamblici Chalcidensis de Mysteriis G. L. cum Porphyrii Epistola de eodem argumento, Interprete, & Illustratore Th. Gallio, in fol. Oxonii 1678.
Senecæ Philosophi Opera cum Notis Mureti, in fol. Parisf. 1587.
—— Eadem cum Notis aliorum, in fol. ibid. 1581.
—— Eadem sine Notis 12. Amstelod. 1634.
Marsilii Ficini Opera, 2. vol. in fol. Parisf. 1641.
Lud. Vivis Opera, 2. vol. in fol. Parisf. & Basileæ.
Thomæ Campanellæ Opera, 4. vol. in fol.
Franc. Baconi Opera omnia Philosophica, in fol. Francof. 1665. & in 12. 6. vol. Amstelod.
Guillelmi Camerarii Scoti Disputationes Philosophicæ, fol. Parisf. 1630.
Renati Descartes Principia Philosophica, Passiones, 2. vol. Amstelodami, 1656.
Les mêmes ovurages en Francois, avec les Meditations, &c. du même Auteur.
Petri Gassendi Opera, 6. vol. in fol. Lugduni 1658.
Jo: Bapt. du Hamel de consensu veteris, & novæ Philosophiæ, 4. Parisf. 1663.
—— Ejusdem Philosophia vetus, & nova 6. vol. in 12. Parisf. 1687.
—— Ejusdem de mente humana, in 12. Parisf. 1672.
Jo: à S. Thoma Cursus Philosophicus Thomisticus, 3. vol. in fol. Coloniæ 1638.
Stephani Spinulæ novissima Philosophia in fol. Papiæ 1678.
Philosophia naturalis reformata per Geraldum, ac Bernardum Bootios fratres, Dublini 1642.
Joan. Pontii Philosophia ad mentem Scoti in fol. Lugd. 1659.
Emm. Magnan Cursus Philosophicus, 4. vol. in 8. Tholosæ 1653.
—— Ejusdem Philosophia sacra, in fol. Tholosæ 1661.

Philo-

Philosophia Nominalium vindicata per Jo: Salabert, 8. Parif. 1651.
Ars rationis ad mentem Nominalium, 12. Oxonii 1673.
Petri Galtruchi Philosophiæ, ac Mathematicæ totius institutio. 5. vol. in 16. Cadomi 1656.
Petri Cally Philosophia, 2. vol. in 4. Cadomi.
Petri Barbay Philosophia, 6. vol. in 12. Parif. 1676.
Universæ Philosophiæ Systema, Auctore Michaele Angelo Fardella Siculo, 12. Venetiis 1691. apud Hieronym. Albritium.
—— Ejusdem Universæ Mathematicæ historia, 12. ibid.
Jo: Henrici Alstedii Encyclopædia, 2. vol. in fol.
Plinii Secundi Historia Naturalis ex recensione P. Harduini, 5. vol. in 4. Parif. 1685. apud Muguet, & veniit apud Robustel.
Ulyssis Aldovrandi Historia Naturalis animalium avium, &c. 13. vol. in fol.
Francisci Willugbii Historia avium cum Supplemento Joan. Rau in fol. Oxonii 1676.
—— Item Historia piscium, in fol. ibid. 1686.
Joan. Jonstoni Historia Naturalis quadrupedum, avium, piscium, insectorum, cum figuris æneis, 4. vol. in fol. Amstelod. 1657.
Gualterii Charletonii Exercitationes de differentiis, & nominibus animalium, &c. in fol. Oxonii 1677.
Remberti Dodonæi Historia Stirpium, in fol. Antuerp. 1616.
Memoires pour servir à l'histoire des plantes per Mr. Dodart, 12. Paris 1679.
Insectorum Theatrum, olim inchoatum ab Edoardo Wottono, &c. in fol. Londini 1634.
Methodus docendi, ac discendi, 16. Parif. 1638.
Philosophia ex S. Augustino, 7. vol. in 12. Parif. apud Guillelm. Desprez.
Le Monde de Mr. Descartes, ou traité de la lumiere, &c. 12. Parif. 1664.
Voyage du Monde de Mr. Descartes, 12. Paris 1690.
Le Systeme du Monde sur les trois hypotheses, 12. Paris chez Desprez 1675.
Discours sur les Cometes suivant les principes de Mr. Descartes, 12. Paris chez Saureux 1665.
Traité de l'Equilibre des liqueurs, & de la pesanteur de l'air par Mr. Pascal, 12. Paris chez Desprez 1663.
Philosophie de Mr. Rohault, ses entretiens sur la Philosophie, &c. Traitez de Mr. de Cordemoy in 12.
Petri Daniel. Huetii Censura Philosophiæ Cartesianæ 12. Parif. 1689.
Philosophie de Mr. Regis 3. vol. in 4. 1690 & 7. vol. in 12.
—— Réponse du même au liure de Mr. Huet contre Descartes, 12. Parisiis 1691.
L'Art de penser, in 12. Paris de la troisiéme édition.
Recherche de la verité par le Pere Malbranche, 3. vol. in 12.
Paralelles des principes de la Physique d'Aristote & de Descartes, in 12. Paris 1674.
Refutation des sentimens de Mr. Descartes par Louis de la Ville, in 12. Paris chez Michallet 1680.
De la connoissance des animaux par Mr. de la Chambre, 4. Paris 1650.
Traité de l'ame des Bestes par le Pere Pardies, 12. Lyon 1676.
Traité de la circulation des esprits animaux 12. Paris 1681.
Novitatum Cartesianarum gangrena, Auctore Petro Van-Maestricht, 4. Amstelod. 1677.
Philosophie en tables par Louis de l'Esclache, 2. vol. in 4. Paris 1651.

Petri Herigonis cursus Mathematicus 6. vol. in 8.
Christoph. Clavii Opera 4. vol. in fol. Coloniæ.
Nouveaus Elemens de Geometrie, in 4. Paris 1667. chez Saureux.
Rob. Boyle Nova experimenta Physico-mechanica, 12. Roterod. 1679.
Marini Mersení Harmonicorum libri, in fol. Paris. 1635.
Vitruve, ses dix livres d'Architecture traduits & éclaircis par Mr. Perrault, seconde Edition in fol. Paris chez Coignard 1684.
Des principes de l'Architecture, de la Sculpture, de la Peinture, par Mr. Felibien, &c. seconde edition, 4. Paris chez Coignard 1690.
—— Vies des Peintres par le même, 3. vol. in 4. chez De Laune, & Lucas.
Omittuntur hic plures libri Philosophiæ, & Matheseos, tum ex antiquioribus, tum ex recentioribus; Item libri omnes Medicinæ; pro quibus legi poterunt Catalogi variarum Bibliothecarum, quos infra recensebimus.

XX.

Libri Chronologici, Geographici, & alii pro notitia Historiæ generalis.

Eusebii Chronicon cum Notis Scaligeri, in fol. Lugd. Batau. 1606. & 1656. & cum eo Marcellini Comitis, Victoris Tununensis, Joannis Biclariensis, & Idacii Chronica.
—— Idem ab Arnaldo Pontaco illustratum, Burdigalæ 1604.
S. Hieronymi Chronicon cum collectione Chronicorum veterum per Aubertum Miræum, in 4.
Marcellini Comitis Chronicon cum Eusebio Scaligeri, ex emendatione Jac. Sirmondi, 8. Paris 1619. & in editione Regia.
Prosperi Aquitanici Chronicon cum collectione variorum Chronicorum, &c. in Bibliotheca nova Labbeana.
Idacii Chronicon, ex emendatione Sirmondi.
Chronicon Paschale, seu Alexandrinum G. L. à Radero primùm editum, deinde à V. C. Carolo Cangio emendatum, & illustratum in fol. typis Regiis.
Nicephori Chronologia cum Historia Byzantina.
Sigeberti Chronicon ex emendatione Auberti Miræi.
Onuphrius Panvinius, Carolus Sigonius, & Guspinianus in fastos Consulares.
Henrici Noris Cardin. Epistola Consularis.
Jacobi Usserii Annales utriusque Testamenti, in fol. Paris. 1673.
Gravii Epochæ celebriores 4. Londini 1650.
Les fastes des anciens Hebreux, &c. par Nicolas Vignier, in 4. Paris 1588.
—— La Biblioteque historiale du même, 3. vol. in fol. Paris 1587. in 4. vol. 1650.
Dion. Petavii Doctrina temporum, cum Uranologia, 3. vol. in fol.
—— Ejusdem Rationarium temporum, 12.
—— Josephi Scaligeri Opus de emendatione temporum, in fol. Paris. 1583. sed auctius, & emendatius, in fol. Lugd. Batau. 1598.
Ægidius Bucherius de Cyclo Paschali, in fol.
Samuelis Petiti Eclogæ Chronologicæ 4. Paris. 1631.
Christophori Helvici Theatrum Historicum, seu Chronologiæ Systema novum, in fol. Francofurti 1628.

Philip-

Philippi Labbe, & Philippi Brietil Concordia Chronologica, 5. vol. Parif. typis Regiis.
Chronologie du Pere Labbe en 5. vol. in 12.
—— Methode Chronologique par le même, in 12. chez Neturas.
Joan. Keppleri de vero Anno Christi Natalis in 4. Francof. 1614.
Henrici Philippi S. J. Quæstiones Chronologicæ 4. Colon. 1630.
Opera Historici, & Chronologici libri duo per Rob. Baillium, fol. Amst. 1662.
Joan. Marshami Chronicus Canon Ægyptiacus, Hebraicus, Græcus, in fol. Londini 1672.
Georgii Merulæ Cosmographia, in fol.
Pomponii Melæ Geographia, in 4. & in fol.
Stephani de Urbibus per Pinedum, in fol.
—— Idem novissimè emendatus per Holstenium, in fol. Lugd. Batav.
Ægidii Strauchii Breviarium Chronologicum, editio 3. aucta, & emendata, in 12. Wittembergæ, & Francof. 1686.
Ptolemæi Geographia G. L. cum Notis Barthii, in fol. melior quàm cum Notis Mercatoris.
Strabonis Geographia G. L. in in fol. Basileæ 1526. præferenda est editio cum Notis Casauboni.
Le grand Athlas de le derniere edition.
Abrahami Orteiii Theatrum Orbis, in fol. Antuerp. 1609.
—— Ejusdem Thesaurus Geographicus, in fol. ex 3. editione 1611.
Le Monde de Daviti, avec les additions de Racoles, 6. vol. fol. Paris.
Histoire du Monde par Cheureau, 2. vol. in 4. Paris 1686. ou 5. vol. in 12. 1690.
Petri Bertii Orbis terrarum ex mente Pomponii Melæ, & aliorum delineatus, in fol. Parisiis.
—— Ejusdem veteris Geographiæ tabulæ 1628.
—— Ejusdem Notæ in Ptolemæum, &c. in fol. Lugduni 1619.
Philippi Cluverii Italia antiqua cum Sicilia 3. vol. in fol.
—— Ejusdem Germania antiqua, in fol.
—— Alia ejus Opera 2. vol. in 4.
Geographie ancienne, moderne, & historique, avec des cartes, 2. vol. in 4. à Paris chez Coignard 1690. & 1691.
Caroli à S. Paulo Geographia Sancta, in fol. Parif. 1641.
Aub. Miræi Notitia Episcopatuum Orbis Christiani lib. V. 8. Antuerp. 1613.
Le parfait Geographe par Mr. le Cocq 2. vol. in 12. 1687. chez de Bats.
Theatrum Urbium 8. vol. in fol. Amstelodami.
Topographia Galliæ, 4. tom. in fol. cum figuris Francof. 1655.
Les cartes de Samson, 4. vol. in fol.
Papyri Massoni Descriptio Galliæ per flumina in 8.
Sanderi Flandria illustrata, 2. vol. in fol. cum figuris.
—— Ejusdem Brabantia, in fol.
Adrichomii Theatrum Terræ Sanctæ cum figuris in fol.
Quaresmi Elucidatio Terræ Sanctæ cum figuris 2. vol. in fol.
Samuelis Bocharti Geographia Sacra, 2. vol. in fol. Cadomi 1646.
Voyage nouveau de la Terre-Sainte, 12. Paris 1679. chez Pralard.
Guill. Camdeni Britannia cum tabulis Geographicis, fol. Londini 1607.
—— Idem in 4. & in 12. Ibid.
Joan. Spedi Theatrum Magnæ Britanniæ cum Tabulis, in fol.
Anonymus Ravennas, à nostro Placido Porcheron editus, & illustratus, in 8. Parisiis 1688.

Joan. Antonii Magini Italiæ Theatrum cum tabulis geographicis, in fol. Amstelodami, & Bononiæ.
—— Idem Italicæ in fol.
Ferdinandi Ughelli Italia Sacra, 8. vol. in fol. Romæ 1644.
Lexicon Geographicum Philippi Ferrarii, in fol. Londini 1657.
—— Idem ab Anton. Baudrand emendatum, & auctum duabus editionibus, Parif. apud Franc. Muguet, & auctius 2. vol. in fol. Parif. apud Michallet.
Divers Itineraires, & voyages par differens Auteurs.
Hub. Goltzii Thesaurus rei antiquæ, in fol. Bruxell. cum tabulis manu Auctoris æri incisis, deinde Antuerp. cum Notis Nonni 1608.
—— Ejusdem Icones Imperatorum, in fol. Antuerp. 1645.
—— Ejusdem Opera omnia, continentia omnia Romanæ, & Græcæ Antiquit. monumenta, è priscis Numismatibus eruta, 5. vol. ibid.
Fulvii Ursini Familiarum Romanarum Numismata, in fol. Romæ 1577.
Jani Gruteri Inscriptiones antiquæ cum Notis Ciceronianis in fine 2. vol. in fol.
Thomæ Reinesii Syntagma Inscriptionum antiquarum, in fol.
Ursati Monumenta Patavina, in fol. Patavii 1652.
Henrici Noris Cardin. Cenotaphia Pisana, in fol. Venet. 1681.
—— Ejusdem Epochæ Urbium Syro-Macedonum, 4. Florentiæ 1690.
Ezech. Spanhemius de præstantia, & usu Numismatum, 4. Amstelod.
Harduinus, Patinus, Vaillant, Bonarota, Mezabarba &c. de Numism.
Hieron. Henninger Theatrum Genealogicum, cum Genealogia Saxonica 3. vol. in fol.
—— Ejusdem domus Ransaviana, in fol.
Genealogie de la Maison de France par Saint Marthe, 2. vol. in fol.
—— La même par Blondel, 2. vol. in fol.
Histoire de l'Academie Francoise par Mr. Pelisson, in 12.
Tesseræ gentilitiæ Sylvestri à Petra Sancta, in fol. Romæ.
Le Pere Menestrier du Blazon, 4. vol. in 12.
Joan. Bodini Methodus historica, & cum eo Franciscus Balduinus, Cælius Secundus, & Antonius Viperanus, in 12.
Gerard. Joan. Vossii Ars historica, 4. Lugd. Batau. 1623.
—— Idem de Historicis Græcis, & Latinis, 2. vol. in 4.
Caroli Sigonii, & Balth. Bonifacii judicium de Historicis Romanis ab Urbe condita ad Carolum M. in 4. Venet. 1672.
Degorei Whear de ratione, & methodo legendi utrasque historias, & cum eo Lipsii Epistola ejusdem argumenti, & Naudæl Bibliographia politica, in 8. Cantabrigiæ 1684.
Gasp. Sciopii de stilo historico, in 16. Amstelodami 1663.

XXI.

Historia Sacra, & Ecclesiastica.

FLavii Josephi Opera G. L. in fol. Genevæ 1634.
—— Eadem modò recuduntur Oxonii curâ, & studio Josephi Bernardi, quorum primum volumen prodit nunc Parisiis apud Robustel.
Philonis Judæi Opera G. L. in fol. Parif. 1640.
Annales Tornielli, & Saliani: & Natal. Alexander de rebus vet. Test.
Eusebii Chronicon ex editione Pontani.

— Idem

—— Idem cum Notis Josephi Scaligeri.
Eusebius, Socrates, Sozomenus, Theodoretus, Theodorus Lector, Philostorgius, Evagrius, ex editione Valesii 3. vol. in fol. apud Robustel.
—— Iidem Latinè, in fol. Paris. apud eundem.
—— Iidem G. L. in fol. Genevæ.
—— Les mêmes Histoires traduites en Francois par Mr. le President Cousin.
Hegesippus de Excidio Jerosolymitano.
Anastasii Bibliothecarii Historia Ecclesiastica G. L. cum Notis Fabroti, in fol. Paris. ex Typographia Regia.
Cæsaris Baronii Cardin. Annales, 12. vol. in fol. Romæ, &c. In editione Antuerpiensi desunt ea, quæ scripsit de Regno Siciliæ, sed seorsim edita.
Casauboni, & aliorum Exercitationes in Baronium ; & Responsiones Bulengeri, & aliorum pro Baronio.
Abrahami Bzovii continuatio Baronii ad Annum MDXXXV. 8. vol. in fol.
Odorici Raynaldi continuatio item Baronii ad finem Concilii Trid. 10. vol. in fol. Romæ.
—— Ejusdem Epitome octo priorum volum. in fol. ibid.
Henr. Spondani Epitome Annal. Baronii 2. vol. in fol.
—— Ejusdem continuatio 2. vol. in fol.
—— Anonymi de Arminis Observationes ad Annales Ecclesiasticos Henrici Spondani, in 4. 1656.
Anton Pagi Critica in Annales Baronii pluribus vol. in fol. quorum primum prodiit Parisiis 1689.
—— Ejusdem Dissertatio hypatica, in 4.
Godeau Histoire Ecclesiastique en 3. vol. in fol. jusqu'au dixiéme Siécle.
Memoires pour servir à l'Histoire Ecclesiastique des six premiers Siecles, avec les vies des Empereurs, par Monsieur de Tillemont en plusieurs volum. in 4. à Paris chez Robustel.
Histoire Ecclesiastique par Mr. l'Abbé Fleury, en plusieurs vol. in 4. à Paris chez Auboin.
Francisci Archiep. Rotomagi de rebus Ecclesiæ exquisitissima Historia, in fol. Parisiis 1645.
—— Idem de Ecclesiastica Historia, in 4. Parisiis 1679.
Henrici Noris Cardin. Historia Pelagiana in fol. Patavii 1673.
—— Ejusdem Vindiciæ Augustinianæ, in 4. Bruxellis 1675.
—— Item Somnia Patris Macedo eodem Auctore sub nomine Fulgentii Fossæi, in 4.
Gerard. Jo: Vossii Historia Pelagiana, in 12.
Liberati Breviarium causæ Nestorianorum, &c. cum Notis Garnerii, 8. Paris. 1675.
Historia Monothelitarum, atque Honorii controversia, 8. Paris. 1678.
Clypeus fortium de eodem argumento per P. Franciscum Marchesium, 4. Romæ.
Antiquitas illustrata circa Concilia generalia, &c. per Emmanuelem à Schelestrate, 4. Antuerp. 1678.
—— Ejusdem Notitia Ecclesiæ Africanæ, in 4.
Academiarum Universi Terrarum Orbis Historia, Auctore Jacobo Midendorp, 8. Coloniæ 1583.
Horatii Turselini Epitome Historiarum, in 8. Lugd. 1621. & alibi.
Florus Sanctus ab Orbe condito ad Christum per Anton. Boleran, in 12. Parisiis 1674.
—— Florus Christianus Auctore Augustino Riboti, à Christo nato ad nostra tempora, idid. editio tertia.

Histoire de Tertullien, & d'Origene par le Sieur de la Motte, 8. Paris 1675.
Bonini Mombritii Vitæ Sanctorum 2. vol. in fol.
Fabri Stapulensis Agônes Martyrum, in fol.
Surii Vitæ Sanctorum editio prior 6. vol. quibus accessit septimus pro appendice præferenda secundæ editioni.
Joan. Bollandi, & Sociorum Acta Sanctorum per menses pluribus tom. in fol.
Pauli Diaconi Emeritensis liber de Vita Pat. Emeritensium, 4. Ant. 1638.
Vitæ Patrum per Rosvveidum in fol. Antuerp.
Ben. Gononis Vitæ Patrum Occidentis, in fol. Lugd. 1625.
Acta primorum Martyrum selecta per nostrum Theodericum Ruinart, in 4. Parisiis 1689.
Anton. Gallonius de SS. Martyrum cruciatibus, & Coloniæ 1602. in 4. Parisiis 1660. cum figuris.
August. Lubin Notæ in Martyrolog. Rom. cum tabulis æri incisis, 4. Paris. 1661.
Relations des Missions des Evéques François en plusieurs vol. in 8.
Relations des Missions des Peres Jesuites en plusieurs volumes.
Anastasius de Vitis Pontificum ad Nicol. I. in 4. & in fol. typis regiis.
—— In eundem Notæ Dadini Altaserræ 4. Paris. 1680. Robustel.
Platina de Vitis Pontif. in folio Venetiis 1518.
—— Idem cum Annot. Onuph. & continuatione ejus, in fol. Coloniæ 1574. & in 4. 1600.
Onuphr. Panvinii Epitome Pontificum, & Cardinalium tituli, 4. Venetiis 1557.
—— Item à Paulo II. ad Pium V. cum Platina.
—— Item XXVII. Pontificum Elogia, & imagines aureis typis, in fol. Romæ 1568.
Papyr. Masso de Episcopis Urbis, 4. Paris. 1586.
Antonio Ciocarelli Vite de Pontef. 4. Romæ 1588.
—— Ejusdem Vitæ Pontif. à Pio V. ad Clem. VIII. cum Platina.
Alfonsi Ciaconii Vitæ Pontificum cum additionibus aliorum, 4. vol. in fol. Romæ 1677.
Vies des Papes par André du Chesne 2. vol. in 4. 1616. in fol. 1645.
Historia Romanorum Pontif. qui in Gallia sederunt, cum Notis Bosqueti, 8. Paris. 1632.
Vitæ Paparum, qui Avenione sederunt, cum Notis Steph. Baluzii in 4. Paris. 1692.
Historiæ Pontificum à Martino V. per numismata, Auctore Claud. du Molinet, in fol. Parisiis 1679.
Augustini Steuchi Eugubini de donatione Constantini per L. Vallam, &c. in 4. Lugd. 1547.
Histoire de la Delivrance de l'Eglise par Constantin, &c. par le pere Morin, in fol. Paris. 1630.
Monumenta vetera contra Schismaticos per Tengnagellum, in 4. Ingolstadii 1612.
Onuph. Panvinius de Cardinalibus, 4. Paris. 1590.
Histoire generale des Cardinaux par Aubery 2. vol. in 4. Paris.
Vies de Cardinaux François par Fr. du Chesne, 2. vol. in fol. Paris. 1660.
Flores Historiæ Cardinalium per Ludov. d'Attichy, 2. vol. 1660.
Vita Joan. Franc. Commendoni per Anton. Mar. Gratianum à Burgo, in 4. Paris. 1669. Item Gallicè.
Toutes les vies particulieres des Papes & des Cardinaux.
Traité de l'Origine des Cardinaux, avec un Traité des Legats à latere, in 12. Paris. 1665.

Histoi-

Hiſtoire des Conclaves depuis Clement V. juſqu à preſent, ſeconde edition augmentée, 2. vol. in 12. Aniſſon 1691.
Roma ſubterranea, 2. vol. in folio.
Cæſar Raſponus de Baſilica Lateran. in fol.
Vaticanæ Baſilicæ deſcriptio, auctore Romano Canonico, in fol. Romæ 1646.
Paulus de Angelis de Baſilica Liberiana, in fol. Romæ 1621.
Italia ſacra per Ughellum, 9. vol. in fol.
Hieronym. Rubei Hiſtoria Ravennenſis, in fol. Venet. 1590.
Sicilia Sacra per Rochum Pirrum, cum Notitia Abbatiarum, & Prioratuum, quæ in pleriſque Exemplaribus deſideratur 3. vol. Panormi.
Sanctuarium Capuanum, Auctore Michaele Monacho, 4. Neapoli 1630.
—— Ejuſdem recognitio per Auctorem, 4. ibid. 1637.
Toutes les Hiſtoires particulieres des Egliſes d'Italie.
Gallia Chriſtiana à Sancta-Marthanis, 4. vol. in fol.
Notitia Epiſcopatuum Galliæ per Papyr. Maſſonum 8. Pariſ. 1606.
Eccleſiæ Gallicanæ Hiſtoriarum tom. 1. per Franc. Boſquet. 4. Pariſ. 1636.
Caroli Cointii Annales Eccleſiaſtici Franc. 8. vol. in fol.
Frodoardi Hiſtoria Remenſis per Sirmond. 8.
Guill. Marlot Metropolis Remenſis, 2. vol. in fol. Inſulis, & Remiſ.
—— Theatre d'Honneur, ou le ſacre des Rois, par le même, 4. Reims 1643.
Chriſtoph. Brovveri Annales Trevirenſes, editio ſecunda, 2. vol. in fol.
—— Ejuſdem ſidera Germaniæ, in 4.
Geſta Pontificum Leodienſium per Joan. Chapeavville, 3. vol. in 4.
Barthol. Fiſen Flores Eccleſiæ Leodienſis, in fol. Inſulis 1647.
Balderici Chronicon Cameracenſe, & Atrebatenſe, 8. Duaci 1615.
Annales rerum Belgicarum per Aub. Miræum, 8. Bruxell. 1624.
Notitia Eccleſiarum Belgii, Diplomata Belgica, & Codex Donationum per Miræum, 3. vol. in 4.
Notitia Epiſcopatus Deventrienſis per Joan. Lindebornium, in 8. Colon. 1670.
Hiſtoires des Evêques de Mets par Meuriſſe, in fol.
Jacob. Malbrancq de Morinis, 3. vol. in 4.
Hiſtoire des Soiſſons par Dormay, 2. vol. in 4.
Hiſtoire des Evêques de Châlon ſur Marne par Rapine, in 8.
Hiſtoire de Beavvais, &c. par Lovvet, 2. vol. in 8.
Claud. Hemeræi Auguſta Viromanduorum, 4. Pariſ. 1642.
Hiſtoire des Archeveques de Rouen par le Pere Pommeraye, fol.
—— Hiſtoire de l'Egliſe cathedrale par le même.
Hiſtoire des Evêques du Mans par Antoine le Corvaiſier, 4. Pariſ. 1648.
Bondonnet des Evêques du Mans in 4. Pariſ. 1653.
—— Des Miſſions de Gaules, par le même, 4. ibid. 1653.
Hiſtoria Epiſcoporum Cenomanenſium in tomo 3. noſtrorum Analectorum, in 8. Pariſiis apud Robuſtel.
Albert le Grand, des Saints & des Evêques de Bretagne, in 4.
Patriarchium Bituricenſe in tom. 1. Bibliothecæ novæ Labbeanæ.
Joan. Savaro de Sanctis, & Eccleſiis Claromontanis 8. Pariſ. 1608.
Jacobus Tavellus de Epiſcopis Senonenſibus, in 4. Pariſ. 1608.
Hugonis Mathoud Catalogus Epiſcoporum Senonenſium, in 4. Pariſ. 1688.
Hiſtoria Epiſcoporum Antiſiodor. in tomo 2. Bibliothecæ novæ Labbeanæ.
Nicolai Camuſati Promptuarium Tricaſſinum, 8. Trecis 1610.
Hiſtoria Hugonis S. Mariani Monachi, edita ab eodem, ſub titulo: Chronologia Anonymi Monachi Antiſſiodorenſis, 4. Trecis 1608.

Hiſtoi-

Histoire du Diocese de Troyes, & par Desguerrois, 4. Troyes 1637.
Gerardi du-Bois Historia Ecclesiæ in fol. Parif. 1690.
Claud. Hemeræus de Academ. Parisiensi, in 4 Parif. 1637.
Historia Universitat. Parisiensis, Auct. Cæf. Egassio Bulæo, 6. vol. in fol.
Jo: Launoii Historia Colegii Navarræ in 4. Parif. 1677. apud Robust.
Antiquitez de Paris par Jacques du Breuil, fol.
—— Supplementum per eundem, in 4.
Caroli de la Saussaye Annal. Ecclesiæ Aurelian. in 4.
Jean Besly de Evéques de Poitiers in 4.
—— Des Comtes de Poitiers par le méme, in fol.
Jacobi Severtii Chronologia Antistit. Lugdunensium in fol. & in 4.
Histoire de la Ville de Lyon ancienne & moderne, par le Pere J. de Saint Aubin, in fol. Lyon 1666.
Histoire du Pays de Foerz par de la Mure, 4. Lyon. 1674.
Memoires pour l'Histoire de Bourgogne, par Berard. in fol.
Histoire civile & Ecclesiastique de Châlon sur Saone, par le Pere Perry, in fol. Châlon 1659.
Histoire de Bresse & du Bugey par Guichenon, fol. Lyon 1650.
—— Histoire de Savoye par le même, 2. vol. in fol.
Bibliotheca Sebusiana par le même, in 4.
Chronologia Pedemontana, Auct. Franc. Augustino ab Ecclesia, in 4. Taurini 1645.
Episcoporum Vasionensium res gestæ per Joan. Columb. 4. Lugd. 1656.
—— Ejusdem Manuasca, & Episcopi Sistaricenses, 12. Lugd. 1672.
Histoire de l'Eglise & des Evéques d'Avignon par Fr. Nougier, in 4. Avignon 1659.
Joannis Jac. Chiffletii Vesontio, in 4.
Basilea Sacra per Patres Collegii Bruntrutani, 8. Bruntruti 1658.
Petri Saxii Pontificium Arelatense, 4. Aquis Sextiis. 1629.
Jo: Bapt. Guesnay Provinciæ Massiliensis Annales, in fol. Lugd. 1657.
—— Ejusdem Cassianus illustratus, in 4.
La Chorographie de Provence par Honoré Bouche, 2. vol. in fol. Aix 1664.
Annales de l'Eglise d'Aix en Provence, par Pitton, 4. Lyon 1668.
Histoire de la même Ville par le même, in fol. Aix 1666.
Historica Nomenclatura Præsulum Regiensium per Simeonem Bartel, 8.
Josephi Antelmi de initiis Ecclesiæ Forojuliensis, 4. Aquis Sext. 1680.
Histoire generale du Dauphiné par Nicolas Chorier, fol. Genoble 1661.
Histoire de Languedoc par Catel, in fol.
—— Histoire des Comtes de Toulouse par le même.
Series Præsulum Magalonensium, & Monspæliensium, Auct. Petro Gariel Tolosæ.
Marca Hispanica Auctore Petro de Marca, à Stephano Baluzio editi, & illustrata, in fol. Parif. 1688.
—— Ibid. Gesta veterum Comitum Barcinonensium, Nicolai Specialis libri VII. de rebus Siculis, Chronicon Barcinonense, Chronicon Ulianense, & plurima Acta vetera.
—— Histoire de Bearn par le meme, in fol. Parif. 1640.
Histoire de l'Eglise de Tolede en Espagnol, in fol. Madrid 1645.
Los Annales de la Corona d'Aragon por Geronymo Curita, 6. vol. in fol.
—— Item un volume de Tables.
Historias Ecclesiasticas de Aragon, en que se continuan los Annales de Curita por Lanuza, in fol. Saragoce 1622.

Lusita-

Lusitania infulata, & purpurata ab Ant. de Macedo, 4. Parif. 1663.
Antiquitez de la Capelle du Roy, par G. Du Peyrat, fol. Parif. 1645.
Prosographie, ou description des personnes illustres, tant chretiennes que profanes, par Antoine du Verdier, 3. vol. in fol. Lyon 1603.
Recüeil de tout ce qui s'est fait pour & contre les Protestans, particulierement en France, par Jean le Feure, 4. Paris chez Leonard. 1686.
Witichindi Annales cum Chronico Ditmari, &c. in fol. Francof. 1577.
—— Idem cum Rosvitæ Poematis, in fol. ibid. 1621.
Philippi Brietii Annales Mundi, 7. vol. in 8. Amstelod.
Adami Bremensis Chronicon in fol.
Triapostolatus Septemtrionalium regionum, 8. Colon. 1642.
Lambertus Scafnaburgensis, & alii Scriptores Germanici.
Nicol. Serarii Historia Moguntina, in 4. Moguntiæ 1604.
Marci Velseri Opera omnia, in fol. Norimbergæ 1682.
Franc. Guillimanus de Episcopis Argentinensibus, 4. Friburgi 1608.
Ferdin de Furstenberg Monumenta Paderbonensia, editio 2. in 4. Antuerpiæ 1672.
Metropolis Salisburg. Auctore Hundio, 2. vol. in fol. Monachii 1624.
Jac. Gretserus de Sanctis Eistetensibus, 4. Ingolst. 1617.
—— Ejusdem Divi Bambergenses, 4. ibid. 1621.
Petri Lambecii Origines Hamburgenses, &c. 4. Hamburgi 1652.
Cosmas Pragensis, Dubravius, & alii de rebus Boemicis.
Historia Gothorum, Wandalorum ab Hugone Grotio in ordinem digesta, 8. Amstelod. 1655.
Vitæ illustrium Virorum Germaniæ per Christoph. Browerum 4. Mogunt. 1619.
Gabr. Bucelini Topographia Germaniæ 2. vol. in fol. Aug. Vindel. 1665.
Joan. de Beka de Episcopis Ultrajectinis, &c. fol. Ultrajecti 1643.
Ven. Bedæ Historia Ecclesiastica gentis Angl. latinè & Saxon. fol. Cantab. 1643.
Willelmi Malmesbur. & aliorum Historiæ, in fol.
Matthæus Westmonasteriensis, Th. Walsingam, &c.
Matth Parisiensis Historia, in fol.
Anglic. Historiæ Scriptores decem, 2. vol. in fol. Londini 1652.
Rerum Anglicarum Scriptores alii, 2. vol. in fol. Oxonii 1684.
Nic. Harpsfeldii Historia Ecclesiastica Anglicana, in fol. Duaci 1622.
Franc. Godvvinus de Præsulibus Angliæ, in 4. Londini 1616.
Britannicarum Ecclesiarum Antiquitates per Jacob. Usserium, in 4. Dublini 1639. & in fol. Londini auctior.
Alfordi Annales Ecclesiæ Britannicæ, 4. vol. in fol. Leodii 1663.
Nic. Sanderus de Schismate Anglic. 8. Colon. 1587. &c.
—— Le meme en Francois par Mr. de Maucroix.
—— Défense de cet Aucteur par Mr. le Grand contre Burnet.
Jac. Waræus de Hibernia, & antiquitatibus ejus, 8. Londini 1654.
Jac. Lingæus de vita, & moribus Mart. Lutheri, Andreæ Carlostadii, Petri Martyris, & Joan. Calvini, 8.

XXII.

Historia Monastica.

FRanc. Bivarius de Monachatu Orientis, in fol.
Acta Sanctorum Ord. S. Benedicti in sæculorum classes distributa, 7. vol. in fol. Parif. apud Carol. Robustel.

Essay

Essay de l'Histoire Monastique d'Orient par un des notres, 8. Paris.
—— Abregé de l'Histoire de S. Benoist par le meme, 2. vol. in 4. à Paris chez Coignard.
Annales de l'Ordre de S. Benoist par Anton. Yepes en Espagnol & en Francois 7. vol. in fol.
Antonii Fornamiræ Historia Monastica dell' Ord. di San Bened. fol. Palermo, 1673.
L'Année Benedictine par M. Jacqueline de Blemur, 7. vol. in 4.
Eloges de plusieurs personnes illustres de l'Ordre de S. Benoist, par le meme, 2. vol. in 4.
Aub. Miræi Origenes Monasticæ, 12. Colon. 1620.
—— Ejusdem Origenes Cœnob. Benedict. in Belgio, 8. Antuerp. 1606.
—— Item omnium Cœnobiorum Hannon. 12. Montibus 1650.
—— Item de Collegiis Canonicorum per German. 8. Colon. 1614. & 1615.
Neustria Pia per Arturum du Moustier, in fol.
Gasp. Bruschii Monasteriorum German. Centuria prima, fol. Ingolst. 1651.
Caroli Stegelii Monasteriologia Germaniæ, in fol. August. Vindel. 1619.
Monasticum Anglicanum, 3. vol. in fol. Londini.
Apostolatus Benedict. in Angl. per Cl. Reinerum, fol. Duaci 1626.
Chronicon Casin. cum Notis Angeli de Nuce, in fol. Paris. 1668.
Elogia Abb. Casinens. per M. Anton. Scipionem, in fol. Neapoli 1630.
Petrus Diac. de Viris illustr. Casinensibus, 8. Paris. 1666. & Romæ.
Historia Monaster. Carbon. Ord. S. Basil. Auct. Paulo Æmil. Sanctorio, Romæ 1601.
Toutes les Histoires particulieres des Monasteres, comme:
Historia Wiremuthensis, & Girvensis Monasteriorum per Venerab. Bedam, ex editione Jac. Waræi.
Chronologia Monasterii Lerinensis, in 4.
P. Roverii Reomaus, 4. Paris. 1637.
Histoire de l'Abbaye de Tournus par le Pere Chifflet, in 4.
Histoire de l'Abbaye de S. Ovuen, par le Pere Pommeraye, in fol.
Histoire de l'Abbaye de Nostre Dame de Soissons, par Dom. Michel Germain, in 4. Paris chez Coignard.
Christoph. Brovverl Antiquitates Fuldenses, in 4.
Sacra Eremus Deip. Virg. apud Helvet. Auct. Christ. Hartmanno, Friburg. 1612.
Basilica S. Udalrici, in fol. Augustæ Vindelicorum, 1627.
Annales Monast. Cremisanensis, in fol. Salisburgi 1677.
Chronicon Monasterii Schirensis à Steph. Abb. in fol. 1623.
Epitome Fastorum Lucellensium, & Monasteriorum Mulbrunensis, & Parisiensis descriptio, per Benard. Abb. Lucellens. in 8. Bruntruti 1667.
Origines Murensis Monast. in Helvet. &c. in 4. Spirembergii 1618.
Chronicon Abbatiæ SS. Petri & Pauli de Glaxiate Mediolani, Auctore D. Placido Puricello, in 4. Mediolani 1645.
—— Alia Opera Historica ejusdem Auctoris.
Chronicon Cluniac. &c. in Bibliotheca Cluniacensi, in fol.
Historia S. Martini de Campis, per D. Martin. Marrier, 4. Paris. 1637.
Historiarum Camaldul. libri 3. Auct. August. Florentino, 4. Florentiæ 1575.
—— Histor. Camaldul. pars poster. per eundem, 4. Venet. 1579.
—— Forma vivendi Camaldulensium 8. Paris. 1671.
Chronicon Cartusiense per Petrum Dorland 8. Colon. 1608.

Biblio-

—— Bibliotheca Cartusiana per Petræum, & Origines ejusdem Ordinis per Miræum, 8. Coloniæ 1609.
Annales Cartusienses modo excuduntur in Cartusia majori.
Annales Ord. Grandimontensis, Auct. Joan. Levesque, 8. Trecis 1662.
—— Regula S. Stephani fundatoris ejusd Ord. in 12.
Angeli Manrique Annales Cistercienses, 4. vol. in fol. Lugd.
—— Notitia Abbatiarum Ord. Cisterc. per Jongelinum, in fol. Coloniæ 1640.
—— Chronicon Cisterc. per Miræum, 8. Lugd. 1614.
—— Ambrosianæ Mediol. Basilicæ Ord. Cisterc. monumenta, Auctore Joanne Petro Puricello, in 4. Mediol. 1653.
Historia M. Oliveti Auct. Secundo Lancelloto, 4. Venet. 1623.
Cronica della Chiesa, e Monasterio di S. Maria, in Campis, già capo della Congregazione del Corpo di Cristo, dell'Ordine di S. Benedetto, dal Signor Lodovico Jacobilli, 4. in Foligno.
De hac Congregat. Corp. Jesu Christi fit mentio in Historia Montis-Oliveti, per Secundum Lancellotum, lib. 2. cap. 69.
Cronica del Monasterio di Sassovivo, già capo d'una Congregazione dell'Ordine di San Benedetto detta di Sassovivo, del medemo Autore, in 4. Foligno 1653.
Cronica di Monte Vergine, di D. Gio: Giac. Giordano Abb. fol. in Napoli 1649.
Histoire Monastique d'Irlande par Monsieur Lallemand, 12. Paris. 1590.
Histoire de Font-Euraud, 4. Paris 1642.
—— Apologia pro Roberto de Arbricellis, Auctore P. de la Mainferme pluribus Dissertationibus.
Vera Origine del Sacro Ordine de' Servi di Santa Maria, del Padre Arcangelo Giani, 4. Firenze 1591.
Annales Minorum, Auctore Luca Wadingo, 8. vol. in fol. Lugd. 1625.
—— Scriptores Ordin. Minorum, eodem Auctore, fol. Romæ 1650.
Historia Seraphicæ Relig. per Franc. Gonzagam, in fol. Romæ 1587.
Martyrolog. Franciscan. per Arturum à Monasterio, in fol. Paris. 1653.
Orbis Augustinianus, Auct. August. Lubin cum figuris Æneis, 4. Paris. 1659.
Histoire de l'Ordre de Nostre Dame de la Mercy, fol. Amiens 1685.
Chronicon Minimorum per Franc. Lanovium, fol. Paris. 1635.
Historia Clericorum Regul. Auct. Petro Grisio, 8. Parisiis 1630.
Historia Soc. Jesu per Orlandinum, in fol. Antuerp. 1610.
—— Emman. à Costa de rebus in Oriente per Jesuitas gestis, 8.
—— Jo: Petri Maffæi Historiæ Indicæ, &c. fol. Colon. 1589.
—— Imago primi Sæculi Soc. Jesu, fol. Antuerp.
Historiæ Cleric. Regularium, Auct. Josepho Silos, 3. vol. in fol. Romæ 1650.
Histoire des Carmes Déchaussez, par le P. Gabriel de la Croix, in fol. Paris 1655.
Prosperi Stellartii fundamina, & Regulæ omnium Ordinum Monasticorum, in 4. Duaci 1626.

Histo-

XXIII.

Historia Civilis, & Profana.

Historiæ Grecæ veteres Scriptores, Herodotus, Thucidides, Xenophon, Pausanias, Diodorus Siculus, Arrianus de Expeditione Alexandri, Plutarchus, Q. Curtius, Justinus, Ælianus.
Historiæ Poeticæ Scriptores antiqui Græcolat. cum Notis, 2. vol. Londini 1675.
Historiæ Byzantinæ Scriptores, 29. vol. in fol.
Sub hoc numero comprehenduntur Chronicum Paschale, seu Alexandrinum, & duo Zonaræ volumina, ex editione Domini du Cange; Quibus etiam addi possunt Familiæ Byzantinæ, Ville-Hardouin, & Vita S. Ludovici per Joinville, ex eodem Du-Cange.
Historiæ Romanæ veteres Scriptores, Titus Livius Patavinus, Jul. Cæsar, Dionysius Halicarnasseus, Dion Cassius, Xiphilinus, Polybius, Salustius, Appianus, Svetonius, Cornelius Tacitus Lipsii, Herodianus, & cum eo Zozimus Comes, &c.
Historiæ Augustæ Scriptores per Casaubonum, & Salmasium.
Ammianus Marcellinus ex editione secunda Valesiana, in fol. Paris.
Histoire Romaine de Coeffeteau, Jules Cesar, & Tacite par d'Ablancourt.
Cuspiniani Cæsares, &c.
Caroli Sigonii Opera omnia, 3. vol. in fol.
Les grands chemins de l'Empire par Nicolas Bergier, 4.
—— Des Antiquitez de la Ville de Reims, par le même, 4. Reims.
Paul. Diac. de gestis Longobard. 8. Lugd Bat. 1596.
Italiæ illustratæ Scriptor, fol. Francof.
Guicciardini Historia, & aliæ particulares.
Historiæ Francicæ Scriptores per Andream Chesnium, 5. vol. in fol. Paris.
Hadr. Valesius de rebus Franc. 3. vol. in fol.
—— Ejusdem Notitia Galliarum, in fol.
Omnes alii Scriptores, tam Latini, quàm Galli, qui scripserunt Historiam Galliæ, Paulus Æmilius, Froissart, Philipp. de Comines, Recherches de Pasquier, Gaguinus, Papyrius Massonius, Histoire de S. Louis par Mr. de la Cheze, & par Mr. l'Abbé de Choisy, Philippes de Valois, & Carles V. par le même, Historia Caroli VI. & illa Caroli VIII. L'Histoire des Neuf Charles, L'Histoire de Monsieur de Thou; Histoires de Mr. de Mezeray, & de Mr. de Cordemoy.
Florus Gallicus Auctore B. Berthaud, 12. Paris. 1648.
Histoires particulieres des pays de France.
Histoires des Familles par M. du Chesne.
—— Ejusdem Bibliotheca Historicorum Galliæ, 8. & in fol.
Traité des Familes de France par le P. Anselme Augustin Déchaussé, de la troisiéme édition, 2. vol. in 4.
Memoires differens pour l'histoire de France.
Histoire Germaniæ Scriptores, idest Collectiones Lindembrogii 1. vol. Pistorii, 2. vol. Reuberi, 1. vol. Urstisii, 1. vol. Goldasti 1. vol.
Olaus Magnus, in fol. Basileæ.
Pontani Historia Danica.
Polonicæ Historiæ Corpus, Basileæ 1582.
Cormeri Polonia.

Rerum

Rerum Boemicarum Scriptores, in fol. Hannoviæ 1602.
Albertus Crantzius. Bonfinius de rebus Hungaricis.
Aventini Annales Boiorum.
Corpus historiæ Hispanicæ.
Historicæ Anglicanæ Scriptores post Ven. Bedam, Scriptores decem, &c. de quibus supra.
Polydori Virgilii Historia Anglicana.
Hectoris Boetii Historia Scotorum, Leslæus, Buchananus, &c.

XXIV.

Libri humaniorum literarum, & eruditionum.

AUctores omnes editi ad usum Serenissimi Delphini, 55. vol. in 4. editi in Gallia, in 8. cum Notis variorum, 80. vol. in Hollandia.
—— Auctores variorum.
Plinii Secundi Epistolæ.
Turnebus, Budæus, Angelus Politianus, Muretus.
Erasmi Opera omnia 9. vol. in fol. item Casauboni, Scaligeri, Salmasii, Justi Lipsii, Hugonis Grotii, cujus Epistolæ nuper vulgatæ sunt, in fol. Amstelod. 1687.
—— Theologia ejusdem Opera, 4. vol. in fol.
Anton. Van-Dale de Oraculis Ethnicorum, &c. 8. Amstel. 1683.
Corpus Poetarum Græcorum, G. L. 2. vol. in fol. Genevæ.
—— Aliud apud Stephanum, 1. vol. in fol.
—— Corpus Poetarum Latinorum, in 4.
Poetæ recentiores illustriores, Rapin, Comire, la Rue, Vavassor, Santeuil, Beverinus, Giannettasius, &c.
Gruteri Thesaurus criticus.
Apparatus Ciceronis.
Thesaurus Linguæ Grecæ Henr. Step. cum Appendice, & Glossario, quæ in aliquibus desunt, 4. vol. vel etiam 5. in fol.
Thesaurus Linguæ Latinæ 3. vol. in fol. apud Stephanum; optima est editio Lugduni apud Tinhlum.
Olai Wormii monumenta Danica, &c. in fol.
Glossarium Latinum Cangianum, 3. vol. in fol.
—— Ejusdem Glossarium Græcum cum appendice ad Glossarium Latinum, 2. vol. in fol. apud Anissonios.
Joan. Mabillon de re Diplomatica, &c. in fol. cum figuris, Paris.
—— Ejusdem vetera Analecta, 4. vol. in 8. Paris. apud Robustel.
—— Ejusdem Musæum Ital. 2. vol. in 4. Paris. apud Robust.
Josephi Perezii Monachi Benedict. Dissertat. Ecclesiast. 4. Salmant. 1692.
Fabiani Index universal. Alphabeticus, in fol. Romæ 1612.
Joannis Molani Index Materiarum, in 4. Colon. 1618.
Constantini Lexicon G. L. in fol. 1592.
Joan. Jacobi Hofmanni Lexicon, 4. vol. in fol. Basileæ 1677.
Martini Lipenii Bibliotheca realis Theologica, &c. omnium materiarum, 6. vol. in fol. Francof. 1685.
Joan. Gaspari Sviceri Thesaurus Ecclesiast. ex Patribus Grecis, 2. vol. in fol. Amstel. 1682. Opus utilissimum.

Spel-

Spelmanni Glossarium 2. vol. in fol.
Martini Lexicon philologicum, 2. vol. in fol.
Lexicon Græcum Schrevelii, 4. Lond. & 8. Cantabr. & Amstel.
Josephi Laurentii Amalth. Onomast. in fol. & in 4.
Lexicon Mathematicum, Auctore Hieronymo Vitali Clerico Regul. 4. Romæ 1690. apud Josephum Vannaccium.
Dausquii Orthographia, &c.
Varii Dictionarii Latini, Gallici, Italici.
Dictionaire Historique de Moreri, 3. vol. in fol. & 4. vol. in fol.
Remarques sur la Langue Francoise de Vaugelas, du P. Bouhours, de Menage, &c.
Les meilleurs Traduction Francoises.
Variæ lectiones Mureti, Samuelis Petiti, &c. avec les Observations philologiques des meilleurs Auteurs.
Joachim Peronius de Linguæ Gallicæ Origine, 8.
—— Alia ejusdem Opera.
Henr. Stephani de abusu linguæ Grecæ, 8. 1663.
Vitæ selectorum aliquot virorum, &c. per Bartesium, 4. Londini 1681.
Scevolæ Sammarthani Elogia virorum doctrina illustrium, qui superiori Sæculo in Gallia floruere, in 8.
Auberti Miræi Elogia Belgica, in 12. Antuerp. 1602.
Vita Peireschii per Gassendum, in 4.
Vie de Mr. Descartes par Mr. Baillet, 4. Paris 1691. L'abregé in 12.
Education, Maximes, & Reflexions de Mr. de Moncade, 12. Rouen 1691.
Toutes les vies des personnes illustres en erudition.

XXV.

Bibliothecarii, & Bibliothecarum Catalogi.

Bibliotheca Ecclesiastica per Aubertum Miræum, in fol.
Bibliotheca Photii G. L. de qua jam alibi.
Bibliotheca Sixti Senensis, de qua etiam alibi.
Roberti Bellarmini Bibliotheca.
Philip Labbe de Scriptor. Ecclesiasticis, 2. vol. in 8. Paris 1660.
—— Ejusd. Bibliotheca Chronolog. Scriptor. Ecclesiast. 24.
—— Roberti Bellarmini continuatio per Andr. Saussay, 4. Tulli 1665.
Bibliotheca Classica Greorgii Draudii, 2. vol. in 4.
Anton. Possevini Apparatus sacer, in fol. Coloniæ 1608.
—— Ejusdem Bibliotheca selecta, fol. Venet.
Bibliotheca Gesneri, in fol.
—— Partitiones ejusdem, in fol.
—— Ejusd. Epitome per Josiam Simlerum, in fol. 3. editionis.
Petrus Halloix de illustribus Eccles. Orientalis Scriptor. 2. vol. in fol.
Novelle Bibliotheque des Auteurs Ecclesiastiques, par Mr. Du Pin. à Paris.
—— Remarques sur cette Bibliotheque, par le P. Matthieu Petit-didier, in 8. Paris chez Hortemels.
Jugemens des Scavans sur les Auteurs, &c. par Mr. Baillet en plusieurs vol. in 12.
Bibliotheca curiosa antiquariorum Eccl. Doctor. & Classicorum Auctorum, Auctore Joan. Hallervodio, in 4. Regiomonti 1676.

Danielis Georgii Morhoff Poly-Histor. sive de notitia Auctor. & rerum Commentarii, in 4. Lubecæ apud P. Bochmannum 1688.
Censura quorundam Scriptorum, qui sub nominibus alienis citari solent, Auctore Roberto Coco Hæretico. 4. Londini 1614.
Andr. Riveti Critici Sacri, in 4. Genevæ 1626. Auctor est Hæreticus.
Abrahami Sculteti Hæretici Medulla Theologica Patrum, 4.
Biblioteque de du Verdier, 3. vol. in fol.
Bibliotheca Cæsarea Auctore Pet. Lambecio, 8. vol. in fol. Vindobonæ.
Bibliotheca Hisp. Auct. Andr. Scotto sub nom. A. S. Peregrini, 4. Francof. 1608.
Dissertationes Ecclesiasticas por el honor de los antiquos, contra las ficciones modernas, per D. Gaspar d'Ibannez, in fol. Saragoce 1671.
Joan. Ptisc. Pitseus de Scriptoribus Angliæ, 4. Paris. 1619.
Jacobus Wareus de Scriptoribus Hiberniæ, in 4. Dublinii 1639.
Joan. Leslæus de Origine Scotorum, 4.
Aub. Miræus de Belgicis Scriptoribus, 4.
Anton. Sanderus de Scriptoribus Flandriæ &c. Antuerp. in 4.
Nicolò Toppi Biblioteca Napolitana, in fol. Nap. 1678.
— Addizioni copiose di Lionardo Nicod. alla Biblioteca Napoletana.
Carolus de Visch. de Scriptoribus Ordin. Cisterc. 4.
Ambrof. Gozzæi Catalogus Virorum doctrina illustr. ex Ord. Præd. 8. Venet. 1605.
Petri Lucii Carmelitana Biblioth. 4.
Encomium Augustinianum, Auct. Philip. Elsio, in fol. Bruxell. 1654.
Biblioth. Scriptorum Soc. Jesu à Philip. Alegambe, in folio, Antuerp. 1643.
— Eadem aucta à Nathan. Socvvello, in fol. Romæ 1676.
Philip. Labbe Bibliotheca Bibliothecarum, in 8. Paris. 1664.
Ex hoc libro cæterorum Auctorum Nomina sciri poterunt, qui Scriptorum Catalogos concinnarunt.
Index librorum prohibitorum, Innoc. XI. jussu editus, in 12. Romæ 1681.
Histoire de l'Imprimerie par de la Caille, in 4. Paris.
Bibliographia Parisina, seu Catalogus librorum Parisiis excusorum ab Anno 1647. usque ad 1662.
In Catalogis variarum Bibliothecarum libros fas erit invisere, in quibus de qualibet materia pertractatur. Præcipui Catalogi sunt, qui continentur in Bibliotheca Barbarina, 2. vol. in fol. & in Bibliotheca Oxoniensi, Domini des Cordes, Domini de Thou; ex quibus norma colligi poterit ad aliquam Bibliothecam construendam.
Catalogus librorum Bibliothecæ Illustriss. Archiepiscopi Remensis, modò sub Prælo sudat.

F I N I S.

Z IN-

INDEX MATERIARUM,

Quæ in duobus bis Tomis continentur.

A

quæli-

D

Ratio-

Hære-

I

illam

L

M

Carolo

S. Pa-

P

Petrus

Q

R

S

Scho-

Vani-

V

Finis Indicis Materiarum.